

1936. jan.

1

FEKETEVIZ. Kodolányi János. (Regény. Révai kiadás. 1935.)

A kis Németh Lacika, az áthelyezett főerdész fia, elkerül egy ormánsági faluba. Koraérett gyerek, aki nyitott szemmel nézi ezt az új, különös világot és a pajtásokon, játékokon, mindennapi apróságokon keresztül gyűjti megfigyeléseit. Mindenről. Faluról, emberekről, szokásokról, különös szintű életéről, de a legélesebben legbelsőbb környezetéről. És hasonlítgat. Azt az úri világot, amelyben él, nevelkedik, a család és otthon keretei között, azzal a másik, ösztönös, megnyilvánulásaiban nyers és durva, de az alapvonásokban mégis vonzó és mélyen igaz, egyszerű étellel, melyet a falu él. Beleveti magát ebbe az idegen, de józón életbe és habzsolja, ízleli. Nemcsak rábukkan a nyers külső alatt megújuló szépségekre, de — az író szándékai szerint ösztönösen, valójában némi írói tendenciával — értékeli is őket. Sőt fölé értékeli a maga világának, amelyben egészen mást talál: külső finomságot, de belső fekélyeket. Apja és mostohája nem férnek össze. A falu intelligenciája mélyen alatta áll színvonalban még a kislány értelmiségének is. A mostoha emberi gyengeségei erősen kiütözköznek. — Laci mindenki

63

me glátja a gyarlóságot, aki ehhez a hamis, társadalmi korlátokkal határolt világban él. Apja is lassan lelép arról a piederstárlól, amelyen eddig állt.

Az a másik világ jobbl Ez az ítélet igen élesen mondódik ki abban a megértő könnyedségben, amellyel az eleinte visszatetsző, nyers formákba beleigazodik a kis fiú s amelyben ki tudja élni gyerekélete álmait, míg az otthon csak gátlásokat, akadályokat gördít eléje. Lacika különös, korabölcs lelke romantikus megoldást keres, hogy azt az összeütöközést, amely lelkében kiéleződik a két világ között — talán összebékítse, talán választson közöttük. Karácsony estéjén — amikor kiábrándultsága ecetessé érik — az éjfél miséről elszökik és nekivág a havas világnak. Nem tudjuk hová megy, mi lesz vele, de elfogadjuk ezt a megoldást, mint a legvalószínűbbet, az ellentétekből következő legszebben szomorút.

Ennek a lelki folyamatnak rajza Kodolányi írása, a probléma: a paraszti és úri élet különbsége köré van kikristályosítva.

Milyen falut tapasztal meg a Fekete-víz hőse? Kb. ősztől télíg él közöttük. Kodolányi a fizikai idő fonálára fűzi a külső történetet, az eseményeket, amelyek a válságot befolyásolják, irányítják és a megoldáshoz vezetnek. A falu a békeévek, Kodolányi gyermekkorának faluja. Az emberekben nem égne problémák, egy-két élesebb kép: a „Parasztok“, „Virrasztás“, „Szántás“ című fejezetek villannak be az életükbe: a megélhetés, a föld, a halál kérdéseire mond szép válaszokat Kodolányi. Az élet hétköznapi, de igaz és mély. Figurái most is arra a szűk körre korlátozódnak, amelyet előző regényeiből annyira ismerünk. Kodolányi erősen naturalista, sötét színei itt azonban mint ha tompábbak lennének. A kép így is lehangoló, de békésebb és valamivel kiegyensúlyozottabb, mint régi írásaiban. Az a Kodolányi világbép, amelyben az urak — mintegy helyzeti energiánál fogva — csak sötét és gyűlöletes alakok, míg a parasztl emberibbek és étellel jobbak — elvileg talán vitatható, a regényben az ábrázolás és írásművészet biztos alapjaira van építve és meggyőző. De hangsúlyoznunk kell, hogy Kodolányi írásművészete, a retusált kép, nem pedig a belső igazság győz meg bennünket.

64

Lüktető soraiból megszeretjük a kis hőst, együtt ábrándulunk ki vele, — de sajnáljuk a többieket, hogy lelküknek minden bizonnyal csak rejtőző jószágát nem tudta, nem akarta napfényre hozni az író. Pedig az a lélektani jártasság, mellyel a kislány lelki folyamatait részletezi, valószínűsíti, összefogja az egymáshoz rakódó árnyalatokat, az erősen introspektív elmélyedés, színes leírásai, a környezetrajz élelensége, az emberformálás egyszerűsége legalább is sejtetni enged, hogy Kodolányi tehetsége erre is képes volna.

Zsikó Gyula.

Lott kő 1936.

jou. ? 1. n.

Szeretném átölelni a világot

Szép Ernő új könyve

»Bennem a boldogság vágyának ellenzéke van, nem tudom, miért házartoskodik, miért ijesztgeti és dőlködi a szívemet«, — mondja egy helyütt az író. És máshol: »Ezek itt mind magyarok, mind egy időben élnek és így el tudnak egymás mellett menni és így élnek az ég alatt és így fognak elhalni, hogy világéletükben egy jó szót nem szólta egymáshoz.« Ime, Szép Ernő írásművészetének két alapmotívuma.

Mert valóban, valami kesernyés lemondás, eszűggedt nosztalgia bujkál a szavai mögött, egy csepp töröm a színes jelzők, izos mondatok borának mélyén. Egy csepp és nem is kinzó. Csak mint az ürmösben. Eppen annyi, hogy az érett óbor ízét jobban érezzük. Mi ez az ürmösepp? Az, amit a másik motívum fejez ki. Hogy elme-gyünk egymás mellett, emberek, rokonai egymásnak, egy föld, egy lélek szülöttei s nem köszöntjük egymást. Nincs egy jó szavunk egymáshoz. Így halunk el, idegentül, mint akik külön-külön világban élnek...

Szép Ernő, a prózának is tiszta, azurkék ruhában járó poétája, nem dédelget illúziókat a szíve mélyén. »Ellenzéke« van benne a boldogságnak. Ez a lemondás, ez az illúziómentesség a kor szkepticizmusa benne. *De Szép Ernő innen maradt a cinizmuson*, amibe pedig korunk kiábrándultjai menthetetlenül belécsnek. *És az érzélgősségen is, a cinizmus másik fajtáján*. Kicsiny dolgokban keresi a szépet, apró jelenségekben, mindenütt tengernyi, sokak szerint elmellőzhető s meg nem élt élményekben. Számára legtöbbet mond egy suttogó fakorona, egy forradás a fa törzsén, egy félre-csapott piros sapka a leány szőke fején, egy, az úttesten áttipegő nyolcvanéves koldusasszony, egy füttyöréssző fiú, egy aktatáskával loholó s magában számolgotó járókelő. Az ő világában különös jelentőséget kap egy sárga pillangó, amint állibeg a kerten, egy gyermekkocsit toló fiatal anya, egy vörös fényben megvillanó ablak az alkonyatban. A »boldogságnak« valóban ellenzéke van Szép Ernőben, megijed a szerelemtől s búcsút mond a leánynak, amikor már gazdag asszony, kapumélyedésekben hagyja álmait s egy cigaretta füstjén bocsátja őket a semmibe. De mennyire te-lítve vannak mégis ezek a halk, vidám, fanyar mondatok és képek boldogsággal, a boldogságnak azzal a kicsiny, csendes és zárt világával, amelybe belépni csak a kiábrándult, de nem cinikus bölcsnek adatott!

S ilyen halk, moacolygós, fanyar mondatokkal közeledik az emberekhez, akik »elmennek egymás mellett és nincs egymáshoz szavuk. Beszél hozzájuk, nem mint egy külön világ lakója, hanem mint velük összerórt s őket szerető főlényel s megbocsátással szemlélő testvér. Előtte azután az emberek sem mennek el azótlanul. Ha nem beszélnek is, beszél a ruhájuk, a járásuk, a mosolyuk, beszél ezer apró gesztusuk, amelyeket nem tudnak elrejtteni, mert maguk sem vesznek észre, beszél, a lélek mélyéből beszél ezer elejtett, senkinek sem szánt félmondatuk, szójárásuk. Nem mennek el egymás mellett azótlanul. Ami a kis hajduszoboszló fiókját meglepte, tévedés volt. Mint a hangyák, járnak, tolonganak, lézengenek, futnak és erőlködnek s néha összeértetik a csápjukat. Nem is tudnak róla... *És beszélnek.*

Titkos jelbeszéde nyílik meg itt a világnak! Kitérülnek a növények és bogarak lelkecskéi, suttog a szél, nyújtóznak a felhők, simogat a Nap, elbájol a Hold s az emberi lélek kitérja titkos zugait. Csak vérbeli költő érti ezt a szüntelen áradó s megnyíladó jelbeszédet. Csak költő tud maga is beszélni ezen a nyelven. *Az igazán, az ósín.* Szép Ernő költő.

Ha minden illúziót levettünk s mégis megmaradtunk költőnek, ha az emberektől világok választanak el s mégis szüntelén kapcsolatban, belső érintkezésben tudunk lenni velük, megadatik számunkra az élet legnagyobb ajándéka. Nem leszünk boldogok. Nem épül fel bennünk a szétfoszlott délibáb. *De olyanok tudunk lenni, mint a gyermekek*, akik elfogulatlanul néznek szemközt a valósággal s nyugodtan lépdelnek át a szakadékok egy szál pallóján, mert minden valóságnál, minden félelmetes vagy kecségtető realitásnál igazabb valóság él bennük: *a költészet szimbólumvilágának valósága*. Lemondani az egyikről s rátalálni a másikra, az a legnagyobb s legbiztosabb boldogság.

(—1—)

Magyarország 1936.

Jan. 25. 20. 11.

1936. Jan. 30. 3

1936 JANUÁR 30 CSÜTTÖRKÖZ

— (A szegedi fiatalok Kis Naptára.)
Immdr hetedszer tesz le a postás a szép könyvek és az ifjúság barátainak asztalára egy piciny, mellényzsebben is elférő könyvecskét. Ha nem papírból lenne, ha nem arany, piros és fekete nyomdászték illatoznék rajta, ékszernek gondolná az ember. A Szegedi Kis Naptár az a kis könyv, a »Szegedi Fiatalok Művész Kollégiumának« műve. Parányi fametszetek fényben és árnyban fürdő képecskék, ölelkező virágok, öt hajszálfinom vonalon fecskemód guggoló hangjegyek mosolyognak belőle. S kicsap a népdalok vadvirágillata, ránk köszönt egy-egy dlomszerűen áhítatos parasztféj, egy-egy fénybenyitló pusztai út integet, házacsokk, szüvek, felhők úsznak el virító ragyogásban, mintha egyetlen teremtő kéz ugyanabból az anyagból alkotta volna őket s ugyanazt a lelket lehellte volna belé... S valóban, így is van. B u d a y György, az immdr európai hírnévű fametszőművész ihletés s mélyen átértelt költőisége teremti ezeket a parányi, csodálatosan egységes, finom és igazán magyar, népi szellemű könyvecskéket. Öröm látni, öröm kézbevenni, öröm gyönyörködni benne. Egy csepp gyöngyben az egész tenger... (—1—s.)

Magyarország 1936.
Jan. 30. 24. 6.

Vasárnap kezdődik a Pesti Napló új regénye

Kodolányi János: Kara Csadir

A Pesti Napló mai számában befejeződik Szederkényi Anna: »Légy az uram felesége« című regénye. Vasárnap kezdjük meg új regényünk közlését, amelyet Kodolányi János írt »Kara Csadir« címmel. Közeledő vihar csendjével kezdődik Kodolányi János regénye. Ez a vihar nemcsak az égbolton, hanem a történelem nagy útján is közeledik. A baranyai falu lakói csak az égi vihart látják, de lent, az ösztönök mélységében, a másik vihar fenyegetése is végigborzong rajtuk. *A tatárjárás előtt vagyunk.* Az élet kényelmesen hömpölyög partjai közt, amelyeket mintha örök időkre vájt volna magának. Madarak és játszó gyermekek hangja zeng a levegőben, szerelmes indulat és öreg bölcsesség járja át a szíveket. *S a nagy talp már közeledik,* mely majd egyetlen véres és dermedt péppé tapos mindent... Világrészek irtóháborúja veti előre árnyékát s tanui vagyunk a pogányság és kereszténység végső küzdelmének. De a szellemi és

politikai erők épúgy emberek élő testében és ösztöneiben gyökereznek, mint maguk az emberek az élő földben. És az író a gyökerekig hatol. A modern lélektan fényénél tárja fel a meleg mélységeket, ahol az anyag és a gondolat felé vezető utak keresztezik egymást. Nemcsak a történelem levegője árad Kodolányi János regényéből, hanem a föld, az erdő, a mező, a víz örök illata is. Hőseinek élete a természet zsúfoltan gazdag életébe van beágyazva, a valóság rejtelmes kapcsolatai foglalják össze a természet jelenségeit, az emberek érzéseit és gondolatait s a történelem nagy kollektív áramát. Ezek az emberek nem egysíkú festett bábok, amelyeket elméletek zsinórján szoktak rángatni a szokványos történelmi regényekben, hanem élettől sugárzó egyéniségek, akiknek szavai és mozdulatai úgy rezegnek tovább bennünk, mintha barátaink és ellenségeink volnának, mintha a szeretet és gyűlölet indulatai kötnének hozzájuk.

Pesti Napló 1936. jan. 30. 24.12.13.

**A NEMZETI SZÍNHÁZ
1936-7. ÉVI PROGRAMJA.**

Amikor az Esztétikai Társaság azzal a megtisztelő felszólítással fordult hozzám, hogy a mai debreceni vándorgyűlésen előadást tartsak, az első elgondolás szerint visszapillantást kellett volna vetnem a Nemzeti Színház 1935/36-os színi évadjára, hogy összefoglalva egy év történetét, tanulságokat vonjak le a jelenre s jövőre nézve. A cselekvő ember azonban úgy érez, mint Madách Ádámja, aki szerint ez „visszapillantása lenne az öregnek...”

Engem a jövő érdekel és a forrongó, alakuló jelen, mely a jövőt hordozza méhében. És ezért engedjék meg, mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy az elkövetkezendő színi évad munkájának egyik legfontosabb fejezetét, a Nemzeti Színház jövő évi műsorát ismertessem Önök előtt, először itt, e helyen, ez alkalommal hozva nyilvánosságra a programot. Egy sor új magyar színművet és több mai külföldi drámát akarok néhány szóval bemutatni ez előadás keretében. . .

59-

• • • Kodolányi János, a modern magyar regényirodalom drámai erejű, komoly látású művelője, a jövő színi évadban szólal meg először színpadon, „Levénté” c. színművével. Ambár a magyar történelem egyik legérdekesebb korszakát, a Szent István halála után trónra jutott Orseolo Péter uralkodásának idejét írja meg és a magyargyűlölő, idegen királynak intézkedései nyomán fel támadt pogánylázadás eseményeiből meríti drámai témáját, mégsem történelmi színmű ez a darab, a szónak konvencionális értelmében. A modern kor eszközeivel ábrázolt igaz emberi alakok küzdelme ez a dráma, amelyben nyoma sincs a szónokiasságnak, mindennapi emberek magasodnak benne történelmi alakokká. A darab hőse Levénta, az utolsó pogány, a megvakított Vászoly legkisebb, legkedvesebb fia, aki bátyjával, Endrével az országba jön, hogy Péter királyon apja megvakításáért vérbosszút álljon s Vátával szövetségbe visszaállítsa a pogányságot. A nép melléje áll, a lázadás győz, de Levénta lelke mélyére már befészkelte a keresztyénség szelleme és mint Gellért püspök mondja: „Szegény szívébe beletörött Jézus koronájának tövise”. Levénta pogány-keresztyén, tépelődő alakja mellett ott áll a hideg, okos, diplomatikus Endre, aki egymás ellen játsza ki öccse és Vászoly erőit, hogy végkép visszaállítsa a keresztyénséget. A darab a véres pogány-lázadás egész vonalát megmutatja és kibontja a keresztyén hitben való végső feloldódás lelki rugóit.

62-

63-

Ugyancsak történelmi tárgyat választott Móricz Zsigmond legújabb színpadi alkotása számára, amikor a XVII. század magyar renaissance-korának világát viszi színpadra a „Boszorkány”-ban. A történelemben ez a kor a nemzeti élet és a faji önérzet egyik leggazdagabb teljesülése. Innen származik a később kifejlődött nemesi világ. A dráma hőse Bethlen Gábor, a nagy fejedelem, akit Móricz Zsigmond, mint a szenvedélyek által megérintett, de azokon diadalmaskodó férfit mutat be. Bethlen Gábor két nagy asszonyi érték: Károlyi Zsuzsanna, a tiszta, komoly, hites asszonya és Báthory Anna, a szépség, a vagyon és az izzó vér hősnője között ingadozva vívja meg lelki harcát. . .

Emlékei Revue 1936. 2. n. 62-63.

PESTI NAPLO

— Kodolányi János: Fekete sátor (*Kara Csadir*). Szederkényi Anna regénye után vasárnap kezdjük közölni Kodolányi János új regényét. Egy csendes, békés baranyai faluba vezet az író, ahol sötétre borult az égbolt. A gyermekek játékán, a szerelmesek szaván és az öregek pipázó bölcseségén egyaránt érzik valami őszönös, megmagyarázhatatlan félelem. A tatárjárás előtt vagyunk a amj ezután következik: pogányság és kereszténység irtózatos küzdelme egy rendkívül tehetséges író nagyszerű megleventítő művészetében. A regényalakok jellemrajza a modern lélekábrázolás remek példája. Eleven, érző emberek mozognak előttünk, akiket az író művészete olyan plasztikussá tesz, hogy szinte látjuk őket; küzdelmeikkel és örömeikkel pedig valami sajátos, átmelegítő közösséget érzünk. A szörnyű vihar, mely végigszánt a baranyai falun, az olvasó lelkében sem marad nyom nélkül és mindenkinek komoly, maradandó élményt fog jelenteni Kodolányi új regénye.

Pesti Napló 1936. febr. 1.

26. sz. 12.

FEKETE SÁTOR

REGÉNY

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

ELSŐ RÉSZ

Az ég szürke volt s a hatalmas fák feketék. A Hold éppen alászállott Sölle felé az erdők mögött s megnyúlt képe egyre jobban elsápadt.

Egyöd bátya, akit Pogánynak is neveztek, kicammogott a házból. Körülnézett a korahajnali tájon s nagyot ásított. Ujjaival végigsimította hoeszú, zsíros haját, krákogott, köpött, nyújtózott. Megigazította hánecsbooskorát, azután kifelé indult a faluból.

Az alacsony, fonottfalú, náddal fedett házcskák négy-öt csoportban ültek egymásmellett a magasabb dombokon. A rengeteg erdő körülölelte őket, mint valami hatalmas kotló a kicsibéit. Még senki sem járt a csapásokon, a nyári melegben kitámasztott ajtónyílások szelíden pöfékelték magukból a pislákoló tűz kék füstjét. Kutyák heverték az ajtók előtt s amikor Egyöd csoszogó lépései felverték a csendet, ők is megrázkódtak, az éjszakai harmattól elgémberedett tagjaikat megnyújtóztatták, vonítva ásítottak, azután hozzáfutottak és farkasóvalva üdvözölték. Bátor, Egyöd bátya kis fekete kutyája, összeszaglászkodott velük, majd peckesen eliramodott előre, a gyepű kapuja felé.

A madarak már pittyegtek az erdőn. Itt-ott kakasok túlköltek s fáciának feleltek rá messziről. Majd meg vízityúkok csicsegése, kurrogása halatszott, szárcsák neszezték és vadkacsák hápoztak a távoli nádasokban. Kelet felől szél susogott s láthatatlan ujjaival végigborzolta a fák ezüstös-hátú, sötét leveleit.

A falu északi szélén lovak legelészték. Meggondoltan léptek egyet-egyét s hersegve harapdálták a magas fűvet. Farkuk és sörényük feketén lobogott a hajnali szélben. A legények pedig ott heverték hason egycsomóban a kialudt tűz mellett egy vadkörtefa tövében s állig beburkolóztak vastag és meleg farkasbőrökbe. Füttykőseik és ostoraik szanaszét heverték, mintha döglött kigyók feketémének a fűben.

Az öregember úgy suhant a fűvön, mint valami kísértet. Tetőtől talpig fehérben, csak hoeszú haja volt barna és az arca, meg a keze. Egy pillanatra megállott s fejcsóválva nézte az alvókat, azután dörmögött valamit magában, de azért Bátor, a kis fekete kutya megértette.

— Az én tudómba nem lehetett vala így alunni...

— Ki az? — riadt fel álmából az egyik legény s felült nagyhirtelen s lerázta magáról a farkasbőrt.

— Lókötő! — felelt az öreg, elmosolyodott s megsimogatta szakállát.

— Tán csak nem valami kún?

— Vaj bántó szándékkal mondd, Bene fiám?

— No, ha kigyelmed, akkor jó. Hé, fiúk! Hasunkra sűt a nap!

— Az én tudómba nem lehetett ám így hentő-rögni a bunda alatt, — kezdte dorgáló hangon Egyöd bátya. — Mink csak úgy aludtunk napközbe egy-egy szusszantást, ahol épeg vót egy kis pihenésünk. Nem ám úgy, mint tik. De hát tik má nagyon elurasodtatok.

A szóváltás felébresztette a többi legényt is. Ásítózza-nyújtózza bújtak elő a farkasbőrök alól.

— Adjon Isten jóréggel. Egyöd apánk!

— Adjon Isten nektők is.

— Iszik-e kigyelmed egy korty komiszt?

— Ha van, nem bánom, megiszom az egésegőtökre.

Bene előhúzott a cókókja alól egy bőrtömlőt s megkotyogtatta. — No, igyék hát.

Egyöd bátya elvette a tömlőt s kilottyantott belőle egy cseppet a földre.

— Ukkon tisztöletére, — mondta áhítattal. Majd hosszút ivott. Krákogva adta vissza aztán s kezeféjével megtörölte a bajuszát. — Ejjó vót.

— Vájlék egésegére kigyelmednek. Kétnapos komisz ez.

— No, akkor elmék, fönjárom a vorsákat, — biccentett Egyöd. S pisszentett a kutyájának.

Mögötte vidáman harsogott a legények jókedvű költözködése és nevetése. Egyikük dalolni kezdett. Az öreg pedig óvatos, lusta lépésekkel igyekezett a gyepű kapuja felé.

Pesti Napló 1936.
febr. 2. 27. n. 39.

Mire a falu szélére ért, a Hold egészen lecsúszott az erdő mögé s most beállt az az idő, amikor még reggel sincs, de már az éjszaka is elvonja sötét lepleit. Az erdő felől nedves, hűvös szél borzolta az öregember hosszú, zsíros, ősz fűrtökkel tarkázott haját és szakállát. Mindenfelől vidáman fecsegtek a feketerigók s a gyümölcsösökben tilinkózni kezdtek a sárgarigók is. Valahol magános pacsirta tri-trizett egészen halkán s a fürjek harsányan pitypalattytak. Egyre hangosabb, kuszább lett az ezerféle madár fecsegése, füttye, pittyegése, kakukkolása és krúgatása. Erős, szinte vastag illat áradt szét a tájon s a magasan úszó bodros felhők, mint ffirendek heverték az égen. A szétszórt, csoportokban guggoló házacskákból színesebben s kövérebben áradt a füst, tyúkok kotkodácsolása, kakasok elnyújtott kukorékolása, tehénbögés, kutyaugatás keveredett össze emberi kiáltásokkal. Őcsőd, a falu kendéje, megfújta tülkét s a bögfő hang mint valami különös állat hívó üvöltése áradt szerteszét.

Az öregember kioldozta a gyepű kapuját s a gerendát félreahajította az útból. Aztán meggyorsítva lépéseit, nekivágott a bozótos, cserjés laponyagon át a gyalogútnak. Öreg lábai megzökkenve vitték, fejét lehajította s a háromágú tapogatóbottal meg-megbőkte a földet, mintha járás közben rátámaszkodnék. Baljában a háncsból fonott szűköt lóbálta. S mire leért a Feketető partjára, a felkelő nap szétárasztotta vörösarany sugarait a magasabb tölgyfákon s a levelek reszketni és lelkendezni kezdtek a langyos szélben. Köröskörül a füvek tengerén villogott a harmat s a fűzfák lehajló ágairól úgy csurgott a víz, mintha eső esnék.

Az öreg bebújt a bokrok közé s a víz szélén, a sűrű nádból kivonta a szűk, megvénhedt bődönhajót. Óvatosan belelépett s egy csáklával, melyet ugyancsak a sás közül kotort elő, taszigálni kezdte magát a nád és sás útvesztőjében. Kuttyája utánaszökött és vidáman habzsolva a vizet, óvatosan beleugrott a ladikba.

Igy csáklázott lassan és meglontolva az öregember egyik nádcatornából a másikba. Közben vadkacsák, bibicek, vízityúk és vöcskők egész raját verte fel a csendes bújtatókból. Lomhán és rémülten keltek szárnyra a vadkacsák, a bibicek pedig kerengve sirtak a lápi tölgyek és fűzek fölött. Sötétzöld homály váltakozott itt villogó korareggeli napfénnel s a víz csobogásán, a nád sísteregésén s a madarak kiáltozásán is áthallatszott egy távoli harang vékony csengése. Isztróban harangoztak a vörös barátok monostorában.

Egyöd összehúzta őszülő, széles szemöldökeit, kis barna szeme elevenen csillogott, amint elmézte a jól ismert tájat. Az égbolt egyre tisztult s a felhők egyre vörösebbek lettek. A harangszóbból meg lehetett állapítani, hogy egy-két nap múlva eső lesz. Jó lenne tehát kijavítani a szakadozott varsákat is, hogy többet lehessen lerakni. Ilyenkor, langyos nyári esők idején, sűrűbb a hal vonulása. Még az iszap fenekén befúródott lomha harosák is megvidámodnak és útra kelnek... A napon táncoló szúnyograjok is esőt jeleztek. A vadgalambok pedig olyan szomorúan krúgattak és búgtak, mintha elvesztették volna a párjukat. Egyöd bátya teleszívta tüdejét a sűrű és illatos vízi levegővel s elgondolta, hogy milyen boldog lesz a kis unokája, ha teli lesznek a varsák és a bő szűkben halak fickándoznak...

De azért nem feledkezett meg ma sem arról, amit kisgyermekkorá óta minden reggel hűsögesen elvégzett. Isten tudja, hányszor hullott le a hó és virult ki a nyári rét, mióta János bátya, akkor még Egyöd, először borult le ősei bálványára. Már meg is keresztelték az isztrói barátok (mert ennek így kell lenni) s alaposan a fejébe verte Tadeusz atya, hogy Jézus urunk meghalt értünk a kereszten s az ő szentséges anyja, Mária, imádkozik érettünk, bűnösökért szent fiánál és Isten atyánknál, sőt a templomban is volt már isztrón egy régi vasárnapon. De azért csak kijárt a Feketető egyik zugában megbújó kis tisztásra és amikor néha elővette az ördög bájolása és tagjai megdermedtek s a füves asszony ráolvasására és füstölésére sem engedte el szorongató bűvölete alól, hogy még szokásos reggeli ájtatosságát sem tudta elvégezni, olyan keserű nyugtalansággal

érezte, olyan nehéz és bánatos volt a szíve! Egy pillanatra sem tudta lehátrálni a szemét. De most szép napfényes, illatos, csendes nyári reggel virradt rá, a harmadnapos erős kancatej forrón járta át ereit, a madarak vidáman zajongtak körülötte és jó meleg eső is ígérkezett, fűnevelő, virágnitő, halhozó meleg eső. Megtelt hálával Ukkon, a legfőbb Isten és a kisistenek iránt. És csónakja tonka orrárt nekiszegve egy keskeny nádcsatornának, behajtott a titkos félreeső öblöcskébe s ahol egy, félig kidőlt vén tölgyfa beléeresztette derékvastagságú gyökereit a sekély vízbe, partraszállt. A szűköt és a csákyát a ladikban hagyva, széthárította a gallyakat s áttörtetett a sűrűn.

Odért a kis kerek tisztásra.

Száz és száz kék és sárga virág nyílt itt s háragoszóld fűben. S félig a földbe süppedve ott állt a vénhedt, megfeketedett bálvány. Vaskos teste ferdén dőlt s faragott, komoly arcával Kelet felé bámult. Egyöd bátya leborult s karjait messze kinyújtva, sokáig így feküdt a bálvány előtt. Foghíjas szája halkán s forrón motyogott.

— O, Isten, — mondta félhangosan s fel-felpillantott az Isten merev, méltóságos ábrázatára — köszönöm neked ezt a mai napot! Nézz rám kegyesen, ó eggyöm, terjeszd ki rám áldott kezedet. Atyáim mind a te szolgálid a másvelágon és én is szolgáló leszek hamarosan, tán esztennap múlva. Verágoztasd ki mezőidet és erdeidet, szaporétsad meg halaidat, szólétsad reánk felhőidet és távoztasd el nyilaidat és a betegségök lelkeit. Aldd meg azokat, akik elhagytak tégedet és Jézus urunkat szógálják és kérd meg Jézus urunkat is, hogy szeressön minket...

Igy fohászkozott meg-megállva és magába merülve s közben arra gondolt, hogy nem lett volna szabad komiszt inni, mert ezt a papok tiltják és tiltják azt is, hogy az Isten képe előtt leboruljon és dicsérje ősei lelkét. De csak forróbban és áhítatosabban törték fel a könyörgő és hálaadó imádságok. S mikor jódarab idő múlva feltápáskodott, úgy érezte, hogy Jézus úr nem haragudhatik meg.

Azután gyengéden letisztogatta az indákat a bálványról, meg a homokot és faleveleket is, amit a szél rászórt. S miközben visszaindult a ladik felé, háttal távozott s meg-meghajolt a bálvány előtt, sőt a bozóthoz érve még le is borult újra. Csak akkor fordult meg és tört magának utat a part felé.

Megragadta a csákyát s visszahajózott arra, amerről jött. Míg a szertartást végezte, a kiskutya türelmesen üldögélt a parton, mert tudta már, hogy nem szabad zavarnia a gazdát áhítata közben. Ő, mint kutya, méltatlan volt arra, hogy a bálvány elé járuljon s ezt sohasem felejtette el. Kis fekete szemei vidáman csillogtak bozontos üstöke alatt s még a repülő madarak, pajkos szitakötők és békák után is csak félszemmel nézett, nehogy megzavarja Egyöd bátyát ájtatosságában. Nem mert felkelteni az Isten bosszúságát szentségtelen eblelke nyugtalankodásával.

Ekkor azután megkezdődött a varsák és fenekesek följárása. A dolog nem volt sietős, sok-sok éven át minden reggel ugyanolyan lassan, nyugodtan és vidáman végezte Egyöd bátya. A nádútesztők bejárásánál voltak elmerítve a varsák, három összecsomózott nádszál jelezte a helyüket. Lenyúlt értük a vízbe könyökig, megragadta a fonott varsa fülét, azután beborította a csónakba. A kasból csapkodó csukák, ezüstös dévérek és vaskos pontyok kerültek elő.

— Gyere csak, vén rabló! — dörmögte az öreg s megragadta a csukát a szárnya mögött. — Látod, Bátor, bégyütt a bitangja falni, de most megfogtuk. Gyere csak szépön, osztán bújj bé a bárkába! Hát te mit akartál ett, nyavalyás! Ergye csak bé a vízbe, nem kellesz! — szólt rá feddőleg egy békaporontyra, amely beragadt a fonadékba. — Ez még neköd se hal, Bátor.

A kutya forgatta a fejét, felhúzta bojtos füleit s félszemmel sandítva a munkára, mindenben helyeselte az öregember szavait. Ugy ült ott a csónak orrában, mintha számbavenné a zsákmányt.

Akad a varsában még döglött kishal is, mert a csuka olyan, hogy még a börtönben is kergeti, falja, gyilkolja rabtársait. Csikbogár is került s kétségbeesve rohángált, hol futva, hol úszva a bödönhajó fenekén a tócsában. S a csukát is, a pontyot is, meg a dévért is belebujtatta az öreg a kis bárkába. Egyik halat az egyik, másikat a másik rekeszbe, hogy egymásnak ne essenek. A kiürült varsát pedig ismét visszasüllyesztette a vízbe, a megjelölt nádcsomó alá.

(Folytatás következik)

FEKETE SÁTOR

REGÉNY

Írta:
KODOLÁNYI JÁNOS

57

Bene óvatosan elhárította Jopár karját és felkelt. A kis Okor-kutya ásítva kullogott hozzá. Bene ivott egy korty kumiszt, azután körülnézett a tájon. Nevetett. Vastag bőrébe burkolta mezítelen testét s ott állt a reggeli szélben, nézte a hegy színes hullámát, a ködből bontakozó fákat, a gyöngyszínű, gomolygó felhőket, a sátrakat s a legelésző lovak csoportjait. Most élesen visszaemlékezett a lakodalom minden mozzanatára, olyanokra is, amiket az éjszaka nem is látott, nem is hallott. Egy vadul lelkendező, sikoltozó és dobogó dal útamai játszottak a fülében. Felnevetett, amikor a sánta kún táncára gondolt s eszébe jutott, hogy a táncoló öreg *Légytapodó*-nak csúfolták különös, bicegő járása miatt.

Hirtelen elszorult Bene szíve. A vér lefutott az arcából, majd meg visszazúdult. Egész teste izzott a forróságtól. Szeme kimeredt, szája kinyílt. Nem messze a sátortól, félig a ködben, félig a világosságban, magas, kosorrú sötétejű ló legelészett. Lábán nyűg, hátán nyereg, fején kantár.

— Csill... — dadogta Bene. Nem merte kimondani a nevet, hátha tündérek játszanak vele, hátha valaki megvarázsolta, hátha az éjszakai mámor káprázata csalja. Tétován lépett egyet. A ló most is ott volt. Nem kún ló, nem kócos, tömzsi, alacsony mokány. Hanem hosszulábú, csontos, szikárfejű sötétejű.

Bene rohanni kezdett. Futásban lehullott róla a farkasbőr, de nem vette észre. Hadonászott és kiabált. Meztelen teste vizes lett a fűből felcsapódó harmattól és ködtől. Nem fázott, melege volt!

— Csilling! — üvöltötte azon a mély, hívó torokhangon, amivel a lovat csitítani, figyelmeztetni és dorgálni szokta.

Az állat felemelte fejét a fűről s ránézett. Sárga fogait kimeresztve, éleset s hosszút nyertett. Majd futni szeretett volna feléje, de csak ugrált és kapálózott, mert nyűgben volt a lába. Így csak furcsa bakugrásokkal közeledett, előremeresztett fülekkel, tág orrlíkokkal.

Bene ráborult. Ölelte a nyakát, csókolta a pofáját. S a ló lehajolt hozzá, fejét a mellére szorította s vidáman, csendesen röhögött.

A legény szeméből kicsordult a könny. Viszsafojtotta lélekzetét, tág, meztelen mellkasát elszorította valami mélyről áradó, fájdalmasan tiszta örömmel.

— No-no-no... — dűnnyögte és könnyei lefolytak a szakállára, jobbja ütemesen és öntudatlanul voregette az állat jószagú nyakát.

Aztán lehajolt, hogy kibontsa a nyűgöt. A fekete-fehér lószőrből font széles heveder kúnkötésre volt megkötve. Kioldozta, majd megnézte a zablát. Ez nem volt a ló szájában, hogy könnyebben legelhessen. Az ő régi feszítőzablája volt. A kantár is a régi, rajta a cifra szirony, amivel még tavaly, magános napjain díszítette. A nyereg is az övé, a heveder is, az izasztó is. Vastag, sötétvörös nemez, rávarrott fekete tölgylevelekkel...

Majd meg az állat testét vizsgálta meg. Végighúzta kezét a csánkján és nyűgérjén, megtapogatta a marját, megfogdosta a nyereg mögött a gerincét. Nem volt sovány, nem volt túros, nem volt beteg. Semmi baja sem volt.

Egyetlen szökkenéssel a hátán termett, meztelen lábait beledugta a kicsiny, kerek kengyelbe. Sarkaival megnyomta Csilling vékonyát. Térdével megszorította oldalait. Csilling felkapta a fejét és röhögött. Farkával vidáman suhogtatott. Rázta a kantárt. És ügetni kezdett.

Bene úgy érezte, mint aki hosszú hányódás után hazaérkezett. Az ismerős nyereg kényelme, az ismerős ló fürgé, egyenletes mozgása, szaga és szőre tapintása mámoros örömmel töltötte el. Ugy, ahogy volt, meztelenül vágott neki a rétnek, belegázolt a ködbe, vágózni kezdett. A szél hidegen fűtyült a fülei körül és keményen cirógatta a mellét. Dobogott a ló erős patája a fűben, közeledtek és elmaradtak a fák, lent jártak a Dunaparton. A kerephajó, amely az éjszaka kikötött, már útban volt felfelé. A hosszú evezők úgy emelkedtek és csaptak le a tejszínű vízre, mintha óriási százlábú mászna egy tükörlapon.

Mikor a lovat kiverte a verejték, Bene visszafordult a tábor felé. Ügetve ment. Most már lecsillapodott s csak a benne bujkáló öröm finom pávaollai csiklandozták. Amint a sátor elé ért, látta, hogy libben az ajtónemez, Jopár kibújik.

— Csilling! — kiáltotta diadalmasan Bene s leugrott a lóról.

— Csilling... — mondta Jopár s kócosan, fázósan, mámoros hágyadtsággal burkolózott egy farkasbőrbe. Homlokából elsimította összekúszalt haját, névetett és pislogott.

— Ki hozta vissza? — firtatta Bene, noha tudta, hogy Jopár egy szót sem ért belőle.

A kis álmos nő magint névetett és a fejét rázta.

— Enim... ata... Beke... — dadogta a künbaoltott magyar szavakat és sötét szemét alázattal emelte a legényre. — Tindir... Tengri akarta... Tengri törven... Orus, keti orus...

Majd, amikor végkép dugábadólt a tudománya, elpirult, behúnnya a szemét s kéjesen suttozta:

— Kicsi...
— Kicsi! — kiáltotta Bene és nevetve felkapta, mint egy könnyű fekete bárányt.

(Vége)

Pest Napló 1936. apr. 9. 83. sz. 19.

1936. febr. 7. 11

Oroszország története

Szergej Platonov könyve

Nincs érdekesebb, izgatóbb és tanulságosabb, mint belelekinteni egy-egy nép életébe, kutatni születésének, kialakulásának titkait, végigkísérni a történelmetől idők homályából kibontakozó s egyre tisztábban megvilágosuló fejlődését, mozgását, belső változásait és külső harcát. Van ebben valami a teremtés titkainak elcsépe-
ből. Mintha láthatatlan, de lépten-nyomon érezhető hatalmas kezek gyúrnák, alakítanák, vezetnék milliók és milliók sorsát, a hatalmas folyamból ki-kibukkan egy egyéni alak, egyéni arc, egy tragikus vagy groteszk emberi sora, mint vistikörből a hullám, hogy rövid, csillogó vibrálás után eltűnjék ismét a homályba.

Napjainkat különösen érdeklik a népek titkai. A ma embere ösztönös kíváncsisággal fordul s nagy kollektívumok sorsa felé, hogy megérthesse az egyén rejtelmét s megérthesse önmagát. Tolsztoj csodálatos fejtegetése jut eszünkbe, amelyet a Hőbört és béke utószavával írt. A nagy történelemformáló egyéniségek látszólag külön sorsát állítja kapcsolatba a népek hőmpölygésének bntudatlan ösztönvilágával s rámutat a kettő szoros párhuzamára, az egyéni sorában lepergő népkarát, népösnön teremtő hatalmának tákröződésére.

Minden nép története érdekes és izgató. De különösen az az orosz népe s az orosz birodalomé, napjaink leltitokatosabb sahnakassái Platonov ezt a mérhetetlen nagy népfolyamot tárja fel forrásától kezdve, kanyargó útjain át a mai időkig. Ami ezt a népet minden más néptől megkülönbözteti, az a messzianizmus hitte. Az első hitértők fellépésében es már épp úgy megmutatkozik, mint a múlt század szellemi óriásainak műveiben, vagy akár a forradalomban es a mai Oroszországban. Csak a kifejeződése más es más. Amint az első szlav törzsek a Kárpátok északi lejtőjén, Volhíniában, Litvánia déli részén s a Volga felső kanyarulatánál kibontakoznak kezdetleges, mendhatni növényi, vegetatív életformáikból s a keleti kereszténység s a varégek vallási-politikai alakító erejéből fejedelemségekbe tömörülnek, abban már benne van a mai Oroszország belső életének minden csirája. Ahogy a moszkvai nagyfejedelem saját tulajdonának tekint minden földet, várost, a parasztság pedig csak hásonélvezőnek, megművelőnek érzi magát s ezt a viszonyt a szerződésokban, testamentumokban is kifejezi, benne van a későbbi földközösség es a mai kommunizmus gyökere, Hűbériég volt es. de az európai hűbériégtől különböző alakban s mélyen átitatva azal a rendíthetetlen hittel, hogy az igari, a tisztalénység, embermegváltó kereszténység csak orosz földön található s onnan kell kiindulnia Nyugat felé. Es a pravoszláv kereszténység, perasa, össesolvadt az ősi ázsiai pogányság elemeivel, de melegágyául szolgált Dosztojevszij es Tolsztoj kereszténységének, messzianizmusának es a szlavianofilizmus Nyugatot lenéző, leajnáló s megváltani akaró messzianizmusának.

Es valami különös, s ahol másutt fel nem lelhető patriárkális despotizmus-al vegyült az a kereszténység. Ez a despotizmus Rettenetes Ivánban, majd Nagy Péterben fejlődött ki szinte emberfölötti méretűvé s igen sok megmaradt belőle még ma is. A kíméletlenség es ellenségesség, a tébolyító düh es szelíd szeretet, a tömegmészárlásmenő szadizmus es a oszentes önfeloldozás, a kegyetlen elnyomás es csalárdas demokrácia kü'önbs regyülréke vércsuhúzódlk egy egész századván. Ereyetlen nép uralkodó rétege nem volt oly kemény, mint az oroszé, de nem volt annyira csalárdas, a néni életet magdba olvasztó es azt nem di-

atból, nem is külsőeséából, hanem belső élmény folytán követő sem. Még a francia műveltség hatása alatt álló korszak, Puskinék korszaka is átmer átitatta önmagát a muzsik es a vándorló jurodivij lelkiségével, mély alá-
zatával. Romlott társadalmi életét, cinikus hedonizmusát is meg-megtörlik a lelki megrendülés, a bűnbánat es az egyszerű emberek tisztasága utáni mohó vagy élés villámai. Nagy szes es égek, nagy ellentétek világa es, könyörtelen hódítások, erőszaktelek es belső harcok verpatakjai mellett a tiszta szeretet virágai nyílnak s van abban valami apokaliptikus, ahogy az orosz nép szinte önkínzó mohósággal rohan végig es emberi élet minden magasságának es mélységének létrafokain, ugyanabban a pillanatban. Zuhánásában is az égboltozat felé néz s amikor az égi magasságokba emelkedik, van benne egy fekete sugár s sátniból is.

Európának, de különösen Magyarországnak fokozott érdeklődéssel kell fordulnia e nagy es még ma is misztikus nép történelme felé. Azokról a síkságokról, azok mellől a tápláló folyamatok mellől indultunk el mi is es bennünk is van valami a muzsik békétűrő alázatából, a kozák hetyke, vidám es kegyetlen romantikájából, a tatárok szivós, zárkózott felsőbbeségből, a dalolni es sírni egyszerre tudó ukrán gyermekességéből, a világnak még kicsinyiségünkben es le-sujtottságunkban is óriási, szintetikus vonalakban való látásából. Ezek a tulajdonságok hajtották egyre magasabbra az Arpádok magyar birodalmát, tartották egyensúlyban a dunamenti népeket s tették képeessé a magyarságot sorsa elviselésére. Az orosz nép ma már ugyanúgy egygé ütvözödött, akár a magyarság, varég, hún, török, tatár vér keveredett benne s mindegyikből megmaradt valami. Ellenfelek, szélsőségek világa es népe... Történelme hasonlít a legnagyobb orosz írók legmonumentálisabb regényéhez.

A kitünő művet, amely az orosz történettudomány egyik maradándó értéke, Trócsányi Zoltán fordította s töle megszokott stíma gördülékenny-séggel, tiszta magyarsággal es az eredetit híven követő tárgyilagossággal.

Magyarország
1936. febr. 7.
31. 17. 11.

VILLÁMLIK MESSZIRÓL...

(Képek a XIII. századból.)

Írta: Kodolányi János

A baksa

Hamar beakonyult. Már látni sem lehetett. Távrolról mintha evezők egyenletes csikorgása hallatszott volna. S egy hosszú, elnyújtott, hívó kiáltás. A hegyek, a sziget, a síkság belemerült a novemberi köd egyhangú sötétjébe s az éjszaka lepelleibe. Ernye kelet felé fordította fáradt lovát, keresztet vetett s imádkozott.

Hirtelen halk énekszó ütötte meg a fülét. Figyelt. A ló is kimeredt nyakkal fordult a magányos hang felé. Valóban, valahol egy férfi énekelt.

Ernye kürtöt formált a kezéből s hosszan üvöltött:

— He-c-ej!

— Ember? — üvöltött ismét Ernye.

— Nem! — kurjantott a hang.

A legény megdöbbsent. Gonosz lélek játszik vele, gondolta. Megmarkolta a baltáját, keresztet vetett s elindult a hang felé. Nem látta, csak sejtette, hogy mély szakadékba jut, jobbri magas partoldal meredezik. S a partoldal hajlásában mintha világosság pislákolnék. A legény orrát kesernyés rőzsefüst ütötte meg.

Csakhamar rábukkant egy barlangféle odúra, amely a meredek agyagpartra nyílt s jó mélyen benyúlt a földbe. Ott égett a tűz, ott állt egy toprongyos, hosszú, sovány, nagybajú alak. Állt és nevetett.

— Nosza, bújji bé. Csak ne lovastul.

— Mért mondad, hogy nem vagy ember? — szidta bosszusan Ernye.

— Mert nem is vagyok, — kiáltotta a rongyos vígan.

— Akkor, Jézus urunk segödelmével, távozz!

— De magasan vagy, hé, — gúnyolódott amaz. — Mássz le a lóru!

— Nem, amíg meg nem mondd, ember vagy-e, avagy gonosz lélek.

— Ha ebben az országban emberek vagynak, akkor én nem is vagyok ember, — felelt a rongyos. Majd, amikor látta a jövevény meghökkenését, rámpakodott: — Meddig álljak még az ajtóban? Bolond vagy tán?

— En osztán nem, — firtakozott dühösen Ernye.

— No, mert ebben az odúban bolondok vagynak.

Végre mégis leugrott lováról a legény, levette a ló fejfékét s elbocsátotta, hogy legeljen, húzódjék a part alá, ahogy tud. Ő maga meg bebújt az odúba s mélyen meghajolt a tűz előtt.

— Igyál — szólt az odú gazdája s egy kisebbfajta tömlőt nyújtott Ernyének. A tömlőben erős kumis volt. Ezután nyársosult húst kínált.

Leültek a rőzsetűz mellé, amely az odú bejáratánál lobogott és bámulták egymást. A házigazda hosszú, csont és bőr ember volt, haja fekete fonatokban folyt alá, a szeme ferde volt és szénfekete, újjai hosszúak. Szakált nem viselt. Kissé ferde, görnyedt testét foltozott szokmán fedte, köröskörül cifra rongyok sityegtek róla, hátán pedig varrások nyoma látszott, mintha csengők lógtak volna ott valamikor. Pizkos, fekete lábán nyírfaháncs-bocskor foszladozott. Derekat kötéllel kötötte át s a kötélről késtok, só-tartó tukó, tűzszerzamos tarsoly csüngött. Hosszú lábszárait maga alá kanyarítva ült a tűznél s belebámult a villódzó parázsba.

Ernye még most is tétozózott, vajjon ember-e a vendéglátó, vagy emberi alakban megjelent lélek. Tán a Duna vizéből bukkant elő. A hakek istenkéje. Vagy ebben a szakadékban öröködik, esetleg a mezők valamelyik kőborgó kisistene. De az is lehet, hogy egyszerű útonjáró. Nem merete megkérdezni, hiszen ő volt a jövevény és a rongyos gazda s hátha megsértene? Vannak olyan istenek is, akik még a keresztvetésnél is erősebbek. Hogy ezt kipuhatolja, óvatosan keresztet vetett s elsőhajtott egy fohászt Jézus úrhoz.

A sovány rápillantott s legyintett:

szabadság 1936. febr. 23. 8. A. 2.

— Az vala bolond, aki útnak eresztett, vagy magad bolondultál vala meg?

— A száznagy... — kezdte a hazudozást Ernye. — Az ő dolgában járok...

— Osztán hová? A kerál úrhoz?

— Ahhoz.

— No, hát vedkezz le.

A legény lenyelte az utolsó falatot, ivott egyet s leveleközött. Vizes ruháit, farkasbőrét a tűzhöz terítette. Meztelen testét szeliden cirógatta a tűz. Elbágyadt s érezte, mint párolog róla a víz és a di-dergés.

— Ki vagy te és kik az atyaid? — kérdezte végül nagy bátran.

— Mondám, hogy nem vagyok ember, — kezdte gúnyolódó hangon, félig nevetve, félig a fogát vicsorgatva a rongyos. — Mert minek ebben az országban ember? Hátszen itt felhordják a szalmát a jegenyefa tetejére s ott csépelik. S ami mag kihull, farkasok, mándrucok elé szórják! Minek ide ember? Hát ne is kérdezd, öcsém, ki vagyok s kik az atyáim.

— Hm...

— (Az ám, hny, jól mondad, látom, értelmes kölyök vagy, — folytatta. — Én is ezt mondam, amikor láttam, hogy a kerál úr lajtorján akar leereszkedni a tojásba, a többi okos meg a hajánál fogva húzza kifelé. Ezért vagyok én bolond ennyi okos között és ezért nem vagyok én ember ennyi ember között. Nem ember, csak útonjáró. Baksa.

Ernye kelletlenül nézte, ez őrzült. Óvatosan vetette kifelé a kérdések horgát.

— Mért nem lakol odabé a szigetbe? Mért itt, ebben a hitvány odúban?

— A szigetet Becse szigetének hívják, — magyarázta Keve megvelő hangon. — Azért nem megyek bé. Pedig ösmernek ott is. Mindenütt ösmerik Kevét, a bak-sát! — kiáltott fel gögösen. — De én is őket. Azért nem megyek bé. Mert Becse sziget énnekem hitvány. A hitvány odú meg: Becse. Hanem te, hogy is hívnak... Te másik bolond. Ha elmegy a kerál úr önnagyságához, mondd meg neki, hogy szedjék le a szalmát a jegenyék tetejéről, osztán csépeljék a szérún, a magot meg adják a disznóknak. Mondd meg nekik is —

nagyúrnak, hogy én úzenek, Keve, a baksa.

— Megmondom, bizvást elhíhetöd.

A baksa felugrott s hosszú karjaival hadonászott, mint a cséphadaró. S dupogott a szűk házban, szinte seprűgta a lúzet.

— Micsoda? — kiabálta dübösen. — Hát csas odagurul a dénár, ahol veremben tartják? Hát csak ott nő a szalonna, ahol pecsenye is nagyon? Bézartam vala az egész országot. Megfordulék kúnok között, besenyő disznók között, magyariak, latinok, németök között. Láttam a nagy tavat. S mindenütt azt hallám, hogy emberek, meg okosak vagynak a földön. Olyan emberek, mint a vaddisznók, egymás kertjét túrnák s olyan okosak, hogy csak azt látják, ami nincs az orruk előtt. Ekkor már tömbölt és rikácsolt a baksa s mert a düh nagyon felbevitte, rikácsolás és hadonászás közben lehúzta s a sarokba vágta a kabátját, úgy vívott nagy hangon, meztelen mellet. Néha meg is döngötte, hogy horpasz bordái csakúgy kongtak. — Rakjatok fegyvert a vértésekre, adjatok nyilat a nyilasoknak, — ordította dübödten, — de a taplót, kovát is vegyétek el a meztelenektől! Phil — s hegyesen kiköpött, vigyázva, hogy a tűzbe ne köpjön. — Ezt nekik, valamennyinek! Kérdezd meg őket, ki az a Keve baksa. Majd megmondják. Az a baksa, ő, aki megmondta a magát s rájuk ígérte Ist, Mirigyet, Dobrocot, Vajort, Görösöt és Hagy istent, meg a legfeketébbet, a földalatti Kajánt. Majd megmondják, — hibegte szaggatottan s úgy égett a szeme, mintha ördögök és kerémetek vicsongatnának benne, — hogy jövendőt nekik romlást, döghalált, nyavadyát, lázat és pokolbéli kíjakat Keve, a baksa!

Megállt s rámeredt Ernyére, mintha kígyót bűvölne.

— Nézd ki? — surrtogta s kimutatott az odú nyílásán a csurgó-kavargó, hűvös sötétségbe.

Ernye engedelmesen kitézett s arra gondolt, jó lenne odábbállni, ha éjszaka van is.

— Mít látsz? — kiáltotta Keve.

(Kölyöktetés következik.)

VILLÁMLIK MESSZIRÓL...

(Képek a XIII. századból.)

Irta: Kodolányi János

Kiment hát Hallgatózott és várta, Pancsó banya pedig két nyírfaseprőt állított keresztbe az ajtó elé s az ajtót gondosan betette, még a rezeszt is rátolta. Csak a füst szívárgott ki békésen az ajtó fölött, a lynkon. Még egy-egy hang, nyögés, tereferelő szavak nyugodt zenéje.

— Nincs sömmi baj, — hallatszolt belülről Pancsó banya határozott, rekedtes szava. — Men ez, ahogy kell. Ekkicsit elü fekszik a gyerek, de nem baj.

Gyóki anyja nyögött, majd halkán sikongatott. Jajgatott is. Hol sikongott, hol meg jajgatott.

Zsuzsa pedig szépen zengő hangon, nagy áhítattal énekelt egy zsoltárt. De közben azért tett-vett, mert hol vizlocogást, hol edényzörgést lehetett hallani befűről. Gyóki szívére szorított kezekkel állt a ház előtt, szinte nyomta a szívét, hogy ki ne ugorjon a torkán. S nem tudta megállni, hogy egy arramenő embernek oda ne kiáltsa:

— Pál bácsám, kisgyerökünk lesz!

— Áldja meg az Isten, — felelt elmenőben Pál bátya. S keresztet vetett. — Segétse édesanyádat, hogy baja ne legyen.

Igy türelmetlenkedett, hallgatózott, jött-ment Gyóki a ház előtt. Mikor aztán olyan erős lett a nyögés, a kiáltás, hogy még a harmadik házban is meghallhaták, nem tudta tovább türtöztetni magát, az ajtóhoz ugrott, kis öklével dörömbölt, úgy kiabálta:

— Szülilke! Zsuzsa neném! Gyerök lett, ugy-e?

— Nyughass, te kis butú, — szolt ki Zsuzsa. — Várjad a végét.

— Gugyúj csak szépen, kegyösön, — durútsolt odabent Pancsó banya hangja. — Ugy szépen, gugyúj csak, osztán kapaszkodj a vállamba. Meg a Zsuzsáéba. Fogd meg csak erősen, ne kéméld!

— Jaaaaj, Istenöm, — Istenöm segélj meg! — kiáltotta Hestör. De hangja nyompan csöndes, megkönnyebbült gügyögésbe, értelmetlen gagyogásba csapott

át s ebben a pillanatban rekedten sirt fel a kisgyermek.

— Gyerök! — kiáltotta diadalmasan Zsuzsa.

Gyókica értelmetlen rákkantást hallott. Most vette észre, hogy a szomszédos házakból asszonyok jönnek elő s letéve kosarat, szüköt, seprőt, vagy ami éppen a kezükben volt, sieltek át Jaksa házához. Arcukon úgy fénylett az öröm, mint-ha zsirnal kenték volna be magukat, ki-pirosodtak, kiabáltak egymásnak:

— Gyeröke lött! Gyerök, hallod-e! Ez osztán, ez a Hestör! Dörök egy asszon!

— Az ura meg nem is álmod!

— Szóni kéne neki.

— Áldassék az Öregisten, — folházkodott egy öregasszony s úgy elérzékenyült, hogy még a könnye is kicsordult. Keze-fejével törölgette vörös szemhéját és az orrát.

Pancsó banya megzeient az ajtóban, fébredobta a seprüket s diadallal törölgette a kezét egy hosszú keszkenőbe.

— Ugy mönt e, hallitok-e-ke, — hadarta izgatótan, — hogy jobban nem is möhetött vóna. Jó kis göres vót, jó kis fájás! Osztán mejen gyerek! Ugy tarti má a fejét, mint a cuca!

— Jaj, csakhogy nem vót sömmi rontás, — mondta valaki megkönnyebbülve. — Csak jó, hogy megtalálának tegőd, szülilke. Nagy segítség ám, hogy te kéznél vagy...

Az asszonyok összeverődtek az ajtó előtt, de nem léptek be, nehogy valamelyikük szem megverje a kicsit. Most szépen megfürdette Pancsó banya, kis vörös ülepére aprókat vert, meglóbbálta az újszülöttet kelet felé, lehajolt vele a földig, azután teknőbe fektetve, négy kis marék hamut tett a teknő sarkára. Imádkozott magában, s tikos szavakat duruzsolva, a szemközti levő hamurakásokat gyors mozdulattal átsöpörte a gyermek fölött. Mikor ez is megvolt, bepólyázta szépen s odatette Hestör mellé a farkasbőrre.

— Mast osztán megszojlatod, de el ne ahagy közbe. No, de tod má magad is, nem első!

Gyóki pedig futott, ahogy csak kicsiny lábai bírták. Fejét vadul hátravetve, lohogó haját a szélbe csapva, szaladt, szaladt apjához, a mokrádra. Amerre elfutott, odakiáltotta mindenkinek:

— Gyerökünk lött!

Jaksa, meg még ketten, a dísznókkal volt a mokrádon. Beterejték a forróság, elől a kondát a kis kerek ligetbe s ma-

szabadság 1936 apr 19. 16. A. 2.

guk is a hűsbe húzóda, tereferáltak, szundikáltak, nézték a felhők járását. A dísznök is lustán heverték a pocsolójában, a göbék csöndesen görtyögtek malackának, a fiatal kanok döfködtek egymást. Egy-egy süldőártány unottan turkált a sárban. A kutyák kilógó nyelvvel dög-löttek az árnyékban és látszott rajtuk a bosszúság, amikor valamelyik tekergő dísznök után kellett kaffogni ebben a duhasztó melegben. Sűrű bundájukon keményre száradt a sár, mintha csöngetyűk fityegtek volna rajtuk.

A nagy csendességben és békeességben Jaksza éppen Öcsöd fia Ábrámról beszélt.

— Még ejen különség két gyermek között, — magyarázta egy öreg embernek, aki a haltája nyelén farigcsált valami tölgylevelet a késével. — Mint akik nem is attúl az anyától vannak. Ez az Ábrám gyermek olyan szentös, hogy egyszórcsak pispók lesz. Nagy fogalma van a könyvekhen, énióklésheon, imádásheon, Hutyún lett ez olyan, mint Kálmán kerálunk akil Könyvesnek hittak? Eccsak csoda, hallitok-e.

— Langeszi van, — bölintott az öreg.

— Deszég a Bene gyermek másfajta, — szólt közbe egy fiatalabb, zömök férfi, aki könyökére támaszkodva bámulta a delelő dísznököt s közben lépényt rágicsált. — Ammeg akár a csikhal, nem nyughatik. Annak csak a laó, még az erdő, meg a víz!

— Meg a lán, — folytatta Jaksza. — Jóvérű gyermek, de hát nem is hasonlított az öccsiheon.

Ábrám csak lehajti a fejét, mint akiét leluzi a gond, meg az Isten kögyelme.

— A Bene meg mindég csak lovon, mindég csak hajrá! Má ha az öccse ott hon van vendégségbe, ott hon lóhetne. De ű haza se szagol. Mintha nem is gyütt lönne meg az öccse.

— Nem kedvelik űk egymást. Öcsöd is inkább a kisebbet kedveli, merhogy olyan ájtatos. A Benével meg csak baja van, aszondi. Ett van lá, az a hidvégi lán is, a Kamuék Verága. Mindönki láti, nem igaz dolog az. Ha az apja nem akari, hát minek van űgy rá?

Jaksza felkapta a fejét s figyelmesen nézett a falu felé. Sovány, csontos ember volt, a szakállá ritkás, a hajúsza hosszú és kevés. Igen rossz kancabocskor volt a lábán, alig tartotta már össze a fonál. A hangja csendes volt, még a nevetése is hangtalan, mintha befelé nevetne.

— Nem az én Gyókim fut ott? — kérdezte.

A másik kettő is odanézett, szeme elé tartott tenyérrel.

— De mintha csakugyan ű lönne...

— Vaj tán nem történt valami?

— Ugyan mi történhetett vala? Sömmi.

De Gyóki már messziről kiáltozott s vékony kis hangja alig tudott megbirkózni a távolsággal, meg a szemközti fújó széllel. Mint a tücsökcirpelés, űgy cincogott a kiáltása.

— Mi leli ezt a kis madarat?

— Édösapám! Édösapám! Gyere-gyün hama!

A három ember csodálkozott és bámult.

— Megcsúnyétál, kedvesöm, osztán azér futsz? — dűnnyögte Jaksza.

— Édösapám, — rikkantotta Gyóki s szinte nekirohant, lehuppant az apja ölébe, majd betörte a fejét. — Édösapám! Gyereökünk van!

— No!

— Gyereökünk van, olyan kis fekete-hajú, csikszömű! Más lett mög, de nem jába keringött a gölya a ház fölött! Jaj, neköm, de elfulladtam...

— Óhó, gyermek, az má igen! — kiáltott Jaksza a nyomban felugrott a földről. — Gyerek, az má beszödi! Dörék asszon az a Hestör, mindég mondtam!

— Vezérölje az Isten, áldás, békeesség legyön az útján, — mondták a többiek bólogatva s elismerően nézték Jaksát. — Hálát adhatol az Öregistennek, fiam, — tette hozzá az öregember, — hogy ejen asszont adott.

— Gyereki! — tört ki Jaksából az öröm megint, mintha csak most jutott volna az elméjébe igazán az örömhír. — Hálá legyön az Istennek!

S hirtelen felkapta Gyókit, magasra emelte, fel, fel, a feje fölé, hangtalanul nevetett, majd lehuppantotta a földre, hozzáhajolt s megcsókolta a kislány piros képét. — Hát mer jó hírt hoztál, kis verágom, kedvesöm, — durúszolta szinte izzó örömeben s látszott rajta, hogy nem tudja, mit tegyen, mihez fogjon s mit mondjon, — faragok neköd egy igön-igön szép babát. Ora is lesz, szöme is lesz, keze-lába is lesz!

Gyóki fáradhatatlanul ugrált s összeverte a tenyerét. A két másik férfi mosolyogva nézte Jaksát és a kislányt s arcukon szélesen ömlött el az öröm.

— Vége —

BÁL

MÓRICZ ZSIGMOND ÚJ REGÉNYE

A Pesti Napló könyvsorozata pompás ajándékkal kedveskedik olvasóinak. Móricz Zsigmond, a vibráló, szikrázó, hol tündéri fényben villogó, hol a mélységek sötétjében kavargó magyar élet nagy varázslójának új regényét adta ki. És aki szereti az életet úgy, ahogy a valóságban küldszik s ahogy hol boldogító ringatással, édes csókkal, nihentető durvúsággal, hol fenyegető erővel ront reánk, izgalommal fogja olvasni ezt a kis remekművet. S ki ne szeretné!

Régi ismerősünk, Nyilas Misi, a pataki diák lép eléünk ebben a könyvben. Emlékszünk még rá, amikor első gimnazista volt; szörnyű lelki megrázkódtatáson esett keresztül. Már öklömnyi gyermek korában szembe kellett néznie a legnagyobb rejtéllyel, a fátyol alá burkolózó szfinksz-szel, az Igazsággal. És helyt kellett állania férfimód, szemben az egész iskolával, a tanári testülettel, a várossal. Mint mindenkinek, akit az Igazság titokzatos szfinksze megragadott, legyen bár kis diák, vagy őszfejű férfi. Nincs menekvés a vadsaskörből, — szenvedni kell, helytállni kell és Nyilas Misi helytállt. Egy kissé megkeseredett a mosolya, amikor a szörnyű öklöcsapás érte s rá kellett jönnie, hogy ebben a világban minden szép és nemes eseme csak troit bétű s az iskola csak tanítja a lelki nemesség nagyszerűségét, de a valóságban eltiporja azt, aki több, külön, következetesebb s őszintébb akar lenni nála...

A mostani Móricz-regény Nyilas Misije már a férfikor határán áll. A szíve még a gyermeké, az esze már a harcokra készülő s tudatosan legyőzhető férfié. Felkésül a harrra: meg akarja segíteni a szegény diákokat. Igazi, eleven, valósgos Segítő Egyesületet

akar teremteni a tandrelnök vezetése alatt képmutató formalitással silányult egyesületből. Elnökké választják s a harc megindul, — »demokratikus eszközökkel«, mint Misi mondja. S lassan kibontakozik ennek az új, immár tudatosan vállalt lázadásnak, ennek a szociális elszántságnak a csődje. A munkatársak tehetetlensége, a fiúknak, a »tömegnek« közhatalma, a felsőbb hatalmak — tandrokok — önmaguk tekintélyével való örökös megalkuvása és gyanakvása közepette kibontakozik minden igaz férfi, minden együttérző, a szegényeket, el-

nyomottakat s gyámoltalanokat felémselni akaró közéleti ember körserves útja. Ugy, ahogy ebben a parlamentes, erkölcsös, törvényekkel szabályozott, tekintélyekre hivatkozó, nagyképu és üres világban is van...

A regény hőse körül a felnöttek világa bontakozik ki, ugyanazon a síkon, de persze, nagyobb méretekben. S mindezekon felül a világpolitika félelmetes körvonalai, mint nagyobb hullámgyűrűk a kicsinyek mozgását, vészik tovább a gondolatot. Nyilas Misi, a fiatal fiú, ott áll

Magyarország 1936
febr. 29. 50. sz. 9.

ennek a világhullámszűznek a közepén, és a kicsiny kő, amely a vízbe belehullott és a part felé felhő Dél-Afrika csücskén, Transzvalban van, ahol a búr gyarmatokat támada meg Anglia erőszakos erővel, hadihajók ágyúval és hadvezérek le-típró hatalmával. Anglia a tekintély, a hatalom, Anglia hirdeti az erkölcsi jogaimat... S Anglia töri át az árthatlan gyengébbet. Mint ahogy a tan-dr urak és a társadalom támasza az erkölcs tekintélyének darcában gá-zolnak rá a gyengébb diákok igazára.

S a háttérben ott éreztek a nagy Szfinx: az Igazság szűz fátyol-lal takart alakját. A fátyol sohasem hull le róla. De szuggesztív ereje beléscsap a lelkekbe, küldi, kergeti, tűzeli őket: menjetek, harcoljatok, te-gyetek kockára energiát,

sikert, kenyeret, pozíciót, szerelemet, életet és vért... Értsem, Értsem, aki a fátyolt sohasem vetem le magamról!

A kis első Nyilas Misi még tö-mölygött a valóság és az álom ös-szetűködésének szédítő kavargásában. A hitnek, az eszmékben való ös-szinte ragasszkodásnak ezt a kis katondját arculcsapta a könyörtelen valóság: az eszmék cifra hullsá-ga mögött meglapuló hazugság. Vigá-szul, mint hamubasúlt pogácsát, ezt azt intést kapta az anyjától: »Légy jó mindhaláltig«. A mostani Nyilas Misi felkészült rá, nem, hogy jó le-gyen, hanem hogy jó maradjon. Ez a könyv mondja el, mit kell vállalnia annak, aki az anyai szót a szívébe zárta, akár kicsiny, akár nagy, akár gyenge, akár erős... Többnyire gyenge... (—1—)

LEVÉL PÉTERHE

Írta: Kodolányi János

Forgatom a lapokat, halomban hevernek előttem. Ahány párt, érdekképviselet, politikai, világnézeti irány, program, terv és szándék van ebben az országban, mind itt hever most, mintha könyörögne, fenyegetőzne, kapacitálna, suttogna és kiáltana, hogy *őt fogadjam el, öneki higgyék, őt szeressem.* S e sokféle lap sokféle oldalain, sokféle betűvel, címmel és szóval, mind áldozatul esett egy különös varázslónak, neked Péter.

Ilyen még nem történt. Balmazújvároson él egy napszámos. Olyan, mint a többi százezer. Olyan az alakja, arca, szeme, haja színe, nyakkenődöllen inge, szoros csizmája, kérges keze, mint a többi százezeré. Olyan a mozgása, hangja, gondolkodása, mint a többié. Hamiskás humora, puritán őszintesége, kemény, de végtelenül higgadt érvelése, mint a többié. S olyan a felesége is, mint a többi szegény, robotoló parasztlaszszony, a gyermekei, mint a többi barnaképű, feketeszemű kis alföldi lurkó. S hogyan él ez a napszámos? Nézd meg akármelyiknek az életét, amint pitymallatkor felkér, tör egy darab kenyeret, veszi szerszámait, dolgozik délig, akkor tal egy kis szalonnát, vereshagymát, dolgozik estig, este várja otthon a sulantott lé, vagy a burgonyás tészta, Napnyugta van... Az ország százezer napszámosa lepihen a szegényes ágyra. S álmodik, álmodik, akár ez a balmazújvárosi ember. Vasárnap álldogál az emberpiacon, napszám, vagy bokortárs után néz, vigyáz, hogy feleslegeset ne mondjon, délután ül a kispadon vagy a kocsmában.

Ilyen napszámos vagy te is, Péter, sem több, sem kevesebb. Több nem akarsz lenni, kevesebb nem lehetsz, — hiszen benned van százezer ember élete!

Csak talán az estéid különböznek egy kissé. Mert a sovány lámpavilág mellett könyveket böngészel, ott van Marczali és a Hóman—Szekfü, ott van Freud és Dosztojevszkij, ott van Petőfi és Erdélyi József... És az álmaidra is jobban emlékszel reggel, mint a többi százezer, aki keserű szájjal köpi ki őket hajnalban, hogy a hosszú nappalokat még hosszabbakká ne tegyék. Te emlékszel a délibábra, az alkonyati égre, a süvöltő szélviharra, egy megvert kutyára, egy síró kisgyermek ártatlan hangjára. Ebben vagy te más, Péter! Csak ebben. S

ezért ismer magára tebenned minden magyar ridegparaszt s az urak közül is azok, akik nem tudják elfelejteni álmaikat s a magyar eget, földet és életet.

Nem tartozol senkihez. Konok vaslogikád magasságából nézed a világot. És a csoda megtörténik. A szélsőjobboldali lap magának követel s ugyanígy a szélsőbaloldali is. A polgári sajtó az Irót köszönti benned. Az egyik csodál, mint csodaparasztot, mint »őstehetséget«. A másik, mi a »faji gög« mestetesülését. A harmadik, mint a földmunkásság vezérét. A negyedik, mint pompás lélekbüvart, az ötödik, mint a legjobb néprajzi monografiák egyikének szerzőjét. Mind egyik magának vall, vagy szeretne vallani. S te egyiké sem vagy, hanem azoké, akik csak ezután fognak élni ezen a szegény földön.

Hogy történt a varázslat? Egyéniség vagy? Hiszen a többi százezer is egyéniség, pontosan úgy, mint te. Művész vagy? Hiszen a többi is úgy művész és azért művész, ahogy te s amiért te, legfeljebb nem a toll, ha-

nem az élőszó, a bölcsesség, a munka s egy-egy játékos faragás művésze. Tetőlől-talpig, kívül és belül csak ugyanaz vagy. Ugyanaz! S mégis versengenek érted, hogy a maguk ügyéhez hajlítsanak, a maguk világát gazdagítsad.

Itt a varázslat, Veres Péter. Itt, hogy nem vagy több, nem vagy jobb, de nem vagy rosszabb s nem vagy kisebb, mint minden magyar ridegparaszt, napszámos. Ugyanaz vagy. S ugyanaz, aki voltál lavaly, negyvennyoleban, a török hódoltság alatt, Mátyás korában s az Árpádok idején.

A mindenki földjén, a kerek égbolt alatt, esőtől verten, naptól égetten. Nagy a családfád, fejedelem vagy, ezért hódolnak meg előtted a sznobok. Magyar vagy, ezért látnak gögösnök a fajimádók. Szegény vagy s az egész világ a tiéd, a jövőd is, — ezért csodálják a szegények. S művész vagy, mint a gyermek s minden el nem rontott felnőtt, ezért értenek a művészek és gyermekek.

Ember vagy, Veres Péter, ember az embertelenségben, ahogy Ady mondta. S megtetted a csodát. Pusztá emberségeddel szétvetted a pártok, programok, érdekek, klikkek és »világnézetek« korlátait. Maradj Ember, a korlátok pedig hadd maradjanak korlátoknak, — belül vagy szabad s belül szeretnénk szabadok lenni mi is, kik ezt a ritka csodát nézzük...

Magyarország

1936.

Márc. 8.

57. A. 13.

Nálunk lehetetlen

Sinclair Lewis új regénye

Amerikának ez a gúnyoshangú, a vidéki laposságok, nyárspolgári nagyképűségek s tudálékos elméletek ellen a *maró satíra Jegyveretvel* küzdő írója, lehetetlennek véli, hogy az *európai* társadalmi zűrzavar az *Egyesült Államokban* is fasizmust teremtsen. Hogy véleményét bebizonyítsa, *utópiához folyamodik*. Feltételezi, hogy a legközelebbi elnökválasztáson *fasiszta diktátort választ a demokráciával leszámloló USA*. Mi történék ebben az esetben?

Mulatságos, gyakran sósavba mártott stílusban írja meg a diktátorhoz vezető utat. Már a regény elején a *Rotary-klub* egy összejövételén vagyunk s az ünneplő társaság tagjai *mind válogatott típusok*. Ott van például a katonák lánya, egy hatvanéves hölgy, aki a háború alatt militarista szíve sugallatára a frontharcosok erkölceit ápolta, ezer doboz dominót küldve nekik, hogy a francia kávéházak züllött levegőjében el ne romoljanak. Bősz harcosa ő a női választójog eltörlesztésének s minden hasonló erkölcsstelen dolog megsemmisítésének. Ott a csecsemőképű tábornok, aki a katonai hatalmat magával a hatalommal igazolja s rajong a német náciékért. Ott a kövér bányatulajdonos, aki a munkásszervezetek ellen küzd erkölcsi alapon, ott az adventista pap ifjú özvegye, akibe belefojtják a szociálisabb kijelentéseket s ott van a hölgy barátja is, akit megmételyezett a szocializmus. Ami az ünneplőasztal körül történik, szónoklatokban, jóslatokban s haragos felháborodásban kifejeződik, az magja a regénynek s *magja annak a társadalomnak, amelyről ki-méleltlenül lépni a leplet Sinclair Lewis*.

Kísérteties, hogy mennyire hasonlít egyik földrész a másikhoz. Néha az az érzésünk, hogy mindezek a figurák, problémák s törekvések éppen úgy megírhatók lettek volna *európai környezetben is*, mindezek a hazugságok éppenígy feltolónak az *óvilág országainak* látóhatárán is. Úgy látszik, nemcsak a gazdasági érdekek nemzetköziek, hanem a hazugságok módja s a vele élők természete is. Mielőtt az orosz forradalom kitört, a *szentpétervári dumában* egy kijelentést tett a miniszterelnök. Az ördög, vagy az emberi ösztönök törvényeinek játéka volt, hogy a *spanyol forradalom kitörése előtt ugyanazt a kijelentést tette Primo de Rivera is?* És az ördög, vagy az emberi ösztönök csúfolódó játéka, hogy *Sinclair Lewis hősei ugyanúgy érvelnek, cselekszenek és éreznek, mint akármelyik európai ország polgárai?* Ilyen kevés variációt tud felmutatni a természet!

Sinclair Lewis az őszinte s elfogult írók közé tartozik. Elfogultságai közé tartozik az is, hogy *hisz az igazságban*, — társadalmi igazságban persze. Szerencsés író! Olyan világban ír, ahol szabad még elfogultnak s őszintének lenni! Ahol szabad a tettek céljait nyíltan megjelölni s az emberi álarcokat akár a bőrrel együtt letépni. Csak ilyen világban születhetnek efféle művek, csak ilyen világban lehet kimondani: az ostobaság, képmutatás, rablás és fosztogatás gyakran belebújik a tudomány, költészet, humanizmus és hősiesség báránybőrébe... Diktatúra! *Nálunk ez lehetetlen* — mondja az író. S ez a hit épít hidat számára az ostobaságok és aljasságok mocsara fölött. *Reálisan ábrázolja a kicsinyességeket, de bizik az igazságban*. S éppen ez a belső feszültség teszi a könyvet hihetetlenül izzóvá s izgatóvá.

Nálunk ez lehetetlen...

(-i -s.)

Pesti Napló 1936 márc. 8.
57. n. 39.

BUDENZ

Az igazi Ankerschmidt lovag

Ez a név nagyon sokat mond azoknak, akik a magyar nyelvvel s a nyelvben eltemetett multtal és lelki séggel foglalkoznak. Eppen ma száz éve született e sokat jelentő név viselője, Budenz József, a nagy magyar nyelvész, még pedig csodálatosképpen.

Németországban, Rasdorfban. Mostanában gyakran emlegetjük Az új földesúr; Ankerschmidt lovag csodálatos átalakulásáról, arról az útról, amelyet német nívoltától magyarrá fejlődésig megtett. Pedig az az Ankerschmidt szép kis birtokoskádát vásárolt s kissé könnyű volt neki néhány ezer holdon rajongani a magyar földért. Míg Budenz, a szegény, szürke kis tanár, szegénységben élte le életét s anak ellenére, hogy birodalmi németnek született, a magyar nyelv lelkén át lett magyarrá, a mi nehéz nyelvünk egyik legtudósabb, úttörő művelőjévé.

A nyelvújítás mozgalma sok jót, de sok rosszat is beleplántált nyelvünkbe. Nyakra före »palléroztak« szavainkat, elmetszett, kevert és összeragasztott s legfőbb vágya az volt, hogy olyan »hajlékony és kiművelt« legyen, mint amilyen a német nyelv. Kazinczy és társai mély hódolattal borultak le a német nyelv nagysága előtt s eközben irtották a magyar szó törökös keménységét, mely logikáját s finnes zeneiségét, finomságait. Sok új fogalomra találtak megfelelő szót, új színeket s árnyalatokat, — de hová lett a XIV. század zordon puritánsága, a reformáció pompás ereje, az ellenreformáció kardéles biztonsága! S hová lett a ki nem tapintható, de érezhető, vagy csak sejthető történelmi patina és gyökérig hatoló teljesség! A német szellem, a maga egészen más logikájával ezer és ezer új csatornán szivárgott, tódult a nyelvbe, hogy ma már iszappá szélesedjék s átítassa az érintetlenül hagyott területeket is.

Csodálatos, hogy ennek az újítási szenvedélynek, ennek a németesítő rohamnak, ennek a kártékony csatornázásnak éppen német embertől támadt ellenhatás! A helyzet az volt, ami az Alföld szenvedélyes lecsapolásánál. Onnét eresztették le a tápláló talajvizet, ahol azután sivatag keletkezett s olyan talajvizekkel öntöztek, amelyben elkorhadott sok régi, értékes növény. Hala a sorsnak, ez a folyamat nem fejeződhetett be s hogy így van, abban

döntő szerepe volt a német Budenz Józsefnek.

Egy teológus hívta fel a figyelmét a magyar nyelvre. 1838-ban jött Budapestre, hogy indogermán tanulmányait a magyarral egészítse ki. A látogatásból letelepedés lett, — nem ezer holdakra, mint Ankerschmidté, hanem a nyelvben feltáruló sokezeréves ősi talajra, a lélek talajára. Tanár lett, majd egyetemi tanár, végül az Akadémia tagja. Barátsága Hunfalvy Pállal, a magyar nyelvészetet a délibábs nyelvészkedés színvonaláról felemelő nagyszerű tudóssal, haldlág tartott. S a remek lánc, Sajnovitstól, Kőrösi Csomától Gombocz Zoltánig, Jakubovicsig, Pats Emilig ettől kezdve többé meg nem szakadt. Hány fiatal tudóst juttatott ki tanulmányútra oroszországi rokonaihoz Budenz, ez az eldozatos szívű, diákjait igaz barátsággal támogató tudós! Mily szenvedélyes rajongással ásta magát egyre mélyebbre a finn-ugor nyelvészet Estalniaiban! Miltisztta, önzellen erőfeszítéssel tárta fel nyelvünk titkait! S hogy ki tudott áltant elveiért! Azóta tudjuk igazán, mi a magyar nyelv, mióta Budenz, Hunfalvy, a meghasonlásba zuhant Regulj elvégezték a feltárás nagy művét. S akkor tértünk a nyelv-művelés helyes útjára, amikor ők Keletre s Északra mutattak. S legyőzték a »halszagú« rokonok ellen feltámadó gögös nemesi ellenszenvet.

Talán túl is ment a határon, talán szorosabbnak látta a finn-ugor testvériséget, talán gyakran tévedett is, különösen amikor nagy harcot vívta Vámbéry török-rokonságot hirdető mozgalomával... De az is bizonyos, hogy maga Vámbéry is gyakran ellovalta magát. Tiszta, egész férfiak tiszta fegyverekkel vívott eszmei harca volt

az, harc, amelyet manapság csak ritkán láthatunk. S jelentősége még ma sem bontakozott ki tisztán. Az új írói nemzedék dolgá lesz ki-meríteni a kincseket s feltárni a magyar lélek még homályban heverő titkait.

Budenz József volt az igazi Ankerschmidt lovag! Az ő átalakulása volt az igazi átalakulás! A lélek alázatos meghajlása egy nagy nép lelki kultúrája, ragyogó csodái előtt.

Illenek, hogy a mai százéves forduló alkalmából nem takarná néma csend ennek a nagy embernek az emléket. A »magyar reneszánsz« idején, a németimádat napjaiban...

Kodolányi János

Magyarország 1936.
márc. 11. 59. n. 9.

1936. márc. 12.

1936. március 12. csütörtök

A kutyafáját!

Két hölgy keményen összevívott az Andrássy úton. A vívás nem férjért, nem is kedvesért tört ki, hanem egy agárért, amelyet mind a két hölgy a magáénak vallott. Kalaptéppéssel, kontyszakadással, rúszindulással járt a nagyhorderejű vitta s — mint rendesen — az idősebb hölgy kudarcával végződött.

Ne csodálkozzunk ezen a kutyahistórián. Hiszen mióta a budapesti lakásokban több a kutya, mint a gyermek, mióta a sokgyermekes családoknak lakást sem adnak, mióta fiatal, szép hölgyek nem gyermeket, hanem kutyát sétáltatnak a verőfényen, kutyának vásárolnak gyógyszert a patikában, kutya hasára melegítenek borogatást, kutyának rendelnek a kávéházban zserbót és törvízest, a vendéglőben pörköltet, kutyák érzelmi élete fölött aggodalmaskodnak, hoznak össze ismeretlegeket s maholnap pszichoanalitikus kezelésre szerelmes ebcekket járatnak, logikus, hogy ne az elcsábított férfiért vívjanak hajszakasztó harcot, hanem agárért.

Elvégre van még igaz szeretet s az igaz szeretetből támad még hősiesség is, ha nem gyermekért, férjért, hát k u t y á é r t . . . Hiszen a kutya sokkal hálsabb, mint az ember, — nem igaz? (—1—)

Magyarország 1936.
Márc. 12. 60. 17. 9.

Kodolányi János: *Feketevíz*.
Regény. (Athenaeum.) 255 l.

A szerző a falut festi, de nézetem szerint csak a pesti falun találunk ebbe a regénybe beleillő személyeket. A Nobel-díjas Reymont is parasztokat fest, de nála a főhős nő érett hisztériás nő, itt a kis Németh Lacika még csak nyolckilenc éves elemista s társai is az elemi iskolákból rekrutálódnak, de olyan öntudatosan rágalmazták a falu csekély számú intelligenciáját, mintha legalább is félig kijárták volna az élet iskoláját. Csepülnek-szapulnak mindenkit, olyan nemi aberrációkról is tudnak (a két póstáskiasszony viszonya), amilyenekről felnőtt ember is pirulva beszél. Nem, ilyen falu nincsen Baranyában, legfőlebb az író asztaliókjában. Az ártatlan, falura csöppent Lacika fiús önérténeke lesz áldozata, ő sem akar a parasztfiúk mögött maradni, csak azért is megmutatja, ki a legény — előbb a korlátan, aztán a Feketevíz partján, majd a káromkodásban, hazudozásban, hogy aztán az író megóvja őt az első elbukástól a pajta mellett. S az ember nem érti, mit akar a szerző ezzel a gyermek-társasággal. A falut bemutatni és szembeállítani benne a gyarló, pletykázó, alacsonyműveltségű úriosztályt az egészséges, dolgos parasztsággal? Ehhez azonban nem kellett volna főszereplőként gyermekeket előráncigálni, akik az író érett erotikája szerint gondolkodnak. Én azt hiszem, hogy a kis Lacika megirigyelte a hargítás Ábel irodalmi dicsőségét s karácsonyeste ezért indul ő is

a városba. Csakhogy Ábel csavaros észjárású székely góbé s így valószínűleg lesznek nagyos kijelentései s idősebb is Lacikánál. Lacika pedig olyan szakértelemmel beszél a női toalett titkairól, hogy egy női szabónak is dicséretére válnék, s olyan csömörösen beszél a nőkről, mintha már kifáradt volna a feleség nevelésében. Pedig nagy kár volt az írónak annyira éretté tenni a gyermekeket, mert kitűnő szeme van s a felnőttek jellemzése igazi íróra vall. Vannak olyan meglátásai, olyan fejezetei (Virrasztás, Szántás, Nagymama), melyeket klasszikus írónk is megirigyelhetnének.

Talán idővel levedli magáról Kodolányi is túlzásainak kígyóbőrét s olyan műveket fog adni olvasói kezébe, amelyekben elmarad a kihangsúlyozott erotika, nem botránkoztatnak meg istenkáromlásai, hanem a maga frői szemével és istenadta frői tehetségével megrajzolja azt az igazi magyar falut, amelyet — sajnos — eleddig még nélkülözünk irodalmunkban.

Csura Miklós

Katolikus Levelek

1936. ápr., 4. sz.

271.

Robespierre

Friedrich Sieburg könyve

1936. ápr. 5.

23

Gyakran halljuk, hogy a »történelem megismétlődik«. Ha ez nincs is egészen így, mégis vannak korok, amelyek kísértetiesen hasonlítanak egymáshoz. Ilyen a nagy francia forradalom kora s a világháború utáni kor. S valóban, ha a két egymástól időben oly távolesű kort összehasonlítjuk, hajlandók vagyunk a párhuzamos történelemből cseleltetnek igazat adni.

Abban az életrajzi műben, vagy inkább *korrajzban*, amelyet Sieburg írt, egyetlen férfiú kiemelkedő alakja körül kristályosodik ki a francia forradalom története. Néhány esztendő csupán az egész. De ebben a néhány esztendőben mennyi erőfeszítés, mennyi vér és mennyi eszme! És hány esodálatos férfi. Közöttük is egyike a legesodálatosabbaknak, *Robespierre*.

Már gyermekkorában magában hordta egész életét, aminthogy így van ez talán minden gyermekkorral. Ötéves még, amikor elveszti anyját, atyja, ismert arrasi ügyvéd, egyszerűen eltűnik, a gyermekek szétszóródnak a világban. Ez a sanyarú gyermekkor, majd később az iskolai évek megalázó láncolata ranyomja bélyegét a szigorú, könyörtelen, tántoríthatatlan s »megvesztegethetetlen« *Robespierre* re. Ez az ember csupa ellentét. Gyűlöli a külsőségeket, még a forradalom jelenségei között is, de ő maga kényesen bodorított és rizeporozott hajával, frakkban, csupa előkelőség és formáság. Gyűlöli az aljas indulatokat, de senki annyi aljas látványban nem fürösztötte a tömegek legaljasabb indulatait, mint ő a szüntelenül dolgozó nyaktíló révén. Zárkózott, rideg, arisztokratalelék és a legalsó néposztályt lázítja hatalmas, logikusan szárnyaló beszédeivel az uralkodó, vagy a forradalomban felülkerelkedő osztályok ellen. A *Legjobb Lény* rousseauian elképzelt szimbolumát ünnepli és az *Erény* uralmát akarja előkészíteni, — de hány szegény, naiv, vakon rohanó embert juttat vérpadra! S ő, aki az igazságosság elvét hirdeti, a diktatúra nyaktörő hegygerincén trónol, itél igazságtalanul s végül maga is a mélységbe zuhan.

Ennél izgalmasabb, ellentétekkel teltetebb s megdöbbentőbb könyvet keveset írtak, de kevesen is éltek ilyen izgalmas, ellentéték között rohanó és megdöbbentő életet. Egy ember sorsában a francia forradalom egész sorsa! Egynéhány évnyi tragikus pályafutásban maga a történelem. Egy arrasi ügyvédi irodából indul el ez az élet, hogy felszáguldjon a legnagyobb hatalom csúcsaira s *egyik nappal a másikra* zuhanjon annak a gillotinnak a vérpadjára, amelyet oly kegyetlenül ácsolatott a Terror életrehívásával ő maga.

De nemcsak *Robespierre*, hanem minden akkori szereplő élete leydeni palack módjára az egész kort súrítí magában. A kis asztalos, aki családi tűzhelyéhez ülteti a hatalmas *Robespierret*, a hazafiak és buzgó jakobinusok egész sora, *Démoulin*s Camille s még annyian, végigfutják a szörnű pályát s eljutnak vagy a vérpadhoz, vagy a száműzetésbe, vagy az öngyilkosságba. *Robespierre*, az *Erény* bajnoka körül átok, pusztulás, halál hurjádzik.

Az idő és a történelmi események hullámverése rendkívül hasonlít a mai időkhöz és eseményekhez. A francia forradalom még késői magvaiból is újabb, elvetélt forradalmakat támaszt, a 71-i párizsi kommunig és az orosz forradalomig. Sohasem tudott kiteljesedni, sohasem jutott el a végcélhoz: az egyenlőség és igazságosság társadalmához. Izzató kérdés: hová jut el az orosz kísérlet? Hol roppan össze, vagy nővel új hajtásokat!

Akit a ma érdekel, olvassa el Robespierre történetét. És megnyílnak előtte történelmi napoknak, erőknak és embereknek örvénylő titkai.

A művet *Lányi Viktor* fordította elegáns, pontos, tiszta nyelven.

Pesti Napló
1936. ápr. 5.
80. n. 15.

B É L A É S J Ú L I Á N

Az ablak máriaüvegén mint a könny, csurgott az esővíz. Pattogtak az ereszek és párkányok, a szél dorombolt és sipolt a kürtőben.

Egy szál gyertya égett a nehéz tölgyasztalon. Sáppadt, libegő fénye halvány csillogást hintett a sötétkék üvegkupákra. A szoba sarkaiban sötét volt s a székek vaskos öblei úgy kinálták magukat, mint türelmesen várakozó, guggoló dajkák. Medve, párdac és hiúz-bőrök heverték a székeken s az alacsony, faragott koporsókon.

Az ablakkal szemközt hatalmas tűzhely foglalta el az egész falat. Széles, mély torkában recsegve égett a cserfa. S a tűz fénye sárgán ragyogott a koromfekete ablak ólomfoglalt máriaüvegén.

Béla görnyedten ült az asztalnál. Nagy homloka fehéren csillogott a gyertyafényben, gyűrűs ujjai a kupát forgatták. Csupasz képe komor volt, s még komorabbá tette fekete bársonyruhája és vállára hulló sötét haja. Olyan volt ez az arc a gyertya libegő világosságában, a szoba homályos háttéréből kiemelkedően, a sötét hajfürtök puha keretében s a fekete ruha nehéz bársonyán, mintha elefántcsontból faragták s fekete vánkossra helyezték volna. A szinte gyermekien őszinte, finomvonalú száj kissé lebiggyedt, csücskeiben két mély redő ölelkező, szigorú kapcsai zárták, mintha ifjonti álmait, rajongásait és nyílt szeretetét zárta volna magába a csalódások kemény kapcsaival. Néha felvetette sötétbarna szemét s ráfüggesztette a vele szemközt ülőre, hosszan, kutatón s élesen nézte, mint aki a lélek legmélyére, a szavak aljára, a mozdulatok és arcvonások titkos jelbeszédébe akar behatolni. Ez a barna, tágranyilt szempár is azt a gyermeki ártatlanságot és rajongást sugározta, amikor fellebbent fölötte a szempillák függőnye, de már a másik pillanatban összehúzódtak a szemrések, a gyermeki ártatlanság visszabújt s megjelent az éles, kutató s hideg figyelem pengéje. Ilyen ellentétekről beszélt a király keze is. Fehér, de erős, kemény, csontos kéz volt, az ujj szinte egyenlő hosszú. S a körmök tojásalakúak, kemények és fénylők, mint a kagyló héjja.

Míg a király a barátot figyelte, szorosazárt ajka egy csepp keserűséggel megvonaglott, a nagy, csontos, hosszúkás kéz önfelédten forgatta a serleget, szüntelenül ugyanabban az irányban. A gyertyafény villogott a sötétkék üvegen, a bor sárga aranya átsütött rajta s mint a gyöngyszemek, villogtak az üvegbe szorult apró levegőbuborékok.

Szemközt Juliánusz barát ült, redős, kopott, fekete csuhában, kötéllel a derekán, két elfektetett alsókarjára támaszkodva s szőrös, vaskos kezeit behúzva a csuhaujjba. Nagy barna bajusza reszketett, amint a vékony, sápadt ajkak a szavakat ejtegették. Kopasz fején csillogott a gyertyafény. Horgas orra makacsul előremeredt, sovány

Válasz 1936. márcs.,

3. sz.

Regényrészlet

TAVASZI UTAZÁS gyorsvonaton, vicinálison és Beszkáron

Pillanatképek virágzó fákról és pusztuló családokról

Vajszló, április hó.

Virágzó fák. Pompás halványzöld, aransárga, rózsaszín és hófehér tömegük belezúdul a szembe; illatuk körülsuhogja az embert. A meleg áprilisi szélben tüzesen hullámszerűen az aranyzöld vetések. Buja virágzás, termékeny életöröm a dombokon és völgyekben, kiáradt patakok ezüstvize hullámszerűen a mélyebb legelőkön s a fiatal fák pelyhedző leveleikkel olyanok, mint a frissen kelt kislibák.

Virágzó fák és pusztuló falu

A természetnek ebben a meleg, harsogó, vidám kivirulásában szinte meg sem érti az ember, amikor a fiatal parasztagranda elsorolja, mely családok haltak ki ebben, meg ebben az uccában, házban... Régi ismerősök, akiknek hangjára, járására, szokásaira, egész életére úgy emlékszünk, mintha hangosfilmet néznénk, a temetőben porladoznak. Egy egész uccasoron senki sincs már életben a régiek közül. *A falu uccái nyúlnak, új és új ágakat növesztenek, mint a virágzó fák, új és új, eddig nem látott, izlástelen házakat fedezünk fel, a lakosság száma növekszik, — de a régi faluból, a »tökékből«, az egy évezred óta itt élt családokból alig van már valaki. Az öregebbek sóhajtoznak: »Jaj, elveszünk mindannyian!«*

Ezer évig nem vesztek el, — szokták mondani könnyedén a nagy optimisták — hát a következő ezer évben sem vesznek el! Isten nem engedi elveszteni a magyart... Hát tessék csak végignézni ezeken az uccákon. Arcok, amelyek egészen mások, mint az idevalósiaké, természetek, amelyekről messziről lekiabál, hogy nem itt nőttek, szavak, amelyek élesen kirikoltják az itteni tájszólás provanszi dallamából, ruhák, amelyek nem dicsek-

szenek a régi öltözet művészi bájával, tisztaságával, harmóniájával... Igen, a falu egyharmada pusztult ki máris. A régi, református iskolában az én gyermekkoromban százhuszan voltak, ma negyvenhatan vannak...

Virágzó fák. Színpompá, illat, burjánzó élet. De akinek emlékezetében él a harminc év előtti falu s aki évről évre számontartja, kik haltak meg, kik maradtak meg, az tudja, hogy a gyümölcsöket már egy új nép s nem is magyar nép fogja leszedni, ha nem az ősszel, hát egy elkövetkező ősszel.

Villany és sötétség

Civilizáció. Ez is van. Akik rajonganak a nyilegyenes utakért, a hidakért és villanyért, összehajthatják a tenyerüket. *Ha a kultúra pusztul is, a civilizáció fejlődik — s olyan könnyű e kettőt összekeverni!*

Villany. A faluban villanyoszlopok vonulnak s a malterházak, izlástelenül rikoltó házaiba huzalok bufsnak. De nézzük csak még egy kisre jobban ezt a nagyszerű, modern haladást. *(Aminnek persze hogy nem vannak ellenségei, csak örülnek, ha*

*Magyarország 1936.
ápr. 8. 82. n. 4.*

a kultúra is lépést tartana vele, — nem nehéz!) A villanyvezetékek oszlopai nincsenek kellőképp kátrányozva. A földbe ázott végük játszi gyorsasággal rohad. Jön a szél s kidönti. Ekkor megtoldják s visszaássák. Új oszlopok a földben, régi, rosszak a föld felett. (A néppel fordítva van. A régi, jó a földben, az új, korhatag a föld felett.)

Estéknként a villany kialszik. Miért? Nem tudja senki. Ezt csak Pellérdén tudhatnák. Akkor alszik ki, amikor a legnagyobb a sötétség. S megáll minden. A házakban előkeresik a megbízható lámpákat. Az emberek káromkodnak. *»Ezért fizetjük az alapdíjat? — kérdik dühösen. Mert »alapidíjat« fizetnek, amit azért neveznek »alapidíjnak«, mert máé jogcíme nincs. Van, aki négy pengőt fizet, van, aki tizennyolc-huszat egy évre. A lámpák száma szerint. Ezen a bizonyos »alapidíjon« felül, persze, teljes összegében meg kell fizetni a számlát. Ez szerencsére, néha nagyon kevés. A sötét téli hónapokban is megtörténik: olyan ritkán van áram, hogy a normális tíz-tizenöt pengő helyett csak négy-öt pengő a számla.*

Ha a kultúra nyelvben, ruházatban, tradíció-tiszteletben, lelkiekben rohamosan hanyatlik is, itt a civilizáció. Egy kissé sántít. De itt van.

A szomszéd községben viszont még csak nem is sántít. *Harkányfürdőig »akarták« kiépíteni a villanyvilágítást. De Vajszlónál megállt a kiépítés. A szomszéd faluban is összeírták, ki akarja bevezettetni. Majdnem mindenki féliratkozott. De ezzel azután el is aludt — a villany.*

A francia-német viszony alakítja a ló árát

A lovak. Az Ormánság régóta híres hidegvérű, nehéz lovairól. Nemzetgazdasági, lótenyésztési, hadászati szempontból igen káros lófajta ez, de pénzt lehet keresni rajta. Régen Csáktornyáról hozták a nehéz csikókat, kinevelték s németnek, olasznak drágán eladták. Ettől most sem tértek el, noha a Muraközben most Jugoszlávia ül. E pillanatban a nehéz lovak iszonyú drágák. Németek vásárolják őket, mióta megszüntették a katonai korlátozásokat. És az ezereket száz pengős ló értéke felszökött ezernyolcszáz, sőt kétezer pengőre páronként. De, ha csak nem muszáj, nem adják. Várják, hogy még feljebb szökjék. Az újságban figyelik a francia-német viszony alakulását. S ehhez szabják a lókereskedelmet. Okosak.

Igy vannak a disznóval is. Egy-egy

jobbmodu gazdának hatvan-nyolcvan, sőt száz darab disznója van. Tartják, nevelik, feljavitják. Aztán felszivárogoz az egész tömeg Budapestre, Budapest-ről Németországba, fényképezőgéppert, gyermekjátékert s hasonló, életet szépítő kultúroikkéért. A nép minden nap böngészi a lapok sertésvásárvonatát. Kilencven fillér? Kilencvenöt? Várjunk, tán egy pengő is lesz.

Mért ne keressenek? Maguknak keresnek. Nem a gyermekeknek. Ezek nincsenek. »Az urak élhetnek jól, csak a parasztnak nem szabad!« — mondják.

A papokból tanítók lettek

Iskolák. A kicsiny, egymásnak átintegető falvakban ósi református iskolák. De gyermek nincs bennük, tanítót tartani nem érdemes. Így hát a papnak kell elvégeznie az iskolamesteri teendőket, oktatniok azt a nyolc-tíz gyermeket, aki nagy életunalommal lézeng a kicsiny tanteremben. A papok ez ellen berzenkednek. Ők papok s nem tanítók. Nem lehet vitázni velük.

Egyébként sem túlságosan sok a dolguk. Néhány temetés, istentisztelet, prédikáció a köngő, nagyobb gyülekezetnek a szűlt templomban. Keresztelés? Éppenként sőt, tanyafeljebb kettő...

De egyre nehezebb fentartani az egyházakat is. Papot fizetni, templomot, iskolát, paplakot javíttatni. A családok fogynak, a földek egy-egy kézben zsugorodnak össze, az egy-egy főre eső teher nehéz. A földeket felesben műveltetik nagyon sok helyen. Horvát s újabban egyre több német feles görnyed a földeken. A garasok gyűlnek, a felszabaduló földek — milyen szép szó s mennyiszor mondják a politikus urak: felszabaduló! — új emberek kezére kerülnek... Csak azok a kaptalani, bárói, grófi s alapítványi földek maradnak szilárdul a telekkönyv régi rovataiban, amelyekről egy felsőházi földszakértő épen két hete mondta, hogy Baranyában nincsenek.

Nádudvari szegény „telepesek”

Telepítés. Ez az a bűvös ige, amely tűzfénnyel gyúlt ki az újabb frónemzedék működése nyomán. Itt már rögtön lett belőle. (Nemcsak itt.) A csendes kis állomáson téhervonat áll meg. A vagonokból rongyos, hallgató, csontos, báránybőrűveges, szerdás magyarok lépnek le. A kocsijátékban ijedt gyermekszemek, vaskos aszszonyok bámuldoznak. »Telepesek« — mondja a nyugalmába vonult tanító. Érdeklődésemre megtudom, hogy Nádudvarról irányítanak ide szegényeket, családostul, bútorostul, ingyen átlával, hogy az itteni Népbank vállalkozásaiban dolgozzanak. Kocsiként, tájós- és gabonaszedőként. Konvenciót kapnak.

»Inkább Ők, mint a svábok« — jegyzi meg valaki. Helyes. Ha már tapasztalás, felelősség, kocsis-és más efféle kétkérd munkás kell, hadi töltsenek a nagy alföldi városfalukban tömpestül nyomorogó, nagycsaládú ma-dyarak. Betérvő fakat jut nekik, s a német igénytelen, szorgalmas, takaré-

28

kos, — hallom. Hát nézzék meg ezeket a magyarokat. Ruhájukról leír a kényszerű igénytelenség, arcaikról, gyermekeikről a »takarékosság«, csonttá keményedett izmaikról a »storgalom«. Használtsák csak össze őket a svábokkal. S mégis, amerre a vonat elrobogott velem, virágzó erdő faluk ülnek a hegyoldalokban, ezek az alföldi magyarok pedig szegények, mint a templom egere.

Telepítés. Igaz, hogy föld nélkül. De ne mosolyogjunk, más mások is föld nélkül szeretnének telepíteni...

Egy nyakas nomád meg az asszony

Harkány felé dőög a vonat. Egyetlen fapados kocsi kocog a sinen, a többi teherkocsi. Kényelmes utazás, sétálni lehetne a vonat mellett. Csizmas, hetykebású, tarisznyás, süvegű legény áll a folyosón.

— Hová? — kérdem.

— Oldra, vagy hogy híják, — felel kúnos kiejtéssel.

— Maga is alföldi?

— Az vónik. Nádudvari. Velük jöttem, szerencsét próbálni. Mert külön ílek az asszonytul, hát eljöttem, szerencsét próbálni. Ha jó, hát maradok.

— Ejnye, — mondom, — ha már szegény valaki, mért nem vigyáz a házasságára. A válás nem való szegény embernek.

— Igaz, — feleli mosolyogva a vállat von, — de hát nem vagyok én szegény. Tizenhét köblös földet hagytam ott, szekerem, lovam van nekem! Meg tanym.

Büszkén elővont két fényképet. Az egyiket vályogtanya, fátlan vidéken, ordít róla, hogy reformföld. A másikon leketegúnyás, csizmas legény, mellette fehér ruhában mosolygó menyasszony. Az én emberem, meg az otthagytott asszonyka.

— Nagy és fél esztendeje vagyunk együtt — meséli. — Ebből három esztendő szíp volt. Amíg az asszony nénye oda nem gyűtt. Van egy kis lányunk is.

Megérkeztünk Harkány kék-sárga-piros állomására. Az alföldi kedvesen lesegíti bérindómat.

— Most megtudakolom, merre van Old — mondja.

— Maga szereti azt az asszonyt — szólok.

Mosolyog, élesen a szemem közé néz, vállat von.

— Hát... ha kellek az asszonynak, majd ír!

— Ki az erősebb? — kérdem. — Maga, vagy az asszony?

— Hát persze, hogy én!

— Akkor kinek kell okosabbnak lennie?

Hallgat, mosolyog. Kezetnyújt.

— Minden jól!

A kijáratnál visszafordul, nevet:

— Majd még meggondolom.

Azzal vidáman elindul a virágzó gyümölcsfák alatt. Hetyke, egészséges, szerelmes. És nomád. Eljött a Tiszántúlról a Dráva mellé, danból. Vissza is megy, nem félek. Ó az erősebb!

És a Beszkári

Budapest, keleti pályaudvar. A gyorsvonat messze, kint állt meg. (Csofátos, a vonatok mind messze, kint állnak meg!) A hosszú úttól eltörődött emberek tömege nyugovóra rogyadozik poggyászai súlya alatt a hosszú úton. Az állomás előtt egymást taposkák az emberek. Jönnek, zsúfoltan távoznak a villamosok. Budára, hosszú relációban, úgyszólván csak a 44-es jár. Ennek este 8-9 óra között tízpercenként kellene közlekednie. A tömeg pontosan huszonöt percig vár, tolong, veszekszik, sóhajtozik és remél. Az állomás homlokán gögösen világít a nagy óra. Pollémosz azeña, a mintató ugrik, ugrik előre... Az emberek percenként nézik...

Végre, huszonöt perc múlva, elővont a 44-es is. Megrohanják. Budapestben vágyunk. Megérkeztünk. Egy szembenülő úr a Magyarország-ot elvassa. »A jövő század Beszkár-regénye a jogdíjmentes arnyéklóban«

Kodolányi János

Aggastyánok nyilatkoznak hosszú életük titkáról a gyermektelen drávamenti falvakban

Vajszló, április hó

Vendéglátó házigazdám körorvos. Így több alkalommal nyílik beletekin-
teni a vidék egészségügyébe, mintha
a magam kezdeményezésére lennék
utalva. Az orvos, *Hidvégi-Herbert*
János dr., az ormánsági egyke ismert
kutatója, most éppen a kilencvenéve-
sek összeírásával foglalkozik.

„Mértékletesen éltem“

Ez az összeírás is elméletének he-
lyességét bizonyítja. Szerinte ugyanis
az egyke pusztító sodrába került nép
meglepő számban mutat fel magas
életkorú egyéneket. Egyszer már le-
írtam a Magyarországon a besenccel
temető fejfáinak tanuságát. De azok
a fejfák egy elhalt nemzedék sírjain
állanak. Itt vannak azonban az élők.
Nem hinném, hogy annyi szokatlanul
magaskorú férfi, nő akadna az ország
más vidékein, mint itt. Vajszlón pél-
dával hat olyan egyén él viszonylag jó
egészségben, aki túllépte a kilencve-
nedik esztendő tiszteletreméltó korha-
tárát. Van kilencvenhat esztendő is
közöttük.

A kérdésre, *hogyan élt s minek tu-
lajdonítja magas korát*, mind egyfor-
mán felelnek: »Mértékletesen éltem«.
Ez a mértékletesség persze egészen
egyéni megítélést jelent. *Ivott bort az*
öreg, de mértékletesen. *Evett is húst,*
de azt is mértékletesen. *Szerelmes is*
volt, de nagyon mértékletesen. Egy
öregasszony ennél a pontnál bizonyí-
tékot is hoz fel. Azt mondja büszkén,
hogymint új menyecske, két eszten-
deig »csak beszélés viszonyban« volt
az urával. Olyan öregasszonyt még
én is ismerek, aki mikor megszületett
a fia, — első s egyben utolsó gyer-
meke — többé nem csókolta meg az
urát. Csak nem követ el ilyen csúf-
ságot, — magyarázta — amikor már
gyermeke van?

Az önmegtartóztatásnak ezeket az
eseteit igaz örömmel állíthatja példá-
nak az emberiség elé a magasabb-
rendű, tiszta élet minden igaz hível

Az egerszegi lány csodavize

Feltűnő a rák erős terjedése. Ér-
deklődöm, kik haltak meg. Hát ez is
meghalt, az is meghalt. Ez tüdőrák-
ban, az gyomorrákban, amaz májrák-
ban... Most is fekszik egy asztalos,
valamikor nagy legény volt, hangos
és hatalmas, nem egyszer kikáltotta
a kocsmában, hogy bár jönne egy
alapos influenzajárvány, hogy sok
koporsóra lenne szükség... Gégerákot
kapott, korán felismerték, de nem en-
gedte megoperálni magát. Az egykori
ferblipartnerék paraszti nyerseséggel
a szemébe mondják:

— *Mesfogant a feleségöd átka, gye-
rők!*

(A felesége ugyanis gyakran kia-

*Meggyarország 1936.
ápr. 15. 86. n. 5.*

bálta: »A rossebb enné ki a torkodat, hogy annyit iszoll!»

Kegyetlen dolgok ezek s nem is mondanám el, ha az asztalos, végső kétségbeeséssel, el nem hívatta volna az »egürszögi lányt«. Ez a harminc-éves leány állítólag *szintén rákban szenvedett*, amikor egy öreg koldus kért tőle szállást. Adott neki. Az öreg ott halt meg a könyörületből adott szálláson. S mert hálás volt, *utolsó órájában egy rákelleni ősi néporvos-ság titkát súgta meg*. A leány az orvossággal, — melyet maga készít s melynek titkát szigorúan őrzí, — *állítólag többeket meggyógyított*, első-sorban önmagát. Hát ennek a lánynak az orvosságával kenegeti nyakát az asztalos és, mint mesélik, *könynyebben is van*.

Az orvosnál van a vízből egy kis üveggel. Meg akarta vizsgáltatni Budapesten, de olyan sokba került volna, hogy nem vállalhatta. Tiszta, átlátszó víz. *Hogy miből áll, ma sem tudja*.

Lopásból, monstrebűniügy

A szomszédos kis faluban, *Hiricsben* tolvajlás történt. A csendőrök el is csíptek egy falubeli asszonyt. Amikor házkutatást tartottak nála, *rengeteg abrosz törülközőt, zsebkendőt s hasonló ruhafélét* találtak. A ruhákban *idegen monogramok* voltak. Valatára fogták az asszonyt, kitől s mikor lopta a sok idegen holmit. Dühében, hogy feljelentették, kikotyogta: *nem lopta ő, hanem ajándékba kapta*. Mégpedig azért, mert évek során át »segítette« az áldott állapotban levő asszonyokon. Nem kevesebb mint *tízennyolc* »esetet« ismert be egy-szuszra. Erre a bajbakerült asszonyok, hogy magukat mentseék, *egy-mást mártották be*. Most lavinaszé-

rűen nő a botrány. Mint a felfeslett kötés, bomlanak a szemek és nyúlik a szál. *Az angyalcshintás egész hálója feslik szét*. Hát még mik derülnének ki, ha akadna hatóság, amely helyett, hogy az egyke ellen harcoló *körorvost üldözi, egy kis tisztogatást végezne s végigjárna a nyomokat, melyeket akárki meg tud mutatni neki*. Sok megdöbbenő dolog derülne ki emberekről, akik ma jó módban, köztisztéletben élnek s a tisztazugi tömegmérgezéshez hasonló nagyméretű bünszövetkezete lepleződnék le. De tán nem is »bünszövetkezet« a szó-nak abban az értelmében, ahogy általában gondoljuk. *Mert itt bűn és bűn között nagy különbség van...*

Es a nép bűne csak ritkán támad a népből.

Kiközösített anyák

Bünszövetkezet, — mondtuk — *Besence* az a falu, ahol országos, sőt talán *európai viszonylatban is leg-alacsonyabb a születési arányszám*. Ezt a temetőfalut egyszer már leírtam a *Magyarország*-ban. Évenként egy gyermek ha születik benne, néha egy sem.

Csodák csodájára, egy gazdame-nyecske *másodsor* került áldott állapotba. Elment egy orvoshoz s *könyörgött neki, »segítsen« rajta*. Az

1936. ápr. 15

orvos ezt megtagadta, sőt meglehangu, őszinte, emberi szavakat intézett hozzá. *Ennek az lett a hatása, hogy az asszony világrahozta gyermekét.*

Azóta nincs nyugta odáhaza. Az öregasszonyok üldözik, mint a vadállatot. Vége-hossza nincs a csúfolódásnak, szidalmaknak, piszkálódásnak. Megvetik. Szégyel kimmenni az uccára. Hogy a falu közösségében mit jelent az ilyen erkölcsi kizártság, azt városi ember meg sem érti. Pedig mindenki tapasztalhatta már, mily kegyetlen ereje van a társadalmi osztály, a munkahely, a rokonság és baráti, ismeretségi kör láthatatlan nyomásának. (Próbálnának például a hölgyek szömbeszállni a divattal!) A mi szegény menyecskénk valósággal vértanuja a természet törvényének, a magasabb erkölcsnek, az anyai szeretetnek. Pedig nagykorú. Földje, háza van. Nem lop, nem csal, nem hazudik, nem henyél. S mégis faluroszja. A vénasszonyok az egyke-erkölcs rettenetes törvényeivel sújtják, behatolnak a családi életébe, éjszakáiba, álmaiba, megmérgezik az életét...

Tessék ez ellen a »meggyőzés« fegyverével, a »jobb belátás« érveivel, a »háza fránti kötelesség« jelszavaival harcolni. Tessék megvárni, míg a nép »jobb belátásra tért«. Tessék elébe állítani a »kötelesség példáit«.

Kis hal, jó hal...

A szentlőrinci állomáson fehérre festett, pompás halveszállító-kocsi áll. Sumonyból, a szomszédos állomásról érkezett, ott van Biedermann bárónak ötszáz holdas nagyszerű halastava. Egyfelől az Okor, másfelől a Feketevíz öntözi. Kitünő a hala, Berlinbe szállítják. Most déli egy óra van. Holnap este Berlinben lesz a halveszállítmány.

Az én gyermekkoromban nem volt halastó Sumonyban, viszont még halat, csikot, bőségesen lehetett fogni. Most nem lehet. Még a Drávdán is alig van halászat. Pécsről hoz halat, aki megkívánja.

A Feketevízben azért van valame-

lyes. Főképp azért, mert a sumonyi halastóból kicsiny korukban átszőknek a folyóba s ha sikerül elkerülniök a pusztulást, tenyérvyre meg is nőnek. Hidvégen azonban a község bérlti a halászati jogot, ott majdnem minden éjjel kerítőhálóval húzzák meg a folyót s ami hal van, ha akkora is, mint egy gyufaszál, kimerítik.

— Ez valóságos rablás — mondom.

— Mért? — csodálkoznak. — Csak nem hagyjuk benne?

Igen, rablógazdálkodás. »Kis hal, jó hal,« — mondja a német. Valamikor szégyenletes dolognak tartották az apró hal kifogását. — Hadd nőjön mondták. — Holnap is kell. A fiainknak is jusson.

Milyen jellemző ez az apró tünet is! Holnap! Carpe diem! Hadd jusson a fiainknak is! De amikor nincsenek fiaink?

Kodolányi János

„URDUNG SZELLEMEK...”

Megtörtént hát az első úgnevezett »pogány« gyermekavatás Orosházán. Mindentféle »táltosok«, »sámánok« és »boncok« kibontották a heraldika humorát, a piros, turulos és napkorongos zászlót, a gyermek arcába belevésték a bélyegyet, mely egész életén hirdetni fogja, hogy nem tartozik sehová s hogy szülei már pólýds korában kiközösítették a magyar társadalom kereteiből, az »ösi« vallás Batui és Koppányai a felkelő Nap felé fordulva nyilvánították műveletlen teológiai zaggyvaságaikat... És egy gyermek növekszik Orosházán, akit már az iskolában csúfolni és üldözni fognak az arcán pirosuló iel miatt.

A Batuk és Koppányok abban a dicsőségben tetszelegnek, hogy ők az ös »turáni« vallást támasztották fel, mint ahogy a németek Wotán feltámasztásán fáradoznak. De Wotán legalább hiteles isten volt. És amikor a mondákból s Wagner színpadáról lelép a mindennapi élet talajára, legalább arra hivatkozhat, hogy valamikor a felhők között trónolt Zeüszként s Jupiterként. De mire hivatkozhat Hadúr, aki alig több száz esztendőnél, akit egy nem is túlságosan tehetséges költő, Aranyosrákosi Székely Sándor teremtett a semmiből, hogy azután Vörösmarty Zalán futásában keljen költői életre? Mire hivatkozhat az új »pogány« sámán, akit eleink soha sámánnak nem neveztek, mire a bonc, aki tűzgyujtással — ezzel a perasa szertartással — soha nem foglalkozott, hanem az áldozati állatot szabdalt fel, mire hivatkozhat ez a táltos, aki teológiai ostobaságokat kiabál a Nap felé valami zavaros reverenciában, ahelyett, hogy felvenné a csengőkkel díszített köntöst, a bőrvértet, megverné a varázsdobot s örjítő táncra perdülve birokra kelne a gonosz lelkekkel?

Fölösleges azzal a gyermeki zaggyvasággal vitatkozni, amely ezt az új »pogány« szektát kisedővőbe való társasjátékká teszi. De, mint kortűnet előtt, meg kell állanunk előtte. Ime, vannak felnőt, sőt egyetemet végzett férfiak, vannak magasrangú tisztviselők, akik belemerülnek a

szektázásnak ebbe a hibbant formájába s az ördögűzők, reszketősök, millenisták, nevetők, táncolók s egyéb neurótikus szektások buskáló csoportjait holmi légbőlkapott, rossz iskolakönyvekből s áltudósok tákolmányai-ból kevert zaggyvasággal növelik. És akik fanatikus korlátoltságukban odáig süllyednek, hogy egy ártatlan csecsemő arcára vésik rá eltévelyedésük bélyegét...

Nem egyedülálló eset ez. Mert csak nemrég történt, hogy Miskolcon, a frontharcos-zászló avatásakor, hivatalos személyek jelenlétében, egy szavalókórus az »urdung szellemek« feltámadását követelte. Ezek az »urdung szellemek« — jellemző az »ösmagyarok« műveltségére, hogy még el-

olvasni sem tudják az »urdung« szót, amely »ördöng«-nek hangzik! — ott kísértének a romantikus lázdlmokat idéző turáni társaságokban, ott azokban az iskolakönyvekben, amelyek hazug szépítésből holmi egyistenhívő, majdnem keresztény népek üntetik fel a honfoglaló magyarságot s nem vesznek tudomást a vogul-osztiák és turk népek körében folyó alapos kutatások eredményeiről, ott nagyképűsködnek a sajtó bizonyos részében, mint a németből másolt fajmagyarkodás szellemei...

De ez csak az ügy egyik oldala. Az, amely a tudatlansággal, korlátoltsággal s helytelen történelemtanítással kapcsolatos. A másik már a módfelett elterjedt szekták társadalmi és gazdasági okaira tartozik. Nem véletlen, hogy az Alföld s a külvárosok szegény népe esengő kétségbeeséssel kapaszkodik valami új, valami reménykeltő mozgalom után. Nem véletlen, hogy a túlvilág utáni forró vágya, keveredve a világválságból származó nyomorokozta neurózisok kényszerképzetével, egészen meg-

Magyarország 1936.
ápr. 17. 88. sz. 5.

1936. apr. 17.

döbentő utakra téved. Hiszen már olyan szekta is van, amely megköveteli az állatok leölését, a gyümölcsfák kiirtását, a házasság elkerülését... S vajjon nem ebből a gyökérből burjánzik-e az egyke fajromboló szelleme is, bár sokkal racionálisabbant? Az új álpogányság mozgalmá nem érdemli meg a komoly vitát. De megérdemlik azok a tünetek, amelyek a magyar nép széles rétegeiben az elferdült lelkiélet jelei s amelyek az elferdült gazdasági és társadalmi élet következményei.

A belügyminiszter, aki oly lelkiismeretesen figyeli a magyar nép egészségi állapotát, aki oly nagyszabású munkával emeli fel a népegészségügy színvonalát, aki Zöldkeresztrel hintette be a golyvás, rongyos, éhező gyermekektől hangos területeket s valóban azonnal cselekszik, ha cselekednie kell, ne lásson pusztá közigazgatási kérdést sem a táltosok, sem a többi szektások mozgalmáiban. Az ő szeme észre fogja venni e tébolyok elharapózása mögött a magyar néptest és néplélek állapotának kapcsolatait. A kultuszminiszter pedig, aki Európa egyik legkiválóbb történettudósa, reformálja meg végre az iskolai történelemoktatás mai szellemét és tárgyi alapjait, gyomlálja ki végre azt a hiedelmet, hogy holmi Hadurak, mint a keresztény Istenfogalom ősi, primitív megfogalmazásai, már a turáni őshazában bizonyos dicsfényt drasztottak a magyarság összetett, komplikált s igenis bálványimádó törzseire. Mégis csak meglepő, hogy egyetlen megváltó uraknak olyan értesüléseik legyenek a magyar történelemtől és népről, amilyenekről ezek a »boncok«, »sámánok« és

»táltosok« tesznek bizonyodgot.

A Batukniák és Köppányoknak pedig tanácsoljuk: legyenek következetesek. Állítsák fel a fejedelemsístenek bálványait, járjanak vadasdoh mellett sámántáncot, idézzenek a keresztutakon keremeteket, építsék fel Gyomán Gyoma egyházát, állítsanak táltosiskolát Orosházdán, szabadlajanak tinót a Szentés melletti Kajánpusztán Kajár keremet tiszteletere s igyanak kumiszt. Ez az utóbbi még hasznos is lesz. A kumisz, az erjesztett lótej, igen egészsé-

ges ital, egyesek szerint alkalmas a tüdőbaj gyógyítására. A kaukázusi, krími tüdőbeteg-szanatóriumokban használják is. Tolstoj évenként eljárt, az orosz arisztokráció között divott szokás szerint, Szamara pusztáira nyári kumizskúrára. Ez tehát még nem is lenne bolondság. De ami bolondság szertartásaikban van, azt cselekedjék következetesen s lássuk, mit szól majd a tudatlan nép, amikor eljárnak táncukat a dobszó pergése közben!

Kodolányi János

Falusi álmok és csodák a Nemzetközi Vásáron

(A Magyarország tudóstírójától.)
Hölgyeim, ezúttal elsősorban önökhöz szeretnék szólni. Mégpedig mint — *di* *vattudóstíró*. Mert az utóbbi időben egyre rohamosabban terjed a művészi népi kézimunkák divatja a mind több az olyan lakás nemcsak *Budapest*en, de vidéken is — és nemcsak úgynevezett »nagy lakás« — amelybe örömmel, otthonos érzéssel lép az ember. *Az izlést parasztművészeink határozottan emelik*, — bár néha a maguk ízlését ebben a várossal való találkozásban kissé rontják. Mindegy, a mérleg állása biztató!

Itt van például a *Nemzetközi Vásár* népművészeti része. E sorok íróját furcsa természete miatt nem érdeklik a gépek, konyhaszerek, kerti bútorok, harangok, gázmaszkok, autók és motorbiciklik. *A népi kézimunkák* érdeklik. Üdítő, megnyugtató, édes színfolt a *Vásár* nemzetközi forgatagában. Ez vagyunk mi. *Ez Magyarország*. Annak is a lelke, az amit a lélek — *álmodik*. Színben, anyagban, stílusban...

Hölgyeim, önöket, mint *szakértőket* hívom egy kis látogatásra a népművészet pavillonjába.

Sárközi művészasszonyok

Ne azt nézzék most, hogy az *Ády* Endre-áról székely, a *kőrösi Mái* Lajos, milyen kecskésen táncol a székely asszonyokkal éppen *Cseh Sándorné* pavillonja mellett, — *Csehné sárközi*, de évek óta jó szomszédok a *Vásár*ban. — na is azt, hogy milyen viseletben vannak itt a matyók, a palócok, — *nem tévesztendők össze* — a sárköziek, az ormánságiak — hanem álljunk meg és mint a széphez, művészethez értők, vegyük kezünkbe a remekeket.

Danosa Áronné, — *Láda* néni — régi jó ismerősünk. Kellemes arcú, szíves, südbeszédű, fürgé övegyasszony. A *Sárköz* egyik legnagyobb mestere. Ruhánakvalót, függönyt, bőrdorvaszmat, bíborvaszmat csak nála lehet kapni. Arról is nevezetes, hogy az ő birtokában van a *legrégibb sárközi himzésmlinta*, egy kétszázötven esztendőse

kontykött. Fekete alapon hajszálfinom fehér fonállal hímezett kutya- és szarvasmotívumok stilizált fa- és virágmotívumok között. *Műremek*. Ez a régi kontykött mutatja a »nemzeti szín« legszűbb összhangját. Nemzeti szín pedig a fehér-fekete, amihez aztán később, de azért igen régen, a piros járult. E szerint a kontykött szerint tanítják a lányokat a kézimunka-tanfolyamon.

Ha már a »nemzeti szín«-ről beszélünk, ne feledjük el, hogy az igazi sárközi kézimunka — akár szőttös, akár más — mindig a *fehér-fekete-piros* változatait mutatja. Van *Danosa* néninél olyan is, amelybe már kéket, sádat, sőt barnát is kever. *Ez a pestiek kedvéért tessz*, akik azt hiszik, hogy ez szép...

De itt van *Peritty* Mihályné asszonyom is. Ő arról nevezetes, hogy évekkel ezelőtt, amikor az első sárközi bemutatót rendezték a *Nemzeti Szalonban*, a szerepét elsőnek szőtteivel. *Peritty* né tehát úttörő. (Mellesleg, vele együtt állított ki a ma már klasszikus parasztfestő, *Benedek* Péter. Ima, a népművészet találkozás a legmagasabb síkon.) Válogathatunk szőttekben! Aki rendelni akar falvédőnek, asztalterítőnek, diványtakarónak, megnézheti a mintakönyvben. A kézzel rajkolt, festett könyv *Cseh Sándorné* lányának, *Sánta* Kálmánnénak a művészetét dicséri. Néhány *gyönyörű népi motívum* (ebből is divatot csinálhatnának): *majoránns, makkos, szöröcske* (ez a *első*

Magyarország 1936.
máj. 12. 109. n. 15.

olyan, mint egy költemény!) felrózás, kacskaringórózás, spórnyarózás, rákos-rózás, lökérelveles, makksárgás, makksárgas, kiskutyás, népcirózás, aprószi-ves, szőlőleveles... De ki tudná mind felsorolni! Aki nem ért hozzá, csak »sárkőzt« lát. De akinek azeme van, az meglátja a szilárdított szövegben a — Természetet!

Peritty Mihályné szemérmesen előkotor néhány cserepét is, Korvót, három kis tányért. Fekete mázon fehérrel frott, csipkeszerű díszítés. Olyan, mintha ráhorgolták volna. (Ez »hagóca« — baglyos — mondja, ez meg »csillagos«.) Megtudjuk, hogy Peritty né legényfia, János, így szolt az anyjához:

— No, ha maga dolgozik, én is csipkék valamit.

Életében először kezébe vette az agyagot, az írókát — és remekművet alkotott!

Nem szabad megfeledkezünk a sárkőztől közül Boder Józsefnéről, Szép Józsefnéről — az a »szé tanítómestertük«, — Bötösné Paprika Örszabtról, Oláh Józsefnéről. És arról a melegszívű emberről, a székelyről György Árról, Pál Árról, aki népe iránti nagy szeretettel szövetkezésbe tömörítette a sárkőzi asszonyokat a meghadályozsa, hogy kiszilpolyozták őket, vagy elrontták a művészetüket.

Babás, rózsás, csillagos palóc-szöttesek

E sárkőz frójának sok szerelme között vannak a palócok is. A nagradmágyai Korvó és Pál Árról szöveget gyűjtöttek össze remekművet. Itt találjuk Kolos Árpádot asszonyt, övele beszéljük meg bizalommal, mit válasszunk, mit vegyünk a finom, változatos motívumú szöttesek közül. Van itt: babás, rózsás, csillagos. Egyéb meghemléltott és szintén bodesaur-rendszerű népi kézművek mellett a mesei virág csodálatos csodálatosságával húzódnak meg a kévélésény igényességükön kívül, pedig aki csépet akar, találjuk meg. Ha egy szobában van egy Rippel Árpád, egy Szék István, egy Eger, — mellettük testvériesen ragyog a palóc kézműves diványon, falon. Ők Szék Béla jegyzőnek dolgoznak — feliben, felügyelőjük Csékes Sándorné, a kővári főjegyző felesége. Még nem romlottak el — csak kavest keresnek.

A kiháló Ormánóság álmjai

A kalocsavidéki híresség már világ-hírdék a halasi csipkével egyetemben. Szötteseik hasonlítanak a sárkőztőléhez. Székelyről vannak itt, szebbnél-szebb kézművek, közöttük, mint keleti fejedelem pompás népe között, egy remekbe-szaragott és festett háttérrel áll. (Nem merjük »szilótnak« nevezni!) Apai István uram kezét díszíti, megvethető.

Az Ormánóság is megjelent, esztal már szintén szövetkezésbe szervezte. Mintha a kiháló, gyönyörű népi névelő, mámoros álmait, az élet tűző szépségének érzését szötték volna fonálba, selyembe. A székely-levél, madaras, hangkő, makka, rizz-kő és egyéb motívumok egész gazdagsága ez a fehér és rózsaszín ujjongó kacagásában. Az ország sárkőzt, Deák Lajos urát kell megdícsérnünk a szép rendért, melyet a művészetcsodák munkájában teremtetett, székelyek kalocsai-éből támasztva fel az ormánóságot kézművel. Ma már huzaga vannak és egyre tanulnak a művészet feljuttatásában. Alkú nincs. Szabott ára van mindennek. Ott a lista, rendelni is lehet. Fehér ormánósági

ruhájukban olyanok, mint a galambok. Beeszedük édes, dallamos, kedves, — néha a pesti főleknék egy kisné nagyon is izes! Hölgyeim, hájlsanak velük szeretettel, igaz, nagy lélek lakik beunük s egy oaszrái asztalfutó asztal iriggyel díszes lehet otthonuknak!

Kétszázéves erdélyi kályhacserepek

Most már sietnünk kell. *Móris Lajos Körösfőrről* ugyancsak rakja a táncot. Ahogy nézzük, az a megdöbbenés órák támad bentünk, hogy *Ady Endre járja itt duhajon, keményen*. A homloka, dióbarna szeme, lehulló haja. — *egészen Ady!* Csak a mindig mókás, kőfekedő, apyhén csipő szava nem hasonlít a nagy költő tragikus hangjához. Van itt valami érdekes, amit közelebről is meg kell vizsgálnunk: *régi kályhacserepek, kályhaszőmők*. Az égetett, domború szőmőkön olyan szárvas- és erdőmotívumok ejtenek bámulatba, amilyeneket régi avar övcsatokon, ivótülkökön, pajzsköldökökön találunk a *Nemzeti Múzeumban*. Vannak egyebek is. Így: *katonás, szászpadras cserepek*. Katonát, szász férfit-nőt ábrázoló munkák ezek. Ne feledjük el: *ezek a cserepek 150-200 éves remekek!*

Bagdán János Guerónostarról — *Erdélyből* — románvarrottásokkal, keleti kompájú katrincókkal kínál. A katrincót nem kell felkötni, úgyszem illenék a Váci uccába a hasított szoknya alá. Ellenben kár lenne a *Vásáros* hagyni őket, felrakasztva is csépek.

Itt különben egy kis baj van. Az asszonyok, akik kínálgatnak, nem tudják megmondani a varrottások mintáit, arányát.

készítési módját. Sajnáljuk, hogy a remekművek készítőit nem ismerjük meg — személyesen!

Gyönyörű tálak, korsók

Most még néssük párhuzamosan a szőmők, azaz gölöncsérmunkáit is. Szőttek, hímzés, tálak és korsók, cserepek nélkül olyan, mint a eszker, melyben mindenféle mezel virág van, csak éppen pipacs vagy búzavirág nincs. *És ép, de nem teljes*. Már messziről felismerjük a világhírű *Badár Balázs* — ma már otthoniú Matuzsálem — kezemunkáját. Lányai, *Badár Erzel*, maga is jókezdő keramikus, fogad. Ezek a cserepek már a *walkeránia* legraffináltabb darabjai. Olyan neves keramikusok tanultak *Badár* bácsinál, mint *Gorka Géza*, *Lonkay Antal*.

Hódmezővásárhely igazi népi gölöncsérmunkáit az ezüstkoszorsó *Badó Imre* mester állította ki. Milyen szép egy faragott tálak ezekkel az írott tányérokkal, tálakkal, a felső poleon a hasas, mégis karcsú korsókkal. És ne mondják, hölgyeim, hogy ez nem illik a mai modern lakásban és hogy ez >Gyöngyöshokréta<. Mert ezek *modern lakásba* illik és nem is *vadásznap* művészet, hanem a nép *mindennapi élet* nek szükséges és fontos tartozéka. Hogy a legfinább művészet! Ezen csak az *erdélyi*, aki a magyar parasztság művelője, kultúrátlan, elcsöbrendő ember lát.

*

A napokban fényképeket láttam *Marina* hercegnőről, a mint megnyitja a *londoni* kézmunkakiállítását. A lelkes hercegnő az angol nék válogatott remekelési között állt és propagandát csinált olyan kézmunkákaknak, amelyek ezek mellett a magyar paraszti szőttesek, hímzések, varrottások mellett *szerény* *göcsök*. Hölgyeim, hagyják a *csakkokat* és *szilárdokat* és *szászúrokat* s egyebeket. *Csináljanak divatot az igazi kézmunkákak*.

A *Vásár* az egész ország munkáinak diadalmas bemutatása.

Kodolányi János

Attila élete

Marcel Brion könyve

Attila alakját szeretjük holmi iskolásan romantikus dicsőnybe burkolni. Mennél inkább nyárcipolgarok leszünk, mennél menthetlenebbül beszorulunk az irodák, boltok és gyárak fülledt levegőjébe, mennél kevesebb alkalmunk és módunk van teljes valóságunkban embernek lenni s mennél véresebben leszünk ehelyett tanárok, fogalmazók, cégvezetők, kereskedősegédek, munkások és ügyvédek, annál bámészabb csodálattal tekintünk fel az olyan hatalmas egyéniségekre, mint Dsingsiz kán vagy Attila. Homályos érzéssel bennük látjuk azt az életideált, amelyet a szűk gyermekszobától a szűk iskolákon át a még szűkebb munkahelyekig fekről fokra elhagyunk. Így vagyunk Attilával is. Ráaggatjuk a nemzeti dicsőség aranypalástját, megkoronázzuk az »őselink« megillető frázisok üres virágaival, egy kissé irigyeljük, egy kissé nem értjük, de mindenesetre csodáljuk őt. De hogy ki és mi volt ő, mint ember, hogy támadt a szteppéken egymás ellen küzdő, kemény türk néptörzsek nagy demokráciájából, mint minden ellenállást legyűrő akarata, következetessége, bátorsága, tudása szédületes méreteivel felemelkedő uralkodó, arról vajmi keveset tudunk. Megelégszünk azzal, hogy nagy hadvezér volt, rablóhadjáratokat vezetett, Rómát is megremegtette, jött, mint üstökös és elűnt, hogy halála után nyomban felbomoljék egész életműve.

Marcel Brion könyve azt az Attilát rajzolja meg, akiről az iskolakönyvek, frázisok és dilettáns írók hallgatnak. Végigkíséri az ismeretlenségből való kiemelkedés útján, bemutatja, mint használta fel nagyszerű diplomáciai érzékkel a barbárok ellen barbárokkal védekező római birodalom belső zavarait, érdekellentéteit és egyenlenségeit: egy bámulatosan hidegfejű, a fegyverrel való lesújtás pillanatát okosan mérlegelő, vas-következetességű, nyugodt, az emberi élet kicsiny és haszontalan mellékkérdéseit felülről néző férfit rajzol, férfit, aki az uralom édességét élvezzi, de egyben meg is veti, aki mindent kockáztat az életért, de megveti az életet, olyan férfit, aki pogányul tudta élvezni, amit a föld, a test és lélek adhat, de alá tudta rendelni élvezeteit a kiábrándultság fanyar bölcsességének is.

Ez nem az a családtagja Attila, akit Gárdonyi finom regényében látunk, nem is Arany János parasztian lelkes pásztor, de az a ragyogó bálvány sem, amit újabban faragtak belőle. Igazi nomád ő, semmiben sem különbözik nomád rokonaitól, sem életmódban, sem gondolkodásban, sem az eszközök megválogatásában. Ebben az Attilában sok millió pusztai pásztor egyesül, csak nagyobb méretekben. Ennek az Attilának ugyanazok az életcéljai, vágyai, örömei és bánatai, mint az uralma alatt egyesített szteppenépekké. Csakhogy túllát a törzsi kereteken, egybe tudja foglalni egymástól ezer mérföldre élő népek érdekeit és közös célt tud eléjük tűzni. Ebben a tekintetben szinte a hajszálig hasonlít Árpádhoz és Dzsingisz kánhoz.

A tömegekre gyakorolt hatása abban rejlik, hogy nem szakítja meg kapcsolatait a tömegekkel. Az ő sátra, vagy káni palotája ugyanolyan sátor vagy fapalota, mint a többi kánoké. Méne-seit, csordáit és nyájait ugyanúgy legeltetik, mint azok a magukét. Ruháját sokszor év pusztai élete alakította ki és ő jól érzi magát bennük, fegyverei díszesebbek, de nem mások, mint birodalma bármely részében élő rokonaié. Termete, haja színe, mozgása, alvása és ébredése, evése és ivása, szerelmi életének keretei ugyanazok. Ha vadászott, úgy tart lakomát, mint akármelyik kisebb kán, úgy issza le magát, mint ők s úgy áldoz a felsőbb hatalmaknak is. Hisz a kánok varázslataiban s ha beteg, azokat az ígéket olvassák rá, mint akármelyik vitézére az Uralig, a kirgiz pusztákig.

Ebben volt ő nagyobb minden azóta élt nomád fejedelemmel. Csak Dsingsiz léphet a nyomába csodálatos törvénykönyvével, a nomád lélek e klaszszikus kifejezőjével, a Jasszuval. Attila nem alkotott Jaszut, nem foglalta tételekbe és szabályokba az élet minden megnyilvánulását és rendjét, mint Dsingsiz, Attila törvénykönyve a hagyomány és a szabad lélekből sarjadó szokásjog volt. Bölcsellete a közmondások és a sámánizmus. Így: amikor meghalt, a birodalmában összefogott ellentétes elemek szétfeszítették alkotását, nem lévén oly hatalmas egyéniségű utóda, aki mindent úgy egy lélekbe tudott foglalni és kifejezni, mint ő. Attila maga volt a Jaszu, halálával koporsóba zárták. Míg Dsingsiz törvényei még sokáig, évszázadokig sugározták akaratát s a kínai kultúra által megromlott, elpuhított utódok gyengesége ellenére is fenntartották a nomád álmod, a legeltető, harcos élet egyedül üdvözítő voltát.

Attila halála után hosszú idő telt el, míg töredékbirodalmakon uralkodó utódai közül ismét kivált egy törzsszövetség és Bajánal az élén megalapította a második hun birodalmat, az avarokét. Ezzel Nagy Károly végzett hosszú hadjáratban, hogy végül ugyanolyan politikai és katonai módszerekkel, ugyanolyan nagyszerű egyéniséggel az élén, a magyarok törzsszövetsége üssön tanyát a Duna-Tisza vidékén. Ez már nem volt világbirodalom, de az árpádházi uralkodók alatt, bár egyre homályosabban és zavarosabban, megőrizte az ősi hagyományok szellemét. Ennek a »harmadik birodalomnak a »negyedik« nomád birodalom, a mongólság vetett véget, hogy átadja az oligarchia uralmának.

Marcel Brion izgalmasan érdekes könyvét Salgó Ernő fordította előkelő, tiszta magyarságú s az élet eleven lüktetését érzékeltető nyelven.

Pesti Napló 1936. máj. 13.

110. sz. 7.

Kakuk Marci szerencséje

Tersánszky J. Jenő könyve

A derék piaci polgár, Kakuk Marci, ismét körünkbe telepedett, hogy elmesélje, miként menekült meg a házasságtól. Akkoriban egy ócskásasszony nál lakott a padláson s az asszony tizenhat éves leánykája, Linka iránt gyulladt olthatatlan szerelemre. Erős a gyanúnk, hogy a szerelem csak azért volt oly olthatatlan, mert a leány is, az anyja is, híven őrizte az erkölcsöket s vigyázott Marcink minden mozdulatára. Mert Kakuk Marci, a nagy nőcsábító, nem sokat törődött holmi leánykéréssel, eljegyzéssel, esküvővel s más efféle társadalmi törvényekkel és szokásokkal, hanem úgy tépte minden nap virágát, ahogy tudta s ahogy lehetett. Itt, Linka esetében, nem lehetett, mert a derék ócskásné a házasság boldog révébe akarta kormányozni gyenge leánykáját.

Miközben ez az olthatatlan szerelem lángolt, Kakuk Marci régi szeretője otthagya »vadházastársát«, a nagyerejű, részeges, verekedő Bojnyikot s Marci után esengett. Járt a nyomában, szíriánhangokon csábította, hogy költözzék össze vele, majd meglátja, milyen jó dolga lesz. Marci ettől fázott, egyrészt Bojnyik üldözésétől félt jogosan, másrészt inkább Linkához húzta a szíve. De nem azért Kakuk Marci ő, hogy egy tüzes menyecskét öleletlen elszalasszon. Ebből, persze, bonyodalmak származtak. A bonyodalmakat tetézte a méltóságos asszony elveszett medálionja, melyért húsz forintot ígért a méltóságos úr a becsületes megtaláló-nak. E húsz forintot akart Marcink megházasodni. És ki találta meg a medáliont? Marci esengő, őt üldöző szeretője. S ki kapta a pénzt? Marci. De a házasságból mégsem lett semmi, Marci legnagyobb öröme. Hogy miért? Mert kiderül, hogy Linkának, a gyenge virágszálnak, fontosabb a húsz forint Marcinál, míg a bárdolatlan, lenézett menyecskének csak Marci kell. Marci hát rezignált búcsút vett Linkától s kiábrándulva csatlakozott a közben megszeliidült Bojnyik szökött vadházastársához... Bizonyos, hogy így sokkal boldogabb, ám-bár összeomlott egy lobogó szerelem már-már idealizmusba csapó illúziója.

Marcink, a bájos, gyakran borsos történetet a tőle megszokott huncut, fordulatos, kesernyés humorú, de minden szavának alján, mint kávéspohár fenékén a keserű üledék, bölcsességet kavarázó nyelven meséli el. E pompás piaci polgár, akít láttunk már suhancnak, amint a cigánybandában a bőgőt cipelte, láttunk egy amerikai örökség fordulatos bonyodalmai közt, láttunk egy bányaváros zendülői közé keveredve, hozzá hasonló alakok társaságában vonul fel. Alkalmi napszámosok, akik semmihez sem értenek azon az egyen kívül, hogy bérükért a napot lopják s valami szívós, csendes, fölényes osztályharcot folytassanak az urak ellen, veszekedő, lepcsényelvű, forróvérű asszonyok, zsugori, szenvelgő »méltósága« és a papucs alatt nyögő méltóságos úr, a melléküzletek után futó, szoknyabolond kertész, börtöntöltelének után futkosó hajdu, — hogy legyen, aki felvágja az őrmester úr fáját — s más hasonló groteszk figurák vonulnak fel Tersánszky villódzó nyelvének művészetében. Csupa fődühzragadt, esett, de acélosan helytálló s a társadalmat mérhetetlen magasból lenéző ember. A társadalmon kívüliek társadalma. Akvárium, amelyben különös halak cáncnkolnak, tátognak, párosodnak, fűdenek a napfényben.

A remekebeirt Kakuk Marci-história után néhány harmatos művészettel megírt novella van még a pompás kötetben. Kicsiny, mellékes szavakkal felejthetetlenül jellemzett kisvárosi figurák a hősök, akiket csak Tersánszky tud ilyen könnyedén, minden nagyképűség és írói moralizálás nélkül megteremteni. Tersánszky a magyar irodalom nagy anarchistája. Ahogy alakjai gyűlölnek, megvetnek s lenéznek minden társadalmi rendet, szabályt, morált és törvényt, úgy áll fölötte az író minden nagvképpű, tanáros esztétikai szabálynak, törvénynek, minden írói prédikációnak. A szabad, közvetlen, játékos életet kedveli, az ösztönök vídám csapongását, az életkedv felülkerekedését a korlátokon. Klasszikus író ő, a kötetlenség, tekintélymegvetés, a társadalmon kívüliség klasszikusa. Ha francia lenne, húsz nyelven olvasnák műveit.

Amikor leteszi ezt a könyvet az ember, felsőhajt: bár mernénk mindnyájan pogányok lenni.

(—1—)

Pest Napló 1936.
máj. 16. 113. sz. 6.

1936. máj. 27.

Tardi gyerekek álma és a „tardi helyzet”

„Tilinkót szereznek és leülnék
a mészárszékbe, tilinkóznék,
ha megéheznék, ennék’

Idézzünk először a *Hamond-testvérek Londonban* megjelent *Városi Munkás* című könyvéből. »Azzal próbálták a gyermekeket ébren tartani, hogy himnuszokat énekeltettek velük. Ahogy az este telt, a fájdalom, a fáradtság, az agy kimerültsége elviselhetetlenné vált. A gyermekek mindenkitől, aki arra járt, könnyörögve kérdezték, hány órájuk van még hátra. A Sadler-bizottság előtt egy tanu elmondta, hogy *katéves kisfia* megkérdezte tőle: »Apám, hány óra?« »Talán hét.« — feleltem. »Ó még két óra van kilencig! Addig nem bírom ki!«

A *Hamond-testvérek* a múlt század elejének angol textilipari viszonyait jellemzik ilyen és ehhez hasonló jegyzőkönyvekkel, amelyek mind a *gyermekmunka borzalmairól* számolnak be. Angliában öt-tízéves gyermekek dolgoztak annak idején reggel 4 órától este 9-ig a textilgyárakban étlen-szomjan, álmatlanul, s gyakran a zúgó gépek közé zuhanva az embertelen megérettetéstől.

Ma 1936-ot trunk. S most megjelent egy könyv a fiatal Szabó Zoltán tollából, meghatóan szép *tardi* himzésű kötésben »*A tardi helyzete*« címmel, hogy a fentidézett állapotokhoz hasonló helyzetet írjon le *egy magyar faluban*. Egy cikk keretében nem sorakoztathatjuk fel mindazt a lesújtó adatot, amely *Tard* község valóságos képét állítja elénk. De izelítőt adhatunk abból az életből, amelyet *egy magyar falu legkisebb gyermekei* élnek.

Tard 2092 óslakosának összesen 2999 hold földje van. A határ többi része, 2150 hold, a *Coburg-uradalomhoz* tartozik. Elképzelhetjük ebből, hogy *hány hold föld jut a lakosságra fejeként* s hogy milyen szociális viszonyok között él a nép.

A szegény parasztok gyermekei már öt-hat éves korukban kemény mezőgazdasági munkára kénytelenek menni az uradalomba, annak ellenére, hogy 1842-ben törvényt hoztak a 12 éven aluli gyermekek dolgoztatása ellen. Tizenhároméves korában már *Mezőhegyesen, Mosonban* vagy *Tolnában* kapálja a nagybirtokok répáját, kukoricáját, burgonyáját a *tardi* gyermek. Tizennyolc éves korában már felnőtte érleli a kemény mezői munka, de amilyen mértékben nő a munkaképessége, olyan mértékben csökken a bér. *Pető Mária* hétéves kisleány írja a következőket:

»Hét és fél napot dolgoztam reggel 4 órától este 6 óráig. Az ételtem: reggel egy üveg

Magyarország 1936.
máj. 27. 121. n. 5.

75

tej, délben csak (tészta) leves, este tej. Minden nap négy órakor keltem fel, negyven fillért kaptam. Alig vártam, hogy meglegyen a früstök.

A Coburg-birtok azt jelenti, hogy a földszerzés nagyon nehéz és alig van eladó föld. Ami forgalom volt a földek cseréjében, az abból állt, hogy az egyik vagyonváltás-földes tardi gazda átadta a földjét a másik tardi-*nak, mert ő maga nem tudta még az évi nyolcpengős részletet sem törleszteni.* Ilyen viszonyok között nem oszthatjuk, hogy Tard lakosságára, ha az értelmiséget is beleszámítjuk, fejenként és havonta 10 deka cukor jut, az évi fejadag tehát 1.2 kilogram. A gyerekeknek a kockacukor szinte elérhetetlen álm. Ugyanilyen álm a hús és a szalonna is. Az egész falu például *annyi húst fogyaszt, mint amennyi só.* A gyermekek arcán alig látszik, hogy kiéhezettek, de *tífuszban és egyéb ragályos betegségekben megdöbbenően pusztulnak.* Az anyák egyenesen a temetőnek szülik gyermekeiket. Télen meztelen járnak iskolába és a tanító elmondja, hogy *lelfogóképességük rendkívül gyenge, képtelenek figyelni, az ebédet futással és játékkal helyettesítik és betegesen ijedősek.* De mindennél többet mondanak azok a levelek, amelyeket *maguk a gyermekek* írtak s amelyek közül egyet fentebb idéztünk. Lássunk néhány más idézetet is.

»Hétfőn kenyeret meg főtt cukorrépat, délre kenyeret, estére téstalevest ettem. Kedden reggel vöröshagymát, délre kenyeret, estére köménymagos levest. Szerdán reggel egy darab kenyeret meg répat, délre kenyeret, estére borsólevest, meg krumplilésztát. Csütörtök reggel kenyeret, délre is kenyeret, estére téstalevest. Péntek reggel kenyeret és répat, délre kenyeret, meg két kockacukrot, estére bablevest. Szombaton reggel kenyeret, délre nem hoztam az iskolába semmit, estére kenyeret, meg hagymát. Vasárnap reggel egy kis szalonnát, egy kis kenyeret, délre egy kis kalácsot, estére téstalevest.»

Ha megkérdezzük tőlük, hogy mik szeretnének lenni, ilyen válaszokat kapunk:

»En csirkefogó szeretnék lenni. Ha én csirkefogó lennék, a csirkéket mind megfognám és lemészárolnám.» Egy másik levélből: *»En hentes szeretnék lenni, mert sok kolbászt ehetnék és kövér lennék, úgy meghíznék, hogy még a királlyal sem cserélnek. Tilinkót szereznék és letílnék a mészárszékre, tilinkóznék, ha megéheznék, ennék.»* Egy harmadik: *»En szeretnék lenni hentes és mészáros. Azért szeretnék lenni, mert sok húst, kolbászt és szalonnát ehetnék... Meg nagyon szeretnék kövér is lenni, hogy nem bírnék menni.»* Hasonló elérhetetlen álmokról beszélnek a többiek levelei is.

Csodálkozunk-e, ha Tardon az egy

1936. máj. 27.

évben elhaltak 31 százaléka hal meg egyeztetendő kora előtt, tehát a halálásoknak majdnem egyharmada csecsemőre esik? Évente átlag 15 egy éven aluli *tardi* kisgyerek hal meg, tehát minden negyedik *újszülött*. A tüdővészhalandóság az összes halálások húsz százaléka, tehát minden ötödik *tardi* ember tüdővészből pusztul el. A gyermekek halálának leggyakrabban »veleszületett gyengeség« az oka. Hiába a *Stefánia-nővérek* erőfeszítése, a csecsemőhalálzás alig csökken. *Rossz táplálkozás, rossz levegőjű földes szobák, romlott kutak, lehetetlen munkafeltételek és a létminimumon mélyen alul maradó munkabérek* tizedelik a nagylakosságú falu népét. A helyzetük reménytelen. Legfőbb vágyuk, hogy városba kerülhessenek szolgának, altisztnak, uccaseprőnek, hogy így biztosabb és nyugodtabb életfeltételek közé jussanak. A nagybirtokon pedig senkinek sem jut eszébe, hogy ezek a szerencsétlen fiatal munkások a *legszebb tanulóéveikben vannak és még a munkában is tanulniok kellene*. Ez mellékes cél és soha seholy sem merül fel, sőt teljesen idegen a nagybirtok lényegétől. Az alapvető szempont, amelynek érvényt szeretnek: az ifjú napszámost minél jobban kihasználni erejének abban az állapotában, amelyben éppen van, a lehető legalacsonyabb bérért. Azok, akik oly szívesen hivatkoznak a nagybirtok szociális kötelességeire és állandóan hangoztatják, hogy mennyivel magasabb életszínvonalon tartják el a mezőgazdasági munkásságot vagy törpebirtokost, a pusztuló *Tard* és az országban százával található *Tardok* képét nézzék meg. Mondhatnók, hogy a paraszt élete »már ilyen«, ők ezt megszokták, nincsenek is »magasabb igényeik«, — de vajjon mivel lehet menteni az ártatlan gyermekek pusztulását?

Szabó Zoltán a már utánunk következő nemzedék tagja, a *Magyarország*-ban kezdte feltáró munkáját. Cikkei két éven át nálunk jelentek meg. Hideg tárgyilagossággal, az adatok megdönthetetlen érveivel tárja fel a sok pusztuló magyar falu közül *Tardot*, egyikét a legértékesebbeknek. Ez a nemzedék úglátszik, nem hajlamos sem a szentimentalizmusra, sem a romantikára, orvosi műszerekkel vizsgálja az életet és a következtetést azokra bízta, akiknek van bátorságuk beletekinteni a feltárt sebekbe. Milyen kongóan hangzanak ezek mellett a tények mellett a nagybirtokosok számadatai a mamutföldeken élő mezőgazdasági népesség irigylendő sorától »milyen medöbbentő a mondat, amely a felsőházban elhangzott: »Ahhoz, hogy minden földnélkülit csak minimális földhöz juttassunk, 30 millió holdra lenne szükség«.

Ennyi pedig nincs. Tehát ne adjunk semmit..

Kodolányi János

A rab oroszlán

Móricz Zsigmond regénye

Van Móricz Zsigmondnak egy központi problémája, amely egész életén s úgyszólván minden művén végigkíséri: *hogyan viselkedik a féltékeny asszony*, hogy veszi birtokba s tartja meg a férfit, milyen ösztönös szimattal érzi meg, ha a *magántulajdonának* tekintett férfi eltávolodik tőle, hogy alakul át, vetkőzik ki magából s válik gyakran ijesztő ragadozó vaddá, vagy hideg börtönőrré.

Ebben a regényében három hőssel ismerkedünk meg. Egy magasrangú, kopasz, öregedő tisztviselővel, a feleségével és egy leánnyal, aki délibábként bukkan fel a férfi életének látóhatárán, hogy azután eltűnjék. A férfi évtizedes szerelmi házasságban él feleségével, a művelt, finom, korrekt, fegyelmezett Julukával. A leány mint szellemi szükségmunkás kerül a férfi hivatal-szobájába. S magával viszi a csendes, puritán hivatali szobába friss parfümillátát, arcának rózsás hamvát, nyaka izgató hajlását, az egész vibráló feszültséget, mely húszéves lényéből árad. A szoba már abban a pillanatban megtelik elektromos izgalommal, amikor a férfi meglátja a szekrényben a leány kabátját. S ahogy ez a vibrálás nő, kibomlik, az a lélektani tudás és jellemzés klasszikus példája.

Nem vagyunk monogámok, szemünket nem vájhatjuk ki abban a pillanatban, amikor házasságot kötünk. Lelkünk kívánja, sóvárogja a mászt, az újat, különösképp akkor, ha, mint itt is, a feleségnek nincs gyermeke. A feleség azonban már az első ebéd alatt megérzi az »ellenség« felbukkanását. Gyanúja pokoli biztossággal csirázik ki a tudattalan rétegekből s válik élessé és tudatossá. De már akkor teljes fegyverzetébe öltözik, amikor a gyanú még csak pusztá sejtelen vagy annyi sem. És a mindennapi élet apró s minduntalan szimbolikussá váló eseményei a kirobbanásig feszítik ezt az eleinte titkos, később tudatos, élet-halálra menő harcot. Megdöbbentő az a jelenet, amikor az asszony, kivétközve műveltségének minden finomságából, kultúrájából, ízléséből, esztétikai rendszeréből, »leszámol« a férjével. A hisztériának és kiszámított céltudatosságnak olyan keveréke ez az új, megdöbbentő Juluka, hogy már nem is egyén, hanem típus. nemének típusa, vad, makacs, könyörtelen, kegyetlen, korlátolt és erkölestelen — egy »magasabb«, asszonyi erkölcs jegyében, a korlátlan s minden törvényen és realitáson túlmenő *birtoklás* tébolyában.

Pedig tulajdonképpen »nem is történt semmi« egy félszeg, ostobán gyámoltalan vacsorán kívül a Városligetben. De az asszonyok az Evangélium álláspontján vannak s azt vallják, aki nőszemélyre — mert a »másik« mindig csak »nőszemély!« — kívánsággal néz: paráználkodik. (Tolsztoj a *Kreutzer Szonátát* valósággal az asszonyoknak írta.) Paráználkodik az évtizedes füllelt, gyermektelen házasságban élő férfi, ha észrevesz egy húszéves leányt. Paráználkodik, — tehát gazember, bitang, erkölestelen, az emberiség alja, hitvány ember, *nem is férfi*. Ebben a szörnyű jelenetben lepleződik le a művelt, finom, előkelő, szerelmes Juluka s ebben a jelenetben válik végkép rabbá, az asszonyok birtokjoga szerint tehetetlenné a férfi. Ebben a pillanatban temeti el ifjúságát, életkedvét, munkavágyát, ambícióit, hitét.

A férfiak általában védekeznek ez ellen a női és társadalmi terror ellen, ahogy tudnak. Képmutatással, titkolózással, cinizmussal. Egymás között megvallják, hogy oroszlánok s ha csak lehet, kitörnek a ketrecből. Azt sem titkolják, hogy a feleségüktől rettegnek. De a regény hőse képtelen a képmutatásra, cinizmusa fejletlen, valami gyermeces naívsággal fogadja el a társadalmi morál parancsait... S végkép rabbá lesz. Jó férj, hitvány oroszlán, szolga, s a szolgaságban nincs többé megállás: szolga ő a házasságon kívül is, *mert a szolgaság — egész embert követel*.

A regény konfliktusa tipikus és alakjai is azok. A polgári társadalom egyik tarthatatlan életformáját ábrázolják.

(-1 -8)

Pesti Napló 1936.

Máj. 28. 122. sz. 10.

Jóslások Magyarországról

Ady Endre cikkei

»Hadd hallják végre olyan magyar szava, ki sohse félt, de most már nem is félhet...« Maga Ady írta önmagáról ezt a sort. És mi azzal a megdöbönt borzonyással olvassuk cikkeit, tanulmányait, jegyzetelt a magyar sorskérdésekről, amit egy elgyödvült, elnémitott világ szülötte érezhet. Valóban nem félt kimondani igazságokat, sejtéseket, amelyek létünk és nemlétünk gyökeréig vágnak, nem félt a békebeli virágzó Magyarország hullafoltjait meglátni és megmutatni, — nem félt igaznak s magyarnak lenni.

Ahogy ezt a könyvet olvassuk, megcsap bennünket a sors és a történelem feszült, szikrázó atmoszférája. Az más Magyarország volt, — halljuk a dicsekvést a háfunk mögött, a papirlapok zizegése közben, — akkor Magyarország hatalmas és erős volt, mindenki megtalálta, amit kívánt, volt munka, jólét, hit és remény, volt gazdagság, az az ország Paradicsom volt... És halljuk tovább: A ferenczisei idők ragyogó békéjében amerikai tempót vett a haladás, az arcok mind nevettek, a paraszt, a munkás olyan elégedett volt, akár az arisztokrata vagy gyáros, a nemzet a Kárpátoktól az Adriáig nyújtózott, kultúra fénylött mindenütt...

Es komoran kondul a csendbe Ady szava: »... egy nagy birodalom fölosztása mihamar bekövetkezik, amikor a nagy birodalom uralkodója behűnyja szeméit.« És tovább: »István király országa, amely majdnem gyaratata egy másik, züllő országnak, s mely csenevész, beteg testével egy futásra akart benyargalni a kultúrországok közé, bizony beteg ország. Koldus, mert szípolyozták és szípolyozták. Magában nem bízó, mert másoktól félt...«

Akkor szólás- és sajtószabadság volt, — halljuk — s valóban, ha elolvassuk Ady írásait Magyarország romlásáról, Tiszáról, a dolgozó néprétegek társadalmi helyzetéről, azt kell hinnünk, hogy volt. Manapság nincs író, aki ezeket a sorokat le merné írni s ha merné, nincs sajtó, amely közölné. És mégis, mit mond erről Ady? Hallgassuk: »Ebben a szerencsétlen országban el kell felejtteni gondolkodni az embernek, ha nem akarja, hogy megfuttassák, hamar célhoz juttassák a Kálvárdiján. Itt a segítség nem azoké, akik segítségre szorulnak, de a bilinos sém azoké, akik megérdemlik. Itt hazugság, megafáskodás és butaság az enyhítők csak az élet kínos terhének.«

Amikor pedig a nagyváradi kano-nokokról röppent el egy izzó kis cikket s háromnapos fogházbüntetésre ítélték, így fakad ki: »Tessék örvendezni, tisztelt reakció! Ez fényesen, szépen sikerült. Hej, de pompás előrelátással csinálták is meg azt az új sajtótörvényt!«

Követeli a nacionalizmus fogalmának újraértékelését, — azt tehát, amit a háború utáni irónemzedék is követel és cselekszik. A pusztaszeri Arpád-hűhő ünneprontójaként így ír: »Nem megyünk Pusztaszerre, az urak ünnepére, nem megyünk. Ha Arpád apánk tudta volna, sohase hozott volna ide bennünket. Ünnepeljenek a Pallaviciniek és Wenckheimék, a Rákosi Jenők és a Günthe-

Magyarország 1936.
máj. 29. 1936. 17. 9.

reke. Ezzel a páfon-nacionalizmus-
sal szemben pedig így fogalmazza
meg az igazi nacionalizmust: »A kö-
zös kultúrában s közös társadalmi
munkában élők beállítása, munkás
emberek mind hazafiak. Aki ellenes-
pe a haladásnak, a jobbra törésnek,
az emberi szellem feltétlen szabad-
ságának, hazafias, ha örökösen
nem tesz is egyebet, mint a nemzeti
himnuszot énekelni.

Meglátta az Alföld százezer hold-
jairól Amerikába vándorló magyarok
tömegeit s keserű szavakkal ónyolá-
dott, hogy háját s hájiennet adunk
nekik, de földet nem. Korbáccsal vág
a »ficánkoló Parlament» arcába, a
bőrrel együtt rántja le a Károlyi-
Kártevő Sándorok szemfényvesztő ál-
arcát, jajgat és retteg, hogy Erdélyt
el fogjuk veszíteni, mert nincs erőnk
rendet teremteni a nemzetiségek kö-
zött, amikor pedig a »Rém», a háború-
kítör, kitérül előtte a történelmi ka-
tasztrófa. A »robbanó» Magyarország,
a »mágnások és vilspökök uradalma»
nem robbant, hanem összeomlott.

Rettenetes könyv, szörnyű könyv.
Aki nem bírja az igazságot, menekül-
jön tőle, mert a sírból is felnyúló kéz

leleplezi titkos hasugszóit. De aki
bírja és akarja az igazságot, az néz-
sen szembe vele. És tükrében lássa
meg, hogy minden szava ma is aktuá-
lis. Ady látott társadalmi iszlámot
Vagy mi sühantúnk társadalmi is
visszat. Mind a kettő igaz. Ez az
Ady, aki csupán sem hasonlít a hiva-
talosan megszolidított, megfésült és
illatosított Adyhoz, maga a ma is
vergődő magyar nép, a hiába mor-
duló magyar akarat, a fel-felnyúló,
keserű hamvába hulló magyar re-
ményesség.

Nekünk, akik tanítványai vagyunk,
a Jólások Magyarorszá-
ról — Bibliánk.

Féja Géza válogatta és rendezte
sajtó alá ezt az igazi Adyt. Bevezető
tanulmányában rámutat az elteme-
tett, de a sírból is kísértő költő lénye-
gére: »Dózsa György a XVI. század
irodalmi kultúrájában szociális világ-
képpé, szellemi mozgalommá érett.
Adyban viszont az új szellemi kultúra
s a politikai kibontakozás törvényei
együtt nőttek meg. S az egészet, a
»teljes» Adyt immár nem lehet ré-
szekre hamisítani.«

Kodolányi János

1936. máj. 30.

A VAS FIAI

Megjelent Kodolányi János
nagy történelmi regénye

A vas fiait a mongolok, vagy ahogy a középkorban elnevezték őket: a Tartarosok szülöttel, a tatárok. Egy régi regéjük szerint Dsingiz kán törzsének ősei valamikor beszorultak egy völgykötletbe s mikor már nagyon elszaporodtak és szűk lett nekik a völgy, csak úgy tudtak szabadulni, hogy kiirtották az erdőt, a fából tüzet raktak és megolvasztották a vassas hegyeket. A hegyek izzó vasfolyammá váltak és lezúdultak nyugat felé, a síkságra. A mongolok utánuk...

A vasfolyam Magyarországot is elöntötte a tizenharmadik században. Mint a magyar történelem legnagyobb katasztrófája sötétlik a múltban a tatárjárás. Gőzhengerről s hasonló egyengető szerszámokról sokat szoktak beszélni mostanában kisebb háborúkkal kapcsolatban is. De a modern háborúk, még a repülőgépek és mérgegszázok eddigi alkalmazásának mértékét is számításba véve, észrevétlenül elröppenő simogató szellők a mongolok hadjárataihoz képest, amelyek valóban lehengerelték az életet a fegyveresen ellenálló országokban. Élő ember nem maradt a föld színén; legfeljebb barlangokban, nádasokban, hegyszakadékokban bújt meg az élet jövőt rejtegető maradványa.

Ehhez a fekete katasztrófiához, ehhez az embertelenül komor és szinte már mérsékelten nagy szabású történelmi eseményhez nyúlt a költő Kodolányi János és az élet gazdagságától duzzadó hatalmas regényt formált belőle. Ha ilyen tárggyal próbálkozik valaki, vagy nagy bukásnak, vagy nagy sikernek kell bekövetkeznie. Középut nincs. Az ilyen tárgy menthetetlenül agyonlapítja azt, aki nem tudja a magasba emelni. Kodolányi próbálkozása sikerrel járt. Nagy művet alkotott és újáteremtette a magyar történelmi regényt. A rendelkezésre álló források teljességéből feltárt történelem életté vált a keze alatt: az egész történelem, a földdel, vízzel, levegővel érintkező homályos indulatoktól a diplomácia és hadviselés mozdulatait a kollektív álmokig és gondolatrendszereikig.

A regény első hőse a magyar föld, síkságával, erdős hegyekkel, halas vizeivel, tavaszi rétfelével; a föld, amelyből a magyar hősök élete a növényi vagy állati élet természetességével nő ki s amelyhez mint csodálatos zsákmandyához tapad a mongol hősök vágya. Tavasz volt, a hegyek gőzölgöttek, az erdők fátyolos zöldbe öltöztek, a rétek és mezők illatoztak, a gyümölcsfák virágba borultak. Tavasz volt és Batu táborában ezt a tavaszt már Magyarországon ünnepe-

ték... A katonák mámorosan portyáztak a virágos, gyümölcsös falvak között. Megrészegültek ennyi szépségtől és illattól, a legelők dúsan hajtó, duzzadó füvétől, a virágszőnyegtől, a hegyek szinte vaskos pompájától. Mindenütt, ahol egy-egy csapat tanjázt, szóltak a jatugánok, sirtak a düdükök, zengett a harsány ének, nyerítettek a lovak. A vad, kemény nép, mely hozászokott a sivatagok és szteppék csontrepesztő hidegéhez, süvöltő hórihardhoz és rettentés éhségeihez, fürdött és tombolt a vidámságban ennyi tavaszi szépség, virulás láttán... A szilárd és gazdag földre építi Kodolányi a tizenharmadik század magyar társadalmát. Minden rétegeződésért megmutatja, a rabszolgáktól és szabad parasztoktól a királyig. Az őszitőnek és erdekek zúgó áramlatai járják keresztül-kasul ezt az élesen szabályos és világos formákra tagolt társadalmat s a nagy katolikus álom lebeg körülötte. A mongolok pedig szinte magukkal hozzák a szteppét és multjukat.

A harc emberek és valóban népek harca, nem pedig elvont fogalmaké. A történelmi regényírók könnyen hajlanak arra, hogy az ellenséget s különösen az olyan ellenséget, mely úgy szövedék matematikai teljességgel és pontosan, tesztelje meg, fogalmát, tényleg csak erre a fogalomra egyszer-

Magyarország 1936.
máj. 30. 124. sz. 9.

rüsítsék. Kodolányi regényében a mongolok is épolyszervesen sakrétű életet élnek, mint a magyarok. Batu, a könnyörtelen pusztító, hóvirágot szagolgat a haditanácsban. Lustán ült a főhelyen, jóval magasabban, mint a többiek, aranyhimes váncosokkal rakott nehéz heverőn, előtte kínai lakkasztalkán aranykancsó és aranykupa állott, meg egy csokor hóvirág feküdt. A kán időnként felemelte a marék virágot, lassan az arcához nyomta s mélyen, hosszan beleszagolt. Sötét szeme szeretettel pihent a kis fehér virágfejecskéken. Altalában ezek a mongolok valóban mongolok és azonkívül külön-külön emberek is. A vas fia i éppen azért történelmi regény, mert az alakjai olyan egyé-
niek, annyira megállnak a maguk lábán, hogy nem kell történelmi kulisszákhöz támaszkodniok. Ők hordozzák magukban, gesztusaikban, hangjukban a történelmet. Kodolányi a modern mélylélektan lámpájával világítja meg az utat, mely az egyéni indulatoktól a történelmi tudatig vezet. (A lámpa nem látható, csak a fény.) Ezért aztán olyan közel kerülnek hozzáink ezek a tizenharmadik századbéli emberek, — magyarok, kánok, németek, mongolok s egy kínai bölcs és egy kínai asszony felejthetetlen alakja — mintha tegnap szerettük vagy meggyűlöltük volna őket.

Amilyen teljes a regény az egymással szembenálló társadalmak rázában, olyan teljes az emberi indulatok megmutatásában is. A legfinomabb, legbájosabb idiltől a legkegyetlenebb tömegkínzásig és mérsárlásig az egész skálát bejárja. A regény nyelve pedig, ez a régiségében ragyogóan új és újságában izesen régi nyelv, mely külön tanulmányt érdemelne, kifogyhatatlan gazdagsággal és erővel szolgálja az író akaratát.

Nagy András

Hogyan született meg „A Vas Fiai”

1936. máj. 31.

— Az Est tudósítójától —

Egész sereg frissen megjelent könyv foglalkozik mostanában a magyarság létkérdéseivel. Megszólalt a politikus *Ady* és nem véletlen, hogy szinte egyidőben jelent meg *Szabó Zoltán* »Tardi Helyzet«-e, *Illyés Gyula* könyve: »A puszták népe« és *Kodolányi János* »A Vas Fiai« című hatalmas történelmi és néprajzi regénye.

»A téma a levegőben van« — indokolja a plasztikus észjárású pesti ember

a három mű páratlan sikerét. Csakugyan, a *létkérdések aktualitásáról van szó* és ez ihlethette meg *Kodolányi Jánost* is csodálatosan szép regénye megalkotására.

Irodalmi szenzáció

»A Vas Fiai« csak néhány napja jelent meg, de akik már olvasták, úgy beszélnek róla, mint magas és nemes értelemben vett irodalmi szenzációról. A mű teljesen igazolja azokat a várakozásokat, amelyeket előzetesen megjelent részletei keltettek. Nyilvánvalóan

a történelmi regény nagy magyar remekel közé tartozik.

Emberben és gondolatban olyan tömegeket érzékeltet és mozgósít, hogy csakugyan egy egész kor életét megéleveníti. A művészi érettség fegyelmező ereje nyugodt fölényvel hangolja össze a *XIII. század szörnyű izgalmait, a talárjárás minden borzalmát az élet örök jelenségeinek rajzával*. Az olvasó nem tudja, miben gyönyörködik jobban: *Kodolányi* nemiesen archaizáló nyelvének árnyalóképességében és ízeiben, a jellemrajzok igazságában, vagy

Dzsingisz kán birodalmának Dunától Pekingig szélesülő nagyszűrű korrajzában.

Az egyszeri történelmi pillanat és a mindenkori valóság kézzel tapintható, belélegezhető, nyelvünkön ízelhető és saját vérünké, szívünk dobogásává forró sodó élménnyé válik

e vaskongással és tündérezgéssel hangszerelt eposzban.

amelyben jelképies szerepet és jelentőséget kap a keleti és nyugati népek és kultúrák közt pusztuló és feltámadó magyarság. A cselekmény érdekességén kívül az újdonság ingerével hatnak azok a

félelmetesen reális és víziószerűen átfogó képek,

amelyeket a sárga világbirodalom külső és belső életéről villant fel és szélesít ki *Kodolányi* és amelyek ép úgy magukon viselik a szakszerűen végzett és objektív művészettel felhasznált történelmi tanulmányoknak, mint a magasrendű történelemszemléletnek a bélyegét. Irodalmi szenzáció, emlegetik egyre többen.

Három legény leányrablás után

Egy gyilkossággal végződő leányrablás után három legény egy drámai falucskából az ország különböző részeibe menekül. Az egyik a kunokhoz megy és ott belekapcsolódik a kun életbe, majd később mongol fogságba kerül, a második a király udvarába kerül, a harmadik pedig egy balatonparti halásztanyában talál menedéket.

Sorsuk elbeszélésével *Kodolányi* megmutatja az egész akkori Magyarország keresztmetszetét.

Megdöbbenően éles képet fest a társadalmi, katonai, gazdasági, politikai és vallási viszonyokról. De ugyanígy feltárja a kunok és a mon-

Az Est 1936.

máj. 31. 125. 2. 14.

golak életét is, akik nem voltak csak vérszomjas vademberek, hanem ismerték az élet finomságait és mélységeit. *Egész emberek voltak, tudtak dalolni, szeretni, kicsiny dolgokon gyönyörködni, de tudtak a hitükért könyörtelenül harcolni is.* Az élet egységét és teljességét élték.

Az író a regényéről

A kétkötetes regény azzal végződik, hogy a mongol fogságba került leány sok szenvedés után

hazatér drávamenti falujába.

— *Heppi endnek tekinti ezt a befejezést!* — kérdezem Kodolányi Jánostól. Így felel:

— Az élet évezredekén keresztül a maga örök törvényei szerint folyik. Minden történelmi esemény átzúg rajta,

de megmarad a föld, a víz, a szerelem, a gyermek és a munka.

Ezt mondom a regény befejezésében. Ezt nevezhetjük heppi endnek is, de lehet *útmutatás* is.

— *Meddig tartott a regény megírása?* Hiszen csak az előtanulmányokhoz is rengeteg idő kellett.

— A regény megírása alig három-négy hónapig tartott, de

előtte két éven át nem foglalkoztam mással, csak a tizenharmadik századdal

és a *pusztai népek életével*. Nyelvemlékek közé bástyáztam magam. Heteket töltöttem olyan szövegek megfejtésével, amelyekről *nyelvészeink* ma is tüzes vitákat folytatnak.

Számtalan magyar, német, francia, latin, sőt kun nyelven írt művet

olvastam el. Még szerencse, hogy már kamaszkoromban tanultam *finnül, osztrákul és törökül*. Külön foglalkoztam a *halászat, vadászat, földművelés és állattenyésztés* problémáival. Azután egészen elkápráztató terület volt

a rengeteg vallás.

a kereszténységtől a szmánizmus mindenféle alakjáig.

— *Miért írta a regényt?*

— A *magyarország* mostani helyzete kül- és belpolitikailag ugyanolyan,

mint amilyen a 13. században volt. Akkor keletről a mongolok *steppe-kultúrája*, nyugatról pedig *Osztrák Frigyes* fenyegette. A társadalmi helyzet is veszélyes volt. *A csirázó oligarchia könyörtelenül érvényesítette önzését a királlyal és a néppel szemben.* Béla megpróbált ellenállni, de elgáncsolták. *A meghasonlott magyar társadalmat erre elsöpörte az egészséges keleti pusztai birodalom, ugyanekkor pedig hátbatámadta és Győrig feldúlta, kifosztotta Harcias Frigyes osztrák serege.* Béla szociális törekvései megghiúsultak. Mondhatjuk, hogy

a *tatárjárással* megszűnt a szentistváni patriarchális, ősi hagyományokon alapuló magyar birodalom.

Ami ezután következett: az oligarchia *klekirályságai* és végül a török hódoltság, hogy mindez beletorkoljjék a *Habsburgok germanizáló uralmába*. Azt hiszem, felesleges tovább részleteznem a párhuzamot. *Erről szól a regényem.* De megmondom benne azt is, hogy

hol kell keresnünk azokat az alapokat, amelyekre a *Jövő Magyarországot* fel kell építenünk

úgyhogy összhangban legyen a bennünket *környező népek* érdekeivel és boldogulásával.

Pálmai Jenő

A vas fiai

Kodolányi János történelmi regénye

Kicsit rosszmaájú megállapítás szerint az a regényíró, aki pályája közepén megírta a történelemhez, kizsikkadt, nem tud témát találni, nincs mondanivalója a máról. Az életrajzi regény felbujánása óta ehhez a megállapításhoz már nem is kell rosszmaájúság.

Kodolányi Jánost, aki éppen egyenes, megdőböntő perspektívájú, megrázó írássalval a magyar kérdés legégetőbb és legfájdalmasabb problémáit tárta fel eddig, pillanatig sem érheti ez a vád. Történelmi regénye az első a háború utáni magyar irodalomban, amely, mint ilyen, belső szükségességéből fródott. Megszakítás nélküli, természetes folytatása a *Börtönnök, Kántor József megdicsőülésének, a Sötétségnek, a Szakadékoknak, a Fekete víznek*, hogy csak a legpregnansabb Kodolányi-írásokat említsük. A téma, a probléma, az alakító tényező itt is a magyar sors, a szó igazi értelmében vett magyar probléma, csak az idő távlatából és szélesebben.

A XIII. században vagyunk, a nagy mongol birodalom európai kiterjesztésének idején s a magyarság, történelme folyamán nem utójára, a választásra ér. Választania kell. Vagy Kelet, vagy Nyugat. Vagy szövetségés Kelettel Nyugat ellen, vagy szembeszállás és elbukás Kelettel, Nyugattal. Magyarország az utóbbit választja.

Romantikus szemléletű emberek szerint — s ezt a szemléletet jó egynehány író szeretett kielégíteni az elmúlt években, — a magyarság ezzel a választásával követte el a legnagyobb történelmi baklövést, Kodolányi nem vállalja ezt a hét század utáni bölcsességet. Szerinte a helyzet alakulása nem véletlen s az állásfoglalás helyessége fölött nem lehet vitázni. Ami a tatárjárásban beteljesített, az: ki volt az a magyarországra. Ennek a felfogásnak igazságát hű és éles társadalomrajzzal bizonyítja. A III. Endré által tönkretett, ebek szerdekére dobott ország, felbomlott belső életével, viszonyainak kuszaságával, királyának tisztja, de határozatlan jellemével nem fordulhatott más irányba. Ahhoz, hogy elfogadja Batu szövetségét, túlkárogosan nyugatitvá, kereszténnyé vált már, tehát elkészt. Ahhoz viszont, hogy ki-terjen az események útjából s a lesben álló szerepét vállalja, túlon túl becsüke-

tes; ahhoz akkora hitványság szükséges, amekkorával ebben a korban csak a rafinált Nyugat és a hitvány, hullarabló Frigyes rendelkezik. Amellett, bármily paradoxon hangozzék is egyesek fülének, okosság is ezt az állásfoglalást parancsolta. Nyugat minden zűrzavara, konfúziójassága, becstelensége ellenére mégis az állandóságot ígerte; Batu legfeljebb a sikert és nem sokkal utána a mulandóságot. A mongol birodalom gyors és hirtelen felpuffadása, berendezkedésének alkalmi jellege, tisztán katonai beállítottsága nem lehetett megnyugtató annak, aki a távol jövőt is kémlelte. Az élet nemcsak harc, az élet sokkal inkább munka s Kelet nem hozta magával a munka ígérletét. Béla pedig, bármennyire habozó volt is, valójában a jövőbe nézett. A hitvös mérlegelő tehát nem marasztalhatja el őt.

Szinte csodálatos, hogy Kodolányi ezt a hitvösséget mennyire meg tudja őrizni. Annak ellenére, hogy anyagát töviről-hegyire ismeri s a mult és jelen kísérletes hasonlósága minduntalan csábítóan eléje tojikodik, nem kap a hálás kitérőt; kímáló alkalmon, nem eleméz, nem hasonlít össze, nem csinál kitérőket mert érzi, hogy a száraz tények minden ügyeskedésnél többet mondanak. Még annak sem érzi szükségét, hogy hőst alkosson. A regény hőse a legérdekesebb és legvalószínűbb valami: maga a történelem. A mese nem rögződik egy emberhez, az író kibontja, széttagítja a keretet s ezzel eléri azt, amire legjobban törekszik: az események mögé látunk. Szinte érzékelti tudjuk az okokat. Alakjai külön-külön állnak, mindegyik egymástól függetlenül megmértázott szobor, de a talapzat, amely csoporttá egyesíti az alakokat, annál szilárdabb tömb. Teljes, biztosan épített, szétverhetetlen. Béla, Batu az egyszerű baranyai Bene, Kötény önálló életét élnek s együtt mégis ők teszik ki azt, ami történelem.

Sokat és részletesen kellene beszélni a regény nyelvéről is. A régi magyar nyelv feltámasztása — itt nem szabad a modorosan és önkényesen révívé kolyvasított nyelvről gondolni — lényeg adagolása, egészen egyéni zamatot ad a regénynek. Először kicsit megijeszt a sokallansága, nehezsége megérteni, de ahogy még-

szokjuk úgy válik mind szögöb és zenögöb, hogy a végén valósággal magával sodorjon. Nem kevésbé érdekesek azok a részletek sem, amelyekből az akkori élet sajátosságaival ismerkedünk meg. Egy-egy halászat, egy-egy ünnepszég, egy-egy pogány szertartás leírása a maga eznes valóságával varázsolja elénk a már rég elsüllyedt magyar világot. Úgy hatnak ránk ezek a részletek, mintha gyermekkorunk elfelejtett, boldog emlékeit idéznék fel nekünk valaki. Teljesen idegen nekünk és mégis mi vagyunk.

Kodolányit általában pesszimista írónak tartják s bizonyára lesznek olyanok, akik *A vas fiai*ban megerősítést látják ebbeli hitüknek. Pedig ez csak látszat. Az embert olvasás közben valóban megüli valami temetői hangulat, állandóan fojtogatja az elmúlás, a tragikus változhatatlanság érzése, szinte hátralevő napjainkat is meg tudók számolni; amikor tetesszük a könyvet és kicsit elgondolkozunk, mégis felszabadít a megkönnyebbülés. Felszabadít az a felismerés, hogy már közel hétszáz évvel ezelőtt a megsemmisülés előtt álltunk s azóta mégis vagyunk. Felszabadít Bene, az egyszerű baranyai regény, aki minden hányattatás és meghajzottság után mégis hazamegy, lassan elfelejt minden s dolgozni kezd. Új erővel, új daccal, új hittel. Egyszerre felfissmerjük azt is, ami megment bennünket. Azt, hogy van erőnk újra kezdeni.

Ez a legnagyobb tanulsága és egyben aktualitása a könyvnek. Vajjon ma mi adhat ennél többet?

Talpassy Tibor

Arabad. éj 1936.
máj. 31. 22. 2.

4.

A BAKSA, MEG AZ ÚTITÁRSA

Részlet egy készülő regényből.

KODOLÁNYI JÁNOS

Az őrálló vitéz mogorván húzogatta a bajúszát s káromkodott.

— Az egy igaz Isten verjön meg, fattyú! Kaján ölelgessen, Vahor csókolgasson! Hát siket vagy, hogy nem hallod? Ide bé nem mégy, csak a testömön át.

Ott álltak a főkapú hatalmas oszlopai, faragott ívei alatt. Ernye kantáron fogta lovát, a baksa meg mézes-mázas hizelgéssel puhítgatta a vén katona szívét. De a katona szíve kőkemény volt, Keve nem tudta sem elbájosolni, sem megrémíteni. Őszbecsapzott csimbók, deres bajúsz fityeget a sebhelyes vitéz ábrázatán, kopott süvege olyan volt, mintha megnyúzták volna, vállán a farkasbőr inkább rongyhoz hasonlított, mint bundához. Pizkos bőringe alól kilátszott fekete hasa, rövid csizmája pedig rozsdás volt a viszontagságtól és vénségtől. De a görbe kard, az övébe szúrt hatalmas kés, a keményen markolt hétágú szíj-korbács, a vállárvetett s karvastagságú szarvból mesterkedett íjj, a tegzéből kiálló hosszú vasnyilak s a mindezt kiegészítő súlyos csákány, melyre támaszkodott, félelmissé és tiszteletreméltóvá tették. A szeme pedig hidegebb, élesebb s keményebb volt a késnél is, feketén tűzött elő lombos, szürke szemöldöke alól és szinte felhasította vele azt, akit nézett.

— Atyámuram, — beszélt nyugodtan és szaporán a baksa. — Nyomban látám, hogy ki áll az kapuban. Mert téged, atyámuram, hetvenhét fejedelemisten bálványa között is megösmér az ember, akár egy mérföldről is.

— Takarodtok, vagy nem! — ordított a vénember s meglóbálta a korbácsát.

— De vajjon mit szól kerál urunk önagysága, ha megtudja, hogy te itten megmakacsolád magad s nem eresztéd be az ő cselédit?

— Ha ebbe a pillantásba el nem kotródtok innét, tekergők, gyalogbitangok, széthasítom a fejetöket.

— Gyalogbitangok? — kiáltott fel elvörösödve Ernye.

— Csitt, nyughass, nagyságos uram, — intette a baksa s mélyen meghajolt Ernye előtt. — Látja ez a derék vitéz, hogy paripán jövé.

Lassanként három-négy vitéz szállingózott a kapú alá az udvarból s az őrtoronyból. Tisztes távolban megálltak, csákányaikra támaszkodtak s nézték a huzavonát.

Tülok harsant odabent. Kiáltozás, lárma támadt. A vitézek szétrebbentek, a vénember a kapú oszlopai mellé húzódott. Nagy patkócsattogás, fegyvercsörgés, terefere közben lovascsapat léptetett ki a boltív alól. A vénember lekapta süvegét, bal hóna alá szorította s keményen felnézve a lovasokra, ujjaival érintette homlokát. Arany, ezüsttel átszőtt bársonyban, kék, meggyszín, karmazsinpiros, fűzőld és fekete szokmánokban, prémkalpagosan, aranyos-ezüstös kardokkal díszesen s kevélyen lépkedő, ficánkoló s nyerítő, pompás lovakon tolongott ki vagy hat-hét előkelő vitéz. A csoport élén feketeruhás, csupaszképű, nagy szál férfi lovagolt, mellette kissé hátrább, vállas, zömök, nagyorrú, feketebajszú előkelőség, meggyszín bársony-

Int kő 1936. jún. 2. r.

1936. jún.

A REGÉNYÍRÓ KODOLÁNYI

KODOLÁNYI JÁNOS pályája már eddig is nem egy meglepetéssel szolgált. Fiatal korában nemzedéke egyik legjobb prózaírójaként emlegették és a magyar realizmus megteremtését várták tőle. Hirtelen fordulattal azonban átcsapott a történelmi regénybe, látszólag szembefordulván előbbi magatartásával. Igazi sikerét ezzel az új formával aratta s a siker szentesítette számára az ösvényt, melyen két újabb mű jelentett állomást: a Boldog Margit és legfrissebb regénye: Julianus barát.

Bármily jogosult volt is a fiatal Kodolányival szemben a „realista“ jelző, ez az irány éppúgy nem fejezte ki igazi mivoltát, mint ahogy ma sem elegendő jelleme megfejtéséhez. Sokan várták, hogy az igazi „magyar realizmust“ ő teremti meg, de lehet jövője ilyen iránynak Móricz Zsigmond és Szabó Dezső után? A „magyar realizmus“ csodavárói csupán valami megülepedett iskolát kaphatnának Móricz burjánzó gazdagsága és Szabó Dezső romantikus pátosza nélkül. Minden „magyar“ realizmus, mely az ő nyomukban jár, elrendelten epigon szellem. Hisz ők maguk is túljutottak a realizmuson és ahol lehet, vadul dobják szét szokványait, kellékeit; arra jó nekik e stílus, hogy megpihenjenek egy pillanatra kalandos, cikázó röprükben. A fiatal Kodolányi első próbálkozásai e két mester jegyében indulnak, de később ugyanolyan hévvel tagadja meg őket, amily meggyőződéssel ragaszkodik hozzájuk kezdetben. Az önmagán és elődein aratott győzelem első záloga a „Vas fiai“ mely Kodolányi lappangó, de éppen nem ismeretlen és váratlan hangját bontja ki.

Erős küzdelem érzik a fiatal Kodolányi bő termésén. Hamar, meglepően korán számol le elődeivel, anélkül hogy e leszámolásból közvetlen, gyors haszna lenne. Igen könnyen megszabadul a ragályos modortól s csakhamar a Móricz—Szabó Dezső-féle stílus tisztultabb, már-már tökéletesebb példáját nyújtja. De ez a hang, ez a stílus nem az övé, nem az ő teremtése. Kényelmetlenül érzi benne magát, keresi az alkalmat, hogy kitörhessen, de még a „kitörésben“ is jó példával járt előtte a két mester, még lázadnia, rombolnia sem szabad. Ha viszont tovább megy a megkezdett csapáson, ha továbbra is tartja ezt a tisztult, tompítottan realista, modorosságtól lehántott hangot, menthetetlenül elposványosodik.

Kodolányi János és vele minden „magyar realista“-próba első és legveszélyesebb kísértése az a zsákutca, mely felé fiataalkori regénvei

Magyar Hírlap 1936. jún. 2. A.

36. köt. M6-153.

mutatnak. Ezt a zsákutcát még kikerülte az író. Két út volt csupán előtte: levetkezni a realista stílust, gyökeresen szakítani mindennel, ami ebbe az irányba mutat, vagy áthelyezni a jól bevált módszert valami új, tündéri világba, olyan környezetbe, ahol felfrissül, megújodik. Kodolányi ez utóbbit választotta s ezzel végérvényesen rá-cáfolt mestereire. Vajjon önmagán is diadalt aratott-e? Új regénye nem ad végleges, megnyugtató választ, eredmény helyett újabb ígéretekkel kárpótol.

A fiatal Kodolányi tudatosan realista. Tudja, hogy iskolát követ, magáévá teszi ez iskola egész anyagát. Nála a realizmus programm és feladat, mely párhuzamos egyéb, kevésbé irodalmi, de mélységesen emberi és szociális szándékaival. A Futótűz előszavában írja a következőket: „Lásd be tehát kedves olvasóm, hogy éppen ma érkezett el az az idő, amikor fokozottan realistáknak kell lennünk, nemcsak nekünk, íróknak, akik állítólag azért vagyunk, hogy kiszolgáljuk a te mulatási vágyadat, hanem neked is, olvasóm. Mert a tizenöt év alaposan fejbeütött bennünket s most muszáj egy kissé gondolkozóba esnünk. Minden eszköz a kezünkben van, hogy realisták lehessünk. A természettudományok oly eredményeket értek el az emberen kívüli s az emberen belüli világ vizsgálatában, hogy revízió alá kell vennünk fogalmainkat, értékeléseinket, fel kell mérnünk a világban elfoglalt helyzetünket, alaposan meg kell fontolnunk, hogy mik és kik is vagyunk hát tulajdonképpen, mit jelent számunkra az emberi élet. Meg kell állapítanunk, hogy micsoda érdekek szönek bennünket össze vagy választanak szét, hogy mit is jelent az állam, a politika, a termelés, a vallás, a szerelem, az egészség és betegség, a kultúra, a civilizáció, egyszóval mindaz a fogalom, amellyel sokáig olyan zavarosan, hebehurgyán s gyermekesen dobálóztunk, mint a gyermek a színes labdákkal. S le kell mérnünk pontosan, racionális, tehát realista eszközökkel, hogy kik és mik az ember szabad, harmonikus életének ellenségei s miféle módon lehet és kell ezeket az ellenségeket elpusztítanunk, hogy megint szabad, harmonikus, tehát természetes emberekké változtassuk.“

Ez a programm elméletében és tudatosságában a gyermekéveit élő francia naturalizmus első kiállításaira emlékeztet. Kodolányi ciklust tervez — elmélettel induló írók kedvelik a bizonyítás nagyarányú szerkezetét —, a „magyar tizenöt év“ körvonalait akarja felvázolni s e mű vádirat is lesz, líra is, valamint örök politikai programm. E terv helyett a magyar középkor nagy trilógiája valósul meg, csaknem tíz évvel később.

Kodolányi a realizmusban csak módszert lát, mellyel megvalósíthatja a nagy tervet, a magyar élet válságainak széles, körképszerű rajzát. Ugyanakkor elmondaná, „mit kellene másként csinálni s hogyan kellene csinálni“. A küldetéseszsze nem utólagos beléalmodás, hanem a művel együtt születik meg, végig kíséri, ihleti az alkotást. Kodolányi viaskodása, meghasonlása a realizmussal ott kezdődik, ahol e módszer elégtelennek bizonyul az eszme, a küldetés szolgálatában.

A magyarság-eszme, melyet Kodolányi életműve hűségesen őriz, szorosan kapcsolódik az Adv Endre által sugalltathoz. Kodolányi

és nemzedéke önkínzó alázattal, makacs küldetéstudattal áll az eszme szolgálatában. Lírikusok, regényírók, esszéisták egyaránt ez eszme megszállottai. Aki hálás szellemtörténeti témát keres, valamikor kapva kaphat a magyarság-gondolat e diadalmas és tragikusan magányos fellobogásán s azon a kibontakozáson, melyhez Adytól napjainkig eljutott. (Nem tudhatjuk, milyen győztes politikai áramlat fog valaha tőkét kovácsolni ebből a minden eddiginél nagyobb megmozdulásból, nem tudhatjuk, kik fogják ősükül követelni Adyt s a mai harmincas nemzedéket — Illyés Gyulától Németh Lászlóig —, de bizonyos, hogy a szellem e merőben reménytelen és pusztában kiáltó forradalma egyelőre a legtisztább és a legjobb szándékú megmozdulás a „magyar ég alatt“.) Ez a küldetés-gondolat avatja számkra fontosakká Kodolányi fiatalkori műveit s ez egyenlíti ki a későbbi nagy művek hiányait is.

A feladatot Kodolányi előtt mások is vállalták és kortársai közül nem egy fogalmazza meg akár szerencsésebben is a teendőket, sőt vannak, mint Németh László, kik ugyancsak a realizmus eszközeivel még a kitűzött programot is túlhaladják. De Kodolányi realizmusa veszendőbe menne, ha a Vas fiai-ban nem sikerülne újat alkotnia.

Míg egyrészt biztos, hogy Kodolányi fiatalkori műveiben a nem realista elemek a maradandóbbak, addig az is nyilvánvaló, hogy a realizmus nála túlérett modorba hajló teljességet ér el. Paradoxonként hangzik, de ez a természetétől fogva oly tárgyilagos, mérlegelő, szenvtelenségre hajlamos stílus éppúgy magában rejtje a modor veszedelmét, mint az ellenkezője. Ezt az alattomosan terjedő modort sejthetjük már Kodolányi első regényeiben is. Bizonyos visszatérő helyzetek, a táj, a környezet szokványossága, az alakokon átütő célzat, már a Futótűz-ben is vigyázatra intettek. Kodolányi még idejében észrevette a veszedelmet és lerázta magáról az iskola kényelmével és biztonságával annak kockázatait is. Így nem ő hibás abban, hogy a realizmus bizonyos válfaja — melyet különben jómaga is képvisel — ma az akadémia vagy a karikatúra választója előtt áll. A déli verőfényben, búzatáblák szélén kezdődő novellák, a falusi genre-képek, a divatos paraszt-mitológia egy avuló stílus avult kelléktárába kerülnek lassan és hitele maholnap csak a Szabó Pálhoz hasonló elbeszélők keserű, darabos stílusának leend.

Bizonyos, hogy Kodolányi későbbi művei árnyékba borítják, elfeledtetik velünk a fiatalkoriakat — s hogy mégis annyit foglalkozunk emezekkel, annak oka egyedül az, hogy a bennük felmerülő művészi problémák azonosak a nagy történelmi ciklus kérdéseivel.

Kodolányi első írásaiban is rejlett valami démoni líraiság, ami biztosítékot nyújtott a jövőre nézve. A Tavaszi fagy például, minden szerkezeti igénytelenségével, fiatalos torzságával, mély, emberi illetékeséget melenget s győzedelmeskedő lírai lendületet ígér. A regényt mindennél jobban jellemzi az első oldalakon kibontakozó hangulat:

„Már egy hete hullt a nyúlós, finom pókhálóvonalakban suhogó októberi eső s a külváros vigasztalan háztömbjeit, síkatorait, a Horthy Miklós-út egyenes, széles vonalát még sivárabbá tette. A kelenföldi

állomás ütött-kopott épületei felől nagy felhőkben csapódott le a nehéz mozdonyfüst, a villamosremíz hodályszerű színjeiből az álmos kapukon lucskos kocsi cammogtak elő, mintha a hetes vízben elázott nagy cserebogarak lettek volna s a lomha munkások, amint leguggolva javították a síneket, sokkal szürkébbek, elmosódottabbak, ködszerűbbek voltak, mint a víztócsákban látszó tükörképeik. Jóformán semmi sem látszott a Gellérthegy vén, komor tömegéből sem, csakúgy sejteni lehetett a hegyek vonalait a sűrű esőfátyolon át.

Összehúzódva álltam egy trafikusbódé előtt, régi zöldszínű, térdig-érő köpönyegemet összebukoltam magamon, kopott kalapomat szemembe húztam s botomra nehezedtem. Itt szoktam villamosra szállni s már annyira megszoktam ezt a külvárosi képet, hogy nem is figyeltem rá. Magam elé bámultam. Ajkaimat egymásra szorítottam, arckifejezésem bizonyára komor volt, apatikus és keserű. Lábamon szinte széjjelmállott a cipő, a víz beszívárgott rajta s hűvösen tapadón borzongatta meg hátgerincemet. Egész lényemben összetört, undorodó, fáradt voltam s nem is illetem volna jobban más környezetbe, mint ide, a külvárosi háztömbök közé, Kelenföldre, a villamosremíz salakos, tócsás, rideg kapukkal meg-megszakított hodályai előtt szerénykedő trafik elé, az esőbe, az októberi délután nyúlós sarába, a vigasztalan, alacsony ég alá . . .

Már itt-ott halványsárgán pislogtak az utca villanykörtéi az ereszkedő köd és szürkület mocsarában. Olykor csukott autó zúgott végig a hepehupás úttesten, ugrálva, dobálva és fröcskölve a híg sarat ölnyire, vagy dübörgő stráfszekér dőcögött a vízben, cuppogó, nagy belga lovak himbálták fejüket s a viaszos vászon alá bujt kocsisok egykedvűen pipáztak ; úgy ültek, mint egy-egy Anonymus-szobor. A túlsó utcáson kis piszkos üzletek előtt asszonyok tereferéltek, egy rövidszoknyás, bájos külvárosi leány kecsesen lépkedett át a pocsolyákon, közben úgy hintáztatta esernyőjét, mintha kötéláncos egyensúlyozó rúdja volna. Szakadatlanul jöttek a villamosok a város felől, átfúrták magukat az esőn, ködön, öntötték a fáradt gépirólányokat, hivatalnokokat s tovább csúsztak sárga lámpáikkal az állomás felé. De onnan csak nem jött kocsi s a megállónál lassan szaporodtak a várakozók . . . A vámnál, a vasút mellett, zúgó dörömbölést verve zuhogott le a ködbeborult hegyek sárga vize, a Sósfürdő körül csonkán meredezett egy félig felépített ház négy fala, feljebb, a város belseje felé, sűrűn villogtak a lámpák a híg úttesten, minden folyt, összeömlött, mint a vízfestékkel rosszul festett kép színfoltjai s a villamosok szinte úsztak a nagy-nagy útfolyamon, zümmögve és kínosan duruzsolva, akár a pocsolyába hullott bogarak . . .“

Az a keresett sivárság és kopárság, ami e sorokat betölti, a sötét színek halmozása, a reménytelenség, mit célzatosan fokoz az író, mihamar póznak, patétikus modornak tetszenék, ha nem éreznők mögötte az élményt, a lírai hév zálogát. És így a realizmust mindennütt áttöri valami személyes, naplószerű hang s ez eltávolítja Kodolányit a realizmustól, ami inkább csak távoli célként, vágyként rejlik a regény mélyén. Míg a szatira nem múlja felül a mester — Szabó Dezső — swifti dührohamait, addig a lírai pátoz egy új, nem-realista Kodolányit sejtet már, aki mágikus erővel tud fokozni idegességet, feszültséget és a stílus szentelen, valóság-ábrázoló vidékei felől kalandosabb, démonibb területekre tör. Szentelen, mesterkélten aszkéta volna e stílus ily remegés, ily hisztérikus nyugtalanság nélkül, erejéből talán egy regény végéig sem futná.

Nemcsak a túlfeszített idegek játékát, a megbolygatott nyájriadalmát, a minden emberi közösség mélyén megbúvó borzalmat és rettegést fejezi ki ez a stílus, hanem a lélek végső kétségbeesését és anarchiáját, valami vak reménytelenséget és zuhanást, mely a realizmus korlátait végleg elsöpri.

1936-jún.

17

E szenvedély és lobogás, mely Kodolányi első műveit még lazaságukban és pongyolaságukban is megszeretteti velünk, még mindig nem elég ahhoz, hogy egy stílus egyeduralmát fenntarthassa. Nagyon személyes, nagyon lírai mondanivalói mellett nem érezzük azokat a hiányokat, melyek előtörnek majd egy tárgyilagosabb, inkább ábrázoló, mintsem vallomást tevő mű testében. A realizmus nem modor addig, míg olyan mély keserűség és gyűlölet fűti, mint a Tavaszi fagy hőseit. Kodolányi hajlamai különben már itt is inkább egy szárnyaló, dagadó pátoszt sejtetnek, egy modernül nagyszerű epikumot, mintsem önfegyelmet és személytelenséget, fékezett szenvedélyt.

75

Az igazán realista Kodolányi, a programmal és ciklus-tervekkel induló író a paraszt-novellákban és a Futótűz-ben jelentkezik. Ez a regény nyíltan hordozza a rézist, homlokán viseli a küldetés, a magyarság-eszme jegyét, mely Kodolányi későbbi műveit is ihleti. Mi sem szokványosabb, mint e regény társadalomképe! A feladatot vállaló író itt önnön terhe nyomja el, legnemesebb szándékai szorítják vissza az iskola hagyományos keretei közé. Bár igyekszik kerülni az olcsó paraszt-apoteózist, már azzal is, hogy a regény „őserős“ szereplőjét kritikával és sok tárgyilagosággal ábrázolja: a közhelyszerű szociális igazságokat, a társadalmi problémák kötelező felsorakozását, az osztálybűnök, a dzsentri-átok hálásan időszerű, de íróilag mind igénytelenebb anyagát nem tudja az újdonság, a frissesség kinyilatkoztató erejével megtölteni. Az író itt ragaszkodik a realista formához, vissza-visszatér hozzá, erőt merít biztonságából. A realista módszer higgadtságával, mérsékletével közeledik drámai helyzetekhez és az egész regényen uralkodó keménység, fegyelem mit sem sejtet az első írások szenvedélyes áradásából, siralmából és átkából. Hacsak egy realista forma lenne Kodolányi végső célja, mit egy zolai körkép méretein kellene kigöngyöltetnie, úgy máris révbe ért és a túlkorán aratott győzelem kétes örömeivel beérheti jó sokáig. De még ebből a hagyományosan realista anyagból is kiüt valami démoni vonás és a regény legjobb részletei ismét csak felülemelkednek a realizmuson. Olyan színben látjuk itt Kodolányit, amilyenben egyszer sem későbbi művei során. Némelyik figurája szinte Dosztojevszkij világából lép elénk és a lét határain, az örület, a züllés, a nyomor ösvényein bukducsoló szereplők Kodolányi olyan arcát sejtetik, melynek háttérbe szorulását, elmosódását mindinkább sajnáljuk.

E torzképekké faragott, szörnyekké ficamított emberek mögött mélységes művészi meggyőződés, erő dolgozik s ha ez az erő nem is több a düh fogcsikorgatásánál, még mindig elég ahhoz, hogy feszültséggel, étellel töltsen meg az irányregény petyhüdt szociális célzatát. Nem véletlen, hogy Kodolányi könnyebben, meggyőzőbben rajzolja a „betegséget“, mint az „egészséges“ őserőt. Karikatúrába hajló művésze inkább kap a hullóktól nyüzsgő akváriumon, mint a hűvös, tompított, realista ábrázoláson. Már ez a regénye megmutatja, hogy útjai két irányban szakadnak meg: a flaubert-i személytelenség és a költői vízió, az irreális lebegés előtt. De az igazi művészt saját hiányai és korlátai csak gyümölcsözőbb erőfeszítésekre sarkallják! Kodolányi alakjai kevés regényben élnek oly teljességgel, mint ebben a minden

mérsékletet megtagadó, borzalmaiban is egyoldalú műben. Míg másoknál a sötétség, a patológia halmozása jelent modorosságot, Kodolányinál ez a legbiztosabb kivezető út a stílus-válságból.

A Futótűz példáját inkább csak jellemző voltáért idézzük. De kiérten mutatja e regény Kodolányi legfőbb írói problémáit is. A realizmus válsága már sarokba szorítja őt. Egyfelől az elődök túlságosan súlyos eredményei, nehezen meghaladható műve az „iskola“ könnyűségét, biztonságát — de ugyanakkor sekélyességét ígéri. Másfelől hajlamai az írókat inkább a torzítás-stilizálás mint a klasszikus jellem- vagy lélekábrázolás felé vonják. Ugyanakkor azonban a realizmus sokkal inkább hozzászólt, hogysem szabadulni tudna tőle.

Tudjuk, hogyan oldotta meg Kodolányi e dilemmát: a történeti regényhez fordult. Bármennyire kínálkozik a párhuzam egy másik nagy naturalista, Móricz Zsigmond hasonló kirándulásához, minden kapcsolatkeresés meddő maradna. Móricz Erdélyben találja meg legmélőbb lélektani és emberi témáit, igazi hőseire itt bukkan, úgyhogy műve oly kevésbé történelmi is lehetne, mint Shakespeare nagy jellemdrámái. Kodolányi számára a történelem nem nyújt ilyen sokat: teremtő kilátásai inkább a kor s a kor epizód szereplői, mint a nagy protagonisták felé nyílnak. A Vas fiai nem is mutat meglepőt a lélekrajz terén — az író ösztönös szándékkal kerül minden helyzetet, melynek megoldásában ilyen eszközökhöz kellene folyamodnia. A lélek- és emberábrázolás a reális korrajz kedvéért szorul itt háttérbe, az író egy idilli-tündéri világ hangulatát óvja a regény — és éppen a történeti regény — szokásos módszerétől. És itt nyújt újat Kodolányi — olyan újságot, ami messze a többi történelmi regény fölé emeli művét. Történeti levegőt, vagy ami ennél is több: meseszerű valóság fölé emelkedő látszatot von olyan eszközökkel, melyek eddig realista célok szolgálatában állottak. Kodolányi légkörteremtő erejét már az első realista regényekben megismerhettük, de a történeti regény keretei közt új képességeiről tesz tanuságot az író. A sötét, mesterségesen túlfűtött légkör itt meseszerű, friss színekben tündöklő tájnak adja át helyét — mindaz a költészet, mely eddig elnyomva, semlegesen rejtezett Kodolányi stílusa mélyén, a Vas fiaiban tör fel először. Nem első eset, hogy szavukat, hangsúlyukat fékező realisták tomboló színpompájában, túlhalmozott jelenetekben állanak bosszút iménti aszkézisükön — elég Flaubert Salammbô-jára gondolnunk! — Kodolányi ugyan messze állt az aszkézis ily módszeres, tudatos vállalásától, mégis a témák, melyekhez csökönyösen menekült, megtagadták tőle egy erősebb, dúsabb varázslat kibontását. A Vas fiai még nem árulja el, hogy Kodolányinak ismét szüksége lenne a realista iskolára. A regény azokon a pontokon lendül fel újra és újra, ahol mágiát, bűvölést űzhet az író — ahol leginkább megtagadja a rokonságot eddigi stílusával. A regény mindama részletei, melyek mégis megkövetelik a realista stílus alkalmazását — így elsősorban a középkori falu, a tatárjárás kori Magyarország népi életének ábrázolása — költészettel, lebegéssel telnek meg. Kodolányinak segítségére szolgál a regény laza szerkezete, az operai pompájú változatosság és színűsség. Ugyanakkor azonban a realista írók gazdag tapasztalatai és

1936. jún.

152

gyakorlata megóvják attól is, hogy elvessen a történelmi tárgy méretei között, hogy megrekedjen abban a hamis, csalóka világban, mely a történelem feloldhatatlan elvontsága és az élet bonyolult valósága között lebeg. Az a mohóság, mellyel a realista író az élet megragadására tör, az az örökké résen álló készség, mellyel a valóság árnyalatait és részleteit igyekszik tetten érni, képessé teszi őt arra a csaknem lehetetlen feladatra, hogy a történelmi regény túlságosan intellektuális anyagába életet leheljen. Kodolányinak legteljesebb realista műve a „Vas fiai“, ahol pedig szakítani akar a realizmus módszerével.

A realista hatás készíti Kodolányit arra, hogy azt nem egyszer nyelvi eszközökkel igyekezzék megvalósítani. Nem kétséges, hogy az ilyen realizmus eredménye valójában irreális lesz, a pontosságra, hűségre törekvő ábrázolás így költőibb, valóságfeletti hangulatot teremt. Sokan döbbennek meg, sokan fogadják bizalmatlanul ezt a koholt kodex-nyelvet, mely éppannyira elvont és kétes, mint a nyelvészek hírhedt „csillagos“ szavai. Csodálatos módon Kodolányi, kinek stílusa magában alig bír mágikus erővel, e kiagyalt kodex-nyelvet annyi hajlékonysággal, annyi meggyőző valósággal használja, hogy a legraffináltabb „stíl-utánczókat“ is felülmúlja. A félig táj-, félig kodex-nyelv, melyet nagy vigyázattal csak párbeszédekben használ, ugyanakkor az elbeszélő részeket is igyekeztén hozzáhangolni, egy-egy középmagyar alakjával, jelentésárnyalatával néha váratlan pontossággal varázsolja elő a történelmi levegőt.

Míg a Vas fiai-ban a realista stílus aprólékossága, mérséklete segítik az írók célja elérésében, addig későbbi regényeiben ugyanez válik nehézségére, kárára. A Boldog Margit már feladja a Vas fiai úttörő eredményeit, fáradtabb; mintha az író lemondana nagy szándékairól. Kodolányi, ki első történelmi regényével egy kényszerhelyzet szorításából tör ki győztesen, itt láthatóan új zsákutcába jut. A Boldog Margit-ban ismét fölénybe kerül a realista módszer, mely itt egyetlen alak köré fonódik, s így az író visszatér oda, honnét kiindult, elvetve magát az újítást, a forradalmat. A regény tovább hordozza magában a nagy történelmi készültséget, tovább aknázza a kincset — a magyar középkor kincsét, — melyet inkább a történész, mint az író szemével fedez fel. És így középkor-rajza, melynek tökéletessége és jólétesültsége a céhbéli történész becsülését és irigylését is kihívhatná, némi csalódással tölti el azt, aki a Vas fiai után egy új műfaj születését, egy új hang indulását várta. Kodolányi hibátlan, gáncstalan történelmi regényt írt — művet, mely mint regény és mint történelem is ritka, figyelemre méltó —, de mindezzel nem kárpótolt színei bágyadásáért s a Vas fiai-ban tobzódó költészet elhalásáért. A realista író ez egyszer hálátlan témához nyúlt, a misztika mindvégig idegen marad számára, sohasem olvad fel anyagában, feladatát, erőpróbát lát benne mindvégig.

A Boldog Margit azonban inkább csak határait mutatta meg az új stílusnak — s az író képességeinek, — de minden ütődés, mely az elébe meredő falnál éri a művészt, becsvágyát növelhetné s készítené, hogy új utakat keressen.

A Boldog Margit után azt vártuk, hogy Kodolányi új lendületet vesz s megtagadja az elsajátított anyag, az egyszer már megoldott feladat könnyűségét, tovább keresi azt, amit az első két történelmi regényben nem sikerült egészen megtalálnia. Annál meglepőbb, hogy a Juliánus barát nem épít tovább az induló művön: ez a nagyméretű írás epikus nyugalmában, terjengős szerkezetében inkább szelíd lejtést, pihenést ígér, mint erőfeszítést. Nem tudjuk, fáradtságszülte pihenő ez, vagy jelentős, ígéret-terhes nekikészülődés. Kodolányi nem toldja meg sok ujjal azt, amit előző regényeiben nyújtott. Talán rabul ejtette az anyag, melyet páratlan történelmi érzéssel tett magáévá. Talán nehezen válik meg attól a légkörtől — a magyar középkor légkörétől, — melynek tanulságait frissen akarja megőrizni a jelen számára. A Juliánus magában épp oly gáncstalan mű, mint a Boldog Margit, sőt jelentőségében, nemes szándékaiban talán felül is múlja elődjét: mégsem érezzük mögötte azt a lobogást, azt a hevet, mely a Vas fiait átfűtötte. Az író túlságosan ura anyagának, nincs semmi nehézsége, mely többre ösztökélné, keze alá simul történet és korrajz — a mese lassú, kényelmes sodra viszi s ő viteti magát. A kereső, nyugtalan Kodolányit nehéz fellelnünk ebben az írásában.

Igaz ugyan, hogy a regénynek van egyéb jelentősége, mely felett nem szabad szemet húnynunk. Juliánus sorsát jelképnek mutatni be, mely foglalata a dacos magyarság-eszmének, már magában is elég erkölcsi alapot, hitelességet kölcsönöz a műnek. De Kodolányit mindig csak ilyen eszmei kapcsok fűzik anyagához, alakjaihoz — ami nem lenne baj, ha a célzatosság alatta maradna az elhithető erőnek. Juliánus alakja több alkalmat nyújt a megfogódzásra, mint Margité, — az ember, a lélek mégis kisiklik Kodolányi kezei közül. A regény fárasztó és indokolatlan kanyarai, melyek nagyrészt az előző regényekből már jólismert vidékeken sétáltatnak bennünket végig, nem vezetnek közelébb a lényegeshez — e széles vargabetűk csak jobban kiélezzik a kérdést: miért nem tör az író egyenesen célja felé?

Mind e kifogások nem jelentik azt, hogy Kodolányi műve ne bővelkednék valóban csillogó részletekben, finom és művészi megoldásokban. De ezek az erények előző művei után nem lepnek meg többé s nem is elégedhetünk meg velük. A realista író szándékai győznek akkor, midőn a középkori környezet nem alakul át operai díszletté — mint szükségszerűen a legtöbb történelmi regényben — hanem szikár marad, régiség-tani sallangok sohasem tarkázzák. De zavar az író már-már ismeretterjesztő szándéka, jólkészültsége.

Csüggeszthetne mindez, ha Kodolányi pályája nem szolgált volna már fordulókkal és meglepetésekkel. A kereső és önmagát könyörtelenül bíráló, ha kell, megtagadó művészt tévedései juttatják legközelebb céljához. A Juliánus pedig legfeljebb csak intó jel, figyelmeztetés a további kísérlet meddőségére. Am az út, mely Kodolányi első regényeitől idáig vezet, kerülőível és változatosságával, tartományainak bőségével: új célok, új vidékek záloga.¹

SÖTÉR ISTVÁN

¹ A drámaíró Kodolányiról I. Bisztray Gyula: Színházi kistükör (Magyar Szemle, 1939. április).

1936. jún. 4.

Így éltem a XIII. században

Írta: Kodolányi János, „A Vas Fiai” szerzője

A történelem olyan, mint a bor vagy a szerelem. Csak szenvedélyesen lehet szeretni, vagy gyűlölni. (Vagy szeretni is, gyűlölni is egyszerre.) Én már gyermekkoromban szenvedélyesen szerettem a történelmet, de persze nem azt, amit az iskola történelemnek hisz. Nem a hőskéket, csatákat, évszámokat és békekötéseket. Hanem mindazt, ami ezek mögött van, — az éleget, látképet, életet, a kort, az embereket.

Hogy a XIII. századba visszamen-tem, annak oka elsősorban az, hogy ki akartam vándorolni. Térben kívándorolni nem tudok. Ide köt a fajtám, a múltam, a táj, melyben születtem, a nyelv, melyen beszélek és írok. Tudom, nem bírnám elviselni, ha elhagynám az ország határait s akár a nyugati »kultúrállamok» valamelyikében, akár a trópusok valamelyik »kultúrátlan» országában letelepednék, belehalnék abba, hogy nem látok magyar parasztot, portást és villamoskalauzt, nem hallok magyar szót. Ha csak egy hétre is idegen városba utaztam, szinte megveszttem a magánytól. Ezért a legjobb megoldás az volt számomra, hogy kivándoroljak az — időben.

A tájak a XIII. században is azok, amelyek itt vesznek körül, a XX. ban. Az emberek, a nyelv, a lélek is ugyanaz. És mégis, minden egyben más! Az ország sokkal nyersebb, vadabb, illatosabb. Őserdők, ősmocsarak vesznek körül, a lápi tölgyek alatt halkán szurrán a csónak. A fákon nemcsak mókások és pelék fiokándoznak, nemcsak harkályok kopácsolnak, rigók fűtyülnek, hanem ársuhan a koronák között a vadmacska ordas foltja, a hirtársárgasávos, karcos teste, a bölény rozsdabarna őrtüstömege is. Távoból farkasok vonítanak. A levegőben sólyom és halászsas rikolt. A pusztákon pedig rideg nyájak, csordák és ménesek lepelnék a térdigérő fűben és pancsolnak a vadvizek tocsogóiban. A pásstorok rövid bőringben hasított süveggel, kezükben bal-tával és korbáccsal nyargálnak a síkon. A hangjuk nyers, érces és őszinte. Az arcuk olajbarna, a szemük villog.

ványos, kaptafárvont »modern» nyelvünk, a szürkeségnek, a köntörfalazásnak, a leplezésnek ez a bágyadt nyelve ninos schol. Kilépünk a mai korból, a mai Budapestből, a rossz könyvek, szónoklatok, filmek és színdarabok nyegle világából, kilépünk az idegekbe ivódott hazugságokból. Hogy ezt a nyelvet megközelíthess, az írónak vissza kell mennie a forrásokhoz. A finn, vogul, osztják nyelvek, a türk nyelvekhez, el kell merülnie a vogul-osztják népköltészet, a kirgiz, turkoman, kín vándzsének, közmondások, dalok friss, idős vizében, nyelvén kell lelelnie az életvizet s bele kell dobni önmagát teljesen, hogy újjá-születhessen... És lapoznia kell a nyelvemlékek magyar kincseit szavakon kell töprengenie éjjel-nappal, még álmában is.

Es a urak, szeresámok tömegel. Meg kell próbálni az akkori csákányok, kardok, korbácsok fogását, meg kell tanulni, hogy készítették.

Es az országot átszelik a régi római utak gazlepte kökookái. Vátrak palánkjai sötétlenek a gyümölcsösök illatos korszorúdjában. Kis paticskák előtt füstöl a tűz, bográcsban fő a köleskása meg a hal. A földet a nép vidám kalákában műveli, este a fiatalság táncra, dalra gyűl össze a játszóhelyen. Az urak pedig igazi urak, kemények, helyt állanak a véleményükért... Román stílusú templomokban könyökkel nyomkodják az orgonát a bardok, freskók tekintenek le a vén falakról s a könyveshácskában pergamenkódexeket forgat a csudában elmélkedő prior.

Es a nyelv! Mennyi títka, íze, fordulata, mennyi színe és illata van annak a nyelvnek! A szavak még egészen közel állnak az ősi finnugor és türk gyökerekhez, mondat és lélek kapcsolata oly szoros, mint a test és léleké. Minden kifejezés akkor és ott születik, a beszéd a lét. Ezzel az édes bimbók pattannak ki minden pillanatban, hogy elkápráztassanak szépségükkel, tisztaságukkal, illatukkal. A mi szok-

Magyarország
1936.
jún. 4.
127 M. 9.

ki a bőrt, hogy kallottak posztót, hogy építettek sátrát, hogy nyergelték meg a lovat s hogy ültek a nyeregben. És búvárkodni kell a legelők füvei és bokrai között, ismerni kell a virágokat s tudni kell, mit szeret a szarvasjószág, a ló, a birka, a teve. Együtt kell szenvedni a beteg emberekkel és állatokkal, válogatni kell ősi orvosságokban, bájolásokban, varázsigékben és dildozatokban. És ki kell tapintani, hol avatkoznak ártó szellemek az ember életébe s hogy kell kinuerni a jó lelkek segítő támogatását.

Végül az ember megérzéseszik a történelemtől, mint a bortól, vagy szerelemtől. És alig érdekli más, mint az a világ, melybe menekült s bezárkózott. Nagy politikusok kijelentései, ravaszkodásai szánsalma sakká válnak, baráti druldsok szányogcsipések ké az időnek ebben a mérhetetlen áramlásában. A történelem, mint valamely hatalmas folyó, veti és gyűrűstetett hullámaival, rén elcsúfult szenvedélyek támadnak fel benne, hogy elstimuljanak ismét, vér és tűz lobog fel partján, hogy úszóké és hamuvá válna ágyat adjon a fűnek és a vetésnek. Minden pesztusokkal, hanghukkal, bánatukkal és örömmükkel megjelennek a királyok, pils pökök, parasztoi és szerzetesek, lelék s feltárlják életüket s amikor az ember lerázza magáról a vizlát: szédtiten bukkan fel a mult folyamából és osodálkozva tekint körül: hol vagyok, mit akarok s mit akarnak velem?

Es nincs pihenés, nincs nyugvds. Hajnalban, még sötétben ébred az ember, hogy folytassa az álmot,

mely alvds közben sem hagyta nyugodni, az este is éjszakába roham, elcsendesül a világ, elnémulnak a motorbiciklik és villamosok, az örök szhannak s az ember elveszti önmagát. Kidltásokat, nevetést, halálhörgést, szélzugást, lónyerítést, tehénbögést, kacagást hall, embertömegek véschnak elő a homályból, harcolnak, szeretkeznek, sírnak és esznek-issznak s a halántékük lüktet, a kéz reszket az írógépben... És az az óra, amit a laikusok s lehetneke neveznek s amelyhez fogható gyönyör és szenvedés nincs.

De ez az ihletet mindennap újra és újra meg kell hódítani. Mert a test és lélek menekül előle, irtózik tőle, védekezik és szökik. A test és lélek békét akar, jó álmot, csendes lassúgetést, sengő rddiót, kis dolgok vldám örömet. És mint a szerzetes, aki ostorral és böjttel kényszeríti magát áhitatra, a kegyetlen akarat ridegségével ül le napról-napra az íróasztalhoz s temetkezik bele a hétszáz esztendő multiba. Kikergeti a szobából a feleséget, gyermeket, bűnörnek érzi magát, mintha ő maga ölné halomra a vitézeket és gyujtaná fel a falvakat, mintha ő okozná az emberek szörnyű szenvedéseit és bukdsait. De mindenem túl ott ragyog a ól, a szándék: elmondani, mégis elmondani valamit, tisztítani valamit, megközelíteni valamit, ami csak az egész ml végén derül ki.

Megközelíteni ezt a fogalmat, hogy: magyar. Megközelíteni a jelent a multon át. Megközelíteni, megérteni és — nem megbocsátani.

1936. jún. 21.

Toll és hit

Írja: KODOLÁNYI JÁNOS

Két fiatalember kiment Párisba. Az egyik a budapesti előkelő polgárság fia, a másik a dunántúli puszták népéé. Az egyik, hogy a „jó gyermekszoba” finom nevelését kiegészítse a francia főváros légkörében, a másik, hogy összeomlott reményeire keressen az idegenben megnyugvást. Az egyik, hogy ne legyen méltatlan a várakozásokra, amelyeket kedves szülei, társadalmi köre és a kitűnő rokonság lámasztott műveltsége irányában, a másik, hogy megtalálja tevékenysége igazi irányát és eszközeit. Hevesi András volt az egyik és Illyés Gyula a másik.

Mit találtak odakint? Két könyv számol be erről. Hevesi András: *Párisi eső* című könyve és Illyés: *Puszták népe* című, félig önéletrajzi, félig szociológiai műve. Mind a kettő első személyben mondja el élményeit. Mind a kettő hiteles tudósítást ad lelki fejlődéséről, élményeiről.

Hogyan? — mondhatná valaki. — Hízen Illyés a dunántúli nagybirtokok cselédsgéről ír és te mégis összekapcsolod Hevesi könyvével?

Igen, összekapcsolom. Testvérek ezek a könyvek, bárha csak annyira testvérek, mint a budapesti polgár és az ozorai cselédember. *Egy égbolt latt élnek.*

Mit talált Hevesi hőse Párisban? Milyen élményei voltak a Budapestről ösztöndíjjal a Sorbonne-ra kituzott ifjúnak? S mily élményei a másíknak, aki ugyancsak a Sorbonne-ra ment, de nem ösztöndíjjal, hanem egy bukott és elvetélt forradalom keserű kiábrándultságával és származásának minden magányos szegénységével?

A *Párisi eső* hőse bisztrókban, kávéházakban lézeng, magányos sétáin kis uccai nőkkel köt ismeretséget, könyvtárakban filológiai adatok után bolhász, megismerkedik egy léhűtő, hazájából megfutott litván tanárral s órákon át hallgatja zagyva fejtegetéseit a néger- és cselédszerelemről, szadizmusról és mazochizmusról, majd beleszeret egy ukrán leányba, aki menyasszony, hónapokon át

együtt ebédelnek és csókolóznak, de ennél több nem is történik, míg csak hősiünk vonatra nem ül és haza nem tér az édes budapesti otthonba, a namia védelmező szoknyája mellé. A másik könyv hőse Párisban és más francia városokban is a proletáriátus küzdelmez életét figyelte és szolgálta s messze idegenben is, de egyre élesebben látottak el hozzá a hazai fájdalmak és keserőségek. Meghallotta a magyar föld jajkiáltását, a mamuthbirtokokon élő vérei hol tragikusan vidám, hol visszásan szomorú zsváját. *Felfedezte Franciaországban Magyarországot*, — mint annyian már a legjobb magyarok közül.

Ha azt kérdeznénk, mit kapunk Hevesi könyvétől, nehéz lenne válaszolni. Sokkal könnyebb, ha azt kérdezzük, *mit nem kapunk*. Mert Hevesi is azok közé a fiatal írók közé tartozik, — polgári írók közé persze, — akiktől negatívumokat könnyebb kapunk, mint pozitívumot, akik gazdagok a tagadásban, de igen szegények az állításban, akiktől csak „nem-nem”-et lehet hallani, de „igen-igen”-t annál kevésbé.

Nem kapjuk mindenekelőtt Párist, semmiféle vonatkozásban. Nem kapjuk különösképpen a párisi és franciaországi magyarság életét sem. Nem kapunk embereket, kort, nyelvet, vagy koncepciót. Nem kapunk határozott célt, amiért a könyv íródott. Nem kapunk a sorok mögött embert.

A könyvet óriási üdvívalgással, dicsérrel és tömjénezéssel fogadták bizonyos helyeken. A kritika néhány nagyjúja állt ki s ellötte a nehézlövedéket: ez a könyv nemcsak a könyvpiac, hanem az irodalomtörténet eseménye is... Ezért vizsgáljuk meg tüzesebben. A *Párisi eső* litván tanárja Rabelais-i figura, második Gargantua, mondják. Hevesi András szellemes, fordulatos, kicsiszolt stílusa a legelső magyar stílusművészek közé emeli... és így tovább. De ha elfogulatlanul nézzük, mi az hát mégis, amit kapunk, elképedve tesszük le a könyvét. Egy intellektuális fejlett, szinte túljejtett fiatal ember áll előttünk, aki ösztöneiben nemcsak fejletlen, de szinte patológikusan infantilis. Tehetetlenül topog néhány párisi ucca hangulata körül, a Rabelais-i

szabadság 1936. jún. 21. 25. n. 2.

figurának kikiáltott Turuskas nem egyéb, mint pszichoanalitikus könyvekből ki-jegyzett magyarázatok gyűjteménye, az igazságok és „mély analízisek“ pedig, például a gyilkos és áldozata közötti szoros és eltipphetetlen kapcsolatáról, Dosztojevskij limonádében való feloldása és egyháztásra való kihörpítése. Ezért kellett a „regény“ hőségnek Párisba mennie? És azért, hogy rájöjjön: nem kívánja azt a lányt, akibe halálosan szerelmes és akivel napról-napra órákon át csókolózik?

S mi az a szellemesség, amely Hevesi András stílusát olyan remekké teszi, némely elragadtatót kritikusa szerint? Az olyasféle fordulatok, hogy a nagyvárost „kanalanként szedte be, mint az orvosságot“? Hiszen ha két-három ujságíró, egy-két színész, meg festő összeül egy kávéházi sarokasztal mellett, ennél a dobravert szellemes stílusnál ezerszer szellemesebbet, fordulatosabbat és eredetibbet ráz ki a kabátujjából, csak oda kell ülni és gyorsírással jegyzni! Hol itt a magasrételt nyelvűművész, a kiváló, nyugati kultúrájú stílusista? Ez lenne az a nyugati kultúra, amelyet Hevesi olyan bátor harciassággal tűz minduntalan a zászlajára? Már akkor, hocsánat, inkább hallgatom azt a horlobágyi pásztorit, akiről Zsolt Béla oly megvetően, de tájékozatlanul állapította meg, hogy mindössze háromszáz szót tud... (De, persze, nem ez!)

A másik könyv, Illyés könyve viszont egy felelősségteljes, elszánt és teljes lelkevel a magyar glóbusz legsúlyosabb problémáiért kiálló férfiember műve. Olyan emberé, aki eljutott az Atlanti Óceánig, hogy ott mintegy kétségbeesve dőbhenjen rá magyarságára és szociális elhivatottságára s rémülettel és fájdalommal siessen vissza oda, ahonnan származik: a szegény pusztai cselédember hajlékába. Ő, nem holmi nagyképű, cirkuszi súlyokat emelgető könyv ez, egyetlen sora sem hivatkozik arra, hogy ő most missziót teljesít! Könnyedén, a tiszta magyar nyelv cicomátlán, vastaglakájú, mindig a célbataláló eszközeivel dolgozik, nem akar elegáns lenni és mégis az, és mégis elegáns, nem akar megráznod, de az élmények őszinte igazságával mégis megráz és felkavar, olyan, mint maga az élet: valóság, magától értetődés, változ-

tathatlan és közvetlen. Az egyik oldalon egy igazi regényíró módszereivel faragja remekbe az apja-anya alakját, a másikon úgy jellemzi a nagybirtokok cseléd-ségének környezetét, hogy bekötött szemmel is közéjük találja az ember, a harmadikon világos rendbe sorakoztat néhány adatot, statisztikai következtetést, törvényt, vagy történelmi felvilágosítást. Lélekábrázolást kapunk itt, a lélek legmélyéig és az ország egyik legnagyobb s legmegalázottabb társadalmi rétegének hiánytalan zajját, országot, multát, embert, társadalmat, miliót, népkultúrát és igazi nyugati kultúrát, ami nem is esik olyan messze egymástól, mint a hogy Hevesi Andrásék hiszik! — s kapunk embert, talpig egész férfit. Férfit, akinek van meggyőződése, van hite s éppen ezért teljes joggal ítélni és teljes szigorral.

Illyés Gyula könyve: esemény. Mindnyájunkért, multunkért és jövőnkért sző a lelkiismeret ebből a műből, mindnyájunk nyelvén és mindnyájunk legjobb énjéhez. Ez a könyv sorsokat vállal és teszi azzal a természetességgel, ahogy csak valóban szociális érzületű ember teheti. Nem retten vissza attól, hogy elreticenszen s nem reszket a keze, amikor feltárja a mélyben élők rettenetes pince-életét. Ez vagyunk mi, ez vagyok én és ezek vagytok ti, — mondja és mosolyog. Az egész könyvön végighúzódnó mosoly az egészséges, erős lélek mosolya, a harag és gyűlölet egyszerű, fenyegető hangsúlyában pedig a haragudni és gyűlölni nem magáért, hanem mindnyájunkért tudó ember haragja és gyűlölete. Nem ismerlek könyvet hamarjában, mely ennyire meztelenül igaz, nyílt és egyszerű lenne. A *Puszták népe* nem is a könyvpiac, nem is az irodalomtörténet, hanem a háború után új életre kapó szociális erőfeszítések korszakának történetében foglal el fontos helyet. Valamikor iskolában fogják tanítani, mint korrajzot, mint egy igazságtalan és kárhozatra ítélt korszak tökéletes képét.

Tegyük egymás mellé a két kötetet.

Testvérek ők, de világok választják el őket egymástól. Az a világ, amely Hevesi könyvében részvétlenül bukik és az a másik világ, amely Illyésében, mindnyájunk véréből és verejtékéből, mégis csak megszületik.

1936 jún. 23.

ÚJJÁSZÜLETIK-E A BIBLIA MAGYAR NYELVE?

A Magyarországi Híatus 11-12 száma lemerítette azt a bibliafordítási kísérletet, amellyel Raffay Sándor evangélikus püspök és Csörgény Sándor volt pápai teológiai tanár a Biblia nyelvének megújítására törekszik. A szemelvényekből, melyek most először megjelentek, máris ítéletet mondhatunk az új fordításról.

A kiadó fordítók, mint jelezték, ki akarják küszöbölni a »valódi« s »rossz« akarják simítani a Károli Gáspár-féle szöveg »elavult« részeit a mai nyelvhez. Így tulajdonképpen nem is új fordításról, hanem a régi fordítás át dolgozásáról lenne szó. Kérdés már most, sikerül-e valóban frisseket a mai magyar nyelvnek elevent alkotni, vagy megmarad a régi, észleletreméltó fordítás nehézsége.

Károli fordításában a Vulgátát használták és ezért, de meg korinak stílusa miatt is, sok benne a latinizmus. Szavai is lassan mozdulnak, sok, akkoriban közhasználatú szónak az értelme is átalakult, vagy elévült. Az át dolgozottnak tehát arra kellett törekednie, hogy az avult mondat szerkezetét formákat, a változott, vagy kihalt értelmű szavakat kicseréljék, gondosan ügyelve, hogy a Biblia ódon szavata, a nyelv erőteljes vastagsága és egyenlősége meg ne változzék. S hogy a szöveg tisztább, magyarosabb legyen, mint amilyen volt.

Ha ebből a szempontból nézzük az új fordítás szemelvényeit, meg kell állapítanunk, hogy a Károli-féle stílus mélyben misült ugyan a vele együtt annak a kornak néhez, vastagságú zenéje, de az új szöveg sem magyarosabb, sem kifejezőbb nem lett. — sőt esztelenebb és erőtlenebb.

De a példák mindennél többet mondanak.

Mingyárt az elején, Mózes I. könyvének néhány versében, ezt olvassuk:

»Es neverte Isten a világosságot nap-palnak, a sötétséget pedig éjszakának ne-vezte.«

A »vala« csakugyan kimaradt, de több nem is történt. Szébb lett volna így:

»Es neverte Isten a világosságot nap-palnak, a sötétséget pedig éjszakának.«

Vagy abban a részben, amely Dina és Sekhem történetét beszéli el:

»Majd így szólt Sekhem Khámornak, az ő atyjának: Vedd nekem feleségül ezt a leányt... Jákob meghallotta, hogy megszeplőtették Dint, az ő leányt, de mivel fiait a mezőn voltak stb.«

A »vala« eltűnt, de megmaradtak a felesleges »az ő« mondatrészek, nem szólván »vedd nekem« és a »mivel« helytelen-ségtől. Helyesen:

»Majd így szólt Sekhem atyjának, Khámornak: Vedd meg nekem feleségül ezt a leányt... Jákob meghallotta, hogy megszeplőtették leányt, Dint, de mert fiait a mezőn voltak stb.«

Máshol:

»Bármily nagy fejjadományt és ajándé-
kot kívántok, megadom, amint mondjátok
nekem, csak adjátok nekem a leányt
feleségül.«

A »vala« itt is kimaradt, de annál több a »nekem«. Így magyarosabb lett volna:

Magyarosabb

1936. jún. 23.

142. sz. 9.

»Bármily nagy jegyadományt és ajándékot — pusztai népeknél ma is a leány vételárát — kívántok, megadom, amint mondjátok, csak adjátok nekem a leányt feleségül.»

Tovább:

»... ravasz feleletet adtak Sekhemnek és Khámornak, az ő atyjának.»

Majd:

»... mivel megszeplőttette Dindt, az ő húgukat.»

Helyesen:

»Ravasz feleletet adtak Sekhemnek és atyjának, Khámornak» és »mert megszeplőttette húgukat, Dindt.»

A »mivel« nem azonos a »mert«-tel! És a »mivel« a sok »az« mellett egyik leg súlyosabb szépséghibája az új szövegnek. Majd minden versben előfordul.

De találunk ilyen nyelvelenességet is:

»Leányaikat vegyük magunknak feleségül.»

Miért kell a »magunknak«? S tovább:

»...ha minden férfi körülmetélkedik köztünk, amint ők is körülmetélve vannak.»

Es már olyan szarvashiba, ami mellett nem mehetünk el szó nélkül. De találunk efféleket is: »...tisztítsatok meg magatokat a tisztuljatók meg« helyett, ami itt helyénvaló.

A rossz mondat szerkesztésre példul tr-

juk ide est:

»Nem tudott nekik szólni, a miből megértették, hogy látomásai látták a templomban.»

Igy magyaros és világos:

»Nem tudott szólni, ebből megértették, hogy látomás volt a templomban.« Helytelen az »a miből« és »látomást« csak »látni« lehet!

Nincs elegendő törőnk, hogy a rendelkezésre álló egész szövegmutatóványt végigböngéssük a szinte minden versben hemzsegeő magyartalanságokat kifigyeljük. Csak két példát ragadunk még ki.

»Azok pedig megteltek esztelenségek és kiválasztott közülük tizenkettőt, akiket el is nevezett apostoloknak.»

Esztelenséggel a magyar nem »megtelik«, hanem esztelenné válik. A másik pedig így helyes és magyaros:

»Kiválasztott közülük tizenkettőt s el is nevezte őket apostoloknak.»

Tudniillik más tizenkettő nem volt ott, csak az, akit kiválasztott, így nem is kell őket megkülönböztetnünk az »akkikkel«.

Az az érzésünk, hogy a Károli-féle, erőteljes, mélyzengésű, bár nem mindenütt tiszta magyarságú Bibliát ezután is szívesebben forgatjuk, mint ezt az elszűkített, semmivel sem magyarosabb és szövegkritikai szempontból sem új szöveget, amelyből, valóban, csak a sok »vára« hiányzik, viszont megmaradt benne minden hiba, sőt tetéződött a régi vas-komolydags, patinás szavak kihagyása miatt egy sereg élettelen, bár ma hasznialatos szóval. A németeknek szerencséjük volt: Luther Bibliafordítása megteremtette a modern német nyelvet. Nálunk a modern magyar nyelv még nem teremtette meg az új Bibliát.

Kodolányi János

SURÁNYI MIKLÓS MEGHALT

1936. jún. 24.

Elismertetésben, trófi sikerekben csak úgy gazdag élet zárult le váratlanul ma éjszaka, mint szexvelésekben, megpróbáltatásokban és lelki kényattatásokban. Kedves, halk, finom alakja, kissé görnyedt járása, szelíd gúnyját esillózó szemüvege örökre eltűnt közülünk.

Régóta tudtuk, hogy beteg, sohasem volt jó az egészsége. Tépelő ember volt, olyan, akire azt a stereotíp megjelölést szokták alkalmazni, hogy »idegész«. Az írás sem volt számára játék, vagy élvezet, hanem nehéz, küzdelmes és lassú erőfeszítés. A gyötrő ellentétek, melyek soha igazi harmóniát nem engedtek számára, erősen megviselték a fizikumát is. Az utóbbi időben különösen kemény munkát végzett: nagy Széchenyi-regényét, amelyet öt kötetre tervezett, szeretne volna minél előbb befejezni. Az elkészült három kötetet is ügyeskezűvel szelvényes betegen írta, feldőzve éjszakáit és feketekávéval hajszolva beteg szívét. Műy tragikus csufolódása az életnek hogy éppen az a legnagyobb szándéka aratótt komoly irodalmi siker mellett felszűndülést, sőt kíméletlen személyi háj-szát, amely az életét követelte áldozatul. »Széchenyi vármegyéje« valóban nem lehet büszke a megbélyegző határozatra, mellyel ellítelte ezt a nagy művet. Minden kicsinyes emberi indulat szánalmasságát példázza, hogy a megbélyegzés egyik kezdeményezője, Széchenyi Aladár gróf, ugyancsak rövid idővel ez előtt békélt meg örökre a világ vélt, vagy valóságos sérelmeivel...

Surányi 1882-ben született Baranya megyében, Felsőmindszenten. Ifjúkorában a Magyarország rendőri riportere volt s kollégái ma is emlegetik vidám, bohémtermészetét. Majd Mátyás-rosszigetre került megyei főkevéltárosnak. Ott írta meg első regényét is.

Művei közül különösen nagy sikert aratótt a Kantáta, A trianoni páva, A szent hegy, Domoszlav, A mindenható asszony, A népölyt asszony s a Nemzeti Színházban színrekerült Az örök élet titka című műve. Szerette a történelmi tárgyokat, munkái finom, könnyed, festői illusztrációkkal, színes illusztrációkkal tántek ki. Mértékértő romantika leng könyveit s finoman megrajzolt szerelmek halványbúsi szomorúsága teszi őket kissé fanyarvá, — mint amilyen maga az író is volt.

Korán megkapta a hivatalos elismerést is, tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, beválasztotta a Petőfi Társaság is, a Janus Pannónius Társaság pedig, melyet ő hivott létre a dunántúli írók beválasztásával s mely kedves, ifjúkori városában, Pécsen székelt, elnökét tisztelte és szerette benne.

Élete végső heteit mérhetetlenül elkeserítette a rövidlét értetlenség és rosszakarat, amelyet Széchenyi-művével hívott ki. Bántotta az 5. számú fejelemzett írását, mint a véletlenség, magasra törő szándékait, mint a laicsonyrendűség. A hájadt szelvényesül viselte el, mint élete minden megpróbáltatását. De beteg szívét keserűség ragta... és a végső elégtételt már nem is érte meg. A magyar kultúra egyik leg tisztább értéke szállott vele korai sírba.

Magyarország 1936
jún. 24. 143, m. 9.

Surányi Miklós

Írja: Kodolányi János

Nemrégiben megjelent egy vastag, háromkötetes mű. Címe: *Egyedül vagyunk*. Széchenyi István gróf alakját, lelki fejlődését és tragédiáját rajzolja meg egykorú levelezések, naplójegyzetek és egyéb dokumentumok nyomán, regényszerűen, de mégis a lelkiismeretes konfestés, emberábrázolás és történelmi hűség jegyében. Nem afféle „regényes életrajz” tehát, amelynek újabb gombamód elszaporodtak a magyar irodalomban is Maurois népszerű művei nyomán, hanem valóságos történelmi regény, egy olyan korszak regénye, amelyben féllabunkkal úgyszólván még benne állunk s amelynek alig tegnap temettük el a hőseit.

A regény, vagy életrajz bizonyos helyeken végtelen felzúdulást keltett. Ez a felzúdulás olyan nagy volt, hogy még a felsőház üléselmébe is átsapott. A Széchenyi-nemzettség kötelességének érezte, hogy „megvédje” a legnagyobb magyart egy magyar íróval szemben. Nem azt érezte kötelességének, hogy Széchenyi István gróf kegyetlen öszinteségével nézze a magyar életet, nem is azt, hogy az általa kitzított radikális reformokat folytassa, befejezze, hanem azt, hogy megvédje István grófot. Folytatta ezt a védelmet „Széchenyi vármegyéje”, Sopron-megye, törvényhatósági bizottsági ülésén megbélyegezve az író s a megbélyegző határozatnak „a tártörvényhatóságokhoz való megkülönbéztetését”. Ez a korszerű, de nem éppen Széchenyihez méltó irat még is kezdte volna vándorklását, mint annakidején a Móríc Zsigmond ellen hozott hasonlóan korszerű határozat, ha most a halál bele nem szólt volna a dolgba.

A Széchenyi-regény írója, Surányi Miklós, meghalt.

Meghalt és nem tudta már megírni a hátralévő két kötetet. Elnémult az író, és elnémultak a tártörvényhatóságok, az írások leleszik a tollat... Surányi Miklós becsületes, íróhoz méltó művének megbélyegzését elsöpörte a halál. Mint ahogy, aig néhány hete, a kezdeményező is örökre megbékélt a sérelemmel: Széchenyi Aladár gróf.

Nemes és igaz ember szemét zárta le az örök álmom. Most, hogy írnom kell róla, aktív hosszú évek során annyiszor ültem egy asztalnál, annyiszor hallgattam melém, halk hangját, figyeltem szelíden mosolygó, kissé kesernyés arcát, a szemüveg mögötti okosan csillogó szemét, egyegy takarékos, fáradt kézmozdulatát, hajlott vállát, úgy érzem, valami ostoba tévedésről van szó. Hiszen úgyszólván fiatal volt még, csak ezüstösen csillogó haja mutatta nehéz életének az éveknél többet jelentő gondját. Hiszen nem is igen látszott rajta, hogy valójában hosszabb ideje beteg, beteg a szíve, beteg a tüdeje s a szokottnál súlyosabban nehezedik rá az írás művészetének mindenél őrlőbb betegsége. Olyan öslovaságnak érzem az ő váratlan halálát is, mint annak idején Mikos Lajosét, aki bécsi útja előtt nevelve búcsúzott tőlem: „Isten vele, már nem találkozunk, mert én meghalok” — és másnap meghalt. Vagy, mint Pakots Józsefét, aki Lillafürdőn pirospan és vidáman szprított kezet vetünk, hogy Budapestre utazzék s aznap este meghalt. Hát ilyen egyszerű, ilyen ostoba dolog az egész? Kézifogunk és meghalunk? Teg-

nap még marta szívünket az értelmetlen és korlátolt megbélyegzés, tiltakozunk ellene és műveinket tetézni akartuk s holnap már hunyt szemmel, hidegen kísérnek a temetőbe? Még kezünkön érezzük a jóbarát és nemes társ kézfogásának melegét s ma már nem tudjuk megmondani, aint mindig későbbre halasztottunk, hogy szereljük és tiszteljük és népünk legjobbjai közé számíttjuk őt?

Most már csak így mondhatjuk meg:

Gyölrődő, tépelődő lélek volt, élete tele megokdatlan problémákkal, áthidalatlan szakadékokkal, sötét csüggedésekkel és borongó szomorúsággal. Az írás sem jelentette számára a kielégülést, feloldódást, még csak a munka örömét sem. Nehezen dolgozott s ennek emelére nagyon sokat. Voltak hónapjai, amikor nem tudott ceruzát fogni, görcsösen szorongó finom ujjai közül kihullott a szerszám. Mint a hegymászó, aki elérhetetlen csúcsokat ostromol és a meredekről minduntalan visszacsúszik, úgy ostromolta még ő állandó erőfeszítéssel a saját művészetét.

Pedig aki csak külsőlegesen érintkezett vele, hatmonkusnak, bárányként és szkeptikusnak látta. Az a szigorú, ki egyensúlyozott esztétikai élekezés, mely műveit jellemzi, lehetetlennek tette számára, hogy rapszodikus, panaszkodó, bírázó, keserű, vagy különösebben vidám legyen. Ilyen a műve is. Elég gyakran, finoman, szelíden tartózkodó egyensúlyba ütődve állnak előttünk a Trianoni páva-tól kezdve az *Egyedül*, va-

Isobadság 1936.

Jún. 28. 26. A. 1.

1936. jún. 28.

gyünk-ig. Szeretett elmerülni a környezet rajzba, a mértékletes romantikával feltámasztott múltba, a szerelemnek nem a kitörő és tragikus, hanem a kicsiségekben és szimbolikus mozzanatokban megmutatózó problémáiba. Írásait az ősz fanyar fényei lengik át, szavainak muzsikájában a maga kiábrándultságának, képtelkedésének szomorúsága durúzsol. Nagygényű író volt még akkor is, ha nyomasztó anyagi gondjai közepette igénytelen feladatot vállalt. Szigorúsága önmaga iránt, nagy műveltsége, tökéletes ízlése sohasem hagyta cserben.

Szerény volt, semmit sem tett a maga népszerűsége, pláne reklámozása érdekében. Semmisen állott tőle távolabb, mint a mostanában egyre dicséretesebb üzleti érzék. Ami elismerésben részesült, azt kizárólag képességeinek, nemes értékeinek köszönhette. És amikor beválasztották a hivatalos irodalom társaságába, amikor fejére tették a Korvin-koszorút, amikor a félhivatalos lap főszerkesztője lett — rövid ideig — s amikor valójában „elismert” nagyjaink közé számított, akkor sem állott ki soha, hogy megbélyegezze ezt, vagy amazt az irodalmi iránnyt, hogy mindenáron hazaárulókat, rossz magyarokat szimatoljon, — ellenkezőleg: ritka megnyilatkozásaiban, ha közérdekű kérdésbe beleszólt, mindig a legteljesebb, feantartás nélkül írói szabadság, a magyar kultúra egységének és örökhatatlanságának híveként mutatkozott. Mint szerkesztő is a művet nézte, az írók talán senki olyan megbecsülés-

ben nem részesültek, még a kezdők és tapogatózók sem, mint az ő szerkesztői szobájában.

Ha egyetlen szóval lehetne jellemezni, minduáltal ez jut eszembe: *nemes*. Nemes volt viselkedésében, szavaiban, nemes volt egész megjelenésében és magatartásában, nemes volt gondolkodásában és művészi módszereiben, nemes volt terheinek, szomorúságának, tépelődéseinek elviselésében, nemes volt az őt ért kiütközések hordozásában, — ami pedig oly nehéz! — és nemes volt a leg súlyosabb támadások állásában is, pedig már igen betegem érték. Nem torpant meg, nem szívott vissza semmit, nem kért bocsánatot senkitől, hanem minden erejét megfeszítve továbbdolgozott a megtámadott művön. Még halála előtt is, máig félig önkívületben, Széchenyi-regényére tett célzást. „Döbling, Döbling” — suttogta, Erről az utolsó sziklafalról máig végkép visszazuhant. Nem juthatott fel céljai, művei csúcsára.

Megkapta, ami neki, mint tiszta magyar főnök kijárt: utolsó óráiban kiáltották ki róla, hogy „nemzeti nagyságunkat sárbarántja”. Akiknek kell szorgyolják magukat. Ő hallgat. Mi pedig akik szerettük, becsültük őt s akiknek ilyen, vagy amolyan formában ugyan csak meg kell küzdenünk a magyar lelkisámbort nehéz sorsával, szömböndán álljunk körül friss sárját. Egyik legteljesebb és legműveltebb európai költője a legnemesebb magyar szíri onalított azt.

Csuka Zoltán:

Kodolányi János: A vas fiai

Athenaum kiadása, Budapest

Nem véletlenség, hogy az utóbbi pár esztendő folyamán Kodolányi immár a negyedik magyar író, aki a magyar nemzet történelmi sorsfordulatával, a tatárjárással foglalkozik. Kétségtelenül hatalmas és a maga népét egészségesen szerető író számára szép feladat ezt a tragikus kort a korszerű regényírás lámpájával megvilágítani. Kodolányi előtt hárman is cselekedtek: Szántó György az Aranyágacskában, Makkai Sándor a Sárga viharban, Tormai Cecil Az ősi küldöttben. S hogy Kodolányi számára maradt még mondanivaló, maradt még bejárható terület elegendő, annak bizonyítéka ez a terjedelemre nézve is roppant átmérőjű alkotás; a két kötet több mint hétszáz oldal.

Kodolányi ebben a művében szinte nem is történelmi regényt írt, hanem új műfajt teremtett a kor legfontosabb kérdéseire kiterjedő tanulmány és a regény között. Ennek a regénynek nincs is személy szerinti főhőse, a főhős maga nép, sőt népek, amelyek mint gigantikus szereplők mozognak és viszik előre roppant dinamikával a cselekményeket. Három baranyai magyar legény kalandos leányrablásából indul ki ez a méreteiben szerteágazó és hatalmas tanulmány, amelynek minden egyes sorából a messzi mélységeket bejárt történelemkutató reflektorának éles fénye világít. A Baranyában letelepedett, féligmeddig még nomád életet élő magyar nép köréből indul ki a történet, annak a népnek a köréből, amely egy évezreden át szinte makulátlanul őrizte meg legjellegzetesebb sajátságait. Ezeket a sajátságokat Kodolányi még mint gyermek szívta fel a vérébe s alakította át ebben a regényében mondatokká, történetté, néprajzzá és történelemmé. A világgá bujdosott Ernye és Bene ebben a regényben külön utakon jár, de ez az út egy nép vérkeringésének pályája s ha a regénynek ezeket a hőseit nézzük, elkerülhetetlenül velük együtt látjuk és érezzük az egész akkori Magyarországot a mogyeri urakkal, német és kun jövevényekkel, királlyal, kun kánnal papokkal és kámokkal együtt. És Kodolányi megdöbbenő valósággal tudja érzékelteni az idő végtelen s szinte mozdulatlanul látó tengerében a nép korszakokon áthullámzó s belsejében szinte teljesen változatlan véráramlatát: midőn Ernye és Bene beszélnek, mintha az Ormánság mai embereit hallanánk beszélni. Kodolányi ezt a beszédet nem régi pergamentekről tanulta el s nem mesterségesen archaizálta, ő ezt a beszédet a ma is élő baranyai magyar paraszt ajkáról hallotta s ezekből a szavakból tisztán érzékelt a tizenharmadik század magyar beszédének kristályos visszacsengését. Ezért nem érzünk soha egyetlen pillanatra sem mesterkéeltséget ezekből a forrás erejével felbuggyanó mondatokból. S Kodolányi innen közelítette meg a kun nyelvet is, innen a mongolt s az egykoru német nyelvet, ezen a kerülőúton jutott el Benével együtt a kunok és

Kodolányi 1936. jún. - júl.
6-7. n. 152-154.

1936. júni. - júl.

Csuka Zoltán: Kodolányi János: A vas fiai

mongolok közé s így tudja kristálytisztasággal elénk vetíteni nemcsak a kun szokásokat, a legkorszerűbb eszközökkel dolgozó néprajzi leírásokat, hanem magát a kun és a mongol lelket is. Így jut el a mongolok reális leírásához s így fejt le róluk minden akkori és későbbi előítéletet és babonát. Így kerül elénk Batu kán, a kutyafejű tatár, mint ember, aki a haditanácsban gyengéd érzelemmel hóvirágot szagolgat s aki megmondja a maga pusztai és igazságos véleményét Európa »keresztyén« urairól s Európa erkölceiről is, amelyek nincsenek olyan sokkal előbbre a tatárok kegyetlen, de kevésbé görbe utakon járó erkölceinél.

Kodolányi ez alkalommal először nyult történelmi témához s döbbenetes az a megjelenítő erő, amellyel a tatárjárás korát elénk tudja állítani, nem is mint valami festményt, hanem mint valami remekbefaragott reliefet. Maga a nép él előttünk s csak háttér gyanánt kerül elénk V. Béla alakja, háttér gyanánt a pápa és Velence, akik a maguk módján igyekeznek a tatárral megegyezni, az egyik a térítés, a másik az üzlet jelszavával. Ami azonban a Nyugat védőbástyájára fontos; a pápa tényleges segítséget nem adhat a tatár ellen, legfeljebb imáiban ajánlja Istennek a királyt és Magyarországot, Fridericus a legnagyobb veszély idején ugyszólván kifosztja a védtelen földönfutóvá zuhant magyar királyt, Velence pedig egyenesen Magyarország elpusztítására igyekszik szövetkezni a tatárral. Nem csoda, ha Batu kán megveti ezt a Nyugateurópát s nem érti meg a magyarokat, akik nem akarnak szövetkezni vele, hogy együttesen vonuljanak Nyugat ellen.

De sok mindenre mutat rá még ez a regény, jelenségekre, amelyekről megdöbben a mai olvasó Okokra, amelyek előkészítették a tatárdulást, amelyek közvetlen következménye volt a szörnyű pusztulás. A szerencsétlen király tisztán látja, hogy az urak önzése és kevélysége hová sodorja az országot s megmondja, hogy amíg idebenn helytelenül vagy tulzottan felnagyítva, vagy ami ezzel rokon, csak lekicsinyelve látják a mongolokat, addig azok »többet tudnak rólunk, akár saját magunk. Mert mink nem látjuk nehéz hibáinkat s konok ostobaságunkat, de ők látják«. S míg a tatárveszedelem egyre közelgett »undorító perlekedés folyt a király és a pápa között s a tatárok dülása már Endre idejében megkezdődött«. A nemzet nagy tragikus sorsfordulata már sokkal, de sokkal előbb kezdődött s pecsételte meg az ország sorsát, semmint a tatárjárás bekövetkezett volna, a nagy tragédia csak logikus következménye volt az előzményeknek, olyan következmény, amit már sem jóakarattal, sem hősiességgel nem lehetett elhárítani.

Lehetetlen, hogy az olvasó ne gondoljon Mohácsra s lehetetlen hogy lélezete meg ne akadjon gondolatban, eljutván napjainkig..

De mikor legforróbb és legnyomasztóbb a regény levegője, akkor kergeti el a sűrű felhőket a regényíró Kodolányi egyetlen gesztusával. S itt áll elénk a tragikus Ormánságot annyiszor festő, a sötét és mély tónusokat kedvelő régi Kodolányi után az új Kodolányi; a reménykedő, bizó és optimista író. Mert a legszörnyűbb tragédián

Farkas Geiza: Keynes: A munkaalkalom központi kérdése

---

tul is rámutat a népre, rámutat ennek a nemzetnek ősi gyökereire, amelyek biztosan fogódnak a talajba s amelyeket nem ránthat ki onnan semmiféle vihar, mert egészségesek voltak s ma is azok. Bene, aki végigszenvedi a tatár rabságot is, a vihar elcsendesültével visszatér falujába, új életet kezdeni. S ez az új élet tulajdonképpen a régi, a változatlan, a nép kinnal és fájdalommal terhes, édes reménykedő örök élete, a tenger, mely áthullámszik az idők végtelenségén. Ennek a földbegyökerező életnek örök és mély értelmét érezi Bene, aki mindössze annyit válaszol apja faggató kérdéseire, mikor az szeretné tudni, hogy mit is látott, mit tapasztalt tatárok rémségei között és kunok nomád életében: »Sömmít«. És ezt nagyon hal-
kan mondja.

Vajjon mit látott a falujából előráncigált és egész világot bejárt magyar legény a világháború ezer rémségei között? Semmit, bizony semmit. És ennek a hallgatásnak van igaza, mert ez a hallgatás az életet ezerszer többre becsüli minden gyilkosságnál, az őszinte életigenlést minden kegyes, vagy kegyetlen halálos hazugságnál.

Kodolányi nagy regénye a tatárjárásról mellbemarkoló és igazságokat táró, megdöbbentő és egyben vigasztaló munka. Olyan, mint a halálraszánt gályarabok élete: minden mély fájdalma és vigasztalan sötétsége mellett is telve van hittel és örök emberi bizakodással.

A vas fiai

Kodolányi János regénye

Az összeomlás és az azt követő viszonyok alakulása, részben természetszerűleg, részben egy divat-hullám gyűrűzéseken, mind jobban és jobban felszínre vetette és az érdeklődés homlokterébe állította a történelmi regényt. A magyar könyvpiacra, az első sikerek után, szinte egymást követőleg jelentek meg azok a könyvek, amelyek a történelmi múlt egy-egy mozzanatát, egy-egy érdekesebb egyéniségét elevenítették meg. Ha végignézzük ezeket a produktumokat, lehetetlen fel nem ismernünk egy csodálatos egyöntetűséggel jelentkező eszmei közösséget bennük. Legtöbbje, — ez alól igazán csak néhány nagy és indító okaiban teliesen érthető erdélyit lehet mentesíteni, — nem maradt meg az író természetes területén, az elmult események érdekes és regényszerű feldolgozásánál. Még a tendenciával sem elégedett meg, lehetőleg ítéletet mondott, marasztalt, vagy dicsőített, ahhoz képest, hogy kiválasztott alakja az író mai felfogásában milyen értékelésre számíthatott. Mindégyik a mai viszonyok tükrében, mai elképzeléssel vizsgálta a múltat s így természetesen ennek megfelelőleg is összegezett. *Belelovalta magát ferde és hamis illúziókba s ezeknek a romantikus önámításoknak ködén át látta és magyarázta sorsunk tragikus fordulatainak okait.*

Egyik legjellemzőbb és minduntalan visszatérő refrénje ennek a romantikus szemléletnek a *pogány-keresztény kérdés*; helyesebben mondva az a beállítást, mintha a történelmi katasztrófák minden végzete, értékeink és ősi erényeink elherdálódása, hatalmunk és lüktető erőink elsorvadása kizárólagos folyamánként abból a tényből következett volna, hogy elfogadtuk és magunkévá tettük a kereszténységet. Helytelen, káros és kárhuzatos volt ez, mert önkényes következtetéseikkel megzavarták és elhomályosították a tisztánlátást, éppen olyan időben, amikor a világosságra, az okok és helyzetek valóságos felismerésére, megítélésére mindennél nagyobb szükségünk van.

Kodolányi most megjelent tatárjárás korabeli regényére azért kell fokozottabban felfigyelni, mert ez az írás az első, amely *leszámol* ezzel a *babonával* s a kérdést tárgyilagosan, hűvös következetességgel, a realista író szenvtelenségével vetíti elénk. Gondos és lelkiismeretes forrástanulmányokból merített adatszerűséggel, széles és az egész történelmi síkot behatároló társadalom és korrajzzal bizonyítja be, hogy IV. Béla országa nem vállalkozhatott a kergető álomkergető kockázatos és több rosszat, mint jót ígérő szerepére. *A kereszténység az államnak, az országnak a megtartását is jelentette egyúttal s az áldozat-vállalást két nagy és mindent betöltő eszme, a magyarság és a kereszténység érdekében történt egyszerre.* Rideg tárgyilagossága persze nem engedi meg, hogy a keresztény oldalon mutatkozó mulasztásokra is rá ne mutasson. *Felmenti a kereszténységet egy botor romantikával megfogalmazott ítélettel szemben, de nem menti fel ott és akkor, amikor ön maga előtt, ön magáért kell felelnie.* Amilyen bátor a homály elosztatásában, olyan kérlelhetetlen, amikor a keresztény Nyugat bűneiről kell megemlékeznie.

Hogy mindezt hihetően és kételkedés nélkül érzékelt tudjuk, a történelmi regényalkotás módszereit is elvetette. Nem egyetlen alak, nem is egyetlen osztály, hanem a *történelem-formáló erők összességének rajzát adja, anélkül, hogy ez a szétágazás bármilyen szerkezeti lazaságot jelentene.* Látjuk a vallásos, hívő és jóhiszemű királyt, látjuk a magyarságot sorsára bízó Nyugatot, de ugyanakkor előttünk állnak a pogány kunok is s bepillantunk Batu terveibe, elképzeléseibe is. *A regény hőse nem ember, hanem maga a történelem.* A különböző és ellentétes tényezők ismeretéből önként formálódik ki a véleményünk. Így látjuk a népet, magát a nemzetet is. Szürke és ragyogó, egyszerű és körmönfont szereplőkön keresztül az egész akkori életet.

Külön élmény a regény nyelve. Zamatos, kristályosan

tiszta, valódi. Párbeszédekben, különösen ahol a nép fiait hallhatjuk, az akkori nyelv feltámasztásával is megpróbálkozik az író. Megragadó ezeket a sorokat olvasni. A rezonancia, ami az olvasóban még sokáig bűg, valami mély, őszinte, meg-rázó zenei mámorhoz hasonlítható. Nagyon szépek és üdék a mindennapi élet megnyilvánulásának leírásai is. A vadászatok, halászatok, régi népszokások. Új és elfeledett népet is-

merünk meg ezekből, amelyet mi már nem láttunk, csak néha, víziószerűen éreztünk a vérünkben.

Nagy belső élmények és vívódások hívhatták életre ezt a könyvet s aki magyar szívvel olvassa el, önkéntelenül átvesz mindakettőből valamit.

Talpassy Tibor

Korunk Szava 1936. júl. 1-15,

13-14 n. 268-269,

AZ ÍRÓ MENTELMI JOGA

Minden komoly kultúremler örömmel olvashatta a Magyarország tegnapi számában Baranya vármegye alispánjának kijelentését az írói szabadságról. Még nagyobb örömet kelthettek azok az erélyes szavak, amelyekkel eltélte a napokban elhalt kiváló írónk, Surányi Miklós nyilvános megbélyegzetését. Mert, sajnos, ott tartunk, hogy örülnünk kell, ha a hivatalos világ, pláne a vármegye valamelyik képviselője az író szabadsága mellett tesz hitet. Valóban nem mondhatjuk, hogy a magyar írónak mentelmi joga lenne, — még csak erkölcsi szempontból sem. — noha törvényeink egyenesen kimondják, hogy »gondolatait mindenki szabadon terjesztheti».

Amikor bármely éltarcos, vagy országgyűlést képviselő felállhat és gyakran gyermeket, vagy zavaros »gondolatait» szabadon kifejtheti, amikor gyakran még annyira sem érdektesítik a gondolatokat, hogy értelmes, tisztességes, paraszti magyarsággal fejezzék ki, amikor mindenki menlevelet élvez, ha írásaiban elegendő mellbőséggel áruzzad a hazafiaszkodó frázis, a futószalagon gyártott »eszmék» givoss, amikor az egymás haját tépő társadalmi rétegek érzékenysége már a mimózáét is megszégyeníti s egy marék penetráns hízelgést többre becsülnék egy hajórakomány igazságnál, mindenről inkább beszélhetünk, mint írói mentelmi jogról. Széchenyi kiméletlenül ostorozta a nemzeti hiúságot, — de mi volt az ő korának hiúsága a mi korunkéhoz képest! Mindenképpen jó és helyes tehát, ha már a megyeházán is az író szabadságát követelik.

Evekkel eselőtt Móricz Zsigmond ellen indítottak hadjáratot a Nyugatban megjelent cikke miatt. Az eset pontos mása volt a Surányi-esetnek. Mit írt Móricz Zsigmond? Azt írta, hogy a Csehszlovákiában élő magyar diákságban több a szorgalom, felelősségérzet, kitartás, mint az itthoniban. Hazaárulás volt ez? Nem. Legfeljebb tévedés lehetett. S mégis vesszőt futtattak az írónál egynéhány törvényhatóságon át.

Emlégsünk fel, mit művelt ugyan-as a hajszaindító a nagy és nagyon beteg szívrű költővel, Juhász Gyulával? Emlégsünk fel egy hivatalos irodalmi társaságot, amelynek elnöke évek óta azok ostorozásában fejt ki hazafias írói felbuzdulását, akik nincsenek benn a társaságban? Beszéljünk irodalmi orgánumokról, amelyek a legkiválóbb költők fejét követeli, mert írásaikban nyíltan a föld szegényei mellé állanak? Beszéljünk a támadásokról, melyek legutóbb Ady prózai írásainak sajtó alá rendezőjét személyében és egzisztenciájában érték, csak mert Ady cikket nem tetázenek a sajtókkal Adyért élő-halóknak? Folytassuk a kisebb-nagyobb sérelmek, üldöztetések, denunciáltatások, megbélyegzések végeláthatatlan sorát, amely el-téphetetlen láncod fonódik az író tolla, de még többször nyaka köré s hovatovább lehetlenné teszi egyetlen és legfőbb hivatásának, az igazságnak szolgálását?

Magyarország 1936. júl. 4.
151. 17. 4.

Igen, van jobb- és van baloldal, csak az a kérdés: mit nevezünk ennek és mit annak. És az a kérdés, vajjon nem szükségképpen van-e? És hogy amikor az egyik oldal nevében megnémitják a másikat, nem élnek-e vissza a politikai fogalmakkal? Mert az bizonyos, hogy igazi író nem él vissza velük. Igazi író nem politikai hanglemezeken és kaptafaszólamokban fejezi ki a világról alkotott véleményét, hanem művészi alkotásban, tehát: kor- és környezetrajzban, emberábrázolásban, stílusban. Aki nem így dolgozik, nem író. Viszont a nem írók vannak tömeges többségben s ők nevelik, befolyásolják a közvéleményt. Mi sem természetesebb, mint hogy az így elnevelt közvélemény könnyen kiált feszítésmegget, amikor igazi író igazi igazsággal jelentkezik.

Az alispán véleményét megjegyezhetnék maguknak nemcsak a megyeházakon, de a társadalom szélesebb köreiben is. És ha megjegyezték, talán eljutunk oda, hogy az író, ha nem is mentelmi joghoz, de legalább némi nyugalomhoz jut. Talán egyéb változások is bekövetkeznek majd... Felkarolják, rendezik, gazdagítják a népkönyvtárakat s a könyvlistán kevesebb giccs, protekciondlt dílmagyar, álhazafias frázistömeg szerepel majd, talán rendet teremtenek a műkedvelő színpadok anyagában is, kihajtva az ismeretlen dilettánsok szörnyszülötteit, talán az árpád kori templomromok előtt nepp rendeznek »szabadtéri játékokat« negyedrendű trócskák fércelményeiből, talán megindul az egészséges szelektálás a valóban magyar és valóban igaz írói művek érdekében.

Mert ha a törvényhatóságok még sokáig gyakorolják cenzori nekibuzdulásukat, ha a képmutató sértődékenység és kínai hizelgés továbbharrapózik, ha a hangos, fellobozózott frázisok áftuma és a rosszul értelmezett »erkölcs« maszlaga tovább bővíti a magyar társadalmat, letehetjük a tollat s átengedhetjük az íróasztalunkat hordónak, amelyről a politikai kufárok cifra és jövedelmező giccsigazsága harsog.

Kodolányi János

Toll és hit

Irja: Kodolányi János

A betűtengerben, amellyel elárasztják az embert, mindig üdítő szigetként emelkedik ki Leidenfrost Gyula, a kiváló utazó és tengerkutató írása. Most Keserű tenger címmel adott ki néhány eleven és tanulságos élményt életének abból a korszakából, amikor az Adriát járta és a tengerek mélyének titkait kutatta.

Az ilyen könyveknek sok jó oldaluk van. Kiszakítják az embert a gyakran nagyon elviselhetetlen mindennapokból, elfeledtetik vele, hogy közönséges teherhúzó lónál nem egyéb, aki a pusztábrakért türi az ütlegeket s ha a hasznos terhek Csiborasszóját hordta is össze, végül az árok szélén fordul föl, hogy bőrért kiszabják és csontjaiból egy utánunk következő kor számára enyvet főzzenek. Gyakran titkolva únt környezetét is elfeledtetik ezek a könyvek s kitérnek az illúziót: most a tengeren jársz, most a sarkvidékek jegén és haván, most a trópusok pálmái alatt... S miközben utazik az ember, kinyílnak előtte a természetnek olyan titkai is, amelyenkről alig álmodott.

Leidenfrost Gyula nagy mestere az ilyen illúziókeltésnek, gyönyörködtetésnek és tanításnak. Nem holmi nagyképi professzor, vagy elméletgyártó bölcselő pózban ül közénk, hanem úgy, mint barátunk. Egyszerűen, világosan, gyakran vidáman, gyakran egy kis vágyakozó elszomorodással beszél s az az érzésünk, hogy könyvtárra menő érdekességet tudna elmondani, ha akarna. S nem titkolja közben azt sem, hogy bizony, szüntelen kívánczik vissza a tengerre, a tengerkutató hajó fedélzetének vidám, de néha nagy erőfeszítéseket követelő életébe, a

holyongó expedíciók szabadságába és szépségébe.

Cseveg, játszik a szavakkal s közben itt is, ott is kimarkol egy-egy tapasztalatot, felfedezést, ami, valóság lévén, rácsfol a képzeletünkre. Ha így leírom, hogy többek között az osztrigáról mond egyet-mást, sokan vállat vonhatnának. De tessék csak elolvasni, mily érdekes világ tárul fel előttünk, az osztrigáról! Vagy a bálnák és cetek... Tudunk róluk valamit, már talán el is felejtettük. De az állati — vagy isteni — életnek mily csodái nyílnak meg s mily érdekes nézünk a harcot, melyet a bálnavadászat egyes államok között lángragyújtott. Hiszen ez már belejátszik legmindennapibb életünkbe, hiszen itt a gazdasági érdekek és érdekellentétek egész szövevénye bomlik ki! Országok vannak, amelyek a bálnafajták olaján élnek s hatalmas tökérdelkségek, amelyek késhegyig harcolnak a bálnáért! Ki gondolta volna, hogy a bálnakérdés még a békeszerződéseken is szóhoz jutott.

Vagy a tengerek mindenféle kincse: a sok több fajtája, a vegyi anyagok, melyeket moszatokból hatalmas gyártelepek állítanak elő, az arany, mely a tenger vízben bujkál s amelyet sóvárogva néz az Ember... Mérhetetlen bányá. Hát még a hallatlan erő, melyek a tengermozgásokban: a hullámzásban és hullámtörésben, a dagályban és apályban feszülnek. Több, kimeríthetlenebb energia ez, mint amennyi a világ összes széntelepében van, csak hozzá kell férni. Minden regénynél izgalmasabb látvány, hogyan ravaszkodik az emberi ész ezeknek az erőknek a megfogásában. Mily körmönfont, számító, türelmes szorgalommal szerkeszti a gépeket és gátakat, hogy az örök tenger mozgásait villamossággá, gépek forgásává és munkájává alakítsa át.

Isobadság

1936. júl. 5. 17. 7. 2.

Azután meg ott van a tenger mitológija, a babonák és látomások érdekes színjátéka. A titokzatos hajók, melyek kapitány és legénység nélkül vitorláznak az óceánokon s hol itt, hol ott látják őket a halálhoz oly közel élő tengerészek. Vagy azok a pokoli hajók, melyeken halottak utaznak. A szörnyek, melyeknek erdő van a hátán s a rájuk tévedt ember csak akkor látja, micsodák is ők, amikor a mélybe buknak. És a tengeri kigyók, melyeket be sokszor emlegetünk mi is, ha valamely nemzetmentő politikus valóság szünni nem akaró frázistömegét halljuk s nem jut eszünkbe, hogy ezek a furcsa, sokhelyütt feljegyzett és esküvel bizonygatott rémek valaha kézzelfogható valóság voltak az emberiség tudatában. És megborzadunk a mélytenger öslényei, a nyolc-tíz méteres szörnyű karokkal és kétarasznyi szemekkel hengergő polipok kegyetlen harcai látán. Véres, életre-halálra menő önfenntartási háború folyik az óceánok sötét-ségében, ahol csak a villanylámpákkal úszkáló halak világítanak.

Engem azonban az angolnák rejtélye ragadott meg legjobban. Az angolna a világ legtitokzatosabb hala. Több fajtáját is számontartották s megfigyelték, hogy élete bizonyos szakát édesvízű folyókban, bizonyos szakát meg tengerekben tölti. Csak egyet nem tudtak: mikép, hol szaporodik. Hosszú, esztendőnk fáradságos és költséges, nemkevésé fiondorlatos megfigyelései derítették ki, hogy az angolna még emlékezetében őrzi az évmilliók előtti őstengerek világát s a földgömb minden részéből arra a helyre vándorol utódokat nemzeni és meghalni, ahol hajdanában az angolnafaj „bölcseje” ringott. Éveken át vándorol azután az ifjú angolna a kontinensek partjai felé, hogy közben felcseperedve az édesvizékbe ússzék, majd onnét ismét vissza a tengerbe s az óceán ama helyére, ahol

világra jött. Nagy titkok villóznak emögött, talán soha teljesen meg nem fejtjük.

Ugyanilyen titokzatos és eddig kiismerhetetlen lény az a féregfajta is, amely az Ausztrália-környéki szigetek partjain holdtöltekori milliós szám jelenik meg s tűnik el ismét. A bennszülöttek számára olyan ünnep a halászata, mint nálunk az aratás. „Holdkóros tengeri lények” ezek, mint Leidenfrost Gyula mondja s misztikus kapcsolatokat sejtet egyes égítetek és élőlények között. Ilyenkor ősemberi valóságunk, a civilizáció kemény kérge alá húzódtott természeti ember, a lélek ősztönvilága borzong meg bennünk s figyelmeztet a nagy kérdésre: vajjon nem visz-e bennünket egyre tragikusabb messzeségbe tulajdon önünktől az európai civilizáció gögös gépkultusza? Vajjon nyertünk-e valamit azzal, hogy eltávolodtunk a természeti erők ősztönös és spontán, mondhatnók: állati megérzésétől? Hiszen életről és halálról semmivel sem tudunk többet, mint bármely állat, sőt talán kevesebbet, mert az állatok megéreznek olyan természeti jelenségeket is, amelyek előtt mi már vakon, süketen és tökkelütötten állunk...

Napokig, mint különös, ízes csemegét élveztem a *Keserű tengert* és legkedvesebb könyveim közé tettem. Még el fogom olvasni néhányszor, amint újra és újra elolvasom a csodálatos Amundsent, a szívós és makacs Nansent, a primitív népeket valóban keresztyénien, vagy mondjuk: primitíven megértő és szerető Nordenskjöldöt, mint újra meg újra elveszem Zichy Jenőt, Décsit vagy Livingstonet, Stanleyt. És utazom velük, mint szabad ember, csodálkozom, mint a gyermek és okulok, ahogy csak a természet nyers valósága tud oktatni.

Kár, hogy most ismét isten tudja meddig kell várunk egy új Leidenfrost-kötetre.

KÖRUTAZÁS KÖNYVORSZÁGBAN

Ezúttal még mindig a Könyvnap sátrai között ulazgunk. A sátrakat azóta felszedték, de a könyvek itt maradtak és vannak közöttük olyanok is, amelyek csakugyan maradandók és sokáig nem lünnék el majd a könyvesboltok polcairól sem. A nomád életéről persze nem szabad lemondaniok, de vándorúljuknak most már nem a sátrak felé kell tartania, hanem az olvasók mennél szélesebb rétegei felé.

A Könyvnap egyik komoly eseménye Kodolányi János új regénye, a «Vas fia» volt. Általános meglepetést kellett, hogy Kodolányi hullenné vált régi tárgyköréhez és hatalmas költői munkájában ezúttal történelmi tárgyat dolgozott föl. Még pedig alaposan visszament a múltba. A XIII. század magyar történelmének legvéresebb, legborzalmasabb krónikáját eleventette meg, a tatárjárás korát, amelyet az utóbbi időben legkiválóbb írónk egész sora keresett fel. Kodolányinak tehát nem volt könnyű dolga. Tormay Cécile és Makkai Sándor után még egyszer megírni IV. Béla uralkodásának és a tatárúlásnak történelmét nem kis feladat. Kodolányi a feldolgozás módjában hozott újat. Nem a történelmi érdekességére helyezte a súlyt, nem egyes szereplők drámái konfliktusára, hanem az egész ország tragédiájára. Apró, gondos részletességgel megrajzott jelenetek mozaikköveiből alakított ki nagyvonalú korrajzot. A legegyszerűbb nép fiaiak szemléletét át vetítette elénk az ország minden szalmas ügyél-báját. Aprólékos forrástanulmány alapján mély elmerüléssel élle bele magát a kor lelkébe és azokéba is, akik a kor történelmi súlyát hordozták. Felcsapott egykorú krónikásnak, de krónikás magával nem történelmi gesztát, hanem egykorú naturalista regényt íratott. Kézai Simon mester így írta volna meg IV. Béla király uralkodásának történelmét, ha egy Stendhal szelleme lakott volna benne. Annýra ment Kodolányi, hogy még egykorú nyelvet is csinált a regény szereplői számára. Nem bizonyos, hogy a tatárjárás idején így beszéltek. De beszélhetek így. A nyelvnek van régies zamata, mégis izes, erőteljes és főképen minden ízében élő magyar nyelv ez s ez a nyelvi érdekesség nem utolsó érdeme Kodolányi János regényének. Legfeljebb néhány parlagi kifejezést hagyhatott volna el, ez semmit sem rontott volna nyelve izes erején és eredetiségén.

Majthényi György kétkötetes regénye, a «Lizi», egy szégyen sváb cselédeány viszontagságos története a mai élet kiellen úvesztőjében. Lizivel sok minden történik. köznapi dolgok, de nem jelentéktelenek egy kis élet számára. A hétköznapi élet taposómalmában is vannak kizökkenések. Így kerül Lizi élete is a csendes falusi boldogság idilli útjáról a nagyvárosi cselédsor éppén nem síma vágyányára. Lizi sorsa is küzdelmes. Sok oka van sírni, kevés, nagyon kevés örülni. Ne gondoljon azonban senki nyálkás, könnyhullatásos, olcsó cselédromantikára. Semmi sincs ettől távolabb, mint Majthényi könyve. Lizi sorsa nehéz, de nincs híjával a derűnek sem. Testét-lelkét kemény, sorsálló anyagból gyúrták. Éppen úgy nincsenek benne jólösteles ellágyulások, mint a szerzőben. Mind a kellen objektív higgadsággal állnak a romantikára hajlamos étellel szemben és Lizi sok próba után megtalálja a józan, megalkuvó, nyugalmas révet. Majthényi regényének főerőssége a gondos, eleven, gazdag miliőrajz és az alapos, történelmekbe font, mélyre tapintó lélekábrázolás. Egész társadalmi rétegekről, típusokról kapunk meglepően élő, mozgalmas rajzot könyvében, amelynek nagyon sikerült, stílusos címlapképe van.

Paraszi sorsokkal, cselédbajokkal foglalkozik Illyés Gyula könyve is: «A puszták népe», de nem a városi cselédek, hanem a tolnai nagy uradalmak mezőgazdasági cselédeinek sorsával. «A puszták népe» címben a pusztának nem az az értelme szerepel, amit széppéval lehetne le-

fordítani s amit a szó alatt általában, főleg az alföldi ember szemléletében értének. Duntántól pusztának nevezik a nagybirtokokön levő cselédtelpeket, amelyek sokszor egész falura való házat foglalnak magukba. Illyés Gyula, aki maga is gazdasági cselédek ivadáka, ilyen cselédlakásból került ki s nagyon jól ismeri, maga is élte a nagybirtok gazdasági cselédeinek életét, most ebben a könyvében valósággal fölfedezi a pusztát, amelynek életét sem írók, sem etnografusok nem igen ismerhették meg.

Illyés könyve, bár a szélső tárgyilagosság látszatával hat, megdöbbentő képet fest erről a pusztai cselédeletről, mely alig különbözik a rőghöz kötött jobbágyságtól, szük, zárt, levegőtlen, kultúrátlan zsákutcában sínylődik és szinte nemzedékről nemzedékre öröklődik át. Illyés apróra leírja, hogy folyik a pusztai élet egyhangú robotja. Apróra leírja a pusztai cseléd minden életkörülményét, családi viszonyait, munkáját, táplálkozását, bajait, gondjait, betegségét, babonáját, szórakozásait, szinte azt mondhatnám, kimerítő pontossággal. Csak azt írja le, amit állt, amit saját szemével látott, amiről közvetlen tudomása van. Egy-szerűen tényeket regisztrál egyetlen hangulatkelő vagy bírálatot tartalmazó szó nélkül. Mégis az események csoportosításában van valami, ami a képet vigasztalanul sívárrá, megdöbbentővé, olykor félelemmé teszi. Ez így bizonyára túlzás, a valóság mégis enyhébb és derűsebb, mint a valóságnak ez a hiteles (?) színben feltüntetett látszata. Egy bizonyos, hogy kevés könyv van, amely olyan mély benyomást gyakorolna az olvasóra, mint «A puszták népe». És ha túlzottnak és a valóságot mégis eltorzítóknak tartjuk is a képet, amelyet fest, sok olyan sajjó sebre is rátapint, amelyet orvosolni kell.

Annál derűsebb, kedvesebb, zavartalanabb életzetel adó írás Tersánszky J. Jenő mulatságos vadászhistóriája, a «Legenda a nyúlparikásról». Mosolygó humor vonul végig ezen a mesebe illő nyúltörténeten s a regény hőse, Gazi, az aranyzívu. furcsa erdei kódorgó, Tersánszky remekbe faragott alakjai közül való.

Inkább szatira Nagy Lajosnak «Budapest nagykávéház» című regénye, amely a káváház tükörlakái mögött nyüzsgő furcsa akváriumról, a márványasztalok köré zsüfolódó köz- és magánéletről fest élesen torított, de erőteljes vonalaival annál jellegzetesebb képet. Az esemény középpontjában egy baloldali lapalapítás története áll. Tipikus álhtirók, álírók és álköltők alapítják ezt a lapot, amely különböző viszontagságok után kikől a közgazdasági révben s a bankigazgatók elsőszobáiban ólatkodó merkantil bostránylapocskává zsugorodik. A történet körül hemzsegnek a pesti «linkek» legújabbzatóságosabb típusai. Pompás karikatúrát ad a véresszájú káváházi forradalmár írókról, akik a márványasztalnál szónokolnak s közben a színházi lapokban helyezik el bandlis novelláikat és verseiket. Nagy Lajos könyve is kitérletlen leplezés azok felé is, akik eddig a maguk privilégiumának tekintettek minden leplezését.

Új regénye jelent meg Szilnyai Zoltánnak is. A könyv nemcsak az érzelmesen megírt meseje és Selmeckánya háború előtti életének finom hangulata révén tarthat számot erősebb érdeklődésre, hanem azért is, mert új típusokat, új gondolatokat és problémákat vezet be irodalmunkba. Hodinai Hodinák Árpád, a regény hőse, gondosan megrajzott, rendkiül rokonszenves fiatalember, akinek sorsát feszült figyelemmel kísérjük diákszerelmétől egészen drámái erejű felemelkedéséig. Magát a problémát inkább csak érinti a regény, meg nem oldja, inkább csak úgy világítja meg, hogy komoly meggondolásokra indít. De ez is jelentőséggel bír mai irodalmunkban. A könyv mindenesetre érdekes, az olvasók szeretni fogják.

Kállay Miklós.

Képes Krónika 1936. júl. 5. 27-28. 25

1936. júl. 5.

70

A vas fiai

Kodolányi János történelmi regénye

Az író végül felvezet a csúcra, ahonnan nagy összefüggésekben látjuk a tájat, amelyet bejártunk, — szakadékok mellett hajszol el, amelyeknek mélysége és szédüllete felér hozzánk, — esetleg napsütésben, kavicszott utakon visz előre, — de az élet és halál bármilyen kalandjaiban is tesz részessé: először a *szavaival* ismerkedünk meg. Ez az első forró élmény. A majdnem mindent eldöntő találkozás.

Kodolányi János is országokat és földrészeket idéz; előttünk zúdulnak le Európára a *vas fiai*: a tatár áradat; az életével sem rendelkező rabszolgától az országot rángató és vezető főurakig és királyig egész Magyarország jalkiáltása hasítja a fülünket, — de ezeknél a felsejlő roppant méreteknél is izgalmasabb élmény először a bevezető fejezetek csodálatos áradása: mint a kiöntött nagy vizek végtelenje, — *szavak* élőt és holtat visszatükröző óriás felületét érzékeljük mindenfelé. Milyen igazán gazdag és ritka felmutatása ez a könyv a magyar nyelv szinte teljes anyagának! Mennyi előre lehelt, új fényben csillogó szó... Mennyi kallódó, feledésből ásott kincs... A hatalmas anyagban milyen szívdobogtató felfedezés egy szinte titkon és észrevétlen megvalósított nyelvújítás... Mennyi új szín, mennyi remek kifejezés, az idillhez kesernyés rügy-szavak, a harcokhoz hajlékony kemény pengék... Shakespeareien gazdag a szavak rajzása ebben az izgalmasan zsúfolt két kötetben, — úgy érzem, hogy az utolsó évtized legnagyobb szókincsű magyar könyvét Kodolányi János írta meg *A vas fiai*-val.

De a szavaknak ez a hódító bősége és izzása nem lobban el egy lírai tűzijátékban, — éppen ebben a regényben érezzük, hogy Kodolányi János — új prózaíróink között eddig is a legkeményebb epikus — egészen megért és eljutott nagy elbeszélő-hagyományainkhoz.

Mit jelent epikusnak lenni? Azt a képességet, vagy még inkább azt a csodálatos ösztönt, amely minden életanyagot figurákba, mozgásba, történésbe, indulatokba sűrít. Jelenti azt az örökös égést, amelyben a múlt idő ezer és ezer lángja lobban és nyugtalankodik. De jelenti mindennek előtt a roppant *képzeldőerőt*, az eszenciális *fantáziát*: minden valaha volt és minden ma is élő valóság megidézésére, — akár egy tizenharmadik századi kún táborról, akár víz mellett élő népek ma is élő halászfogásairól van szó.

Minden oldalon új kép szakad itt ki az előzőtől, s amikor lapozunk, már át is rezzent a következőbe, — feltűnnek sorra: az árpádkori Magyarország, a felhős tizenharmadik század, a nádasok és halmok közé rejtett kis dunántúli falvak, erdőkre épített vastagfalú monostorok, szörnyű dúlások, önmagát pusztító esztelenység, eldőlő templomtornyok, királyi udvar és rothasztó börtön, kún-mészárlás tatár-mészárlás, — a templomok, a történelem és az igazi művészet boltíveit érezzük csak ilyen monumentálisaknak és egy-anyagból farnagotaknak.

S milyen fokozhatatlan, izzó forróság süt át ezen az anyagon, az álmainkba is velünk jön a gyötrő vízió: az örökkön halálos sebektől vérző ország fájdalmas titka. Hiába fent a jóakarát, a tiszta szándék, az egész ember és hiába lent, a nagy népi tömegekben a remek emberanyag, a megindító becsületesség, a férfikarok páratlan és megbecsülni való ereje, a lányok, asszonyok vadvirág-tisztasága: közbül van valahol egy salakos szigetelő réteg, egymás falvait dúló helyi kiskirályok osztálya, — s az erők nem találkozhatnak, az igazság kicsorbul, új sebek támadnak, új falvak égnek, s minden erőfeszítés végső diadala mindig csak ennyi: *megmaradtunk*.

A vas fiai a tatárjárás regénye. Felejtetetlenül tiszta, kemény fejezetek idézik Batu táborát, embereit, erejét. De az igazán forró és félelmes vízió — a regény kötharmada — a magyar élet felhasított epidermise: az a mélyben ülő romlás, amelyet a legnagyobb magyar elmék félelmes káromlásai, elcsüggedései, elborulásai, Berzsenyi-órák és lobogó Széchenyi-kifakadások tártak eddig elénk végtelen sorban.

Kodolányi János regénye nem azon az

olcsó módon történelmi regény, hogy valamely jólismert fordulat és esemény-sor felhígított, kifestett, kicsinosított „elbeszélése”, a magyar századok egyik zugának görögtűzzel való bevilágítása. *A vas fiai* úgy történelmi regény, hogy mindaz, ami

megmásíthatatlanul magyar benne: az időfelettivé kristályosított, esztiségességektől megtisztított, minden kort egyzere tükröző, a legnagyobb lélekzeti alkotások közül való.

ILLUS ÉNDRE

Budapesti Hírlap 1936.
júl. 5. 152. n. 6.

A VAS FIAI

Van egy jelenet a könyvben: magyar foglyok Batu táborában hallják a csata hangjait. Hallják a magyar kürtöket és a «mohab» túlkéit. A csata lefolyását az éles harci hangok riadozásából próbálják kivenni. Abból, hogy a magyarok kürtjei hogyan távolodnak és hogyan gyöngülnek az éjszakában, abból, hogy a tatár túlkök hangjai hogyan hallatszanak más és más irány felől. A jelenet rövid, tele lefojtott izgalommal és kétségbeeséssel, komoran figyelő hallgatódzással és fásult belenyugvással. Kodolányi két kötetben és vagy hatszáz oldalon keresztül rajzolja a Mohi-csata előtti országot. És néhány oldalon elintézi a mohi csatát. Ebben valami olyasmi érződik, ami az egész könyvre jellemző. Kodolányi nem újramesélni akarta, amit a történelem elmesélt, hanem ábrázolni akart, életrekelteni. Egy darab középkort akart, elhozni és nem mesélni róla. Társadalmat akart ábrázolni, országot és nem urakat csak, akik aranyos ruhában robognak történeti regényeinkben, lehetőleg «hadvész ülte képpel». Az írói lemondás, mely a tág és méltóságos csatakép helyett ezt választotta: a hangok között tájékozódni próbáló izgalmat és rettegést rajzolni és nem hősi gesztusokat, sokat mond a regényről. Kodolányit nem a Csata érdekelte, ez a tragikus történeti oktatókép, hanem az emberek a csata előtt. A csata kevés oldalt kap a könyvben, de nyomasztó súlya ott nehezedik a könyv minden sora fölött. Az olvasó és a könyv egyik figurája: Béla, rettegnek, a könyv alakjai: élnek és többé-kevésbé nyugodtak. Olyan nyugodtak, mint csak akkor lehetnek, mikor a veszedelmeket rémhírek jelentették. Rémhírek, melyeknek könnyebb volt nem hinni, mint hinni. Kodolányi nem sokat elmélkedik a csapásról. Veszi, ahogyan volt, ahogyan a kor parasztjai vették. A könyv befejező jelenetében a kun életet és a tatár rabságot megízlelt magyar, mikor falujabeliek megkérdezik tőle, mit látott és mit élt meg, azt válaszolja: semmit. Összeroppan az élmények súlya alatt, de nem meséli őket. A Dráva mellett a magyarok alig is hiszik, hogy igaz volt a magyar történet egyik legdöntőbb eseménye. A könyv kicsendülése a csapáson túl: fontos az, hogy adjon halat a Dráva, kenyeret a föld és gyereket az asszony.

* * *

Történeti regényeink hajlamosak a buzdításra, hajlamosak a prédikációra, hajlamosak arra, hogy következő századok súlyával és ismereteivel terheljék azokat, akikről beszélnek. A magyar író szeret váteszi pózban tetszelegni és szereti váteszi pózban rajzolni kedves alakjait. Inkább az utókor tanulságainak rendeli alá őket, mint annak a kornak, amelyben éltek. Kodolányi írása azért tartozik legjobb történeti regényeink közé, mert csak ott van benne páthosz, ahol urak beszédeit rajzolja. A végső okokhoz megy vissza, a tatárjárás korabeli élet és lélek fontosabb neki, mint az események. Ezeket írja és ezeknek rendeli alá a könyvét. Talán sodróbb, gyorsabb lélekzetű, kevésbé epikus lett volna a regény, ha a történet eseményeinek kínáló sodrát és lendületét vette volna témául. De nem ezt vette, hanem azt az életet, mely szétfolyó, kevésbé összefogott, erősen tagolt és sokszor még szomszédai felől is tájékozatlan ebben a korban. Regénye tulajdonképpen nem is nagyon regény, inkább korrajz vagy — nevezzük mélyebb értelmű szóval — társadalomrajz. A tizenharmadik század magyarsága, kunjai és a mongol áradás a hősei. Különös jelentősége a könyvnek, hogy a magyarságot, az országot, az embert és a lelket éppen abban a pillanatban mutatja, mely döntő volt a további fejlődésre. Ezt Kodolányi nemigen mondja, de az olvasó érzi. Az élet háttérében érzi a történetet. Érzi, hogy itt volt az a válság, mely után szerte az országban nagy urak várat emelhettek, hogy védjék és elnyomják a parasztot falaik védelmében és szükségességük tudatában századokig. De az olvasó mindezt inkább gondolja, mint olvassa. Olvasni nőrablásról olvas, kunokról, mongolokról, egy szomorú és a jövő szorítása alatt tétovázó okos királyról, erős legényekről, bővérű és nagyétkű főurakról. És tatárokról, akiket ilyen emberien és ilyen valószínűen még nem nagyon rajzoltak meg a magyar irodalomban. Kodolányi elődei a kor megírásában kissé maguk is még mindig a rémhírek hatása alatt állnak. De «A vas fia» kemény és emberi Batuja fél és imádkozik a csata előtt. A parasztok «Tartarosz ördögeit» nemigen tartják gonoszabb és gyilkosabb fajzatnak, mint az ellenséget. Mint a németet.

Kodolányi eddigi regényeiben is a keserű indulatok és súlyos mozdulatok nagymestere volt. Most is az. Könyvében néhol lenyűgöző erők működnek, kemény és erővel telített szavak robbannak, ércnél keményebb és maradandóbb sorokban. A haldokló öreg kun és a lelkéért harcoló barát vitájában két világ erői ütköznek ércesen és hatalmasan. Ez a részlet, mint sok más részlet is olyan alkotás, melynek párját alig tudjuk a magyar irodalomban. Kodolányi elsőnek éreztette igazán, hogy mennyire ellentétes erők játéka a magyar középkor. Káromkodás és imádság, keresztény áhitat és pogány tradíció, ütközet keleti lendületek és kitarító keresztény szelídség között. Akik magyar középkorról írtak, nagyrészt finom rajzoló gótikus festők alkotásait látták szemük előtt, a sínomságokat, melyek nemigen találtak termékeny talajra ezen a földön. Kodolányi jól megalapozott, vaskos és egyszerűségükben hatalmas román szípmokát látott maga előtt a középkorral szembeállítva a szigorú ivókat templomablakoknak és merev erőknél hatása alatt áll. Ezért igazi és ezért különlegesen magyar. A középkori kereszténység végtelenül széles skálán és sok változatban jelenik meg a könyvében. Az egyik véglet a papi fejedelem, aki a kunok befogadásának remek jelenetében «szűzességéről» prédikál ezeknek a vidám vadaknak. A másik egy barát. Nem olyan érzelmes és sokszor érzélgően áhítatos rabja istennek, mint Gárdonyi szeretetreméltó és kevésbé középkori figurája. Ha ez az egy jó figura és jól megírt részlet lenne csak a könyvben, akkor is megérdemelné, hogy megmaradjon. Erős szavak, szót nem válogató korholások és szentferenci szerzetet keverednek a derék fráter alakjában, aki felváltva «kipicsák disznóknak» és «édes feleimnek» nevezi a jóindulatú, de csökönyösen pogánykodó kunokat. Ez a barát elnéző és goromba; ostorozó és simogató, nagyerejű és ellágyuló, mint a térítő kereszténység. Szélső indulatok keverednek benne az állandó alázattal és lelkiismeretvizsgálattal, nem is lehet vita arról, hogy sokkal igazibb és élőbb alakja a középkori barátoknak, mint Gárdonyi érzelmes szerzetese. Hogy Kodolányi mennyire alárendelte magát a műnek, mennyire magát állította a kor szolgálatába és nem a kort a maga szolgálatába, arra bizonyosság az a figura, de bizonyosság a maga egészében a regény atmoszférája. Ez az atmoszféra teljes egészében katolikus. Olyan katolikus, mint a középkor ebben az országban. Még nem állapodott, tele lendületekkel és életet betöltő áhitat mellett Ukkonra köszöntő szokásokkal.

* * *

Kodolányi könyvének igazi és teljes értékét tulajdonképpen csak alapos és nagy tanulmányok mérhetik fel. Messzire kiemelkedik átlagos könyvtermésünkből és messzire kiemelkedik nagyon is kapós történeti regényeink közül. Kodolányi alkotott, a szó legjobb és legteljesebb értelmében. Regényének egyes figurái bele fognak menni és bele kell, hogy menjenek a magyar köztudatba, illetve — sajnos — csak abba az irodalmi köztudatba, melynek tagjai hozzájuthatnak ehhez a könyvhöz. Ehhez a könyvhöz, mely nagyszerű mű és hatalmas alkotás, stílusában szinte páratlan formabravúr, anyagában néhol szinte gondomány, egészében művészet. Ha van egy-két szomorúbb gondolata az embernek, mikor leteszi ezt a két kötetet, akkor ez azért van, hogy csak párezer ember fogja olvasni és ára miatt aligha fog elkerülni oda mindenhova, ahol szükség lenne rá. Ahol gyarapítaná a szélesebb rétegek tudatát a magyarságról, a történet ismeretét és a nemzet ismeretét. «A vas fia» a magyarsághoz szól és a magyarság köszönettel tartozik érte Kodolányi Jánosnak. Hatása nem múlik el az olvasóban, mikor letette a könyvet kissé fáradtan és nagyon halásan. Elfáraszt és vigasztal, mint a remekművek.

Szabó Zoltán

Uj Kor 1936. júl. 5. B-14. Az. 252.

Avas fiai

Kodolányi János
nagy tatárjárás-
korabeli
regénye

Kodolányi János

Azt hiszem, új magyar klasszikus született. Döbbenetesebb, jelentősebb magyar könyvet mindenestre alig olvastam az utóbbi időben Kodolányi hatalmas könyvének, amely egyszerre történelmi regény és dokumentális írás, analízis és szintézis. Zsúfolt oldalain megelevenedik a tatárjárás-korabeli Magyarország — a vihar-előtti és utáni békében és a mongol őrkan kellős közepén — a teljes ország; az egyszerű falusi nép életmódja, gondolkodása, nekünk furcsán távoli és izes beszéde, különös ingadozással az alig felelt pogány és a nemrég felvett keresztény hit között; a vitézek, nemesek, főurak, papok élete; a tépelődő, istenes, tragikus Béla királyé (micsoda történelmi regény volna ez egyedül is!), de ugyanilyen részletesen igaz, eleven közelből mutatja meg Kodolányi a nemrég Magyarországra érkezett kunok és a Nyugat ellen törő tatárok életét is.

Távoli földet, korszakot, országot, népet semmiből sem lehet olyan igazán megismerni, mint regényből. A teljes valóságot mindig az író tudja megmutatni. Nos, történelmi munkákból vagy monográfiákból sohasem tudtam erről a vérzivataros, távoli korszakról, embereiről, Magyarországról olyan hús-vér-teljeségű képet

kapni, mint amelyet ettől a regénytől kaptam. Már rögtön a könyv indulásakor nagy élmény, a XIII. századi magyar falu egy hétköznapi békés napja reggeltől estig. Tudományos hűséggel és művészi szépséggel csendül fel távoli őseink ajkán a régi-régi magyar beszéd, Árpád fejedelem népének izes-üde nyelvezete.

Léleketelfojtó erővel tud tömeget, tömegindulatot, erőt érzékeltetni, prózájából valósággal gigászi hangzavar és porfelleg árad, amikor a tatár milliók hőmpölygése megindul Nyugat felé, de ugyanakkor avatott művelője a finom analízisnek, mesteri portrékat ad Batu-khánról, Béla királyról, Köteny kun vezérről, Benérről, a kalandoséletű magyar harcosról, tatár metreszekről, baksákról, kendékről, vajákosokról.

A részletek színpompás és eleven gazdagságában azonban nem sikkad el ennek a hatalmas regénynek töretlen architektúrája, szélesívű vonala. Békétől békéig, hétköznaptól hétköznapig mutatja meg az ember eltávolodását és visszatérését a teremő mindennapi élethez. A regény útja közben sok minden történik. Megszületik a középkori Magyarország hihetetlenül éles és közvetlen élményt adó képe, zengő szépségű próza örökíti meg a magyar mult egyik legnagyobb kalandját, azt a kalandot, amely démoni részleteivel kristálytisztán mutatja meg a magyar történelem eddig sok ismeretlen eredőjét, kirajzolódik a nomád Kelet és az agrárius Nyugat nagy ellentéte és mindenekelőtt és mindenekelőtt: regény íródott itt, igazi nagy regény, amely egész világot kelt életre, flórája, faunája van, külön nyelvezete, külön világa és egyaránt művészet kompozíciónak, szép-prózának, történelmi megmutatásnak. Mondom: *azt hiszem, új magyar klasszikus született.* P. H. Gy.

Jr Est 1936. júl. 11. 157. n. 14.

Toll és hit

Irja: Kodolányi János

A könyv, amelyről írni akarok, szinte agyanannyi ellentétet foglal magában, mint ahányan írták s ahány történelmi alakról szól. Címe: *Mai magyarok régi magyarokról*. A „mai magyarok“ között vannak, akiket már szinte a történelem patinája és avélttsága lepett meg, „régik magyarok“ között nemkülönb. Egészében véve mégis *izgalmasan szép és időszzerű kötet*.

Mert mi sem időszzerűbb és izgalmasabb, mint a múltból kiásni, a rátelepedett portól megtisztítani és felmutatni olyan egyéniségeket, akik nemcsak korukat fejezték ki, hanem népüket is. Különösen időszzerű ez olyan korban, amilyen a miénk, amikor jobbról-balról — de mégis inkább jobbról — egyebet sem hallunk, mint a tradíciók tiszteletét, a történelmi múlt szent megbecsülését, s afféle igazságokat, hogy: „Csak annak a nemzetnek van jövője, amely ragaszkodik a múltjához.“ Hovatovább odajutunk, hogy aki nem emel kalapot bizonyos uralkodók nevei, bizonyos államférfiak szobrai előtt, még tán „rossz minősítést“ is kap, mint a hivatalnok, ha nem lépdel áhítatos képpel a körmeneleken.

És mégis, amilyen sok a szó és szép figyelmeztetés, vagy harsogva elszavalt igazság a tradíciókról és a történelmi múlt nagyságáról, olyan kevés az igazi elmélyedés és őszinte megértés. Mert ha a tradíciók tisztelete s a magyar múlt ismerete és megbecsülése arányban állana a róla hangoztatott parasztfogó kijelentések bőségével, másként festene az egész magyar közélet. Ha az ezer esztendő nagysága minden szenvedésével, nyomorával, erőfeizítésével és ragyogásával valóban a minduntalan rá hivatkozók előtt lebegne, ma nem történnék olyan szegény-

letesen kevés intézkedés a magyarság léte érdekében. „Neobarokk“ cifrázkodás a történelemmel, sőt adandó alkalmakkor kegyetlen visszaélés vele egyfelől, másfelől pedig oly megdöbbentő puritánság a tényekben, — ez jellemzi a mi nagy-szerű „történelmi tradícióinkat“.

A kötetre tehát, mint minden efféle szemnyitogató, értelemvilágosító műre, nagy szükség van. A könyv írói és kiadói ezt komolyan át is érezték. Kérdés már most, mennyiben feleltek meg vállalt föladataknak, mennyire közelítették meg szép céljukat.

A „régik“ magyarok, akikről itt szó van, szép és tiszteletreméltó névsort mutatnak. Találkozunk Árpád fejedelemmel — vagy inkább az avarokkal, akikből Árpád, illetve az a törzsi szervezet és életforma, amelyben a magyarok éltek, kinőtt, — találkozunk Kükküllei János halavány, ködbevesző, nem is túlságosan jelentős figurájával, Werbőcziével, a magyar szokásjog e hatalmas kodifikálójával, a legerőszakosabb és legcinikusabb ország-bíróval, a parasztelnyomás könyörtelen intézményesítőjével, találkozunk Fráter Györggyel, ezzel a csendességében, elképpezhető puritánságában is tipikus barokk figurával, Bethlen Gáborral, a „nagy fejedelemmel“, Erdély újjászervezőjével, a szelid, fájdalmas és kesernyészumorú Mikes Kelemennel, Mária Teréziával, az ország egyik legtudatosabb germanizálójával, a vakmerő Martinovics Ignáccal, ezzel az ellentétekből összegyúrt tragikus jakobinussal, a holdfényes érzelmességű Kármán Józseffel, akiről éppen a holdfényt és szentimentalizmust csupálja le a tanulmányíró, hogy meglássuk alatta a hazáját tiszta szemmel néző kemény magyart (Széchenyi Istvánnal, Petőfivel, a mellőzhető Szalay Lászlóval, a „modern“ Magyarország különös, múltból itt maradt, táblabíróból országoló nagysággá nőtt s öntudatlanul is a kapitalizmus szabad útjait megnyitó Deák Ferencével és a meghasonlott, zsenel, Kemény Zsig-

Isabadság 1936. júl. 12. 28. n. 2-3.

monddal. Szép névsor, bár nem is hiánytalan s bizonyos tekintetben túlbő. Hiába például Trencsényi-Waldapfel Imre minden áhítatos lelkiismerete, tökéletes filológiai felkészültsége és elsőrangú, biztos írásművészete, Kükkülei Jánosból ma már nehéz korának jellemző figuráját feltámasztani. És hiányzik Kossuth, márcsak abból a különösen érdekes szempontból is, hogy milyen viszonyban volt (Széchenyivel). Hiányzik Görgey, minden idők egyik legnagyobb hadvezére, de, ha már Werbőczivel és Fráter Györggyel ismerkedünk, hiányzik Dózsa György és ceglédi Lőrinc pap figurája. Szívesen vetünk volna Árpád előtt egy jó Attila-tanulmányt, hiszen évfordulóját üljük a nagy hún kán trónralépésének, s valami rokonságban csak volt utódaival, s avarokkal, akikről igen jó vázlatot ad Horváth Tibor. Az igazi Jókai Mórt sem ismerjük még eléggé, persze, bátorság kell az arcképe megrajzolásához, — bátorság és a ráagatott Habsburg-lojalitás megtépázása. Mondom, a névsor hiányos is, bő is.

Milyenek már most maguk az egyes tanulmányok?

Mint jeleztem, nívóban is, szempontban is nagyon különbözők. Horváth Tibor *Árpádját* nem tartom olyan elhibáztattnak, mint egyesek a legkitűnőbb kritikuskok közül. Vannak, akik neheztelnek rá, mert Árpádot, illetve az avarokat és eleinket holmi kereskedőknek állítja be, holott csakugyan a kereskedelmi utak mentén foglaltak szállást. És bár életformájuk a legelőgazdálkodás, állattartás és rablás volt, csendes időkben nem vették meg azt az aranyat, amelyet a földjeiken átvonuló örmény, arab, perzsa, kínai és orosz kereskedőktől terményeikért cseréltek. Ez az arany nem afféle „valuta“, nem csereeszköz volt náluk, hanem dísz, az ötvösművészet anyaga, a szépség kelléke. Nem voltak tehát *kereskedők* olyan értelemben, hogy árukat vettek és adtak, hogy értékükkel lethez jussanak, hanem azok voltak, akik

ban az értelemben, hogy állatot, bőrt, prémot, stb. cseréltek aranyért, fegyverért. A tulajdonképpeni kereskedők nem is ők, hanem a földjeiken átvonulók voltak.

Kitűnőnek tartom Málnási Ödön *Werbőczijét*, mert én nem tudok annyira lekésedni ezért a fosztogató, kapzsi, erőszakos és cinikus despotáért, a paraszt elnyomás intézményesítőjéért, mint még némely legkitűnőbb férfiaink is. (Hallom Bajcsy-Zsilinszky Endre is tanulmányt szentel Werbőczinek. Érdekes lesz a kétőt összevetni.) Bár kétségtelen, hogy ez századok szokásjogát kodifikálta hatalemas jogászi lángelmével, ez a kodifikálás is problematikus a maga hatásaiban. Málnai tanulmánya kemény és könyörtelen. Juhász Vilmos viszont *Fráter Györggyben* Werbőczinek éppen az ellentétét rajzolta meg s ez az ellentétpár a kötet legsikerültebb oldala. A hatalmas országbíróval szemben a paraszti származású, fanatikus, hallgatag Utjeszenics György, a kapzsi harácsolóval szemben a puritán szerzetes, a szétrohadó, pöffetegetestű despotával szemben a szikársápadt, élete teljében pusztuló aszkéta, Németti Andor *Mária Teréziája* finom rokokókép, Fejtő Ferenc *Martinovicában* nemcsak igazságot szolgáltat a tragikus papnak, hanem teljes képet ad politikai egyéniségéről és mozgalmának rúgóról is. Ez a kép, amilyen rövid, olyan teljes.

Hevesi András ellen súlyos kifogásaink vannak, ha mint szépfőrt nézzük, annál nagyobb elismeréssel tesszük le *Kármán József-jét*. Finom analitikus tanulmány ez, itt volt az ideje, hogy a német hatás alatt halva született *Fannit* végre odavessék, ahová való: a lomtárba s Kármánban a korszerű reformert mutassák meg. Hevesinek e feladat megoldása sikerült. És ha már Hevesinél tartunk, mondjuk meg rögtön, hogy ugyanilyen jó, vagy még jobb, mert keményebb és határozottabb Ignatus Pál *Kemény Zsigmond-tanulmánya*. ~~Érdekes, hogy Ignatus~~

1936 júl. 12.

85

tus Pál milyen kitűnő kritikusként és analitikusként s milyen talajtalan és zavaros, mihelyt a tagadás, a pusztító ítélet után pozitívumot kellene mondania! Benne van ebben az az „újliberálisnak“ nevezett ideológiázavar, amely újabban át akarna alakítani a magyar társadalmat és polgárt is, szocialista is, szabadelvű is, etnikai is, valami ködös „polgári gondolatbott“ hívő is, de hitetlen is egyet- szerre. Kemény Zsigmond-arc képe egyike legjobb tanulmányainknak.

Ugyancsak pompás, a könnyed pasztell technikájával dolgozó Mórty Zsigmond *Beethoven Gábor-tanulmánya* is. Hasonlít ez a történelmi arckép Rippl-Rónai Józsefünk késői korszakában odavetett rembrandti arcképeihez, a barna homályból kivillanó sápadt archoz, a mély szemekhez, a csillogó, misztikus erővel jellemző gyűrűkhöz és különös ujjakhoz. Ignotus *Deák Ferenc* már teljesen elmosódik, tanulmánya inkább fáradt stílusjátékaihoz, mint régi markáns vázlataihoz hasonlít. Ebben a Deákban semmi stícs a dunántúli kismemes mérhetetlen nyugalomból és befelé tekintő bölcsességéből, a török úr keleti közönyéből és kőnek igazságszeretetéből, rendíthetetlen céltudatosságából, az egész „pusztai lélekből“. Vámbéry megfelelt a nem túljelentős *Szalay László*-arckép feladatainak, gyakran szellemesebb, mint amennyire célirányos lenne, de hatalmas kultúráját, elegáns stílusát, ragyogó öltettségét itt sem tagadja meg. Babits — Babitsot faragott *Széchenyi*-ből, mint Hegedüs Lóránd — Hegedüs Lórándot.

Ellenben súlyos kifogásaink vannak Kassák *Petőfi*-je ellen! Kassák nem tartozik legjobb esszéistáink közé, túlságosan térforgó, mindent agyonmágyarító, szócakkokkal az áraz módszerre nem elégítően alkalmas irodalmi arcképek teremtője. Különösen kifűnik ez itt, amikor *Petőfi*-ról kellett volna megmintáznia a világ legnagyobb hírkusának a kétségkívül egyik legnagyobb forradalmárjának lelki életét, Kassák el-

követi azt az abszurdumot, hogy *Petőfi*-t, mint kispolgárt állítja be a meg-tépázta forradalmárságát. Már-már ki-mondja, hogy nem is lehetett igazi forradalmár, — hiszen nem volt szocialista iskolázottsága — viszont kispolgár volt a javából, mert szerelmes verseket írt feleségéhez s visszavágyódott hozzá. Ezenkívül írásában — Kassákéban, per-szel — hemzsegek az efféle nagyképű tájékozatlanságok is: „Vörösmarty sem szakadást, sem kitérést nem jelent költészetünk fejlődésvonalaiban. Az elazgényedett nemesi család sarja, piaristák növendéke és arisztokraták nevelője, nem a kitörő lázak jegyeivel, nem a gerjedelmek pattanáival, hanem az önkínzás borítójával homlokán, kezdett bele a férfikor küzdelméibe. Nem a hirtelen lendületek titánja, nem az eszmék apostola, hanem a kétségek áldozata és a nünaszok művésze volt.“ Szinte ahány szó, annyi felületes állítás és szörnyű értelmetlenség. A *romantika legnagyobb költőjét* még senki ilyen felszínesen nem jellemzte. Mert aki olvasta a *Két szomszéd*-t, vagy akár a *Vén cigányt*, nem merné állítani, hogy Vörösmarty nem a „gerjedelmek“ és nem a „hirtelen lendületek és eszmék“ apostola. És aki valaha elővasott csak egyetlen igazi művészi írást, tudja, hogy a művész mindig a kétségek áldozata és a nünaszok művésze, — még *Petőfi* is, akinél nem veszi észre késői költészetének rejtett meg hasonlóságait, kétségeit, tépelődését és egy, sajnos, seha, de nem következett stílusváltás előjeltét. *Petőfi*-ben az a fontos, amiről Kassák nem beszél, vagy amit tagad, Vörösmartyban pedig semmi sem fontos, amit Kassák neki tulajdonít. És vajjon Arany nem volt éppen egy „elazgényedett nemesi család sarja“, mint Vörösmarty, — néha, Kassák szerint, „kiszámított paraszti stílusú esszéíró“? Ha már költőkről írunk, s fontosnak tartjuk eredetükét, legalább ismerünk is képe azt. Ez a tanulmány s kötet legjobb minőségű költése.

A Vas Fiai

Irta: Pethő Sándor

Tormay Cécile és Makkay Sándor művei után, ime, a harmadik regény a tatárjárásról, amely a magyar nemzetre és fajra kettéhasadt énjé ellentéteinek legöbödöklőbb feszültségében sujtott le. Kodolányi János fiatal író. Eddigi írásai is valami különös csillámot kaptak erősen földizü, bátor szociális szellemtől és mélyes ember szánalomtól áthatott lelkének és talentumának zománcától. Eredeti, kissé fanyar szemléletű és a sötét mélyek felé hajló írói egyéniség. Már káns érték és tán még erőteljesebb igény. Félig Méricz Zsigmond, másik felében Dosztojevszkij és Zola. Láthatólag nem sokat törődik az esztétikai habrálásokkal és babonákkal. Az ember nem a finom aprómivések áruházában érzi magát vele. Nem is a parnasszien kényeskedőknek simára és szabályosra nyítt francia parkjában, hanem valami nehéz illatu, áthatlan sűrűségű ösvádonban, ahol tüdeje kitágulva szivhatja az ózont.

Óriási feladatba vágta fejszélét, amikor a tatárjárás kori magyar társadalom életének barlangkutatójául vállalkozott. Gyér leletekből egy egész őslényvilágot kellett rekonstruálnia és megelevenítenie. Az összeütközést, amely Kelet és Nyugat szelleme között zajlott-morajlott a magyarság lelkének legmélyén, azután szociális tagozatán, politikai arculatának felemás voltán, a földbe gyökerező paraszti élet mindennapi robotján, egy óriási társadalmi átalakulás anarchikus rendülésén, amely felülről lefelé dulta szét a nemzet szerves, belső tájkozottságának felszínes egységét. A német és mongol világerők közé ékelődve tétovázott, merre fordítsa szétmáló idegeinek sugallata alatt tekintetét és energiáját? Egy rakás idegen, sőt ellenséges elem lelki fertőzéstől megzavarodottan, rothadt polgarhiája, nagytermészetű, sűrű és feketevérű embereinek szilaj szenvedélyeivel, örökös zsörtölődéseivel, a felsőség ellen lázadó emberi komisszág önzésével, ki-elégithetetlen hatalom- és vagyonszomjával, kunt, németet egyaránt, pokolra kívánó politikai rövidlátásával, azon való dühöngésében, hogy Béla király visszaveszi tőlük az atyja könnyelműsége által elvesztegetett koronajöszögeket; az étes szentistváni rendszer, eresztékiben meglazult honvédelmi apparátus, homályban tántorgó nemzeti öntudat, alsóbb néprétegek, amelyeknek primitív létében szinte minden politikai életereje szenderegélt még a máról-holnapra vegetáló állati élet szükségleteiben és küzdelmeiben: nos, ilyen Magyarország képét mutatja meg nekünk ez a merész irodalmi paleontológus a „Vas Fiai”-ban. Az író éles és hajlékony visszaérzéseinek képzeletiházát a tudományos vizsgálódás és elmélyedés adatainak rengeteg oszlop-sorával támasztotta alá. S azok kivül, ez a mű egyik legremekőbb értéke: nyelvnek ódon bája, természetes és dus arhajmusá, azaz gyökeres és egészleges korszerűsége. A kevés nyelvenütköztől, Árpád-kori donációs levelek ut-, határ- és dülő-neveiből, továbbá az ormánsági vidék tájnyelvi szótárából olyan elbeszélő stílust alakított, amelyet ugy kell élveznünk, mint a nemes óbor izeit.

Kodolányi látja az Árpád-kori falut, az ösfoglalkozást, az uri élet sivár örömeit, a kun sátorok és aulok életét, a királyi udvarban az ősi patriarkalizmusnak és az új bürokratikusan rendszernek furcsa keverékét, a haloványarcu, gondokban meghervadt királyt, a tatárfürgeteg mögött lappangó diplomáciai Aeolus-barlangokat, a keresztény univerzum szét-hasadását a pápa és a császár mérközésében, Magyarország elárvultságát és társtalanságát az idők teljében, amikor le kell ölelnie magát Európa védelmében. Látja a nomád és a magyar lét kiegyenlíthetetlen szakadékeit, de látja az értelenségnek, az idegenségnek, az ellenséges érzületnek azokat a leronthatatlan nyugati falait is, amelyekbe a magyar minduntalan beleütközött. Maga Béla király szinte évszázadok messzeségére kiható tiszta látással látta országának és nemzetének kétségbeejtő tragikumát.

Tíz évvel a tatárjárás után is ez a látomás zajdul föl IV. Ince pápához írt levelében: „A tatárok távozása óta az ország romokban hever és mint juhakolt farkasok veszik körül, az orosz, a bolgár és a bosnyák, de mindenekelött a tatár hitlenek. Egyetlen szomszédja van csupán, akitől a hit közössége alapján segítséget remélhetne, ez a német, azonban támogatás helyett tőle is csak a háboru tövisseiben részesül. Az új tatárveszedelem így nemcsak Magyarország, de egyben az egész keresztény hitnek végső szükségét jelenti: Mert tervék az egész kereszténység, egész Európa ellen irányulnak. Ő (Béla) megtette, ami tőle tellett, egyrészt a nagy tatárdulás idején, midőn népével szembeszállt az ismeretlen ellenséggel, másrészt azután is. Lealacsonyította Házának felségét, midőn két leányát a kereszténység java érdekében szakadár orosz fejedelmekhez adta nőül, hogy őket biztosítsa a keresztény ügynek a tatárok ellenében. Befogadta a kunokat s most, nagy fájdalomra, pogányokkal védi országát a pogányok ellen s a keresztény hit védelme érdekében egyezett bele abba is, hogy fia kun nőt vegyen feleségül. Mindezek ellenére nem kapott mást a kereszténység legelőkelőbb hatalmasságaitól, csak szavakat... Csodálkozását fejezi ki afelett is, hogy Őszentesége beleegyzett a francia király keresztieshadjárataiba és oly sokat törődik a latin császárság, továbbá a tengerentuli részék ügyével, pedig ha ezek elvesznének, nem okozna annyi kárt Európa lakóinak, mintha Magyarország ismét a tatárok kezébe esnék. Vegye tekintetbe Őszentesége, ne az ő, de elődei, a szent magyar királyok érdemeit, akik népüket saját hitterjesztő munkájukkal nevelték igazi keresztényekké.”

Kodolányi mást is lát. Látja, hogy a magyaron erőt vett már a röghözkötött élet nehézkessége, epikussága, ahogy maga is, lova is elnehazedett. Látja az átmenet fejlődési zavarait és ingadozásait. Amikor a magyar már nem nomád pillangó, de még nem is a nyugati feudalizmus hernyója. Van bőrsisakja, nemez vértje, kopjája, de még nem bujt bele a németmódi vasruhájába. Nem fogta kézre a szelés-pallost, nem ült hidegvérű és dromedár lóra. Nem gördült előre

mindent lehangerező ércfalankszban, de kezdetleges hadművelési taktikával, a mozgékony ellenséges rajokra. Nem volt még nyugati, de már keleti sem többé. Hiányzott már belőle a nomád hordák titokzatos harmoniaérzéke az idővel. Nem volt már vérében ennek logikája és folyamatosága s mindazok a tulajdonságok,

amelyek a Babenbergekben ellenfeleiknek voltak: a farság, a készség, az optimizmus és a lemondás. A nomád tudja, hogy a tényeknek érvét kell, és a győzelmet, melyet a kellő pillanatban csak je kell szakítani. E csodálatraéltú asiai erő munkája nem szűn, de sohasem hagyja ki a ráftartás biztos lélektani időpontját.

A magyarnak erejében már a keresztény engedelmesség édes teje csörgedezik. A háborúviselés már kivételes állapot nála. Fajának ősi virtusával hadakozik, férfasságában nincs semmi hiány, de ösztönére és vérmérsékletére új diszciplínák tetek féket. A csikói tűz szabályát kapott. A nyugateurópai életforma utánzása kikököntette természetének határkövei közül. Fohászokodásában és káromkodásaiban együtt emlegeti az öreg fésűs hun Istent, Ukkont és Jézus Urunkat, többségében denevérlítű, püspökei és nagyurai latinos és lovagi életet élnek. A köznép viszont tovább őrizte lelkének érintetlen zugolyaiban a volgai és az etelközi nomád fölényes közömbösségét a vallási kérdések iránt.

A puszták slának félisteni gögje már a barázdák fölé görnyed, amelyek fáradhatatlanul ontják és emésztik az emberi életet. És erre a szertehulló, új kristályformákat kereső, még nem hibéri, de már nem is patriarkális, anyagi és szociális válságoktól megrohant, sorsküldötte vezér nélkül való, régi karámban tehetetlenül topogó nyájra csapott le a Mohul, Batu aranyhordája, főnökének vasvéretű álmaival, tébolyító varázsával, jeges iszonyatot árasztó totális hadviselésével, kemény és megfeszített akaratával, egy barbár masina ezer fogaskerekének pontos egymásbakapcsolódásával, kiszámított, értelmés kegyetlenkedésével, amely arányos a céllal és az eszközzel, tudva tudván azt: nem az a teendő, hogy sokan vérezzenek el, hanem jól kell vért ontani, hogy az öldöklés kellő visszhangot keltsen. És ez egymás üstökét tépő magyar urak és a kárpáti hágók felé özőnlő sárga veszedelem közé Kodolányi odaállítja a segítségnek érkező, de Isten csapásává vált kun törzseket, Kötönyi népét, amelyre keresztvizet hintett a politikai opportunizmus, a szabadulás és a váltság utralója gyanánt, de homályosan érezve, hogy a pusztulás felé rohan és rontást hoz azokra is, akik vendégül fogadták. „De vállalni kellett a sorsot, miután erővel meg kellett tartani népét az új uton, a magyar kereszténység útján. Ha nem is éppen úgy, ahogy a papok gondolták, de úgy, ahogy csak a keleti törzsfők és vének értelmezték.

„Kötöny a keresztény fölétele után is kitartott az atyák törvényei mellett, beletartotta a puszták ősi hitét.”

Kötöny kán és népe éppoly gyanus volt, éppoly riasztó, majdnem visszataszító jelenség a tulajdonjog római elgömbösítés és a mentisztváni államrend keresztény szerfartásai között diszciplínált magyar nemzetre, mint Harsány Frigyes nagy darab, tohonya, vörösképi német vasasai, a másik segítség, akit Nyugat küldött a pesti palánkok védelmére: ezek a nehéz lovakon csörtető, gögös és erőszakos idegenek. „Harsány” Heill-kiáltással köszöntötték a maguk fajtáját. gurgutánó, kötekedő és pártfogó hangon bátorították magyarhoni fajrokonait, lecsepülve mindent, amit nem ők csináltak s élhalva a gyönyörtől, amit maguk miveltek. Hirdették, hogy ők az igazi urak, a magyarok csak jött-mentek, az ő mézárósaik, kofáik, fegyverkovácsaik, tímárjaik nyögnek a súlyos terhek alatt, ők építették a templomot és az erődítéseket, ők állnak vitézül alabárdjaikkal a sáncokon s ha a magyarok megfutamodnak, ők verik vissza a tatárt. Pest féllakossága (beszivárgott német telepesek) gyönyörrel heilozott a Babenberginek. Mióta itt volt közöttük, föléledt a bizalmuk, hogy minden a legjobban áll és a király bőrét is a német hatalom, erő, vitézség, okosság és ügyesség mentheti meg...”

★

Igy állott a magyar a sárga fergeteg közepén, két szövetségeseivel, azaz két ellenségével, a vérszagra gyűlt éji vad ódalgásával, szétszórt hajával, véres homlokával, egyedül, egyesegyedül, még önmagával is meghasonlottan, a végzet vasarcától megigézett királyának tévete, halk megadásával. Senki sincs, se a világi, se az egyházi nagyok közül, aki e bus homlok redőit elsimitaná. Aki szeméi réveteg pillantását felfogná és megírt csillogásra rebtentené. Jéghideg átszellemültség ül ezen az arcon, amely látszólag már csak egy igazi kapcsolatot ismer az élethez: a halált. És tedd hozzá ehhez a képhez a táborba gyülekező magyar urak egetverdeső, vak önbizalmát, nem életre, de halálraszánt heroizmusuknak önkivületében. „Hát ez az idétfen, nagybeteg, kárvalló kerál akarja megvédeni a földet a maga szakállára? Még szakállá sincsen, s bajusza sem — vetette oda Jósá ur. Semmije sincs. Nem is férflu, még fla sem születik, magja sincs. Hát az ü levelire vonuljunk ki hatalmunkból és zsugorodjunk össze akár a megrothadt tömlő? Mert

mit akar? Azt akarja, hogy viruló szántóinkat, képes falvainkat, testis várainkat, kővet barmainkat, sebes lovainkat, vadat tell erdelüket, halas vizainkat, minden erőnket legyök csúfá és adjuk az ű kezire. Hogy szétvonják erdőörzöl, lusta prosztjai, vedelő száz-nagyái, tolvaj besenyői, agyafurt szikölei, Allah-ot üvöltő szerencsenjei, nyekegő zsidai. Ha majd ű ezzel a csorvasz haddal védjen minket, kudusokat, a német meg az mogul ellen." Mintha évszázadok mélyéből harsogna felénk ezeknek a kevély magyar uraknak üzenete: menjen a király az ő kedves kunjaival a tatárok ellen.

Azután mégis csak felcsehelnének hadinépükkel. Mind együtt vannak, a nézetek és szenvedélyek anarhikus háborgásában. Az a gyorsaság, amely egyszerre felváltotta az iménti tunyaságot és késedelmet, elnémitja a félelmet. Mint a fuvaros, ha szekere alatt megroppan a hid, lovait korbácsolja, mert érzí, hogy csak a rohanás mentheti meg, úgy hajszolja ez a magyar had most sorsa fekete lovát előre, hogy tulszáguldjon minden megfontoláson. Csak nem gondolkozni. Csak semmiről sem tudni. Csak semmit sem látni. Csak tovább, tovább, egyenesen az örületbe, a sajói székértábor felé. Inkább a borzalmas vég, mint a végnélküli borzalom.

*

Ez a felséges halálparádé a Mohi-pusztán egy pillanatra megrémítette Batut is, amikor lovával a nagy pusztulás előestéjén felkaptat a dombtetőre. „Hosszu csikokban terjengett a sötétkék köd, néhány madár esti szállásra repült az erdő felé. Távolból halk túlök-szót sodort a szél, a domb tulsó feléről az ordu állatainak és asszonynépének hangját lehetett hallani, mint a méhdongást.

Batu magában mérülve hallgatott. Lovát tag orpilkákkal szivta a levegőt. Horkantott, fülét hegyezte, sörényét lengette... Itt, ahol senki se látta, ahol hajadonfővel állott az esti szél hűvös cirógatásában, ahol senki se pillantott szive mélyébe: Batu kételkedett. A cél tulságosan nagy volt. A bukás tulságosan nyaktörő. S mikor Dzsingisz bogdóra gondolt, kinek kedvence volt s aki Ragyogónak, Tökéletesnek nevezte, szinte egész testben elgyengült s nagy lehangoltság sujtotta le... Hátha nem kellene itt megütközni? Hátha jobb lenne felkerekedni és továbbvonulni, a Tisza felső kanyarulata felé? Ha innen menekülni kell, elvész az egész ordu... A törzsek számonkérík rajja a pusztulásukat, a nagy Kurultáj pedig a birodalom romlását... Vissza kellene fordulni — dűnnyögte halkán, szinte önmagában. De megszólal egy kemény, öreg hang. Subutájé, a nagy Dzsingisz öreg hadnagyaé, aki az orosz steppétől a kínai falig, Karakorutól a Góbi sivatagig mindenütt ott volt a nagy kán oldalán. „A tett értéke — rivált Batura — abban mutatkozik meg, hogy teljesen véghezvisszük.”

És véghezvitte a vén Subutáj vasakarata. A magyarság elesett a kereszténység védelmében s az árpádi birodalom elbukott a Kelet új népének csapásai alatt.

*

Eddig tart Kodolányi hatalmas prózai éposza. De a nagy áradat iszapontése alatt — s ez a regő sínáléja — lassan, szinte észrevétlenül kiserkednek a fű sínom, gyenge és fiatal csücskel. Nem kétséges: gyökeret fognak verni és élettel duzzadó hajlásaikkal befödík az iszap sötét vörhenyét s új élet indul, új végzet felé, az üszkös romokon.

Magyarság 1936. júl. 16. 164. 17. 1-2.

1936. júl. 19 51

Beszéljünk nyíltan a kisebbségi kérdésről!

Irta: Kodolányi János

A *Magyarország* július 17-i száma »Anglia elő az elnyomott magyar kisebbségek ügyét!« címmel cikket közölt. Ehhez szól hozzá az itt következő cikk.

A békeszerződések »biztosították« a világháború után kisebbségi sorba szorult népek teljes nemzeti és állampolgári jogait. Mindamellett maguk a szerződések nem értek volna semmit, ha azokat három nagyhatalom nem garantálta volna. E három nagyhatalom: *Anglia, Franciaország és Olaszország* volt. Garanciájuk mintegy negyvenmillió főnyi kisebbségbe került néptömeg szabadságjogaira vonatkozik, tehát olyan hatalmas népmozaikra, amely maga is nagyhatalmat jelentene, ha állami szervezettel rendelkezne. E negyvenmillió tömegben szerepel a magyar kisebbség is, három országban elosztva körülbelül három és félmillió lélekszámmal.

Amde hamar bebizonyult, hogy a békeszerződések egyes pontjai garanciával csak annyit érnek, mint garancia nélkül. Az *aktuális erőviszonyok* és az erőket mozgató *érdekek* döntik el ezeknek a nemzetközi szerződéseknek a sorsát is, csakúgy, mint egyéb hasonló szerződésekét. Sem az aláíró hatalmak, sem a szerződések betartását garantáló államok az ujjukat sem mozdították meg eddig, hogy a kikötéseknek megfeleljenek. A Népszövetség pedig ugyanúgy nem tett semmit, mint ahogy számos más ténre sem. Az államok fizetik a magas tagdíjakat, eredményeket azonban csak akkor érnek el, ha *kívánságaikat* kellő erővel és retorziók kilátásba helyezésével tudják támogatni.

Magyarország azok közé az államok közé tartozik, amelyek szerződésben megállapított jogait sem fegyveres erővel, sem hatásos retorziókkal nem tudják tiszteletben tartatni. Szomszédai a kisanant kereteiben olyan erőt összpontosítottak ellene, amely lehetetlenné teszi még a szabad lélekzést is. Egy eszközünk maradt csak: *a tiltakozás*. Tiltakozás olyan nemzetközi fórumokon, amelyek tudomásul veszik ugyan a jogokra való hivatkozást, csóválják is a fejüket a magyarpusztításnak azon a minden mértéken túlmenő fokán, amely az utódállamokban folyik, a tiltakozásokat és panaszokat azonban *ad acta teszik*. A magyarpusztítás pedig folyik tovább zavartalanul.

Eredményei megdöbbentők. Bár pontos statisztikák, érthetően, nem állnak rendelkezésünkre, a *Bécsben* megjelenő *Staat und Nation* időnként közölt adataiból s az utódállamok magyar szervezeteinek közléseiből megállapítható, hogy *a magyarság anyagi, szellemi és népességi pusztulása egyre rohamosabb*. Erdélyben nagy magyar tömbök vannak, ezért és Erdély történelmi multjából kisugárzó politikai ereje miatt elbánni velük igen nehéz. *De a nehézségek csak fokozták és egyre fokozták a román hivatalos és félhivatalos módszereket*. Magyar iskolák egész sora szűnik meg, vagy teügődik, a minduntalan elrendelt nyelvvizsgák a munkások és alkalmazottak ezres tömegeit vetik nyomorba, magyar falvak és városok vezetői már egyáltalában nem lehetnek magyarok. Különböző pénzügyi műveletekkel a *tűnyomórészt* fatermelésből

*Magyarország 1936.
júl. 19. 164. sz. 5.*

élő székelységet torkig eladósították, javaikat dobraverték, a nép elszéled Románia városaiban és napszámossá, kocsissá, inassá és cseléddé vedlik, esetleg kivándorol. A lángragyúlt nemzeti mozgalmak még akkor is a magyarokat pusztítják, amikor antiszemita hadjáratot folytatnak, mert a zsidó kézben lévő gyárak munkásai eddig magyarok voltak, ezután azonban románok lesznek. A »magasabb« államrezón kifinomult eszközeitől kezdve a fonóasszonyok guzsalyának összetöréséig, székely templomok ablakainak beveréséig, gyermekek csendőri brutalizálásáig minden eszköz megtalálható az erdélyi kinzókamrában.

Szlovenszko magyarsága politikailag szenvedettebb, mióta a magyar pártoknak sikerült fúzióra lépniök. Addig azonban a belső villongások rendkívül meggyengítették a magyarság szavának erejét. Újabban pedig nemcsak a magyar falvakban felállított szlovák iskolák morzsolják a magyar kisebbséget, hanem az új államvédelmi törvény is egzisztenciájában fenyegeti, mert bizonytalanná válik a katonai övek területén fekvő magyar földtulajdon sorsa.

Legnépesebb és leggyengébb a magyarság Jugoszláviában. Ott gyökeresen intézték el a magyarságot, különösen mióta megszűnt az alkotmány. Pisszenés is alig hallik délfelől, a Vajdaságban szétszórt magyarok már szerény műkedvelői előadásokat sem tarthatnak, ifjúságuk reménytelenül tengődik, lapjaik éppen csak a nyelvükben mernek magyarok lenni, szellemi élet és összetartó erő alig van. A jugoszlávok még azt sem engedik meg, hogy néhány néprajzi szempontból fontos magyar települést nemzetközi téren is elismert tudósok felkeressenek.

Kétségtelen, hogy a német kisebbségek helyzete sokkal kedvezőbb. A szászok már 1919-ben, a gyulafehérvári nemzetgyűlésen csatlakoztak a román államhoz, biztosították jogukat s még úgy is sikraszállanak értük, hogy a magyar kisebbségekkel szembe fordulnak, ha kell. A csehszlovákiai hatalmas német kisebbség pedig egyik legnagyobb parlamenti pártját adja az ottani politikai életnek. Jugoszláviában sem nehezedik úgy az államhatalom elsorvasztó súlya a németekre, mint a magyarokra. Mindennek legfőbb oka maga a Német Birodalom, óriási néptömegének súlyával, hatalmával, szervezetségével, gazdasági és fegyveres erejének tiszteletet keltő méreteivel. Németország köthet gazdasági szerződést azal a sejtetett gondolattal, hogy a szerződő félnek csak előnyére válik, ha a német kisebbséget úgy-ahogy békén hagyja. Németország az új nacionalizmus veszedelmes jelszavait szegezi szembe a kisebb, de nacionalista elfogultságban tobzódó államokkal. Németország árnyéka hatalmas, a kisértettől tartani kell.

De vajjon a kis Magyarországot, elmetezett véreireivel, tengődő gazdasági életével, nyersanyaghiányával, megoldatlan földkérdésével, a belső erőket megbontó szociális ellentétek súlyosságával, az állampolgárok jogainak csonkításával milyen erőt jelent az utódállamok felé? A jog és

igazság erkölcsi ereje rettenetes, — de *miképp realizálódhassék*, ha nem támogatja sem fegyver, sem szilárd, kiegyensúlyozott, *minden energiáját kifelé irányító* társadalmi rend? Szavunk olyan, »mint mikor viharban árva méh döngéssel« — ahogy Arany János mondja.

Részben magunk is hibásak vagyunk ebben. A háború után csonka országot, de *tabula rasát* kaptunk. Hozzáfoghattunk volna a belső erők megszervezéséhez. Ezer esztendőnk, kultúránk és népünk rendkívüli értékeire támaszkodva rendet teremthettünk volna a földkérdésben, mint ahogy más államok tették. Határainkat körülültethettük volna a szilárd magyar kisbirtokok áthághatatlan sövényével. Szövetkezetekbe foghattuk volna a parasztok millióit, mint Finnország, Észtország. *Teljes politikai felszabadítást hajthattunk volna végre a széles néprétegekben s ezzel lehetővé tehetük volna az alul elnyomott erők feltörését, érvényesülését.* A szavakban és rossz művekben hirdetett nacionalizmus helyett kiépíthettük volna *valóban nemzeti népkultúránkat* s döntő érvényre juttathattuk volna *a szellemi élet egész roppant területén.* S mindez magávalhozta volna gazdasági életünk beláthatatlan megerősödését, a termelés fokozódását, a piacok bővülését, *a jólét és életakarát növekedését.* Magyarország még kicsinységében is *a kifelé feszülő erők hatalmas leydeni palackja lehetett volna,* hiszen még így is nagy, tekintélyes erőt képvisel, amit a kisantant léte is bizonyít.

Ehelyett élethevágó problémáink ma is csak problémák s élethevágóbbak, mint valaha. Háromezernégy-száz községünk közül ötszáznegyvenben pusztít az egyke. A *puszta választói jogról* is csak szavakat halunk. A nép igen sok vármegyében teljesen elszegényedett, de ahol megvásárolhatná is a felszabaduló földet, a »középbirtok védelmének magasabb nemzetpolitikai szempontjából« nem a kisparasztoknak engedik át. (Lásd: *Letenye zalamegyeyi községet és Kőszéget.*) Folytathatnók a felsorolást, de nincs értelme. Aki kíváncsi rá, hogy *mit nem* tettünk, olvassa el huszonhat év komoly publicisztikáját és irodalmát, azután — *menjen ki falura.*

Tettünk és teszünk ellene mást. Gombamód szaporodnak a pártok, amelyek egymás letiprása árán akarnak diktatórikus hatalomra jutni. Élesítik a társadalmi és egyéb ellentéteket. Növekszik a közéleti gyűlölködés, *folyik az erők félelmes elforgácsolása.* Hová fog ez vezetni? Távol áll tőlünk, hogy holmi »nemzeti egységet« és »turáni átkot« emleges-

sünk, a nemzeti egységnek azonban *gyakorlati feltételei* vannak, minde-
nekelőtt a *gazdasági javakban való demokratikus részesedés és a politi-
kai jogegyenlőség.*

A *Magyarország* legutóbbi, a ma-
gyar kisebbségek problémáival fog-
lalkozó cikke megemlíti *Frank* német
birodalmi miniszter beszédét, amely-
ben felhívja a világ figyelmét a ki-
sebbségek nehéz sorsára. Bizonyos,
hogy Németország még nagyobb súly-
lyal képviselhetné a kisebbségek jo-
gait, ha maga is a teljes szabadság
álláspontját foglalná el, mert hiszen a
szabadság épügy egy egész rendszer.
— *stílus* — mint ahogy rendszer az
elnyomás, bármely területén nyilván-
uljon is meg az életnek. A magyar
kisebbségek sorsára döntő tényező az,
hogy a világ bármely államában a
szabadság hívei jussanak szóhoz és az
elnyomás ellenségei némuljanak el. *A
nagy rendszerben az is számít, hogy
mi történik Danzigban, vagy akár Da-
maszkuszban, hogy mi történik a ki-
sebbségi vélemények sajtójában, poli-
tikai megnyilatkozásaiban.* Nem köve-
telhetek szabadságjogokat semmiféle
területen, ha magam csak egyetlen
területen is korlátozom! Számunkra
és minden kisnép számára pedig élet-
kérdés a szabadság kérdése. Mi bele-
pusztulhatunk abba, ha Európa bár-
mely részén bármely kisebbséget, vé-
leményt, vagy gyenge társadalmi osz-
tályt üldöznek.

Jeleztük, hogy a békeszerződések
kisebbségvédelmi kikötéseit három
hatalom garantálta. Helyesen mondja
a *Magyarország* cikke, hogy a három
közül csak *Anglia* jöhet számításba.
Mindenesetre okos gondolat Anglia
felkérése egy kisebbségvédelmi konfe-
rencia összehívására, az összes érde-
kelt államok bevonásával. Időszerű is,
mert ha így folynak tovább a dolgok,
és a sors visszajuttatná a magyar jo-
gát alá az élszakított területeket, ott
hovatovább már csak romokat és nem
életerős magyarok virágzó életét ta-
lálnók. Számítani lehet a nacionalista
uszítás még vehemensebb fellángolá-
sára is. Egyedül Anglia magatartása
döntheti el a jövőt. Az angol harmó-
nia, mérséklet, az emberi jogok angol
értelmezése, a megfélemlő angol fegy-
veres erővel támogatva. Igen, ha
Anglia megértené, hogy mit jelent
negyvenmillió ember jogfosztottsága,
kiszolgáltatottsága és pusztulása és
megértené azt is, hogy mit jelent az
izzásig hevített keserűség feszítőereje
Közép-Európában, sokat tehetne. Más
kérdés azután, hogy ez az egyetlen
hatalom, amely a garantálók közül
most valóban dönthet, nem látja-e ma-
ga is a Népszövetség csődjében együt-
tal Közép-Európa társadalmi és poli-
tikai építményének csődjét is? És nem
inkább afrikai és keletázsiai problé-
máit látja-e fenyegetően sürgőseknek
a középeurópai problémák helyett...

Egy tény: úgy a külpolitika, mint a
magyar belső politika területén elő-
térbe kell kerülnie a magyar kisebbsé-
gek sorsának. Ha ez megtörténik, a
magyar élet komoly és mélyreható át-
alakulása meg fog végre indulni. S
amilyen tempóban felbontjuk a belső
erőket lekötő háló szövődékét, olyan
mértékben remélhjük, hogy nemzet-
közi téren is sikerrel szállhatunk so-
rompóba szenvedő magyar véreinkért.

KRITIKUS SZEMMEL

írja: DÓCZY JENŐ

Mikor Kodolányi János új regényének: „A vas fainak” az olvasásába kezd az ember, valami nyers, erős illat árad felé a könyvből. Bajos elemezgetni ezt a napos legelőkéből, kancatejéből, vérből, könnyből, emberi veritékből, kirobbanó vad indulatok gőzéből gomolygó illatot, a tatárjárás-korabeli magyar élet szagát, melyet az orrán keresztül minden idegében érez az ember. Sok mindentől tevődik össze ez a nyers, erős illat, csak egy hiányzik belőle: a dohosság. Olyan friss, életszagú ez a regény, mintha ma vagy tegnap történnék mindez. Nyoma sincs rajta, hogy hosszú századok ülnek a koron, melyet az író élénk elevenít. Ez talán a legnagyobb erénye. Olyan fokú beleéléssel írta meg Kodolányi ezt a regényét, hogy az a folytonos érzésünk: az íróval együtt mi magunk is ott vagyunk mindenben, az egész akkori világban. Hasig ér a lovunknak a fü, amerre járunk, fü, tenger fü mindenfelé, buja rétek, gazdag legelők, ménesek, barmok csordái, sátrakban lakó népek, izmos, magas, nyulánk magyarok, alacsony, kis, zömök, kerekfejű kúnok. A király udvarában fegyveres népek, maga az érsek is, hatalmas alakjával, pallósszerű kardjával inkább katona, mint pap. Mindenütt ott vagyunk. Részt veszünk a nép, a parasztság mindennapi életében, asztánvetésben, családi örömeiben és bajokban, vetélkedésekben, keshégyig menő torzsalkodásokban. Tanúi vagyunk a lakodalmi szertartásuknak, a népi szokások, babonák, rontások cerimóniáinak, egyszerre áldozunk Jézus úrnak és a pogány öregistennek, mert hát nem lehet tudni... Aztán ott vagyunk a nemes urak szőnyegekkel, lelógó kendőkkel, íjjakkal, tegekkel, csákányokkal teleaggatott sátraiban is s hallgatjuk a medvebőrökön ülő, sebhelyes fejű, agyafúrt eszű urak óraszámra elhúzódo tanakodásait, hogy hát mi legyen, hogy legyen, ha csakugyan betör az országba az „tartár”. — És látjuk magát a királyt is, Bélát, amint a komor őszi estében egyedül ül palotája magános termében, görnyedten ül a nehéz tölgyfaasztal mellett. Nagy homloka fehéren csillog a gyertyafényben, gyűrűs ujjai a kupát forgatják. Bámul komoran, csüggedten a bizonytalan, kétes magyar jövőbe, sötét éjszakába... Mi lesz, ha itt lesz a tartár!? Kire támaszkodják, kivel védje

az országot? Az önző nemességgel, a kun atyfiakkal vagy talán Friderikus herceg vérteseivel!?... A király tűnődve bámul maga elé, az ablak máriatüvegén pedig, mint a könny, csurog az esővíz. Majd csurog itt, sőt patakokban ömlik nemsokára egyéb nedv is. Napokon keresztül, amerre jár az ember, lerombolt falvak, templomok üszkei s ezrével hevernek majd az utakon az eltemetetlen hullák és dögök...

Valami nagy, epikus nyugalom terjeng ezen a nehéz, vajudó, sötét világon. Lépésről-lépésre halad előre az író, nem siet, nem kocog, nem izgatja a végkifejlés katasztrófája, mintha nem is tudná, vagy nem törődne vele. Olyan nyugodtan rajzolgatja fel az események hosszú sorát, úgy mintáztatja a kis és nagy emberekét, úgy ecseteli, színezgeti a tömegjeleneteket, mint cellájában a krónikát író barát, vagy Rogerius mester, a vára di kanonok. Csak persze az ecsetet, a különböző színű festékeket egy gyakorlott kezű, modern szemű művész forgatja, keveri, aki nemcsak a helyzetek rajzához, hanem az emberek és népek jellemzéséhez is nagyon ért. Külön élvezet megfigyelni: mennyire belelát a magyarok és kunok, meg a mongolok más-másfajta népjellemébe, s szinte hangot vált és színeket cserél, mikor egyikről vagy a másikról beszél. — S ha, az előbb a krónikás barátal hasonlít

tottam össze, ez a hasonlat annyiban is megáll, mert ugyanazt a nagy türelmet, odaadó munkát lehet csodálni benne is, amit egy krónikás barátban, amint cellája csöndjében táblája fölé hajolva rajzolgatja a betűket. S Kodolányiban is van valami a pepecselő barátból. Úgy elidőzget az apró eseményeknél, a részletecskéknél, hogy munkája bizony sokszor fárasztóvá válnék, ha nem élné a legelevenebb életet a legapróbb részlet is. De ez a sok kicsi rész, melyből mint mozaikból tevődik össze az egész, valahogy mégis hátrányára válik az egésznek. A műből hiányzik a hatalmas lendület. Lehet, hogy ezt sokan meg se érzik, de aki a monumentális témából valóban nagyszabásút vár, az nem veszi szívesen, hogy mikor ő repülni szeretne a viharos események szárnyán, az író földhöz kötözi figyelmét és az élet színes apróságait teregeti elébe. Hogy ez hozzátartozik az epikus stílushoz? Hogy

a nagy, klasszikus époszoknak is ez a madara? Igaz. De már Arany epikus művei a részletek eleven rajzán túl egy nagy szintézisbe tudják lendíteni az nagy szintézisba tudják lendíteni az eseményeket. Épp ez a modernség benne.

Kodolányi modernsége a naturalizmus. Hogy úgy adja a dolgokat, ahogy voltak, vagy lehettek, vagy lenniök kellett. Minden kendőző szer nélkül. Amíg ez a stílus a történelem adataiból liktető életet teremt, addig nincs is semmi baj, sőt minden dicséretünk övé. De nem tudjuk elfogadni a művészetben a „naturalia non sunt turpia” elvet és a naturalista elemzés kedvéért a szövegbe fölöslegesen belepetyegtetett „mazsolákat”. De hát, úgy látszik, ez már a naturalizmusnak természetes velejárója. Még olyan kiforrótt író sem tud szabadulni tőlük, mint amilyennek Kodolányi János mutatja magát e nagy regényében.

A naturalizmus idejétmúlt dogmatikája különben egyáltalában nem köti ma már Kodolányit. Nemesak az élet szennye érdekli, hanem a szépségei is. Gyönyörű idilliumok, bájos hangulatképek illeszkednek a harcias, vagy lármas jelenetekbe, akár csak a homéroszi époszokban. Soká nem felejtí például a regény olvasója azt a kis képecskét, melyben megmutatja az író, hogy a vad, falukat perzselő, ellenséget előbb megcsönkítő, majd halomra gyilkoló tatárnak is emberi szíve van. — „Egyszer, amint tanyájukon heverték, sérült pinyőke akadt a lábuk elé. A tatár felvette a pihegő, vergődő madarat, kerges tenyerében dédelgette, tollait óvatosan megtisztogatta a sártól, csőrébe beleköpött s puha fészket készített neki a csekmenye öblében. Így lovagolt aztán napokig, féloldalvást ülve a nyeregben, nehogy agyonnyomja a beteg madarat. Pihenőn elővette, megvizsgálta, beleköpött s a többiek kíváncsian nézték, kérdezték, ugyan gyógyult-e már. Amikor pedig csakugyan meggyógyult, nevetve tolták fel egy fára s lesték elrepül-e. A madárka jobbra-balra tekintgetett, szárnyát kinyújtóztatta s látva, hogy nem fáj, felkerekedett. Hosszan bámultak utána, míg csak el nem tűnt...” — Ez a kis jelenet nemcsak a tatárt jellemzi, hanem az író is. Neki is van szíve. S szíve dobogása meghallik a naturalista ruhán keresztül is. Ez a ruha már többé nem páncél, nem tudja fölvertetni az író a gyöngédebb érzelmekkel szemben. Ez a legnagyobb fejlődés Kodolányi írásművészetében.

Külön kell még szólnunk arról az érdekes nyelvről, melyen a regény alakjai beszélnek. Amlát az író alapos forrástanulmányokkal írta meg a tatárjárs korát s etnográfiai, szociológiai, néplélektani bemutatásokat csál a XIII. század Magyarországáról, ugyanilyen

beleéléssel, de még több művésszel igyekeznek feltámasztani az Árpád-kori nyelvet. Még több művésszel, mondom, mert ez a nyelvi rekonstrukció voltaképpen hűlten hívság. Több benne a művészet, mint a nyelvtények történeti igazsága. Ha szorosan tartaná magát az egykorú nyelvhez, ha tényleg a XIII. századbeli nyelvet adná alakjai szájába, úgy művét valószínűleg senki sem értené meg s mindenki olvasatlanul letenné. De hát Kodolányi nem tudományt írt, hanem regényt s éppen elegendő ha megérezteté az emberek beszédében is a kor hangulatát. Kódexekből, okiratokból s az egész magyar nyelvterület tájszólásaiból csál tehát egy színes ötvözetet, egy nyelvet, melyben szervesen egyesül a történeti igazság az alakító, nyelvi fantáziával s melynek erős, szuggesztív hatása alól alig lehet szabadulni. Nekem, őszintén bevallom, ez tetszett legjobban Kodolányi munkájában, mely méltóan sorakozik legjobb történeti regényeink mellé.

Új Magyarország

1936. júl. 26.

170. sz. 14.

1936. júl.-aug. 95

NAGY LAJOS:
BUDAPEST NAGYKÁVÉHAZ.

Siessünk annak megállapításával, hogy Nagy Lajos nem egy budapesti kávéház életét írta meg. Nem arról van itt szó, hogy a Körút és egy kisebb utca sarkán kik fordulnak be a kávéház villogó forgóajtáján, hogy rendelkeznek, veszekszenek a pincérrel. Kávét isznak-e, vagy lágytojást esznek, panaszkodnak-e fejfájás, rossz üzlet és politikai zavarok miatt, vagy nem, alapítanak-e lapot s ha igen, mikép változik át háromszori vedlés után a lap szélsőbaloldali „mozgalmi orgánumból” a szélsőjobbba át bizonyos „Csatorna” című társadalmi és „közgazdasági” riportlappá, nem is arról, hogy írók, ügyvédek, kereskedők, prostituáltak mikép verődnek társaságba egy-egy márványasztal körül. Itt Budapestről magáról és a polgárságról van szó. Pontosabban: nem is kizárólag Budapestről és a budapesti polgárságról, hanem egy kissé Párisról, Berlinről, Rómáról, a világ minden polgári államában lévő kávéházról és polgárságról.

Persze, ahogy ez a Budapest, ez a kávéház és ez a polgárság megjelenik előttünk, az a legnagyobb mértékben kiábrándító. Nem is bizonyos, hogy minden kávéház és minden polgárság ilyen. Mert például a franciának vannak tradíciói, vannak kapcsolatai a francia néppel, nyelvvel és kultúrá-

val, a francia gondokkal és örömeikkel. Az a polgárság viszont, amely Nagy Lajos *Budapest nagykávéházában* tolong, vitatkozik, jajgat, nevet és beszél, szinte légüres térben mozog. Nincsenek gyökerei, mérges virág, a korból nő ki ugyan, de nem a magyar földből, multból, nyelvből és kultúrából. Látóköre az irdáig, üzletig, moziig, bulvársajtóig, kabaréig, detektívregényig és — újból az üzletig terjed. De épen ezért budapesti polgárság.

Az író ül egy sárokasztalnál és figyel. S mint a rulett golyócskái, elperegnék előtte egy fullasztó budapesti nyár kávéházi életének alakjai reggeltől-estig. A figurák álarcban jelennek meg a kávéházban. Jól vasalt ruha, tiszta ing, keztyű van rajtuk, zsebükben diploma, üzletnyitási engedély, ujságírói igazolvány, vagy épen korrektúra duzzad. Arcukon a modern ember önérzete, okossága, világlátottsága, olvasni- és írni tudása feszeng. Szívükben egy kis cinizmussal és bohémiával vitorláznak az asztalok körül, mint mooskos tengeren hajótörött kalózok, akik megrémülnek ugyan egy pillanatra a rájuk váró fulladás rémétől, de azért rávigyorognak a mélyből felvicsorgó Halálra s kigúnyolják sápadt csontarcát, odvas fogait, üreges szemgödreit. Úgy emlegetik őt, mint régi jó ismerősüket s remélik, csak akkor nyúl fel értük, amikor már mindenkiért, az egész társadalomért, egész Európáért. Ha pedig valamelyiküknek eszébe jut, hogy még a hajóroncon is felakaszthatják őket, mielőtt az árvíz mindent elborít, eszükbe villan az utolsó üzlet: *akasztófát szállítani* a nagy kivégzésre, a saját kivégzésükre is, — százszázalékos haszonnal...

Nagy Lajos lerántja polgárai álarcát, de úgy, hogy az arcuk bőre is leszakad. Gyors és biztos

Vallás 1936. júl.-aug. 1

7-8. m. 374-375.

Könyvek

kézzel nyúl hozzájuk, nincs menekülés, bújás, futás előre. Kísérteties kegyetlenséggel szimatolja meg a Polgárt a szélsőbaloldali költő álarca mögött csakúgy, mint a „mindenen felülemelkedő” humanistáé mögött. *És* mozdulat, néhány oldalnyi *ésem*, aprólékos, hideg leírás, analízis, mozdulatok, hangok, arcjáték, mondatfűzés rajza — s a Polgár véresen kiterítve fekszik előttünk.

Nemcsak ő maga, hanem mindaz, ami hozzá tartozik. Tehát a miliője, a társadalma, a szellemi rendszere is, amelynek egyébként szerves része. Ez az az atmoszféra, amelyben kivirult. A sajtója, — a regényben elszórt jellemző sajtószemelvények pokoli hangon rikácsolják a magyar sajtó lényegét! — a kereskedelme, ipara, közlekedése, iskolázottsága, világszemlélete, a kávéházon kívül hagyott családi élete, szerelmi konfliktusai. Lassanként összerakódik előttünk az egész konglomerátum, amelyet *Budapestnek* hívnak s amelynek határai az igeragozás módjától a titkon el-suttogott imádságig, a kétségbe-esés fojtott sóhajaiig terjednek. És Budapesten túl az egész, halálos elítélésben vonagló polgári társadalomé.

Az író módszere: *szimultán*. Alakokat kapunk, akiket csak a kávéházi helyiség falai, az utcák kötnek össze, de nem is ismerik egymást. És mégis egy hús, egy vér valamennyi, rokonok, a Kor gyermekei. Helyzeteket ír le az író, amelyek mindennap előfordulnak, szökváltásokat, amelyeket minden nap hallunk Budapest aszfaltján. De ezek a mozaikrészek az író szemléletének könyörtelen ítéletében eggyé válnak s az ítélet, mint egyetlen mammutlényt végzi ki őket előkelő és finom hidegséggel.

Igazságokat állapít meg? Igen, mindenek előtt igazságokat, a tárgyilagosság érdekmentességének magasáról. Mint ahogy a *Kiskunhalom*-ban is tette. Ez ellen a pontos budapesti szociográfia ellen nem lehet érvelni, nem lehet tévedéseket felsorakoztatni. De az igazság kétoldalú, mint mindig. Ha erről az oldalukról nézem az eseményeket, igazak, ha amarról: úgy is igazak. Igazak, mint *tények*. Ha Nagy Lajos csak tényeket írt volna meg, még nem lépte volna túl a realizmus, vagy, ha úgy tetszik: neorealizmus műfajának törvényeit. Nem mutatta volna meg önmagában az embert, legfeljebb a kiábrándult, reménytelen tudóst, emberi figurák, budapesti tenyészet tudósát. Az igazi író és költő azonban ott kezdődik, amikor egyenlőértékű igazságok: *tények* között — választ. Amikor a tudatos, megfigyelő és konstatáló ész visszavonul s az akarat lép elő, hogy cselekedjék. Hogy egyenlőképpen igaz valóságok ellentétei között döntsön. Akik felületesen olvassák ezt a könyvet, talán úgy érzik, Nagy Lajos nem döntött, vagy nem árulja el a döntés eredményét. Főként azok érzik így, akiket a könyv a lelkük mélyén akár tudatosan, akár tudatlanul sért. Én egyetértek Nagy Lajossal és ha nem hallgatom is el, hogy a *Kiskunhalom*, ami a kompozíció egységét és szilárdságát illeti, fölötte áll a *Budapest*-nek, ha ott a színeket tisztábbaknak, a világosságot ragyogóbbnak érzem is, Nagy Lajos döntését helyeslem, mert szavai mögött ott érzem az igaz író hangját: úgy-úgy és nem-nem, s ami ezen túl van, a Gonosztól van.

Kodolányi János

Válasz 1936. júl.-aug. 7-8. 12, 377-375

Halottak, akik élnek

Megjelent a Pesti Napló Könyvek augusztusi kötete

Huszonhárom elbeszélés van ebben a kötetben, huszonhárom olyan magyar írótól, akiket már a temetők pora fed. Egytől-egyig a múlt század végének írói, annak a korszaknak, amely túl volt a kiegyezés bölcs megalkuvásán, nem emlékezhetett 18-19. hősi harcaira s amelynek szemeláttára homlott el a nagy fellendülés, a gazdasági jólét, az építkezés, modernizálódás, nagyipar lüktető, hajszolt élete. Budapest ekkor nőtt világváros, ekkor bújtak ki a földből a hatalmas, tornyos és malterdiszes paloták, ekkor robotgalt végig a vadonatúj uccákon az első autók, első villamosok, ekkor született a »harmincmillió magyar« gőgös jel-szava... Ennek a hangos, duzzadó, kevélykedő kornak, ennek az optimista politikusoktól vezetett századfordulói Magyarországnak az írói voltak ők.

Ha valaki híven akarnd megírni az ország kiegyezés-utáni történelmét s nem vakítottatná el magát a nagypolitika, a gazdasági lüktetés látszatlányától, hanem a lelket keresné a felszín mélyén, csak az írók mutatnának neki helyes irányt. És megdöbbentő az az ellentét, amely a fellendülés hangos zenéje és az írók lemondó, keserű, kiábrándult hangja között mered, Kárpáti Aurél, a kötet kiváló szerkesztője, igen helyesen és világosan mutat rá bevezető tanulmányában erre a furcsa, kínzó és csodálatos ellentétre.

Csak a házak nőttek négy-ötemeletesekre, csak az uccák nyúltak meg, csak a sürgés-forgás volt nagy és a hang volt erős — az irodalomban pesszimista nópellák jelentik ezt a kort.

Mert a magyar szellem már akkor megindult a legmélyebb és legkönyörtelenebb pesszimizmus tártánlátása felé. Az író szemét nem lehet bekötni! És az a szem egyre bátrabban és élesebben szegeződött a realitásokra. Még féltყოlos volt ugyan az érzelmességtől, még remegett egy kissé a félelemtől, de már Kaffka Margit s a legkönyörtelenebb: Ady Endre egész valóságában látta és felmérte a magyar sorsot.

A kispolgári vidámság, cicoma, hejehuja, szorgalom és optimizmus alatt ott borzong a tisztán sejtő, majd élesen érző magyar lélek. Így ez a huszonhárom novella nemcsak a magyar novellairás aranykorának legszebb kincseit jelenti, hanem mély örömet és élvezetet, nemcsak igazt, nemes értelemben vett szórakozást nyújt, hanem magunkra ismerést is. És hogy a Halottak, akik élnek kötete ilyennek sikerült s minden kendőzéstől mentes maradt, az Kárpáti Aurélnak, a jóméregű kritikusnak és nagyszerű írónak és Laczkó Gézának, a sorozat külön szerkesztőjének az érdeme. (—1—)

Magyarország 1936. aug. 1. 175. n. 2.

Rózsika

Elbeszélés

Írta: Kodolányi János

Szabó István kislánya, Rózsika, tizenhétéves. Egyedül van otthon. Babos kék ruhában, fején hátrakötött piros kendővel guggol, a konyha tégláját mossa fel. A vörös téglá szinte izzik a víz csillogásától.

Rózsika vékony, kissé vérszegény, fehéresed leány. Látszik rajta, hogy sokat nélkülözött, sok félelmes dolgot látott és hogy soha nem volt ideje megszokni egy helyet, mert az apját igen gyakran elbocsátották a munkahelyéről. Büszke és szerény, sőt néha féltékeny is. Nem jár sehová, nincsenek udvarlói, a jómódú gazdaleányok szóba sem állnak vele. Proli, — mondják. Egy gépész leánya...

Amikor Laci belép, a kisleány elpirul, félkarjával elsimítja homlokából a szőke haját és mosolyog.

— Eppen most jön, amikor ilyen rendetlenség van nálunk!

Megtörölgeti a kezét s odanyújtja Lacinak. Barátságos kézfogás ez, a finom, de munkától kipattogzott gyermekkéz nyugodtan simul a fiú úri kezébe.

— Anyám a városba ment, apám meg csak este jön haza a malomból. Egész nap magam voltam, már unom is az egyedüllétet. De mingyárt elvégzem a dolgomat és aztán beszélhetünk. Menj be addig és üljön le.

A hangja is gyermeki.

Laci bemegy a szobába. Valamikor porszórt volt ez. A kis szoba csinos és tiszta, fényűzős padlója aranyárgán fénylik a súrolástól, hosszú rongypokrócok futnak rajta végig. A fal mellett két ágy, meg egy szekrény, továbbá egy tábori ágy áll, ez az utóbbi a Rózsikáé. Az asztalt érzéges, kispolgári kézimunkaterítő takarja, a kézimunka rajzának pontosan a kellős közepén, kínos gonddal odaállított lila üvegábrában három szál piros rózsza virít. Az ágy fölött, ahol a szentképek szoktak függni, Marx szakállas feje néz megörvén. Barkaágak is vannak fölébe tűzve. Rózi ágyán a pokrócon két könny hever. Az egyik valami röpírat, a másik meg egy kopott, elnyútt, agyonolvasott Marlitt-regény. Laci elmosolyodik, leül az asztal mellé és cigarettára gyújt. Egy kis izgalom csiklandozza. Ezt az izgalmat mindig éri, ha egyedül marad egy idegen szobában.

— Na, készen vagyok, — mondja Rózi, letli az ágya szélére, harisnyát, cipőt húz vékonyka, formás lábára, aztán ügyesen ruhát cserél, anélkül, hogy csak egy tenyérnyit is láttatna a testéből. Ledobja piros kendőjét és szőke haját két ágba fonva, elől leeresztve szépen rendbehozza. Majd citromot eszav a tenyerébe, ledobja má-

az arcát, nyakát és csuklóit s mosolyogva az asztalhoz ül.

— Na, most szép vagyok!

Egy percig titkolózva nézik egymást. Rózsika szeme világoskék, orra tövében néhány apró szeplőcske szegyenkezik.

— Maga olvassa ezt a könyvet? — kérdi a fiú a Marlitt-könyvre mutatva.

— Ezt is. Mindent. Ilyen prolinak sokat kell olvasni, hogy annyit érjen, mint más. Hát nem? Apám mindig ezt mondja. Jaj, szinte szédül az ember, ha arra gondol, hogy mi minden van, amit el kellene olvasni! Én olyan butának érzem magam.

— De hiszen még nagyon fiatal, — jegyzi meg a fiú fölényes, jóindulatú mosollyal, mint valami öregúr.

— Nekünk mindent magunknak kell csinálni, — folytatja Rózi egyre csillogóbb szemmel és egyre erősebben elpirulva. — Apám is mindig ezt mondja. De hát nincs időnk, mert reggeltől estig dolgozunk és szegények vagyunk. Magunknak könnyű, maguk tanulhatnak...

— Szóval... Akkor maguk nem is bíznak bennem? — kérdi Laci akadozva s nem tudja miért, de nagyon szégyeli magát.

— Azért nem szabad megsértődni, — engeszteli a lány ijedten — És láthatja, hogy én megbízok magában...

— De azért... azért nem tudna szeretni, például, egy ilyen úriembert? — teszi fel a kérdést mosolyogva, de szorongó hangon a fiú s iparkodik nagyon elfogulatlannak látszani.

Rózsika lehajtja a fejét és szorgalmasan vizsgálgatja az asztalterítőt, mintha eddig nem látta volna. Néhányszor vállat von. Azután felpillant.

— Tudja, az azért biztos, hogy én csak a magam fajtájabelit tudnám igazán szeretni, — mondja elszántan. — Amhár, ez olyan polgári dolog... Tudniillik a szerelem. Én tudom, hogy sohasem leszek szerelmes. Apám is mindig ezt mondja. A szerelem csak olyan íz... Buta érzéges...

— Ó, maga kis okos! — kiált fel túlzott nevetéssel Laci. — Hát el akarja velem hitetni, hogy a maga tizenhétéves szemével olyan érzéketlenül nézi a világot?

Rózsika ismét kihúzza magát, gyermekes ajkcsúcska megrándul, kék szeme egyenesen a fiú arcába tűz. Hetyke és merev.

— Én, igenis, hidegen nézek mindent és a szerelem polgári nyavalya! És ha csak tizenhétéves vagyok is, az nem számít, azért én lehetek öntudatos ember. Apám is mindig ezt mondja.

— Lám és mégis úgy megsértődött, mint egy polgári kisleány.

Rózsika beharapja az ajkát, idegesen izog, mozog a helyén és akaratlanul minduntalan az ajtóra pillant, mintha várna valakit.

— Hát ez a Marlitt-regény nem kispolgári könyv!

— Hát ez a Marlitt-regény nem kispolgári könyv!

Pesti Napló 1936. aug. 6. 179. sz. 2-3.

embernek elolvasni ezt is, — hadarja sebesen és a vállát vonogatva nevetgél. — Tudja, én mindent elolvasok, ami csak nyomtatva van. Sokszor mondom apámnak, milyen kár, hogy nem tanulhatok és nem tudok idegen nyelveket.

— Még tanulhat.

— Most már! — sóhajt kétségbeesett legyintéssel. — Ugy irigylem apámat, ő németül is elolvas mindent. Tudja, azokat a tudományos könyveket is. Nagyon okos ember az apám, úgy-e, maga is okos embernek tartja? Mondja, maga milyen nyelven tud? — teszi fel a kérdést egész váratlanul.

— No, nem valami sok nyelven — nevet a fiú gögösen. — Csak izé, németül, meg franciául.

— Jaj, de jó magának, de irigylem magát! Ha engem valaki németre, meg franciára tanítana!

— Hát ha nagyon akarja és nem veszi rossz néven, én szívesen tanítanám, — ajánlkozik Laci, de közben furcsán szégyenli magát és ujjával dobol az asztalon.

— Igazán? Jaj, de jó lenne! Tanítana! — s felpattan a székről, örömeben néhány tánc lépéssel végigkering a szobán, hogy csakúgy röpöködjék a szőke hajfonatai. Tapsol, dúdolgat és nevet.

— Na és, mondja, nehéz a francia nyelv? Jaj, mondjon valamit franciául, úgy szeretném hallani, amikor franciául beszél! — kiáltja lelkesen, amikor lühegve és sóhajtva visszadobja magát a székre.

Laci összeráncolja a homlokát és rendkívül komoly képet vág. Valami francia verssoron töri a fejét, de olyasmin, ami nem egészen közönséges dolog, hanem valami különös jelentősége és bája van.

— Si vous n'avez rien à me dire, pourquoi me pressez-vous la main? — mondja aztán halkán, akarata ellenére is érzelmesen és szavaló modorban.

Rózsika félrehajtott fejjel hallgatja, egy kissé nyitvafelejtve az ajkát is, apró, sűrű fogai kicsillannak nedves szájából. Látszik rajta, hogy valósággal issza az idegen hangokat valami olthatatlan, fájó szomjúsággal és máris többnek érzi magát, mint öt perccel ezelőtt. Vékony kezét úgy függesszi le a szék karjáról, mint aki elmereng a távolba és a felhők vonulását nézi.

— Na és, mondja, mit jelent ez magyarul? — kérdi aztán meghatott hangon, amikor a szavak elpengenek a csendben.

— Ez? Ó, ez egészen egyszerű mondat, — szabadkozik Laci egykedvűen. — Nem jelent jóformán semmit... Igazán, egészen közönséges mondat... Azt jelenti, hogy: »Ha nincs semmi mondanivalója számomra, miért szorítja meg mégis a kezemet?« Szóval, ennyi az egész.

— Jó! Nahát! Mondja el még egyszer, szeretném megtanulni, — lelkenéz a kislány.

— Laci megismétli a mondatot s perazé, most még halkabb, meghatottabb és érzelmesebb a hangja. Amikor elszózza a szinte zenei francia

mondat, Rózsika meghatottan suttogja maga elé, megrázva a fejét, elpirul és hangtalanul nevet. Laci furcsa izgalommal nézi. Képzletében már karjaiba kapja a kielányt, már csókolja s érzi a csókja ízét, már elképzeli, amint kettesben sétálnak napsugaras tájakon, sziklák között, kezükben könyvvel, fogaik között virágszállal. Már szinte bizonyos benne, hogy ez a lány az egyetlen, aki őt várja, akit ő vár... Összeszorítja a fogát s iparkodik közömbös dolgokra gondolni s mintha Rózsika ott se lenne, halkán dudorász magában egy dalt.

Elnézi Rózsikát, amint ott ül szemben vele, kíváncsian fordítja felé valószínűtlenül kék szemét s gyermekkezével szorgalmasan s egészen elmélyedve sodorgatja és huzogatja a kézimunka rojtjait. Laci arca most világfájdalmas, fásult mosolya egykedvű, szeme komor.

— Mondja, mi baja? — kérdi hirtelen Rózsika. — Haragszik?

— Nem, most haragszom... de hogy haragszom... — motyogja a fiú sötétén.

— De igen, látom, hogy valami baja van. Ne tagadja. Mi történt magával?

— Ne faggasson, Rózsika. Erje be annyival, hogy nem haragszom. Miért is haragudnék?

— De hiszen az előbb még... Nem értem...

— Bizony, maga ezt nem érti, kis Rózsika, — suttogja Laci rendkívül komoran, mint Byron. — Ne is értse. Maga csak maradjon meg mindig olyan vidámnak, kedvesnek és fiatalnak, ahogy Heine mondja, mint amilyen most. Legyen nagyon boldog és találjon valakit, aki nagyon szereti. Ne érezze magát olyan magányosnak és szerencsétlennek, mint én.

A kislányon látszik, hogy semmit sem ért az egészből. Elkomolyodva vizsgálja a fiú arcát, zavartan fesszeng a helyén s nem mer szólani. Ez bizonyosan az a »nagy pillanat«, gondolja.

— Na hát én most elmegyek, — mondja a fiú s lassan felkel, mint aki kívánja, hogy ne eresszék. — Adja át üdvözlőmet edesanyjának. Edesapja pedig a legokosabb ember. Sajnálom, hogy nincs itthon. — Kezet nyújt. — Csak annyit mondok, hogy magának van igaza. A szerelem kispolgári nyavalya.

— Hogy beszélhet egyszerre így! — pattan fel a kislány felháborodva. De azután lehajtja a fejét, ujjával az asztalterítőt babrálja s halkán szól: — Ha mindenáron menni akar...

— Igen, jobb, ha elmegyek... ha még most elmegyek, — felel a fiú vontatottan s kellő nyomatékkal, de azért egy helyben áll és a lány ujjait nézi.

Rózsika azonban hallgat. Nem tartóztatja. Mind a ketten várnak valamit, de nem néznek egymás arcába, csak a torkukat köszörülgetik. Azután Laci elindul az ajtó felé, mintha valami rettenetesen nagy és fájdalmas útra indulna.

A kislány nem kel fel az asztaltól. Magában suttogja: »Si vous n'avez rien à me dire... De est-ce a-suttogást a fiú már nem is hallja.«

Julian barát jubilál

Írta: Kodolányi János

Az idén karácsonykor lesz *hétsszáz esztendeje*, hogy egy dominikánus barát, *Julian*, visszaérkezett Budára, a királyi udvarba arról az útról, amelyet *Nagymagyarországba* tett. Ez az évforduló alkalomul szolgál arra, hogy a *fanatikus, hitéért életét áldozó szerzetest ünnepeljük*, emléke megörökítsük. Ezt Julian mindenképpen meg is érdemli. Utazása nem volt egyszerű térítő út, — több volt annál: *a magyarság sorsának, kettősségének és magányának szimbóluma*.

Őseink két ízben hasonlottak meg a honfoglalás előtt úgy, hogy a törzsek szétszakadására vezetett a nézeteltérés. Az egyik akkor volt, amikor a kazár birodalomból kiválva s a hozzájuk csatlakozott kazár — kabard — törzssel egyesülve Nyugat felé indultak, a másik pedig az *etelközi bese nyótámadás* idején. Ugylátszik, mindkét esetben a magyarságnak éppen a finnugor törzsei váltak le a nagy néptömből. Tán az volt ennek az oka, hogy nem forrottak össze eléggé a türk törzsekkel? Nem asszimilálták eléggé a türk törzsi rendszer életformáját? Talán a nyelvét sem tették eléggé magukévá? Valószínű, hogy az eléggé laza törzsi szervezet éppen a finnugor törzsek némelyikét nem kötötte elég szorosan a nagy közösségbe, az meg majdnem bizonyos, hogy még a honfoglalás idején is *kétnyelvű nép voltunk*. A törzsek neveiből megállapítható, hogy bár a finnugor magyar törzs volt a vezető csoport s ez adta az egész törzsszövetség nevét és vezető férfait is, éppen ez volt kisebbségben a türk, vagy török törzsek mellett.

Az első szétváláskor a kintmaradt törzsek a Kaukázus felé vonulhattak, a *Kubán és Terek* folyó, meg a *Don* torkolata mellé. Az ott elterülő széles szteppéken legeltették tovább barmaikat s hol egyik, hol másik nomád törzsszövetséghez csatlakozva, vagy néha maguk maradvá úzték »barantáikat«, azaz *rablóportyázásaikat*.

A második alkalommal viszont a kintmaradt törzsek Észak felé vonulhattak, vissza az eredeti tartózkodási helyre, a *Volga*, — akkor *Etilnek* neveztek — s a *Káma* vidékére, a *Jaik* — azaz *Ural* — folyó környékén ma is élő rokonaik közelébe. Ezt a területet neveztek *Nagy*, azaz *régi, öreg Magyarország*nak, míg az előbbi törzseket, mint *Dontú-magyeriakat*, azaz a *Don* torkolatánál élőkét emlegetik krónikáink. *Julian a Volga-mentieket kereste fel és találta meg*.

Az elszakadásokat a magyarság századokon át nem felejtette el. A honfoglalás után még sokáig *köreteket küldtek egymáshoz* s hírt adtak ezek is, azok is hollétükről, életük folyásáról. Az itteniek »*Csoba magyertainak*« neveztek a *kaukázusiakat és donmellékieket*, mondván, hogy *Csoba* nevezetű vezérik bírta rá őket az ottmaradásra. (*Csoba* annyit jelent, mint »ostoba«. Jellemző a kintmaradtak elhatározásának megítélésére!) A mordvinoknál ma is van egy népszokás, amely érdekesen világít rá a Nyugatra költözött magyarsággal való érzelmi kapcsolatukra. Évenként egyszer minden házában *egy tállal többet tesznek az asztalra*, mellé kést, kanalat helyeznek. *Ez a táll és ezek az evészközök az elszakadt magyaroknak szólnak...*

Később a követek elmaradtak, hírt már alig hallottak egymásról, noha

Magyarország 1936.
aug. 27. 195. 27. 9

feltételezhetjük, hogy még sokáig szálltak a mondák és kósza üzenetek keletről nyugatra. Az Árpádok rlatl mindig szoros kapcsolata volt a magyarságnak Kelettel, főképp a k's orosz fejelelémségek réévé, melyekkel hol harcban, hol rokonságban állottunk. És így, noha közvetlen érintkezésünk többé sem a Don és Kubánvidéki, sem az Etil-melléki magyarsággal nem volt, a kerülőúton szerzett, bizonyára elferdített értesülések és a magyarságban — mint minden törökös népben — erősen izzó történelmi emlékezés a régen oltakadt szájakat nem engedték teljesen feledésbe merülni.

II. Endre király idejében támadt néhány domonkosrendű szerzetesnek az a gondolata, hogy a *Nagymagyarországban rekedt pogány törzseket a keresztény hitre kellene téríteni*. A domonkosok specialistái voltak a nomád szteppenépek térítésének. Mind tudtak kunul, oroszul, bolgárul. Eleltük gyakran évezig tartó vándorlásban éltek, prédikálva és keresztelve, gyóntatva. Nem valószínű, hogy valami tudatos nemzeti érzés hajtotta volna őket. A középkorban a nagy katolikus közösség gondolata hevítette az embereket s nem az emberiséget részekre tagoló nemzeti eszme. De éppen mert a magyarságban igen erős történelmi tudat élt — különösen akkoriban — a lelkes szerzetesek nyilván nemcsak egy-két *pogány törzs* megtérítését tervezték, hanem hangsúlyozottan egy-két *magyar törzs* megtérítését is! Fájhatott szívüknek, hogy míg mi a Duna-Tisza közén megtaláltuk az egyedül üdvözítő igaz hitet,ők, a Volga mentén, a pogány ság sötétségében tévelyegnek.

Igy indult el négy szerzetes Keletre, hogy felkutassa a kintmaradt magyarokat, megkeresztelje őket s így érdeket szerezzen magának a túlvilági életben. Három évi fáradságos bolyongás után azonban csak egy érte el a magyarok lakóhelyét. Ottó, de már ő sem léphetett vérsink földjére. Találkozott egy odavalósi magyarral s tőle megtudva, hogy helyes nyom jár, visszafordult, attól félén, hogy ott vész, mint három társa és vele együtt elvész az utazás sikere is.

Hazaérkezvén, elmondta tapasztalatait rendtársainak, de már csak egy hétig élt ő is. A szörnyű megpróbáltatások és fáradalmak megtörték. Nem térhetett vissza többé szerzetestársával a Volga vidékére. Helyette négy másik dominikánus vállalkozott a lelkesítő feladatra. Ekkor még élt Endre király s az ő és fia, IV. Béla támogatásával útnak is eredtek. Előbb azonban pogány módra öltöztek, megnevezették hajukat és szakállukat. Konstantinápolyban szálltak hajóra s egy hónapig tartó hajózással átkeltek a Fekete tengeren. A Keresi-szoros kaukázusi oldalán, Tamán félszigeténél kötöttek ki s onnét gyalog vágtak neki a szteppéknek.

El lehet gondolni, micsoda utazás volt ez! Mindenfelé harcias, pogány és mohamedán népek és végtelen szteppék. Hónapokig vártak egy-egy karavánra, hogy hozzácsatlakozzanak. Így inkább biztonságban volt az életük. Akkor már félelmetes hatalom volt a mongolság. A hozzácsatlakozott közpázsiai török törzsek állandóan betöréssel fenyegették a volgáninneni területeket. Egyszer már meg is mutatták a foguk fehéret, amikor a Don vidékén, a Kalka folyóúál, tönkre verték a kunokat. Ekkoriban már

másodszor közeledtek a Volgához. Ilyen körülmények között utazott a négy barát, — közöttük *Julián* és *Gerhard* is, — szükreszabott élelemmel, szomjazva, éjszakánként szinte megfagyva, lerongyolódva, egyre Északra, a Volga folyása felé.

Hosszadalmas lenne elmondani, miként közeledtek céljukhoz, miként akarták eladni két társukat rabszolgának, hogy az árakon tovább meheessenek, mint maradt végül *Julián* kettesben *Gerhard*dal s mint érték el a volgai *Bulgáriát*, Bulgár városát. *Gerhard* akkor már nem bírta a fáradalmakat, de *Julián* nem hagyta el. Cipelte magával, amíg tudta. Végül egy mohamedán házban *Gerhard* meghúnyt az *Urban* s *Julián* eltemette s egy hodsához csatlakozva ment tovább. Azután az *Etilnél*, azaz *Volgánál*, a bolgárok között egy asszonytal találkozott, aki *Nagymagyarországból* való volt. Az ő útbaigazítása szerint el is jutott a keresett földre.

Lehetetlen meghatottság nélkül olvasni a szűkszávú jelentést, amely egy vatikáni kódexben maradt az utókorra, lehetetlen szorongva nem kutatnunk a szűkmarkú latin mondatok között. Hogy fogadták az ottani magyarok *Juliánt*, hogy vitték *saluról-falura*, hogy látták vendégül, hogy kérdezősködtek tőle nyugati rokonaik életéről. A jelentés szépíti a dolgot, azt mondja, hogy bár pogányok voltak, nem imádtak bálványokat. Kiemeli jó módjukat, sok barmukról és lovukról, katonai erényeikről be-

szél. Ebben már felcsillan a fajtabeli szeretete, bár sok szűrőn ment keresztül. És abban is, hogy a magyarok nem akarták őt elereszteni, kapacitáltak, maradjon közöttük, hajlandók felvenni a keresztiséget. Képzeli el a rongyos, szakállas, hosszúhajú barátot, amint lesoványodva és elcsigázva a szenvedésektől, túlvilági örömben égő szemmel járja a kis falvakat, összegyűjti az embereket és beszél nekik a nyugati magyarokról, prédikál Jézusról és hívja őket az üdvözülésre. Képzeli el a nagy legelőkön, a Volga roppant erdei között a kicsiny táborokat, a lelkendező embereket, akik ámulva ébrednek rá, hogy megértik ezt a nyugatról jött szelíd idegent, bárha nem egészen úgy ejti a szavakat, mint ők, s használ ismeretlen szókat és formulákat is.

1236 karácsonyra érkezett vissza *Julián*, a szuzdáli fejedelemségen és *Halicson* át *Budára*. Innét még *Rómába* ment, hogy jelentést tegyen úttjáról. De nemcsak örömhírt hozott, hanem félelmes üzenetet is. Mert a szuzdáli fejedelem, *Jurij* udvarában egy tatár kémeket tartottak fogva, aki magyarul, oroszul, kúnul, németül és arabul beszélt s *Batu kán* levelét hozta magával. Ezt a levelet a fejedelem *Juliánnak* adta, hogy vigye el *Béla királynak*. Mint tudjuk, a levél előhírnöke volt a szörnyű tatárdúlásnak.

Idehaza pedig lázas tervezgetés kezdődött. Ekkor eszmélhetett rá *Béla*

a telepítés első hatalmas gondolatára. Megtéríteni a volgai magyarokat, összeköttetést létesíteni velük s a fenyegető tatárvesz ellen esetleg bevándoroltatni őket a Duna-Tisza közén lévő nagy pusztaságokra! Igazi Arpád-gondolat! És méltó egy nagy középkori fejedelemhez! El is határozták, hogy Julián azonnal vissza- indul több szerzetes társaságban s ezúttal nem Konstantinápoly, hanem Szuzdál felé, a rövidebb, szárazföldi úton.

Abban az időben a volgai magyarok szövetségben voltak a tatárokkal. Mire azonban Julián egy év múlva elindult, a szövetséget ádáz ellenségeskedés váltotta fel. Erdemes lenne ennek okain elgondolkozni. Tán éppen a nyugati magyarsággal létrejött kapcsolat okozta a jóviszony megszakadását? Tán magában a magyarságban is ellentétek támadtak a felveendő kereszténység miatt? Tény, hogy Julián már akkor sem találta volna őket a régi békeességben és virágzásban, ha közben a szuzdáli fejedelem meg nem rémül a gondolatától, hogy *őt a keleti és nyugati magyarok közrefoghatják s el nem fogja Juliánt, — mert a tatárok rátörték a magyarságra, feldúlták, elpusztították őket, a velük rokonszenvező törzseket seregükbe sorozták s így végetvetettek Nagy-Magyarországnak, a volgai Bulgáriával együtt.* Béla nagy terve összeomlott. *A telepítést azután a kunokkal kellett megvalósítania...*

Julián volt az első, aki a nagy magyar álom, a honfoglalás előtti haza felkutatására életet és hitet áldozott. Őse volt ő mindazoknak a magyar utazóknak, akik később bejárták Keletet, hogy rokonainkat megkeressék. *Ő volt az első, akiben a magyar társatlanság tudatossá vált.* Ő futott először a távoli páasztortüzek után, amelyek megbabonázták Körösi Csomai Sándort, Vámbéryt, Teleki Sámuel, Zichy Jenőt, Reguly Antalt, Munkácsi Bernátot, Stein Aurélt, Ligeti Lajost és még annyi mást. Ő volt az első, akinek lelkéből később kivirágzott a magyar nyelv kutatás és történet sok kiváló szelleme. *A társatlan magyarság első lépését a messzibe zuhanó testvérek felé ő tette meg.*

Illik, hogy ünnepeljük és igaz áhítattal s megrendüléssel gondoljunk rá. *Az is illenék, ha hozzá és az akkori időkhöz méltó emléket állítanánk Juliánnak,* a tervezett s bizony szegényes, művészi szempontból is gyenge, Julián hősiességét valami *langyos érzélgőségbe* fullasztó mű helyett. *Igazi, monumentális művet,* legalább olyan szépet, mint amelyet Baja emel szülötte, az ugyancsak világokat bejárt Jelky András emlékére.

Hatalmas szobrának ott kellene állania valahol a budai Dunaparton, hogy a Duna örök hullámai görgecsék álmait Kelet felé, a Volga szteppéire, ahonnét jöttünk s ahová ő a testvérekért visszavándorolt...

124

EVEKKEL EZEELŐTT *Milotay István Móricz Zsigmond* ellen indított hadjáratot a *Nyugat*-ban megjelent cikke miatt. Mit írt Móricz Zsigmond? Azt írta, hogy a Csehszlovákiában élő magyar diákságban több a szorgalom, felelősségérzet, kitartás, mint az itthoniakban. Hazaárulás volt ez? Nem, legfeljebb tévedés lehetett. S mégis vesszőt futtattak az íróval eovnehány törvényhatóságon át.

Emlegessük fel, *mit művelt ugyanaz a hajszaindító a nagy és nagyon beteg szívű költővel, Juhász Gyulával?* Emlegessünk fel egy hivatalos irodalmi társaságot, amelynek elnöke évek óta azok ostromozásában fejti ki hazafias írói felbuzdulását, akik nincsenek benn a társaságban? Beszéljünk irodalmi orgánumokról, amelyek a legkiválóbb költők fejét követelik, mert írásaikban nyíltan a föld szegényei mellé állanak? Beszéljünk a támadásokról, melyek legutóbb Ady prózai írásainak sajtó alá rendezőjét személyében és egzisztenciájában érték, csak mert Ady cikkei nem tetszenek a szájukkal Adyért élő-halóknak? Folytassuk a kisebb-nagyobb sérelmek, üldöztetések, denúciáltatások, megbélyegzések végeláthatatlan sorát, amely *eltéphetetlen lánczá fonódik az író tolla, de még többször nyaka köré s hovatovább lehetlenné teszi egyetlen és legfőbb hivatásának, az igazságnak szolgálatát?*

Kodolányi János írja ezeket a sorokat s mi teljesen egyetértünk velük.

Korunk Sava 1936. aug. 15.
15-16. sz. 299.

1936. máj

Kodolányi János: A vas fiai (Athenaeum)

Öszintén irigylem a régi világ tisztos bírálóját, ki hajdan se jobbra, se balra nem kacintva írta recenzióit s ha ízlése, műveltsége, belső ösztönzése úgy dikálta, egy Berzsenyin, egy Jókain nyugodtan végigverhetett! Egyszerű szavakat írhatott, kendőzetlen véleményét vehette papírra! Ma, a szuperlatívuszok virágkorában, nehéz annak, ki minden szót fontolóra vesz s csak azt írja le, amit jólélekkel magáénak vall, mert könnyen az igazságtalanság látszatának árnyékába kerül. Kodolányi könyvétől olyan sorokat olvastam már, amilyeneket a poroskabátú Kemény Zsigmond báróról csak jóval halála után óvatoskodtak írni, joggal rettegek hát, hogy lekicsinylésnek fog hatni, ha munkájában első-sorban — régi szép szóval — a *buzgalmat* találok dicsérendőnek.

Pedig valóban nem kis buzgalom kellett a mű megírásához. A tatárjárás tragédiáját Kodolányi előtt nem egy írók dolgozta már fel, csak utóbb is két regényt olvashattunk róla, még hozzá az egyiket Makkai Sándor írta. Társadalmi regényeinek szociográfiai alaposága kötelezte őt arra, hogy a mult társadalomrajzánál adatait a forrásokból vegye s ne huszdkézből, — ő ezt oly

Könyvekről.

403

buzgalommal végezte, hogy a XIII. század nyelvét, kúnok és mongolok néprajzát sem volt rest tanulmányozni. A szociális lelkiismeret ébresztgetésének szolgálatában töltött esztendei nem engedték meg, hogy könnyebb végénél fogva a dolgot, a történet nagyjaival foglalkozzék csak, elsősorban a legkisebbek életét kereste, a nyomtalan, néma milliók életét igyekezett rekonstruálni, ami bizony nem kis munka. Kemény munkával készült Kodolányi regénye: nemes buzgalom forr abban, aki *erre* a munkára *ilyen* alaposással vállalkozik.

Nem kívánom felsorolni azt a néhány tévedést, félreértést, nyelvi következetlenséget, anakronizmust, ami szeplőt ejt csak Kodolányi munkájára, ezek egyikét tollvonással egy újabb kiadásban kijavíthatók. A regény mégsem értekezés, — és bár minden magyar író ennyit vétene csak a tárgyi igazság ellen! Az író ott kezdődik, ahol rostálni kezdi nyersanyagát, ahol élettel tölti meg, a művészete friss vérével itatja át a valóság holt kereteit. Ehhez nem elég a nagyranéző szándék, nem elég a buzgalom, ehhez fantázia kell, konstruktív erő kell, költői készség kell, egyszóval művészet. Kodolányi regényének nem az a hibája, hogy nincs igazsága, hanem az, hogy szubjektív és objektív igazságait nem tudja eléggé művészi igazságokká formálni. Én mint olvasó, talán magam is így rekonstruáltam magamnak a XIII. század kismagyarját, sajnos azonban, Benne szerelmi története, esendő sorsa csak egy-egy villanatra él és érdekes számomra. Kodolányi nem tudja elhíetni velem létezését s feltámadásának szükségét. Hiába tudom, hogy regényének hősei csakugyan XIII. századi szavakat használnak. Vojtina fülével, nem hallok a kor szavát a régi szavakból. (Archaizálni nagyon nehéz: Jókai, teljesen hamis anyaggal jobban megérteti a szavak százados ízét néha, mint Kodolányi tárgyi igazsága, arról nem is szólva, hogy milyen bosszúságot okozhat néha olvasóinak érthetlenségével, mikor nekem, ki nyelvészféle vagyok, magamnak is ájszótár, Nyelvtörténeti Szótár után kellett nyúlnom.) A multat látom csak Kodolányi művében, de nem *érezem*, nem tudok élni vele.

Kár hogy így van s oka valószínűleg az, hogy a historikus Kodolányinak túlságos gyorsan hitt a művész Kodolányi, nem rostálta meg eléggé anyagát s nem maradt ideje megélni azt, amit jól meglátott, hogy Kelethez húzó szívvel haltak meg Nyugatért a kismagyarok, mert sohasem kapták meg igazán azt, amiért érdemes lett volna életet áldozni, a nyugati kultúrát. Kodolányi regénye az utóbbi esztendőik történelmi regényei között a legnagyobb lendület, a legnemesebb erőfeszítés, sajnos, nem a legnagyobb eredmény. Ha ez a mű preludium volt, bizakodással várjuk, hogy folytatásában művészete diktálja az allegrót.

BÓKA LASZLO

Széj Ló 1936. máj, 7. n. II. kötet

402 - 403.

A VAS FIAI, Kodolányi János regénye.
(Atheneum kiadás, 1936.)

Az új magyar irodalomnak — vitán felül — egyik legünnepibb eseménye Kodolányi János „A vas fiai” c. két kötetes, tatárjárás-korabeli regénye. Ez a regény valóban döntő bizonyítéka a háború utáni irónemzedék egyre jobban kibontakozó erejének, új, kollektívebb életszemléletnek, keményebb és egyben igazabb humanizmusának.

Kodolányinál már régen megszoktuk, hogy írásaiból ennek a keményebb élet-akarásnak a vezérszopránját halljuk kicsendülni. Kezdetben félre is magyarázta írásait a magyar kritika, mert „sötét látású” soraiban a Móricz Zsigmond-i regényírás folytatását látták csupán, kissé

crösebb táj-ízzel, az Ormánság különös világával, problémáival és egyéni nyelvezetével. Kodolányi regényeiben valóban erős naturalizmussal mutatta be a háború utáni falu, a Dunántúl ma már mindennütt hangos problémáit, a földviszonyok kétségbeejtő állapotát, az egykézű Ormánságot (Sötétség) a pörbefulladt, ezer hibával, de egyben kegyetlenül elhagyott magyar népet. A sötét és súlyos problémák mögött, a figyelem felhívás és a százados sebek feltárása mellett azonban egyre inkább ott égett Kodolányi éles tekintete és egyre sürgetőbben hangzott fel utilizáló szava. A „Fekete víz” c. talvally megjelent regényében pedig kimondta már a végleges és megfellebbezhetetlen ítéletet: hogy ebben a bűneiben és elmaradásában is épségben maradt népben látja a magyar élet megtartó erejét és regeneráló újjászületését. Ennek az újjászületésnek pedig számos cikkben, tanulmányban rajzolta meg a gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális feltételeit és jövőbe mutató útjait.

„A vas fiai” c. most megjelent regényében — bár történelmi milliőbe állítja az eseményeket — a költészet terén is megrajzolja Kodolányi a magyar élet és a magyar lélek örök krédóját, sugárzó élet-akaratát.

Ezzel a regénnyel kapcsolatban rögtön meg kell állapítani, hogy nem tartozik a ma divatos történelmi regények sorozatába. Ebben a regényben nem a kiírt számok döntik el, hogy a tatárjárást idézi, még csak az archaikus nyelvezet sem az egyetlen bizonyíték „történelmisége” mellett. „A vas fiai” — úgy ahogy van — szinte a magyar nép időtlen küzdelmének, dunai sorsának — a germán és a szláv hódítások gyűrűjébe ágyazott ezer éves védekezésének — époszi rajza és egyben éber lelkiismereti figyelmeztetése. Talán ennek az örök-magyar sorsnak a meglátása okozza azt az optikai csalódást, hogy sokszor nem is érzi az ember a tatárjárás sötét suhogását, mert a minden időben azonos geopolitikai konstellációk, a nemzeti testen rágódó belső betegségek, a nemzeti vagyon esztelen különbözősége, az oligarchák önzése és hatalmi vágya, a tisztán látó, de gyenge központi akarat, a nép tiborci elhagyatottsága, az idegenek kalmár számítása, szinte a magyar élet

Tróff Kó

1936. sept. 3

3. n.

ijesztően mai képét adják és alakítják a regény époszi méreteiben és eseményeiben.

A regény azonban azzal is elüt az új szabású történelmi regényírástól, hogy hőse a nép, a maga időfeletti arcával, vágyával és panaszával. A regény középpontjában egy magyar legény áll — Bene — aki különböző kalandokon át a kúnok, majd a tatárok táborába kerül. Ezen a viszontagságos életen keresztül mutatja be Kodolányi a magyar nép ősi halász és vadász életét, hétköznapijait és vasárnapjait, vallását és babonáit, szerelmét és költészetét, a keresztény és pogány életforma végső viaskodását. Rengeteg etikai és etnikai motívum áll Kodolányi rendelkezésére, hogy kibontsa ennek az ősi életnek roppant gazdagságát és színes, virító pompáját. Ebben a rajzban szinte szárnyat kap Kodolányi tolla és széles, színező hajlama olyan mesteri képet ad, hogy a Buljba Tárász gigászi képei jutnak eszünkbe, magyar tájjal, magyar éggel és a magyar lélek ősi zúgásával. De ugyancsak csillogó rajzot ad a kún- és tatárnép ősi életéről, törzsi formájáról, vallási, családi és hadi szokásairól, ünnepeiről és harcairól. Ebben a rajzban is mesteri tollal mutatja be a kúnok és tatárok emberi arcát, mozgalmuk történelmi rugóit és sodrását.

A szélesen ívelő éposz lapjain feltűnik aztán IV. Béla alakja, a töprengések és hamleti vívódások hőse és áldozata. A király, mintegy bibliai jóslat megszállottja, úgy várja a „sárga rémet“ és egyben a magyar tehetetlenség, a magyar fátum annyiszor megismétlődő ígézetével bénán nézi a veszedelmet, a pusztulásba futó ország cudar nemtörődömségét és halálos széthúzását. Ebben a sötét, minden pillanatban összeroppanni készülő világban valóban benne van a magyar sors történelmi végzete és beteljesedése. A regény egyik legdöbbenetesebb fejezete a moői összecsapás pillanata. Egy holdfényes estén feltűnik Batu kán mozdulatlan lovaszobra a Sajó ezüstös völgyében. Lelkét iszonyú félelem lepi meg. Egy pillanatra megdermed: tudja, érzi, látja, hogy a magyar összefogás Ázsiába söpörhetné vissza hódító hadait. De aztán megnyugszik, elindul iszonyú útjára, mert tisztán látja a magyar élet halálos hibáit és végzetes gyengeségeit.

Kodolányi nagyszerű könyve a magyarság végső magára eszmélésének, igazi nemzeti önismeretének kegyetlen tanítását és parancsolatát tartalmazza. Nem véletlen, hogy Kodolányi a mai elboruló élet sötét napjaiban az első halálos magyar katasztrófához vezet el nemzete maradék lelkiismeretét. Az sem véletlen, hogy abból az ijesztően hasonló korból két dolgot mutat be Kodolányi aláhúzott erővel és keménységgel: a magyar élet belső, önmérsztő fekélyeit és a mindenkori jelenvaló germán törekvések hódító szándékát és veszedelmét.

Halálos hiba lenne, ha ez a hatalmas könyv oda kerülne a könyvespolcok szürke magányába és ítélete, tanítása „lelkiismereti szorongása“ akkor kerülne csak napvilágra, amikor már ismét beteljesülne rajtunk — talán utoljára — a történelem megsemmisítő próbája.

A könyvről — tiszta irodalmi értelemben — még azt is fel kell jegyezni, hogy nyelvezete a legkeményebb, legősibb magyar nyelv, amely romlatlan szépségével olyan ízesen, olyan ősi erővel szól hozzánk, hogy szinte belenehezül, belefárad a mai híg nyelvre szoktatott szegény olvasó.

Bárdosi Németh János.

Lettkö 1936.
sept. 3. m.

1936. sept. 5. ¹⁰⁹

— Kodolányi János interjúja egy finn lapban. Az »Uusi Suomi« című vezető finn napilap az első oldalon közli Kodolányi János arcképét és nyilatkozatát. Kodolányi tanulmányi utat tett Finnországban s most a lap munkatársa előtt vázolta a magyar élet és a magyar irodalom jelenlegi helyzetét. Kodolányi igyekszik a finn—magyar kultúrkapcsolatokat kimélyíteni. A lap megjegyzi, hogy finn részről sok reményt fűznek valószínűsítéséhez.

A Est 1936. sept. 5. 203. sz. 8.

Pillanat és örökkévalóság

1.

Voltak, nincsenek.

Elsüllyedtek évszázadok leomló rétegei alá. Életük belefolyt a semmibe. Csontjaik elporladtak. Nevüket elfújta a kőszél. És mégis: vannak.

Nem maradt meg egyetlen kézleggyintésük. Mosolyuk belesimult az égbolt örök kékjébe. Könnyeik sóját elnyelte az óceán örök sós áradata. Senkik voltak és nem maradt belőlük, utánuk, róluk semmi. És mégis: élnek.

Tovább élnek, mint a múlt századok. Tovább, mint megdönthetetlennek látszó hatalmak. Szobor és kép nem örökíti meg őket. Condrajukat nem őrzi múzeumok éber gondja. Szavukat nem rajzolták pergamentre csacska költők, hazug krónikások. Még kőszél emléküket is csalja hamisságok alá csempészték a hatalmasok tányérnyalói.

És mégis: vannak. És mégis: élnek. Igazabban, mint az élő kösszlop és az éltörülhetetlen betű.

Mert ők maguk az élet.

2.

Elmúlt századokat csak rajtuk keresztül szabad nézni. Az ő egykor villogó szemükkel. Elmúlt hangokra csak az ő fülükkkel szabad figyelni. Elmúlt gondolatok útját csak az ő agyvelejük tekervényein át szabad fűrkészni.

Mások lehettek pántlika az élet vasárnapján. Lehettek vérfolt az élet holdarcán. Lehettek verejték a munka vonagló homlokán. Lehettek jajszó a hétköznapok nyugodalmas csendjében. Lehettek ígéret, amely sohasem nekik szólt és lehettek korbacstetés, amely mindig az ő hátukon csattant.

Az élet mégis ők maradtak. Az ő vidám énekük nélkül nem loboghatnak mások pántlikaként és az ő béketárásuk nélkül nem csattanhatnak mások ostorként.

Ők a kezdet és a vég. Mert ők a határtalan élet.

3.

Elmúlt századokat csak rajtuk keresztül szabad nézni. Kodolányi János: „A vas fia” címmel, az Athenaeum kiadásában megjelent nagy történelmi regénye már azon a ponton megnyeri az olvasót, hogy nem felülről lefelé, hanem alulról fölfelé nyomozza elmúlt századok titkait.

A magyar történelem királyok, főurak, csaták, paloták, csillogó boglárók története. A történelmi regények is ezt a csapást járják. Még ha tovább is akarnak látni, ha bebecsületes jószándékuk igyekszik is áthajolni az osztályszemlélet korlátain, még az Eötvös Józsefek is: akarva, nem akarva, felülről néznek le.

Kodolányi szemlélete, éppen ellenkezőleg, alulról figyel fölfelé. A jobbágy szemével, a paraszt szemével, az udvarnép szemével néz körül. Nem természetes-e, hogy mást lát? Ha ugyanazt is másként látja?

4.

A tatárjárás koráról szól a regény és jellemző szemléletére, hogy a Mohi-pusztán dülő ütközetről, például, úgy és annyit ír, amennyit egy csoport tatárfogságba esett magyar rab tud meg belőle. A regény maga néhány falusi legény leányiszöktető kalandjából terebélyesedik el s a világnak lóduló legények élik újra a kort. Itt-ott megtörik ennek a szemléletnek az egysége, pedig a regénynek nem vált volna hátrányára, ha, például, IV. Bélát és udvarát, vagy Batu kánt és tatár környezetét is sikerült volna csak ebből a szemszögből látnia és láttatnia.

De így is: mennyire más az, amit meglát, mint amit a legjobb magyar történelmi regények általában meglátni szoktak!

Meglátja a rideg osztályellentétet: „Kiforgatik a népet mindönébül.” „A szegénység sorsával nem gondol senki, a szipolyozók meg ugyancsak résen vannak.” „Ezek a gögös, szemtelen, kéjelgő, télen urak csak szipolyoznak.” „Hát csak oda gurul a dénár, ahol veremben tartják? Hát csak ott nő a szalonna, ahol pecsenye is vagyon?” „A szegénység... az kik földben lakoznak s munkálnak napestig, éhkoppot nyelnek s mezítelen dideregnek.”

„Azért vagytok proosztok” — gögösködik egy magyar úr —, „hogy a béliötökben melengessem fázó lábamat”. És fennem verik a mellüket: „Hát nem mink vagyunk az ország?” Amikor azonban a tatár ellen kellene vonulni és védelmezni kellene az égő országot, már így okoskodnak: „Mi az ördögnek otthagyni a szállást, az eszem-izsomot, lusta tétlenkedést? Csináljanak Budán, Esztrigánban, Ausztriában, Azzia-

ban, orosz földön, amit akarnak. Fő a ló, a vadászat, a legelő, a föld, a síposok és damburások zenéje, a jó bor, meg a nyugalom. Olyan szép rabszolgák vannak és olyan olcsók! Amelyiket megünja az ember, eladhatja, mint a birkát. Elmegy nagy ünnepeken a templomba is. Mert hát kresztények vagyunk... Ha meg az élet nagyon megposhad, ott vannak az évekig tartó perek, ott vannak a fegyveres összetűzések, egymás falvainak háborgatása, felelése..."

5.

És ha még élesebben meg akarjuk látni a tegnapi a változatlan má, ott a földkérdés.

A kereszténység fölvetelével felbomlanak az ősi közösségek és törvénnyé lesz a magántulajdon érintetlensége. De bárka a tatárok szájáról szólal is meg, magyar falvak sátraiban és kunyhóiban is elevenen él még a régi hit: a keresztény magyarok azzal, hogy a földet szétosztották a családok között, lábbal iporják Isten akaratát. „Ami más családé, azon nem szabad legeltetniük, megbüntetik az ilyet. Megtagadják Tengri (a pogány isten) parancsát, megszegik rendelkezéseit, hogy a föld az övé és mindenkinek szabad használnia, csak háborusay ne legyen belőle... Magyar országban a jószág, a dénár, a hatalom, a hívság teszi a kresztényiséget... Pedig a föld Tengrié és mindenkié.“

6.

És az idegenek?

A teutonok dúlnak, ahol dúlhatnak s az osztrák Harcias Frigyes — ahelyett, hogy segítene a tatárok ellen — visszavonást szít a kunokkal, a Pestre beszivárgó német telepeseikkel Heill-oztatja magát, végül pedig megsarcolja a tatár elől menekülő magyar királyt és kirabolja a védtelen Dunántúlt.

A velencések pedig követeket küldenek a tatárokhoz és kereskedelmi előnyök kedvéért a magyarok letérését kérik tőlük. Amellett fegyvert szállítanak az ázsiai hadaknak, mert a haszon nagyobb úr, mint a kereszténység. Még a pápa is a tatárokhoz fordul, hogy segítsék meg a császár ellen.

De IV. Béla nem lát át a teutonokon és velencéseken s védi számukra „Nyugat kapuját ostobán, makacsul és semmiért“. Pedig a tatárok egyáltalán nem „kutyafejűek“, sőt, jó diplomaták és ha IV. Béla meghalanda az ázsiai rokon szót, meg is egyeznének. De a magyar urak csak a németek és olaszok síma és álnok szavára hajlanak s előbb foszto-

gató idegen vámszedők szabad prédájául, majd meg a tatár fegyverek szákmdnyául lökik oda Magyarországot.

7.

Tegnap a mában, vagy ma a tegnapi napban?

Aki szenved, aki nélkülöz, aki elvérzik, az mindig csak egy és ugyanaz. A földet túró, a vetést verejtékével öntöző, a termést idegen csűrökbe halmozó paraszt.

A Duna völgye fölött megállott az idő.

8.

Kodolányi a magyar paraszt szemével nézi a tatárjárás korát és a magyar paraszt szájával beszél róla. A még élő népi tájszólásokból, a régi magyar nyelvemlékekből és rokon nyelvek rokon szavaiból föltámasztja a régi magyar nyelvet. Az idegen származékszókat közelebb viszi ősalakjukhoz és úgy használja.

Ez a merész — és sikerült — kísérlet nagy nyelvészeti tudást követel meg. Aminthogy a regény néprajzi, politikai és kulturális történeti adalékoknak valóságos múzeuma. Olykor szinte megdöbbentő az a tudásanyag, amelyet az író belezsúfolt munkájába: korunk egyik legkitűnőbb magyar történelmi regényébe.

De csak az elmúlt hétköznapi föltámasztással válhatott a keze nyomán életelevénné a hét évszázad hamuja alá temetett korszak.

9.

Senkik voltak és nem maradt belőlük, utánuk, róluk semmi. És mégis: élnek.

Túléltek a múlt századokat, mert ők voltak, ők maradtak a magyar élet. A pillanatok mögött az örökkévalóság. Az ő lettjük-voltuk az igazi magyar történelem.

Kodolányi János a magyar történelem igazi lényegét, örök tartalmát értette meg, amikor a tatárjárás korát a magyar paraszton, a magyar dolgozón keresztül keltette életre. **Bresztovszky Ede**

Néprajz 1936.

sept. 13. 208 sz. 12.

FOGADJUK VIRÁGGAL VENDÉGEINKET!

Kevés város van Európában, ahol annyit s oly hozzáértéssel tettek volna a ezometleket gyönyörködtető kertekért, parkokért s virágokért, mint Budapesten.

Igaz, még sok tennivaló van ma is. De hogy a Tabánt lebontották s ezt a szürke, rozoga patkányfészket zöldelő pázsitokkal, szépen lombosodó fákkal, virágágyásokkal varázsolták tündérivé, hogy az Újlipótvárosban is parkot teremtettek, hogy a Margitsziget lángol a rózsáktól, az nagy tett, sokkal nagyobb, mint binók. Mert sokan talán hajlandók a kertészet munkáját és költségét hiábavalóságnak tekinteni. De még ők sem tagadhatják, hogy egy-egy pillanatra rajtafelejtik tekintetüket a mosolygó zöld pázsitokon, a kék, lila és piros virágcsoportokon s ha leülnek egy padra s behunyják a szemüket, jólesően suttog a fülkébe a sok frissen ültetett fa lombja, *suttogásában is hatalmasabban, mint a milliós város hajszolt életének lármája...* És egy ilyen pillanat, egy ilyen magamegfeledkezés, egy ilyen pihenő tekintet megéri a fáradságot, munkát és pénzt. Egy ilyen pillanat megfürdeti a legridegebb ember lelkét is, — még ha nem gondol is reát — és jobbá, tisztábbá, emberibbé teszi.

De Budapest kapuinak, az állomásoknak, városbefutó országutaknak környékét miért nem lepi el virág és pázsit? Még ha a keleti pályaudvarra érkezünk, talál a Budapestre hulló első tekintet egy kevés fát és virágot a Baross téren, de már a nyugati pályaudvar előtt rideg uccák s a Berliini tér szürke torkolata fogadja. A déli pályaudvar előtt sincs üdítő kert, le kell menni a Vérmező felé, hogy zöldet lássunk, — ez pedig már nem a várost üdvözítő első pillantásunk! De vannak még sivárabb állomásaink is. És reménytelenül sivarak autótutaink betorkollásai, például a bécsiúti Óbudán.

Mindig döntő az első benyomás. Egy életre visszük magunkkal a képet, mely egy városban először vésődik a lelkünkbe. Ha utazásainkra visszagondolunk, terrek és uccák jelennek meg előttünk, lelkünk, a nagy rendező, egymáshoz ragasztja, vagdalja és kopirozza a legkülönbözőbb benyomásokat s a képezalag uralgó hangulatát az a legelső kép adja meg, amely a pályaudvarról fogadott.

Lépj ki a füstös, visszhangos üvegboltozat alól s megszűnik a bolókocsik berregése, az árusok kiáltása, az utasok tolongó lépéseinek robogása, a mozdonyok füttye vagy bögése, az fűkőzővasak csat-

tozása és a portások hadaró litániája... Kiléptél a pályaudvarról, mély lélekzetet veszel, megnyújtóztatod elgémberedett tagjaidat, hála Istennek — mondod — és körül nézel. *Mit látsz legelőször?*

Izléstelen, vagy izléses házakat, szűk, kopott, rossz kövezetű, kormos, vagy széles, tiszta, pázsitos és virágos uccákat, tereket! Az égből kinyillik-e fölötted az új ország, vagy város mosolyával, avagy csak szűk sávot látsz belőle, mely a rab-ság kelletlen szorongásával tölti el? Ez az első kép, ez az első benyomás rögződik meg benned, *ez jelenti számodra a várost, az országot egy egész életre* és érhet akár milyen öröm, vagy csapás, megvénülhetez, vagy a világ másik sarkába juthatsz, ha behunyod a szemedet: ez a kép villan fel benned s ez a kép pereg előtted amikor álmodol. És ha az álmaid rozszak, akkor a kellemetlen városok képe üldöz, ha álmaid szépek, a bájos és kedves városoké... S ehhez a képhez sorakozik azután a többi, hogy teljes legyen az emléked életed egy-egy állomásáról...

Sohasem felejték el városokat, ahol rideg, könyörtelen és sivár kép fogadott. Lehetnek abban a városban derék emberek, jó barátaink: a véleményem egy-

*Magyarország 1936.
sept. 23. 217. sz. 7.*

egész életre rossz. *Még ha hamis is.* De sohasem felejték el városokat, ahol virágkosarak csüngtek az állomás homlokzatán, első lépéseimet puha pázsit fogadta, első pillantásomat fák és virágágyások fogták fel, mint üdvözlő leányok. És érhetett ott azután kellemetlenség is, találkozhattam silány emberekkel, — mindenütt vannak — általános ítéletem és egész életre szóló benyomásaim kedvesek és kellemesek maradtak. Fel tudnám sorolni a városokat, amelyek virággal és fakkal fogadtak. De fel tudnám sorolni a halálos ágyamon is, amelyek *kövel, szürkeséggel, mosolytalan, rideg arccal* köszöntöttek először.

Ami Budapestet illeti: virágok, parkok dolgában nem kell szégyenkezniünk. Az idegen elgyönyörködhet a magyar növényzet szépségében és illatában. És vidéki városainknak sem kell elbujniok. Veszprém, Debrecen, Miskolc, Székesfehérvár, Pécs, mind szép, nagyon szép. Kaposvár külön is propagálja a város felvirágzását. Am ami azt a bizonyos *legelső pillantást*, az állomások, a modern városkapuk környékét illeti, már sok kívánnivaló van Budapesten.

Az idegenforgalmi propaganda plakátok, ismertető füzetek, hirdetések, újságcikkek útján történik, *de mégsem ez az igazi propaganda.* Az igazi, legyőzhetetlen vonzó erő mindig a lélek. A lélek, amely egy ország, egy város egész képéből, életritmusából, levegőjéből sugárzik láthatatlanul s amely örökre meg tudja fogni az embert. Az igazi propaganda az az öröm és megelégedettség, amely egy-egy országban, városban *maguknak a bensülőknek* jut osztályrészül. Az igazi szépség az az ucca, az a tér, az a kert, az a virág, amely elsősorban a lakosokat gyönyörködteti.

Nem mondom tehát, hogy idegenforgalmi szempontból teremtsünk kerteket az állomások, országút-torkolatok körül, hanem azt mondom: *teremtsünk kerteket, hogy magunk örvendezzünk, amikor visszatérünk valahonnét Budapestre.* Hogy életünk, munkánk, küzdelmeink színhelye barátságos mosollyal fogadjon minket magunkat. *Kell-e mondanunk, hogy ez idegenforgalmi szempontból is hasznos?* Hogy a nyugati pályaudvar, amely minket, magyarokat fogad mosolygó szépséggel és barátsággal, minden külföldit is így fog fogadni, őt még mosolygóbban és barátságosabban, hiszen az idegen olyan városokon át érkezik hozzánk, ahol többnyire nem sokat törődnek a zefféle finom árnyalatokkal, efféle »másodrangú« szempontokkal. Talán gyárkémények erdeje volt az utolsó kép, amelyet a határon láttott, talán egy sivár, puszta alföldi táj, klégett, szikes mezőség, talán egymásra zsúfolt szürke házak tömkelege. *Az ő szemé érzékenyebb, mint a miénk.* És jobban szomjazza a barátságos környezetet. Hiszen minden idegenben van egy kis szorongás: milyenek lesznek, hogy fogadnak, hogy érzem majd magam, nem kell-e egy-két nap múlva vonatra ülnöm, hogy elmeküljek, nem rohannak-e utánam hasulról a hétköznapiok egyhangú képei? Minden megérkezés ünnep, ismerkedés, lélekkitérés.

Kerteket, virágokat tehát az állomások környékére. És virágok fogadják a befutó autókat is! Állomásaink nem túlságosan szépek, már ami az építészeti megoldásokat illeti. Nem nagyon terjeszthetjük őket a külföld számára készülő prospectusokban. *De csodlatossá lehet őket tenni pázsittal, virággal, fával.* Akár keskeny virágágyásokkal is, ahol nincs elegendő hely. És akkor már boldog lesz mindenki, ha így láthat először az ismeretlen város szídjára.

SZABÓ ZOLTÁN: A TARDI
HELYZET

1. Kevés magyar írásmű keltett mostanában akkora sajtóvisszhangot, mint Szabó Zoltán kitűnő könyve egy borsodmegyei falucska, Tard életéről. Holott azt hitte volna az ember, hogy a közvélemény hang nélkül fog elmenni ez előtt a rettenetes vádirat

578

előtt, amely ugyan csak egy cseppecskét mutat be a sötét magyar tengerből, de elég ahhoz, hogy az egész tengert a maga mélységében és reménytelenségében megismerjük belőle. Nálunk ugyanis nem szeretik a tényeket. Van az országról, annak népéről és történelméről egy felcícomázott elképzelésünk, szívesen gyönyörködünk a szép jelzők és mennydörgő frázisok görögtüzében (az örök hajnal fényének vélvén), de annál ösztönösebb riadalommal fordulunk el a legcsekélyebb tényről, a legkönyörtelenebb valóságtól is. Érzésvilágunkat és gondolkodásunkat még ma is erősen befolyásolják a mult századvég politikai blöffjei, a millenáris ünnepség világraszóló zenebonája s az a propaganda, amelyet az országkormányzó rétegek a maguk érdekében az ország valóságos állapotának kendőzésére folytatnak. Hatalmas rendszerré fejlődött ez a propaganda, elindulásakor nem is volt tudatos, de ma már célzatosan itatja át közéletünket, sajtóunkat, iskolánkat s hovatovább bűn lesz vele szembeszállani.

Szabó Zoltán elkövette ezt a bűnt, azzal az ártatlansággal, azzal a vakmerő természetességgel, ahogy csak fiatal emberek követhetik el. Már most természetes lett volna, hogy könyvét az egész sajtó elhallgatja, vagy rövid, de radikális úton elintézi, átadván a közmegegyezésnek.

Ehelyett az történt, hogy szűnmi nem akaró hasábos, sőt oldalas cikkekben folyik a vita a tardi kérdés körül. Vannak, persze, akik dideregve állapítják meg a könyv igazságait, de szép számmal vannak olyanok is, akik bátran megdicsérik a szerzőt és munkáját példaként állítják a magyarságért aggódók szeme elé.

Mi ennek az oka? Nyilván két oka van: egyik maga a könyv, a

Könyvek

másik az a szívós ugartörés, amelyet a háború utáni irónemzedék végzett a magyar közvéleményben. Mert csak ez az ugarolás tette lehetővé, hogy a könyv kiadót kapjon, — hiszen szerelemből nem vállalkozhat egy kiadó sem valamely mű kiadására — s megjelenvén, a visszhang is megfelelő legyen. Uglátszik, a korlátozott ideológiai rendszer, amely cifra vaskapcsaiban tartotta Magyarországról alkotott ítéletünket, kezd engedni. A gyógyulás folyamata kétségkívül megindult ezzel, csak az a kérdés: *nem túlságos késő-e?* A valóságos helyzettel való szembenézéstől még hosszú út vezet a cselekvésig, különösen ott, ahol alapjaiban kell megváltoztatni az életet s ahol mindent egy új szerves felépítésben kell átadni a jövőnek, — *mert különben nincs jövő!* Igen, kérdés, hogy rendelkezésünkre áll-e maga az idő, hogy megjárjuk a hosszú és nehéz utat? Nem tör-e ránk már holnap egy olyan európai kataklizma, amely halomradönti nemcsak munkánk eddigi szerény eredményeit, hanem vele együtt egész életünket? Meg kell állapítanunk, hogy ezek a szorongató kérdések ma már a legszélesebb közvéleményt is áthatják s ha nem is egészen nyíltan, ha nem is pontos megfogalmazásban, de annál érezhetőbben ott bujkálnak minden magyar probléma tárgyalása mögött.

2. Szabó Zoltán is ezzel a szorongással ült le, hogy megírja tudósítását egy magyar falu teljes életéről. Az indulati elemek azonban, szerencsére, a háttérben maradtak. Ő már ahhoz a nemzedékhez tartozik, amely tárgyilagos hűvösséggel néz szembe a legrettenetesebb valósággal is. Mi még megrémültünk, borzadtunk, kétségbeestünk, lírai énünk minduntalan előtört szavaink mögül, inkább a lelki atmoszféra

megváltozását, mint a tények precizitását láttuk fontosnak. A mi élményeink között még első helyet foglalt el a világkatasztrofá füstjének és robajának közvetlen átélése, ők, a fiatalok, már az orvos remegés nélküli ujjaival nyúlnak bele a kelevényekbe, tárják fel a magyar néptest sebeit s mutatnak rá a fertőzés gócaira, a mérgező anyagok vegyi összetételére s az elváltozások kékére. A tardi helyzetről szóló könyv is ilyen szeretetteljes tárgyilagosság és szenvtelenség gyümölcse. Mi még jobbára jajongtunk, hogy meghal a földön fetrenegő beteg s ez a jajongás művészetet szült, ő hozzáfog, hogy megállapítsa a helyzet képét s a beteg állapotáról szóló ítéletet magára a betegre bízta. Mi pesszimisták voltunk és vagyunk, tetteinket a reménytelen pesszimizmus hősi rajongásával hajtottuk végre, ő optimista, bár nem lehetetlen, hogy tettei ennek ellenére sikertelenek maradnak.

3. Nem szigorúan tudományos eszközökkel megoldott szociográfia ez a könyv, kevesebb és egyben több annál. Kevesebb, mert a szociográfia kutatómódszereit csak ott alkalmazza, ahol nem tudja közvetlen tapasztalás alapján megközelíteni a valóságot, több, mert minden tudományos nagyképűségtől mentes tudott maradni. Első pillantásunk tisztaságát nem zavarja a nálunk oly gyakori szakférfiúi gög, szárazság és hiúság, nem esik ön-maga tekintélyének csodálatába, nem beszél *ex cathedra*, hanem közénk ül, egy színvonalra velünk, közénk ül a földre s mint az olvasóval egyenrangú fél, didaktikus hanghordozástól mentesen, a maga friss, fiatalos, elfogulatlan bátor hangján mondja el tapasztalatait. Inkább riport-könyv ez tehát, de a szó legnevesebb, eredeti értelmében: je-

lentés. Világos, áttekinthető, egyenletes hangon előadott, hűvösen tárgyilagos jelentés, nem remeg a hangja a legszörnyűbb képek ecsetelésénél sem s állandóan érezteti, hogy ugyanúgy a földön ült, azok között, akikről jelentést tesz, mint közöttünk, akik jelentését olvassuk. Nem esik szépelgésbe, nem fordít erőt és időt hangulati elemek kiaknázására. Itt hidegen sorakozik fel a határ a maga földbirtokrendszerével, kinyílnak az utcák, a házak, a családok és a lelkek. A legjobb riportkönyvek közé tartozik Szabó Zoltán jelentése.

Vannak a könyvnek feledhetetlenül izgalmas fejezetei. Ilyen például a tardi gyermekmunkások helyzetéről szóló rész, de méginkább az, amely az iskolás-gyermekek nehézkes dolgozataiból mutatja be a táplálkozási viszonyokat. Az, hogy egy-egy gyermek naivan s elkésérítő sóvárgással „hentes szeretne lenni“, hogy mindig húst ehessék, hogy némelyik szeretne meghízni, mint egy disznó s azután aludni, aludni, Dosztojevszkij szavait juttatja eszünkbe: „Hogy tűrheti az Isten, hogy ártatlan gyermekek szenvedjenek?“ S felhorkan bennünk a felháborodás kérdése: hogy tűrheti állam, társadalom, egyén és tömeg, hogy ártatlan gyermekek ilyen megalázó módon éljenek és szenvedjenek? Hogy tűrheti a temetőben szaporodó kis sírokat, az anyák keblén a tífuszos, cserepes gyermekajkakat és az uradalmak rögein a gyenge karok megfizetetlen munkáját? A kép, mely így a gyermekek szavain és görbe betűin át kibontakozik előttünk, a korai kapitalizmus angol gyermekrab-szolgátságának legsötétebb képeire emlékeztet. Valóban irtózatos pazarlása ez a magyar erőnek, értelemnek, életnek.

4. Sokan szemérehányták Szabó Zoltánnak, hogy az „erkölcsi“ kép, melyet Tard szerelmi életéről festett, hamis. Hogy hencegő sihederektől szerezte értesüléseit s ezek az értesülések szégyenletesek. A nép életének alapos ismeretében én inkább szeretném Szabó Zoltán érdeméül betudni, hogy erkölcsi megítélés dolgában is sikerült tárgyilagosnak és hűvösnek maradnia. Hogy minden idegszálával érzi: erkölcstelen az, hogy tizenkét éves gyermekek a hatóság szemeláttára silány bérért dolgoznak és naponta egy darab kenyeret esznek, de nem szükségképpen erkölcstelen, hogy másként nézik a szexuális életet, mint a kispolgárok társadalmára szabott illemkódexek. Akik, mint Szabó Zoltán is, a maguk vallási meggyőződésének erejével és hitével nyúlnak a nép erkölcsi életéhez, többnyire beleesnek abba a súlyos hibába, hogy „erkölcs“ alatt kizárólag szexuális természetű jelenségeket értenek. Nem tudják kigyomláni fülükből a prédikációk zengését, amelyek sokkal több erővel ostromozzák a festett körmöket, a kitépott szemöldököket és a szexepilt, mint szociális berendezkedésünk tarthatatlan visszasságait. A természetes erkölcsi tisztaság, a nyílt bátorság és őszinteség ráveti fényét az egész könyvre és a szabad természet friss levegőjét csapja az olvasó arcába.

5. Egészbenvéve jó, hasznos, okos és szükséges könyv. Leghatalmasabb propagandaeszközünk egyike a jobb magyarságért vívott küzdelemben. A fiatal Szabó Zoltánt rész illeti meg úgy az elismerésből, mint a további erőfeszítésekből. Ha nem török meg a gerince, — amiben bizonyosak vagyunk — s ha nem kaptja el magát munkája sikerétől, rövidesen a legelső között látjuk. Van szíve és van esze. Okosan vág,

hidegen robbant. És a szeretet akkor sem teszi igaztalanná, amikor támadnia kell. Sokat várunk még tőle.

Kodolányi János

Válasz 1936. okt.,
10. n. 578-581.

Kodolányi János: A vas fiai. Regény. Az Athenaeum kiadása, Budapest.

Nem véletlenség, hogy az utóbbi pár esztendő folyamán Kodolányi immár a harmadik magyar író, aki a magyar nemzet nagy történelmi sorsfordulatával, a tatárjárással foglalkozik. A magyar nemzet mostani tragikus mélybehullása sok analog vonást tüntet fel az akkori korról s mintha minden megpróbáltatásunk még nem is ért volna véget a világháború kavargásában. Kétségtelenül hatalmas és a maga népét egészséges féltékenységgel, hibáit sem kímélő szeretettel féltő író számára különösen nagy feladat a tatárjárás tragikus korát a korszerű regényírás lámpásával újra megvilágítani s Kodolányi előtt ezt ketten is megcselekedték: Makkai Sándor a Sárga viharban és Tormai Cecil Az ősi küldöttben. Mind a ketten más és más oldalról igyekeztek a nagy kérdéstömeget megközelíteni. De a feladat nagyságára jellemző, hogy Kodolányi számára még sok és nagyon súlyos mondanivaló maradt, ennek bizonyítéka nemcsak a terjedelemre nézve is tiszteletreméltó alkotás (a két kötet több mint hétszáz oldal), hanem a meglátás és megírás módja is. Kodolányi a népbe ágyazza a regény felépítését, innen indul ki és ide tér vissza. Nemcsak a történelmi nemzetről, az uralkodó osztályról ad teljes képet, hanem az ősi föld akkori lakóiról, a magyar és a kún népről is, de rajzot ad a többiről is (néha csak skiccet, de akkor élénken felvillanót), székelyről, szászról, németről és tótról.

Azt is mondhatnánk, hogy Kodolányi ebben a műben nem történelmi regényt írt, hanem új műfajt teremtett a kor legfontosabb és legjellemzőbb kérdéseire kiterjedő tanulmány és a regény között. A széles nagyközönség számára sokszor talán nem

408

Protestáns Szemle 1936. évt., 10. sz.
408-411

érdekes lektúr ez a „regény“, amely messze áll a mai felületes városi magyar nyelvtől s bővelkedik eredeti kun és tatár szállóigékben, közmondásokban (tarka és friss virágjaikban oly jól esik gyönyörködni). Ennek a regénynek nincs is személy szerinti főhőse, a főhős maga a nép, sőt népek, amelyek mint gigantikus szereplők viszik előre roppant dinamikával az egyéni hősök cselekményeit. Három baranyai magyar legény kalandos leányrablásából indul ki ez a méreteiben szerteágazó regényes tanulmány. A Baranyában letelepedett, félig-meddig még nomád életet élő magyar nép köréből indul ki a történet, annak a népnek köréből, amely később is egy évezreden át szinte makulátlanul megőrizte legfőbb sajátságait. Ezeket a sajátságokat Kodolányi nem könyvekből ismerte meg, hanem még gyermekkorában szívta fel a vérébe, alakította saját lényévé s tárja most elénk regényének mondataiban mint történelmet, néprajzot és tájleírást. Az a magyar nép, amely a tizenharmadik században már megkeresztelten is őrizgette titokban a maga korhadt bálványait s amelynek szokásaiból ki-kilobbant az ősmagyar vallás forró tüze, a keresztyénségen és a reformáció kohóján túl is legbensőbb belsejében ősmagyar maradt s szokásaiban, kisebb-nagyobb babonáiban ma is tisztán őrzi ezeréves multját. Ezt a multat szívta fel vérébe Kodolányi. A regény két hőse, Ernye és Bene külön utakon jár, de ez a két út néha összehajlik, mintha egyazon test eltérő s néha összeérő vérárama lenne, forró és lüktető s az egész nép vérkeringését érezzük belőle. Ha a regénynek ezeket a hőseit nézzük, elkerülhetetlenül velük együtt látjuk az egész akkori Magyarországot a magyeri urakkal, német és kun jövevényekkel, királlyal, kun kánnal, papokkal s kámokkal együtt. Kodolányi megdöbbenő valósággal tudja érzékeltetni az idő végtelen s szinte mozdulatlan látszó tengerében a nép korszakokon áthullámzó, de belső sajátságaiban szinte teljesen változatlan vértengerét; midőn Ernye és Bene beszélnek, mintha az Ormánság mai embereit hallanánk beszélni. Kodolányi ezt a beszédet nem régi pergamentekről tanulta el s nem mesterségesen archaizálta, ő ezt a beszédet a ma is élő baranyai magyar paraszt ajkáról hallotta s ezekből a szavakból tisztán csendül vissza a tizenharmadik század ormánsági parasztjának beszéde. Ezért nem érzünk soha egyetlen pillanatra sem mesterkéeltséget ezekből a forrás erejével felbuggyanó mondatokból. De ott sem érzünk mesterkéeltséget, ahol Kodolányi kunos magyar nyelvjárással beszélteti szereplőit, az író tanulmányain keresztül tökéletesen bele tudott helyezkedni a kor és a nyelv szellemébe. Ugyanilyen kristálytisztasággal vetíti elénk a kun szokásokat, néprajzi leírásaiban korszerű eszközöket használ s a kun és mongol erkölcsöket, szokásokat, de magát a lelket is törés nélkül tárja elénk. Reális tárgyilagossággal írja le a mon-

goloikat, lefejtve róluk minden korabeli és későbbi előítéleteket és babonát. Batu kán, a kutyafejű tatár, a rettegett vérszomjas vadállat mint ember kerül elénk, aki a haditanácsban gyengéd érzellemmel hóvirágot szagoltat s aki megmondja a maga pusztai és egyenes igazságát Európa urairól és Európa erkölceiről is, amelyek nincsenek is nagyon sokkal előbbre a tatárok kegyetlen, de egyenes utakon járó erkölceinél.

Kodolányi ez alkalommal először nyult történelmi témához s megrázó az a megjelenítő erő, amellyel a tatárjárás korát elénk tudja állítani, nem is mint valami festményt, hanem mint valami remekbefaragott domborművet. Maga a nép él előttünk s csak háttér gyanánt kerül elénk IV. Béla alakja, háttér gyanánt a pápa és Velence, akik a maguk módján igyekeznek a tatárral megegyezni, az egyik a térítés, a másik az üzlet jelszavával. Ami azonban a „Nyugat védőbástyájára“ fontos: a pápa tényleges segítségét nem adhat a tatár ellen, legfeljebb imáiban ajánlja Istennek a királyt és Magyarországot, Fridericus a legnagyobb veszély idején kifosztja a védtelen és földönfutóvá zuhant magyar királyt, Velence pedig egyenesen Magyarország elpusztítására igyekszik szövetkezni a tatárral. Nem csoda, ha Batu kán megveti ezt a Nyugateurópát s nem érti meg a magyarokat, akik nem akarnak szövetkezni véle, hogy együttesen vonuljanak Nyugat ellen.

De sok mindenre mutat rá még ez a regény; jelenségekre, amelyekről megdöbben a mai olvasó. Okokra, amelyek előkészítették a tatárdulást, amelyek közvetlen következménye volt a szörnyű pusztulás. A szerencsétlen király tisztán látja, hogy az urak önzése és kevélysége hova sodorja az országot s ki is mondja, hogy amíg idebenn helytelenül vagy túlzottan felnagyítva, vagy ami ezzel rokon: lekicsinyelve látják a mongolokat, addig azok „többet tudnak rólunk, akár saját magunk. Mert mink nem látjuk nehéz hibáinkat s konok ostobaságunkat, de ők látják“. S míg a tatár veszedelem egyre közelgett „undorító perlekedés folyt a király és a pápa között s a tatárok dülása már Endre idejében megkezdődött“. A nemzet nagy tragikus sorsfordulata már sokkal, de sokkal előbb kezdődött s pecsételte meg az ország sorsát, semmint a tatárjárás bekövetkezett volna. A nagy tragédia csak logikus következménye volt az előzménynek, olyan következmény, amit már sem jóakarattal, sem hősiességgel nem lehetett elhárítani.

Lehetetlen, hogy az olvasó ne gondoljon Mohácsra s lehetetlen, hogy lélekzete meg ne akadjon, gondolataiban eljutván napjainkig...

De mikor legfojtóbb és legnyomasztóbb a regény levegője, akkor kergeti el a sűrű felhőket egyetlen gesztusával a regényíró

Kodolányi. S itt áll elének a tragikus Ormánságot festő, a sötét és mély tónusokat kedvelő régi Kodolányi után az új Kodolányi: a reménykedő, bizó és optimista író. Mert a legszörnyűbb tragédián túl is rámutat az örök forrásra, a népre, rámutat ennek a nemzetnek ősi gyökereire, amelyek biztosan fogódnak a talajba s amelyeket nem ránthat ki onnan semmiféle vihar, mert egészségesek voltak s ma is azok. Bene, aki végigszenvedi a tatár rabságot is, a vihar elcsendesültével visszatér falujába új életet kezdeni. S ez az új élet tulajdonképpen a régi, a változatlan, a nép kínnal és fájdalommal terhes, édesen reménykedő örök élete, a tenger, mely áthullámszik az idők végtelenjén. Ennek a földbegyökerező életnek örök és mély értelmét érzi Bene, aki annyit válaszol apja faggató kérdéseire, mikor az szeretné tudni, hogy mit is látott, mit tapasztalt a tatárok rémségei között és a kunok nomád életében: „Sömmi“. És ezt nagyon halkán mondja.

Vajjon mit látott a falujából előráncigált és egész világot bejárt magyar legény a világháború ezer rémségei között? Semmit, bizony semmit. És ennek a hallgatásnak van igaza, mert ez a hallgatás az életet ezerszer többre becsüli minden gyilkosságnál, az őszinteséget minden kegyes vagy kegyetlen halálos hazugságnál.

Kodolányi nagy regénye a tatárjárásról mellbemarkoló és igazságokat elének táró, megdöbbentő és egyben vigasztaló munka. Olyan, mint a halálraszánt gályarabok élete: minden mély fájdalma és vigasztalan sötétsége mellett is telve van hittel és nagy emberi bizakodással.

Csuka Zoltán

KODOLÁNYI JÁNOS: A VAS FIAI.

Regény két kötetben.

Kodolányi legutóbbi regénye, a „Feketevíz” övendetes epikai fordulatról tudósított. Szemhatára kiszélesedett, elbeszélő hangja dúsabb, többhúrúbb lett. Új regénye még érettebb munka s szép, komoly művészi erőfeszítésekkel és eredményekkel teli törekvés a „nagy regény” felé. Egyes részleteinek hatásától allig tudunk szabadulni, de az egész, a „nagy kompozíciót” tekintve: Kodolányi mégiscsak a realista novella mestere marad. Másrészt pedig e könyv: menekülés. A történelmi regény és dráma divatja Kodolányit is elkapta. Igaz, hogy magasrendű művészetet csinált a divatból, de ez nem váltóztat a dolog lényegén és érdemén. Mást vártunk tőle, aki első regényeiben s novelláiban a magyar realizmusnak szociális és komoly szociológiai távlatot adott. S bár a várakozónak nincsen joga követelnie, de viszont csalódásáról mégis be kell számolnia.

Kodolányi a tatárjárás korát, tatár harcosok, kún nomádok s magyar parasztok életét írja meg. Színvonalát tekintve: egyetlen történelmi regényünk, mely Móríc Zsigmond „Erdélye” mellé állítható. Móríc azonban a már szinte négy század óta irodalmunkban nyugtalanító Toldi-víziót, a magyar hős sorstragédiáját vetítette be regényébe s vitte nyugvópontra regényében.

52

Báthory és Bethlen egyúttal az ó-magyar sors két jellegzetes arca. Életük: egy kor tükre, de egyúttal időtlen történelmi valóság is. Kodolányi azonban kifejezetten egy korszakba merült, a tatárjárás idejébe. Bámulatos kifejező készséggel teremtette vissza az elmúlt életképeket. S eredeti íze, hogy a korszakot alulról nézi, a tömegek szemével. Nincs is baj, mikor a régi baranyai falu, a halásztanya, a nemesi udvarház, a kún sátor, vagy a tatár tábor életét írja le. Mikor a paraszti dajka mesét mond a beteg királyleánynak, a barát a félpogányoknak prédikál. Az életképszerű részeket s novellabetéteket tekintve: a regény mesteri munka. De Kodolányi emellett félig költő, félig filológiai bravúrokat is bemutat, kún nyelvet alapít s egyáltalában a nyelvészeti különlegességeknek túlságos nagy teret enged. Igaz, a bravúr nem nyomja el a teremtőt, de melléje nő s túlságosan merész szerepet kap mellette. Magáról a korról pedig, mint történelmi jelentőségű mozzanatról allig mond mást, mint az újabb magyar történetírás. Mihelyt letér a novellista útvjáról, rögtön közhelyszerűségek felé téved.

Még sohasem szólott olyan dúsán Kodolányi, a költő, mint ebben a regényében. Éles, maró látása és beszéde megenyhült. Eddig elszigetelt lírája feloldódott s alkotó rokonszenvét, humánus és kozmikus együttérzését virágoztatta ki. Az epikus egészen megérett s nincs oka arra, hogy a jövőben is meneküljön. Azt szeretném hinni, hogy ez a menekülés is csak erőpróba volt, az érett erő próbája. Történelmi völgy s Kodolányi bizonyára elérkezik a történelmi térre is. A völgy zárt körvonalai jó otthont nyújtottak a most kibontakozott epikai erőnek. De bizonyára nem zánják határait közé Kodolányi epikai géniuszát...

Magyar hős (Kassa)

1936. okt., P. M. 52 - 53

KODOLÁNYI JÁNOS:
A VAS FIAI

1. A divat rohamosan növeli az igényeket, és a történelmi regény modern áradásában igazán mű legyen a talpán, amely még figyelmet akar költeni. Világosan érezte ezt Kodolányi János is, innen az a nagyméretű készülődés és elszánás, amely egyformán meglátszik a regény terjedelmén és a regénybe épített tudományos anyag kivételes mélységén és komolyságán.

2. A tatárjárás korát többen feldolgozták regényben, de ezek a feldolgozások a Kodolányi munkája mellett valósággal nyári, szórakoztató olvasmányok. Kodolányi új könyve nagyszabású, súlyos és komor munka. Hét-száz sűrűn nyomott oldala már eleve elriaszt minden könnyed olvasói kalandvágyat. Aki pedig nem hőköl vissza a két biblia-

szerű, vaskos, fekete kötettől, azt hamarosan újabb próbára teszi a régi magyar élet környezetében hűségese gondú, széles rajza. Ezekben a lapokon már csak a komolyabb olvasókedv lendíti át magát, de az is fáradtan ereszti le szárnyait a dialógusok archaizált tájszólása előtt. Terjedelem, tárgy és nyelv egyként gátjai minden léha közeledésnek, de aki aztán e hármast vitézi próbát megállotta, az csodálatos világba jut, amelyből kedve sincs többé visszatérni.

3. A történelmi regényírásnak valamikor az volt a baja, hogy a történelmet, iskolás naivsággal, kivilágított színpadnak fogta föl, amelyen operaszzerű előadás folyik zengő szavú, csillámló kardú, csodálatos hősekkel. A modern történelmi regény, modernebb naivitással, a naturalizmus igényei szerint rendezte át a színpadot: a reflektorokat kioltotta, a zenét abbahagyta, sutba dobta a csengő kardokat s a hősök gyomrába rákot, lelkébe meg neurótikus polgári komplexumokat operált. *A vas fiai*-ban e két irány szintézisét érzem. Nincs híján a történelmi pátosznak, de naturalista is, olykor a végletekig. Kodolányi nem röstelli, ha a lelke megrendül a Mult bátyáinak szédítő árnyékában, de egy pillanatra sem felejt, hogy az ember sohasem volt más, mint ember. Nem érzéketlen az Eszme, a Nagyság, a Fenség arányai és fényei iránt, de kigyógyíthatatlanul tudja, hogy minden, ami az emberben gyökeredzik s az emberen át valósul meg, véges és szomorú.

4. A történelmi regényírónak jól meg kell tanulnia a kort, amelyben meséje elpörög. Meg kell tanulnia városait, utcáit, házait, bútorait, ruháit és eledeleit, ékszerait, fegyvereit, táncait és dalait, törvényeit és szokásait, nyelv-

vét és lelkét. Évek aszkéta szorgalma bújik meg egy-egy könyv mögött. A baj ott kezdődik, ha ez a heroikus szorgalom nem rejtőzik el kellő diszkrécióval, hanem dölyfösen a Mű fölé emeli óriás, nehéz fejét, avagy elnyomhatatlan hiúsággal kikacsintgat a Mű eresztékein. Ebben a tekintetben Kodolányi könyve új tapasztalással gazdagít. Azt hiszem, még nem olvastam regényt, amelyen jobban megéreztem volna a szakműveltség, mint *A vas fiai*-n. És mégis: ez a beépített tudás itt nem zavar. Pedig a könyv fejezetei olykor inkább emlékeztetnek holmi regényes etnológus költői kirándulásaira, mint modern regényekre. A szereplők beszédnyelve pedig az ormánsági dialektus egybeöntése kódexeink nyelvével, tehát nyilván csinált-nyelv. És mégis, realitáknak és fantazmáknak, adatnak és költészetnek olyan egyazon hőfoka hevít, olyan homogen összeforrása sikerült végig a könyvön, hogy eszembe sem jut, hogy a tanult apparátus talán mégis elboríthatja a tiszta alkotást.

5. Minden igazi könyv alapjaiban frissíti meg a művészetéről való tudásunkat. Stílusról, stílus szépségről, szóról és mondatról való hajdani elgondolásainkat újabb ízlés-hullámok meglehetősen elváltoztatták és kicserélték. Kodolányi új könyvét olvasva ismét kétségeink támadnak. Vajjon valóban a tárgyiasság és a pontosság az eszmény? Nincs a szónak valami irreális eszközi szépsége, s a stílus nem lebeghet kisé fölötte a mondanivalónak, misztikusan, égien? Ez a könyv szépen van megírva. Nemcsak a kifejezés pontosságát dicsérem, hanem — régimódiasan — a nyelv lankadatlan, pompás színeit, a szavak patakzatos gazdagságát, a mondatok melodikus

lejtését-zengését, — igen, a „stilus szépségeit“. A stilus-értékek mai józanabb, ridegebb és kritikaibb szemlélete nyilván az elburjánzott stiláris szépelgésre való egészséges visszahatás. Itt azonban megint az a gazdag, ősi szépség jelentkezik, amelynek az a szépelgés csak hitelrontó majmolása volt.

6. A kitünő és jelentős műnek két apróbb fogyatkozását érzem. Az egyik az, hogy a magyar, kun, és mongol miliórajzok gazdagsága ismétlődéseket is jelent. Az író, elpassziózva a magafölfedezte világban, újra meg újra megfesteti a táborok, sátrak és öltönyök vonzó, szép képeit. Kevesebb több lett volna, — mint a kritikusi közhely vallja. A másik hiba egy fokkal mélyebben hat. A könyv egy mese vonalaira épített regénynek indul: három ormánsági legény világgá szalad egy kudarcba fulladt, halálos leányrablási kísérlet után. Az olvasó azt várja, hogy a regény a három fiú szétágazó-eggyéfonó-

dó története lesz, három pompás ifjúmagyar sodródása a tatárjárás napjaiban. De nem egészen így történik. A legények mihamar eltűnnek a szemünk elől, a történelmi háttér *premier plan*-ba tágul és dagad — Béla palotájává és Batu sátrává — s a kedves ormánsági fiúk szavát százoldalakon át sem halljuk. Mikor ezt szóvátesszük, nem a régi receptért harcolunk, amely szerint a történelmi regény főhősei nem lehetnek azonosak a történelem főhőseivel, akik a történelem legfeljebb epizodistái lehetnek, viszont a történelmi főfigurák a regénybe csak mellékalakok, s a Történelem maga csak talaj és háttér. Hanem szóvátesszük azért, mert Kodolányi maga költi fel a magánszemélyek sorsa iránti heves érdeklődést, a meseigényt, amelyet azután nem elégít ki teljesen. A három legény története szervesen kerete a nagy munkának, ha ez a keret, önmagában, külön kis remekmű is,

Kardos László

Válasz 1936. okt., 10. n.

581 - 584.

és K.L.: Hármaskönyv, lyp., 1978. Szépirodalmi K.
232-234., K.L.: Harminchárom éve, lyp., 1983.
Szépirodalmi K. 361-363., K.L.: Az író kritika.
lpy., 1987. Szépirodalmi K. 90-92.

Kovács Imre, a *Válasz* munkatársa nem azonos azzal a Kovács Imrével, aki a „Magyar megújulás felé“ c. könyvet írta.

A Vas Fiai

„Jakka népe, Vas fiai,
Vas kán rohan teelötted,
Piros lánggal, piros tűzzel,
Földindító hatalommal,
Hegyrepestő áradással,
Egrecsapó, szörnű lánggal!”

Dsingizkán törzse, a Jakka, a Burchikun (szürkeszemű) nemzetség. Batu kán, Kelet Cézárja vezérlete alatt hőmpölyög Magyarország felé a vasnak „hegyrepestő áradása”, a mohalok-tatárok szörnű tömege, hogy minden teremtet lényt elsőpörjön, akit útjában talál. A tatárjárásnak vésszel teljes, komor levegőjét eleveníti föl előttünk *Kodolányi János* „A Vas Fiai” című regényében. (Pantheon kiadása.)

Három ormánsági legény: Bene, Ernye és Döme, lányrablási históriába keveredvén, vándorlásra, bujdosásra kényszerül. Az ő bolyongásuk elvezet a tatárjárás előtti Magyarország több miliójébe és pompás, eleven áttekintést nyújt az ország akkori tagozódásáról, társadalmi keresztmetszetéről. Az Ormánység szabadparasztjai, a nyugati hűbériség után epekedő nemesség (mely IV. Béla ellen fordul azért, mert II. Endrétől kapott, könnyű kézzel osztogatott javait veszélyeztetve látja), a kunság ősi törzsközösségen alapuló életformái, a Magyarország felé sanda kapzsisággal nyuláló osztrák herceg: Frederikus, karantán fejedelem, a sok szipolyozó, a nép nyomorúságán élősködő vámszedő és vásárberlő, a költői látnokságban szinte őrzöngő baksák (igricsek) és sok más, pompásnál pompásabb kép teszi elevenné előttünk a letűnt és mégis oly ismerős kort.

„Ük most tetük e koszlott ország testén — mondta Béla undorral és kiköpött —, nyizsegnek, s várják napjuk fölkelését. Amikor vért kaphatnak ez ország élete árán. Majd reájuk kerétem a sort, ha Batu kán ünagyságával végeznék.”

Igy mondja el IV. Béla véleményét nemeseiről, pártoskodó főurairól, akik még a vágyott feudalizmus elvei szerint is, kötelesek volnának mellé és az ország népe mellé állani a tatárjárás orkánjában.

Dramai feszültségű, a költői fantázia erejével kiegészített jelenetek teszik élénkké a leírásokat. Természetes, hogy ilyen körülmények közt akad anakronizmus is. De mi nem osztjuk azoknak a kritikuskoknak véleményét, akik például nyelvészeti szempontból agyonbírálják *Kodolányi* nyelvrekonstruálási stílustörekvéseit.

Ez a vélemény lehet egyoldalú, tudományos szempontból helytálló, azonban irodalmi alkotásnál elsősorban az irodalmi szempontokra kell tekintettel lenni. Márpedig *Kodolányi* vizionárius erővel elképzelt és a fantázia tüzes színeivel élénk festett nagyvonalú freskói sokkal több beleélési és elképzelési lehetőséget adnak, mint bármilyen etimológiailag „hű”, de száraz és a fantáziára semmit sem ható, aggodalmasan gondos, iskolás leírás. Amellett nekünk, akiknek *Kodolányi* rekonstruált dialektusainak hűségét nem áll módunkban ilyen irányú tudományos készültséggel ellenőrizni, még nagyon is tetszett, ahogy merész, ízes és a környezetbe kiválóan beleillő módon beszélteti alakjait.

Néhol úgy találtuk, hogy a regény kissé túlméretezett, a túlsok részletezés a kompozíciónak inkább árt, mint használ. Bizonytalannak érezzük azt is, hogy Batu kán, a tömeggyilkos olyan pontos ideológiai felkészültséggel vonul Európa népei — így Magyarország — ellen, hogy az emberi jogaitól megfosztottakat felszabadítsa és az elnyomókat, harácsolókat megbüntesse. Nem tudunk hinni ebben a naiv szimbolizmusban — ami egyébként a legtöbb újabb magyar történelmi regényben makacsul vissza-visszatér —, hogy hadjáratuk az ősi törzsközösségnek tudatos küzdelme az „újabb” társadalmi rend, a feudalizmus ellen. Ha az átmeneti társadalmi formák meg is ütköztek egymással keményen, ez a harc semmiesetre sem lehetett tervszerű, tudatos, legkevésbé Batu kán részéről, akit *Kodolányi* néha úgy beszélget, mint egy legalább is harmadfokú szemináriumot végzett szociológust. Furcsának tűnik, ahogy a parasztságot, köznépet elnyomó és kizsákmányoló nemesség, klérus, vámosok ellen kikel, azután pedig ugyanannak a népnek, a nemharcoló, békes parasztságnak falvait gyújtogatja föl, barmait öleti le, asszonyait gyalázza meg, férfait gyilkoltatja halomra. Bizony, akárhogyan forgatjuk is, ez csak imperialista háború volt és nem felszabadító hadjárat. Ahol a tatárseregek végigviharzanak dermesztő „hijju-hijju” kiáltásaikkal — félreértés elkerülése okából: ez a *tatárok* harci kiáltása, mert a magyaroké tudvalevőleg „Jézus, Jézus” volt —, pusztulás és romhalmaz marad utánuk, s csak a parasztközösség békés, folyamatos kétkézi munkája tudja a megtépett országot ajultságából újra életrekelteni.

A hármas kompozíció közvetlenül

és becsületos valószínűsügre-törekvéssel mutatja be a kiforrtan, lazuló társadalmi formák közt vajdó ország vergődését a pogányság és kereszténység külső és belső küzdelmeit. Egyöd bátya, a hithű, buzgó „kresztyn” azért a sok „templum”-látogatás után a biztonság kedvéért az erdei, rejtett kisisten-szoborhoz is eljár és spirituáléba illő, naiv felémással imádkozik hozzá: „Verágoztasd ki mezőidet és erdeidet, szaporítsd meg halaidat, szólítsd reánk felhőidet és távoztasd el nyilaidat és a betegségek lelkeit. Áldd meg azokat, akik elhagytak tégődet és Jézus urunkat szögálik és kérdd meg Jézus urunkat is, hogy szeressen münket.” De nem hogy az öreg, lelkegyökerig pogánynak maradt halászember, hanem még a művelt, sőt a korhoz mérten rendkívüli kultúrájú IV. Béla is így kiált föl, mikor a rabló és zsaroló osztrák *Frederikus* mögött bevágja az ajtót: „Verjen meg Ukkon!”

Kodolányi regényéből igen sok tanulságot vonhat le az, aki a leírottakon gondolkodni is tud és a jelenre, valamint a jövőre helyes következtetéseket képes levonni.

Szalmás Piroksa.

Szocializmus
1936. okt., 10. sz.
510-511.

A halászó macska uccája

Földes Jolán pályadíjnyertes regénye

Egyszerű magyar munkáscsalád történetét adja elő ez az okos, finom, mélyenlátó regény. Az apa szövőmunkás, a legnagyobb leány kézimunkával foglalkozik, az anya: mint annyi ezer más anya, a gyermekek: mint annyi százezer. És mégis sokkal több ez a könyv egy szegény, kíváncsított család történeténél. *Az emigráció lélektanát tárja fel* alakjain és eseményein keresztül, az emigrációt, az önkéntes hontalanságát, korunk egyik legidősebb jelenségét.

A regény hősei *Franciaországba* vándorolnak ki, hogy meneküljenek az inség szorongató karmai közül. Már az első jelenetek a bécsi pályaudvaron, az álmosan bóbiskoló utasok sivár tömege, a gyéren pislogó lámpák, az unottan vonszorgó éjszaka nyálkás ridegsége, az összehújt megriadt, de bizakodó család rajza: *kitűnők*. Az 1920-as idők zűrzavara, rendetlensége, bizonytalansága olyan erővel jelenik meg előttünk apró vonásokban, hogy megborzongunk belé. Az olvasó várakozással és jóleső izgalommal kapcsolódik bele hősei sorsába, kézzelfoghatóan jelennek meg előtte az alakok, viselkedésükből, gesztusaikból és szavaikból a lelkük mélyébe lát, — *valóságossá lesznek*, a varázslat az első vesszősuhintásra sikerül.

Hogy azután végig el ne bocsásson bennünket hatalma alól. Már nem tudjuk letenni a magyar *Barabás-család* történetét. A társadalmi viharok szele, mint a pitypang bóbítóját, fújja messze Nyugatra ismerőseinket... Mi lesz velük? Sikerül-e a könnyű, tehetetlen magvacsakáknak tápláló talajra jutniok, gyökeret ereszhetnek-e, *hazra találnak-e?* Az író finom eszközökkel mutatja be repülésük útját. Eleinte minden jól megy, a család főnek és a legnagyobb leánynak sikerül munkát kapnia. De a történelem beleszól: kirobban a *frankhamistás* botránya. *Barabás* magyar. *Felelős tehát a maga kicsiny személyében az országért*. Elbocsátják a munkából, s most idegen földön tör rájuk a kétségbeesés. Mit tehet az emigráns? Visszafelé nincs út többé. Aki lelkében emigránssá lett, az többé nem tud visszatérni. Hiába a keserű honvágy, hiába az itthonhagyott mult, az ifjúság álmái és ambíciói, az emigráns csak szenved, csak vágyik a hazája után, de többé meg nem találhatja. Nincs kiút, *csak a további emigrálás*. Apa és leánya *Dél-Amerikába* megy.

Amikor életük valamennyire rendeződik és a család fő ismét szilárd bázist épít családjára számára, következik a történelem újabb mozdulata: *Marseille-ben megölik a jugoszláv királyt*. Ismét felelős tehát olyasmért, amire semmi köze. Ismét idegen, ismét éreznie kell a láthatatlan köldökzsinórt, mely eltéphetetlenül a fajtája sorsához köti. Az emigrálás folytatódik. A szétfújtt pitypang minden szála felrebben és száll, száll a messzibe, a Föld túlsó oldalára, ki erre, ki arra. *A szétszóródás teljes*.

Ebből a néhányszavas vázlatból is kitűnik, hogy Földes Jolán korántsem a pusztán szórakoztatás és a divatos happy end írója. A probléma előttünk fokszik, csak meg kell látni, fel kell emelni. *Földes Jolán vérbeli író, mert éppen az előttünk heverő problémákat látta meg és tudta felemelni*. És vérbeli író azért is, mert tud és mer következetes lenni. Nem torpan meg a szentimentalizmus virányain, nem téríteti el magát sem a részvét, sem a kegyetlenség érzéseitől. A kérdést magát látja állandóan és nem bocsátja el pillanatra sem. Ő maga nem sokat tesz hozzá vagy vesz el figurái sorából. Maguk az emberek beszélnek a pusztán létezésükkel. Ennél többet író nem tehet s amennyire meg tudja tenni, annyira író. *Földes Jolán a legnagyobb mértékben képes erre...*

Nincs ebben a regényben egyetlen szó sem hazáról, ahol születünk, nyelvről, amelyre anyánk tanított, földről, amelybe gyökereink nyúlnak. Csak egy maréknyi egyszerű emberről van szó, aki találatlanul száll a véletlen áramában, mint a földjéből kitépott növény, csak történelmi véletlenekekről van szó, amelyeket fenn, a magasban határoztak el és hajtottak végre, de amelyek idegen söpörnek a földön kíméletlenül, csak idegen városokról, levegőről, uccákról olvasunk, de mögöttük ott kísértének a hazai élmények... Csak arról van szó, hogy amikor az ember kiszakad a hazai földből, *többé hazát lelteni nem tud, de vissza sem gyökerezhet ismét*. A »haza« fogalmának legmélyebb, legemlékezőbb kifejezése ez a könyv, anélkül, hogy a szokványos célszavakból, vagy frázisokból egyet is találnánk benne.

Egy kissé emigránsok vagyunk valamennyien. Nem találjuk igazi hazánkat. »Szertenézünk s nem leljük...« Egyikünk itt keresi, a másikunk ott. Köszönet illeti meg Földes Jolánt, hogy ezt a problémát felvetette s az igazi író eszközeivel feltárta. A regény pályázat bizottsága pedig jól választott. *Született író* ismert fel és segített nyilvánosságra, hogy az utóbbi évek egyik legkomolyabb magyar könyvével ajándékozza meg az irodalmat és a nemes művekért lelkesedő olvasókat.

Kodolányi János

Pesti Napló 1936.
okt. 1. 224. sz. 6.

1936. okt. 28. 17

Magyar írók angolnyelvű antológiáját adta ki az Athenaeum és egy előkelő londoni könyvkiadó

Előkelő kiállítású, vaskos könyv jelent meg Londonban. Ez a könyv a magyar szellem hódító útjának egy újabb állomását jelenti. Harminc magyar író egy-egy remekbekészült novelláját viszi az angol közönség elé. A címe: *Hungaria*. Külön érdekessége, hogy együttesen adta ki egy nagy magyar és egy nagy angol kiadóvállalat, az *Athenaeum* és a londoni *Ivor Nicholson & Watson* cég. A magyar írókat az angoloknak két világhírű magyar mutatja be, akiknek neve éppely jólismerten cseng Angliában, mint Magyarországon: László Fülöp, a világhírű portréfestő és Korda Sándor, a világhírű filmrendező. A könyv fedőlapját ugyanis László Fülöp *Magyar paraszt* című festményének másolata díszíti, az előszót pedig Korda Sándor írta.

— És most egy szót magáról az előszóról — mondja Korda Sándor, miután szellemes és tömör mondatokban ad képet a magyar novelláról. — Zavarbajöttem, amikor a kiadók felszólítottak, hogy előszót írjak ehhez az antológiához. Mikor fiatal író és újságíró voltam Budapesten (a két foglalkozás általában szoros kapcsolatban áll Magyarországon), az volt legnagyobb ambicióm, hogy egy napon olyan társaságban jelenjek meg, mint az a harminc szerző, akiket itt összeválogattak a magyar irodalom képviselőitárá.

Az irodalmi alkotóművészetet mindig magasabbrendűnek tekintettem, mint a másodlagos művészetet — a filmgyártás művészetét, vagy mesterségét — amellyel egyébként mindig az

irodalom szolgálatára törekedtem. És most csupán azért, mert ez a másodlagos, tolmácsoló művészet ismertette a nevemet, helyesebb hogy ennek a kötetnek az előjén jelenjek meg, a harminc szerző élén, akit szeretek és csodálok? De mégis elfogadtam a megtisztelő meghívást. A tarkaruhás herold, aki trombitát fújva jár a menet élén, ezzel nem becsüli túl saját fontosságát. A herold szolgáltathatja a színt és a hangot, de tudja, hogy a menet az, ami számít.

A novella-antológiában szereplő írók névsora a következő: Babits Mihály, Bibó Lajos, Bíró Lajos, Dallos Sándor, Földi Mihály, Gelléri Andor Endre, Hellai Jenő, Herczeg Ferenc, Hunyady Sándor, Karinthy Frigyes, Kárpáti Aurél, Kassák Lajos, Kodolányi János, Komáromi János, Körömendy Ferenc, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Molnár Ferenc, Móricz Zsigmond, Nyírő József, Papp Károly, Révész Béla, Sárközy György, Szép Ernő, Szerb Antal, Szitnyai Zoltán, Szomory Dezső, Tamási Aron, Tersánszky Józsi Jenő és Zilahy Lajos.

A kiadók hangsúlyozzák az előszóban, hogy ez az összeválogatás nem jelenti azt, mintha más magyar írók nem volnának méltók az antológiába való felvételre, de speciális angol szempontok követelték, hogy éppen ezeket a novellákat gyűjtsék a kötetbe.

A novellagyűjtemény kiadását az *Athenaeum* kezdeményezte és így elősorban őt illeti meg a hála, amiért a világirodalom vérkeringésébe került a magyar szellem és alkotóerő hódítóerejű újabb bizonyítéka.

Magyarország 1936. okt. 28.

247. sz. 2.

SÁNTA ÁMOR

Laczkó Géza elbeszélései

A magyar novellavilág szinte páratlanul áll a világon. De még ebben a páratlanul gazdag, színes burjánzásban is egyedül állanak Laczkó Géza elbeszélései. Finom, egyszerűségükben tökéletes, harmonikus stílus, fanyar illatú virágok ezek, törekenységükben és karcsúságukban is szilárdak, gyökerükben pedig mélyen lenyúlnek a francia kultúra Magyarországon oly régi hagyományi talajába.

Laczkó Géza a kevésszavú írók közé tartozik. A magasrendű irodalom barátai csak ritkán részesülnek az ő gazdag ajándékaiban. Eppen itt volt az ideje, hogy szavát hallassa s egy olyan korban, amely a felületes csillogásnak, a hányavetiségnek és nagy puffasztással üres súlyzókat emelgető művészeknek Eldorádója, megcsillogtassa a maga halkszavú, de az élet, az emberi sorsok lényegét feltáró művészetét.

Milyen különös, izgalmas világ nyílik fel előttünk ebben a könyvben! Milyen feledhetetlen figurák rajznak elénk! Már maga az első elbeszélés két hőse is, a sánta férfi és a püpos nő, milyen visszás és mégis mélyen természetes kapcsolatban van egymással. Mert az első pillantásra Laczkó Géza alakjai visszásaknak látszanak. Itt van például a második novella hőse, a fiatal leány, aki odaadja magát az öt nem akaró öregedő írónak, hogy azután örökre elutazzék mellőle, bennehagyva szívében eltörölhetetlenül fájó emléket. És szinte belénk nyilall a kis bárnő életének furcsa logikája, a mindenki lányáé, aki a legkedvesebb férfiaktól egy-egy babát kér emlékül s élete alkonyán ezeket a babákat ajándékozza a hozzá hasonlósorsú lányoknak, hogy az utolsó baba elajándékozása után szeliden, fellülés nélkül megmérgezze magát.

Egy másik nőalakja a mulatók szerény virágából bomlik a hercegi szerető — később férj — ragyogó társadalmi fénykörébe, míg a »duó« tehetőségtelen férfitagja, a leány szerelmes osztályostársa végkép elszállik s összeomlik egy groteszkül kínos jelenetben. Vagy a »nagy paraszt«, aki megmérgezi beteg feleségét, hogy azután őt mérgezze meg fiatal második felesége a béres kedvéért. Milyen sötét sorsszerűség, megnyugvás van abban, ahogy a paraszt felismeri végzetét és szó nélkül türi, hogy elpusz-

títsák. Olyanok ezek az írások, hogy az első pillanatban meghorzongunk fölük — s mennél elegánsabban, játékosabban mondja el őket az író, annál inkább — mint amikor az evőeszköz megcsikordul a porcellánon... De ez a csikorgó hang hamar elhallgat bennünk s felzsong a túlfeszített idegek jóleső muzsikája, felismerjük a történetek mélyén izzó gondolatot, minden elrendeződik, a részek, melyek mintha ellentmondtak volna egymásnak, mozaikká sorakoznak, felragyognak a színek és formák s a novella megkezdődik bennünk a maga csendes, villódzó emlékéletét. Mint a mágnes körül hangyabolyként sorakozó vasrészecskék, úgy állanak össze a bizsergő, reszkető mondatok, vibráló jelzők. Vagy mint amikor erős fénybe néz az ember és szemét behunyva még sokáig látja a karikázó vörös és zöld fényköröket.

Mindez franciásan impresszionisztikus volta mellett is mélyen magyar irodalom ez. Magyar a szerkezetük, — szilárd, egyvonalú és mélyen, ben-

sőségesen logikus — magyar szavak ragyognak patinájuk alól a régi, töretlen fényben s újjászületre, magyar napfény és levegő árad felénk. S mennyire magyar az a puritán egyszerűség, az a minden cikornyától, közönségességtől irtózó írói lélek, amely megteremtette ezeket a novel-

lákat. A könnyedség mögött a dolgok nehezebb végét megragadó művész kemény fegyelme húzódik meg, a színek mögött az étellel leszámolt csendes bölcsés és a tanítás, melyet e remekemből kihallunk, távoláll minden szokványos szándéktól. Arra tanít, hogy miként lehetünk úrrá családásainkon, kiábrándultságainkon és fájdalmas emlékeinken a Szépség segítségével, egy magasabb egyensúly felsőbbiségével. Az igazi egyéniség figyelj az élet komédiáját és annak ellenére szereti az életet és az embereket, hogy tudja: mindez komédia.

(—1—8)

Magyarország 1936.
Mét. 30. 249. 27. 9.

1936. nov. 62

Kodolányi János : A vas fiai. (Bp. Athenaeum. Regény két kötetben.)

A vas fiai a tatárok. De a regény nem annyira velük foglalkozik, mint inkább a XIII. századi magyar társadalom bemutatásával. Épp ezért az olvasót mindjárt meg fogja lepni az író nagy *műveltsége*. Hatalmas tárháza ez a regény a történelmi és néprajzi ismereteknek. Csak ez a felkészültség bátoríthatta fel Kodolányit arra, hogy ne csak kövesse, de meg is magyarázza a tragikus történeteket. Az megint külön érdeme, hogy oktató hangsúly nélkül segít a történelem tanulságaihoz jutni. — A tárgy előadásában vonzó és a helyenkint becsúszott naturalista modorosságtól eltekintve nyugodtan mondható *művészinek*. Azzá teszik az újszerű, de biztos szerkezet, a megkapó jellemzések és pazar tájfestései. Lapokat írhatnának egy-egy hősének jelleméről, de ez nem célunk. Csupán megemlítjük, hogy ritka az a megelevenítő erő, amivel alakjait megrajzolta.

Mélyre és nagyon messzire nyúlt Kodolányi, amikor ezt a művét megírta, ám tehetsége oly közelre hozta az eseményeket és azok titkos mozgató rúgóit, hogy *nemzetnevelő értéke* világos előttünk. Történelmünk és közönségünk még sok ilyen munkát vár a magyar regényirodalomtól. Kodolányi első történelmi regényével azt bizonyította be, hogy hivatott ennek a terhes, de szép feladatnak vállalására.

Dr. Clauser Mihály.

Napkelet 1936. nov. 1

M. A. 761.

A VAS FIAI

— Kodolányi János történelmi regénye. Athenaeum-kiadás. Budapest. —

A mai magyar élet kibeszéléséhez művészetének legizmosabb gyökereivel ráfonódó író témakeresése folyamán történelmi regényhez jutott. Makkai Sándor »Sárga vihar«-ja után, — melynek központi cselekményköréből a nemzet sorsdöntő tragédiájába Béla és családja királyi s emberi tragédiája beleépítve domborodik ki vezetővonalként, — Kodolányi regénye megírásánál a királyi s nemzeti tragédiát előkészítő előzmények izgatták, melyekből az emberi közösség életének könyörtelen logikájával levezetődött a muhi véres zárótétel.

A több mint hétszáz oldalas nagy mű anyagát az okok teszik, melyek kiérlelték a magyarságot a drámai csattanóra; az okok: az erkölcsi s az ebből szétágazó társadalmi meg gazdasági fejlemények. A csaknem egy nemzet teljes megsemmisülését előidéző előzmények szövevénye hálóként átágazik az akkori Magyarország határain: a regény háttérében, az itt-ott felvetődő fejezetrészekben nagy, vázlatos körvonalakkal egész Európa élete, mely a kereszténység páncélja alatt lényegét veszített, rothadástól bűzlő erkölcsi mocsárban senyved, s ugyanez a szennyes ár temeti maga alá a nyugati műveltség keleti védbástyáját: a magyarságot. A korrajz természetesen a magyarság életének ábrázolásában mélyül el s tágul ki, meggazdagodva az író mondanivalóinak s élet-szemléletének egyéni sajátosságaival. A realista irodalmi iskolának jegye, hogy Kodolányi az osztályokra tagoló nemzet erkölcsi, társadalmi és gazdasági életvalóságának tökéletes megelevenítésére törekszik. A rajz keretében, a mese

722

gazdag szövevényéből szembetűnően kibontakozik a nemzeti tragédia leggyökeresebb magyarzója: a nemzet kétarcúsága. Mélyen, a legalsó társadalmi osztálynál, a földtűró népnél veszélytelenül, misztikusan, mint valami öntudatlan jelenség mutatkozik ez a kettősség. (A keresztényen hitre keresztelt s a Jézus vallásában felnőtt és megöregedett Egyöd bátya s társai a faluban és szerte az egész országban imádkozni meg áldozni járnak az erdők mélyén elrejtett »kisistenek« bálványához, sőt a Balaton mellett egész falvak élnek még az Ukkon vallása által megszabott erkölcsi törvények keretében.) A nép széles, öntudatlan rétegeinél janus-szerű ez a kettősség, de a társadalmi lépcsőn felfelé haladva egyre egyenesedő szögben fordul szembe egymással a két arc, s legfelül: Béla király és kürtösi Thúz úr személyében összecsapó villámmá öntudatosodik. A nyugati keresztény műveltség s a keletről hozott erkölcs egymással viaskodó tüzeiben izzó magyar lelkeség ázsiai eleme a kún és tatár élet részletes megelevenítésével bő, aprólékosan magyarzó háttérrel kap; de ezen túl, a néha unalmas részletezéssel érzékelteti Kodolányi a nyugati és keleti világ életlényege közötti különbséget is, melynek gyúpontjába sodorta a magyarságot szerencsétlen földrajzi elhelyezkedése is.

Erdélyi Helikon 1936. máj.,

11. n. 722-724.

A két világrész társadalmi formáinak s erkölcsének sokfélesége, a széles keretek felé kitágított élet bősége, mely egymással versenyző, ölelkező, magasra csapó, majd örvénylően elmélyülő hullámokat vet a regényben: a Kodolányi eddigi műveiben síváran ható naturalista életszemléletét elmoszák. Kietlenség, kínos egyvonalúság, a naturalizmus nyomasztó börtöne helyett az ember s élet kápráztató sokszínűsége jelentkezik a műben, ami az írói szemlélet gazdagodását, kiteljesedését tanúsítja. Legnagyobb talán a Batu kán alakja, ki agyában a nagy mongol álommal, lelkében a jassza könyörtelen parancsával, akaratában a parancs vak szolgálásával, vérében a keleti erkölcs s a féktelen, erős, életszomjas ember tombolásával emberdómként magasodik a többi szereplők fölé. A tatárvezért rokonszenvesé s valóban emberi nagysággá építi Kodolányi Batunak azzal a töprengésével, mely az erők muhi összemerését megelőzi, aztán azzal az emelkedett szellemre valló rendelkezéssel, hogy a mongol táborban lévő idegenek szabadon gyakorolhatják vallásukat s szokásaikat, továbbá az áruló Sámuel kamaraispánnal szemben tanúsított magatartásával, kit nem tart méltónak arra, hogy sátrába bebocsássa és fogadja. Batu toronymagassága mellett eltörpül Béla magyar király alakja is józanságával, okosságával, bölcsességével, akaratot nélkülöző, töprengő akaratosságával; Frigyes osztrák herceg emberi valóságosságán pedig csorbát ejt a cél, mit személynél át szolgált az író, tudniillik, hogy a szorongatott magyarság életére kivetett másik hálót, a német szomszédság veszélyét is megláttassa. A történelmet, eseményeket vállalkon hordozó főalakok mellett sűrűn szereplő mellék-személyek sem mutatják szembeütően Kodolányi eddigi naturalista ember-s életszemléletének sötét egyvonalúságát. Legmelegebben s legrokonszenvesebben hat közülök a királyt hűségesen szolgáló öreg Illye, ki közvetlen emberi figuráján felül a nemzet politikumának is megszemélyesítője s mint ilyen, elhatározóan fontos a király jellemének alátámasztásában.

A regény meséje három mederben indul. Három ormánközi parasztleány leányrablásba keveredik s ennek következtében szökni kényszerülnek. Ők vizsik a mesét, melynek azonban három folyama egyenlőtlenül halad egymás mellett, ritkán találkoznak a mondanivalók illeszkedésében, olykor megszakadnak, sőt egyik ág (a Dömée) elvész még az első kötetben, másik pedig (az Ernyée) elhalványul, jelentéktelenné válik a második kötet elején. A főág a

723

Benée, aki a kún táborba sodródik, megházasodik, majd a kúnok széthullása után tatárfogságba kerül s onnan vissza a békés, megnyugtató életbe: falujába. A mesevonal a tatárfogság után megbotlik, hiányos úr tátong a két utolsó regényrész között. Bene személynél emberi hangsúly van, továbbá általa rajzolódik meg a kún élet, — ezek indokolják sokatszereplését. Azonban lényegtelenné válik a nagy eseményeket, s nagy férfiakat hordozó mű árnyékában. A királyi udvarba vezető meseszál éppen úgy kilóg a regény egységéből, mint az, amely a Ballaton mellett, Ukkon nagyisten bálványánál köt ki. A történelmi regény meseépítésének ez a módszere, melynek az a célja, hogy az akkori emberi közösségek ábrázolásához alkalmat adjon: zavarja a koncepció egységét. Annál is inkább, mert a király udvarának s a mongol életnek feltárásánál cserben hagyja az író.

A koncepció egységét a mese töredezettsége, egyenlőtlenlége, az életábrázolás módszerének cserélgetése zavarja. A mesét pedig néhol a nyelv, mely Árpádok korabeli, ma már ismeretlen s nehezen érthető szavak használatával kísérletezik. De zavarják a kún s tatár szó- meg mondatbetoldások is. A párbeszéd közben — azt hiszem, — az élő ormánközi népnyelvet archaizálja az író. Ez a nyelv valóban alkalmas régmúlt századok beszédízének s zamatának érzékeltetésére s a képzelet előtt valóságossá tudja varázsolni azokat is, akiknek ajkán megszólal. Hiszen a népnyelv az — ellentétben a »Sárga vihar« mai köznyelvével — amely bizonyosan emlékezik a bölcsődal édes hangtani zengésére. Azok a fejezetrészek pedig, amelyekben maga az író beszél, költői szépségekkel gazdagok, zsúfolt színűek. De nemcsak a költői képzelet gazdagságáról tesznek tanúbizonyságot, hanem a leíró művész elmélyülő műgondjáról is.

KOVACS GYÖRGY

132

K A M A S Z

Rekkenő nyári koradélután van. A fák fölött: állandó remegésben vibrál a forró levegő. Egyetlen báránfelhő úszik csak az égen, éppen a nagy lúcfenyő koronája felett. Az is oly lassan és lustán, mintha erőtlennül megállott volna a világ minden mozgása. Halotti csend van az egész környéken. Sehol emberi hang, sehol még csak egy kutyaugatás sem. A madarak alusznak megbódulva a hőségtől, a fű, a bokrok és az érő gyümölcsök illatától. Csak egy sárgarigó furulyázik valahol, de az is elnémul, mihelyt megpillantja Gyurikát és a foxit. Imitt-amott kisebb menekülő madarak bukkannak fel, gébicsek, sármányok és bankák, a kertkapu fölött pedig egy szederfán megcsirren egy örálló, vén hímveréb Gyurika dühösen néz fel: ezek a bitang vén verebek mindig elárulják, hogy nála van Laci flóbere s mostanában már minden madár elmenekül tőle, ha magával viszi a fegyvert.

A kisiú bemegy a sűrű, magas fűbe. Körüpillant. Nem látja senki, nincs körülötte senki, talán kihalt az egész falu. Belegázol hát a fűbe s megborzong. Meztelen lábszárait hűvösen veri a fű, simogatja a sötétzöld, vastag lósóska. Végigpásztázza a mogyoróbokrok sorát az egyik kerítés mellett, hátha megcsip valami gyanútlanul megbújó madarat. A verejték finom csepekben üt ki a homlokán, szeme káprázik a napsütésben. Ingét végig kigombolja s barna, csontos melle liheg egy kis szellőért. De azért kényesen lépked Vinettou szerepében, lábait úgy csúsztatja előre, mintha mokaszinban járna, tenyerét a szeme fölé tartja.

— Mi lenne, — gondolja s arcán szigorú vonás jelenik meg, — ha a bokrok közül kicammogna most egy orrszarvú, szembefordulna velem s elbődülne dühében? Hahh, szép lassan féltérdre ereszkednék, odacéloznék a balszemére, még az arcizmom sem rándulna meg. Lassan meghúznám a ravaszt. A golyót belelőném a fenevad szemébe...

S egyszerre meglevenedik előtte a felséges jelenet: a fűben vadul fetrengő hatalmas állat, amint vért okádva hörög, kapál, fel akar ugrani, hogy rárohanjon, támolyogva lép egyet, majd fújva elterül s testén végigreszket a haláltusa. Igen, a szemébe kell lőni, ez a szabály! S nem szabad elveszteni a hidegvért.

S ha karcsú, villogószemű királytigris lopakodnék ki a sűrűből?

Stegedi Jenke 1936. nov., 1. n.

12-16.

S oldalát korbácsolva farkával, leguggolna, hogy ráugorjék s kiharapja a torkát egyetlen harapással?

— Hahh, akkor hirtelen a földre vetném magam s az ugrás pillanatában a tigris előtt, hidegen, éles szememet az állat pofájába mereszteném . . . Mert az állat szándékait ki kell találni, ez a fő. A gondolatait kell kiolvasni.

S már látja, ahogy a fekete-sárga csíkokkal sávozott vad kitátott, tajtékos szájjal leguggol, hörög, karmai a fűbe markolnak, aztán, mintha acélból lenne: felpattan a levegőbe. Ő ugyanekkor, hidegvérét egy pillanatra sem veszítve el, négykézlábra veti magát, a hatalmas test elsuhan felette, még földet sem ér s ő máris felemelkedik . . . S abban a pillanatban, amikor a csodálkozó állat megfordul, belesüti fegyverét a szemébe. Ordítás, a tigris felugrik a magasba, tompa puffanással zuhan vissza s elnyúlik a fűben.

Megáll s maga elé bámul a fűbe. Reszketés borzong végig a hátán, arcára cseppen a verejték, görcsösen szorongatja oldalához a fegyver forró agyát. A csodálatos élességgel feltámadt képek eloszlanak a reszkető levegőben. A kutya után kiabál. Kisfiús hangja rikoltva csattan fel a csendben. A foxterrier belefáradt a magas fűben való karikázásba, kinyújtott, csorgó nyelvét habzsolva visszafut hozzá s úgy vágódik le a földre, mintha gutaütés érte volna. Elnyúlik, liheg és pislog. Gyurika is mellé heveredik, hanyatt fekszik a fűben, feje alatt összekulcsolja karmait, fegyverét keze ügyébe fekteti s fáradtan bámulja a fenyőóriás felett libegő felhőgomolyagot.

Szép és jó így feküdni a bokrok árnyában, elnyúlva a nyári délutánon. Itt a szomszédban lakik egy foltozóvarga, van annak egy kislánya, az a kerítés mellett szokott barangolni délután. Hátha errejön ma is? Feszülten figyel, vajjon nem hallja-e a kislány zizzenő lépéseit. Ha most jönne . . . Tegnapelőtt már meg akarta kérni, hogy jöjjön át a kertbe, itt ilyenkor nem jár senki. Azt is meg akarta neki mondani, hogy szereti . . . Felkönyököl.

Dob egyet magán fektében, a hőség ráomlik, megreszket a keze s önkéntelenül megfogja a flóberpuska kemény, síma csövét. Megfogja s görcsösen szorongatja. Be sem kell hunynia a szemét, hogy lássa a kislány barna lábszárait és kedves, hajkoszorús fejét. Most megpróbál a bokrokra, felhőkre s a kutyát figyelni. De a kislány alakját ezeken át is látja.

Arca piros a hőségtől és kezei nedvesek. Felül. Abban a pillanatban, amint felegyenesedik, észreveszi, hogy egy macska lopakodik a fűben. Fekete-fehér, nagy, vén macska. Alig látszik ki egy-egy pillanatra a magas fű közül. Vadászatva lépdél a vakondtúrások és egérlukak között. Nesztelen mozgása még a fűvet sem remegteti meg.

— Buksi! — suttogja Gyurika a hőségtől döglött kutyának. — Cical

Erre a sziszegésre felugrik a foxi. A kisfiú a flóberhez kap, lázas mozdulattal kinyitja a závárt, a seréttöltést golyóra cseréli ki s visszakattantja megint. Lassan, megfeszült izmokkal felemelkedik s arcához kapja a fegyvert. Ugyanekkor a macska is megáll a zajra. Figyelmesen néz a fiúra és a kutyára. Azonnal megérti a helyzetet. Réműleté-

ben elnyávozza magát, hosszú fekete pupillái még jobban összeszűkülnek sáfránysárga szemén. Lelapul egy kissé, hogy jobban takarja a fű. De hirtelen mást gondol s bízva magában és abban, hogy pontosan ismeri a távolságot, felszökik, hatalmas ugrásokkal veti magát a kerítés felé, mint mikor vízen kavicsot ugrat az ember. Ugyanekkor elcsattan a lövés. A puszkapor savanyú füstje leszáll a fűre, a kutya pedig herrenő vakkantással kiugrik az árnyékból a napfényre. Gyurika azonnal látja, hogy elhibázta s bosszúsán beleharap az ajkába. Felugrik ő is és elordítja magát:

— Fogd meg!

A macska azonban jól számított. Két ugrással fennterem a kerítésoszlopon, ott megül, gúnyosan nyávozza nézz vissza ellenségére: a kutyára, meg a fiúra. Ő látja, hogy már hiába öltene mégegyszer, mert a macska minden különösebb fáradság nélkül leugorhat az oszlopról a túlsó oldalon. Ezért a fegyvert szorongatva dühösen biztatja a kutyát:

— Húzd le! Fogd meg! Csípd meg!

Buksi dühében beleharap a kerítésoszlopba, rövideket vakkant, véres szemét a macskára szegezi. Majd kaparni kezdi a földet a kerítés tövében, azt gondolva, hogy kidöntheti a cölöpöt. De rögtön belátja, hogy ez a terv nem jó. Visszarohan hát néhány lépésnyire a kerítéstől s nekifut a cölöpnek, hogy a lendület erejével feljusson rá. Fel is ér a macskáig, de az most már biztos a maga fölényéről s nyugodt mozdulattal belemártja az eb kis fekete orrába a körmét. Ugyanakkor nyávozza egyet, mintha káromkodnék. Négyszer-ötször megismétlődik a roham s mindannyiszor belevájnak a kutya orrába a tühegyes karmok. A fiúcska most már nem is akarja lelőni a macskát. Megáll és figyel. Néha-néha rövid parancsokkal biztatja a kutyát, amikor látja, hogy ez a fájdalom és hiábaló erőfeszítés dühétől megpihen egy percre. Biztatni azonban felesleges Buksit. Véres orrát nyalogatva teljesen elvakul a gyűlöletből s most már képes lenne magát inkább ronggyá tépni, csak megfoghassa a macskát.

A játék újra elkezdődik. A kutya nekirohan a cölöpnek, minden erejét megfeszítve feljut a macskáig s fogai éles csattanással verődnek össze. Ugyanakkor hörgő vakkantás tör ki lihegő torkán. A macska pedig megvárja a kutyát, a kellő pillanatban belemártja körmeit az orrába, felhasítva olyan mélyen, hogy a vér kifreccsen belőle. Az ebben a pillanatban visszazuhan s meghemperedik a földön fájdalmában.

Gyurika nevet. Különös, vonagló ajakkal nevet. S biztatja a kutyát:

— Ne hagyd magad! Fogd meg! Csípd meg!

Most a kutya messzebb vonul vissza, úgy véelve, hogy a lendület nem volt elég erős. Előveszi az esztét. Habzsolva nyalogatja az orrát, szőre felmered a gerincén, lábai reszketnek. Lekusshad a fűbe, aztán némán, kétméteres ugrásokkal rohan neki a cölöpnek. Az ugrás jobban sikerül, mint az eddigiek. Ez megzavarja a macskát, mert körmét nem tudja olyan hirtelen visszahúzni ellensége orrából, mint ahogy kellene. Csak ezen a kis árnyalaton múlik a biztos helyen ülő macska élete! Mert amint a foxi visszazuhan a földre, esésében magával rántja őt a

karmainál fogva, melyek mélyen belevágódtak az orrába. S ebben a pillanatban dől el a küzdelem...

S már ott hemperegnek a fűben hörögve és jajgatva, csaholva és nyögve, forogva és felszökve, ott hemperegnek vérben és kitépett szőr-csomókban, beleragadva egymás testébe s fel-felnyíva a fájdalomtól. A kutya belemar a macska torkába, de ez egyetlen mozdulattal kifordul a gyilkos fogásból, átbucskázva a saját fején s belevágja fogait és körmeit a kutya lágyékába. Majd a kutyának sikerül betörni a macska gerincét. Pillanatokig a kutya, majd meg a macska van felül, de ez a forgás meg nem áll és meg nem pihen, sőt megállítani sem lehetne semmiféle módon. Összegyűrik maguk körül a fűvet kétméteres körben, mint valami porondot. S rázzák és tépik egymást, olyan vad lázban, olyan kétségbeesett gyönyörben és kínban, ami a dermedten figyelő kislíut lelke mélyéig megrémíti. Ott áll és topog egyhelyben, körmeit belenyomja a tenyerébe, éles fehér fogaival belemar az ajkába, arca megfeszül, homlokáról verejték pereg. Minden erejét összeszedi s el akar fordulni onnét el akar szaladni, de csak áll mégis előrehajolva s rámered a birkozókra, még a szemét sem tudja lehúyni. Undor marol a gyomrába s ez az undor olyan gyönyörűséggel jár, amelyet soha nem érzett eddig. A szánalom könnyei préselődnek kitépülő szemébe s ugyanakkor vesztetten biztatja a kutyát s toppant a lábával, mint az izgatott csikó. Torka összeszorul s minduntalan nyelnie kell, mintha pálinkát inna s mintha ki is akarná háyni. Fogai hol összeverődnek, hol összeszorulnak s csikorognak, testén forróság árad el. Majd bedugja a fülét, hogy ne hallja a birkozó állatok vonító, hörgő, jajgató hangjait, a földhözvert testek puffogását. De a távolinak tetsző hangok még jobban megborzongatják. Kezei lehullanak s akaratlanul belemarkolnak a combjaiba, hogy azután megint felszökjenek s ökölbe szoruljanak. S mindez úgy történik, hogy nem tud róla semmit.

A kicsiny, izmos, kemény kutya s a hatalmas, ügyes és gyakorlott macska rengeteg ideig verekszik a földön. A nap elsötétül, a fák lila sötétségbe burkolóznak, hol jeges szél, hol rekkenő forróság suhan át a kerten, a füves térség hajladozik és remeg, hajladoznak a fák köröskörül. De ebből a különös zűrzavarból tisztán és világosan válik ki a két állati test, eggyefonódva és szinte egymásba növe. Eggyéválik a zűrzavaros hang is s ennek az egy testnek a hörgése és jajgatása ez az egy hang.

Egyszerre világosodni kezd. A kis fehér felhő kiválik a sötétségből, az a különös, koromszerű por és lila köd, amely beszitált mindent; dereng, foszlik, kistűt a nap s a fák levelei csillogni és mozogni kezdenek. A kutya herregve rázza a megölt macskát s a gomolygó egytest most megint két testté válik szét. A véres, rongyszerű szőrcafát még bele-beleharap ellenségébe. de harapása csak tátogás. Gerince vonaglik még, de a halál már eluralkodik rajta. Karmai csak simogatnak lázas dühükben s nem tudnak már tépni. S ezt a szánalmas, magátmegadó, alázatos, már csak könnyörögve nyikogó testet veri, marja, rázza és tépi a másik esztelenül, céltalanul. Nem tud betelni a győzelemmel. Nem verekszik már, csak éppen lecsillapodni nem tud. Leül néha s lihegve

bámulja a halott ellenfelet, habzsolja a saját nyelvét, majd nekiesik megint s odaveri a földhöz, szinte kényszerítve, hogy megint életrekeljen és harcoljon ellene, ha tud. Aztán nézegeti megint s nem nyugszik bele, hogy a másik már abbahagyott mindent. Nyüszítve hívja. Pöröl vele. Felpislog az égre s csodálkozik rajta, hogy a másik nem használja ki a figyelmetlenséget. Piszkálja és lökdösi a lábával, meg-megint belemar.

De a harcnak vége. Ekkor aztán elernyedve a kéjtől és a kintől, elterül a foxi, cafatos-véres orrát a fűre fekteti, kinyújtja a nyelvét is. S ott fekszik mellette elterülve a másik, az egykori ellenség, nyugodtan, békésen, mintha tökéletesen kielégítette volna az, ami történt s már mozdulni sem akarna. Hullá.

Most tér csak magához tulajdonképpen Gyurika. Végtelen szomjúsággal szívja a levegőt, reszkető kezével végigsímit az arcán, mintha le akarná törölni azt, amit az imént látott. Olyan fáradtságot és csömört érez, hogy alig tudja megmozdítani ólomnehéz lábait. Leül a fűre, kezeit lelógatja s maga elé bámul. A halántéka lüktet, lökésszerűen ver a szíve. Megnyalja ajkait s behúnyja a szemét.

Csak lassan-lassan nyugszik meg. Körülnéz . . .
Nem látta őket senki.

Idegenforgalom cégér nélkül

A csend országa: Suomi

Irta: Kodolányi János

— Önök azt képzelik, hogy nálunk jegesmedvék hevernek a parton, a tavakban fókák lubikolnak és a júliusi napfény jéghegyek ormáról olvasztja a havat.

Ebben van valami igazság. Itthon naponként hallok a kíváncsi kérdést *Nincs ott nagyon hideg? Kibirja azt az éghajlatot magunkfajta ember?*

Hogy ilyen tévhitben élünk, annak oka a finn idegenforgalmi propaganda hiányossága. Míg az egész világot teleharsogják a *Riviéra, Bretagne, Svájc, a Semmering, az Északi-tenger, Norvégia, Svédország*, sőt újabban *Izland és a Spitzbergák* propagandája s nincs vasúti, vagy hajóállomás, nincs menetjegyiroda, nagyobb étterem, idegenforgalmi iroda, újság, amelyben a ragyogó plakátok, leírások, fényképek a szemünkbe ne ötlének, addig *Finnország* természeti szépségeiről, éghajlatának kellemességéről, tájainak csendjéről, szállodáinak hihetetlen olcsóságáról, rendjéről és tisztaságáról, az evés finn élet csodálatosan pihető hangulatáról alig világosítják fel a világot. Mi ez? Hagyományos finnugor élethetlenség? Az üzleti érzék hiánya? Hanyagság?

Ez valóban feltűnő. Hiszen nem »lehetetlenek« ök, nagyonis reálisak, nagyonis okosan dolgoznak a maguk jólétéért, — bár nem mindig olyan eszközökkel, amelyekhez mi már hozzászoktunk. Üzleti érzékben sincs náluk hiány. Kereskedelmük igen magas színvonalon áll, árucikküket el tudják juttatni nemcsak a belföldi piac minden távoli zugába, hanem *Németországba, Angliába, Amerikába* is. Kivitelük nagy és gazdag. Kicsiny haszonból raknak össze nagy értékeket és nyomban beleépítik a gazdasági életbe. Folyton produkálnak, fejlesztenek... Jó üzletemberek tehát, noha ugyancsak *néha más értelemben*, mint ahogy mi gondoljuk. És hanyagoknak sem mondhatók. Eppen a hanyagság a legritkább jelenség *Finnországban*.

En úgy láttam, hogy bár van idegenforgalmi propaganda és szép számmal érkeznek idegenek az országba, ez nem fejlődött második, pláne első »iparágá«. *Finnország idegenpropagandája első sorban maga a finn élet.* A finn megbízhatóság, a finn nyugalom és biztonság, a finn becsületesség, a finn harmónia, az az érzés, hogy az ember »végre otthon van«. Ezért aki egyszer betette a lábát *Suomiba*, mindent elkövet, hogy visszakerüljön, sőt másokat is rábeszél az odautazásra. Ehhez azonban az kell, hogy akár véletlenül, akár kíváncsiságból, akár valamely személyes indíték révén egyszer elmenjen *Suomiba*. Plakátok, cikkek és hirdetések ebben alig játszanak nagyobb szerepet.

A finnek szívesen látják az idegent, azonban nem csinálnak velük nagy cécót. *Az idegen ugyanazt kapja, amit a benszülött, — abszülöttek szerencséjére s az idegenek legnagyobb szerencséjére is.* Nem azért építenek szép állomást, hogy az idegenek dicsérik. Nem azért vigyáznak a tisztaságra, rendre, mert »mit szólnak hozzá az idegerek«. Nem azért lát az ember mindenfelé virágot, virágot, virágot, tenzerek virágot, mert az idegenek gyönyörködni óhajtanak benne, hanem mert a virágért, mindenféle növényért rajonganak. Nem azért olyan utolérhetetlenül kedvesek, finomak és szolgálatkészek az éttermek kiszolgálókisasszonyai, hogy az idegenek kellemes tapasztalatokkal térjenek haza, de mert ők maguk nem érznek jól magukat goromba, megbízhatatlan, rendetlen kiszolgálás mellett. Nem azért állanak a tavak partján csendes, otthonos és elképesztően olcsó néztiók és szállodák, hogy az idegenek odacsődüljenek, hanem mert ők maguk akarják jól érezni bennük magukat. És a közlekedésük sem azért olyan gyors, olcsó és pontos, hogy az idegenek mennél sűrűbb rajokban vándoroljanak fel *Petsamoba, a Jegestenger* mellé, hanem mert ők akarnak gyorsan, olcsón és kényelmesen utazni.

Suomi egy olyan csa'ád otthona, ahol csend, békesség, bsz'nte equiltérés, egészséges életmód, nagy kényelem és tisztaság fogadja a vendéget... A vendéget, akit nem hívnak sípaldobbal, de aki alir tud elszakadni közülük, ha belépett ebbe az otthonba.

Afféle idegenek számára kreált és fenntartott intézmények sem igen vannak, ha a szállodákat nem számítjuk. Nincsenek kivilágítások. Nincsenek mondain mulatóhelyek. *Helsinki*ben van valami mulatóhely, holmi »Párizsi« lokál. En semmit sem hallottam róla. Maguk a finnek sohasem teszik be a lábukat. Finnem sem igen érdekelt, azt mondják, *igen mérsékelt, palgári hely.* Nem gondoskodnak csupán az idegenek számára nagy zenes kávéházakról, éttermekről sem. Kávéházak egyáltalában nincsenek, mint már mondtam, csak »kávézóhelyek«, egyes éttermekben pedig van ugyan zene, de itt sem az idegenekre való tekintetből. Az meg eszükbe sem jutott még, hogy csodálatosan kék tavak partját megrakják ténetermekkel, musichallokkal, kártya- és rulettkubokkal, mulatóhelyekkel. Az idegent mindenütt nagy csend fogadja...

Pesti Napló 1936. 1007.
255. sz. 10.

(Suomi, a csend országa vége)

*Pedig lenne mivel hivatkozniok. A nyár csodálatos. Az ég világkék és átlátszó, mint a üveg, ezüstfelhők úsznak rajta, a levegő zamatos és illatos, a fenyőerdők rengetegében simán kanyarognak az asztalsima autók, a mindenfelé előcsillanó tavak vize sötétkék, mint a selyem. Halak és vadak kínálkoznak a sportember számára. És virág, rengeteg virág minden talpalatnyi helyen. És órákig suhan az autók tavak között kigyózó földnyelveken, fenyvek árnyékában. Egyszer kinyílik előtted a színes táj valamely hegytetőről, a piros faházak játékként kacagnak keskeny szántóföldek végében, tehének legelgének szelíden, malomkerékre csurog az ezüstvíz, majd meg lemerül sz a völgybe és befedeznek az erdők koronái. Kis városok ölelnek magukat tiszták, rendesek, otthonosak, faházak magasra tekintenek le a vízre, majd meg középkori varabukkannak fel és régmúlt idők lelkét sugározzák feléd. És mindenütt kedves figyelem, tisztaság, olcsóság fogad. Lehetsz akármilyen idős, életunt, elkeseredett, észre sem veszed s már ledobta az életed minden terhét, felszabadulsz, örökre meglátod a kicsiny szépségeket, belemérsz a természetbe s hallgatód okos tanácsait. *Európa emarad mögötted*, ide nem hatnak el lelketszaggató kétségei, harcai, gyűlölködései. Minden, ami olyan tragikusan nagy és fontosnak áttal, a törpül, észreveszed, hogy erős és higgadt vagy, semmiért sem érdemes falhaverned a fejedet a vízrebilló herkenyére, többet mond az élet minden problémáiról, mint *Európa* politikusa, a összehyűjtött beszédel. *Gyógyt, elringat, megnyugtat, megsimogat és megsókol a finn te mint az édesanyád*. Nem beszél hargosan, de aiban, amit mond, éppen az van, amit halani szeretnél.*

És a tél örömeiről is sokat beszélhetne a fi idegenforgalmi propaganda, ha nem beszélne éppen olyan keveset, amilyen keveset a finnek beszélnek. A szikrázó téli napfényről, a friss hó melyben puhán siklik a sí, a tavak acéltükrén mélyen libbenve suhan a korcsolya, a téli hal szatról és vadászatról, a hó alatt rogyó fenyveskről, a rénszarvasok százcoldó rohanásáról, amikor a könnyű szánt röptik, a meleg házacskáról, ahol hatalmas kályhákban ropog a tűz, pompás, arcticsipő, vért tüzesítő finn télről...

De hát oda kell menni, hogy aztán örökre visszakiváncozzék az idegen s másokat is rábeszéljen az utazásra.

Magyarország és Finnország között mondható az idegenforgalom túlságosan élelnek. Viszont igaz, hogy egyre élénkebb. A nyáron, mint *Helsinki*-ben hallottam, már nyolcszáz finnu utazott *Magyarországra* s kisebb szokatlanságoktól eltekintve, elégedetten mentek vissza hazájukba. Tőlünk már kevesebben mennek oda. Állandó érintkezés áll fenn elsősorban a tudományos körök között. Ezt az érintkezést ki fogja szélesíteni a most készülő *finn-magyar kultúra szerződés*. Szaporítani fogják az ösztöndíjas egyetemisták számát ott is, itt is. Azután egy kereskedőember is ellátogat *Suomiba*. Ott vannak azonban, akik szabadságukat, pihenőjüket szeretnék jól és szépen eltölteni, alig utaznak. Igaz, hogy, mint mondtam is, *Finnországban* nagyobb és alaposabb a finn-magyar rokonság tudata, mint nálunk, ahol gyakran hallottam ezt megjegyzést: »Na és mondja már!« Pedig, elhívtél mindenki, *neq ártana ezt a rokonságot keményebben venni és realizálni is*.

Az is elősegítené a *Suomiról* táplált ismeretünk tisztulását és hasznosítását, ha nemcsak a tanárok, tudósok, tudósoknak készülő ifjak mentek *Suomiba*, hanem lehetővé válnék minden *magyar foglalkozási kategória odaküldése*. Kereskedőiparosaink, erdészeink csak tanulhatnának odakint. És nemcsak praktikus dolgokra gondolok, hanem erkölcsiekre is. Tanulhatnának kitartást, optimizmust, igazi demokráciát, szociális gondolkodást. Ebből sem ártana egy kevés. *Ha külföldi emberek érdeklődéseink, testületjeink rendszeresen lehetővé tennék a legkiválóbb ifjak tanulmányútját Finnországba, abból az egész országnak rendkívül nagy haszna származnék*.

Csak azok ne tápláljanak hiábavaló ábrándokat, akik a könnyű lehetőségek, érvényvesztés hazáját látják *Suomiban*, afféle *Kanadát* vagy *Argentínát*. *Finnországban* azt is meg kell tanulni, hogy csak a szívós, kemény, kitartó munkához eredményt... Azt is csak a finn állampolgárok számára!

(Vége.)

A hajó öt percre megállt...

Irta: Kodolányi János

Szelíd, napfényes délelőtt volt, a kikötő vizén szikrázott a napfény, az enyhe levegőben villogó szárnyaló sárlyok: vitorlázta, vijjogtak, kacagtak és kotkodácsoltak. A rakpartok mentén karesú motorcsónakok, árbócukat himbáló vitorlások, rozsdás teherhajók és fehér személygöcsők napkúráztak. A vámépület előtt pedig az utasokat búcsúztatók tömege tercterélt vidáman.

Helsinki felől lágyan ringatta a szél az egyik templom harangjátékát. Egy Sibelius-dalt.

Felhangzott az indulást jelző harangszó is. A matrózok felszedték a hajóhidat, eloldozták a vastag drótköteleket, fenn, a parancsnoki hídon az elegáns kapitány leszólt a hallócsövön a gépházba, az *Edba Munck* kéményén füstgomolyag tódult ki, a csavar verni-kavarni kezdte a kék vizet. Zsebkendők galambszárnyai integettek parton-hajón egyaránt és a vörös sziklák felől a kék-fehér finn zászló is búcsút integetett.

Dohogva dolgoztak a gépek, eltávolodtunk a parttól. A város képe lassan fordulni kezdett. És a távolság a rakpart és a hajóperem között egyre nőtt, — *Suomi* békésen hevert a napsugárban, mint egy zöld selyembe öltözött, vörösszőke, szép, szóltan leány.

Ekkor nyüzgés, moraj támadt a parton álló tömegben. A vámépület felől sebesen rohogott elő egy taxi, csikorogva fékezett s a nagy sietségben még csúszott is vagy egy lépést. A taxi ajtaja felpattant s hátrafelé, ahogy a nők szoktak, nagy sebbel-lobbal, ügyetlenül kicifelőjött belőle egy lányosformájú, egyszerűbb fiatal asszony. Utána egy iparoskülsőjű, hosszúkabátos fiatalember, nyilván az asszonyka férje. Kétségbeesetten kotorta elő a viteldíjat, majd az ügyetlen asszonnyal együtt lecibált a sofőr mellől egy hatalmas utazókosarat.

A hajó pedig dohogva távolodott a parttól és orrát a nyílt tenger felé kezdte fordítani.

Csak nem gondolja ez a rendetlen, kapkodó, megkésett emberpár, hogy még ma Tallinnba utazik?!

A kosárral cipekedve a vámépület rendőrségi ablakához rohan. A rendőrtiszt ráüti pecsétjét az útlevélre. Most futás a rakpart széléhez. Vad integetés. Az utasok a korláthoz tolonganak és nevetnek. A kosarat imádságszerűen összetartó madzag elszakad, a kosár kinyílik, tartalma kibuggyan, mint felvágott állat hasából a belek. A menyecské kétségbeesve gyömöszöli vissza a szerény motyót. Résztvevő, izgatott moraj hullámszik végig a parti tömegben. És most a szegény asszonyka, meg a szerény fiatalember ott áll a szegélyen, integet a hajó után és kiabál.

Ekkor meglepő dolog történik. Az elegáns kapitány vezényszavakat kiált le a gépházba. A kormányos vadul pörgeti a kormánykereket. A gépek megállnak, majd óvatosan visszafelé kezdenek dolgozni. Fehér tajtékot túr a hajócsavar. És az *Edba Munck* lassan farolni kezd ismét a rakpart felé.

Odakint és a hajón mindenki a látványosság irányába tódul. Az emberek szorongva drukkolnak. Már csak öt méter, már csak két méter, már csak egy méter választ el bennünket a parttól. Két matróz kihajlik és merész lendülettel a fedélzetre emeli az utazókosarat. Aztán elkapják az asszonyka kezét... egy merész ugrás... taps és üdvözlő hangzik. Önagysága átlendül a víz fölé. Utána a fiatalember ugrik egy nagyot. És a drukkoló tömeg vidáman éljenez.

A hajó öt percre megállt, de már ismét dolgoznak a gépek és ismét fordul a város képe. Kendők és zászlók integetnek, sárlyok kacagnak... A boldog emberpár kipirult arccal, lihegve integet vissza kendőknek és zászlóknak: sikerült! *Suomi*, a zöldruhás, vörösszőke szép leány, mosolyogva sütkérezik a napfényben.

Az Est 1936. nov. 14. 261. A. 8.

A bagoly

Kárpáti Aurél elbeszélései

137

1936. nov. 22.

Ebben a kötetben van egy novella, — vagy inkább képsorozatokba fűzött vallomás, — amely Scott kapitányt és tragikusvégű társait vonultatja fel előttünk, amint a végtelen hósvatagon véres lábbal, éhesen, betegen vonulnak a Déli sark felé. Fülükkbe, dermesző jóslatokat süvit a hóvihar, tagjaikat mercure szorongatja a halál. Kegyetlen futás ez, kegyetlen vágy űzi őket: elérni a Sarkot, még Amundsen előtt... Megelőzni őt. Dicsőségesen hazatérni, vagy meghalni semmiért. Ezért hagyták ott az emberi közösséget, a meleg tűzhelyet, a gondtalan életet, a rokonokat és barátokat, a városok uccáit, a megszokottat. S amikor elérkeznek a célhoz, megtalálják ott a norvégok fekete lobogóját. Amundsen megelőzte őket. A fekete zászló temetésük zászlaja lesz a hósvatagban.

Ez az írás Kárpáti legjellemzőbb írása. Mert akár a kispróza írója, aki a felszentelés pillanatában gyötörően imádkozik az isteni kegyelemért, hogy azután az egyházi hierarchia vasfegyelmének lépcsőfokain találja meg a megnyugvást, amelyet az oltár lépcsőin nem talált meg, akár a Duna mellett táborbászáló Marcus Aurelius császár éjszakáját rajzolja, ahogy halála előtt kiábrándulva minden örömből és bölcsességből az elmúlás végső bölcsességének szavait írja pergamenre, akár a megtévelytett érszek tragikusan groteszk alakját, vagy Kazinczy légiés, teljesületlen szerelmét, akinek távoli képe ott dereng a börtön homályában, az az érzésünk, hogy ezek a figurák mint sötét hangyák menetelnek a végtelen hósvatagon, ruhájukat szivó vihar tépi, lábuk véres, vándorlásuk reménytelen s a cél helyett, amit el akartak érni, mások fekete lobogóját találják meg csak. Mindegyik kilépett az emberi közösségből, mindegyik »hármak akart lépni egy helyett« s mindegyik azzal áztatja magát, amivel Scott kapitány — és minden művész — »Mennyivel jobb volt ez, mint otthon kenyélni, túlzott kenyelemben...« És a legtöbb, amit az emberi hangyák elmondhatnak a végső pillanatban: »Félelem nélkül halok meg.«

De mi az, ami az embert a hosszú és bár nem reménytelen, de törvényszerűen bukással végződő vándorlás alatt fentartja a lelketlen hó- és jég-sivatagban? Mit rejtegetnek a depék, amelyeket felépít, hogy táplálják őt? Mi világít számára a végeérhetetlen homályban és magányban? Az emlékei. Egy faluról ír Kárpáti, amelyben senki és semmi nem változott. Az emberék, akik valaha körülvezték, nem lettek öregebbek, nem haltak meg, a házak kerítések és kertek ugyanazok, amik negyven évvel ezelőtt voltak. Emlékeink táplálnak és világítanak. Amikor azután visszanezünk, amikor az író meglátogatja a falut, minden összeomlik. A halál közben elvégezte a maga lassú, kórháztól munkáját, semmi sem az, ami érintedeken át érintetlenül volt. Mint a szorgalmas és láthatatlan természet, amely a tárgyak külső felü-

letét megkiméli, de belülről rágnak a gerendákat és falakat, a bútorok belsejét, dolgozik a halál, rágnak, örül, bomlaszt láthatatlanul.

A ház olyan, mintha a régi lenne. Megvan fedele, küszöbe, ajtaja-ablaka. A bútorok bentállanak a szobákban, a képek a falakon függenek. S amikor belépsz, lábad alatt összerogy a küszöb, az asztal, ahol annyiszor etted a kenyeredet vidáman vagy sírva, összedől a szék, halkán porrámdlik, pedig hányszor pihentetted meg s hányszor ringatott lágyan, amikor gondolataidba merültél... És a képek

lehullanak, pedig őseid emlékét őrizték s a gerenda a fejedre rogy és a ház romhalmaz. Menekülj innét, ha már olyan bolond voltál, hogy visszatértél! Ne nézz körül: minden ház, minden küszöb, minden asztal és minden emlék így járt. Ne menj végig a régi házsorokon, első érintésedre összedőlnek. Ne állj meg a kerítések mentén, ahol ifjúkori szerelmedhez álltél, nincsenek többé és a szerelmed sincs már. Por és hamu. Csak az emlékezetben ragyogtak mind, — a belsejüket, a valóságot, amely létezésük és haláluk oka is egyben, szétmorzsolta a halál.

(K. J.)

Magyarország 1936. nov. 22. 268. n. 9.

Finns író magyar földön

Irtá: Kodolányi János

E hónap közepén érdekes és figyelemre-méltó finn író érkezett Magyarországra. Ezúttal harmadszor keresett fel bennünket, így sokak előtt nem ismeretlen, még ha nem is jártak az ő hazájában. Az író: Arvi Järventaus.

Már az is érdekes, hogy harmadszor já-nunk. Első két látogatása sem történt min-ten cél nélkül, nem szórakorni akart, nem tartozik az idegenforgalmunkat ellen-dítő hivatalos látók közé. Célja az volt, hogy megismerje Magyarországot, hogy re-ggelhez tanulmányokat folytasson, meg-teremten magyarul amennyit csak lehet a újabb elművekkel gazdagodva, ő művek-ben adjon hangot szenvedélyes magyarbará-tságának, irántunk érzett forró rokonsz-rásának.

Mitssze be Arvi Järventauts egy kis-könyvekről.

A finn irodalom története följegyezi, hogy 1892-ben született a egyike azoknak az írók-nak, akik a háború után teljes érdeklődé-sükkel a népelet felé fordulva, egy-egy vidék-salásáros lelkületét öröklötték meg mű-veikben. Művek egész sorát írta eddig. Kö-zülük három olyan van, ami bennünket igen közelről érint. Egyik a *Honjoelale* (Machantuo) című történelmi regénye, amely a magyarok bejövetelét dolgozza fel, a másik a *Lángoló föld* (Savuava Maa), amely *Mohács tragédiáját* viszi az olvasó elé, a harmadik, amely még kéziratban van és csak a közeljövőben jelenik meg, a *Szénégetők* (Paimentytöt) című, ugyancsak történelmi mű, amely viszont a *Rakkózi-jelkellással* foglalkozik. Ime, három kötet, amely hangosan hirdeti nemcsak írója őszinte magyarbarátságát, hanem egy nagy-szerű nép magyarbarátságát is, mert ugyan miért írta volna meg Järventaus ezeket a műveket, miért áldozott volna fáradságot és munkát adatok és források felkutatására, egy messze-messzees ország életének tanul-mányzására, ha nem lenne tömeg, amely ki-áncsi szeretettel fordul a nép felé, amely-ről ezek a művek szólnak?

Arvi Järventaus azonban összesen tizenöt művet írt eddig s közöttük néhány olyat, amelyek a lappok életét mutatják be. Egy különösen izgalmas, a *Vardadob* című. Eb-ben a műben a pogány lapp lélek ütközik meg a keresztényi lélekkel, olyan finom köl-tői formában, hogy ezt a regényt a leg-jobb európai művek közé sorolhatjuk.

*

Amikor Helsinkibe megérkeztem, első dolgom volt, hogy felhívjam őt otthonában, egy *Kerava* nevű kis faluban, a fővárostól mintegy ötven kilométerre északra. Meg-beszéltünk egy látogatást és Lauri Hakulinen barátom, a finn nagyszótár egyik fiatal szer-kesztője, kiváló tudós és ugyancsak Ma-gyarországot járt ember társaságában el-utaztam hozzá.

Az inkább parkhoz, mint faluhoz hasonló helység kis állomásán lelkendezve jött elénk egy egyszerűen öltözött, zömök, borotvált-arcú idős férfi. Kék szeme csupa mosoly és szeretet. Kezében kis ezüstkampójú pász-torbot: Järventaus pap, papja *Keravának* és a templomhoz tartozó kerületnek. Vége-hossza nem volt az örvendezésnek, még a szóttan, szemérmesen mosolygó *Hakulinen* is vidámabban nevetett a szokottnál. Taxiba ültünk. — a soffört „Ferenc”-nek nevezte Järventaus magyarosan — a néhány perc-mulva megálltunk a sűrű, magas fák között megbújó parókia előtt. Ez valóban papnak és írónak való hely! A komoly fák silbakok-ként őrzik a csendet, még a falevél hullá-sát is hallani lehet. Buja fű és dús orgona-bokrok a zöldből alig látszik ki az emele-tes faház. A gazda befelé tessékel. Az elő-szobában dióbarna, szépszemű, végtelenül kedves szobalány fogad bökölva és kezet-nyújtva. Valóságos magyar lány. El is ne-veztem azonnal „unkarilainen tyttö”-nek, azaz *magyar lány*nak, mire elpirult az öröm-től.

A család nincs idehaza, egy szigeten van nyaralója Järventaus-nak, — mint minden finnek — a felesége, leányai ott piheunek. (Hogy lehet innét elmentü — piheenni?) Így a házigazdám és „unkarilainen tyttö” tes-sékel be minket a kertre nyíló dolgozó-szobába.

Miről beszélgettünk a kedves, otthonos szobában? Könnyű, kellemes, baráti csve-gés volt ez, rendszertelenül és őszinte sza-badsággal. Järventaus, mint egy boldog, vi-dám gyermek, kék szemét fürgén hordozva rajtunk, hol magyarországi emlékeiről, bará-tairól — *Mórtész* Zsigmondról, *Tauszig* Má-riáról (erről a nagyszerű finnbarát miskolci tanárnőről), *Stimandy* Pálról, *Juhász* Gézá-ról, a debreceni *Bundában* eltöltött vidám estéről beszélt —, hol engem kérdezgetett újliterveimről és munkámról, majd *Hakulinen*-nel, a nyelvtudóssal keveredett egy kis baráti vitába egyes szavak származásáról. *En úgy éreztem, hogy otthon vagyok.* Gyö-nyörködtem ebben a csupa szív, csupa vi-dámság, fáradhatatlan eleveneségű ember-ben, pirosposztag arcában, gyermekes kék szemében, őszülő hajában, *fiakta, nyilt és*

Szabadság 1936.
nov. 29. 48. 11.

ártatlan mosolygásában, könnyedén feleltető nevetésében, amely olyan ritka az inkább mosolygó, hallgatag finnek között, lipikusan finn zömöktségében és rendkívüli hűzskegésében. Er megnyilvánult, valahányszor a finnségről volt szó, de nem őres szóbeszéd, hanem mélyen átértett *élésny* nyilvánult meg abban, amikor kifejtette, hogy ő „magyarnak érzi magát”. BolDOGAN mutatta meg a kitüntetés, amelyet tőlünk az érdekünkben végzett munka elismeréséül kaptól. De néha mélyet szívott cigarettájából a felkomorlott szemében az északi melankólia

Azután elmesélte éppen készülő s akkor a vége felé haladó új magyartárgyú történelmi regényének, a *Szénégetők*-nek a tartalmát. Jeleneteket mondott el a belemelésre a beszélgetésbe, lefestette műve néhány hőst.

Az idő repült. „Unkarilainen tyttö” mosolygóra jelentette, hogy a harmonizáló elkészült. Átmentünk egy színes bútorokkal, szőnyegekkel, finn népi szöttekkel díszített nappalira s leültünk a dúsan terített asztalhoz. Nem hiányzott róla az elmaradhatatlan kávé, a halk miniféle fajtája korsóban a friss tej, de volt tea és rinzsarvashús is. Ebből-abból eszegetve, ismét vitába ereszkettünk nemely finn és magyar, meg lapp szó eredetén. *Hakulinen* halk szóval s a tudós megbocsátó mosolyával hallgatta érveinket, ellenérveket sorakoztatott vel szal a finou tárgyilagossággal, amely szinte minden finnek a sajátja... Bizony, afféle romantikus irónyelvészeknek tartott minket, akik nem ismerjük ki magunkat a szabályok, törvények és adatok szédítő útvesztőjében, de akik néha-néha észönösen megérzik egy-egy szó lelkét, mely ezer és tízezer év messzeségéből sugárzik halványan mint a csillagok fénye

Később kimentünk a kertbe, üdögeltünk az orgonabokrok alatt s én megkísértem vázolni, mit jelent számunkra, magyarok számára a német nagyhatalom rettentő nyomasztása és az irodalmunkban, közoktatásunkban, nyelvünkben és közéleti szellemünkben oly fájdalmasan terjeszkedő német hatás. Arvi Järventaus megértette ezt. Meglátszott rajta, hogy többször járt nálunk és foglalkozott a történelmünkkel.

★

Terveztük, hogy együtt utazunk el egy nagyobb körútra az ország belsejébe s ha nem találkozunk is mindennap, de telefonon napjában többször is érintkezünk egymással. Gyakran megtörtént, hogy Järventaus megjelent kedves szállodai szobámban piros arcával, mosolygó kék szemével és vidáman rámköszöntő nevetéssel. Elmaradhatatlan kis pásztorbotja már-már úgy hatott rám, mint ő maga. Együtt jártunk a városban, segített tárgyalásaimban, rátelefonált a szerkesztőkre, leszidta őket, ha ké-

sedelmeskedtek, elvitt a legnagyobb könyvkiadóvállalat, vezérigazgatójához és fejtegette elhatározásait, terveimet. Üdögeltünk kis kávészobhelyiségekben, amikor a kávézás halaszthatatlan órája elkövetkezett, vigasztalt, ha rosszkedvű voltam, baktatott velem esőben, üdögelt a szobámban a mély karos székekben és sohasem beszélünk életet, sohasem értünk semminek a végére. De számos a tervezett közös útból nem lett semmi. Eleinte én gyengélkedtem a tenyéri levegő szokatlansága miatt, később ő dőlt ágynak várattalul. — De maga helyett azonnal gondoskodott társról, egy kedves, vicám, ugyancsak Magyarországon járt ifjú tudós személyében. Ezek a kettesben eltöltött órák amelyek nemcsak egy kütűnő finn író lelkiségevel, de egy gyönyörű országgal lelkével is megismerettek, felejthetetlenek maradtak számomra.

Második látogatásomat egy magyar nyelvész társaságában tettem *Keraván*-ban. Akkor már otthon volt Järventaus felesége és egyik leánya is. Järventausné a régi magyar vidéki úriasszonyokra emlékeztet, a derék, okos, hallgatagon mosolygó, az urakat egy kissé anvásán de tartózkodva dédelgető, vendégeket esőátagnak tekintő papokra, akiknek asztalánál valaha annyi b'kés, otthonos, elcsendesítő órákat töltöttem. „Unkarilainen tyttö” akkor már nem volt a háznál, férjhezment egy kőműveshez és Helsinkibe költözött. Nosza, írtunk neki valamennyien egy üdvözlő lapot, sok boldogságot kívánva neki. Helyét egy porasztóház, szőke, gömbölyű mosolygó leányka foglalta el, mint halk tündér járva kelve körüljöttünk a teával, hallal és almával.

Kerava, a magas, néma fák, a dúz orgonabokrok, a esendes kis faház, a kényvek, szőnyegek, magyar emléktárgyak. *Kerava*, a kis finn parókia olyan az emlékezetemben, mint egy mesebeli kis birodalom, ahol bélesség, szeretet és vidámság lakik.

★

Most ismét letanyázott Magyarországon a *Kerava* pap és író. Már nem tudta megállani, hogy el ne jöjjön hozzánk. Ötvenhárom éves. Sokat fáradozott életében, tizenegy esztendőig járva a sarkvidéket rinzsarvaslenszűző lappjaival és prédikálva nekik az Evangéliumot, szeretettel lehalolva hozzájuk és népi kincseikhez. Most ötvenhárom éves s esztendői prédikálásban, keresztelésben, esketésben, temetésben és tanácsadásban teltek el. Télen-nyáron kóborolt a templomához tartozó vidék erdeiben, tavak mellett, hegyen-völgyön. És írt s ápolgatta lelkében egy úri rokonság pirosan ragyogó mécsesét. Vonzotta és vonzza őt Dél s a Délen lakó „nagy magyar nemzet” élete, sok-sok baja, megoldatlan kérdése, életveszedelme és földművelő népe. *Magyarul akar tudni*. És napokig utazott, hogy egy kis faluban, a Miskolc melletti *Heőcsabán*, a magyar csendben és magányban keresse önmagában a magyar nép évezreces lelkét... Majd csak tavasz felé indul haza.

Vajjon betelát-e a mélybe, ahol mi, magyar frók keressük népünk jövőjét, de egyre csak a múltját látjuk?

KODOLÁNYI JÁNOS: A vas fiai*

Kodolányi történelmi regényénél önkéntelenül felvetődik a kérdés: mi készíteti íróinkat, hogy a jelen kiáltó problémáit elhanyagolva régen lepergett századokra vetik tekintetüket? Okvetlenül bátortalanságot, menekülést jelent ez a mind gyakoribb jelenség, vagy pedig gyökérkeresést, önigazolást? Bármelyik magyarázatot fogadjuk is el, meg kell állapítani, hogy ennek a jelenségnek sajátos művészi okai is vannak s ezeket az okokat a realista és naturalista regény válságában kell keresni. A realizmus egy józanodó, analitikus kor terméke. Nagyszerűen érzékelteti az élet hatalmas folyamatait, ha az életet irányító társadalmi és ideológiai formák épségébe vetett hit még nem rendült meg. De az ezerfelé hulló társadalom s magának az emberi léleknek folytonos forradalma már nem fér el a régi értelemben vett realista regény keretében. Az anyag szétfolyik a realista író kezében s maga a realizmus — mint látásmód és módszer — a novella menedékébe húzódik vissza, mert az élet egyes elszigetelt területeit, még mindig a realista novella tárja fel maradéktalanul. Nem véletlen, hogy a háború utáni novella-irodalom néhány legkiemelkedőbb alkotását éppen Kodolányi írta. A realista regény válságának egy másik következménye a történelmi regény elszaporodása; mivel a realista író kora zűrzavarában nem lát kiemelkedő nagy egységeket, szívesen fordul a múltba, mert a történelmi korszakok — nagy vonalaikban — mint egységes adottságok jelennek meg előtte s a realista hangsúly a részleteken van.

Kodolányi történelmi regénye komoly forrástanulmányok alapján készült; a művelődés- és nyelvtörténet ezer apró lámpásával világítja meg regénye valóságait, a történelmi nyersanyagot. Természetesen ő is beleesik abba a hibába, amit a realizmus nagy művészei Flaubert, Arany (Buda halálában) se tudnak elkerülni: erudíciója öncélú s regényét fölöslegesen terheli tárgyi leírások ezreivel. A végsőkig következetes realista tudatosság eredménye, hogy a regény sok részlete történelmi segédolvasmányásekélyesül; a vágató királyi lovas, a Nagy Gestá-val dicsekvő szerzetes, a keletről hazatért Julián barát művelődés történelmi figurává válik. De ami ennél súlyosabb s magának a realizmusnak az ellentmondásait hozza felszínre: a regény legelőbb részeit folytonosan megzavarja a realista író örökös aggálya s a víziószerűen előtüremlő, élményből fakadt tökéletes történelmiséget gyakran épen az adatok ezreit előtáró, állandóan bizonyítgató realizmus halványítja meg. (Ilyen pl. a kún lakodalom, vagy a mongol-tábor tavasz-ünnepe).

E súlyos és jogos kifogások ellenére is — *A vas fiai* egyike legtörténelmibb történelmi regényeinknek. Legalább is anyagában. Az erdélyi írakkal ellentétben nem használja ki a történelem tetszetős analógia-lehetőségeit. A tatárjárás korát szerkezeti összetettségében mutatja be s történelemellenes hibát csupán az egyes elemek túlerős, vagy igenis gyöngye kihangsúlyozásában követ el, ami erősen megzavarja az egységet s bizonytalanná teszi a jelenségek értékelését s ezzel végső jelentésüket.

Kodolányit elsősorban a kornak emberekben és tömegekben megtestesült mozgató erői érdeklik; ezért ábrázolásmódja típus-jellegű: a kollektív és törté-

*) Történelmi regény két kötetben. Athenaeum kiadás.

Gondolat 1936. dec., 9-10. n.

567-569.

1936. dec.

nelmi vonásokat hangsúlyozza ki. Három nép életében mutatja be egy nagy történelmi esemény hatásait. A magyarság már differenciálódott társadalma, melyet ezer emlék, szokás és babona köt pogány multjához, a kereszténység felvétele óta első nagy válságát éli át: az ország rétegeit összefűző kötelékek felbomlóban vannak, a királyi hatalom az oligarchiával küzd, a privilégiumaiba zárkózott főpapság féltékenyen őrzi jogit s a jobbágyság még némán szenved. Az ország mély letargiába süllyedve várja a tatárdúlást s közönyösen néz elébe a német veszedelemnek. Ennek a helyzetképnek a felvázolásában erős a hangsúlyozottság; a tatárjárás kora és az író kora közt rezonancia érezhető, tompított s művészin, szimbolizáló túlzás nélkül. A kúnságban ugyancsak a bomlás jeleit látja Kodolányi; itt egy nomád nép ősi életformája jut válságba, régi törzsszervezete oldódik szét. Megrajzolásában akaratlanul ugyancsak mai élmény csillan meg, az az aggodás, mely a magyarság életformájának szükség-szerű megváltozása előtt Kodolányi nemzedékének minden tagját eltölti s ami művészetük halk alapdallama. A harmadik nép a mongolság: ez maga a friss nomád szervezetség, éltető és összekapcsoló hierarchia; egyedei még nem szakadtak el a hűmusból, kegyetlenségüktől, vadságuk, kollektív felelősségérzetük az ázsiai nomád közösség épségének következménye; ők a vas fiai. Kodolányi művészetének itt egy új állomását alkotta meg s talán a magyar realizmus lehetőségeinek nyitott távlatot.

A közösségek rajzában egyébként mindenütt remekel. A tömegek látszólagos némaságából széles háttérű, friss epikai képeket hoz ki. Gogolyra emlékeztetően az élet mindennapi mozzanataiban, munkában, dalban tudja megmutatni a közösség mély életét. Sokszor egy-két vonással ér el hatást; a régi Ormánság vasárnapjában váratlan erővel érzékelteti a középkor hierarchiáját, szociális s ideológiai világképét. A lassúbb mozgású, vagy statikus jelenségeket nagyobb erővel éli át, a történelmi élményt tájleírásai érzékeltetik. A dinamikus történéseket azonban apró, elhatárolt képek láncolatában adja vissza s szuggesztív ereje itt jóval kisebb.

Az író festegető módszere minden mozgást állóvá rögzít. Történeket csaták, lovaglások, de még a magyar történelmi tablók látszat-mozgalmasságáig sem jutnak el. S ez a jelenség világítja meg egyben a regény szerkezeti hibáját is. A tatárjárás korának szerkezeti valóságai külön-külön igazak és élők; külsőleg tehát dialektikus valóságot ad az író. De az egyes elemek elhatároltak és merevek maradnak, nem fonódnak össze. Kapcsolataik lazák és valószínűtlenek, gyakran csak egy külsőséges, magyarázó módszer eredményei. A sok kitűnő részlet valóban felszínre hozza a magyarság számos időtlen problémáját; bemutatja — Gogoly módszerével s gogolyi alakokkal — a korabeli osztálytagozódottságot s a magyar oligarchákat, látjuk az Egyház szerepét, a sok szál azonban összekuszálódik, az író egyiket-másikat fáradtan ejti el s a nagy katasztrófát csak az olvasó történelmi tudata érzi valószínűnek. A szálak elejtése, a kompozíció fáradtsága s bizonyos elszármódás Kodolányi minden regényének a jellemzője, az egy *Feketeviz*-t kivéve, melynek az író lírája ad mélyebb egységet.

Ez a líra *A vas fiai*-ban is hallható. A történeket Kodolányi annyi regényének s novellájának színhelyéről, a Feketeviz tájairól indul el s itt is végződik. Az Ormánság középkori rajzában mintha a Buda halála, vagy Móricz *Erdély*-ének rekonstrukciós módszere éledne fel. Annyi intim, szerető vonással rajzolja a

Feketevízmenti magyarságot, hogy lehetetlen meg nem hallani azt a hangot, mely legtragikusabb képeiből is mindig felhangzott.

Emberábrázolása új regényében természetesen megfelel a műfaj követelményének. A tömegek rohanó, zavaros folyójából arcok bukkannak ki, melyeknek nem önmagukban van jelentőségük, hanem a nagyobb egység egy-egy vonását képviselik. Ez a művészi takarékoság kitűnően érvényesül a három, falujából elszakadt legény alakjában. Emberalakjai különben töredékesek; Kodolányi emberábrázolása a novellistáé, aki az egyén szerepét elhatárolt életszakaszokban, amikor az egyén a léleknek csak kisszámú reflexeivel reagál, kitűnően látja, de képtelen az egész embert belevinni a történetbe minden gyökerével, ellentmondásainak egységében. A királyi udvar rajza éppen ezért nem sikerült; az ország vezető embereinek önző gyűlölködését, ellentéteit nagyon is szimplán érzékelteti; Béla király alakja is élettelen, szóbeli megnyilatkozásai nem az élő ember életreflexei. Ugyanennyire valószínűtlenek az udvar többi vezetői is; legjobb esetben típus-alakok, de igen sokszor történelmi regényeink régi ismert sablonjai. S ez a körülmény a ismét kompozíciót rontja meg; elhíhető ereje éppen ott törik meg, ahol a regény elemei egy közös pont köré kristályosodnának ki.

Mindezek a kifogások azonban nem érintik a regény tényleges értékeit, amelyekre szintén rámutattunk. A regény lírai gyökereit megtaláljuk Kodolányi egész eddigi művészetében s ez a műve szerves folytatása s több tekintetben betetőzője annak a művészi fejlődésnek, melynek első jelei már a *Futótűz*-ben jelentkeztek. Hibái inkább hanyagságból eredő visszaesések, de egyben a műfaj problematikus mivoltára is rámutatnak; egy rég letűnt kor tud-e annyi élményt nyújtani, hogy az író minden művészi erejét mozgósítsa? Lehetséges-e egyáltalában a történelmi regény — ma, amikor minden korok leg történelmibbjét éljük? S Kodolányi, aki nemzedékének tagjai közül talán a legtöbb mai problémát hozta felszínre ki tud-e végleg szakadni korából, melynek művészi téren is nemrégén még egyik aktív harcosa volt?

Kelemen János

KÉPTELEN TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉS

1936. dec. 13.

143

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Leült az étterem asztala mellé. Semmin sem lehet változtatni. Valamikor, régebben kellett volna, ha lehetett volna. Még az apja házassága előtt. Még akkor, amikor az apja udvarolni kezdett az anyjának.

— Marhaság! — mondta félig hangosan.

— Mi a marhaság? — ütötte fel a fejét a képviselő. Megütközve nézett rá, apró szemével hunyorgott, szája megállt az evésben.

Az író nevetett s hirtelen rágyújtott egy cigarettára.

— Arra gondoltam, képviselő úr, hogy már az apám elhibázta az életemet.

— No ne mondja.

— Már ott kezdődött a baj, hogy az apám pont az anyámnak udvarolt.

— Aber was! Mindig ez a pesszimizmus. Fiatal ember és pesszimista. Hány éves? Nincs több harmincuál.

— Harminonég.

— No lám. Mikor én harminonég éves voltam, előttem állt a világ! Nem ismertük mi a pesszimizmust. Pedig mi is nyomorogtunk, — sóhajtott a büszkén s ivott egy kortyot a badacsonyiából. — Hányszor megtörtént, hogy én sem ettem egész nap mást, mint kávé, meg zsemlyét. De azért legény voltam a talpamon. Jogászkoromban átlag tizenöt párbajt vívtam évenként. De volt olyan évem, mingyárt a Pestre kerültem eme éve volt ez, amikor negyven párbajt vívtam.

— En kint voltam a fronton, — vágta vissza keserűen, fojtott hangon Benedek.

— Ja, persze, a háború... Ez minden bajnak az oka. Ha nem csináltak volna idehaza forradalmat, ha nem döftek volna le bennünket hátulról, ha nem vesztettük volna el az ország kétharmadrészét, most maga sem lenne pesszimista.

Megtörölte a száját, lassan hátradólt a széknél s cigarettára gyújtott. Az író udvarlással füzet adott neki. Néhány percre málázott így hátradólván s a mennyezetet bámulva a képviselő felé, busa fejét szinte eleresztve s rövid, vaskos ökleit az abroszon nyugtatva. A teremben poharak csilingeltek, beszélgetések duruzsoltak, a sarkokban hangolni kezdtek a cigányok, a elmbalmozó bugyborékoló hangokat kergetett végig a szimbalmon.

— Sajtot, gyümölcsöt, méltóságos uram! — állt meg a pincér bájos mosollyal az asztalnál.

— Semmit, — dörmögte szinte álmából felbukkanva a képviselő.

— Es szerkesztő úr.

Benedek csak a fejével intett nemet. Mérhetetlen fáradtság, undor töltötte el. Mintha a tenger fenekére merült volna, mintegy káprázatban berenggett körülötte a villanyfény, sustorgott az étterem zaja s hullámozott a halkán zendülő muzsikaszó...

— De nézze, ha mindent elvesztettünk is, mégsem vagyunk koldusok! Megmaradt a kultúránk, a kultúrfölényünk! Fel a fejjel, Benedek!

...Csakugyan, fel a fejjel...

Felemelte a fejét s szembenézett a képviselővel. A homloka kidülledő. A haja csapzott és ősz. A fejbúbja kopasz. Vastag bajusza van, lecsüngő alsóajka... Szeme körül ráncok. Jaj, a szem! Ez az álmos, hunyorgó, vizes és mégis ravasz, kegyetlen szem. Mint a tutajos tótok szeme, olyan üres és álmos és mint a vaddisznó szeme, olyan könyörtelen.

Legyintett.

— Ez csak olyan frázis.

— Ez jó! Mintha nem is maga írta volna! — nevetett jókedvűen a képviselő. — Na, ez jól kittedő, kedves barátom, kittedő! Kár, hogy nem mesélhetem el senkinek. Maga írta... és frázis...

— Igaz, én írtam, de méltóságod mondta el. Méltóságodnak írtam.

Lázadva nézett szembe a vastag emberrel. Jaj, most gorombaságot mondott. Leste a hatást, mint tüzértiszt korában a gránát becsapódását. A levegő síszerűen... Most fog felugrani, most prdítja el magát ömértósága, most csap öklével az asztalra, most kergeti el az asztalától. Százötven pengő. De mindgy, ettől szabadulni kell mégre.

Csodálatosképpen nem történt semmi. A képviselő kíváncsian szemlélte egy társaságot, amely

éppen szemben ült velük. Benedek szavait talán nem is hallotta s ez annál megalázóbb volt.

— Jó nő, — jegyezte meg ömértósága.

— Igen, csinos, — hagyta rá Benedek fáradtan.

A nő fekete selyemben ült az asztalnál és borospoharával játszott. Néha nevetett s ilyenkor megvonaglott egész, valószínűtlenül karosú teste. Furcsa, nagy szeme mint két fekete lámpa égött s égött a haja is, vörösen, izzón, mint a szétzilált parázs. Szemben vele egy huszárszázados ült, mellette szmókingos, fáradt férfi, aki éppen úgy lehetett harmincéves, mint hatvan.

— Jó nő, — ismételte meg a képviselő jóval hangosabban s egyenesen belenézett a feketeruhás hölgy arcába. — Mondja, izé... elintézte a masszírozónót?

— El, méltóságos uram. Ambár nehezemre esett, mert efféle megbízásokhoz nem tudok hozzászokni. Oszintén megmondom, hogy...

— Öt pengő?

— Öt pengő.

— Milyen? Barna?

Pesti Napló 1936. dec. 13.

285. n. 29.

— Amilyet mondani tetszett. Barna, nem magas, egy kicsit molett.

— Már bánom is, hogy ilyet mondtam — jegyezte meg a képviselő unottan. — Magas, vékony, vöröshajú jobb lett volna. Talán jó lenne másikat keresni helyette.

Benedek arca eltorzult, mintha a testében rekedt puskagolyó csikarná az idegeit. Rábámult a képviselőre, két tenyerét az asztal szélére támasztotta, mint aki fel akar ugrani, ajka reszketett. De a képviselő lassan elfordította a fejét s megint a vöröshajú hölgyet kezdte figyelni. Meg se látta Benedek mozdulatát.

— Kénytelen vagyok megkérni méltóságodat, hogy mentson fel az újabb megbízás alól — suttogta az író, hogy ordítania ne kelljen. — Ez is nehezemre esett, örülök, hogy túl vagyok rajta. Erre többé nem vállalkozhatom.

— Tudja, ez a nő rendkívül tetszik nekem — lelkesedett egészen felvillanyozva a képviselő. — Raszsz nő. Asszony. Vajjon az az ura, aki mellette ül? S a százados? Hehe, egészen ügyes háromszög. Izgat a dolog, nem kommersz nő, rendes asszony.

Az író nem felelt. Megnézte a nagy, kerek faliórát. Tizenegy. Fáradt volt, a medencője táján sajogva fáj a sebe.

... villamos huszonnégy, kapupéNZ tíz... nincs egy vasam sem... meg kell ölni, meg kell ölni...

— Tudja mit? — fordult felé a képviselő, nagy elhatározással. — Maga ügyes fiú. Tudja meg, hogy ki ez a nő. Ismerkedjék meg vele.

Ez az ember tréfál.

— Méltóságos uram, — hebegte tanácstalanul — nem is olyan csinos nő.

— Ecetyetyetyel

— Túlságosan enervált. Sovány.

— Ecetyetyetyetyel

— Es nem is lehet vele. Urinő.

— Tant mieux. Azért van szükség magára. Maga meg úriember.

— Eppen azért, méltóságos uram. Bizonyosan a férjével van...

— Meg a szeretőjével. Na, unom a frázisait, barátom. Ez a nő a legjobb nő, akit valaha láttam. Az alakja, a színel, a mozgása... Nézze, hogy gyújt cigarettára! Mi mindent tudhat az a nő, aki így gyújt cigarettára! Meg fogja tudni, kicsoda, hol lakik s elmegy hozzá holnap délután. Délután nekem jelentést tesz. A többi az én dolgom.

Benedek elsápadt. Magas homlokába belehullt a haja, szeme kimeredt, ajka vonaglott. Úgy nézett a képviselőre, mintha óriási békává vált volna, méltóságos békává.

— Ezt nem, — dadogta halkan s nagyot nyelt. — Ezt nem...

Egy kis csend feszült most közójük. A képviselő összehúzott szemmel figyelte az író, aztán unottan elfordította a fejét s a vöröshajú asszonyt bámulta. Bámulta nyíltan, szemérmetlenül, egész magátóléltetőző figyelemmel és leplezetlenséggel. Benedek összeszorította a fogát, kezét ökölbérgyűrte. A toroka kiszáradt, a száma elhomályosult.

— En katona voltam. — szóttagolta aztán rekedten — és író vagyok... Nekem könyvem jelent meg és én...

— Nos? — nézett bele egyenesen s kihívóan a szemébe ömeltősága. — Nos? Mi volt?

— Tüzérhadnagy. Nekem sebem van.

— Nos?

Mit nos? Fel fog kelni az asztaltól s szó nélkül elmegy. Ezt kell tennie. Öklével a méltóságos úr arcába sujt. Ezt kell tennie.

— Nézze, titkár úr, mennyit is keres maga havonta?

Benedek sápadtan hallgatott.

— Már tudniillik azon kívül, amit tőlem kap. Nos? Nem azért kérdezem, mintha sérteni akarnám. Tudja, hogy én szeretem magát, meg is vagyok magával elégedve. A cikkei jók, feltűnést keltek velük. A doktori disszertáció, amit a fiam számára csinált, ragyogó írói munka. No és a reprezentációs alkalmakra irt beszédei... Szóval: én meg vagyok elégedve magával, nehezen válnék meg magától. S ez nem is hasznos. Az emberek már ismerik a stílusát... a stílusomat... Ha másra bíznam a cikkei megírását, zökkenő állna be. Nos, én nehezen válnék meg magától...

Míg mindezt elmondta, Benedekben felülkerekedett a reménytelen fáradtság. Nem lehet segíteni semmit. Ennek már így kell lennie. Rabszolga. Allapota menthetetlen...

Várjunk csak! Három befejezett regénye van otthon. Egy rádiójátéka. Egy drámája és két vigjátéka. Két tucat novellája. Menjünk sorba... Allapota reménytelen. Menjünk sorba: társadalmi cenzúra, vallási cenzúra, erkölcsi cenzúra, szerkesztői és lektori cenzúra, üzleti cenzúra, ügyészi cenzúra, rendőri cenzúra... Már akkor elrontották az életét, amikor az apja feleségül vette az anyját. Gyógyíthatatlan. Ha most felkel és elmegy innen, talán beülhet egy minisztérium íróasztala mellé? Egy szerkesztőségbe? Boltba beállhat a pult mellé, harisnyát eladni? Odaállhat egy gyárban a gép mellé? A vasúthoz a váltó mellé?

Nincs mentség. Havi kétszázat keres ezen a képviselőn. Lakbér: havi nyolevan. Villany, gáz: tizenöt. Villamos... Ebéd, vacsora...

Számolgatott magában, beleveszve az összefüggésbe és kivonásba. Már nem is tudta, mit akart az előbb. A számok pókhálója bekerítette, füllasztotta. Dúhe lelohadt, megalázottsága egykedvűségbe szürkült. Lassan-lassan mintha nem is ő gondolkodott volna, hanem mélyen elrejtve benne egy konok ismeretlen, akinek nem tud a szemébe nézni. Ez irányítja a lépéseit, amikor a képviselő lakása felé tart, ez vezeti a kezét, amikor a vasárnapi vezércikket írja a számára, ez viszi az éttermekbe vacsorázni, ez hajtotta akaratát ellen a molett, barna masszírozónához, ez fogja le az öklét, amikor ömeltősága arcába akarja vágni... Nincs megállás, egyre merül a mélybe, öngyilkos lett, allapota menthetetlen...

Felpillantott és látta, hogy a képviselő előrehajolva figyelte őt. Hunyorgó, szintelen szemét hideg nyugalommal pihenteti rája, ajka lefityved. Amint Benedek ránézett, elővette a cigarettatárcáját s kinyitva, felényujtotta:

— Simon Arzt... Ugy tudom, szereti.

Olyan szelidség, majdnem jóság volt rekedtes hangjában, mint az állatszoliditőében.

Benedek ösztönösen kivett egy cigarettát s rágyújtott. Amikor észrevette ezt a tettet, már késő volt. Szlippantott hát s meggyőződés nélkül mondta:

— Méltóságos uram... akkor inkább... tessék másra bízni a dolgait helyettem.

— Hát szóval, megtudja, hogy ki őnagysága — magyarázta nyugodtan a képviselő, mintha nem hallotta volna Benedek szavait. — Megtudja és holnap délben elmegy hozzá. Terepszemlést tart. Tudja, mint egy író. Megnézi a lakást, a berendezést, őnagysága ruháját, viselkedését satöbbi. Mint egy író. Es következtet. Es a következtetéseit délután elmondja nekem. Mondja, mennyivel is tartozom én magának a cikkekért?

— Százötvennel, méltóságos uram.

— Nézze. Maga okos ember. A mai nehéz viszonyok okossá teszik az embereket, ebben van a nevelő hatásuk. Még a felhők közt járó írók is okosak lesznek manapság. Hehe. Hát, nézze, én nem szívesen válnék meg magától, mert amilyen feledékeny ember vagyok, nálam maradna a százötven pengője. Ez pedig sok pénz, rettentő pénz manapság! Nézze, fiam, legyen okos. Ez a nő ott... ez a vöröshajú nő... hiszen tudja, mindent el fog követni, hogy megismerjem, érti, mindent. Nézze, fiam, maga fiatal ember, Felelősége van. Tudja, mit jelent ebben a mai világban százötven pengő? (Folytatása következik.)

Képtelen történet

Elbeszélés

Irtó: Kodolányi János

2

Mosolyogva nézte.

— Ezt... ezt... bocsásson meg, de nem is lehetem... — dadogta megdöbbenve Benedek.

— Én szeretem, becsülöm magát, ismerem a képességeit. S tudom, hogy maga talpig úriember, volt tüzérhadnagy, mint az előbb dicsekedett vele. Maga nem perelné azt a pénzt, hiszen, úgy-e, nem szeretne zsarolás gyanújába keveredni... És én szívesen honorálnám a maga ügyességét, édes barátom. Szívesen felajánlanék magának, mondjuk... mondjuk... — beszívta a bajuszát, töprengett. — Mondjuk: háromszázat külön. Nos?

Benedek hallgatott. Most kellene cselekedni, most! Lehajtotta a fejét.

— Nézze, már indulnak. Maga most elmegy velük. Helyes? Fizetni!

Megkocogtatta a poharát. A hatalmas, előkelőkülsejű főpincér elegánsan intett a tenyerével. A másik asztalnál a hölgy felállt, a tiszt felszolgált a kardját, a szmókingos úr átvette a pincértől kalapját és kesztyűit.

— Elmegyek, aztán a faképnél hagyom őket — gondolta szilárdan Benedek.

Meghajolt, udvariasan összefűtötte a sarkát. A képviselő felányujtotta nagy, puha kezét s biztatón nézett az arcába. Könnyörgő mosoly játszott a bajusza alatt.

— Tegye meg, kedves barátom. Nekem ez a dolog rendkívül fontos. Tegye meg. Nem fogom elfelejteni a szolgálatait. Helyes!

Azzal elbocsátotta.

Benedek kilépett a forgóajtón. Az uccán megállt. A Duna felől borzongatóan édes tavaszi szél csapta meg, fák és női illatszerek bódító illata kavargott körülötte. A lámpák sorai vibrálva tükröződtek vissza a folyóban. Valahol egy hajó elbódult. A korzó fái alól női kacagás osiklandozta a várost.

A vöröshajú nő, a százados és a szmókingos úr között, csevegve, nevetve haladt el mellette.

— Holnap tizenegykor telefonáljon — mondta.

Elindult a lámpák alatt utánuk, a Belváros felé.

Csodálatos, hogy olyan dolgok is sikerülhetnek, amiket az ember akarata ellen tesz. Benedek megtudta, — szinte véletlenül — hogy a vöröshajú nő a Kígyó ucca egyik előkelő, csempezelt bejárattú palotájában lakik, a második emeleten, négyes ajtószám alatt. A kaputnyitó házmester megmondta a nevét is, valami Metzinger, vagy Meltzer, de ezt nem hallotta jól. A szmókingos úriember a Váci ucca sarkán elbúcsúzott a társaságtól, a százados a kapuig kísérte öngyűségét. Ott hódolatteljes kézsókkal elköszönt. Tehát nem férj. A szmókingos sem az. Elvált asszony lenne öngyűsége? Vagy özvegy?

Most már maga is kíváncsi volt. S elvégre nem is olyan felháborító dolog. Mi van abban, hogy egy harminnégyéves íróember kinyomozza egy szép, vöröshajú fiatalasszony kilétét? Mi van abban, hogy találkozni akar vele? Mi van abban? Mi van abban! (Ez már szinte ordítva kérdezte magától.)

Ejjel, mint rendesen, rosszul aludt. Minduntalan felkelt, olvasott, kézírataival babrált, a felesége sem tudott aludni tőle. Ejjel aggódott. Odaült mellé, telt, melég kebléhez szoritotta a fejét és simogatta:

— Szegény fiacskám, nem tudsz aludni... Csak lenne pénz, megcsináltatnám az altatót.

Benedek éktelen haragra lobbant.

— Altatót! Mit emlegeted az altatót! Dolgozni kellene, szántani, aratni, kapálni. Vagy, ha muszáj, akár írni! De annak vége. Nem lehet segíteni semmit. Ez csak amolyan nyavalyás humanizmus.

Az asszony csodálkozva nézte.

(Folytatása következik.)

Pesti Napló 1936.

dec. 15. 286. sz. 19.

*

A FEGYVEREK VISSZANÉZNEK

Zilahy Lajos új regénye

Kevés írónk van, aki olyan rendkívüli szellemességgel, eleganciával, rejtett aránnyal és leleplező aprólékosággal tud írni az úgynevezett előkelő világról, a felső tízezer életéről, a pénz, a születés, a rang és a földbirtok dédelgetett soros születéséről, az Európa minden részéből összeverődött, minden nemzeti, társadalmi és állami törvényen kívülálló elitéről, mint *Zilahy Lajos*.

Magatartása hideg, előkelően harmonikus és nyugodt. Életismerete, világiátottsága elképesztő. És mintha finom acélosipességgel nyúlna figurához: könnyed mezdulattal emeli ki rejtett titkait, bontja szét idegeket, mint órdőri órák az óraszerkezet kerékeit, rugóit, csapjait. Megállítja figuráinak egy-egy jellemző gesztusát s egy jelzővel megvilágítva, élők tárja az egész embert mindencetül. És beléhelyezi környezetébe, ebben a regényben a barokk bútorok, fénylő parkettokockák, ragyogó csillárok, diplomataképpű inasok, rókahűségű titkárok, kigyósz selyemruhák és felhőző parfümök környezetébe. S íme, az előkelőség sznobjainak ez az egész világa szikrázó elevenességgel él s leleplezi önmagát.

Nem fontos, hogy mi a meséje ennek az izgalmas könyvnek. Nem az a fontos, hogy milyen kapcsolatban van egymással a vörshajjú, előkelően cinikus és nemzetközi méretekben tündöklő angol kokott és Halder, ez a semmilyen nemsethez nem tartozó

milliomos, Tima, a kis magyar opera-énekesnő, aki kínos gixerrel lép be ebbe az előkelő társaságba s ebbe a pompás regénybe, — az a fontos, ahogy ezek a figurák egymás körül keringenek az író művészi megmutatásának tárgyilagos és síma reflektorfényében s ahogy lassan-lassan lehullatnak magukról minden takarót, hogy lelkük moztatásában mutatkozzanak meg előttünk.

Sokan talán dilemák világát találják meg ebben a könyvben. Az előkelőség, a pénz, a szabadság, a felsőbbrendűség csillogó országrát. A kritikusnak azonban meg kell állapítania, hogy mindez csak külszín. *Zilahy Lajos* vérében annyira benne

van az író igazmondásának mérges a hivatás elkötelezettsége, hogy akarva-akaratlan akkor is leleplez amikor szórakoztat vagy alkáprátat. Kedvünk lenne itt néhány jellemző idézettel bemutatni, mily finom céltudatossággal rögzíti meg alakjai apró tulajdonságait, hogy a feneketlen mélységekbe világítson. S végül mily meglepő tisztasággal áll előttünk az az álkultúra, amelyet ez az előkelő világ képvisel. Mily szörnyű rabság az, ami szabadságnak látszik s mily jeges üresség tátong a szerelmek mélyén, melyek messziről érkeznek, romantikus szópócéknak látszanak. S mily természetellenes elfordültségek görbe tükre vori vissza a természet színeit és fényeit ebben a világban. Ez az, amit a kritikus lényegesnek, izgalmasnak és valóban írói cselekedetnek vél.

Zilahy új regénye igazi csemege azok számára, akik szeretik a mesét, de azok számára is, akik a mese színés burka alatt az igazságot keresik.

Magyarország 1936.

dec. 15. 286. sz. 9.

KÉPTELEN TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉS

3

— Mit nézel? Tudod te, miért nem alszom? Tudod te, mi megy végbe bennem? Nem, nem tudod. Csak én tudom és ez elég baj. Nekem már végem.

Szegény asszony megdöbbsent, azután megsértődött. Szólanul bebújt az ágyba és arcára húzta a takarót. Benedek pedig tovább járkált, majd leült az ágya szélére és maga elé bámult.

— Nem írhatok többet — kavargott benne a kétségbeesés. — Nincs hozzá erkölcsi jogom...

De reggelfelé fáradt, nehéz álomba merült s amikor felébredt, első gondolata a vöröshajú nő volt. Szinte gépiesen öltözött s közben süketen s vakon merült el gondolataiba. Hátha a sors ujmutatása ez? Mégis furcsa, hogy olyan könnyen megtudta a címét. Most már elindult, nem lehet megállni. Háromszáz pengő külön. Túlteszi magát mindenre és a kapott pénzen megírja új regényét. Egyhónapi békeség. Az író nem ismerhet erkölcsöt, az író csak művet ismerhet. Minden a mű. Az erkölcs változik, a mű marad...

Elli egy pohár tejet tett eléje. Megnyúlt az arca Ellinek, mozdulatai kedvetlenek és puhák voltak. Benedek nem nyúlt a tejhez és szinte gyűlölettel nézte Ellit. Nem tudta okát adni ennek a hirtelen feltámadó gyűlöletnek, de nagyon szenvedett tőle. Miért van Ellinek olyan szemrehányó, vádoló tekintete? Miért vádolja őt! S ki ez a nő, hogy őt vádolni meri!

Felkapta a kabátját, fejébe csapta a kalapját s köszönés nélkül elment. Nem volt pénze vilamosra s gyalog vágott neki a Rákóczi útnak. Gépiesen ment, nem nézett sem jobbra, sem balra. A körút keresztezésénél majdnem belerohant egy autóra. A sarkon álló rendőr gorombán leszólt hozzá a fatalapzatról s fehérszalagos karjával dühösen integetett neki.

— Nem látja, hogy piros! Színvak!

Valóban, lehet, hogy színvak. Zöldnek nézi a vöröset. Nem háborodott fel a rendreutasításon, megadta magát sorsának s várta.

A Kossuth Lajos utcában megdöbbsent. Hogy nyit be az idegen lakásba? Mit fog mondani? Erre még nem is gondolt eddig. Mintha egész egyszerűen be lehetne állítani egy hölgyhöz, akinek a nevét sem tudja. Mintha csak be kellene mutatkoznia: Benedek, volt tüzérhadnagy, író, végtelenül örülök, hogy megismerhettem a nagyságos asszonyt, tegnap az étteremben már megcsodáltam, önnek van a legégőbb vörös haja, a legkarosabb teste s ahogy tegnap cigarettára gyújtott, az vérlázító volt... Azért jöttem, hogy

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

mindent elmondjam nagyságos asszonyomnak...

Nem, ez végre is örültség. Ilyet nem tehet. De hát, mit akar! Mondja talán, hogy egy képviselő zsarnokságának az áldozata? Nagyságos asszony, bocsásson meg, én önre rá se néztem volna, ha ömértósága nem kényszerít, ömértósága szadista szeretet gyönyörködni a titkárja szenvedésében... Es ömértósága akar megismerkedni önnel, asszonyom, nekem nincs más küldetésem, minél hogy kitapogassam, lehet-e és hajlandó-e... Háromszázat kapok ezért külön... En nem vagyok hadviselt tüzérhadnagy, író sem vagyok, felhagyok vagyok csupán, úgynevezett titkára ömértóságának... Ömértósága ötvennyelc éves, kissé nehéz a feje, cikkeit és beszédeit velem iratja, mátfogat vannak, bajusza a szájába lóg és az alsóajka előreáll... S akkor a hölgy leülteti és cigarettával kínálja meg s csicsergő hangon így szól: Nem, ne zsenirozza magát, magándetektív ír, tudom, hogy tegnapelőtt molett, barna masszírozónót fogadott fel ömértóságának, az én nevem Ludmilla, apám gróf volt, anyám színésznő s égek a vágytól, hogy ömértóságát fogadhasam... Köszönöm a kedvességet...

De hát, ez kész örültség. Benedek megállt az uccai óra tövében és felhézett rá. Tizenegy múlt tíz perccel. Két ujjával belekotort a szivarsebébe s talált is a mélyén egy görnyedt Mixjam-cigarettát. Megnyomkodta, lábraállította s rágyújtott. Mászt kell kitalálni. Helyve ki kell találni valamit. A ruhája elég jó, ömértósága szabatta. Jó kétsoros, sötétkék zakó. Cipője hibátlan. Nyakkendője kifogástalan. Arca rakonszenves, íme, ott a tükörképe a cipőkereskedés kirakatüvegében. Borotvált, kissé kedvetlen, hízásra hajlamos arc, domború homlok. Irónak vélne az ember, ha nem tudná, hogy egy képviselő és kormányfőtanácsos fullajtárja. Mint mondjon hát! Távoli rokoni! A kedves férj volt lakótársa? De hátha csakugyan van férj s hátha otthon ül a férj? Hátha bolokocsiban ül a szegény férj s azért nem jár étterembe? Hátha, hátha? Avagy könyvügynök, ő, Benedek András. Akkor aztán be sem eresztik. *Remekírók Képes Kiadása*, a polgármester úr nagy súlyt helyes rá, hogy nagyságos asszonyom is megvegye s én, mint író, volt író és volt tüzérhadnagy, húsz százalék jutalékot kapok, nagyságos asszonyom, ez nemcsak kultúrkötelesség, hanem emberbaráti cselekedet is... Humanizmus, mint az altató. De nincs nála prospektus, nincs megranduló-ív... S különben is, be sem eresztik.

(Folytatása következik.)

Pesti Napló 1936. dec. 16. 287. sz. 23.

1936. dec. 16.

Betyár

Móricz Zsigmond új regénye

Ennék a nagy és nagyszerű műnek első akkordjai a legpompázóbb romantika zengő ütemeit ütik meg. A Millennium évében, amikor a pompázó optimizmus egy új ezredév küszöbén összehalmozott mincint, amit a mult század iparosodó, amerikanizálódó és polgárosuló világa szépnek és drágának ismert, lent, az Alföld hullámzó messzeségében egy kastély előkelő, gögös társaságába berobban az éjszakából a Betyár, a kisemmizett paraszt. Odatent a politikuskok fellendüléséről, gazdagságról és hatalomról szónokolnak, idelent, az Alföldön, betyárrá lesz a nyomorúságba döntött magyar nép fia. Avar Jani neve Szörnyü Jóska-ra változik, névtelen földtúróból romantikus hőssé, rablóvá nő, cimboráiból, sorstársaiból fekete-subás rablóbanda alakul... S ez a Szörnyü Jóska lép be cifraszűrösen, árvalányhajasan, fényvérében és aranyrojtosan a fekete-subás cimboratársaságában az arany pohárból ivó előkelő úri társaságba. Ez a jelenet a magyar irodalom egyik legnagyobb remeke. Az a párbeszéd, amely a dzsentri asszony és a betyár között az arisztokrata társaság némán szörnyülködő, vagy kaptafára húzott erkölcsi ítéleteket makogó, a betyárt s benne a kifosztott magyar parasztot mélyen megvető asszisztálása mellett leperog, a legdrámaibb, a legmélyebb, minden magyar problémát gyökerükig feltáró jelenet és a maga egészében színpadra kívánkoznék, ha egyáltalában színpadra lehetne vinni ezeket a sorsdöntő kérdéseket.

Itt válik azonban a romantika — valósággá, realitássá, húsunkba-vérünkbe vágó magyar történelemmé. És a regény következő fejezetei egyre jobban elmélyítik ezt a reális elemet. Felfejtik a betyárrá lett Avar Jani életét, a parasztot, aki a semmivel sem biztató inatszakasztó munka rab-szolgátságában fellázad s megkísérli a sorstársak fellázítását is. Az út, ahogy Avar Janiból Szörnyü Jóska lesz, a névtelen kis parasztlegényből romantikus hős, népe sorsának megtestesítője, jellemének, minden lelki értékének nagyszerű szimboluma, fajának törökös vadságát, egyenességét, könyörtelen igazságérzését, bátorságát, nagyszerű szellemi képességeit felmutató s egyben ebek harmincadjára vető lázadó, aki magárahagyva vívja félig ösztönös, félig kísértetiesen tudatos, hátrahagyott nem ismerő harcát az egész millenniumi világ, az egész polgári civilizáció, amerikanizálódó termelés és társadalom ellen, az vérlázítóan hősi, nagyvonalú és még ma is időszerű realitás.

Nagyon-nagyon mélyre nyúl ez a könyv, Móricz Zsigmondnak a Sárarany-hoz leginkább hasonló műve. Beszámol egy sor hazug történelmi szemlélettel, felforgatja a stereotíp és ma is annyiszor felrakéztázó szövegek alapjait az ország sáraranykoráról és vállalja a büntudatot mindazért, ami a nagyszerű fellendülés következménye volt a világháború során és után, egészen napjainkig. Ki tudná például felindulás nélkül olvasni azokat a lapokat, amelyek a falu lázongásáról, a piacon lefolyt összeecsapásról, a csendőrök fellépéséről és az úri társaság állásfoglalásáról, véleményeiről, tetteiről szólnak! Móricz Zsigmond legigazabb műveiben mindenütt felvillan a csendőrszuronyok kísérteties fénye, — de sehol olyan kértetiesen, olyan történelemformáló életséggel és kegyetlenséggel, mint ebben, a Millennium évében játszódó regényében.

Azt mondtam, ez a regény emlékeztet első nagy művere, a Sárarany-ra. Igen, mintha jelentős visszakanyarodás történnék itt a nagyszerű írói pálya kiindulási vonalához. Ez az Avar Jóska egyenesen Turi Danitól származik, de míg Turi Dani maga volt a megtestesült romantika, itt a Szörnyü Jóska betyáralakjára és Avar Jani szegény parasztfigurájára bomlik szét Turi Dani eredendő alakja. Itt a betyár romantikus hősisége és a paraszt elnyomottsága olyan szerves kapcsolatban van, amilyenben csak az egyazon test és lélek két felének vérkeringése és indulathullámzása lehet. És a hajdani Turi Dani még önmagáért s öntudatlanul lázadt, mint valami parasztanarchista, míg ez az Avar Jani magában hordozza sorstársainak, népének, fajának egész közös lázadását és közös keserűségeit. Amilyen közel van egymáshoz Turi Dani és Avar Jani, olyan nagy is tehát a távolság közöttük. Eppen annyiamennyi az akkori Móricz Zsigmond és a mai, városi háborút, forradalmat, ellenforradalmat, konszolidációt, reformkorszakot és háborús félelmeket megjárt Móricz Zsigmond között van. De ez a Móricz Zsigmond mégis az igazi, a régi, az, akinek indult s akivé lennie kellett. Könyörtelenül igaz, népe életét tudományos aprólékosággal ismerő, lelke mélyébe hideg szeretettel benyúló és bátran beszélő író, az, aki a magyar próza nagy forradalmát megcsinálta és az újabb és legújabb nemzedék szemét a magyar sors sötét színeire megnyitotta.

Nagy mű, igen nagy mű a Betyár s csak az tudja igazán felmérni a nagyságát, aki maga is végigbukdácsolta a millennium utáni korszakot s mindazt a tragédiát, ami ezekben az években a szemünk láttára végbement. Csak az tudja felmérni, aki szívével-lelkével maga is részese ennek a történelmi tragédiának, s aki legalább egy szemernyit hordoz magában a maroknyi magyarok titokzatos küldetéséből... A küldetésből, amely Szörnyü Jóska és sokmillió testvére nagyszerű életéhez hasonlóan ebek harmincadjára jut!

Kodolányi János

Pesti Napló 1936. dec. 16.

287. n. 10.

KÉPTELEN TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉS

Irtta: KODOLÁNYI JÁNOS

Dühösen rága a cigarettát s továbbment. Csikorgatta a fogát. Azt, azt a leffedtáskút kel-
lene leütni. Irni valami olyat, ami jobban öl a
gépfegyvernél is. Hogy is mondta a kövér Leip-
ziger doktor! Egy jó gépfegyvert többre becsülnök
az egész irodalomnál. Egy jó gépfegyvert al-
kalmas helyen, alkalmas ember kezében... Hát
ebben van valami igazság. Előbb a gépfegyver,
azután a toll, vagy írógép. Amerikában írógép-
nek nevezik a gengszterek a gépfegyvert... Iga-
zuk van, remekül eltalálták. De hát itt vagyok
a Kossuth Lajos uccában, öt perc múlva a lép-
csőházban fogok állani s nem tudom, mit mond-
jak, nem tudom: ki vagyok, mi vagyok, mit akar-
ok... Disznóság. A fronton is voltam. S most
nem tudom, hogy törjek be egy idegen lakásba.
Hátha elfognak! Elvégre elfoghattak volna az
oroszok, az olaszok is. Hátha önagysága férje
nyomban lelő! Bah, lelőhettek volna a fronton
is. A golyó bennem van...

Eldobta a cigarettát s csodálkozva vette észre,
hogy az állkapcsa, a térde alig észrevehetően
reszket. Zsebrevágta a kezét, fogait összehérselte.
Finom verejték ütözött ki a homlokán, tarkója
viszketni kezdett. Ott állt a Kígyó-uccai palota
előtt.

Nézte egy ékszerész kirakatát. Azután nézte
az Érsebéthid felől felvonuló villamosokat.
Majd hosszan nézte egy színésznő krémsárga
autóját, mely elegánsan gördült elő a Váci uccá-
ból. A színésznőt ismerte, itt játszott a Belvárosi
Színházban. Lesztoppolt a kocsit, könnyű szök-
kenéssel kiugrott a volán mellől, becsapta az
ajtót és nehéz parfümfelleget kavarva maga
körüli, belibent a színház művészbejáratán. Be-
nedek a vöröshajú hölgy házára nézett, fel a
magasba s számolgatta az ablakokat. Még az
lépnie a legjobb, ha nem találná otthon. Igen,
biztos, hogy nincs is otthon. Ennek a színésznő-
nek olyan szaga volt, mint a szalóncukornak.
Höfer hintőpor... Fel nőttek és gyermekek szá-
mára. Poudre Höfer... A színésznő szagáról
jutott eszébe. Játszott az öblettel. Egyes doboz
cseccsemőknek, kettes számú doboz felnőttek-
nek... Próbacsomag ingyen...

Csodálkozva bámult be a csempézett lépcső-
házba.

Mért ne lenne ő piperecik-ügynök! Elvégre
ki tilthatja meg valakinek, hogy becsengessen
egy lakásba s hintőport kínáljon! Nem muszáj
rendelni. Nem kényszer... Höfer-hintőpor, ez
stilszerű, Höfer-jelentés annakidején és most
szelid hintőpor. Elmosolyodott. Egyszerre jóked-
vűnek és ruganyosnak érezte magát. Belépett a
lépcsőházba.

Csinos kalaposlány szaladt ki a kapun, visz-
szanézett és ránevetett. Benedek visszanevetett.
Az ucca fénye körülugározta a karcsú, kedves,
friss lányalakot. Mintha a törhetetlen, nevető
ifjúság kacintott volna vissza Benedekre a ke-

serű múltból. Most már ellillant minden félelme,
undora s a dolgot a humorosabb s kalandosabb
oldaláról kezdte nézni. Hogy nincs nála hintőpor-
prospektus! Nem baj. Majd hazudik valamit. A
fő, hogy odabent legyen. S lehetetlen, hogy a
vöröshajú, vöröshajú asszony meg ne érezze, mi
megy végbe a lelke mélyén. Talán megérti és
csodálja. Talán bevallhat neki mindent. Odaül-
tetli maga mellé a dívánra, likörrel és cigaret-
tával kínálja s kéri: »Beszéljen, beszéljen csak,
mondja el az életét, a sorsát, a szenvedéseit,
dobja el a magányosság varázssipkáját, mely lát-
hatatlanná teszi, hisz maga szomorú, szomorú
ember, méltó a szenvedésre s méltó a tollra!
»Nos, meséljen!... S ő csendesen mesélni kezd.
S egyre közelebb bújnak egymáshoz...

Nézte a lakók címtábláját. Jó magasra
akasztották a táblát, hogy valaki el ne tudja
olvasni. S a lépcsőház legsötétebb zugában,
hogy még a legmagasabb termetű ember se lássa.
Furcsa város ez a Post. Furcsa világ. A kelet
felé induló vonatok a Nyugati pályaudvarról
futnak ki. A házzámokat, ajtószámokat fekete
táblára fekete festékkel festik. Vagy fehérre
fehérrel. Gyufát vett elő s meggyújtotta. Mä-
sodik emelet, négy. Itt van, Dr. Meltzer Ernő.
Er az. Meltzerné. A lakás a férjé. De a férjé
lehet akkor is, ha válófélben vannak. Vagy
talán olváltak s a lakás a férj nevére maradt.
De az is lehet, hogy a vöröshajú asszony a báty-
jánál lakik, (Igaz, hogy így nem lehet Mel-
tzernél) Vagy a férj otthon ül a tolókkocsiban és
Wallace-regényeket olvas...

Lassan elindult a második emeletre. Minden-
nek roppant előkelő szaga volt. Diszkrét, sötét
sarkok. Faragott korlát. Szinte érthetetlen, hogy
az udvar kövezetét egy térdelő munkás javítja
s lapos kalapáccsal csilingel a keramikokockákra.
Kék zubbonyt visel a munkás, térdén szákrón-
gyok, előregörnyedt fején kis sapka, szájából
pipa lóg ki. Furcsa, visszhangzó zajt ver a szűk
udvarban. Fent vaskorlátos folyosók futnak
körbe, sehol senki, még csak egy gyermek sem.
A magasban fehér felhők vitorláznak a május-
égen.

Egyre lassabb tempóban haladt felfelé. A
sebe fájt a lépcsőjárástól. Mégsem olyan egy-
szerű ez a dolog. Jobb lenne visszafordulni. S
ez még csak a félemelet. Csalás. Három rendes
forduló, szabályos első emelet s mégis csak »ma-
gasföldszint». Jó magas földszint, az ördög
vinné el. Persze, így kevesebb az adó. Lihegve
pihent s egyszerre nagyon kétségbeejtőnek ta-
lálta a helyzetet. Olyan valószínűtlen volt min-
den, mint valami torz álomban. Percekig az
volt az érzése, — s milyen kísérteties érzés volt
ez — hogy nem is ő áll a »félemelet» fordulóján,
nem Benedek, volt tűzértiszt és komolyszán-
dékú író, egy képviselő tikára, hanem valami
álombeli mása önmagának, s nem is felelős sem-
miért, akaratán kívül folynak a dolgok, s csak
figyeli mindezt.

Képtelen történet

Elbeszélés

Irtó: Kodolányi János

6

S aki-elindul ismét felfelé, a fájdalmas, kínzó lépcsősorokon, szintén nem ő, ő valahol messze odalent maradt a földön s csak nézi egykedvűen ezt a fickót itt, aki kék zakkóban vergődik egyre feljebb, egyre feljebb a magasba, a felhők közt s egyszer eltakarja az arcát s le fog zuhanni...

A második emelet tulajdonképpen a harmadik volt. Linkség itt minden. A hadikórházban adagolt rengeteg morfium dobolt az agyában és a szívében. Halántéka lüktetett, a sebe sajtolt. Borzalmasan letörtnek, kétségbeesettnek érezte magát. Borzalmasan egyedül volt. Rákönyökölt a vaskorlátára, hogy kifújja magát egy kissé. Odalent a kékruhás ember tempósan kocogatta a keramitköveket, olyan klosi volt innen felülről, mint valami játékszer. Olyan parányi volt, mintha fordított távosövön nézte volna. Mintha ő maga állna ott lent s nem is látná ezt a fáradt embert idefönn.

Megkereste a négyes ajtót. Ott volt a folyosó kanyarulatában, szemben a lépcsőházzal. Cifra vasrács az ajtóüvegen, fehér csipkefüggöny odabent. Csend. Nincs mentség. Hőfer-hintópor, egyes számú osomag csecsemőknek, kettős számú felnőtteknek, próbacsomagot ingyen küld a gyár... Ezt ismételte magában gépiesen. S megnyomta a csengőgombot.

Eles, de mégis könyörgő cserregés. Várt. Szíve a torkában vert. Megtörölte a halántékát a zsebkenőjével. Odabent ajtócsapódás hangzott, majd halk léptek toppanása. Mintha jeges víz ömlött volna végig Benedeken. — Most még visszafordulhatok — gondolta. — Még lehet... Ez ő!

Az ajtó megnyílt egy kissé és lapos, bizalmatlan cselédarc bukkant ki rajta. Olyan arc volt ez, mint a négerszobrok fából durván kinagyolt fejei. Vizeskék szem, alacsony, erősen kidomborodó homlok, lapos szláv orr s mindent bekéretezte a kék kendő merevségével.

— Mi tetszik? — kérdezte a lány.

— A... a... nagyságos asszony idehaza van? — dadogta felhúzott szemöldökkel, nagyon komoly képpel Benedek. S érezte, amint az arcvonásai szinte éppen úgy fából valók lesznek, mint a cselédlányé. Ez nem az ő arca volt, ez álarc volt. Tőle függetlenül fontoskodott ez az arc.

— Miért?

Ez aztán csakugyan érthetetlen kérdés volt. Benedek bámult és nem értette. Miért, miért, micsoda hülyeség. Hogy milyen baromi nyugalommal tudnak kérdezni ezek a Nógrád mégyéből ideszármazott parasztlányok. Ránéznek az emberre s elbögik magukat, mint a tehén a réten: *miéért?* Hát miért? Mi köze hozzá? S egyáltalában: meg lehet mondani, hogy miért? Olyan egyszerű ez!

— Beszélni szeretnék vele — mondta udvariasan s bizalomkeltően nézett a lányra. Az rámeresztette a szemét s nem mozdult.

Benedek pattanásig feszülő idegekkel állt az ajtóban. Háttha örültnek néz? — gondolta. Háttha van valami az arcomon? Talán körmos vagyok, vagy mi? — hirtelen elővette a zsebkenőjét s megtörölgette az arcát, óvatosan nézegette a zsebkenőt s máris megdöbbsent. — *Háttha éppen azért néz örültnek, mert megtöröltem az arcomat?*

Arcán a lárva elvigyorodott, torkában megszólalt egy gramofónlemez:

— No, csak mondja szépen, hogy egy úr keresi magánügyben — mondta kissé rekedten. — Ne bámuljon rám, mintha betörő, vagy örült lennék.

A lány nem eresztette el a kilincset s csak nézett rá bizalmatlanul. Tetőtől-talpig végigmérte többször is, olyan hidegen s olyan nyugodtan, mintha képet bámulna.

— Milyen ügybe tetőzik?

— Mondtam már, hogy magánügyben. — válaszolta indulatosan s már-már megfordult, hogy elrohanjon s leveesse magát fájéllal az udvarra. Ehelyett szeliden, de parancsosan nyomta befelé az ajtószárnyat.

Ebben a pillanatban ideges női hang szólt mag az előszobában:

— Mi az, Maria, ki keres?

(Folytatás következik.)

Pesti Napló 1936. dec. 18.

289. n. 23.

Képtelen történet

Elbeszélés

Irtó: Kodolányi János

— Egy úr van itt, aszongya, a nagyságát keresi — fordult vissza a cseléd. Ezt a pillanatot használta fel Benedek, hogy benyomja az ajtót s belépjen az előszobába. Gépiesen, szinte dacból, kétségbeesésében tette ezt, s miközben belépett, egyre jobban megrémült.

Levette a kalapját s meghajolt. Bokáját udvariasan összelűtötte. Mosolyt erőszakolt az arcára. Iparkodott könnyed és természetes lenni. S pillanatok alatt rögzítődtek meg benne az előszoba tárgyai: fogasok, egy állótükör az előszobaszekrény ajtaján, balra előkelően bútorozott ebédülő csillogó lámpája, előtte magas, nyitott ajtó. S az ajtó keretében nagyvirágú japán pongyolában állott egy karsú nő, a hátulról ráömlő világosságban vörösen szikrázott a haja, mintha elektromosság sugárzott volna róla. Valószínűtlenül nagy és sötét szempár bámult rá egy kissé riadtan és szigorúan. A nő könyökig meztelen, fehér karját összetette a mellén, mintha attól félne, hogy szétnyílik a ruhája.

— Meltzerné önagysága! — kérdezte Benedek s csodálkozott rajta, hogy úgy beszél, mintha szavalna valami szerepet.

— Mit óhajt, kérem! — szóló megint a nő idegesen s vizsgálódva nézte. — Maris, tegye be az ajtót! Huzat van. Nos! — mondta aztán, sürgetően, csodálkozva. — Nos!

Benedek mereven állt. Arcára fagyott az udvarias mosoly. Hátamögött becsapódott az ajtó, ott állt a kíváncsi, mozdulatlan cseléd, akiből, érezte, taszító sugarak áradtak felé s előtte a vöröshajú asszony, époly mozdulatlanul, ép úgy rámeredve s ép úgy szikrázott belőle a taszítás. Benedek ajka megmozdult, de hang nem jött ki rajta. Agyában vadul keringtek, száguldáltak a mondatok: *Höfer-hintőpor, egyes szám csecsemőknek, kettes szám felnőtteknek, próbacsomag ingyen.* — de mindez oly értelmetlen, oly üres is volt, hogy nem tudta kimondani. S e mondatokkal egyidőben kísérteti valóságban jelent meg a képviselő nagy feje, előreblggyedő alsóajka, kegyetlen, álmos, kéjelgő szeme. Percek múltak, Benedek úgy érezte: órák. Újra és újra szóranyitotta ajkát. De képtelen volt beszélni. Kétségbeesve érezte, hogy alsápad, arc-bőre görcsösen összehúzódik, szíve vadul kalapál és zsibbad, keze meghidegszik, homlokán gyöngyöz a verejték. Újra és újra megnyitotta a száját. Valami rettenetesen akart mondani, kiáltani

akart, hogy necsak ez a két nő itt, hanem az egész város, az egész ország meghallja és megértse. Egyetlen szót csak! Egyetlen egy szót! Csak annyit, hogy: jaj! Csak egy jajt... De pillanatok múltak, gyötrelmes, fekete, mélységes pillanatok és az a jaj nem tudott leszakadni az ajkáról.

— De, kérem! Kérem! — csattant fel ebben a pillanatban az asszony. — Hát, mit akar! Az Istenért, mit akar!

Mit akarok, — kigyózott át villámlásszerűen Benedek agyán — mit akarok... Le akarok börtülni a lábához, te ismeretlen asszony... Az öledbe akarom hajtani a fejemet és sírni akarok... Igen, igen, semmit sem akarok, csak sírni... Végre sírni... — Kényszeredetten felvetette a fejét s az asszony arcába nézett. Meredten mosolygott. De érezte, hogy az ajka csücskei lebígyednek. — Az Isten, az Isten — hadarta magában kétségbeesve s összecsikorította a fogát. — *Höfer hintőpor...* Az Isten verje meg, verje meg! Sírni akarok...

Halottsapadt arcot látott maga előtt, úgy tűzött a fényben, mint csillogó víz tükrén a rémült öngyilkosarc. Kinyílt a nő szája, szeme dermedten kidülledt. Hátrahőkölt a nő egész testében, kezeit állára szorította, mintha belefagyott volna a sikoltás. Aztán felszakadt belőle a hang:

— Örült! Örült!

Igen, örült — akarta mondani Benedek, de csak állt és zsibbadozott egész testében. Most már bizonyos volt benne, hogy nem lehet segíteni semmin, össze fog esni, vagy belezuhan valami mélységbe. Kavargott körülötte a lakás, mintha tüvegprizmán nézte s a prizmat gyorsan forgatta volna.

(Folytatás következik.)

Pesti Napló 1936. dec. 19.

290. or. 16.

KÉPTELEN TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉS

7

— Segítség! Maris, meg akar ölni! — sikította a nő s megfordult a sarkán, beugrott a szobába s becsapta maga mögött az ajtót. Mintha elvágták volna a hangot, csak távolról visszhangzott: — Segítség! Gyillos! Örült! .

Benedek előreleendőlt. Meg kell neki mondani. *Meg kell mondani.* Feltépte az ajtót s belépett. A nő háttal állt felé a nyitott ablakban s kiabált. Amint kihajolt, combig felcsúszott a pongyolája s karcsú lábszárjai, mint hosszú, villogó kínai vázak, bukkantak fel előtte. Erre megtorpant. Tétovázva nézett körül. Az asszony visszafordult s rémületében reszketni és vonaglani kezdett.

— Maris! Maris! Segítség! Telefonáljon a rendőrségre!

Ekkor végigsimította Benedek a homlokát s érezte, hogy az életészton lassan feltámad benne. A kavargás egyszerre megszűnt, a szédítő körforgás megállt. Mintha minden jelenség egyetlen szilárd tengely köré illeszkedett volna. *Rendőség. Igen.*

Bevágta az ajtót s visszafordult az előszobába. Amint mozogni, cselekedni kezdett, egyszerre leszakadozott róla az örültség előbbi fojtogató állapota. Tisztán látott mindent. Az ajtóhoz rohant s ki akarta nyitni. De az ajtó nem engedett. A falfehér, minden porcikájában reszkető kis cseléd egyetlen mozdulattal bezárta az imént. Benedek megrázta az ajtót s halkán káromkodott. Ezalatt a cseléd berohant az ebédlőbe — fél papucsát elvesztette — s lekapta a telefonkagylót. Benedek gondolkodás nélkül utánaugrott, megragadta a leány húsos, kemény alsókarját s penderített egyet rajta. Maris nyögve terült el a sarokban. A kagyló koppanva esett a földre. Ezt a pillanatot fel kellett használni a menekülésére. Benedek visszaugrott az előszobába, hogy kinyissa az ajtót. De ott állt az asszony, egész testével nekidőlt az ajtónak, haja és arca lángolt, mintha ki gyúlt volna. Rátapadt az ajtóra és sikította:

— Segítség! Rendőr! Örült! Segítség!

Nem lehetett tétovázni. Benedek megragadta a hölgy felsőkarját s megpróbálta gyengéden eltaszítani az útból. Ki, ki innen, a szabadba, minél előbb! De a nő visszafordított kézzel megragadta az ajtó faragásait, mintha ránőtt volna. S dulakodott Benedekkel. Ő egyre szorosabban fogta a puha, mestelen kart, melyről felcsúszott

Irtó: KODOLÁNYI JÁNOS

a bő pongyolaujj. Kinyílt a ruha végig, kivillant a fekete csipkekombiné s az asszony izmos, hosszú lába. Benedek fuldokolt a kétségbeesett dühtől. Míg félkezével a nő karját fogta, másik kezével átölelte ruganyos, macskaszzerűen megfeszülő derekát és tépte, rántotta magával az előszoba bel- seje felé. Egy pillanatra előntötte agyát a kábulat. Allati vágy támadta meg, hogy beleharapjon a sikos, síma vállba, hogy leterítse a nőt a földre s rátérdeljen s bosszútól, gyűlölettől s rombolási kedvtől reszketve összetörje, agyonszorítsa, letiporja, tönkretégye. De a gyenge asszony aléltan hullott a parkettre s ő ott állt felette kócosan, lihegve s eltorzult arccal, pipacsörösen, félre- csúszott nyakkendővel s összetaposott kalapja dögként hevert a lábánál. Teleszívta tüdejét leve- gövel, felkapta a kalapját s megfordította a zár- ban a kulcsot. Aztán ösztönösen bevágta az ajtót s szaladni kezdett a lépcsőház felé. Peregve gör- dültek lábai alatt a lépcsők. Forduló forduló után. S aztán ott állt a belvároesi uccán s nekidőlt a kirakatüvegnek...

Egy inasgyerek csodálkozva bámult rá. Egy borzas, barna kiskutya megszagolta a cipőjét, az- tán nagy ívben kikerülte s elszaladt egy hölgy után. Szemben, a Ferenciek terén, kavarogva szálltak a galambok. A toronyban mély hangon megkondult az óraütés.

Benedek csak állt, állt lihegve az uccán s nem tudta, hol van és mi történik vele. Valami szörnyű álomból ébredt. Lassan-lassan foszladozni kezdett benne a köd. Mi is történt vele? Hol is járt? Hogy került ide? Igen, valami nincs rendben. A kalapja. Lassan levette a kalapot s forgatva nézte. Göröcsösen, halkán nevetett. Leporolgatta a kala- pot, kisimítgatta s a fejére tette. Most tisztán emlékezett mindenre. Mint valami film, úgy per- gett le előtte az egész jelenet. Két arc forgott, keringett körülötte: a cselédlány merev, lapos fa- arca s az asszony vörös sugarakkal körített, sá- padt és sikoltozó képe. Zúgott a feje és egyre hal- lotta a rémült sikoltozást, a telefonkagyló koppa- nását s a tompa zuhanást, ahogy az asszony a földre hullott. Ha kinyújtotta volna a kezét, talán meg is simíthatta volna a hátrahanyatló arcot, a karcsú lábszárt. Gépiesen igazgatta a nyakken- dőjét s néhány lépést tett az Apponyi tér felé.

(Folytatás következik.)

Pesti Napló 1936. dec. 20. 291. sz. 37.

Képtelen történet

Elbeszélés

Írta: Kodolányi János

Sokáig bandukolt egykedvűen s nem látott egyebet a két női arcnál s nem hallott mást, mint a csontjába vésődött átkoltásokat. Nem gondolkodott és nem csodálkozott. Ugy érezte, nem vele történt, ami történt, ő elhagyta magát valahol, az a másik most is ott áll az idegen lakásban, ő azonban elmenekült tőle, mert nem vállal vele közösséget. Nem, ő, Benedek, volt tűzerhadnagy, író, a háborúban megsebesült, a golyó most is ott lüktet a bal medencéjében, megjelent egy regénye és néhány tuat tárcája, darabjai vannak a fiókjában s odahaza szomorúan ül Elli, a felesége s várja őt. Ez ő, igen, ez ő, Benedek. De ki volt az, aki elindult egy idegen nő lakásába, oda betolakodott, egyetlen szót nem tudott mondani s végül a földre lökve két asszonyt, elmenekült? Ki volt az az örül?

Lassan ráeszmélt, hogy fáradt s egész testében össze van törve. Nyelve a szápadlásához tapadt a szomjúságtól. Bágyadt volt, alig vonszolta magát. Vágy szállta meg, hogy leüljön a gyalogjáró szélére, fejét a meztelen, forró aszfaltra hajtsa s aludjék, aludjék végtelenül. De leülni nem lehetett, az ucca mozgása mozgatta őt is, a siető emberek, a robogó járóművek járásra kényszerítőiték. Elindult felfelé a Kossuth Lajos uccán s amikor a fáradtság és álmoság teljesen úrrá lett rajta, szinte leröskadt egy padra. Bóbiskoló, rongyos munkanélküli férfi s beharapott-szájú, szőrösállú s hegyesszemű vénasszony ült még a padon. Benedek levette a kalapját, fejét a támlához támasztotta s behúnnya a szemét.

Most ágaskodtak fel benne a kegyetlen kérdések. Most, hogy lepihent, most tudta meg csak fellebbezhetetlenül, hogy ő volt a Kígyó uccában s mindaz, ami történt, *öccle* történt. Most kezdte csak hidegen boncolni, mit tett és miért tette. S ezúnto megfagyott a szíve. Nem volt irgalom és nem volt menekvés. Igen, ide jutott, idáig súlylyedt. Nem lehet letagadni és nem lehet segíteni. Elérkezett a mélységbe. Nem író, ő már és nem hadviselő hadnagy és nem polgár. Nem férje Ellinek, nem testvére és nem barátja senkinek. Egyedül lent, a mélyben, a némaságban és megsemmisülésben. Hová menjen? Mihez fogjon? Van valaminek értelme? Van értelme életnek, munkának, szeretetnek, ambíciónak, hiúságnak, pénznek, békének és háborúnak, sörnek és egészségnek? Semminek sincs értelme. Váiami láthatatlan, óriási kés erőszakodott alá egy éjszaka, amikor ő aludt vagy őrségen állt a futóórak mélyén. Nem is tudta, mi történik vele. A kés behasított, s két félre vágta őt. Két Benedekre. Egy-máshoz pontosan hasonló félre, egyforma a természetük, hajuk, szemük színe, a hangjuk, a gesztusaik, a ruhájuk is teljesen egyforma. Ugyan-

azokkal a szavakkal beszél mind a kettő. És keresik s kergetik egymást céltalanul s akkor válnak ketté, sodródnak el, amikor legközelebb vannak egymáshoz. Mikor találkozik azzal a másik Benedekkel, aki elveszett? Mikor öleli magához s válik vele eggyé? *Soha. Soha nem találkozik önmagával, nem találja meg önmagát.*

— Gyógyulni, meg kéne gyógyulni — mondta magában szomorúan és sóhajtott. — De hogyan? Ki gyógyíthat meg engem? Ki segít rajtam? Ki emel fel? Pszichoanalízis? — fáradtan lebigygyesztette az ajkát.

(Vége következik.)

Pesti Napló 1936
dec. 22. 292. sz. 23,

1936. dec. 23.

KÉPTELLEN TÖRTÉNET

ELBESZÉLÉS

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Balekotort a szivarzsebébe, de nem volt benne cigaretta. Pénze sem volt. Eszébe jutott a képviselő. Háromszáz pengő. Nem érdekelte. Nem gyűlölte már, nem félt tőle és nem várt tőle semmit.

Ott ült a halványzöld fa alatt a padon, a déli napsütésben, fejét hátradöntve, szemét lehúnyva s a szúrószemű vénasszony sértődötten nézte. Azt hitte: alszik. Azt hitte: részeg.

*

Valaki a vállára ütött. Felriadt. Kínos gondolat öltözött, hasítottajkú fiatalember állott előtte.

— Mi az, talán lumpoltál? — kérdezte a fiatalember nevetve s leült mellé. — Pardon, asszonyom. — fordult túlzott, gúnyos udvariassággal a sütkérező öregasszonyhoz — végtelen boldog lennék, ha helyet foglalhatnék az ön oldalán.

Az öregasszony sértődötten odébbhúzódt.

— Mi van veled? Rosszul vagy?

— Adj egy cigarettát — mondta csendesen Benedek. Mohón rágyújtott, leszívta a füstöt s maga elé nézett.

— No? Elfelejtettél beszélni?

— Valami... valami szörnyű dolog történt velem — válaszolta csendesen, egyhangúan.

— De mi? Mi? — sürgette amaz aggódva.

— Nem... nem tudom...

— Hogy lehet ez? Nem tudod? Egy író nem tudja, mi történt vele?

— Nem vagyok író — nyögte lassan, mintegy önmagának beszélve. — Nem vagyok író.

A hasítottajkú fiatalember csodálkozva, de egyben kéjes kíváncsisággal nézte.

— Mióta?

— Valahol... valahol elrontották a dolgot — folytatta Benedek csendesen. — És most már nem lehet segíteni semmit. Belül, legbelül, történt valami, senki sem tudta. Én sem. Mi az, hogy írni? Irni annyi, mint hidat verni az emberekhez. De kikhez és hogyan verjek én hidat ezután? Vége a hídnek, barátom, vége a hídnek. Messze vagyok nagyon, nem segít már a híd rajtam. Kikhez? Hová és hogyan? És miért? Miért?

— Nem értek egy árva szót sem — csóválta a fejét a fiatalember.

— Nem érted, persze, hogy nem érted. Én értem. Én már látom. — Fanyar mosoly szücsköt az ajkán, lepöccentette a cigarettahamut és mélyet szívott a füstből. — Én tudom és értem. Nekem, barátom, nincs semmi keresnivalóm, semmi hivatásom. Ez máma kiderült. Ott álltam, álltam... — hadarta s kínosan eltorzult az arca az emlékezéstől — ott álltam és csak egy szót, egy szót kellett volna mondanom. De most már hiába. Tudod, mi vagyok én? — fordult hirtelen a barátjához.

— No?

— Rohadt álíró vagyok... az vagyok... — s lehajtotta a fejét s arcán legördültek a könnyek. — Egy szélkakas felhajtója vagyok... — nyelt egyet. — És nem tehetek róla... Most már nem lehetek soha kövező... kövezőmunkás... egy világítóudvarban...

Barátja megdöbbenve és ijedten nézte.

(VÉGE)

Pesti Napló 1936. dec. 23. 293. n. 19.

Búcsúzó napsugár

Irtó: KODOLÁNYI JÁNOS

Laci felkel, megmosakszik, cigarettára gyújt a lemegy az istállóba. A kocsis éppen fog. Laci segít neki, felszerszámozza a lovakat, előhúzza a könnyű erdei kocsit. Nem beszél, csak sűrög a kocsi körül. S aztán felkap a bakra, kézbeveszi a gyeplőket és sebes iramban kifordul a kapun. Végigrobognak a falun s kiérnek a szabad mezőre. Pacsirták emelkednek az égre, a távoli erdők szellden kéklennek, a szél szembe fúj a lovakkal s felborzolja sörényüket és Laci haját.

— Üljön előre! — kiáltja hátra a kocsisnak.

A kocsis átlép a bakon és Laci mellé ül. Megtömi a pipáját, a gyújtót eltakarva a széltől, rágyújt, pöfékelni kezd.

— Stráfol a dög — mondja, a ló lábára mutatva. — Majd körmire nízök a kovácsnak.

Egyenletes tempóban, gépszerűen futnak a lovak, a legelőn lustán emelik fejüket a kocsi felé a tehének. Megcsillan a Feketevíz ezüstös csikja. Laci boldog. Ezek életének legnyugodtabb, legbékésebb pillanatai. Úgy érzi, hogy repül.

Parádon megállanak Zsuzska néni háza előtt. A kocsiözöngésre lelkendezve jön elő az öregasszony és édes szavakkal invitálja befelé Lacit. Pirosmázás korsóban illatozó noa-bort hoz s előbb letörölgetve az asztalt és letakarva szépen pirosszélű lenvászonterítővel, odaállítja a középre, kis poharat is tesz mellé, meg cifra tányérban puha köttretest. Aztán odaül maga is és kínálgatózik:

— Egyőn hát, lelköm. Ígyék is hozzá. Igőn-igőn jó borunk van. Igőn jó a búzánk is, olyan a lisztje, akár a valóságos harmat. Lá, én is má csak ezt tudom rázni, möte a fogalm húcsúznak tőlem. Hej, hej, hogy elmen az élet... Még csak most vót ni, hogy maga is, lelköm, kis meztélábas gyerőkése vót, az udvarba futosgált, osztán mamá valóságos embőrt...

Szívőből szakad a sóhaja, az élet mulan-

dóságán érzeit bánata az arcára telepszik s két csontos, hosszú, barna ujjával végigsimítgatja ráncos képét, fogatlan ajkait s fekete, örvénylő szemét. Még most is örvény a szeme, de már nem szerelem örvénylik benne, nem a régi, ormánsági kedv ereje, hanem a pusztulás fekete mélye, a sír ürege, a halál zordon árnyéka. Még délceg, igazi kemény, szívós, csontos és inas ormánsági öreg, haja hollófekete fürtökben bukkán ki hófehér lenkendője szélén, tartása, mint a jegenyéé. S azok a különös tiszta fehér lenruhák, a ragyogó bikla, mindig mély meghatottságot ébresztenek Laciban, valahányszor átlépi egy ilyen kiháló ormánsági ház küszöbét.

Elmerengve tépdcsi a foszladozó köttretest, csurgat a pohárba egy kis bort. Az öregasszony vigyázó ujjakkal simítgatja fehér ruhája redőit s éneklő hangon beszél. A kis ablakokon beárad a gerendás földes szobába a nyári napfény s a földek, fák illata.

— Jaj, de szép is, hogy ett lássuk má magát, lelköm. Hogy nem nizi le az ejen magányos öregasszont. Peeg messze vissza a sora mitőlünk, igőn messze... De messze vivott ám engőm is az élet. Egyre csak messzibb az áldatlan velágtól, közelébb az én egyetlen, szépségős Julimhon. Má nem sok üdő kell és meglátom ütet. Mert végezetre elléteőt az igazság koronája. Aligsgalig várom má azt a napot, amikor béhunyhatom a szőmőmet. Mer mi örőme van az ejen öregnek, mint amejen én vagyok? Vasárnap kinn vótam a Julim sárjánál, elnézőgettem, mije szép helye van szegénnek, mije hékességben aluszik örökké. Amikor utőjára kibontattam a kriptáját, úgy vót mindőn, akár a szobába, még a fotográfiája is a koporsó fölött, meg se fakult, a szép diafa koporsó mast is úgy ragyog, akár a temetés napján... Igőn szép diafa koporsót faragtattam néki. A párja ott van a palláson, az cnyém lesz, nem sokáig vár má engőm. Egy fábul faragtattam mind a kettőt, ett állt a nagy diafa az udvaron ni, abból van... Hát ahugyan mondom, minden azon mód van mast is, ahugyan akkor hérőndőztem néki. Ott a faragott szőkrőnybe a sok szép vászony, bikla, kelőgye, a rózsás selyőmkőtenyők, kendők, a verágos tányérok a falon... Igőn-igőn szép kiripta... akár egy szoba. Maj én is

1936. dec. 24.

odafekazók melléje a koporsó párjába.

Elmereng. Vékony ajkán megnyugodott, szelíd mosoly játszik, amint megérinti ezeknek a komor szépségeknek a napfénye. A muskátlicsokrokon méhek zümmögnek az ablakban.

— Szerelném látni azt a koporsót, — jegyzi meg Laci illedelmesen.

— Maj csak lelköm, maj csak, — nyugtatja meg s kissé felemeli figyelmeztető ujját.

— Megmutasztom. Meg a szép selyőmhummikát is a szökrönybe. Mer én má összeraktam mindönt az utósó utamra. Külön, améket az onokáimnak hagyok, külön, améket a szegényöknek és külön a magamét. Mamá... mamá nem úgy van, mint ahutyan az én üdömbe vót. Mamá kiforgatták a velágot régi szép mivoltából. De én még úgy látom az én Julimat, amelyen akkor vót. Szép ke-rekképpü, mejjes, dörék, piros lánnak, akin ringott a bikla, suhogott a szép verágos selyöm, aki olyan vót, mint én, meg az anyám fiatal korunkba, fehérbe járt... fehér vót kívül-bévíül... aki együtt járt velem a mezőre, együtt áztatta a lenöt, törte, fonta, szötte... a Julim...

Zord nyugalomban a halál bizonyosságába vetett hittel úgy néz a napfényes ablakra, mint aki messze elmaradt a világ minden zűrzavarától és változásától, s akinek a halál nyugalma az egyetlen szépség és remény. Felkel az asztaltól, int. Egyenesen lépked Laci előtt, olyan fehéren, mint valami hatalmas, lobogó gyertya. S a dohos szépszobában levesz az almárium tetejéről egy kulcsot, vigyázva illeszti a faragott díófaláda: a szökröny zárába s megfordítja benne, mintha a multat nyitná ki minden selymével, szépségével, illatával és virágával. S kitergeti a suhogó selymeket: a mélystét lilákat, fekete-téket, kékeket. A szoba homályában kivirítanak a tenyérszi rózsák s a könnyezőn szelíd búzavirágok. A halvánvkék kebélek és hótiszta biklák ragyognak. S ő szeretettel simogatja, becézi, rakosgatja őket. Lassan, megfontoltan, egyhangúan beszél:

— Ezt, ezt a nagyvérágút, igón szerette a Julim. Nem is temettem mellé, hadd lássam, amíg élök. Belégondolom az én szépségös vijólamát, Julimat. Ebbe a lilába olyan vótam, akár a nyíló rét, akit elborétott a kikerics. Az orcám, mint a nap. Hajam, mint a sütét főlhő. Hej, hej... hej... hej... Ebbe aka-

rom eltemettetni magam a Julim mellé...

A halálnak ez a furcsa, hervadószagú hanglegetata megnyugtató. Lassan rakosgatja a régi kincseket, mintha egy-egy letűnt nap ragyogna fel újra dicsőségesen és büszkén. És simogatja, hajtogatja őket.

— Gyűjjön hát, lelköm, most megmutasztom a koporsót, — mondja végül, megtörve az áhítatos csendet. Lezárja a szökrönyt, a kulcsot visszateszi a helyére.

Es elindul Laci előtt a padlásra.

A pókhálós, verébbadtól nyüzsgő gerendák alatt éppen a beözönlő napfény sugárkéréjében ott áll a hatalmas díófalakoporsó. Zordon és súlyos, mint ez az asszony, aki bele fog feküdni. Ragyogásában is sötét, faragott mivoltában is végtelenül egyszerű, mint ez a komor református halandó. S a koporsó egyik oldalán ott ragyognak az aranybetűk: *Öz. Kovács Sámuelné*... S a másik oldalon: *Élt... évet.*

Mennyit él? Meddig él?

Laci megnézi a felírást: *Élt hetvenhárom évet.*

A fiú elámul és megborzong. Milyen rettenetes bizonyossággal tudja ez az asszony, hogy meddig él. Talán a halála napját is ismeri. Ki mondta meg neki? Mióta tudja? Vagy előre megszabja magának az élete határait s azokat nem lépi túl s azokon nem is marad innen? Önmagát pusztítja el konok nyugalommal?

— Amikor a Julimat temettünk, akkor éj-jel álomban megjelönt előttem és azt mondta: „Édös, maga hetvenhárom évig él, három nappal se többet... megtuggya maj előre, amikor menni kell, mer én szólók”. Hát azért frattam a koporsómra, hogy hetvenhárom évet élök...

Elindultak a padlás nyílása felé. A por, a meleg, a pókhálófüggönyök csüngő sorai, Laci szívére nehezédnek. S miközben némán és szóróhgyva lépked a pengő deszkalépcsőre lefelé, Zsuzska néni a háta mögött szinte vidáman magyarázza:

— Nem kell má sokálg várn! Nincs messze a hetvenhárom! Akkor megjelenik álomban a Julim, ruhája, mint a hó, szöme, mint a csillag, termete, mint a jegőnye és szól neköm és én elmék: Találkozunk Abrahám kebelén, a kiriptát se kell má kinyitni azután többet. Együtt aluszunk a szobába a föld alatt, egy ágyba...

Stabudszaj 1936. dec. 24. 11.
51-52. n.

Üdvözlét Varsóból

Írta: Kodolányi János

A varsói pályaudvar hordárai igen érdekes emberek. Van bennük jó adag bohémesség, egy kis komázó hajlam, nagy-nagy fölény és tán még nagyobb adag kényelemszeretet. Az a nagytermetű, pocakos, lomha férfitű is, aki a sötét, benyolult épület alagsorain a málháimat oipelte, ilyen ember volt. Hoassú, lassú, kaszálo lépésekkel haladt előttem lépcsőn fel, lépcsőn le, okos erővel kanyarogva a tolongó és fülsiketítőn lármázó tömegben, hol itt, hol ott bukkanván fel a ritkán elszórt és betegesen világító lámpák fénykévéi alatt.

Valóságos alvilág ez a pályaudvar és ő volt az én Vergilliusom.

Néha megállt és kérdően felvonta vastag szemöldökét, tanácsokkal szolgált. Ha már itt kell aludnom Varsóban, akkor bizzam csak rá nyugodtan, melyik szállodába menjek. Itt kimegyünk, ott bemegetünk, amott felmegyünk, mert átépítés alatt áll a pályaudvar. Ezek az épületek itt mind ideiglenes faalkotmányok...

Ő, természetesen, lengyelül beszél, fölényes, atyailan komázó hangon, én oroszul, úgy-ahogy. Megkérdi:

— Maga orosz?

— Nem, — mondom — magyar vagyok.

— Magyar? — kiált fel kiragyogó arccal és szörűs vonásain öröm ficáncol. — Van itt egy kollégám, az is magyar. Rögtön idehívom.

Leteszi a málhákat a nehez, uttyandó járással elkacsázik.

Két perc múlva ismét felbukkan a homályban. Magastermetű, vörshajjú, vörshajuszú, irtóztatóan fölényes hordárral tér vissza. Büszkén mutogat rá. A vörshajjú felülről néz rám, rendkívül magasról, mintha világítótoronyban ülne.

— Itt a magyar kolléga! — kiált fel tündöklő örömmel a pocakos.

Tárta szétvetett lábbal megáll, kezét zsebre vágja.

— Magá magyar! — kérdi lenéző képpel.

— Az vagyok. Hallom, maga is magyar.

A vörshajjú olyat üt a mellére, hogy szinte döng.

— Én vágyom mágyár! — kiáltja ki a nagyvilágba, mint valami vallomást.

— Honnét került ide?

— No, kerültem, honnét kerültem! — kiabál tovább s most a mellé helyett a vállamra esap, hogy majd összerogyok alatta. — Kerültem, ahonnét kerültem. Mi közöd hozzá, mi?

Szabadkosom.

— Bocsanat, semmi késem, csak örülök, hogy egy magyarral találkoztam. Boldog vagyok.

— Boldog vágy! — rikoltja a vörshajjú s megint rámosap. — Én vágyom is boldog! Vágyom mágyár! Háhá, mágyári! Isten hozta!

S harmadszor is lesujt rám.

Felháborodtam.

— Nézze, ne csapkodjon, uram. Örülhet azokkal is.

— Mit ne csapkodjám! Csapkodom! Vágy mágyári! Én vágyom is mágyár! Vágyunk mágyár kettől!

Nézetem ezt a boldogan sugárzó arcot, a parázaló vörűs haját és borostás szakállt, a meghatottan rebegő világoskék szemeket s rettegetem, hogy ismét vállonsujt.

— Én nevem van Krepká! Születtem Liptó megye. Dolgozok Varsava húsz év. De vágyom mágyári! Sziv mágyári!

Röpkölt és rettegettetek esapott a mellére. Pocakos hordárom kedves tapintattal két lépés távolból nézte a megható találkozását. Lengyel szíve lágyan dobogott az örömtől: összehozott két magyart...

Astán figyelmesetűn felvette málháimat. Erre a vörshajjú a vállamra omlott egész mázudó súlyával:

— Isten áldjon, mágyár! — kiabálta a fölémben. — Üdvözlök mind mágyároki! Mondd meg nekik, Krepká üdvözlél mind mágyároki! Nem feledte Krepká, mágyároki! Sziv mágyár, minden mágyári!

Már messze ballagtunk s ő még ott ácsorgott a tömegben és hesszen, meghatottan bámult utánunk. Nagy lapátkeze hevesen intogott, mintha repülni akaró szárny lenne...

Ar Est 1936. dec. 30. 297. n. 8.

1937

"Toustai-iltaja"

Egy delutan Finnországban

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Az autobus a svéd színháztól indul. Két finn márkáért visz el Seurasaariba, azaz tizenhét fillérért. Kényelmesen elhelyezkedünk a puha üléseken, hely van bőven, nem kell szorongani, állva kapaszkodni, pláne »lógni«. Még jegyet váltani sem kell, kalauz sincs, majd megfizetjük a viteldíjat, amikor leszállunk, a sofőrnek. Mert most finn polgárok vagyunk, hitelünk van.

Mit keresünk Seurasaariban? Mindenki tudja, hogy ott van Saaksola, egy fából épült hatalmas villa az óriási fenyők, hársak és nyírfák között s abban a villában lakik nyáron egy világhírű szlávista tudós, az öreg Mikkola professzor, meg a felesége: Maila Talvio. Személyes ismerősei ők úgyszólván egész Finnországnak. A professzor most ünnepelte 70. születésnap-

ját s ebből az alkalomból valamennyi lap és folyóirat melegen méltatta. Tudnunk kell róla, hogy a világ minden táján az ő ó-szláv nyelvtanát használják. És azt is, hogy őszinte magyarbarát, — de ez már nem is olyan különös, hiszen Suomiban mindenki az, az iskolásgyermekektől az öreg parasztig és munkásig.

Mikkola professzor felesége pedig ugyancsak neves asszony. Egyszer egy vasúti munkásnak intelligencia-vizsgát kellett tennie. Megkérdezték tőle, milyen híres emberekről tud. Ezt felelte:

— Napoleonról és Maila Talvioról.

Kiderült, persze, hogy tud még másokról is, de elsőnek ez a kettő jutott eszébe. Ezen nincs is mit csodálkoznunk. Maila Talvio azok közé a lelkes, fáradhatatlan, energikus asszonyok közé tartozik, akik ugyancsak kivették részüket a finn nép felszabadításának harcából s akik makacs és ernyedetlen propagandát folytattak a földreformért és a kisparasztért. Mint író, nemcsak regényekben, hanem cikkeiben, nagyobb tanulmányokban és előadásiban is sikrasszált népeért. Ő alapította a hartolai múzeumot, mint férje segítő-társa pedig harminc éven át résztvett a Mikkola-házban csütörtök esténként tartott irodalmi, esztétikai szemináriumokon s rengeteg előadást tartott a diákságnak.

250

248

A Est Háromaskönyve 1937.

248-261.

Az autobuszban többek között feltűnik egy igen szép, törökös arcú, fekete ifjú hölgy, finom prémmel a nyakán, fekete kalapban. A szeme két fekete gyémánt, keleti fülbevaló csillog a fülében és a mosolya gyermekes is, öntudatos és büszke is egyszerre. Két idősebb hölgygel beszélget. A hölgyek szerények, kedvesek, csendesek és vidámak.

Suhan a hatalmas autobusz, a csőbútorok rugói lágyan ringatnak. Elrobogunk az Üvegpalota előtt, — ez afféle modern, fehér üzletház, alul díszes kirakatok csillognak benne, az emeleten végig pedig hatalmas, széles ablakok mögül látszanak a HOK-szövetkezet pompás éttermeinek pálmái. Azután a Nemzeti Múzeum tornyos épülete következik, hatalmas templomnak nézné az ember. Még a finn népi romantika stílusában épült. Magyarányú, harmónikus és falusias egyszerre. De már fasorok között haladunk, ez itt a Hesperia, a *Hesperidák Kertje*. Hasonlít egy kissé a Hidegkuti út vadgesztenyesorához, csak hogy itt a Töölönlahti csillan meg a fák mögött. A Töölönlahti, — *lahti: öből* — mint ölelő kar fogja át Helsinkit, jobbarmondva azt az öblökkel megszagattott félszigetet, amelyen Helsinkit épült. Ide látszik a főpályaudvar kupolája és szilárd, vaskos tornya, ezé a gránit-épületé, amely Észak nyers puri-

áságát, rendíthetetlen nyugalomát és egyben hűvös miszticizmusát formázza kőbe. (Saarinen építette!)

Ragyogó napfény, a világoskék égen néha felgomolyognak a felhők s egy-egy percre megered a fényben pókhálóként csillogó eső. A falevelek kövéren ragyognak. És tükörfényes kövezeten robog az autobusz a mindenfelől elősuhanó autók raja között.

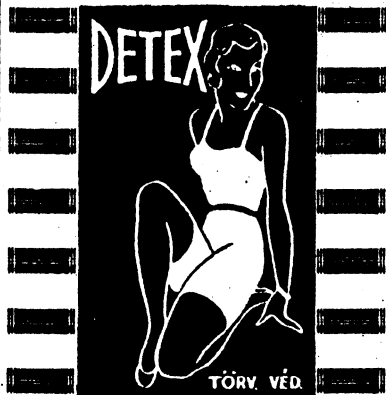
Míg kiérünk Seurasaariba, elmondhatjuk, hogy ez a főváros egyik erdeje. Ebben az erdőben építettek maguknak villát az egyetemi tanárok, — ebben és még más, távolabbi városi erdőkben is. A telek a városé, a ház az övék. Fák csendjében, madarak füttye között élvezik a nyarat a tudósok, akár a hajdani görög peripatétikusok. Ez az az életmód, amit minden finn annyira szeret s amit akkor is megvalósít, ha foglalkozása, pályája, minden érdeke a városhoz köti.

Szaporodnak a villák, egyre zöldőbb, gyepesebb a városrész, már kint is vagyunk a városból. Kertek, kertek mindenfelé. A berkenye érett fürtjei vérvörösön ringanak a kisütő napfényben, a nyírfák törzse olyan, mint a mesebeli ezüsterdő csillogása, a sötétzöld fenyők igazi északi nyugalommal és merengő zárkózottsággal állanak őrt mindenfelé. Az országút sima, mint a vörös deszka. Lobogó hajjal, piros képpel, karcsú derekukat

megfeszítve és lobogó szoknyájukat a térdükre csapva szőke lányok bicikliznek széleseben. S egy-egy paraszti taligával is találkozunk, e kétkerekű, alacsony és lapos járművel, amely afféle »dugával« van a sárga, fakó, zömök, szorgalmas lovacskamarjára erősítve. A paraszt fennáll a kis alkotmányon és egykedvű nyugalommal tekintget a suhanó autókra és biciklikre.

Egyszer csak int a sofőr s fékez: megérkeztünk Saaksolá-hoz. Megállunk, fizetünk. Kiderül, hogy a szép fekete ifjú hölgy és két asszonytársa is ide iparkodik. Nagyhamar bemutatkozunk. Az ifjú hölgy Musa Silver, az Operaház tagja, a

DETEX nadrág

DETEX kombiné

KÉRJE MINDENÜTT!

tavaszi nemzetközi népdalverseny első díjának nyertese, a Mikkola-háznak kislánykora óta barátja, — vagy neveltje. A hölgyek egyike egy híres történetíró lánya, a másika zongoratanárnő. Ő szokta kísélni zongorán az ifjú hölgyet, amikor szerepel. A jelek mindenestre biztatóak.

Nevetgélve, ismerkedve ballagunk a kerti úton a villa felé. Micsoda óriási fák! És milyen ezüstösen leng a meg-megeredő könnyű nyári eső a sötét lombok között. Milyen bódító édességgel illatoznak a virágok és a fenyvek! Itt Suomiban minden növény illatosabb, mint nálunk. Ha most letörök egy fenyőgallyat és a zsebembe dugom, estére már átjárja az illata a ruhámat, mint odahaza a klubban a dohányfüst...

Mindnyájan megállunk egy percre és gyönyörködünk az aranyfényben szikrázó ezüsteső játékában. Így értjük csak meg igazán Koskenniemi, a nagy finn költő versét a nyári futóesőről...

Itt írta ezt a verset Saaksolában, itt a verendán, elmerengve a suhogó eső illatában és ragyogásában. És ezekről a fákról írt Aho is, a nagy regényíró, ugyancsak ezen a verendán. És a legnépszerűbb s legfájdalmasabb költő, Eino Leino is. Tulajdonképpen úgy lenne szabad csak verset olvasni, hogy az ember oda menne, ahol a vers született s átérezné ugyanazt a hangulatot, látná ugyanazokat a színeket, érezné ugyanazt az illatot. Petőfit a Kiskúnságon, Vörösmartyt Fejérmegyében, akácos és tölgyes dombjain, Berzsenyit a faluja hegytetejéről alátéekintve.

Mikkola professzor magas, sovány csontos, halkszavú úr, Maila Talvio őszülőhajjú, filigrán, lelkesen beszélő és kacagó hölgy. Lehámozzák a kabátjainkat, nem találják a helyünket. Hatalmas fogadósobába megyünk. Ki hinné mifelénk, hogy fából ilyen modern, otthonos, kényelmes és szép házat lehet építeni? A falakon a finn festészet néhány remeke. A sarkokban, állványon,

szobrok. A terem egyik sarka finn módra van berendezve. Széles, egyszerű asztal, körülötte lócák, a falakon »rűjű«, azaz népi faliszőnyeg, amit nászajándékkul szoktak adni. A padlón puha szőnyegek.

Ebben a teremben folytak *harminc éven át* a híres esti szemináriumok. Itt gyűltek össze a diákok, diáklányok ötvenen-százan, százhuszan, hogy alig férték el és hallgatták a »torstailtoja«, a *csütörtökösök* előadásait, vitáit. Akinek jutott: székre, lócára ült. Akinek nem jutott, a szőnyegen, díványpárnákon, asztalokon talált magának helyet. Az asztalfőn az előadó: Mikkola, Maila Talvio s maguk az írók: Koskenniemi, Aho, Sillanpää, Larin Kyösti és mások. Ki mindenki fordult meg itt harminc esztendő alatt? Sokan halottak már. Az akkor ifjú írók, művészek haja megderesedett, műveik megsaporodtak. (Noha a tartásuk, szemük csillogása, arcuk nyugalma a régi.) A diákok közül sokan beültek már apáik örökébe, a lányok férjhezmentek, gyermekeket szültek és dolgoznak a maguk munkakörében, finn módra, mint ezek a nők valamennyien. Itt ültek és hallgatták áhítatos elmélyedéssel az előadót. S megismerkedtek később fordulópontra jelentettek a finn kultúrában, hazájuk minden olyan problémájával, amely *iro-*

az ország egyik legnépszerűbb és legrégebbi osztályosorsójáték főelárusító bankja

Kossuth Lajos u. 6

162

dalmi formában kavargott. Szemük láttára alakultak ki tervek, gondolatok és népi szükségletek megoldásai, az írás és a mindennapi élet *szerves egymásbafonódása* ment végbe előttük. Figyeltek és hallgattak olyan elmélyedő türelemmel, a kérdések mélyébe néző tekintettel, ahogy talán Sokrates tanítványai hallgatták a legmagasabb erkölcsi és esztétikai kérdések boncolgatását az illatozó fák alatt.

Igy alakult ott az egész életre szóló kapcsolat tudós és tanítvány között. Ez a »pedagógia«...

*

A fiatal tudós, ha doktor akar lenni, nem vásárolhat afféle doktori értekezést ötven-száz pengőért, hanem sok évi kutatásának eredményét vaskos könyvben kell megírnia és bírálatra betherjesztenie. Egyik velem egykorú barátom: Lauri Hakulinen például háromszáz oldalas, két-nyelvű munkát írt a nyelvészek ugyancsak számontartják ezt a »doktori értekezést«. Egy másik, igen fiatal barátom meg, aki most megy ismét külföldi fonetikai tanulmányútra, megmutatja a falidíszét, melyet édesanyja hímezett a szobájába: *három baglyot* ábrázol. A három bagoly pedig azt jelenti, hogy ez a vidám, szerény, egészséges fiatalember három tudományos művel *három doktori címet* szerzett.

253

Ha már most a bírálók a művet elfogadták, következik a *doktori vizsga*. Az egyetem aulájában nyilvános vitára kell kiállania a vizsgázónak. Az aulában ott vannak a professzorok, élükön azokkal, akik a fiatal vitázó ellenfelei, valamint az érdeklődők egész tömege. Mert sokan érdeklődnek a vita iránt: ugyan hogy állja meg a sarat a jelölt úr? És akár a reformáció idején, amikor hittételekről folytak napokig, hetekig tartó nyilvános elvcsaták a templomokban, egyetemeken, sőt köztereken, ott áll az ifjú »reformátor« sok évi szorgalmas munkájának minden eredményével, jól felvértezve és érveit köszörülve. És vele szemközt az ellenfél. A vizsga megindul, a vita folyik gyakran órákon át. A levegő megtelik elektromos feszültséggel, érvek és ellenérvek, adatok szikráznak. A hallgatóság soraiból itt is, ott is feláll valaki, hogy kérdéseket tegyen fel, vagy érveket sorakoztasson érvek ellen. Ez aztán a próba, ez aztán valóban »doktorok« mérkőzése!

Ha a próbát az ifjú megállta, doktorrá avatják. De nem minden egyetemet végzett ember doktor természetesen. Ha nem doktor, attól még lehet kiváló tanár, tisztviselő, vagy akármi más. De »magister«, azaz mester csak akkor válik belőle, ha tudományos munkájával és a megállott vizsgával bebizonyította, hogy *valóban mestere* tárgyának.

Ezek a tudományos mérkőzések, a tudósnevelés *függetlensége*, az önálló véleményre való rákényszerülés gyakran szembeállítja a tanítványt mesterével. Ebből néha hosszú évekig tartó kemény harc válik. A tanítvány már régen nem tanítvány, már régen más utakon jár, mint mestere, már újabb és újabb eredményekkel ostromolja a régi eredményeket, amikor a birok még mindig nem csapott át személyes térre. Persze, ennél kényelmesebb módja is lenne az érvényesülésnek. Például olyan doktori értekezés benyújtása, amely hemzseg a tanár műveiből vett idézetektől. Azután

**Vegytisztításban
ruhafestésben
gőzmosásban**

legjobbat nyújtja a

DUNA

GŐZMOSÓ ÉS KELMEFESTŐGYÁR
VIII., Gólya ucca 43. Tel.: 1-350-52

254

olyan előadások tartása, amelyek lelkes dicshimnuszai a *Mester*, a *Professzor* nagy és páratlan eredményeinek. És szüntelen hangoztatása annak, hogy ő, az ifjú tudós, csak szerény továbbkérődjője a *Professzor Úr* hervadhatatlan felfedezéseinek. Így is lehetne. Ám ezek a finnek nyakas emberek. Az egyik egyetemi tanár, aki Budapesten is tart előadásokat és a balti finn nyelvek világszerte elismert kutatója, szembehelyezkedett a legnagyobb, a nesz orral, a csodált tudóssal: Setälä-vel. Setälä akkora tekintély a finnugor nyelvtudományban, mint nálunk... mint nálunk... De hagyjuk. Emellett Setälä politikus és a hatalmat cseppet sem megvető ember volt. Mődfőlött megharagudott a mi ifjabb tudósunk makacs és kitartó támadásai miatt. Most mi történhetett volna? Nyilván az, ami a legtermészetesebb. A balti-tudóst elűhették volna az érvényesüléstől a Setälä-iskola nagy-szerű hívei. Sohasem jutott volna jelentősebb álláshoz, — pláne egyetemi katedrához! Művei legfeljebb a saját költségén jelenhettek volna meg. Vádak szál-longhattak volna róla gyanús dolgokról...

De lám, korántsem ez történt. Hanem maga Setälä szervezett ellenfele számára egyetemi katedrát, egyenesen neki, szószéket adott alája, ahonnét

a maga szakállára hirdethette tanait és nem kellett zavarnia a Nesztor köreit. Nemes és okos dolog volt ez. Méltó egy Setälä elméjéhez, szívéhez, mély lelkiismeretéhez és hazája iránti kötelességtudásához. Ő meghalt és a nagy klasszikusok közé emelkedve szelleme belengi a finn tudományos, sőt társadalmi tevékenységet. (Arcképe ott látható minden szerkesztőségben és rengeteg magánháznál is.) Egykori tanítványa mély tisztelettel, a valóban nagyoknak kijáró megbecsüléssel emlékezik reá. A nagy égitest vonzási köréből akart kiszabadulni, hogy a maga Napját kövesse — és a nagy égitest önként kiengedte őt, nem kényszerítette, hogy beléhulljon és szolgáiban megsemmisüljön. Ebből pedig egyaránt haszna volt a balti finn nyelvek kutatásának, az egész finnugor nyelvészettnek, — nekünk, magyaroknak is, — és Setälä-nek csakúgy, mint tanítványának.

Figyeljünk csak: az opera-énekesnő a zongorához megy és kottái között motoz. Holm aszszony a zongoránál akkordokat próbál. Mindnyájan elcsendesedünk. A művésznő bejelenti, hogy mit fog énekelni. És nyers ösztönösséggel, de egyben hajlékony és gyermekes finomsággal felcsendül a hangja.

Most mindnyájan magunkba

mélyedve hallgatunk. A finn népdalokat is itt kell megismerni, ahol termettek. Ezeken a tájakon, ez alatt az égbolt alatt, a rengeteg erdők, a sötétkék tavak között, ahol olyan csendes minden, hogy a lehulló falevél zörrenését is hallani. Milyen lágyan hullanak a szép fekete énekesnő ajkáról a göröghöz hasonló szavak, milyen szárnyalva csattog a hang, milyen szomorúan hull alá, mint a sebesült szárnyú madár. Nincs ebben semmi pöz. Musa Silver egész arca, szeme, teste dalol, átizzik rajta népének minden vágya, szomorúsága, vagy vidámsága. A népdal bővölete csodálatos valami! Nem egyetlen nő énekel itt, hanem valamennyi finn egyszerre, az egész ország mindenestül, énekelnek a völgyek és hegyek, a vizek és erdők, a szél és a tenger, a nyomor és jólét, a gyász és a szerelem, a kihívó dac és a lemondás.

Azután több Eino Leino és Koskenniemi-dal következik, néhány Sibelius megzenésítésében.

VI., Podmaniozky uoca 99, Flóküzlet: Képes árjegyzéke

256

Eino Leino a mi Erdélyi Józsefünkhöz hasonlít leginkább, nem lehet elválasztani benne a népi rétegeket az intellektuális költő rétegeitől. Koskenniemi talán Babitsunkhoz hasonlít, de keményebb, zártabb, határozottabb nála és, lám, benne is hogy egybefonódik a népi látásmód, a népi nyelv egyszerűsége és hangulata! Amikor Musa Silver eldalolja ezeket a finom, cizellált, lemondó s mégis férfiasan kemény dalokat, nem csodálkozunk többé, hogy a nép is éneklőket szerte az országban.

Hogy egybefonódik itt a népkultúra az úgynevezett »felsőbb kultúrával«, a népi lélek a »felsőbb osztályok« lelkével. Nézzünk csak körül az áhítatosan hallgatók között. Musa Silver, az operaénekesnő, akinek szárnyaló énekében most ez a kis baráti kör gyönyörködik, éveket töltött odafenn Északon, a Jeges-tenger mellékén a rénszarvas-tenyésztő lappok között, sátorban lakott, szarvasvonta szánon vándorolt, sível síkolt napon-

és pénz. (szelvényekben)
SILLAR **GRAMOFON**
ÉS TÁRSA

7II., Rákóczi út 30. (Nagydiófa uca sarok)
és díjazatlanul küldünk!

ként huszonöt-harminc kilométert, megtanult lappul, énekelt nekik s ma is visszavágyik a bőrruhás nép egyszerű életébe. Nézd tökéletes, törökös fejét, koromfekete haja csillog, mint a hollótoll — itt rendkívüli ritkaság —, arany fülbevalója egyiptomi ékszerhez hasonlít, dereka karcsú és nagyon izmos, frissen hajlong a dal ütemére. Kezei barnák, karja gömbölyű és erős, mintha naponta gerelyt vetne, egész tartása tartózkodóan érzéki és egészségesen harmónikus. Megfeledkezik magáról, amikor énekel, gesztusai takarékosak és zártak, szinte véletlenül szabadulnak fel, hogy jelezzék a dal hajlékony ívelését. Arcán néha égi boldogság derűje ragyog, néha meg a szomorúság sötétsége. Olykor nevet az egész lénye, nevet a hangja, kihívóan szikrázik fekete szeme, szikrázik a haja is, olykor meg szinte kialszik minden fény, mint mikor vihar dülja szét az esti tüzet. Hol tanulta ezt? Északon, a lappok között? Talán nem is tanulta. Vele született s mindössze nem nyomta el benne semmi, sem külső körülmények, sem nevelés, sem hazug stílus, sem belső, lelki elferdülés.

És nézd csak azt az idősebb hölgyet ott, letelepedett a terem egyik részébe vezető széles lépcsőfokra, öklére támasztja az állát és látszik rajta, hogy elfeledte: ki ő, mi ő és hol van...

Csak *egy* most a finnek közül, a három és félmillió test egyik sejtje s nincs sehol, hanem *mindenütt van* egyidőben, fenn a magasban, ahol az egész ország és nép egyetlen dalban egyesül. Holnapután velünk fog kiatózni kétszáz kilométer távolságra Északra, egy kis »templomos faluba«, ahol ősei faháza áll s ahol a fatemplom mellett *negyedik ősapja* alussza álmát. Koszorút fog vinni és egy csendes perccel áldoz a halott szellemének, finn módra, primitív, pogány nép módjára. És mellette kuporog a ház asszonya, Maila Talvio, a »csütörtökestek« lelkes, fáradhatatlan szervezője harminc éven át, ennek a fiatal énekesnőnek is egyik mestere, nevelője, szellemi anyja. Az asztalon fűzet hever előttem, rápillantok: Maila Talvio röpirata a kisparasztok nyomoráról, a földreform követelése. Forradalmi mű... Ő is ugyanabból a »templomos faluból« származik, ahonnan a másik hölgy, együtt töltötték gyermekkorukat, együtt forgolódtak a parasztnép között, vasárnaponként együtt várták az ünneplőbe öltözött asszonyokat, amint hatalmas csónakokon érkeztek a tavon át, ölkben szorongatva az ékes ládikát, melyben új cipőjüket, díszes kendőjüket, zoltároskönyvüket tartogatták, hogy a víz be ne piszkolja. És a zongoránál egészen elmerül Musa Silver köve-

tésében a zongoratanárnő, mintha nem is lenne jelen, pedig neki is része van abban, hogy a finn népkultúra forrásai fölül elhordták a sziklákat és az üdítő, termékenyítő tiszta patak most bőven árad az egész társadalomban...

Amikor azután elhallgat az ének és merengésünkből felriadva mintha egy idegen, ridegebb világba bukkantunk volna fel, lassanként ismét megindul a terefere.

*

A finn szabadságharc és forradalom már csak végső feltoronyosulása volt az alulról feszülő erőknél. A kirobbanás már ott kezdődött, a múlt században, amikor Franzén megindította a maga népi romantikus mozgalmát és megszületett, akárcsak nálunk is, az *Aurora*. És egyre szélesebb hullámokban gyűrűzött tovább Lönnrot munkája

nyomán; a *Kalevala* felfedezése és kiadása után. Önkéntelen nyelvújítás lett ebből a hullámból s már nem volt többé megállás, hiábavaló volt minden politikai ellenszer, az oroszok és konzervatívok minden erőfeszítése. A népből támadt finn középosztály belevetette magát az áradatba s a mélyből egyre dúsabb és ritkább kincsek vödtek fel. Eleinte csak a népi kultúra kincsei, később minden arannyá vált, ami a népből jött, amit a nép adott. Mely nemzetnek van olyan óriási népköltési gyűjteménye, mint a finnek? Harminchárom hatalmas, súlyos kötet és még nincs is befejezve. És mely népnek van olyan elképesztő tájszótára, mint a finneké? Külön hivatalban, külön vezérkar irányításával tudósok raja dolgozik évek óta és parasztok ezrei támogatják a tudóst kint a falun, meg levelek útján

a központban. *Egy millió kétszáz-ezer szó!* S még öt évig tart a gyűjtés, azután következik a szerkesztés, kinyom atás. Évi hatszáz-ezer márkát költ az állam csak erre a munkára. S mely nép teremt múzeumokat istenhátamögötti tanyákon és falvacs-kákban, hogy összegyűjtse a környék multjának minden értékét, minden szögét? Holnapután egy ilyen múzeumot nézünk meg, távol a fővárostól. Maila Talvio alapította, ő gondozza dédelgető szeretettel — és a parasztok büszkélkednek vele. És mely nép művészei töltik életük javát a legegyszerűbb nép, a parasztság között, mintegy Anteusként értük merítve az anyaföldből? Velünk jön majd Musa Silver, hogy énekeljen az *iskolásgyermekeknek* — ingyen — és egy író, hogy beszéljen hozzájuk...

A »csütörtökezték« harminc esztendőn át nevelte ennek az országnak az ifjúságát ebben a teremben. Harminc éven át százak és százak ültek itt széken, asztalon és padlón, s hallgatták a népükért szóló bölcsek tanítását Tolsztojon, Dosztojevskin, Jacobsenen, Eino Leinon s száz más remekművön át és szívták a vérükbe azt az igazságot, hogy a legnagyobb klasszikus szellemek és a primitív nép szelleme találkozik és leomlik közöttük minden válaszfal. Csak egy válaszfal volt még, amit le kellett dönteniök végül és egy

nagy-nagy szakadék: a társadalmi. És ezek a mesterek megmutatták tanítványaiknak, miként kell ezt a válaszfalat is ledönteni, ezt a szakadékot is betemetni. Eredménye a harminc esztendő csütörtökesteinek: egy páratlanul »népi« középosztály kialakulása, s egy páratlanul »népi« társadalmi berendezkedés és közszellem. Igaz, vannak külföldön, akik fitymálva mondják minderre: »parasztország«, — ám ők éppen ezt érzik legnagyobb erejüknek...

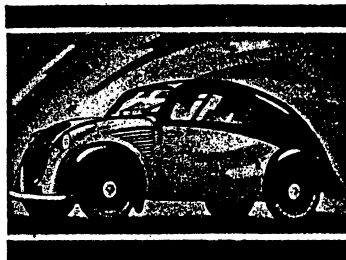
A verandára vonulunk, hogy elköltjük a szokásos villásreggelit és elmaradhatatlan kávét. Az asztalon kicsiny magyar zászló. Maila Talvio feláll és kedvesen-kedélyesen, de meghatódva is üdvözlő bennünket a finn-magyar barátság nevében. Azután ifjúkori emlékeiről beszél. Amikor errefelé is az öblön át rajzottak a családi csónakok vasárnaponként az ünneplő néppel. És a május elsejéket, amikor itt a kertben, gyakran hóban ugráltak át ifjak-öregek a tüzet és daloltak-táncoltak késő estig. A nap ragyog, szikráznak a nedves falevelek, a nyár illata bezúdul az ablakokon a verandára.

Nézzétek most Helsinkit! Este van, kigyúltak a lámpák. Mi a Töölönlahti partján közeledünk a város felé. Tornyainak csak a sziluettjei sötétlenek a mély ég

hátterén, kék, piros és sárga lámpák vibrálnak az öböl vizében. A fény felsugárzik magasra, olyan, mintha alulról támadt északifényben fürödnék az egész város! Alulról sugárzó szivárben. A fény felsugárzik magasra: ványszínekben: pirosban, kékben, sárgában, zöldben...

A modern technika legszebb ajándéka

a
STEYR TYP 50

a tökéletes kiskocsi

Gyári fiók: VI., Lehel u. 25. T.: 2-923-40

Városi üzlet: IV., Váci u. 2. T.: 1-810-10

Zsikó Gyula: Feketeviz.	Jan.
(-i-s): Szeretném átölelni az egész világot. Szép Ernő új könyve	Jan. 25.
A szegedi fiatalok Kis Naptára	Jan. 30.
Vasárnap kezdődik a Pesti Napló új regénye. Kodolányi János: Kara Csadir	Jan. 30.
Németh Antal: A Nemzeti Színház 1936-7. évi programja /K.J.: Levente = Pogány tűz/	Febr.
Kodolányi János: Fekete sátor	Febr. 1.
(-i-s): Oroszország története. Szergej Platonov könyve	Febr. 7.
(-i-s): Bál. MórícZ Zsigmond új regénye	Febr.29.
Béla és Julián. Részlet a Juliánus barát-tól	Márc.
Levél Péterhez. C.	Márc. 8.
(-i-s): Nálunk lehetetlen. Sinclair Lewis új regénye	Márc. 8.
Budenz. Az igazi Ankerschmidt lovag. C.	Márc.11.
(-i-s): A kutya fáját! C.	Márc.12
Csura Miklós: Kodolányi János: Feketeviz	Ápr.
(-i-s): Robespierre. Friedrich Siburg könyve	Ápr. 5.
Tavaszi utazás gyorsvonaton, vicinálison és Beszkárton. C.	Ápr. 8.
Aggastyánok nyilatkoznak hosszú életük titkáról a gyermektelen drávamenti falvakban. C.	Ápr. 15
Fekete sátor. Regényrészlet: A vas fiai II.	Febr. 2- ápr. 9.
Messziről villámlik. A baksa. Regényrészlet: A vas..	Febr.23 - ápr.19.
"Urdung szellemek..." C.	Ápr. 17.
Falusi álmok és csodák a Nemzetközi Vásáron. C.	Máj. 12.
(-i-s): Attila élete. Marcel Brion könyve	Máj. 13.
(-i-s): Kakuk Marci szerencséje. Tersánszky J.J. könyve	Máj. 16.
Tardi gyerek álma és a "tardi helyzet". C.	Máj. 27.
(-i-s) A rab oroszlán. MórícZ Zsigmond regénye	Máj. 28.
Jóslások magyarországról. Ády Endre cikke	máj. 29.
Kárpáti Aurél: A vas fiai. Kodolányi J. tört. reg.	Máj. 30.
Nagy András: A vas fiai. Megjelent K.J. nagy tört. reg.	Máj.30.
Pálmai Jenő: Hogyan született meg "A Vas Fiai"	Máj. 31.

Talpassy Tibor: A vas fiai ...	Máj. 31.
A baksa, meg az utitársa. Regényrészlet A vas fiaiból	Jun.
Sóter István: A regényíró Kodolányi	Jun.
Igy éltem a XIII. számadban. C.	Jun. 4.
Toll és hit. /I./ C.	Jun. 21.
Ujjászületik-e a Biblia magyar nyelve? C.	Jun. 23.
(-i-s): Surányi Miklós meghalt. C.	Jun. 24.
Surányi Miklós. C.	Jun. 28.
Csuka Zoltán: Kodolányi János: A vas fiai	Jun.-jul
Talpassy Tibor: A vas fiai ...	Jul. 1-15.
Az író mentelmi joga. C.	Jul. 4.
Toll és hit. /II./ C.	Jul. 5.
Kállay Miklós: Kodolányi János: A vas fiai	Jul. 5.
Illés Endre: A vas fiai ...	Jul. 5.
Szabó Zoltán: A vas fiai ...	Jul. 5.
[Pálóczi Horváth György] P.H.Gy: A vas fiai	Jul. 11.
Toll és hit. /III./ C.	Jul. 12.
Pethő Sándor: A Vas Fiai ...	Jul. 16.
Anglia elé az elnyomott magyar kisebbség ügyét! C. ⁺	Jul. 17.
Beszélgünk nyíltan a kisebbségi kérdésről! C.	Jul. 19.
Dóczy Jenő: Kritikus szemmel	Jul. 26.
Nagy Lajos: Budapest nagykévéház	Jul.-aug.
(-i-s): Halottak, akik élnek	Aug. 1.
Rózsika. E.	Aug. 6.
Julián barát jubilál. C.	Aug. 27.
Bóka László: Kodolányi J.: A vas fiai	Szept.
Bárdosi Németh János: A vas fiai ...	Szept.
Kodolányi János interjuja egy finn lapban	Szept. 5.
Bresztovszky Ede: Pillanat és örökkévalóság	Szept. 13.
Fogadjuk virággal vendégeinket! C.	Szept. 23.

Szabó Zoltán: A tardi helyzet	Okt.
Csuka Zoltán: K.J.: A vas fiai	Okt.
Féja Géza: K.J.: A vas fiai	Okt.
Kardós László: K.J.: A vas fiai	Okt.
Szalmás Piroska: A Vas Fiai	Okt.
A halászó macska uccája. Földes Jolán ... regénye	Okt. 1.
Két férfi találkozik. A csend országa: Suomi. Részlet	Okt. 4.
Magyar írók angolnyelvű antológiáját adta ki az Athenaeum és egy előkelő londoni könyvkiadó	Okt.28.
/-i-s/): Sánta ámor. Laczkó Géza elbeszélései	Okt.30.
Clauser Mihály: K.J.: A vas fiai	Nov.
Kovács György: A vas fiai	Nov.
Idegenforgalom cégér nélkül. A csend országa: Suomi. Részl.	Nov.7.
A hajó öt percre megállt... C.	Nov. 14.
(K.J.): A bagoly.Kárpáti Aurél elbeszélései	Nov. 22.
Finn író magyar földön. C.	Nov. 29.
Kelemen János: K.J. A vas fiai	Dec.
Képtelen történet. E. 9 folytatásban	Dec.13-dec.23
/-i-s/): A fegyverek visszanéznek. Zilahy Lajos új reg.	Dec.15.
Betyár. MórícZ Zsigmond új regénye	Dec.16.
Milotay István: Az irodalom karácsonya. C.	Dec.20.
Bucsuzó napsugár. E.	Dec.24.
Az új Baugarten ⁿ -díjasok	Dec.29.
Üdvözlét Varsóból. C.	Dec. 30.
"torstai-iltója". Egy délután Finnországban	Az Est Hármaskönyve

RETTEGÉS

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Kodolányi János a fiatal magyar íróársadalom egyik kimagasló értéke. Dús, sikerekben gazdag pályafutása során most kapta meg a Baumgarten-díjat is, ami évenként jelözi a magyar írás mestereinek munkásságát.

Belépett a szobába és megállt. Olyan bizonytalanul érezte magát: a feje fáradtan kóválygott és ólomnehéz volt, szeme fájt, végtelen számoszlopok ugráltak előtte, valóságos bakugrásokat tettek s hol egy szám, hol egy-egy kövér, duzzadtajkú pofa villant ki közülök. A gyomrá undorítóan émelygett. Szédült.

Sokáig állt ott egy helyben. A befüggönyözetlen ablakon bevilágított az uccai gázlámpa fehér fénye s merev rajzokat vetett a mennyezetre. Csend volt, a külvárosi szűk, apró uccák nehéz csendje, mit csak a távol közlekedő villamosok duruzsolása és egyhangú csengetése szaggatott meg. S a szobában nehéz tömegek váltak láthatókká a félhomályban. Egy-egy bútor, az elkészített fehér ágypárnái: a könyvespolc lexikonjainak egy-egy aranyozott háta halványan csillogott... A levegő nehéz volt, fülledt, kiszípolozott.

Kovács Kálmán nem gyújtott világot. Fáradt mozdulattal vetette magát az ágy mellett lévő székre, lehajolt s a cipőjét kezdte kifűzőgetni, miközben a kalapja még a fején volt. Arra gondolt, hogy tulajdonképpen mi az ördögnek is robotol ő reggeltől estig. Minden nap föltette magának ezt a kérdést, mindennap azzal a tudattal, hogy nem fog megfelelni rá. És reggel hozzáfogott ismét a lélekölő tornához a számoszlopokon és számlétrákon a halvány villanyfény mellett, dohányfüstben és ázott cipőszagban.

De ma úgy érezte, hogy nem bírja tovább. Nem a fizikuma, hanem a lelke nem bírja. Nincs miért birnia. Úres az élete. Gyermeki hit kellene, ami nélkül nem válhat hőssé még egy kis hivatalnokember sem.

Most annál élénkebben foglalkoztatták ezek a dolgok, mert a kávéházban egy barátjával különös eszmecsere folytattak. Arról volt szó, hogy lehetséges-e társadalmat pusztán gazdasági alapon megszervezni, avagy kell oda az ember metafizikai megérzésein felépülő hit is, valami anyagon túli mag? Ami körül az élet minden tapintható mozaikköve elrendeződjék, az ember minden cselekvése kikristályosodjék? Kovács Kálmán nagyon keserű volt, fanyar lehangothság, fáradt, kihasznált lelkéből fakadó merev megnemérés és érezni nem akarás tilt az agyán s a tagadás álláspontjára helyezkedett s legyintve mondta:

— Hát azt hiszed, ha a gyomrom meg nem követelné, tennék csak egy lépést is? Vagy csak egy tollvonást abban a börtönben?

— Most igazoltad az én állításomat!

— kiáltott föl a másik s boldogan csapott a márványszotalra. — Látod, hogy hit nélkül semmit sem tehetsz? És hát a gyomrod... Kérdelem én: vajjon meddig tudsz csupán a gyomrodért dolgozni? Meddig?

Kovács Kálmán előtt élénken ott volt a barátja széles, fekete, buldogforma arca és apró fekete szeme. S ez a kép furcsán keveredett össze a táncoló számokkal és kavargó, elmosódó kövér kereskedőkkel.

— Úgy látszik — gondolta, — nem bírja a természetem ezt a szűk falatért folytatott sivár, buta robotlást...

Közben levetkőzött, beledőlt az ágyba s fejét két tenyerébe fogva, a vánkosba fúrta. Nem akart gondolni semmire. Egész lényé émelygett valami megmagyarázhatatlan, keserű undortól. De hiába feküdt nyugodtan, csendben, a kóválygó számoktól nem tudott szabadulni. Valami végtelen fehér papírlapon ugráltak, mint a bohák, végigbizerszerték egész kinyújtott testét s nem hagyták megfogni magukat. Az idő éveknek látszott. Végre belátta, hogy nem tud aludni, hanyattfordult, keresztbette mellén a kezeit s mély lélegzetet vett.

— Legjobb lenne így meghalni... — vélte szomorúan. — Úgy sincs célja semminek. Mert mit is akarhat velem a világot mozgató Gondolat? Van-e? Butaság. Az élet kegyetlen butaság. Azért van, hogy legyen. Jobb volna, ha nem lenne.

Hirtelen úgy érezte, mintha valami nagy fekete macska ugrott volna az ágyára, néstelenül s most a paplan alól kilátszó lábujjait akarná megfagyasztani. Egész testén végighorsózott a rémület. Föl akart ugrani, de nem mert. Összeszorított fogakkal várta, hogy mi lesz. Félt kinyitni a szemét, mert érezte, tudta, hogy ha megmozdul, belemar a fekete macska. — Természettudományos nevelés! — villant át az agyán s mintha lelke legmélyéből gúnyos nevetéssel nézte volna önmagát. De a helyzet tűrhetetlen volt. Erőt vett magán s elszántan fölült. Megtapogatta az ágy végére akasztott nadrágját s elmosolyodott. Am csodálatos: visszafeküdni nem mert mégse. Ellenben újra fölkerekedtek a számok, halántéka lüktetett s valami zagyva cikkre gondolt, amit egy képes hetilapban egyszer éppen hogy átfutott s meg sem értett egészen. A cikk arról szól, hogy az ember lelke valami finom fluidum volna, amit le is fotografáltak egy haldokló ember halálának pillanatában. És hogy a zenik ilyesmit sugároznak ki a fejükből; ezért ábrázolják a szenteket glóriával. S amint ezek a dolgok megfordultak Kovács Kálmán elméjében, egyszerre csak az anyját látta fekküdni a divánon, csontos hófehér keze összekulcsolva a mellén, mozdulatlan fejére fekete kendő volt borítva. Így látta fekküdni a tüdővészess asszonyt még diákkorában számtalanszor. De most finom, derengő aransárga fénynyalábot vett észre, mely reszkette, félenken tört át a fekete kendőn. Kovács Kálmán szíve elfacsarodott. Végtelenül fájdalmas volt ez a kis reszkető fénykéve. Most egyszerre szeretete volna nagyon megsiratni az anyját. De a félelem visszafojtotta a könnyeit. Homlokára hideg izzadság ve-

rődött, didergett, a gyomra kóválygott s fejében dörömböltek a számok. Az a kellemetlen gondolata támadt, hogy minden sarokból figyelik. Mintha köröskörül szellemekkel lett volna tele a szoba. — Uristen — gondolta, — milyen jó lenne gyermeknek és tisztának lenni!

Nagy elhatározással fölkel s miközben térdei meg-megcsuklottak, az ablakhoz menekült. Sietve tépte föl és tárta ki az ablakszárnyakat és kihajolt az uccára. A hűvös éjszakai levegő betódult a szobába, körülfojta félmeztelen didergő testét s a mellét simogatta. Köröskörül magas, komor házak sötéttettek s az ég keskeny szalagján ragyogtak a hideg csillagok. Kovács Kálmán mélyen beszívta a friss levegőt s egy kissé megnyugodott. Rákönyökölt a kemény párkányra. Valami nagy fölemelkedést érzett magában. S egyszer csak szégyenkezve kapta magát rajta, hogy a *Miatyánk* elfelejtett mondatait recitálja öntudatlanul, de hiba nélkül.

Tolnai Világlapja

1937. január 13.

3. sz. 22.

Irtá: KODOLÁNYI JÁNOS (Magyarország)

Az új magyar elbeszélő prózairás legizmosabb művészei közé tartozik Kodolányi János, aki ez évben bejutott a Baumgarten-díj szerencsés nyertesek közé. Hónapokkal ezelőtt megjelent nagyszabású két kötetes regényéből a tatarjárás korát realista módon megörökítő „Vas fiai”-ból, — amelyet annak idején részletesen ismertettünk, — közöljük a következő részletet.

Az asszonyok házából kilépett Teréza néni. Pislogott egy darabig a felkelő nap fényében, aztán buzgón vizsgálta az égboltozatot. Nagyot sóhajtott és Kelet felé fordulva keresztet vetett. Aztán kiáltozni kezdett:

— Jánoska, Palika! Főnkött a nap!

A kiáltásra két mézítelen fiucska bujt ki az asszonyházból. Kócosak voltak, tisztókük bélelőgött a szemükbe. Ásítottak, hunyorgtak. A kisebbik, Jánoska, nyafogott:

— Édős szülém, aggy enni.

— Lá, még ki se törülted a szömödbüll a cipát, osztán má önni akarsz — duruzsolt a vénasszony. — Tán megéhöztél álmodba, verágom?

— Jánoska azt álmodta, hogy nagy utat tovött, lemönt egészen a Disznórévig, osztán száz disznót hajtott át a Feketehánygybe — magyarázta a másik kisfiu. — Ezér éhözött meg annyira.

— De lá, előbb meg kell felni — biztatta őket a szüfértik. — Anyótok kibujt-e má?

— Ett vagyok, anyám — kiáltott most egy menyecske s kilépett az asszonyházból.

Gyöngy, a fiatalasszony, mosolyogva állt a napiényben. Miközben beszélt, sebesen fonta a haját, majd feltekerte a tarkójára s lekötötte a fehér kendővel. Pirosarcu, barnaszemű, kissé alacsony, kerekded menyecske volt, ezért nevezték már kiskorában Gyöngynek. S mindig nevetett, akkor is, ha komolyan beszélt. A szemében csillogott a mosolygás, meg az ajka csücskei. Vásznonpendelye féldalt az inge korcába fűzve, lábszára térdén felül kicsillant. S inge alatt keményen, gömbölyűen feszült a keble, még a kis piros csecsbimbó is átsütött a ruhán. Amint bekötötte a fejét, szaporán befordult a házba s egy csobolyóval tért vissza. Fürgén leballagott a bodonkúthoz s kötéllel friss vizet húzott. Vett belőle a szájába s kezeire csorgatva a vizet, megmosta az arcát és a nyakát.

— Gyertök, verágom, — mondta a lusta kisfiuknak — mossátok meg szépen az arcikátokat.

A fiuk nyüglődve oldalogtak az anyjukhoz

— Ugyis a vízre mék, — nyafogta Jánoska — mér kell mosdani?

— A vízre mégy hát, ugyan há mennél — oktogatja a vénasszony. — Visszétök a kishorgot, kishálót, kis íjat. Segéttötök dolgozni. De a napocsa is jobban ragrog, ha szé-

pön megmosódtok. Nizzétök csak, alig szótam, má erősebben fénylik!

A fiucsák, tenyerüket a szemük elé tartva, bámulták az eget. Csakugyan, a nap egyre vidámabban, fényesebben és tüze-
sebben emelkedett a tölgyes mögül. Erre ok is vettek a szájukba vizet s megmosták az arcukat és a kezüket.

Öcsöd teljes buzgalommal fujta a túlköt. A fák dus lombjai közül nagy rikácsolással és kodácsolással röppentek le a tyukok.

Teréza néni a nem messze kérdőző tehenekhez ballagott.

— Hát dédapátok vaj há lött? — kérdezte Gyöngy a fiait. — Jár-köl egész éccaka.

A férflak házából kibujt Sas, Gyöngy ura, a két kisfiu apja. Harakolt, köpött, vizsgál-gatta az eget. Szétvetett lábbal állt a ház előtt, hosszú haja a vállát verte. kisingét dagasztotta a hajnali szél, gatyáját csontos, erős lábszáraira csapta.

— Aggyon Isten jó röggel minnyánknak.

— Édösapám! Édösapám! — kiabált a kisebbik fiu. — Ugy-e, máma csinálsz nekünk kiskecét?

— Hát a jóröggelt? — mordult rájuk az apjuk tettett szigorral. — Csak ugy bujtok elő, mint a kismalacok. Megharagszik ám a jó Öregisten, ha nem az ő nevével kezditök a napot!

— Jóröggelt! Jóröggelt! Adion Isten jóröggelt! — sivalkodtak a fiuk s apjukhoz rohanva átkarolták a combját, odadörgölték arcaikat az öléhez, ráncigálták a gatyáját, ugráltak egyhelyben és nevettek, mint a nevető srácok.

*Magyar Nap
(Ostreva)*

*1937. január 17.
13. A. 2.*

1937. febr. - márc. 171

Kodolányi János: A vas fiai

Két kötet. Athenaeum-kiadás, 1936.

A tatárjárás izgató, aktuális problémává lett fróink szemében. Az utóbbi évtizedek megtanították őket arra, hogy újonnan kell szemügyre venniök a magyar történelmet. Ez a csaknem hétszáz esztendő katasztrófa különösen alkalmas arra, hogy a világháborút átélt nemzedék a maga szemével vizsgálja meg. Megsemmisülés, amelyből feltámadt az ország! Hibák, bűnök, amelyeken okulni lehet! Kelet és nyugat, kereszténység és pogányság, német hűbériség és egyenlőségre, vagyonközösségre felépített mongol társadalom!

Nemcsak a problémák szempontjából, de művészileg is sokféleképpen lehet megfogni ezt a gyümölcsöző témát. Nemrég Makkai Sándor hatalmas Piloty-stílusú képet festett róla, középpontjában a király alakjával, az «áldozat» érdekes, vallási és lélektani konstrukciójával, epikus csataleírásokkal. Kodolányi János mintha programszerűen mindennek ellenkezőjét akarta volna megcsinálni.

A Vas fiai-ban is érdekes IV. Béla alakja, a meg nem értett emberé, akinek ideálja nagyapja, az «öreg Béla», de ennél az ideálnál is erősebben formálja életét az a vágy, hogy jóvátegye apja bűneit, visszacsinálja minden cselekedetét. De a király és egész udvara háttérben marad, a nagypolitikából keveset látunk, az untig leírt csatákból Kodolányi hőseinek szemével annyit, amennyit Stendhal hőse lát a waterloo-i ütközetből: vagyis jóformán semmit.

Kodolányi hőse: a magyarság, vagy még pontosabban: a magyar nép. Egy nemsikerült leányszöktetés miatt világgázúlló ormánsági legények szemével látjuk meg az országba beköltöző kunokat, az Endre-adományozta birtokok visszakövetelése miatt lázadozó nemes urakat, a király udvarát, a tatár tábor.

Kodolányi nem szentimentális népbarát, nem is átlátszó tendenciákon lovagló agitátor — hanem művész, aki ismeri a népet. Ormánsági halászhajók, kóbor kunjai nyüzsgöve élnek a két kötet hétszáz oldalán. Az a rengeteg néprajzi és nyelvi tanulmány, ami a regényben lépten-nyomon meglátszik, sokkal kevésbé fontos, mint a mai — örök — nép ismerete és a művészi megéleveníítés képessége. Minden egyes jelenet az átéltség hatását teszi az olvasóra. Van tipikus magyar, kun, tatár jellem, de ezen belül csupa egyénített alak, számszámra. Mint a jó drámában: igaz van mindegyiknek. A tatár is érzi a maga igazát azzal a nyugattal szemben, amely kereszténységről beszél és alattomban innen is, onnan is szövetségi ajánlatokat tesz neki. Béla és a magyarság, mint azelőtt és azóta annyiszor a történelemben, a naív becsapott szerepét játssza. Ha van, akit Kodolányi csak kívülről tud nézni, az elnyomottak gyűlöletével vagy a becsapottak bosszúvágyó megvetésével: az a birtokain és jogain kívül semmit látni nem tudó nemesség (a félbolond Beke ispán páratlanul eredeti alak ebből a körből), a cinikus osztrák Frigyes, az országon élőködő és nyugodt lélekkel a tatárhoz pártoló idegen (Sámuel) — s mint a mesemondó, ő is költői igazságszolgáltatást gyakorol velük szemben. Megöletti a jutalmát váró árulót, arculágatja a királlyal a hitvány osztrák herceget.

Ahogy az egész történetet a nép közül és a nép szemével nézi, úgy nézi az újjászűlés megindulását is. A befejező idill megint az Ormánságban játszódik: olyan területen, ahová a tatárjárás el sem jutott s az emberek még mindig mesebeli alaknak tartják a «kutyafejű tatárt». Itt, ezen a földön «sok minden» történt az elkalandozott fiú távollétében: a viharban elpusztult falut más helyen építették fel, új földeket törtek, öregek meghaltak, gyerekek születtek. A hazatért fiú pedig, aki meglakta a kunok sárait és tatárabságot szenvedett, azt mondja, amit a világháborúból hazatértek mondanak: nem látott semmit, nem történt vele semmi. Megházasodik, új életet kezd...

Ebből a látszólagos békaperspektívából, ezzel a — nem látszólagos, hanem művészi — objektivitással mutat rá Kodolányi a magyar élet gyilkos hazugságaira és éltető, reményt adó örök igazságára.

Hogy ez a tiszta epika olvasmányok nem mindenütt könnyű, annak a túlzásbavitt nyelvi és néprajzi bravúr az oka. Ha Makkai Sándornál bánt az alakok túlságosan mai beszéde, Kodolányi viszont kellesténél többet vár az átlagos olvasó teherbíró képességétől. Ormánsági alakjait tájszólásban beszél-teti, de még ezt a tájszólást is igyekszik a Halotti Beszéd korába visszaregésztetni. Erősen antikizálja az urak beszédét is. Érezteti, hogyan beszél magyarul egy kun vagy baskir, vagy egy szláv eredetű, magyarul hibásan tudó pap. Ebbeli gondjában odáig megy, hogy el nem mulasztaná jelezni a mongol táborban szereplő kínaiak selypítő beszédét. Sok ismeretlen magyar tájszón kívül kun és tatár szavak, sőt mondatok vannak a regényben, akárhányszor magyarázat nélkül. Ezeknek az idegen szavaknak idézőjelbe tévése vagy dűltbetűs szedése etnográfiai tanulmány jellegét adja egyébként teljes művészi elevénységgel megírt részeknek is. Azért sajnálom ezt, mert Kodolányi könyve arravaló, hogy az olvasók ezreit tanítsa meg a magyar nép, a magyar sors igazi látására. Mindenképpen: maradandó könyv lesz és kevesedmagával emelkedik ki a mai napok sok mindennel megalkuvó irodalmából.

Benedek Marcell

Szűcs Zoltán

1937. febr. - márc.

L. N. 91-92.

172

A J E L

A kislány nyugósen, kedvetlenül ébredt.

— Soror, olyan rosszat álmodék, — nyögdécselte, kelle-
tlenül verdesve fekete bársonytakaróját s felkönyökölve fehér,
vékony kis karjára.

Az öreg soror Örsébet ott állt a cella küszöbén, fekete
véloma alól sápadtan, soványan világított az arca, sötét szeme
mint két izzó szénparázs tüzelt a sűrű ráncok között. Csontos
ujjaival megtörölgette szikkadt ajkait s mosolygott.

— Tám rosszul fekvével, aranyverágom, — kellemeskedett
aggódóan. — Avagy tám nem mondád végig az imádságodat az
estve.

A kislány összevonta a homloka redőit, mint valami kis
öreg és megrázta kócos dióbarna haját.

— Elmondám, elmondám, de Istenke nem akar szeretni.
Rossz álmot láték, soror.

A vén apáca odatipegett a kislány ágyához és a szélére
telepedett. A csontos ujjak most könnyedén végigsímogatták
a gyermek finom arcát, megpihentek kissé hegyes állacskáján
s megemelték a könnyű fejet, hogy a két sötét parázs fürké-
szön pillanthasson a tág barna gyermekszembe. Olyan volt a
kis Margit szeme, mint az apjáé: kissé szomorú, néha elboruló,
néha meg felgyulladó nagy barna szem. És a homloka is
hasonlított Béláéhoz: magas, síma, elefántcsontszerű, finom
homlok, még a redők is a szemöldök között ugyanúgy vonód-
tak össze néha, mint a király homlokán, amikor türelmetlen,
elégedetlen volt.

— Halljam, mit álmodál? — tudakolta Örsébet soror
durúzsoló, vénes hangon.

A kislány szeme még jobban kitágult s elmerült a messze-
ségbe. Mintha a fehér falon akart volna túllátni. És sűrűn
kapkodva a lélegzetet, vékony, gyenge hangon mesélni kezdett.
Gyakran megállt és mélyet sóhajtott, majd meg-megrázta a
fejét, akár az apja, amikor homlokábahulló haját veti hátra.

— Azt álmodám, soror... de igazán, ki ne ne vess...

— Hogy nevetnélek ki, aranyverágocskám.

— Messze-messze, magosan fenn, valaminő hegy tetejé-
ben, láték egy szép, kerek várat. Abból a várból nagy-nagy
fényosság árada. Mintha ott valaminémű nagy úr, nagy kerál
lakott volna.

Megállt és ujjai, mint kis madár csőre, csipkedték a bár-
sonyt.

Válasz 1937. márcs., 3. n.

Reinlet a Boldog Margit-ból

Középeurópai kultúrkonferencia

Irta: Kodolányi János

Az *Irók Gazdasági Egyesülete* (IGE) már megalakulásakor célul tűzte ki úgynevezett *Iróhetek* rendezését. Kétéves fennállása alatt kétféle rendezett is Iróhetet, az elsőt a Balaton mellett, a másodikat Lillafüreden. Ezidén a Margit-szigeten kívánjuk megrendezni az *Iróhetet* május utolsó, vagy június első hetében. Az előkészületek, tárgyalások már meg is indultak s minden reményünk megvan rá, hogy a *Margit-szigeti Iróhét* úgy külső díszben, mint a tárgyalásra kerülő kérdések fontosságában és eredményeiben felül fogja múlni az eddigi kettőt.

Miért rendez az IGE Iróhetet? Először azért, hogy a magyar írók egyetemesen, világnézeti és politikai különbség nélkül találkozzanak egymásnak az ország valamely szép pontján s kiszakadva a mindennapok örlő forgatagából, teljesen az őket érdeklő kérdéseknek szentelhessek magukat. Hogy leüljenek egymás mellé a fehér asztalhoz s megbeszéljék ügyeiket-bajaikat, feladataikat s az egész magyar nyelvterület kultúráját érintő feladatokat. Másodszer azért, hogy *dokumentálják minden magyar író összetartozását, ha irányban, felfogásban külön, sőt szemben állanak is*. Harmadszor: fel akarják emelni szavukat az ország egész közvéleménye előtt olyan ügyekben, amelyek valamennyiüket érdeklik s amelyek az író munkájának gyakorlati oldalát jelentik.

A gondolat megragadta nemcsak az írókat, hanem a közvéleményt is. Tömegek tódultak a kongresszusi előadásokra s hallgatták azokat olyan áhitattal, amely mindennél jobban bizonyítja, hogy a közönség színvonala *nem olyan alacsony, amilyennek szeretik beállítani*. Szemtől-szemben látva és hallgatva az írókat, meleg kapcsolat alakult ki az olvasó és a mű alkotója között. A városok mindent elkövettek, hogy az *Iróhét* résztvevői egész életükben örömmel emlékezzenek vissza a mozgalomra s elvigyék magukkal a munka hétköznapija a hit és öröm érzéseit. Hogy pedig az *Iróhét* nem csupán Magyarország közvéleményének érdeklődését keltette fel, hanem *hangja eljutott a határokon túl is*, azt nemcsak az utódállamokból érkezett írók forró bekapcsolódása bizonyította, hanem bizonyították azok a cikkek is, amelyek cseh, szlovák és román lapok hasábjain megjelentek. Egyetlen cikkíró sem feledkezett meg arról, hogy az IGE kezdeményezését *mint egész Európa irodalmi életének fontos mozzanatát tárgyalja* s dicsérrel illették az IGE-t, mint egyedülálló mozgalom elindítóját.

Ezek a barátságos hangok érlelték meg az IGE vezetőiben azt a meggyőződést, hogy az *Iróhetek* kereteit *ki kell tágítani és közép-európai méretűvé kell tenni*. Már Pakots József, az egyesület első elnöke elhatározta, hogy a legközelebbi *Iróhétre* meghívja Lengyelország, Ausztria, Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia íróársadalmának képviselőit. Ennek a tervnek az a meggondolás volt az alapja, hogy Középeurópa gazdasági, társadalmi és kulturális erőit egyesíteni kell s ki járjon az

2

Láthatalm 1937. márc.,
A. n. 2-3.

177

élén egy ilyen rendkívül fontos és az európai kultúrát oly közelről érintő tettek, ha nem az író? Utat kell törni egy nagy középeurópai egység felé s az úttörő munkát az íróknak kell vállalniok. S az írók között is elsősorban a magyaroknak, akik *tudatában vannak hivatásuknak s annak a szerepnek, amelyet földrajzi és történelmi helyzetük nekik szánt.*

Pakots József hirtelen halála nemcsak a lillafüredi *Iróhét* szépen indult tárgyalásait és ünnepeit szakította meg, hanem átmeneti zavarokat okozott az egyesület kebelében is. Ugron Gábor megválasztása azonban a legsúlyosabb pillanatban tisztázta a helyzetet, mert az ő nyugodt, puritán, minden irányban kristályosan tiszta egyénisége, rendkívül széles politikai és történelmi látóköre, mély kultúrája minden ellentét kiegyenlítésére alkalmasnak bizonyult. Az ő elnöksége szinte követeli, hogy az eddig csupán magyar kultúrpolitikai kérdésekkel foglalkozó *Iróhét* tágabb szintézist, látókört és nemzetközi jelentőséget nyerjen.

Ma már tisztán áll minden magyar, sőt hova-tovább minden külföldi kultúremler előtt, hogy népi kultúránk szoros szálakkal kapcsolódik Középeurópa népkultúráinak szövevényébe. Bartók, Kodály, Lajtha László úttörő zenekutatási munkája felderítette az összefüggéseket, amelyek nem pusztá hatásokat, hanem *lelki hasonlóságokat* mutatnak. S rá kell-e mutatnunk a történelem folyamán oly gyakran adódott sorsközösségre, az érdekek, gondolatok, célok rengeteg egyezésére? Rá kell-e mutatnunk, hogy történelmünk folyamán milyen szoros együttélésben voltunk a szlovák, sőt a cseh néppel, hogy Erdély politikája miként kapcsolódott Lengyelország politikájába, hogy a Dunamedencében élő különféle szláv népek hányszor küzdöttek egymásért s milyen elválaszthatatlanul fonódtak egybe? A székely balladák, a román hegyi dalok, a tót nóták, a szerb hősi énekek és táncok erről a sorsközösségről beszélnének még akkor is, ha a történelem összes kutatása meddő lenne s ha a tudósok minden műve megsemmisült volna is. Az alexandriai könyvtár égésekor elhamvadhatott az ókor tudományának majdnem minden jelentős emléke. Elhamvadhatnának a középeurópai népek történelmének legfontosabb dokumentumai. A népkultúrák azonban fennmaradnának és velük az az egység is, amelyet az együttélés több mint ezer esztendeje hozott létre.

Ha tehát komolyabb akadályai nem lesznek s ha a mindent jobban tudó politika a maga rontó hatalmával az amúgyis mérgezett levegőt még jobban meg nem mérgezi, — ha Középeurópa íróinak elitje átérzi feladatai komolyságát s olyan megértést tud tanusítani a magyar írók és a magyar kultúra iránt, amelyet ezek tanusítanak irántuk s amelyet a népek a maguk ösztönére hallgatva mindig tanusítottak, a *Margitszigeti Iróhét* eredményei rendkívül értékesek és döntőek lehetnek. Talán sikerül megvetni bizonyos kultúregyütműködés alapjait, talán sikerül elmélyíteni az eddig úgyszólván a felszín alatt húzódó érzelmi és érdekcsoportokat s talán szélesebb utat lehet törni a középeurópai kultúra legértékesebb alkotásai számára itt is, amott is.

A civilizációk fegyverkezhetnek, a gazdasági érdekcsoportok ideig-óráig helytelen szempontok miatt szemben állhatnak egymással. *A paraszt, a munkás, a költő — dalol!*

Egy finn írópap házában

„Ugy éltem Magyarországon, mint Isten tenyerén“

Helsinki, március.

Kerakóban vagyunk, Arvi Järventaust írópap hóval lepelt parókiján. A vén fák s az alvó orgonabokrok fehérbe öltöztek, végtelen csend van köröskörül, a kályhákban duruzsol a tűz. A pap dolgozószobájában piros és sárga szőnyegek, hímzett párnák, székekre vetett prémek, a könyvállványokon finn és magyar cserepek, faragások teszik barátságosan otthonossá s meleggé a hangulatot. S egy darab piros-fehér-zöld ezüvet a falon. Mert ki ne tudná, hogy Järventaust egyike a legbizintőbb magyarbarátoknak s hogy annyira magyarnak érzi magát, amennyire finnek? Ezt pedig nemcsak a magyar színek hirdetik, hanem három magyartárgyú történelmi regénye is, melyek nagy sikert arattak s több állami díjat hoztak számára, továbbá az is, hogy az idén volt negyedszer Magyarországon, jannár közepén tért vissza onnét s magával hozta hejőcsabai barátja és vendéglátó gazdája kislányát, Holics Imolát is. A kislány szorgalmasan tanul finnül s magyarul tanítja Järventaust és lányait.

Az író ezenfelül tiszteleti tagja a Petöfi Társaságnak, a kormányzó pedig külön kitüntetésben részesítette azért az ernyedetlen munkáért, amit hosszú évek óta a finn-magyar baráti kapcsolatok megerősítése körül szerzett.

A legutóbbi napokig elnöke volt a Finn-Magyar Egyesületnek is. Hogy miért csak volt s miért éppen a legutóbbi időkig, annak igen szomorú okai vannak, de ezekről egyelőre ne beszéljünk. Tény, hogy az egyesület legkitűnőbb tagjai várva-várják Hóman Bálint kultuszminiszter látogatását, hogy kikérjék véleményét és tanácsát a finn-magyar kultúrkapcsolatok pillanatnyi zavarainak ügyében.

Järventaust tele van magyarországi emlékekkel s ezekre az emlékekre csak büszkék lehetünk. Minden drága, jól megszervezett idegenforgalmi propagandánál, minden egyesületnél és kultúr-szervnél többet használnak nekünk, magyaroknak, azok az élmények, amelyek ennek az őshajjú, kedvesen bohém, rajongóan idealista írópagnak a lelkében — s így műveiben is — megmaradnak.

— Csak a magyarok tudnak olyan igazán urak lenni, amilyeneknek őket megismertem s újra és újra megismerem, — meséli, szorgalmasan gyújtogatva a minduntalan elalvó cigarettát s két szemével mosolygón tekintve a távolba. — Most például igen nagy öröm ért. Aláírtam azt az ajándékozási szerződést, amely engem Hejőcsabán egy kis parcellához juttatott.

Csodálkozásomat látva, nevet.

— Igen, igen, hidd el, — mondja magyarul. S folytatja: — Most már van egy kis darab magyar föld a lábam alatt. Írd meg Magyarországra, hogy boldog ember vagyok, most már valóban magyar vagyok.

A gavalléros ajándékkal Holics Pál kedveskedett régi barátjának, látva azt a mély szeretetet, amely annyiszor Magyarországra vonzotta.

— Ez volt a vágyam, — meséli álmodozva az író — hogy egy kis kunyhóm legyen ott. Hogy a magam kis szobájába húzódhassam meg, ha oda utazom. Ez az álomom most teljesült. Tavasszal egy kis házat építtet Holics Pál, egy szobát, konyhát, kamrát mindössze, de kell-e több az Isten bohémjének? Ha pedig én már nagyon öreg leszek s nem mehetek többé Magyarországra, a gyermekemet mindig odahúzza az a kis ház Hejőcsabán. Így átláthatom beléjük az én magyarbarátságomat. Boldog vagyok, barátom, — mondja megint magyarul.

Hát es valóban finom, nemes és magyaros cselekedet volt.

— Magyarországon én mindig otthon éreztem magamat. Csak szép és feledhetetlen emlékeim vannak s ezt elmondhatja minden finn, aki Magyarországon járt. Ugy éltem ott, mint az Isten tenyerén — veti közbe megint magyarul. — Az idén például megbetegedtem. Nem komolyan, de néha előfordul, hogy gyengélkedem. Nem vagyok már olyan fiatal, hiába. Be kellett mennem a miskolci Erzsébet-kórházba. Külön szobát kaptam, kitűnő étkezést, nagyszerű ápolást. Néhány napig voltam ott, belekerült volna a dolog napi nyolc pengőbe. Igazán nem sok. De amikor fizetni akartam, az igazgató így ezült:

— Önnek nem kell fizetnie, író úr.

— Miért?

— Egy finn írótól, aki annyira szereti a magyarokat, mint ön, nem fogadhatunk el díjat. Sőt mi, magyarok, tartozunk önnek. De ha már olyan szegények vagyunk, hogy nem adhatunk semmit, az a legkevésőbb, hogy egy betegágyat ajánljunk fel ingyen, ha megbetegszik. Így aztán nem fogadtak el semmit. De nemcsak az igazgató, hanem az ápolónő, a kitűnő Teréz sem fogadott el borraivalót. Meg akartam ajándékozni az ápolásért, igazán úgy bánt velem, mint a rokonával. Hova gondol püspök úr? — mondta megbötrözve. Püspöknek nevezett és méltóságos volt, mert valamikor a Lappföld szuperintendense voltam. Hiába magyaráztam, hogy nem va-

Pesti Napló 1937. márc. 25., 9.

gyok püspök, csak lelkez. A szuperintendens püspök s az is marad haláláig, tehát méltóságos úr. *Igy lettem én méltóságos úr Magyarországon,* — mondja ismét magyarul, kedvesen selypítve a »méltóságost«. Igen, a derék Teréz. *Nem fogadott el semmit.*

— Könnyű megérteni, miért megyek olyan szívesen *Magyarországra*, miért vágyódom vissza s miért jövök el onnét olyan nehezen. Az egyszerű emberek is olyan szívből jövően udvariasak, finomak, tapintatosak hozzám. Szeretem őket. Ugy ülnek s pipáznak, olyan megfontoltan s bölcsen beszélnek, mint a mi finn parasztjaink. Hozzájuk nőtt a szívem nagyon. De hallgasd csak, hogy volt a villamoskalauzzal.

Új cigarettára gyujt, nagyot szív belőle s meséli:

— Ezt is meg kell írnod egyszer, hogy mindenki tudja. Naponta villamoson jártam *Hejőcsabáról Miskolcra*, meg vissza. Mindig ugyanannál a megállónál szálltam le. Egy este fáradtan elbóbiskoltam, a villamos futott, duruzsolt, sötét is volt már. Egyszer csak hozzám lép a kalauz s azt mondja: »*Tessék leszállni, Járventaus úr, megálló.*« Az a kalauz nemcsak azt tudta, hogy én hol szállok le, hanem azt is, hogy ki vagyok.

Újra átéli a kellemes élményt, látszik az arcán, hogy nagyon megragadta, újra felmelegszik tőle a szíve.

— Azóta ez a magyar szó: »*Megálló*«, mindig együtt jelenik meg az emlékezetemben nevemmel. »*Járventaus, megálló . . .*« És ha majd meghalok, a síromra követ állítanak ezzel a felírással: »*Járventaus, megálló.*« Igen, ez lesz az utolsó megálló, ott szállok ki utoljára . . .

— No, de az még messze van, addig sokszor eljössz még *Magyarországra* — biztatom.

— Igen, — bölint elábrándozva — még el akarok menni, az én kis telkemre, az én kis kunyhómba. A saját magyar otthonomba.

Kodolányi János

1937. ápr. 177

KODOLÁNYI JÁNOS REGÉNYEI

Irta: Szabó Zoltán

A TÖRTÉNETI műfajoknak konjunktúrájuk van napjainkban. Egyre másra jelennek meg vaskos, rendszeren többkötetes «történeti életrajzok». Ezek a többnyire egészen értéktelen írások inkább a kiadó üzleti érzékének a sugalmazására, mint az írói tehetség belső parancsai nyomán születtek. Kodolányi János nemrég megjelent kétkötetes történeti regénye, *A vas fiai*, nagyon messzire esik ettől a tömegterméstől. Kodolányi nem regényalakot keresett a történelemben, nem patinás romantikával ellátott hőst, hanem magát a történetet kereste, magát a multat. Eppen ezért regényének cselekménye nem is bonyolódik, egy figura, vagy egy eseménysorozat köré. *A vas fiai* hőse a tatárjárás-korabeli magyarság, a maga egészében és a maga teljességében, szociális rétegzettségében, vezetőivel és parasztjaival. A regény első sorban társadalomrajz, ami történik benne, az a társadalommal és a magyarsággal történik. Az egyéni sorsok csak arravalók, hogy ennek a történésnek fogható megjelenítését szolgálják. Három ormánsági legény alakjában az akkori parasztot rajzolja az író; azzal, hogy egyikük a király udvarához, másikuk a kunokhoz, harmadikuk vidéki urakhoz kerül, annak a lehetőségét akarja megadni, hogy az akkori társadalmi tényezőket mind felvázolhassa. Mintha minden történés, minden személy, minden jelenet és minden párbeszéd ennek a követelésnek az igénye alatt született volna meg ebben a regényben. Az író be akarta mutatni a kort, az akkori magyar sorsot, akkori szándékokat és jellemeket, a magyar életet a tatárjárás évtizedében. Ez a feladat nemcsak regényírói, hanem kissé tudományos is. Kodolányi vállalta a tudományos

¹ Uehli, i. m. 231. l.

Katalin Huszár 1937. ápr., 4. sz.
223 - 226

kutatás szükségét is, széles és alapos történeti és nyelvészeti tanulmányokat végzett, hogy alakjai lehetőleg ne olyanok legyenek, ahogyan mai író elképzelheti őket, hanem olyanok, megközelítőleg olyanok, amilyenek lehettek. *A vas fia* megírásában mintha kétféle szempont vezetne volna; az egyik: hűség a valósághoz és történethez, a másik: hűség a problémákhoz, amelyek abban az időben problémák voltak.

Az első kérdés: milyennek látja a magyar középkort az író? Középkor-rajza szögesen másféle, mint Gárdonyié volt, vagy mint Makkai Sándoré. Gárdonyi egy szentimentális figurán keresztül próbálta láttatni a kort, Makkai Sándor a királyon, hadvezéreken és főembereken keresztül. Kodolányi paraszton keresztül próbálja megmutatni, egy térítő barátan keresztül, kisebb, tehát korhoz illőbb alakokon át. Nem véletlen, hogy könyvének elolvasása után a kunokat térítő barátokra jobban emlékezik az olvasó, mint a szintén szereplő országló püspökökre, és néhány kisebb kun vitézre jobban, mint Kötényre. Kodolányinak ez a látásmódja, mely az egész társadalmat és nemcsak annak vezetőit és urait akarja befogni a maga látókörébe, határozza meg középkor-szemléletét. Egy durva, kissé még barbár népet rajzol a fejlődés különféle fokain, a kereszténység különféle hatásai alatt. Ez a nép nem szelíd, mint Gárdonyi szerzetesei, hanem komor, kemény és zord alakokból áll össze. A térítő barát, aki különben a regény egyik legremekebb figurája és az egyik legjobbra sikerült személyi megjelenítője a középkori magyar kereszténységnek, goromba és simogató, korholó és atyáskodó egyszerre. A renitens és nehezen keresztényedő kunokat «édes, disznó kipszák kutyáimnak» szólongatja, gyógyítja őket, prédikál nekik és ide-oda kóborol közöttük. Egészen szentferenci alak. Ahogyan a haldokló öreg pogányt meg akarja téríteni, olyan plasztikus jelenet és olyan valódi párbeszéd, amilyent Móricz Zsigmondon kívül aligha tudna más is írni mai írónk közül.

Az a középkor, amelyet Kodolányi rajzol, hogy építészeti példával éljünk, nem olyan, mint a kései gótikus templomok. Nem cizellált, hanem merev. Figurái nem elrajzoltan szellemiek, hanem testesen földiek. Illőek azokhoz az emlékekhez, melyek az Árpád-korból fennmaradtak, a megtermett románstílusú tornyokhoz, a zsámbéki romhoz. A mongolokról is egészen más képet ad, mint az eddigi írók. Nem próbálja idegen szempontok szerint ítélni és elítélni őket, egyszerűen megrajzolja ezt a hatalmasan előretörő ázsiai népet, harag és elfogultság nélkül, sokkal értőbben, mint általában szokásos volt nálunk. Mongoljai valóságos lények, nem kutyafejű tatárok, ördögfiak, hanem egyszerűen keletről nyugatra hullámozó, áradó nép. Reális korszemléletről tesz tanulságot, mikor a befejező rész ormánsági jeleneteiben a parasztok, akik ott nem érezték a tatárjárás ostorcsapásait, alig is hiszik el, hogy keresztül zúdult hazájukon. Hiszen ők azokon a vidékeken nyugodtan művelhették a földjeiket, járhattak a templomukba, a mohi csata csak kőszá hír volt számukra. Általánosságban egész látása nagyon reális, minden páthoz és póz nélküli, nem terheli szereplőit olyan honfibúval, ami akkoriban bajosan foghatta el őket. Nincsenek a könyvében prófétai figurák, akik előre tisztában vannak azzal, hogy milyen kihatásokkal fog járni a magyarságra a mongolok győzelme, hősei nem úgy látják a történetet, mintha történelem lenne, hanem úgy, mint a jelent. Ez tulajdonképpen magától értetődő lenne történeti regényben, de sajnos, legtöbbször, nem magától értetődő történeti regényírónk számára. Nálunk legtöbbször díszmagyarban vonulnak ki a királyok és főurak az ellenség ellen, lehetőleg «hadvész-ülte képpel». Kodolányi tudatosan szembeszáll ezzel a hamis romantikával. Nem aknázza ki a széles harcfeirások kínálkozó lehetőségeit. Maga a mohi csata is csak néhány oldalt foglal el könyvében. Nem azt mondja el, amit mások sokszor elmondtak már, hogy miként folyt le a csata vagy kik voltak a balszárnyon. Csak néhány fogoly magyar, hentereg összekötözve Batu tábora mögött, órei között egy gödörben. Hallják a magyar kürtöket és a mongolok tülkeit. Ezekből az összevissza, hol itt, hol ott

felmerülő hangokból kísértik meg maguk elé állítani a csata menetét. Féktelenül izgalmas része ez a könyvnek, sokkal izgalmasabb és sokkal plasztikusabb, sokkal érzékeltetőbb és sokkal többet mond, mintha a szerző megrajzolta volna magát a csatát.

Ugyancsak a kor iránti hűség készítette a szerzőt arra a páratlan erőfeszítésre, amelynek eredménye a könyv nyelve. Kodolányi, hogy a kort megjelenítse, egészen külön nyelvet alkotott. Természetesen nem archaizál a szónak szorosan vett értelmében, hiszen a XIII. századi magyar nyelvet képtelenség rekonstruálni. Archaizálása nem filológiai, hanem hangulati. A népnyelvből megpróbált egy olyan nyelvet teremteni, mely visszatükrözheti valamennyire a magyar középkor hangulatát és magyar beszédének ízét. Igaz, hogy ezt a nyelvet Kodolányi az olvasó kényelmére való tekintet nélkül használja, de bizonyos, hogy ez a nyelv olyan stílusbravuroskodásra adott alkalmat, amilyen Laczkó Géza *Német maszlag — török áfium* című regénye óta példátlan a magyar irodalomban. Hogy néhány jellemzőt említsünk: ezen a kissé archaizáló népi nyelven érzékelteti a kun és a magyar nyelv közötti különbséget, ezen a nyelven érzékelteti, hogy egy kínai miként beszél hibásan és selypítve mongolul. Persze valószínűtlen, hogy ezek a próbálkozások fednék a tényleges akkori nyelvet, de bizonyos, hogy külön hangulatukkal, amelybe az olvasó, aki a könyv minden értékét élvezni akarja, szinte bele kell rágja magát, egy külön világot teremt, sajátos atmoszférát, amely legalább annyira távol esik a mátlól visszafelé az időben, mint maga a középkor.

Kodolányi új regénye nem könnyű olvasmány, a történés epikai szélességgel és lassúsággal folyik, a regény cselekménye szétágazó és bonyolult. Szerkezeti hibákat bizonyára rá lehet olvasni, de kétségtelen az is, hogy *A vas fiai* az utolsó esztendő egyik legnagyobb műve, ritka erőfeszítés és teljesítmény, kiemelkedő állomás magának az írónak pályafutásában is.

AZ ÚT, amelyen Kodolányi János idáig eljutott, sok kisebb regényen keresztül vezet. Sorkezdő gyöngébb regényeit, mint a *Tavaszi fagy* és a *Futótűz*, követő frásai mind egy kissé az Ormánság levegőjében születtek. Minden fró munkái mögött ott áll egy táj, ez a táj Kodolányi Jánosnál a szülőföld, a «kirepítő fészkek», a dús fűzfákkal teli gazdag vidék a Dráva és Feketevíz között, ahol fehérben gyászol a nép és biklában járnak az asszonyok. Ahol ma már egyre kevesebb a gyerek és több az öregember, ahol fogynak a falvak és gazdag művészetű ruhákban haldokolnak az egykés családok. Ez a táj otthona maradt Kodolányinak, az íróknak, akkor is, mikor Kodolányi, az ember, elkerült már onnan. A szülőföld útravalója az író számára kettős volt. Az egyik: a gyermekkor, az úriházban, de parasztgyerekekkel töltött gyermekkor egyéni élményei. A másik: az ormánsági parasztság élménye. E két élménycsoport szerint különíthetők el egymástól körülbelül összes eddigi regényei. *A Feketevíz* és a *Szakadékok* a gyermek «nemszeretem úri otthonáról» beszélnek, melyből kivágyakozik, a Feketevízben a parasztgyerekek, a *Szakadékokban* a falu felé. *A Börtön*, a *Szép Zsuzska*, a *Sötétség* és körülbelül összes novellái arról a parasztságról beszélnek, amelyhez Kodolányi közel érezte magát, akár mai regényt írt, akár történetit. A két csoport közül a paraszttárgyú és paraszthősű regényei azok, amelyek — bármilyen jó írások legyenek is akár a Feketevíz, akár a *Szakadékok* — az író arcáról, stílusáról és mondanivalójáról többet mondanak. Sokban az elődökétől szögesen különböző parasztlátást reprezentálnak és egészen *A vas fiai* megjelenéséig ez az újfajta parasztlátás volt a legjellemzőbb Kodolányi Jánosra.

Arany Jánosnál olvasunk a parasztról, aki, mikor elverte a vetését a jég, keserűségében és istenkáromló dühében maga állott neki, hogy a jégveréstől meg hagyott hajtásokat cséphadaróval szétverje. Valami ilyen fogalmazású elvakultsággal: «Ha már Isten pusztított a földemen, pusztítok én is». Ha irodalmi példát keresünk Kodolányi parasztlátására, ez a példa a legtalálób,

ez a keserű és elszánt dühös paraszti arc, ez az önmagát emésztő paraszti jellem. Kodolányi parasztregényeiben jórészt ilyenfajta figurákat rajzolt és ezzel szándékkal, vagy öntudatlanul sokkal realisabb paraszti jellemvonásokra tapintott rá, mint az előtte járók többnyire inkább «népies», mint «népi» irodalmunkban. A *Börtön* című regényének hőse egy kuporgató, gyűjtögető, vagyonőrző paraszt, levegője a veszekedés, mozgó ereje az indulat. A *Szép Zsuzska* egy szinte népmesei, balladás figurát rajzol meg hősnőjeként, a *Sötétség* az egykéről szól és témája egy magzatelhajtás. Nem vidámító és nem a parasztélet sötét színeit letakaró frás egyik sem, Kodolányi éppen ezeket a sötét színeket emeli ki és húzza alá. Békültrebb és kevésbé keserű írások csak a novellái közül találhatók, a *Küszöb* című kötetében. E novellák közül sok a remekmű magaságáig emelkedik, így *József, az ács*, a novella a két hazulról elkódorgó gyermekről és a többiek.

Ha etikai szempontból bírálja az ember Kodolányi írásait, kétféle ítéletre juthat. Ha az lenne erkölcsös író, aki jótékonyan letakarja a bűnt, akkor el kellene ítélni. De az igazán értékes és igazán katolikus ítélezési szempont szerint, mely szerint etikus író az, aki megírja a bűnt is, de etikus alapon írja meg, — Kodolányit erkölcsös írónak kell elismernünk. Kétségtelen, hogy írásai nem zárdalektürök, kétségtelen, hogy parasztjai szabadszájúak és káromkodnak, de kétségtelen az is, hogy az igazi és nem elszentimentalizált parasztok szintén szabadszájúak és szintén káromkodnak. Az pedig nem vitatható el, hogy Kodolányi minden írása mögött megbújik az erkölcsi célzat. Olyan író, aki nem stílusában, hanem témaválasztásában etikus. Minden parasztregénye egy-egy erkölcsi ferdeség paraszti megjelenését hozza. A *Börtön* a «földhözragadt» paraszt materializmusát mutatja meg és azt a levegőt, amelyet ez a fukar, vagyonára vigyázó paraszt maga körül teremt. A *Sötétség* egyenesen irodalmi formájú vádbeszéd az egyke ellen. Kodolányi erkölcsi mértékének milyensége legjobban talán ennek a nagyobb novellájának az atmoszférájában tükröződik. A legsötétebb és legrealisabb színekkel ábrázolja, hogyan pusztítja el az egykés falu a fiatal anyát a magzatelhajtással, mikor az anya második gyermekét is világra akarja hozni. Démonian kegyetlen és sötét frás, de — és itt felel meg az etikai követelménynek Kodolányi János — szükségesen és leleplezően az. E novella megjelenése után éppen katolikus részről hangzott el az a vélemény, hogy meg kellene vétetni valamennyi népkönyvtár számára. Megjelenítő erejével, keserű és kíméletlen valóságábrázolásával sokkal hatékonyabb vádbeszéd az egyke ellen, mint bármely unalmas intelem.

Ha az író a valóságot a maga realitásában és a maga sötétségében ábrázolja, annak mindig meglehet a magasabb célja is. Ahogy az értékes katolikus íróknál, például Mauriacnál is így van. Mert jó könyvben nem az író prédikál, hanem a könyv maga prédikáció. Kodolányi a kevés magyar író közé tartozik, akik vállalják a problémákat. Szinte minden írása egy lelkiismeretes felfedező cselekedet és egy cél szolgálatában áll. Ez a cél a magyarság érdekében való.

Az az értékelési szempont, amely sokszor célzatos igazságtalansággal és megtévesztő szándékkal akarja baloldali és jobboldali írókra elkülöníteni a magyar frás művelőit, Kodolányi Jánosban nem találhat megkapaszkodási alapot. Lehet szó arról — mi is tudnánk példákat felhozni —, hogy eszközeivel olykor átlépi a kellő határokat, de írásai a magyarság szolgálatára rendelt írások s ha nem is katolikusok a szó világnézeti értelmében, lelkiismeretesek a szó katolikus értelmében. Minden írásában a magyar létkérdések, a magyar hibák, bűnök és esettségük tükröződnek. Nemcsak az irodalmi életben, hanem a szellemi életben is van és lesz hatásuk.

Kodolányi János:

Arivi Järventaus írópap, akinek három magyar történeti tárgyú darabja jelent meg Finnországban

Keravában vagyunk, Arvi Järventaus írópap hóval lepelt parókiáján. A vén fák s az alvó orgonabokrok fehérbe öltöztek, végtelen csend van köröskörül, a kályhákban duruzsol a tűz. A pap dolgozószobájában piros és sárga szőnyegek, himzett párnák, székekre vetett prémek, a könyvvállványokon finn és magyar cserepek, faragások teszik barátságosan otthonossá s meleggé a hangulatot. Magyaros szőnyegek a falon. Mert ki ne tudná, hogy Järventaus egyike a legőszintébb magyarbarátoknak s hogy annyira magyarnak érzi magát, amennyire finnek? Ezt pedig nemcsak a magyar színek hirdetik, hanem *három magyartárgyú történelmi regénye is*, melyek nagy sikert arattak s több állami díjat hoztak számára, továbbá az is, hogy az idén volt negyedszer Magyarországon, január közepén tért vissza onnét s magával hozta a hejőcsabai barátja és vendéglátó gazdája kislányát, *Holics Imolát is*. A kislány szorgalmasan tanul finnül s magyarul tanítja Järventaust és lányait.

Az író ezenfelül tiszteleti tagja a *Petőfi Társaságnak*, a kormányzó pedig külön kiüntetésben részesítette azért az ernyedetlen munkáért, amit hosszú évek óta a *finn magyar baráti kapcsolatok* megerősítése körül szerzett.

A legutóbbi napokig elnöke volt a Finn-Magyar Egyesületnek is. Hogy miért csak volt s miért éppen a legutóbbi időkig, annak igen szomorú okai vannak, de ezekről egyelőre ne beszéljünk. Tény, hogy az egyesület legkitűnőbb tagjai várva-várják Hóman Bálint kultuszminiszter látogatását, hogy kikérjék véleményét és tanácsát a finn-magyar kulturális kapcsolatok pillanatnyi zavarainak ügyében.

Järventaus tele van magyarországi emlékekkel. Minden drága, jó megismerését idegenforgalmi propagandánál minden egyesületnél és kulturszerveznél többet használnak, a magyaroknak, azok az élmények, amelyek ennek az őszhajú, kedvesen bohém, rajongóan idealista írópapnak a lelkében — *s így műveiben is* — megmaradnak.

— Csak a magyarok tudnak olyan igazán urak lenni, amilyeneknek őket megismertem s újra és újra megismerem, — meséll, szorgalmasan gyűjtögetve a minduntalan elalvó cigarettát s kék szemével mosolygón tekintve a távolba. — Most például igen nagy öröm ért. Aláírtam azt az ajándékozási szerződést, amely engem *Hejőcsabán egy kis parcellához juttatott*. Csodálkozásomat látva nevet.

— Igen, igen, hidd el, — mondja magyarul. S folytatja: — *Most már van egy kis darab magyar föld a lábam alatt*. Írd meg Magyarországra, hogy boldog ember vagyok, most már valóban magyar vagyok.

Független Újság
(Kolozsvár)

1937. ápr. 3/10.

14. 2. 6.

125/12

A gavalléros ajándékkal Holics Pál kedveskedett régi barátjának, látva azt a mély szeretetet, amely annyiszor Magyarországra vonzotta.

— Ez volt a vágyam, — meséli álmódóva az író — hogy egy kis kunyhóm legyen ott. Hogy a magam kis szobájába húzódhassam meg, ha odautazom. Ez az álom most teljesült. Tavasszal egy kis házat épített Holics Pál, egy szobát, konyhát, kamrát mindössze, de kell-e több az „Isten bohémjének“? Ha pedig én már nagyon öreg leszek s nem mehetek többé Magyarországra, a gyermekeimet mindig odahúzza az a kis ház Hejőcsabán. Így átplántálom beléjük az én magyarbarátságomat. Boldog vagyok barátom, — mondja megint magyarul.

Hát ez valóban finom, nemes és magyaros cselekedet volt.

— Magyarországon én mindig otthon éreztem magamat. Ugy élttem ott, mint az Isten tenyerén — veti közbe megint magyarul. — Az idén például megbetegedtem. Nem komolyan, de néha előfordul, hogy gyengélkedem. Nem vagyok már olyan fiatal, hiába. Be kellett mennem a miskolci Erzsébet-kórházba. Külön szobát kaptam, kitűnő étkezést, nagyszerű ápolást. Néhány napig voltam ott, belekerült volna a dolog napi nyolc pengőbe. Igazán nem sok. De amikor fizetni akartam, az igazgató így szólt:

— *Önnek nem kell fizetnie, író ur.*

— Miért?

— Egy finn irótól, aki annyira szereti a magyarokat, mint ön, nem fogadhatunk el díjat: *Sőt mi magyarok tartozunk önnek.* De ha már olyan szegények vagyunk, hogy nem adhatunk semmit, az a legkevesebb, hogy egy betegágyat ajánljunk fel ingyen ha megbetegszik. Így aztán nem fogadtak el semmit. De nemcsak az igazgató, hanem az ápolónő, a kitűnő Teréz sem fogadott el borraivalót. Meg akartam ajándékozni az ápolásért, igazán úgy bánt velem, mint a rokonával. Hová gondol püspök ur? — mondja megbotránkozva. Püspöknek nevezett és méltóságos volt, mert valamikor a Lappföld szuperintendense voltam. Hiába magyaráztam, hogy nem vagyok püspök, csak lelkes. A szuperintendens püspök s az is marad haláláig, tehát méltóságos ur. *Igy lettem én méltóságos ur Magyarországon.* — mondja ismét magyarul, kedvesen helyesítve a „méltóságost“. Igen, a derék Teréz. Nem fogadott el semmit.

— Könnyű megérteni, miért megyek olyan szívesen Magyarországra, miért vágyódom vissza s miért jövök el onnét oly néha. Az egyszerű emberek is olyan szívből jövően udvariasak, finomak, tapin-

tatosak hozzám. Szeretem őket. Ugy ülnek s pipáznak, olyan megfontoltan s bölcsen beszélnek, mint a mi finn parasztjaink. Hozzájuk nőtt a szívem nagyon. De hallgassd csak, hogy volt a villamoskalauzzal.

Új cigarettára gyujt, nagyot szív belőle s meséli:

— Ezt is meg kell írnod egyszer, hogy mindenki tudja. Naponta villamoson jártam Hejőcsabáról Miskolcra, meg vissza. Mindig ugyanannál a megállónál szálltam le. Egy este fáradtan elbóbiskoltam, a villamos futott, duruzsolt, sötét is volt már. Egyszer csak hozzám lép a kalauz s azt mondja: „*Tessék leszállni, Järventaus ur, megálló.*“. Az a kalauz nemcsak azt tudta, hogy én hol szálllok le, hanem azt is, hogy ki vagyok.

Ujra áll a kellemes élményt, látszik az arcom, hogy nagyon megragadja, újra felmelegszik tőle a szíve.

— Azóta ez a magyar szó: „Megálló“, mindig együtt jelenik meg az emlékezetemben nevémmel. „Järventaus, megálló...“ És ha majd meghalok, a siromra követ állítanak ezzel a felirással: „Järventaus, megálló.“ Igen, ez lesz az utolsó megálló, ott szálllok ki utoljára...

— No, de az még messze van, addig sokszor eljössz még Magyarországra — biztosan.

— Igen, — bólint elábrándozva, — még el akarok menni, az én kis telkemre, az én kis kunyhómba. A saját magyar otthonomba.

JUHÁSZ GYULA

Tegnap este nyolcesztendő önkéntes rabság és a világból való meghasonlott teljes ki-kapcsolódás után, veronállal vetett véget életének Juhász Gyula, a nagy magyar költő. Tízszor kísérelt meg öngyilkosságot, míg most sikerült meghalnia.

A nagy költő Szegeden élt özvegy édesanyjával s az utóbbi időben már senkit sem tűrt meg maga mellett az orvosán kívül, de azzal sem beszélt. Hosszú időn át gyűftötte a csillapítóul rendelt veronált, melyet anyja esténként kis adagokban adott át neki.

Juhász Gyulát Szeged saját halottjának tekinti, holnap délben temetik a kultúrpalota elől.

Arcában is, verseiben is volt valami sámánsterű, valami a varázsló bűvöltségéből. Mindig révült volt egy kissé s még azokban az években is, amikor a melankólia nem vált teljesen úrrá rajta, mintha egy arasznyival a föld felett lépkedett volna. Szemében délibb úszott s a délibb forró, tikkadt csillogása reszketett a versein is.

Ki tudná elfelejteni, ha csak egyetlen versét is olvasta? Halkan, révülten csendültek meg a szavai s kis hullámokban ringtak elő a szavak és rímek, ahogy a délibb bontakozik ki a táj szélén s ölt egyre csillogóbb s titokzatosabb valóság-alakot, ahogy a varázsló ül magányosan és suttogja félig öntudatlanul az álmai legrejtettebb sugárból feltörő igéket. Egyszerű szavakat mondott, amilyen egyszerű képeket mutat a délibb: tájat, búzamezőket, tiszaparti fűzeseket, kútgemeket, egy-egy tévován elsuhanó egyszerű nőalakot, egy-egy csónakot, az alkonyodó napfényben nesztelenül szálló felhőket. De az ő ajkáról leválva, szivremegtető, zsongító zenévé, álommá váltak, megreszketették a szívet s könybeborították a lecsukódó szemet. Az, ami a varázslatot életre hívta, különös, mély, megfoghatatlan magyarság volt.

A magyarság! Nem lehet ezt szokványos szavakkal jellemezni. Ahogy egy-egy szóra rátalált, ahogy elmerengett, ahogy a gondolatait és képelt egymáshoz fűzte, ahogy halkan sajjgó, távoli stipszóként rímekkel és rítmusával megzenésítette, ahogy nézte és látta önmagát és az életet, ahogy, keleti mozdulatlansággal önmagába

merült, az volt a magyarsága. Nagyon-nagyon távolra mutat az ő különös, ma már oly szokatlan egyénisége! Így ülnek a víz partján vén halászok, így dűnnyögnek a pásztorok mellett a világból kitűdött pásztorok, így bolyonganak az Altdő-sik társalanságában hazdilan és névtelen, nyughatatlan lelkek, kimaradva földből, házából, pénzéből, társadalomból, harcából, mindenféle szükségessé és fontos tevékenységből és ambícióból. Honnét indult Nyugatra? Talán a Göbi sivatagból. És mikor jött köztünk modern emberek közé? Talán tízezer évvel ezelőtt. Mit keresett itt? Semmit és senkit, csupán önmagát. Ahogy a japán nézi a maga arcát órákon keresztül egy csésze aranyzöld tea tükreben, ahogy a halász mereng el a Tisza kicsiny vízgyűrűin. Önmagát leste és kereste s elresztette mindazt, ami körülötte volt: a huszadik századot, Szegedet, bardtalt és

rokonalt, szerelmét és pénzt, ottkondt... Végül egészen egyedül maradt s meglátta önmagában a végtelenséget.

Verset Arany Jánosra emlékeztetnek, hűbá szerepel a multjában Ady Endre s a Holnap modern írói csoportja, minden harcával és céljával. Arany összetett idegessége és vibrálts keleti nyugalma, egyszerűsége és a lélek tudattalan rétegebe biztosan markoló komplikáltság, természetes és redlis misztikuma zenél a verseiben. Benne forrott össze a nagyszerű lánc, mely a legősibb nyelvemlékektől a kódexirodalmon, a reformáción, Főrös-marty népdalain, Tompán és Aranyon át Erdélyi Józsefhez vezet s amelyből olyan pompás, acélos keménységgel ugrik ki Pelósi (de utolsó versei már szintén ebbe a nyílegyenes vonalba simulnak), Adyhoz s a Holnap-hoz valójában alig volt köze a személyes bardtságon és elvi egyet-étésen kívül.

Rötszakállas, borongó arcából révülten csillogtak ki apró, keleti szemek, — de néha, szegedi külvárosi kiskocsmákban, parasztok, kocisok, kubikosok között po-harazva, megvillant bennük a sámán ra-vaszka bölcsesége is. Különös, összetett egyéniség volt, csak az egyszerű, a kis-polgártól megvetett helyeket: kurtakoc-mák göcsörtös-füstös szobáit, partszegé-lyeket, csendes, elhagyott idákat sze-relte. És emberben is a savanykás bort kedvelő, meggondoltan beszélgető, bölcsen

keserű kisémmizetteket. Csodálatos Anna-versei is egy kedves, szöke, mindennapi leányalakot villantanak fel.

Meleg szíve együttdobogott a társadalmilag gyengékkel, szegényekkel, elbukottakkal, felfelé nem törekvőkkel. Ebben a mi állítólag rendezett világunkban, a vasalt nadrág, a kecsesen megkötött nyakkendő, az illatos hazudozás és aljasság világában, idegen volt s egyre idegenebb lett. Megtagadta ezt a világot s teljesen bezárkózott önmagába. A végső konzekvenciát le kellett vonnia. Tízszor vonta le, tízedszer sikerült.

Nyolc éve élő halott volt, — mondják. Nem így van. Nyolc éve élt kísértetiesen intenzív életet önmagába zárkózva s megtagadva mindent, ami kívül van. Nyolc éven át mérült bele a legnagyobb tilokba, saját lelkébe. Mint valami távolkeleti kolostor lámdja a pusztában, évezredek, omiladoró kőfalak között. Vajjon ki látott olyan mélyre, mint ő? Nem, ezeket a mélységeket már nem lehetett kimondani, ezekhez képest szálnalmas kakasviadal és majomkodás volt minden, amit számára az emberek világa nyújthatott. Ebben a mélységben már eggyéforr a táj, a növények, az állatok s az emberi lélek leglényegének élete. Ő már csak undorodni tudott azon, amit maga körül látott, undorodni és — elmenni...

»Milyen volt szeme kékje, nem tudom már... Milyen volt szökesége, nem tudom már... Csak azt tudom, hogy szökek a mezők...« — duruzsolt egyik Anna-verseiben. Ő már az ég kékjén, a mező szökeségén keresztül látta a szerelmét is, maga a redtis alak elringott az állatok hullámain. Most utána ment ő is.

Kodolányi János

Magyarország 1937. ápr. 8.
78. n. 7.

1937. ápr. 8.

183

Kodolányi János a Pogánytűzről

A Nemzeti Színházban megkezdtek a próbákat *Kodolányi János Pogánytűz* című művéből. A szerző az újdonságról a következőket mondta:

— Darabom a XI. században játszódik, de azért korántsem a néle nagyképe, kórnusos játék, amiből minduntalan kitér az ember, hogy »történelem«. Igaz, hogy Endre és Levénta (akit Levente néven ismer a közvélemény), Vata segítségével fellázad Péter király s a németek ellen, de, hogy így mondjam, ez csak véletlen. Mert nem a »pogányságon« van a hangsúly, hanem Levénta bosszúvágyán és különös szerelmén egy német leány iránt, már pedig a modern ember is érez bosszút és szerelmet... Hogy mi játszódik le Levénta lelkében, amikor apja haláláért bosszút áll és szerelme tárgyával is tragikus körülmények között találkozik, az a darab lényege. És azt is szeretném hangsúlyozni, hogy bár komoly dolgokról van szó a darabomban, korántsem esőt, vagy zordon. Igaz, egy-két halál történik benne, de vannak vidám jelenetek is, főképp egy érdekes paraszt-pap figurája körül:

— Nagyon örülök a szereposztásának. Levénta szerepét Timár József játssza. Mondhatom, igen komplikált feladatot kapott: hősi figurát játszik, aki pogány a bosszúvágyban, de keresztény a szerelemben. Endre szerepét Abonyi Géza vállalta, Vataét, ezét a nyers, ösztönös, ravasz pogányét Kürti József. Az egyetlen női szerep Szörényi Évák, s az előkelő német kisasszony, aki szemtől-szemben áll Levéntával. Hosszu Zoltán a furcsa papot játssza, egy kismizett öreg nemzetséglőt pedig Bartos Gyula. Igen szép szerep jutott Pethe Sándornak, — kobozt játszik s régi regósénekeket énekel. De rengeteg szerep van a darabban! Nehéz felsorolni...

— A régi, szép kísérőzenével Tóth Dénes bizonyosan sikert arat. Ez a vérforraló, hol harcias, hol érzéki, hol megemelkedetten vallásos muzsika nekem annyira tetszik, hogy úgy érzem: már ezért is érdemes volt megírnom a darabot. A játékmesterem Táray, — nem sokat zaklatom munkájában!

Megyarország

1937. ápr. 8.

J. K. K.

Felelős szemmel

Lehet a pillanatnyi szórakozás kedvéért utazni és lehet felelős szemmel utazni. Kodolányi János, a kitűnő regényíró, amikor Finnország ragyogó tájait és otthonias városait járja, érzi az utazó felelősségét. A magyar utazónak kettős az a felelőssége. „Saját személyében” felelős idegenben „mindazért, ami Magyarországon történik vagy nem történik”. De felelősnek kell éreznie magát azért is, hogy a külföldön tapasztalt jót igyekezzék hazai földre, hazai társadalomba átültetni.

Kodolányinak *Cserépfalvi*-kiadásban most megjelent *„Suomi, a csend országa”* című útirajza nem a látszatok Finnországot másolgatja, hanem a finn népcsoven leglelkét markolja együvé egyetlen költői, derűs, feledhetetlen képben. Mint egy megvalósult vágyalom, mosolyog felénk a rokon finn nép *parasztdemokráciája*, hogy követésre csábítson azon az úton, amely a kifejezett népi kulturához, a szociális gondoskodás felelősségéhez, a megnyugtató béke és élő szabadság harmónikus, egészséges életűteméhez vezet.

Finnországban „a napszámbekek körülbelül a négyszeresét teszik a magyarországi napszámoknak. A képzett szakmunkás és... egy átlagos tisztviselő fizetése között alig van lényegesebb differencia”, pedig az élelmiszerek és ipari cikkek ára egyaránt alacsony. A szellemi irányítást és a közigazgatást a népből eredő és népi gyökereitől el nem szakadó középosztály végzi a „szellemi erők... a praktikus életben oldódnak föl”. A realitásokat alakítják és nem égnek el puszta vágyak és álmok területén.” A szocializmus nem megvetett ábránd, hanem a társadalom izmait mozgató és véredényeit egyre inkább megtöltő, friss valóság.

... Fajrokonok — és mégis milyen gyötrelmesen távol vagyunk tőlük!...

(ky.)

Népszava 1977. ápr. 11.
82. sz. 10.

1937. épr. 18.

BABONA

Irtá:
Kodoldnyi
János

Kodoldnyi János

Vagy másfél évvel ezelőtt, amikor történelmi regényemen dolgoztam, egyik barátom meglátogatott. Az illető nagyon közel áll a Nemzeti Színháshoz, ezért nyomban színházi kérdésekre terelődött a szó. Szemrehányóan kérdezte:

— *Miért nem írsz már drámaírt?*

A jó tokaji boroska mellett, melyet barátom különösen kedvel, kifejtettem neki csodálatos viszonyomat a színháshoz.

— Hallottál már róla, hogy évekkel ezelőtt Faludi Jenő felazóllására írtam egy darabot. Nagy reményeket fűztem hozzá, mert igen kitűnő írók nagyon jónak találták. Ma is őrzöm hozzáam írt dicséret leveleiket. A darabot az *Unió* vásárolta meg előadásra a napokidején. Nos, az *Unió* megbukott. Esután az *Új Színház* akarta előadni. Erre az *Új Színház* is megbukott. Felvettem a darabomat, mire találkoztam Alapi Nándorral, a *Kamaraszínház* igazgatójával. Elkérte, megvette. Az előadás előtt a *Kamaraszínház* megbukott. Minthogy igen babonás ember vagyok (nem hiába születtem 13-án és pénteken), most már a darabomat végkép felvettem s elhatároztam, hogy lemondok a színpadról.

Barátom jót nevetett, a boroska azonban egyre jobban megoldotta a nyelvünket s észre sem vettem, máris lelkeesen fejtegettem *egy új darab témáját*. Barátom ugyanúgy fellelkesült, mint én.

— *Gyere, diktáld, én majd gépelem!*

Gyönyörű nyári este volt... Es mit tesz a hirtelen Barátom frögöghetett, én meg lediktáltam neki új darabom vázlatát. Mire elkészültünk a munkával, hajnali két óra volt. Barátom hátsó aludt. Reggel korán bevitte a vázlatot Németh Antalnak, a Nemzeti Színház igazgatójának. Néhány nappal később már hozzá is fogtam a munkához.

De ugyanilyen fantasztikus módon jutottam nagyszerű zenéi kísérethez. Az *Operaház* egyik irodájában véletlenül összeakadtam Tóth Dénes zeneszerzővel. Addig tán mindössze egyszer találkoztunk futólag.

— *Mondja, uram, nem írna zenét a darabomhoz?* — kérdeztem.

— *Hogyne írnék! Miről szól a darab?*

— *Kísérjen el, majd elmondom.*

Az uccán sebtében elmondtam a darabom témáját. Tóth Dénes arca sugárzott az örömtől.

— *Barátom, erre vártam! Szervusz!*

— *Szervusz!*

Összeültekünk.

Most folynak a próbák. Szórtani: *Eva, Abonyi, Timár, Gál Gyula, Hosszú Zoltán, Kürti, Bartos, Péter, Kovács Károly, Nagy Adorján* s még egész sereg lelkes színész teremti életre a *Pogány* tüz alakjait. Boldog vagyok természetesen, de nem drukkolok. Sohasem drukoltam nagy pillanatokban.

Még valamit: korábbi ominózus darabomat időközben elfogadta *Somogyi Gyula* a *Belkén* téri *Színház* számára, ő is megbukott! *Mit te gyek babonás!*

Est 1937.

épr. 18. 87. sz. 6.

K Ö N Y V E K

KODOLÁNYI JÁNOS: SUOMI A CSEND ORSZAGA

Pár éve Münchenben hangversenyt hallgattam. „Die nordische Seele in Liedern“ — hangzott a némileg propagandajellegű cím. És egyszerre az izlandi és skandináv dallamok között rokon melódia csendült fel. Az énekesnő finn dalokat énekelt. Így lett az estélynek az általános mellett külön mondanivalója is számunkra. Lám, a németek nem vonakodnak attól, hogy bevegyék a sok árja közé a szőke finneket is. Minálunk viszont minden olyan megnyilatkozás, mely a finnekkel való testvériséget vállalta volna, olyan hermetikusan el volt zárva a magyarság szívének közvéleményétől, mintha csakugyan erőszakos mese lenne a „halzsiros atyafiakkal“ a rokonság. Nem, a komoly tudományos munka és Vikár nagyszerű Kalevala fordítása sem tudtak hosszú ideig érzelmi kapcsolatot kifejleszteni.

Ezért tölt el a lehetőségek egyre izgatóbb örömeivel, amikor azon írók sorából, akik a legelőbb magyar irodalmat jelentik, egymásután állanak ki a finn testvériség propagálására. Gulyás Pál Kalevala-tanulmánya a nemzetel egyidős metafizikus őstalajon végzett mélyfúrásokat, Kodolányi útirajza a mostani országot ábrázolja.

Germán vagy magyar? — kérdezzük benső szorongással, amikor a finn élet belső higiéniájának képe feltáruul előttünk. Az egész csodálatos berendezkedés

mintha a germán polgári eszmék megvalósulását sugalmazná. A „csend országában“ van valami német pedantériára emlékeztető rend. Kodolányi könyve a finn nemzetiségi kérdés, a svéd kérdés tárgyalásánál megadja a feleletet. Ez a nép nem dolgozik a nehéz német csizma imperializmusával. Ugyanazt a humanizmust érezzük benne, ami már a Kalevala rúnóit átítatja. Nem kellett imperializmust teremtenie, hogy érvényesítse jogait az „ezer tő országához“, nem kellett romantikát teremtenie, hogy visszameneküljön a természetbe. Mert soha nem szakadt el tőle: lelkében ott zúgtak mindig az északi erdők és levegője a csend volt, amelyet Kodolányi olyan megkapóan és találóan vesz be könyvének címébe.

Általában a könyvnek más a levegője, mint a többi „örjáratnak“. Nem úszik felette az öregedő kultúrák felhője. Az utolsó kép a napsugárban úszó Suomi, az első a könyv megpillantásakor feltűnő címlap égszínkébe habzó tenger-csendjének sirályos költészete. Megérkezünk és eltávozzunk, közben az íróval együtt meglátogatunk és megismerünk néhány embert, utazásokat teszünk, ünnepélyeken veszünk részt. Az időrendet csupán sejtjük, de nem is fontos, mert Kodolányi legtöbb helyen essay-szerűen előadott mondanivalója a lényeges.

Mert túl az időtlenség gyermeki zavartalanságán, melyben ez a boldognak látszó népet megrajzoló útleírás lélekláz, íróját

állandóan kísérti a magával vitt ország. Tudja és komolyan veszi azt a tényt, hogy a vándorló egyúttal mindig egy személyben jelenti saját országát és népét. Állandóan össze kell hasonlítania, ami folyton széttöri a boldogság kristályát. Kultúráról, civilizációról, népgondozásról, cselédekről, hivatali munkáról, társasági érintkezésről, szerelemről, tudományos szabadságról, irodalmi életről, népfőiskolákról, múzeumokról írva mindig a mi állapotaink jutnak eszébe. Nem leplezi a finn szociálisták elégedetlenségét és éles hangját sem, de általában mégis ő szégyenkezik, ha szóba kerül annak a népnek belső berendezkedése, melyről ott azt tanítják, hogy a rokonságból ő jutott el a kultúra legmagasabb fokára.

Egy helyütt sajnálkozik rajta, hogy mennyire nem jut el hozzánk a diszkrétiszavú finn idegenforgalmi propaganda. Végso szavában Kodolányi műve is az, de nem a plakátok nagyhangú riktálásával, mely tarka és zagyva garni-szállóvá tesz egy országot felelőtlenül átutazó idegenek számára, hanem a csend szuggesztíójával ébreszt honvágyat a lelkekben szebb tájak felé. Kaland helyett elmélyedést ad.

Vajda Endre

Vajda 1937.

Máj. 5. 77.

321-322.

SZÍNHÁZ

Budapesti színház. A történelmi tárgyú szindarabokban a közönség mai problémák párhuzamait keresi. Ez a törekvés indokolja az utóbbi időkben bemutatott, gyakran fölszínese történelmi drámák sikerét is. De mi történik abban az esetben, amikor a közönség nagyrésze nem ismeri saját problémáit és saját történelmét? Amikor a drámaíró a közönség téves történelmi- és társadalom-szemléletét helyes irányba akarja igazítani? Értetlenség fogadja s talán csak esztendők múltán derül ki, hogy a bemutatott dráma egy új történelmi és társadalmi tudat kialakításának elősegítője volt.

Kodolányi János Pogány tűz című drámáját bemutatta a Nemzeti Színház. Elismerést érdemel érte. A dráma becsületes és hozzáértő író munkája, a nemzeti és történelmi tárgyú keresztül a magyarság ma is égető problémáit tárja föl, az előadásban néhány színész remekelt. Mégis támadások érték a szerzőt, a színházat, a színészeket egyaránt. A közönség nagyrésze pedig élvezte a jelenetek drámai erejét, a színészek játékát, de minthogy a dráma

művészi síkon történelemhű alakjaiban nem ismert rá a félrevelt köztudatban élő hamis papirosfigurákra, fajta és idegenség, pogányság és kereszténység, hagyomány és haladás, Kelet és Nyugat drámai összeütközésében és megbékülésében sem döbent rá saját, eleven sorsára. Meggyőződésünk, hogy az értetlenekkel és a gáncsolókkal szemben az idő Kodolányit igazolja.

A Pogány tűz a XI. században játszódik. Pétör király elszedi a honfoglaló nemzetségek földjét és idegen uraknak és papoknak, teutonoknak és latinoknak adományozza. A pogány Vata fölláztatja a sanyargatott népet a keresztény idegenek ellen. A lázadókhöz csatlakoznak a száműzetésből visszatért Árpádfiak, a megvakított Vászoly gyermekei: a keresztény Endre és a pogány Levénta. Megfosztják trónjától Pétört és megvakítják, mint István Vászolyt. Az országot két részre osztják, nyugat Endréé, kelet Levéntáé. Vata az egész országban ki akarja irtani a kereszténységet és egyesíteni akarja a két országrészt a pogány Levénta uralkodása alatt. De a Dunántúl a kereszténység mellett dönt. Levénta rádöbben Endre igazságára, aki az idegenek és a pogányságnak egyaránt ellensége s aki összeforrasztja Ázsiát és Európát, a magyarságot a kereszténységgel, a hagyományt a haladással. Lemond a trónról Endre javára és visszavonul birtokára, ahol Vata »arulásáért« megöli.

Kodolányi alakjai nemcsak egyéni sorsok megelevenítői, hanem eszmék, jelképek is egyben. Pétör az idegenség, nyugati kereszténység mezébe burkolódzó kizsákmányolás. Vata a merev hagyományhűség. Endre az európai magyarság. Levénta Ady »komp-ország«-ának lelke: Ázsiától nem bír elszakadni, Európában nem tud élni. A Pogány tűz tulajdonképpen Levénta tragédiája, akinek sorsa intő példa a mai magyarság számára, amely elveszhet, ha nem Endre útját követi.

Kodolányi művének legfőbb erőssége a becsületes, tántoríthatatlan írói szándék, a problémák bátor megragadása és a lényegbevigó, tiszta történelem-szemlélet. De esztétikai értékekben is gazdag ez a dráma. Lehet, hogy az akadémikus

dramaturgia egyes mozzanatokban lehet kivetnivalót. Én azonban nem a kívülálló hidegségével, hanem a magyar sorskérdésekkel birkozó gyakorlati színházi ember szemével néztem az előadást. Engem az első jelenet, a földjüket védelmező parasztok és az idegen urak összecepása rendített meg és ettől kezdve biztos vonalvezetésű, robbanásig feszült jelenetek és kiélezett, tömör párbeszéd sorozatát éltem végig, egyenien és jól megmintázott alakok cselekvéseit figyeltem, izes, költői magyar beszédet hallgattam, egyszerűen kaptam egy telemaroknyit abból, amit olyan sóvárogva és legtöbbször olyan hiába keresek a színpadon: megrázó és megtisztító művészi élményt.

Egyes szereplők játékaról külön kell szólnom. Elsősorban Bartos Gyuláról, aki az egyik nemzetségfő szerepében feledhetetlen alakítást nyújt. Tekintete, hangejtése, fejvete, járása, minden mozdulata: az ősi és örök magyarság. Élő cáfolata a színművészet területén is terjeszkedő divatos anyagelvű fajelméletnek. Bartos zsidó származású. De családja emberöltők óta Szegeden él és magabaszívta a Tiszavidék szellemiségét. Ezt a szellemiséget eleveníti meg emberi és színészi magatartása. A közös sorsvállalás, a történelmi tudat erősebb a származásánál. Timár Levénta szerepében remekel. Egyszerűsége, tömörjelenetű játéka magávalragadó. Abonyi Géza (Endre) játékból sugárzott az intelligencia és a meggyőző méréklet. Kürti József (Vata) egytöbbször faragot alakjában teljesen egybeforrott a szerep és a színész. Kovács Károly a szinte patológikus Pétör szerepében eddigi legjobb alakítását nyújtotta.

A rendezés a főszereplők beállításával és a párjelenetek kicsiszolásával elsőrendű munkát végzett. A kisebb szereplők mozgatása is biztos kézre vall. A tömegjelenetek azonban gyengék. Fájdalmasan bántó a pogány vigadozás táncjelenete: a táncosnók öltözékének kiáltó anakronizmusa, a stílustalan, modern, mozdulatmotívumok. A játékmesterekben van-e a hiba, hogy a Nemzeti Színház előadásaiban olyan gyakoriak az efajta kisebb-nagyobb, de mindig az összhatást rontó melléfo-

gások? Bármilyen nagyvonalú, egyszerű és értékes a rendezői elgondolás, a kivitelezés egyes részleteinek félrecsúszásai megrendíthetik a különben kitűnő előadás műegészének egyensúlyát. Varga Mátyás diszletei most is stílusosak, korszerűek és ki-fejezők.

A többi színház tiszavirágéletű újdonságairól ezúttal ne essék szó.

Hont Ferenc

Játva 1937.
Máj. 5. n.
154-156.

„POGÁNY TŰZ”

A Nemzeti Színház mai bemutatója

A kitünő író, mint szerző, történelmi tragédiában mutatkozik be. Olyan sok a mondanivalója? Vagy olyan kevés? Aki *Kodolányi* János regényeinek messzi távlatait, közlendőinek nagy bőségét, íróságának mély hitét ismeri, az megérti ezt a formát. Történelemre, drámára nincs itt szükség, csak történelmi drámára. A tegnaptól átnyúló ma menthetetlenül elkalandoznak a vezércikkek készszo-
laimaiban, ha a márt nem fedezné a középkor tekintélye.

Gyűlölet és szeretet, pogányság és kereszténység, sötétség és világosság, szinte világnézeti színek összeesapása ez a vérbosszú, a »szemet szemért« szószerinti értelmében. Levénta Péter kerál szemét kitolatja apja megvakításáért. A legkegyetlenebb shakespearei tragédia is megélné a sok halálos borzalomból. Az írónak lángoló szavai vannak a gyűlöletben és meggyőző ereje a pogány lovagok életrekeltésében. És mellette milyen erőtlen a szeretet hirdetése a színpad apostoli hábjainak szájában. A gyűlölet cselekszik, a szeretet szaval. Remekbe készült acélpengék csapnak össze papírból gyúrt kardokkal. A nagy gonosztevőknek a színpadon is nagyobb jövőjük van. Az író ereje a gyűlölet, a darab gyöngéje a szeretet. A hit pásztorai holdog megadással halnak meg, ajkukon a megbocsátás igéjével. A nagy zsarnok is a nő vértanúságán keresztül akkor találja meg a saját szívét, mikor a bosszú az ő szívét is átszúrja. A szeretet elveszít, a gyűlölet életben tart. S halálában most már ő is megtér és megbocsát.

Csak a szerző nem bocsát meg. A ~~szó~~ zenéje meghazudtolja a szó értelmét. Fellebbezhetetlenségének művészi jogán, minden író a saját szemével látja a világot. Kodolányi gyűlöli az embert, mert az ember gyűlöli, és lenézi, mert megbocsát. Az ő lírája túlzó az események drámáján. Ebben a hasadásban a roppant lendülettel induló darab forrósága lassankint lehül, az ellensélek ereje nem méltó egymáshoz, a harc már nem izgalmas. S marad a gyűlöletnek önmagában élő hatalmas eposza.

Táray Ferenc rendezői mértéktartása megnyugtató tárgyilagossággal kerüli a tüntető kiélezést. Ebben a felfogásban *Timár* József is egyöntetűből való a bosszú tébolyától megszál-
lott gerinces férfi és szerencsére nem beteglelkű, mchó kéjenc. *Szörényi* Éva szép és megható. Viszont *Kürti* József és *Bartos* Gyula amúgy se rövid szerepeiket még meg is toldják egy színpadi lépéssel. *Abonyi* Géza ráto-
zza. *Kovács* Károly pátosznélküliségű őszinte.

(H-6)

Est 1937.
maj. 1. 98. 7. 6

POGÁNYTŰZ

1937. máj. 1. 189

Kodolányi János történelmi tragédiája a Nemzeti Színházban

Magyarország még nem keresztény és már nem pogány. A levegőben már benne zeng a harangok szava és még érzik a pogány bálványok oltáraitól szálló füst. A lelkek is ilyenek lehetnek. Sőt a föld sem tudhatta, ki alá tartozik bizonyosan. Alig, hogy a hódító törzsek megtelepednek a hazában, a »félvér« királynak, Péternek udvarát jelentő latin és német paraziták már vitássá teszik az őstulajdont, belső szolgálataikért kapott donációs leveleikkel. A szokásaiban, érzésében és vagyonában háborgatott nemzet hadrakel az idegenek ellen. Fölégeti és megtisztítja az országot a Dunántúl keresztényeinek és a Tiszakörnyék pogányainak együttes akarata. Pétert, a »velenceit« megvakítják. A teuton kizsákmányolókat legyilkolja. A szabaddá vált trónt elfoglalhatná a két Árpád-vérű herceg, Endre és Levénta úr. Endre meg is áll a trónon. Van benne súly, nyugalom, okosság, szóval az a tulajdonság, amelyet ma kultúrának neveznének. Az öccse azonban, az indulatos és bonyolult lelkiségű Levénta úr a döntő pillanatban elveszti egyensúlyát. A bosszúja befelt, vérszomjas ösztönét megérinti a kereszténység tanáiból áradó bűvös erő. Férfi, aki nem tud hazudni. Érti, hogy nem tudna tovább menni barátaival a pogányok útján. Tehát leteszi a kardot, lemond a harcról és az uralkodásról. Visszavonul szűkebb tulajdonára, ahol a pogány érzések törhetetlen megszemélyesítője, az elkeseredett Vata úr meggyilkolja; mert nem akar romboló végainak vezére lenni.

Férfi darab ez. Amiről szól, férfiak dolga. A szerelomnek mindössze egyetlen, tépelt szála húzódik benne. Jóformán egyetlen jelenet. Az is milyen riasztó, mily kínos és zűrzavaros nemi érzésre mutat. Levénta, a szűz királyfi megmenti, de egyúttal megkorbácsolja Gerolt leányát, a törekeny Kingát. Miért? Az ember törka összeszorul. Miért?!... Az Isten tudja. Ez az a mód, ahogyan szeretik egymást.

A liliomot megkorbácsolják, a »velencei« királyt megvakítják, egész sereg papot és német lovagot hurcolnak a vesztőhelyre, a főhős is fegyver által vész el az utolsó jelenetben. A halál fekete madara vijjogva jár a színen. A külszák mögött szakadatlanul tart a külső zaj, a pogány kurjongatás, a halotti ének, a haldoklók hörgése és sikoltozása. Kodolányi talán nem is tudja, mily veszélyes mesgyén jár. Mert sűrűn megtörténik a színpadon, hogy a túlon-túl sok borzalom hatása hirtelen vissz-

Magyarország 1937.
máj. 1. 98. sz. 9.

szafordul. Hogy a túlfeszített húr elpattan. A néző, aki előbb még részketett, egyszerre elmosolyodik, majd unni kezdi a gyilkosságokat a páthosszal együtt.

De éppen az a »Pogány tűz« nemes anyagának értékpróbája, hogy a hangulati, ficam schol nem fenyeget benne. A szavak forró lávája csakugyan egy izzó lélek szenvedélyes mélyéből tör elő. Szinte azt mernénk mondani, hogy a feszültség nemcsak a cselekedektől van, hanem attól is, amit a szerző érez, de elhallgat, mintha maga előtt sem akarná maradéktalanul kifejezni minden indulatát. Ez a végtelenül nagy hőfokú, belső ingerültség teszi a darabot monumentális hatású vízióvá, amelytől akkor kezd igazán borzongani az ember, amikor már réggen vége az előadásnak.

És van benne még valami, ami megragadja az embert. A tizenegyedik század véres homályából érces, őszinte és harcias hang zeng a jelenkor felé: »a magyar föld a mienk, magyaroké, mi hódítottuk meg, mi szántottuk föl elsőnek, mi akarunk rendelkezni fölötte mindörökké!...«

A Nemzeti Színház együttese *Táray Ferenc* gyakorlott és nyugodt okossága, játékmesteri vezetésével igen érdekes előadásban hozta színre *Kodolányi János* első darabját. *Timár József* kivételes tehetségéhez méltó az erő, ahogyan *Levénta* benső vívódásait ábrázolja. Bölcös és szilárd férfit mutat *Abonyi Géza*. *Kürti József*, aki *Vata* vezér szerepét játssza, a szilaj, pogány bosszúszomj rekedt hangjain kívül valami kora-borizú humor-eret is érint, amellyel még gazdagabbá és erőteljesebbé teszi a figurát. *Kitűnő Gál Gyula*, *Hosszu Zoltán*, *Kövács Károly*, *Nagy Adorján*, *Pethes Sándor*, *Bartos Gyula*, *Garamszeghy Sándor*, valamint rajtuk kívül a férfiak mind, a felsorolhatatlanul sok, apróbb szerepben.

Bájos és rejtélyes *Kinga* volt *Szőrényi Éva*. Amilyen az akkori idők egy boldogtalan keresztény kisasszonya lehetett; vérpatakok fölött szálló galamb. A magyar szolgáló figurájából igazán friss és közvetlenséggel teli alakot csinált *Vándori Margit*.

Tóth Dénes muzsikája bujtogatóan izgalmas, *Varga Mátyás* díszletei érdekesek. A főpróba közönsége érekte, hogy a darab, amelyet végignézett, egy kiváló író tehetségének erőteljes megnyilatkozása. Tartalomban, formában és célkitűzésben tökéletes ellentéte azoknak a színpadi iparcikkeknek, amelyekből tizenkettő tesz ki egy tucatot.

Hunyady Sándor

MAGYARSÁG Színház Zene.film Művészet

Nemzeti Színház: Pogány tűz

Kodolányi János első színpadi művével ismerkedett meg pénteken este a Nemzeti Színház közönsége. A darab a történelmi tragédiák műfajában a magyar kereszténység első évszázadába vezet vissza bennünket, abba a korba, sőt abba a jelenetbe, mikor Gellért püspököt a zendülő pogány magyarok letaszítják a hegyről a Dunába. *Pogány tűz* a darab címe s tárgya a Vata-féle tiszántúli magyarok felkelése a nyugati kereszténység és — mint a szerző mondja: — az idegen teutonok, zsoldosok és talpnyalók ellen. Vata hívja haza Endrét és főképpen Levéntát a két elmenekült Árpád királyfít, hogy a Dunamedencében visszaállítsa Urkon főisten, a bálványok, a táltosok és a fajmagyarság uralmát. Mozgalma lendületes. Siker is ér el, a két testvér letaszítja a trónról a romlott velencei Péter királyt. De nem Levénta lesz a „kerál“, aki még mindig pogány, hanem Endre, aki már keresztény. Vataék rohama a főhatalomért megtörik. Megtörik részben a Dunántúl keresztény törzseinek állásfoglalásán, részben Levénta energiájának kettéroppanásán. Itt a dráma magva, a fiatal Levénta lelkében, ezen a ponton kellene megtudnunk az írótól és a drámaszerkesztőtől, hogy mi volt az a szellemi erő és az a legyőzhetetlen gondolat, amely összetöbözött a keresztittel s amely szilkséggel elbukott. Levénta a német zsoldosok felakasztatása, Péter „kerál“ elkergetése és megvakíttatása után leteszi diadalmas kardját bátyja keresztény trónja elé és önkéntes száműzetésbe megy, ahol Vata még egyszer felkeresi, megszámlaltja és leszámol vele, az áruólval. Leszúrja.

A haldokló Levénta utolsó szavai: Iovon temessetek el, pogány módra! Félreállítását pár pillanattal a leszúrás előtt azal indokolja, hogy ő csak bosszút akart akik apját, Vászolyt (Vazult) megvakították, fülébe ólmot öntöttek és arccal a lófarka felé kötve végeztek ki. Felkelése, lázadása és a pogány magyarság hadba szólítása mellett egyetlenegy érvet tud felhozni: a bosszút. Semmi mást. Miután a bosszú betelt: ő, a pogány félreáll.

Ebből a drámai motiválásból az tűnik ki, hogy az új világ ellen felkelő pogányok eszményképét, Levéntát, a színdarab hőst s az egész ősmagyar berendezkedés képviselőjét pusztán a családi vérbosszú ve-

zette. Egyéni düh és egyéni akció élén sorolja magával Levénta a puzdrás és szilaj magyarokat a megszilárduló kereszt ellen. A dráma, a népek, Istenek, vallások és hagyományok drámája az író kivitelezésében összezsugorodik Levénta elvakult és elszigetelt revansává. Őt csak az elégtétel érdekli: az, hogy kiszurassa ő is Péter király szemelt, megöljön néhány papot és akasztófára huzassa a német zsoldosokat. Más nem hevíti? Ennyi volna az egész pogány tűz?... Aligha. Az író tisztában lehetett azzal, hogy munkája, mint drámai mű, szegényes lesz így, azért nyult hozzá bőven a sok mozgalmas külsőséghöz. Levénta mély és megrendítő küldetés nélkül, drámai akcióba elrejtett hősi hivatás nélkül száll hadba előttünk a kereszténység ellen. Nem a végzet hajtja. Körötte, fölötte és belőle nem bomlik ki a halálra ítélt pogányság félelmetes ereje és elszántasága.

Mi tudjuk és a történelem is tudja, hogy ezek a szabad és rettenthetetlen törzsek miért ragaszkodtak végsőkig a maguk ősi szerkezetéhez. Valószínű, hogy az író is érezte a tárgyban sugárzó világ szépségét. Ezt nem mutatta meg nekünk. Nem az író, hanem csak a história felel továbbra is arra a szomjas kérdésünkre, hogy miképpen is történhetett és miképpen is zajlott le tehát a kereszténység megszilárdítása itt a Duna mentén a hogy a fel-fellobbanó pogány tüzekkel hogyan is

Új Magyarországi
1937. máj. 1.
98. n. 6.

192

végeztek hát apostoli királyaink s a nyugati vasas vitézek, akik a kereszt kolonizációját és civilizációját vadul és vadaknak nézett népek közt hajtották végre. Pedig a színházban az ember nem a történésektől, hanem az alkotó és ihletett írótól vár feleletet, aki a história kész tényeit nem feleresztli, nem illusztrálja és dramatizálja, hanem újjá teremti és mint lenyülvőző és tömör egyéni munkát állítja elénk.

Kodolányi János csak a históriát adja, elég hűen és elevenen feldolgozva. Figyelmét kikerülte *Levénta* egyéni drámájában az az izzó probléma, ami tulajdonképpen a színdarab egyetlen, igazi témája: hogy *Levénta* félrevezette *Vatáékat*, mert a lengyel udvarban őt is megérintette a kereszténység varázsa, ő se százszázalékos pogány már. A kizadó magyarok benne látják a felkelő napot és ő megbolygatott meggyőződéssel vállalja a vezéri szerepet. Őszinte, de csak a véres családi perpatvar erejéig. A nagy ügyet, a népet, nem vállalja. Ez az álnokság, ez a megbolygatott lélek a veszte a pogányságnak s a színdarabból ez sehol se kerül elő.

Szolgáljon mentségül az író számára, hogy ez volt első szárnypróbája a színpadon. Esetleg képességeit is meghaladta az a roppant feladat, amely e téma körül örvényeivel együtt felkavarog, esetleg arra is gondolhatunk, hogy megriadt a pogány mitosztól. Tarthatott a mai idők kézenfekvő gyanusításától is és talán ezért vezényelte ki nyilas, kopjás és fehér táltosos magyarjait ilyen egyéni bosszú végrehajtására. Bár rokonszenvét és kritikáját arányosan megosztotta a keserű pogányok és a megbocsátó keresztények között: az írói tárgyilagosság a pogányok felé nemcsak hogy nem maradéktalan, hanem egyenesen hiányos. Gyenge. Nem tudott belenézni a pogány tűz paraszába. Ezzel szemben a másik oldalon fokozódó loyaltással esik bele a kenetteljes hangba, amely többször a fölösleges magasztalásba csap át. Ezzel megbontja témája két nagy ellenfelének, a kereszténységnek és pogányságnak drámai mérkőzését. Egy hajszál: és már hízogás lesz a dologból.

Részleteiben sokfelé elágazik a darab, ami szintén a kezdő jellegzetes zavara.

De legtöbbször visszatalál a főmederbe. Újat nem mond, hatalmasat nem nyújt. Jelenetel a szabványt követik. Színei borúsak, bőség nélkül, hangja hajlamos a dörögésre, bár nem szaval. Erre ügyel. A lüktető tempót még nem bírja sokáig. Mielőtt lők egyet a cselekményen, előbb magyaráz, kifejt, egymásra rakosgatja ismereteit. Fest és hangol. Nem ismeri a drámának azt a láthatatlan genézisét, amely a csodával határos s legegyszerűbben a virág fésülésével vethető össze. Bemutatkozása nem reménytelen, mert bízni lehet abban, hogy ezután jobban az anyag fölé kerül, derűsebb és fényesebb magasságba.

Ami pedig az előadást illeti, sietve bocssassuk előre, hogy a ropogtatás nem keménység s a felemelt hang nem ézzen-

gés. Zord idők voltak azok, és tény, ami azonban nem sítja ki a színészi felegyelmét. *Táray Ferenc* játékmesteri stílusát átvette és több példányban produkálta *Táray Ferenc* színészi és egyéni stílusát. Nem nyugtalanítóak, hanem ingerültek az emberábrázolások. Pedig *Táray* összemunkája nem is rossz. És örvendetesen uralkodik magán *Timár József*, továbbá *Abonyi Géza*, *Hossai Zoltán*, *Kovács Károly*, *Kürti József* robban. Ténylegesen túlbocsúl. *Bartos Gyula* mozgó sziklatömh. *Gál Gyula* volt Gellért püspök. A benyomás: hamar elillan. *Nagy Adorján*, *Pethes Sándor*, *Garamszeghy Sándor*, a két *Patoky*, *Major*, *Mutány*, *Onodi*, *Apáthy*, *Gabányi*, *Kabók* jellegzetes alakjai a történelmi tragédiának, amelynek *Szörényi Éva* játssza egyetlen jelentős női szerepét. Úgyesen. *Vándory Margit* egy kis belső cseléd. Találók *Varga Mátyás* díszletel. Frissek és hozzák a kort. *Tóth Dénes* zeneszáma odallók. A darab a bemutatató estéjén hatásosnak bizonyult.

Papp Jenő

Pogánytűz

A Nemzeti Színház pénteki bemutatója

Kodolányi János, a kiváló tehetségű regényíró első színdarabja a magyarság vérzivataros történetének egyik legkomorabb fejezetét, a Szent István halála után kitört trónvillongás keresztény-pogány, idegen-magyar ellentétét viszi színpadra s próbálja drámai formába sűríteni, hét lazakötésű kép során. A feladat nem új. Sőt, már-már szinte a konvenció veszedelme fenyegeti a *Bánk bán* óta, annyira *egyformán* véreztek el nehezségein a kísérletezők, akik csaknem valamennyien a *politikai* konfliktus csapdájába estek, ahelyett, hogy *emberi* drámává teljesítették volna a történelmi mult tragikus eseményeit. Kodolányi tragédiának nevezett históriai színműve sem kerül el ezt a végzetes sorsot: kilencztedrésze szavalásban, veszekedésben és gyilkolásban kimerülő *Staatsaction* s talán csak utolsó jelenete izzik át igazi lélek-drámába, mikor a függöny már végleg össze is csapódik fölötte.

A darab velencei Péterrel indul, az idegen zsoldosok hatalmára támaszkodó, erőszakos és igaztalan királlyal, aki kedvelt »teutonjait« a honfoglaló nemzetségek ősi földjéből akarja kielégíteni, mire a jogaikban megsértett, pogányságra még amúgy is hajlamos »magyariek« fellázadnak ellene és az idegen betolakodókban megszemélyesülő kereszténység ellen. A megvakított Vászoly hazatérő fiai, Endre és Levénta, el is űzik a gaz »kerált«, gyűlölt »kajzer« lovagjaival és »kreszttyén« papjaival egyetemben. Helyébe a két Arpád-vér testvér ül, akiket pogány Vata úr támogat a trón megszerzésében. Ugyde a viszály magva csak tovább csirázik, mert Endre Jézus híve, Levénta pedig Ukkon istené. Egyik a kereszténységben, másik a pogányságban látja a magyarság jövődjének zálogát, olyan kemény-makacs meggyőződéssel, hogy ezért akár egymás elpusztítására is készek. Mikor azonban a Dunántúl meghódolt népe Endre mellé áll s a kereszténység győzedelmeskedik, Levénta mégsem ránt kardot bátyja ellen. Onként lemond a trónról és visszavonul, meghasonlottan és meginogva bosszút lihegő pogány hitében.

Mi történt vele? Olyan hűs változáson ment keresztül, amelynek komplikált ezalait itt-ott ugyan látjuk megvillanni, de határozott, világos drámai motíválása felől az író mégis bizonytalanságban tart bennünket. Levénta — a darab hőse és egyetlen plasztikusan formált figurája — csupán a bosszúnak él. Számára mindennél előbbvaló, hogy apja megvakíttatásáért bosszút álljon Péte-

ren s a kreszttyén piepekeken. Míg Vászoly halála bosszulatlan: nőre sem tud pézni. Közben Kinga — az idegen keresztény lovag elfogott leánya — mégsem hagyja illetlen érzékét. Magáévá akarja tenni a szép szüzet, akinek apját és vőlegényét kivégeztette. S mikor Kinga ellenszegül: szadisztikus szerelmi dühében megkorbácsolja őt. Am a leány a szeretet megbocsátó szavaival felel az ütlegekre, ami Levéntát épügy megrendíti, mint később a halálba küldött Gellért püspök atyai áldása. A leányt tehát szabadon engedi, Gellértet viszont megöleti, — ettől kezdve azonban már tele van kínzó kétellyel és sötét tépelődéssel. Mikor aztán Péteren is betelt »szemet szemért« követelő, véres bosszúja: kitér a hátyjával való leszámolás elől. Visszahúzódik szállására s álmodozva hallgatja a kolostorba vonult, érte imádkozó Kingáról kapott híreket. Ezt az érthetetlen félreállást Vata a pogányság elárulásának tekintti. Azért hát felkeresi, számadásra vonja s végül leszúrja Levéntát, majd megsiratja, mint szívében már kereszténnyé fajzott, pogány testvérét.

Ebben az utolsó fordulóban — úgy tetszik — Kodolányi eljutott a három felvonáson keresztül hiába kergetett belső konfliktushoz, az igazi *dráma*hoz. Kár, hogy olyan későn, kifogyva az időből. Mert csak egy pillanat s már vége is. Amit előtte ad: részint vad borzalmak, nyers kegyetlenkedések bántóan rikító halmaza, maga a vértől esepegő *melodráma* iskolai mintája, részint szokványos politikai szónoklatoktól kongó, szakadozott *történelmi revü*, amelyben az író kvalitásai mellett legfeljebb a nyelv ízes-erőteljessége tanuszkodik. Alakjai — a félárnyékban tartott s egyenetlenül, szertelenül, de mégis emberileg mintázott Levénta kivételével — túlságosan egyszerűek. Semmi reliefjük sines. Aki pogány: vad és kegyetlen, aki keresztény: jámbor és kegyetlen, mégha mingyárt magyar is. S különösen az utóbbiak serege lapos és életelen. Vaimi kevéssé meggyőző, színtelenül kegyes szövegeik nem hagynak fenn kétséget aziránt, hogy az író legszemélyesebb rokonszenve melyik oldalon van: az ő pártjánok-e, avagy a garázda, vérszomjas, asszony- és papverő, kreszttyén kerál ellen támadó, igaz Ukkon-fiak pártján? A nyilvánvaló »pártoskodásnak« ez a hamisítatlan magyar formája pedig sohase válik egészszégre — a drámaírónak.

Az előadás kicsit hangos, különben elég jó, leszámítva Péter siralmas »mencküléséte« és az archaizmusokkal való tüntetést. Szereplői csaknem teljes számmal a színház régi gárdájából kerültek ki, *Kürti Józseffel*, *Timár Józseffel*, *Abonyi Gézával*, *Bartos Gyulával*, *Gál Gyulával*, *Pethes Sándorral*, *Szőrényi Évával* és *Vándory Margittal* az élükön. Fejjel magaslott ki közülük *Kürti* monumentális Vataja és *Timár* nemes mértéket tartó Levéntája, kivált az utolsó kép tömör-szük-

szavú, hatalmas zárójelenetében. Ez a rész az előadásban is többet ért az egésznel. Annál kevésbé volt helyén *Kovács Károly* az előzőtt Péter király és *Hosszu Zoltán* a félszázadot »előlegező« franciskánus barát szerepében.

Varga Mátyás diszletei artisztikusak.

Kárpáti Aurél

Pesti Napló 1937. máj. 1.

98. 77. 12-13.

Pogánytűz

Kodolányi János történelmi drámája
a Nemzeti Színházban

Az a Pogánytűz, amelyet Kodolányi János a Nemzeti Színház színpadán gyújt, inkább pogány, mint tűz. Benne feszül a pogányság gyűlölködő ösereje, de a részvét és az emberszeretet melegsége nem fűti át. A Pogánytűz robusztus erejű, keménykötésű, szövegösszavú író tolla alól került ki, de ez az író csak megveti és csak gyűlöli az embert akár keresztény, akár pogány és egyformán megveti a németet, akit utál és a magyart, akit állítólag szeret. Igazán a csúcokra is csak gyűlöletében emelkedik. De mindjárt megtorpan, amikor a szeretet szava csendül meg az ajkán. Kodolányi János még a saját alakjait sem szereti, nem is kívánhatja tehát, hogy a néző alakjaival együtt érezzen és remegő szívdobogással kísérje sorsuknak drámai fordulását.

Kodolányi János utolsó regényében. A vasfiában bizonyosságot tett elhivatottságáról, hogy tolla alatt meglevenedik a már feledésbe merült múlt. A Pogánytűz-ben ez a törekvés halvány kísérlet marad. A kort jól ismeri Kodolányi János és jól ismeri az embert is. De nem ismeri a színpadot, ahol a kor és az emberismeret mellett szükséges a dinamika törvényének ismerete is. Különbben a drámát feszítő pogánytűz elillan a kulisszák mögött. Lángja nem hevít, csak a füstje fojt.

Az Árpádház legérdekesebb sorpillanatát ragadja meg a Pogánytűz, mikor Szent István diadalmas művét nagy veszedelem fenyegeti, mert egyik oldalon Péter király a kereszténység védelme címén töviből irtja a magyarságot, hogy az országot német hűbérré tegye, másik oldalon a pogánylázadás a német befolyással együtt tüzzel-vassal pusztítja a kereszténységet, amelyet a magyarságra nézve végzetesnek tart. Kodolányi hőse a legifjabb árpádházi herceg: Levente, akinek lelkében csak a bosszuvágy ég, hogy apjának megvakításáért cserébe Péter királynak kítaszittassa a szeméit. Mikor Péter végzele betelt és vakon hurcolják a hercegek elé, Levente érzi, hogy életcélja többé nincs, az uralkodás nem érdekli, a pogány istenek erejében már nem hisz, a koronát Endrének engedni át s ő maga tanyájára vonul, ahol a cserbenhagyott pogányok megölik.

Kodolányi János drámájában a cselekményt, az érzéseket és az indulatokat összecsapásból a dikció helyettesíti. Péter király a németpárt szabályszerű programbeszédét mondja el és a hercegek a vezéri sátorban a pogányság és a kereszténység jogvitáját intézik el a drámai küzdelem helyén. Gellért püspök szavai is inkább csak retorikus szépségükkel hatnak. A kort meglevenitli Kodolányi, de tolla alatt a dráma nem elevenedik meg. Szépséges jelenetei, amilyen például a két királyi párharca, a Dunántul hódolása a hercegek előtt, vagy Levente bucsuja az élettől; a mérleget jó irányba billentik. Szadista jelenetei, mint például mikor Levente a szerelmes német rableányt a nyílt színpadon korbácsolja meg, tehertételként nyögözik a drámát. Végeredményben a nagytehetségű írónak sokatigérő, de még csak keveset beváltó színpadi bemutatkozása a Pogánytűz.

A Nemzeti Színház a megkövesedett történelmi drámastilust alkalmazta Kodolányi színművére is. Timár József a pogányságában megingott fejedelemnek az általa már többször kipróbált, hatásos képét nyújtotta. Érdekes volt Abonyi Géza a tépelődő, de céltudatos királyi szerepében. Vata alakját Kúrti József döbbenetesen mintázta meg, ahogy minden szavában a magyar föld ösereje visszhangzott. Kovács Károly a helül örökké remegő zsarnok ellenszenves alakját öntötte remekbe. Gál Gyula szép dikciója emlékezetes élmény marad. Szöréngi Éva az egyetlen nő szereplő mostohán tűnik el a férfi tirádák között. Bartos Gyula robusztus magyarja nagy értéke az előadásnak, amelynek szereplői közül még Nagy, Hosszu, Gabányi, Pethes, Forgách, Patáky és Major emelkedik ki. Vargha Mátyás fülledten érdekes diszlettel jó keretet vonnak a cselekmény köré.

A Pogánytűz nem görögtűz, de nem is öröktűz és lángja mellett a lélek nem melegszik fel.

Pünkösztől Andor

Ujság 1937. máj. 1.
98. n. 10.

1931. máj. 1. 195

Kodolányi János:

„Pogány tűz“

— Bemutatták pénteken a Nemzeti Színházban —

Az irodalmi világ már régóta nagy értékeléssel figyeli Kodolányi Jánost. Hosszabb lélekzetű prózai munkái keltették föl a figyelmet. Íráskészséget, erőt, szilárd írói meggyőződést mutattak a regényei — és csak természetes, hogy a színpadon való első megmutatkozását nagy várakozás előzte meg. Tisztes írói munka ez a „Pogány tűz“, a Nemzeti színpadára való, — kár, hogy a műfaj velejárói, a történeti tragédia kötöttségei, az epikus színpadon való első jelentkezésének elmaradhatatlan hibáival, nem adnak tiszta, egyenletesen jó benyomást. Már a megindulás maga erős, fölfokozott *fortissimó*. Az idegen befolyás alatt álló velencés Péter király rászabadítja német híveit a magyar uraknak, a honfoglalók fiainak szállásaira. Papok kísérik az idegeneket és a kereszt meg a templom szímboluma lesz az idegenségnek, a német uralomnak, az elnyomásnak. Bonyha úr a kard erejével védi meg a szállását és amikor Péter nyíltan és a magyar urak ellenére a németek mellé áll, a magyarok a pogány istenüknek áldoznak és Levéntának, a megvakított Vászoly fiának vezérkedésével pártot ütnek a Velencés ellen. Péter megvakítottan pusztul el, mint Vászoly, és Levénta bosszúja ezzel betelt. A kereszténység megakaszthatatlanul terjed az országban, Levénta nem tudja, nem is akarja útját állani. A pogány magyarok vezérének, Vatanak törétől kell elpusztulnia. Mindvégig szembenáll egymással a két tábor és a kemény akciókkal teli jelenetek főhibája talán az, hogy a néző rokonszenve egyik tábor felé sem fordulhat, a földjüket feltő és védő magyarok felé sem, akiknek rajzában Kodolányi megalkuvástalanul realiztikus. Az első jelenetek fölfokozott akciói után koronként erőtlenné válnak a jelenetek, sok tanácskozással, magyarkodó virtuskodással. Ezekben a jelenetekben azonban erőtlől duzzadó az író nyelve, sok lendülettel, meleg lírával is, a néző még az archaizáló mondatokat is szívesen hallgatja.

A rendezés — *Túray Ferenc* munkája — jól összefogja a hét képre tagolt tragédiát és látszik az igyekezete az egységes játéktípus megteremtésére és megtartására. A szereposztás azonban nem a legsikerültebb; nagyobb, megkapó erejű színészi munkával ezúttal nem tud szolgálni a Nemzeti Színház. A főbb szerepek művészei közül *Timárt*, *Abonyit*, *Kovács Károlyt*, *Bartost* és *Kürtit* kell megemlíteni; *Szörényi Évának* volt pár nagyon szerencsés jelenete, de a nagyobb tragikai kitörésekhez még mindig gyöngö. Kis szerepében megint jó alakítást nyújtott *Pethes*.

[Rm.]

[Révész Mihály]

Népröve
1937. máj. 1.

99. n. 22.

Pogány tűz

Irtó: SERÉNYI GUSZTÁV

Petyhüdt korunkban lélekzajtató, megvázó erővel hat reánk Kodolányi János új drámája, amelynek tárgya a Kárpátmedencébe dobbant magyarság életküzdelme, bukása és felemelkedése abban az idegen világban, amellyel a honfoglaló magyar itt találkozott s amely itt körülveszi. Sokan, akik a szindarabtól csak szórakoztatást várnak, azt mondják, hogy az irodalomnak csupán az irodalomért kell alkotnia. Ez az állítás hamis, mert soha irodalom önmagáért nincs. Minden irodalom propaganda egyúttal, akárhogyan elrejtve, elbújtatva a művészi fogások és szavak függőnye mögé s célja az, hogy valami irányba veressen, meggyőzzön, kapacitájjon bennünket.

Ez a propaganda akkor is megvan, ha az író be nem vallja, sőt nem is tud róla. Megvan a tudat alatt és a korokat éppen azért irányítják az írók, mert agítálnak s ez a propaganda ott rejtőzik a lágy fuvolahangú szerelmi vallomásban épúgy, mint a vállalkat döngető buzogánycaatlógásban. Kodolányi is propagandadarabot írt s ez nem szállítja le értékét és érdemét, sőt felemeli őt szemünkben. Ime egy kapkodó, iránytűjét vesztett korszakban, amikor sok író kobzos kísérőjévé szegődik lázas korunknak, léha ösztöneinknek, Kodolányi megmutatja az ország-alkotás nyers törvényeit, a magyarságnak azt a küzdelmét, amely nem véletlen, hanem erők, szívek és eszmék csatavívása közben adta nekünk az országot.

A „Pogány tűz“ a XI-ik században játszódik és az apjuk halálát boszúuló Levente és Endre királyfiak küzdelme körül esportomít mindig viharos és mindig komor, a feszültség állapotában lévő érzelmeket. A két királyfi Vata segítségével fellázad Péter király és a németek ellen s megindul a küzdelem a pogányság erejével, nyers, ősi ösztöneivel a kereszténység ellen s megindul a németek ellen, mert a magyarok haragja mindenki ellen fordul, aki szabadságukat, eszmevilágukat megsemmisíteni törekszik.

Nagy lelki összeküszölések, erkölcsi és anyagi érdekek kardjainak csatlógása hangzik állandóan a színpadon. A német vltézek, akik kiforgatják a honfoglaló magyarokat, szétüljék családjukat, elűzik barmaikat, elveszik állataiktól a legelőt, ezek állnak az egyik oldalon. Amire hivatkoznak, az „a bajor törvény“. Veltük szemben a hajszolt, kergetett, honuk földjéről kivet magyarok; elégedetlenek, izgágák, folytonos palotaforradalommal, fékezhetetlen indulatokkal, kemény célklüzésekkel és engesztelhetetlen, nyers kegyetlenséggel. Ezek egymást is megölik — de aztán megsírlják. Tunyaság, féltenség, elbizottság, mikor a pillanat tetteket kíván: visszavonulás, elvakodás, mikor egységre volna szükség: ezek azok a szörnyű gatlások és lenyüggések, amik lefékezik a magyarságot, amely nagy cselekedetekre volna képes, mert keblében hősi szív, kemény elhatározás acél ereje rejlik.

Néztük a darabot, amely — úgy éreztük — a mai magyarságnak is szól, de Kérdeztük: ver-e visszhangot a mai nemzedékben, amelynek fülébe, mint Vazulého, ólmot szőtt a modern kétely, közöny és pomtörődés szelleme? Pedig az, ami előttünk a színpadon leljátszódik, a Dunavölgy drámája. Zúgó viharok gyanánt robognak el előttünk emberek, tömegek, látjuk a honfoglalás kaotikus állapotát, amiben a magyar lélek keresi a Nyugat felé és az önmaga felé való utat. A két-öt gyakran kereszterrel egymást; ebből születnek a drámák.

Akkor — és ma is.

Küzdelem több front felé. Küzdelem a némettel, küzdelem a kereszténységgel, mutatja, hogy mindig milyen tragikus a balmozódnak Magyarország problémái és a magyar „egyfront“ milyen távoli elérhetetlen ködképpé változott. Már 800 év előtt is!... Mintha bolyongana a magyar lélek saját problémái között, nem találva a maga

célját, egyensúlyát, s úgy éreztük, hogy a XI-ik század magyarja éppolyan büszke, ellenfelét lenéző és lekicsinylő előkelő „idegenje“ volt Európának a maga méltóságérzetében és hivatástudatában, akárcsak ma.

De ez a hivatástudat — sajnos — nem ölt határozott formát ma sem. Tudjuk, hogy rendeltetésünk van, tudjuk, hogy nekünk kell megteremtteni a Kelet és Nyugat egyensúlyát, de ehhez csak a lázadó szellemünk

van meg — az akarat és a kitarítás hlányzik hozzá. Kodolányi darabja épp ezen a ponton hatol át a mely magyar lelki rétegeket, kutatja a magyar ösztönök elrejtett mélységeit, megvilágítja a félhomályt s össze akarja foglalni egy határozott erővé azt, ami ma azért van forgácsolva. A „Pogány tűz“ bennünk lobog, ereje a színpadról felénk sugárzik, süit, éget, feleáz és azt kláltja; találjátok meg végre az utat!

*szabadság 1937.
máj. 2. 18. A. 1.*

Hatvany Lili

— SZINHÁZI LEVELE —

Kodolányi Jánosnak, a kitünő regényírónak »Pogánytűz« című történelmi drámáját mutatta be a Nemzeti Színház e héten. A XI. században történik a darab, melynek tárgya a kereszténység és pogányság, a magyarság és az idegen betörők küzdelme. Velencei Péter király uralkodása alatt németek lettek úrrá az országon és kegyetlenül elnyomták a lakosságot. Endre és Levénta, a megvakított Vászoly fia, Vata pogányjaival szövetségre lépnek a zsarnokság ellen. A dráma során nemcsak az ellenfelek csapnak össze, de konfliktusba keverednek a keresztényérzésű Endre és a pogány Levénta. Levénta, a hős, beleszeret az ellenséges vezér fogoly leányába, Kingába. Vadul küzd érzelme ellen és vak dühében elköveti élete legnagyobb bűnét: megöleti a szentéletű Gellért püspököt. A darab tragikusan végződik. Levénta eléri célját, bosszút áll Péter

királyon, de elveszti szerelmét, mert Kinga kolostorba vonul. Vata, az engesztelhetetlen pogány vezér az, aki megöli az önmagával meg hasonlott Levéntát.

Az előadás díszje Timár József nagystílű alakítása. A szép Szörényi Eva aratott sikert Kinga szerepében. Kürti, Abonyi, Kovács, Gál Gyula és Hosszú Zoltán minden dícséretet megérdemelnek.

*

Színház- és filmújdonságok híján, szeretnék pár szót a rádióról írni. Utóbbi időben, illetőleg Karácsony óta, amikor új rádiót kaptam ajándékba, gyakran töltök magányos estéket otthon, tisztán azért, hogy órákon át hallgassam a különböző légi műsorokat. Ne nevéssenek ki, ha szegyen nélkül leírom, hogy számomra a rádió ma is a legnagyobb, és legérthetlenebb csoda. Talán nem nagyobb csoda a telefonnál, vagy a repülőgépnél, de amióta emlékszem, mindig volt telefon és a repülés is jóval háború előtt kezdődött, míg a rádióval csak felnőtt koromban ismerkedtem meg. Amikor az első rádió robbanásai, morgásai és füttyülései közepette, meghallottam a Kék Duna keringő pár elenyésző taktusát, úgy hallgattam, mintha arkangyalok zenélnének az égből. Ez az álmélkodó bámulat érzése ma sem múlt el egészen. Ma is döbbenetes és izgalmas esemény számomra, hogy amíg íróasztalom előtt ülök és pasziánszot rakok, hallgatom a milánói Scala előadását, vagy a varsói Chopin-hangversenyt. Rádióm természetesen a legjobb rádió Pesten. Azért természetesen, mert ahogy, ha a fogunk fáj, minden ismerősünk a saját fogorvosát ajánlja, mint a világ legtündérűbb művészt, úgy, ha rádióról van szó, mindenki a saját tulajdonát nevezi ki a rádiók primadonnájának. Tel-

... Mégis mesélj Levéntáról
Szörényi Eva és Vándory Margit
Nemzeti Színház: »Pogánytűz«
(Vajda M. Pál foto)

1937. máj. 9 - 15. 20. n. 6 - 9.

... Nem lesz itt Magyar sem pap, sem földesúr, sem szabad vitéz
Kovács Károly és Bartos Gyula
Nemzeti Színház: »Pogánytűz»

jes véletlen hogy az enyém csak-ugyan az. A hangja olyan, mint az orgona és minden állomást játszi könnyedséggel »vesz» és a legkisebb melléköreij nélkül. Illetőleg... van nekem egy kedvenc állomásom, a szerény, de zsenidális Luxemburg. Luxemburgot azért szeretem, mert itt mutatják be a legújabb és legszebb angol és amerikai tánclemezeket. Rádiómon azonban szegény kis Luxemburg pont Berlin és Moszkva között fekszik. Ritkán jutok hozzá, hogy zavartalanul gyönyörködhessem kis kedvencem hangjában »Love me» éneklő a luxemburgi gramofon, de mindig beharsog a két nagyadó szónoka, vagy dübörgő katonazenéje és a szörnyű káoszban elvész szegény állomásom I love you-ja. Az jut eszembe, hogy egész Európa egy Luxemburg-állomás. Két ellenfél hangos összecsapásában elvész a szeretet, szerelem, zene, a szépség szava.

Ettől eltekintve, minden állomásom kifogástalan. Komoly zenét, ahogy fentebb említettem, az olasz állomások és Varsó hoz legszebben. Este négy angol állomáson hangzanak fel a legújabb slágerek. Bécs is mindig hoz valamit, amit hallani szeretnék, spanyol állomások közlik legújabb rémségeiket, a franciák a

... Miért nem nevensz nagyuram?
Kürthy József és Timár József
Nemzeti Színház: »Pogánytűz»
(Vajda M. Pál fotók)

napi eseményeket mondják el, közben Chevalier is előad pár számot. Ide-oda csavargatom a rádiót, nem tudom elhatározni, mit hallgassak. Azt hiszem, ha azt mondanák nekem, hogy válasszam ki hazánk leghatározottabb, legtántoríthatatlanabb, legtisztább jellemű, vasakarátú férfiát, sorba leültetném a kandidátusokat a rádió elé és arra a férfira esne választásom, aki nem csavargat ide-oda, hanem rendületlenül megmarad egy és ugyanazon tökéletes állomásnál. Van ilyen férfi? Félek nincs, mert a férfiak még sokkal állhatatlanabbak, mint a nők (legalább mint rádióhallgatók), nem találhatnak olyan szépet, hogy ne keressenek még szebbet.

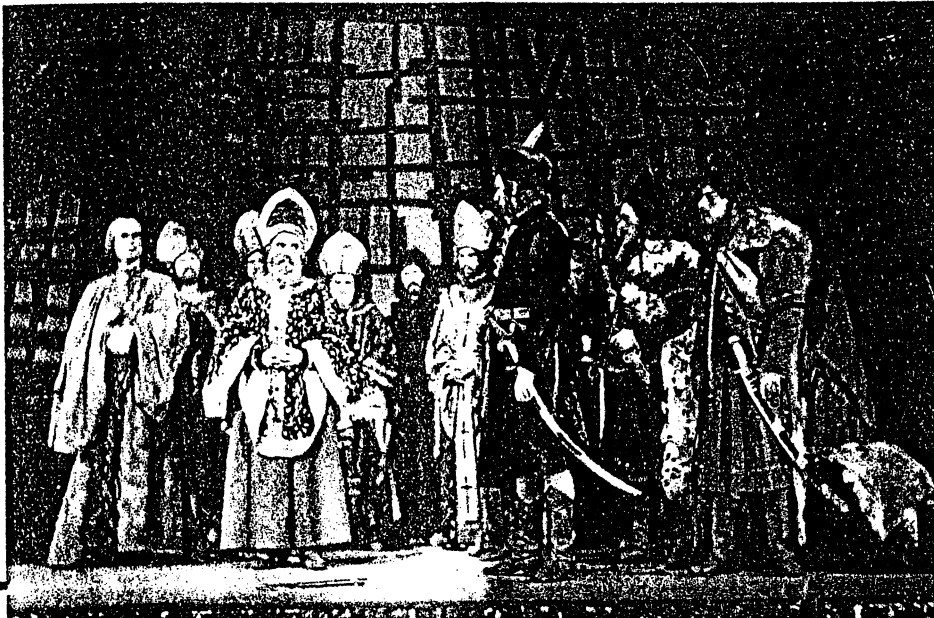
Legérdekesebb és legkalandosabb azonban a Rövid Hullámmal való déli és éjjeli kísérletezés. Dél és éjjel után az egyetlen időpontok, amikor iszonyú kínok közt, csigalassú forgatással sikerül rátalálnunk arra a Zeesen nevű állomásra, mely a Kék Duna és Delibes Coppelia ci-

... Szép lesz a koronázás is Bonyha uram
Bartos Gyula és Kürthy József
Nemzeti Színház: »Pogánytűz«

műballetjén kívül, más zeneszámokat nem ismer. Zeesen azonban biztató első lépés. Utána kis igyekezettel megkapjuk Londont vagy Rómát, vagy a spanyolokat. A rövidhullámú állomások persze semmivel se hoznak érdekesebb műsort, mint a könnyen elérhető állomások, viszont a legnagyobb dicsőség a rövidhullám-műsor megtalálása. Olyan ez a műsor, mint a mesebeli Csipkerózsika, aki egészen bizonyosan nem volt csinosabb a többi mesekirálykisasszonyoknál, de többszáz királyfi dobta oda életét, csak azért, mert pont ezt a hölgyet életveszélyes volt megtalálni, míg a többi királylánynak csak szólni kellett... Van egy ismerősöm, aki azzal hengeg, hogy ő Dél-Amerikát is megkapja rövidhullámon. Oly színesen adja elő Dél-Amerika csodáit, hogy nem merek neki ellentmondani, de ezúton üzenem, hogy egy szavát se hiszem el. Amerikát viszont már hallottam én is. Rádióm rövidhullám-szakaszán csoportokban állnak a városok nevei, a csoportok közt pedig fekete pusztaság, melyben csak morsejelek kopognak. Ezen a pusztaságon hallom, úgy hajnal felé a legérdekesebb beszélgetéseket. Egy amerikai üzen Európába, úgy cseveg, mintha telefonon beszélne

... Fiam, látom eltaszítasz magadtól minden kezét és minden szívet — mert te gyűlölni akarsz
Forgács, Gál, Timár, Ujlaky, Pataký
Nemzeti Színház: »Pogánytűz« (Vajda M. Pál fotók)

...Szélverem azt a kék szemedet! Rabszolgám vagy! Az enyém vagy!
Szörényi Éva és Timár József

Nemzeti Színház: »Pogánytűz«

(Vajda M. Pál foto)

barátjával. Multkor elmondta, hogy mit evett és főleg mit ivott vacsorára és hogy berúgott. Magánéletéről is meglepő híreket tesz közzé a világűrbe, melyek ne szolgáljanak példaadásul európai férj-kollegáinak. Mégis legjobban a Nemzetközi Vásár üzeneteit szeretem. Ha felhangzik hogy: Hallo Balatonbűr-

rika Ibike Hugóka itt nagymama beszél a Vásárról éppen Miklas elnököt várom... stb. — akkor elfelejtem Londont, Párizst, Amerikát és elbűvölten hallgatok órákhoz-szat...

Heatvany Lili

203/cv

Pogány tűz

Történelmi tragédia 3 felvonásban, 7 képen

Irta: Kodolányi János

Copyright 1937 by Szerző, Hidegkúti-út 31. Az engedély nélküli előadást szigorúan bünteti az 1921. évi LIV. t.-c. Színrekerült a NEMZETI SZÍNHÁZBAN a következő szereposztásban:

Endre	Abonyi Géza
Levénia	Timár József
Péter király	Kovács Károly
Vata	Kürti József
Csellért püspök	Gál Gyula
Gerolt	Nagy Adorján
Kinga	Szörényi Éva
Hermann	Apáthy Imre
Bonyha	Bartos Gyula
Timót	Hosszú Zoltán
Baja	Gabányi László
Viska	Pataky Jenő
Kobzos	Pethes Sándor

1., 2. magyar úr, 1., 2. panaszos, Böldi püspök, János, Ügyek, Tormás, Gut, Keled, Prisztaldusz, Szolgáló, Öreg, 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. nemzetségfő, Német vitéz, Egy vitéz, 1., 2. lovag, Rabnő

Szörényi Éva és Timár József (Vajda M. Pál felv.)

ELSŐ FELVONÁS

1. kép

(Szín: Bonyha szállásán: Kátán. Szabad táj. Délelőtti. Dombok, nyírfák, jejenyek. Távol a Tápió folyik, mögötte erdőség. A szén, szabad térséget mutat, amelyet sátrak vesznek körül. A sátrak egyike másika előtt lójakas kópja, rajta lókoponya. Némely sátor csúcsán füst száll ki. Férjak nincsenek otthon. Asszonyok öregek; dulakodás.)

Kórus (jajgatás): Elkergetnek a földjeinkről. Bonyha! segítsetek! Segítség! Isten segíts! A gyermekeink... könyörüljetek. (Zsivaj, három kürtjel.)

Gerolt (öreghez): Kotródj innen. Hol az uratok? Nem mer előbújni?

Öreg: Neköm nincs uram.

Gerolt (kiabál): Hogy nincs urad? Bonyha úr nem urad? Hívd ide, felejjen!

Öreg: Neköm nem uram. Uram az Isten.

Priszt: Az urad Péter kerál. Gyerünk, gyerünk!

(Asszonyok, gyermekek csoportosulnak körjük.)

Öreg: Péter neköm nem uram. Neköd urad, mert téged fizet.

Gerolt: Lázadók!

Öreg: Rablók!

Priszt. (tapsol, kiabál): Hé! Hé! Vitézek! (Fejéhez kap, futkos.) Hol késnek? (Külső zivaj, dobogás.)

Öreg: Bonyha, Viska! Hé! Ide, ide!

Bonyha (fojtott gég): No mi baj! A vendégnek adassék tisztelet.

Priszt: Bonyha úr, Káta fia, add át szállásodat Gerolt úrnak. Ez Péter nagyúr parancsa.

Bonyha: Ez az a Gerolt? Hiszen ez mind teuton.

Gerolt: Kerál nevébe jövénk. Ez a föld matól kezdve az enyém.

Bonyha (kategórikusan): Takarodjatok.

Gerolt: Micsoda?

Priszt: Ezennel kihirdetem, urunk, a kerál úr parancsát. (Szavalva.) Káta fia, Bonyhának és minden házanépének! Parancsolom, hogy hű vitézünk, trónunk védelmezője, Gerolt úr, minden háznépével és vitézével, ha kell erőhatalom segítségével, vegye birtokába földedet, erdeidet és halászóhelyeidet. Parancsolom, hogy minden ellenkezés nélkül vidd sátraidat, lovaiddat, barmaidat és minden marhádat. Parancsolom, hogy vonulj a Duna-Tisza közére, Mégy határába s ott telepedj le mindenestül.

Viska: Hazudsz!

Baja: Ez nem lehet igaz.

Bonyha: Takarodjatok.

Asszonyok, öregek (karban jajgatnak): Elűznek szállásunkról! Isten! Jézus! Mária segíts! Könyörülj rajtunk! Mi lesz a gyermekeinkkel! Mi lesz a barmainkkal! Ó, mily csapás, megvertél, Isten!

Viska (fenyegedően): Hallod, teuton?

Gerolt (önmagát bátorítva): Semmit törődöm veled! Takarodjatok innen.

Bonyha: Hazudtok.

Gerolt: Ki hazudik? Én, vagy a keráli prisztaldusz?

Bonyha: Aki azt mondja, hogy én kerál parancsára menjek el innen, ahol őseim éltek, hazudik. Aki azt mondja, hogy a kerál úr magyar foglalt el akar úzni szállásáról: hazudik.

Priszt: Itt van a kerál pecsétje.

Bonyha (elveszi, forgatja): Kerál pecsétje? Hazudtok! Ez nem a kerál pecsétje.

Prinzipiálisan Élet 1937. máj. 23.

22. n. 103-123. (teljes minút)

Baja: Bonyha apa, az irás...
Bonyha (késébeesetten): Hazudsz te is! Mind hazudtok! (Prisztaldusz arcába vágja a pecsétet.) Takarodjatok, csalók, rablók, hazug zsványok, teuton bitangok! Ez Bonyha földje! Káta vére hullt ezért a földért!

Priszt. (kibál, tapsol): Hé! Hé! Segítség!
Öreg (kórusban jajgatnak, üvöltöznek, sírnak): Ne hagyjátok, üssétek! A gyermekeink! (Távolról asszonyok itániaja): Igazságos Isten könyörülj rajtunk! Mária aranyház könyörülj rajtunk. Tisztaság edénye könyörülj rajtunk! Mennysorság kapuja könyörülj rajtunk!
Gerolt (már nagyon ijedt, befogja a fülét): Csend! Csend! Isten verjen meg átkozott vonító cstrhe, barbár ebek.

Bonyha: Eladtátok a bőrünk a teuton káisernek? Fegyverrel törtök rám. Hát én fegyverrel állok ellent. Az őseim szállását nem hagyom.

Priszt.: Ez a lázadás a fejedbe kerül.

Német v.: Aztán kerül sor Vata, meg Levénta minden híveire.

Öreg: Az asszonyok, a gyerekek — mehetünk a homokra.

Priszt.: Hát ne sokat teketóriázzunk.

Viska: Ugy vagyon. Ne sokat teketóriázzunk. Kést beléjük. Csákányt nekik. (Csákányát lengeti.)

Gerolt: Magyeri ebek.

Asszonyok: Öljétek meg őket! Hol vagynak a férfiak! Vénasszonyok lettek a fiaink! Öljétek meg őket!

Gerolt (hátrál): Majd tesz igazságot kerál. Majd tolja ki szemeteket, mint Vászolyét.

Priszt.: Ónagsága a kerál nevében jöttem! Aki hozzám nyúl.

Német v.: Hej! Hej! Ide hozzám vitézek!

Gerolt: Pogányok, lázadók!

Vitézek (a szin minden részéből előjutnak, kardjaikat, csákányaikat kezükbe fogva körüldélik a csoportot): Híjju! Híjju! Hajrá! Bonyha! Hajrá! Bonyha!

Vista: Vata, Levénta, Endre.

Vitézek (mind rivalogva): Levénta, Vata, Endre!

Gerolt: Segítség! Lázadás!

Viska (Tormához): Mi vagyon a teutonokkal?

Tormás: Fegyvereiket elvettük, őket megvasaltuk. Mindenütt a mi lovasaink állanak. Egy tetű sem mászhat be a szállásra uram.

Viska (Geroltra mutat): Le a fegyverükkel, vasba velük.

Gerolt (elháldve): Mit akartok... meg akartok ölni?

Priszt.: Engem nem lehet. Én a kerál hírvivője vagyok.

Tormás: Rázátok ki a teknőjükből a gyalázatos békákat.

Vitézek (leteperik Geroltot, Német vitézt, s kioldozzák vértelket, leszedik róluk).

Tormás (kajánul): Ugy. Vasat rájuk a vas helyett.

Gerolt: Gyalázatos ebek, lázadók... Pogányok!

Priszt.: Aki megöl, a kerált öl meg.

Viska: Vigyétek és akasszátok fel mind.

Bonyha: Várj. Majd felköttem őket a király.

Gerolt: Lesztek egy fejjel rövidebb.

Bonyha: Vigyétek őket. Ütessétek valamennyit a lovára, kötözzétek rá háttal a ló fejének, aztán eresszétek Isten hírével.

Asszonyok (harsányan kacagnak): Gyászlovagok! Teutonok!

Priszt.: Ilyen szégyen még nem ért.

Torma: Hát most ér. Gyertek csak.

Gerolt (öklével fenyeget).

Tormás (Viska, vitézek közrefogják és elhurcolják őket. Az asszonyok utánuk).

Bonyha: Mind elmegyünk a királyhoz a törvéynapra. Magyeriak vagyunk, bemehetünk a kerálhoz. Senki el nem tilthat. A kerál majd igazságot teszen.

(Változás)

2. kép

(Szín: asszonyszoba a fejedvári királyi palotában. Román stílusú helység.)

Kinga (az ablaknál ül egy kis dobogón, fon). Aztán hogy is volt tovább, te lány?

Szolgáló (a dobogó szélén ül, mesél): Aztán úgy vót, hogy a kerálfiú átbucskázott a fején és egyszerre véresfogú farkassá változott.

Kinga: Hogy lehet az? Én nem hiszem, te lány. Aki kerálfiúnak születik, nem lehet belőle farkas.

Szolgáló: Már hogylene lenne, leányasszony! Csak tunni kell neki az igét. Ha Kajár Istent hívja, oszt átbucskázik a fején, az lehet belőle, ami akar. Hogy válhatnának az orosz emberek másként sassa, kutyává, vagy darázsá? Kajár Isten teszi ezt, leányasszony.

Kinga: Nem is vagy te keresztény, leány.

Szolgáló (mellére szorítja a kezét): Isten látja lelkömet, keresztény vagyok! Naponat elmondom az imádságot a keresztény előtt. De Kajár a gonoszok fejedelme, ő azért mindent megtehet.

Kinga: De... Nem, az nem lehet, leány. Levénta nem változhat véresfogú farkassá.

Hermann (be): Köszöntelek Kinga leányasszony. (Szolgálóhoz.) Eredj ki.

Szolgáló (felkel, mélyen meghajol): Igenis, uram. De az egész nép tudja, hogy Kajár megtehet mindent, amit csak akar. (El.)

Hermann: Mit beszél ez az ostoba?

Kinga (nevet): Hogy a kerálfiú véresfogú farkassá változa.

Hermann: Levénta meg Endre apja nem vala kerál. Csak amolyan kisebb fejedelem. De kerál akart lenni... És a fiait most válnak farkassá.

Kinga (remegve): Endre, Levénta. Hé, hát beszélj, beszélj!

Hermann (leül egy székre): Átal jövének a nagy hegyen. És előbök indula Vata úr, a tiszántúli fejedelem. Jönnek a farkasok, Kinga leányasszony! Endre meg Levénta.

Kinga (sutlogva): Hát igaz, ó... (Reménykedve.) Nem, nem, nem lehet, hogy Levénta.

Hermann: Atyádat kiverték Kátáról. A kerál prisztaldusz pecsétjét elvévük, össze törték. Atyádat pedig...

Kinga (sikkol): Megölték?

Hermann: Rosszabbat tevének. Páncéljukat lehúzták, fegyvereit elvették, őt magát pedig, vitézével együtt lóra kötözték, arccal a ló farka felé... Ilyen gyalázat!

Beretvás pasztilla fejfájás ellen

ÚJ KIVÁNDORLÁS?

Irta: Kodolányi János

HA felháborodom azon, hogy magyar mezőgazdasági munkások mennek Németországba, csak azért háborodom fel, amiért a kivándorlás mindenféle fajtája felháborított. Az okok miatt, amelyek a magyar nép tömegei szemében a kivándorlást kivánatosá teszik. Mert míg könyvtárszám írjuk a sirámokat, sorakoztatjuk fel a statisztika számoszlopait, hogy hány millió magyar él az anyaország határain kívül, míg eseteljük a régi politika következményeit, melyek hajórakományszám, hatósági támogatással, hajóstársaságoknak nyújtott monopóliumokkal s kedvezményekkel vitték ki népünket Amerikába, míg nem győzünk panaszkodni és borzadozni, hogy Belgrádtól, Bukaresttől kezdve Buenos Airesig, Sanghájig minden kétes lebujban magyar lányok test-lelke pusztul, ismét örömhangoztat kell hallanunk afölött, hogy ime, *ennyi és ennyi ezer magyar földmunkásnak sikerült biztosítani Németországban az »elhelyezkedést«*, ha pedig felszólal is valaki ez ellen, azért teszi, amiért egy előkelő közéleti férfiú már 1907-ben is aggályoskodott a kivándorlás miatt, hogy tudniillik megcsappan a »termelés rentabilitása szempontjából« oly fontos *olcsó munkaerő* tömege...

DE lássuk ezt a kérdést egészen *hidegen és tárgyilagosan*. Az egymással gyakran ellentétes közlések szerint arról van szó, hogy 10–12 ezer magyar mezőgazdasági munkást szerződttetnek német nagybirtokokra főképpen cukortermelési munkára. Már maga ez a szám is — érthetetlenül — labilis. Mert más nyilatkozat szerint mindössze 1500–2000 emberről van szó. Alljunk meg egy pillanatra. Hogyan lehetséges ez a bizonytalanság? Ma, amikor a hatóságok azt is tudják, kinek hány libújakacsája van s amikor az utlevelek kiállítása fokozott szigorral történik, *miért nem tudhatjuk pontosan*, hányan mennek ki? De menjünk tovább. *Kik kötötték a szerződést?* Hogyan lehetséges az, hogy a »németek« akkor kötöttek szerződést idegen munkások importálására, amikor a német munkanélküliség csökkentésére mindent elkövetnek? Erthetetlen, hogy az általánosságban »németeknek« nevezett szerződttetők akkor gondolnak idegen munkások bevitelére, amikor Németország feje még mindig attól fáj, mit csináljon munkanélkülieivel.

Rendkívül meglepő, hogy amikor a hitleri Németország drákói szigorral ellenőríz minden külföldi dolgozót, amikor az árjaparagrafus alapján azt kellene várunk, hogy a *nemária*, ha nem *turáni* magyarsággal szemben is érvényesítik a német munka védelmét s amikor a nemzeti szocialista program szerint a német munkás munkafeltételeit javítani, a junker nagy-

birtokok befolyását és érdekvédelmét csökkenteni kellene, idegen munkást alkalmaznak! Csak a napokban intézett támadásokat a Párt a volt császári család ellen, mert hatalmas kiterjedésű birtokaiból nem hajlandó telepítésre fordítani egyetlen holdat sem. Bár a megfeszített fegyverkezés növelte az ipar kapacitását s ennélfogva a munkanélküliség enyhülése állott be, továbbá az SA és SS szervezetek, a munkatáborok és a hadsereg is rengeteg munkanélkülit szívott fel, *még mindig tekintélyes számú munkanélküli van Németországban*. Mért nem ezeket helyezi el elsősorban Németország?

KIVÁNCSIK volnánk arra is, kik kötötték a szerződést? Kik írták alá német és kik magyar részről? Melyek a szerződés feltételei? Kik vállalták mindkét részről garanciákat? Jogi kérdések, amelyeket nem azért teszünk fel, hogy esetleg megakadályozzuk az itthon nyomorgó magyarok elhelyezkedését, hanem azért, hogy tisztán lássunk egy közérdekű kérdésben, mely egyre nagyobb hullámokat ver minden oldalon s amely körül nem lehet tisztán látni.

Olvassuk, hogy a férfiak órábéra 22–26 pfennig, a nőké 18–22–23 pfennig és élelmezés lesz. A munkaidő napi tizenegy óra. Ami az óráért illeti, ez természetesen nem hasonlítható össze a magyar munkabérekkel.

Magyarország 1937.
máj. 27. 118. 27. 7.

De hát ne is tegyük összehasonlítást. Inkább azt nézzük, hogy noha a hitleri Németország munkabérei átlag 20–25 százalékkal alacsonyabbak, mint a megelőző rezsimben voltak, viszont az árak átlag 30 százalékkal emelkedtek, a magyar munkások bére feltétlenül alatta marad a német munkások bérenek. A munkaidő pedig majdnem olyan rossz, mint Magyarországon. Nyugateurópai viszonylatban sommiesetre sem lenne szabad magasabbnak lennie napi nyolc óránál. Ha a cukorrépművelés szónmunka is, akkor sem. Bár igaz, hogy jobb Németországban napi tíz-tizenkét órát dolgozni akár 18 pfennig órabérért és élelemért, mint itthon munka nélkül lézengeni, esetleg inségmunkát végezni napi 80 fillérért, vagy mezőgazdasági cselédnek lenni nagybirtokon napi és fejenkénti átlag húsz filléres »bérért«, németországi és pláne nyugateurópai viszonylatban sem a bér, sem a munkaidő nem olyan csodálatosan felséges, hogy a magyar munkásoknak kegyesen nyújtott birodalmi ajándéknak tekintsük és alleluját énekeljünk érte.

AZUTAN az élelmezés. Aki a németországi élelmezési viszonyokról már hallott valamit, az tudja, mit jelent az élelmezés. Olvashatunk is megjegyzést erre vonatkozólag a kiutazó magyar munkásokkal kapcsolatban: »Havi 20–25 pengőt élelmezésük feljavítására fordítanak.« Mindenestre csinos kis élelmezés lehet az, amit még a mi ciberéhez és vörshagymához szokott nyomorult földmunkásunk is kénytelen feljavítani! És szép kis szerződés az, amely még ennek a nem túlságosan nagyigényű munkáságnak az élelmezését is így hajtja végre. Hiszen fogalmat alkotunk arról az élelmezési mód-szerről, amely »tudósokra« hivatkozva hirdeti, hogy a liszt nem liszt, ellenben liszt a szárazkolbász és a marmelád. Amely megdönti a kalóriák, vitaminok és szénhidrátok természetéről eddig szerzett összes tudományos ismereteinket. Nem csodáljuk, hogy az itthon koptató munkanélküli is kénytelen havi 20–25 pengőt a napi 11 órás munkaidővel összerobotolt béreből élelmezésre fordítani.

Végezetül azonban a férfiak havi 50, a nők havi 40 pengőt megtakaríthatnak, sőt ezt a pénzt a német valutazárlat és a gazdasági autarkia ellenére haza is hozhatják. Félévi munka után tehát mintegy háromszáz pengő megtakarított pénzük marad. Ez is valami. Itthon reménytelen vágyálom...

SUMMAZZUK a dolgot: nem az a baj tehát, hogy akár 2000, akár 20.000 magyar mezőgazdasági munkás kimegy Németországba, félévi munkára. Ez a mennyiség elenyészik a hazai mezőgazdasági munkanélküliség hivatalosan ki nem mutatott tömegében. A lecsújtó az, hogy a különösen fényesnek nem nevezhető feltételek is valóság-gal lázbahozták salusi munkásainkat, noha tízenyolc esztendő állott rendelkezésünkre, hogy gyökeresen más viszonyokat teremtsünk, hogy a mezőgazdasági munkásság helyzetén legalább olyan mértékben javítsunk, amilyen feltételekkel most Németországba viszik, hogy a munkaidő kérdését legalább úgy rendezzük számukra, ahogy a német szerződés előírja. Ezt mi nem tettük meg. Most az egyik oldalon hozsannát kiáltanak munkásaink német szerződésének örömeire s mint nagy nemzeti nyereséget könyvelik el, a másik oldalon pedig aggályoskodnak, mondván, hogy a szerződés hírek »felizgatják« a munkásokat, régebben kötött megállapodásaikat sem akarják betartani, a kivándorlás hatása »aggasztó« a nagybirtok fizemmenetére, amely természetesen elsőrangú nemzeti érdek... De úgy az örvendezés, mint az aggodalmaskodás igen lecsújtó tünet. Mind a kettő a magyar valóság mélyére mutat. Az első örül, mert Németországban a hazai nyomorúságos állapotoknál jobbat talál a munkás, a másik hátnak ereszi fejét, mert attól fél, hogy ezek az állapotok megváltozhatnak...

Az egész kérdésben ez a lényeg. De ez, ugyebár, már »politikum«... Ebből az ügyből pedig politikumot »kovernie« nem szabad. A magyar munka védelmét intézzük el — politikamentesen!

KODOLÁNYI JÁNOS: Suomi, a csend országa*

A magyar író mindég kísérti a felfel dobott kő meséje. Szabó Dezső Boór Bálintja idegenben akarja megalkotni a görög istenszobrokat és végül magyar parasztok kerülnek ki a művészi kezek alul. Szociológusok Izlandról és más szocialista államról festenek reális rajzokat s az öröm után, hogy jól is lehet valahol — kitér a fájdalom: miért van nálunk mégis rosszul? Az általános érdeklődés ép úgy veleszületett adottsága az embernek, mint az a vágy, hogy szülőföldünkön szeretnénk először ideális állapotokat teremteni... Kodolányi Jánost is utolérte a felfel dobott kő legendája. Könyvet írt Suomiról, gyermekkori vágyainak földjéről és minél ideálisabb állapotokat talált ott, annál jobban és sürgetőbben rajzolódni ki benne az itthoni mulasztások, az itthoni elmaradottság. Az az álmok világa — ez a való világ, ott őszinte emberek és őszinte reformok, itt a nem őszinte emberek csak álreformokat hozhatnak létre.

... Szubjektív és költői könyv Kodolányi János könyve és mégis egészen tárgyilagos. Egészen tárgyilagos, mert nemcsak azt a földet szereti, melyet leír, de ezt is, melynek viszonyait éppen az összehasonlítás által látja oly szomorúnak. Válságos időkben élünk, ilyenkor ezerszeres szükség van rá, hogy az emberek szinte személyes felelősséget érezzenek hazájuk sorsáért és ki érezné ezt a felelősséget természetesebben, mint a gondolat embere? Az élet és történet írástudatlanságait hiába vonjuk felelősségre, ők a napi életet élők csupán, felelősséget az író és gondolkodó érezhet első sorban, aki tudja, hogy a jelent elmúlt erények vagy bűnök határozták meg és azt is tudja, hogy a mi nemtörődésünk is végzetes lehet azokra, akik utánunk jönnek. Jólesik olvasnunk, talán mert ritkán van rá alkalomunk, magyar írótól ezeket az őszinte szavakat: „Itt (Lettországban) tapasztaltam először, hogy mindazért, ami Magyarországon történik vagy nem történik, saját személyemben vagyok felelős. A kérdések áradata zúdult reám. Miért nem szüntetjük meg végre a nagybirtokrendszert! Hiszen ha újabb háború szakad Európára, menthetetlenül össze kell roppanunk.” Hozzáértéssel és szociális akarattal mennyit meglehet oldani. Nivellálni lehet a jövedelmeket, meg lehet csinálni az annyira kényesnek hirdetett földreformot. A forradalom és szabadságharc előtt úgy Lettország, mint Észtország földjeinek hetven százalékát a lakosság három százaléka tartotta kezében, a hirhét német balti bárók vékony rétege. És tudtak változtatni ezen az ősi bűnön. Ma nemcsak Lettország, hanem Észtország, sőt Suomi is úgy szólván egy nagy tanyarendszer: „Am a tanyákat kitűnő utak kötik össze, az utakon modern autóbuszok robognak minden irányban, a közlekedés oly olcsó, hogy az ember el sem akarja hinni s mindezek tetejébe ott van minden házban a bicikli, a legdemokratikusabb közlekedési eszköz. Csaknem minden házon rádió antenna. Vajjon Lettországnak és a többinek nem átká a tanyarendszer?” Lelkiismeretes embernek úgy hangzik ez, mint a tetemrehívás, mikor idegen testvér kérdezi meg mint Kodolányi Jánostól egyik író társa: „Nézz körül Jean! Mit teremtettünk mi Lettországból. Mért nem csináljátok ezt meg ti is? — Mi vagy ki akadályoz meg benne? ... Erre a kérdésre nem tudtam válaszolni — ezt a vallomást teszi Kodolányi — a felelet túlságosan komplikált és egy kicsit hazug is lett volna. Igen: személyemben vagyok felelős Magyarországért! A Tardi helyzetért, za Ormánságért, 540 falu egykéjéért, a borsodi és csongrádi gyerekek

* Athenaeum kiadása.

Gondolat 1937. máj. - jún. 3-4. n.
208 - 210.

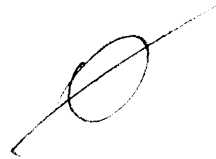
ezeiért, a földbevájt lakásokért, az egypengős napszámért... Mindezenért én vagyok felelős ezen az idegen földön robogó vonaton... Amit mondhatok, az csak mentegetőzés. Az akadályok felsorakoztatása csak kibúvó."

Suomi a csend országa. ott nem sokat beszélnek és főleg közérdekből beszélnek keveset... De annál inkább lehet érezni a szociális gondoskodást és érületet az intézményekben...

Ezt a szociális lelkiséget tükrözi a tudományos élet is. Tanár és tantárvány közt az igazi kultúra jegyében egész életreszóló kapcsolat van s a kultúra és civilizáció tökéletes egysége az, ami varázst ad a finnországi életnek. Itt a technika eredményei nem homályosítják el a természet szeretetét és nem ölik meg az egyéniséget s főleg a dolgozó emberek egyéniségét.

A finnek szeretnek bennünket és Kodolányinak mindenütt azt kellett éreznie, hogy szemébe az egész magyarságot is köszöntik, nemcsak azt az egy személyt, aki átutazik a rokon nép országán. De minél jobban szeretnek bennünket, annál súlyosabbak kérdéseik, melyekkel elevenére koppintanak az itteni bajoknak. Sajnálkozással mondogatják, hogy mi „nagypolitikát” csinálunk holott ők alig politizálnak, mert nincsenek oly megoldatlan szociális kérdéseik, elfajult pártharcuk és mert abszolút demokráciájuk van... Ha érthetetlenek előttük a mi sajátos politikai viszonyaink, annál inkább tisztában vannak a magyar társadalom hibás szerkezetével, nagybirtokrendszerünkkel, közigazgatási módszereinkkel. Tudják, hogy ezért nem az egész magyarság felelős, de annál súlyosabbak a vádak, melyeket szemébe mondanak a Trianon miatt panaszkodó magyaroknak.

„Vajjon miért és hogyan akadályozta meg önöket Trianon abban, hogy végkép leszámoljanak a nagybirtokaikkal? És miért nem teremtettek önök Trianon ellenére is olyan demokratikus közigazgatást, mint mi? És ha Trianon oly súlyosan nehezedik önökre, miért nem láttak hozzá kettőzött erővel, hogy a népkultúra kincseit felszínre hozzák? Abban is Trianon akadályozza önöket, hogy a negyven évvel ezelőtt készült s ma már használhatatlan, hiányos tájszótárt újjal pótolják? Vagy, hogy az Akadémia végre megcsinálja a teljes magyar szótárt, ami nélkül, mi magunk sem tudunk alapos tudományos munkát végezni? És nem gondolják meg önök, hogy Trianonról nem beszélni és nem panaszkodni kell, hanem némán dolgozni a nép megerősítésén, nehogy az erősebb népek teljesen összeroppantassák önöket.” Mit feleljen ezekre a súlyos kérdésekre a lelkiismeretes magyar író? Itt nem lehet letagadni, nem lehet szépítgetni, itt csak érezni lehet a fájó igazságokat és csak arra szabad gondolni, milyen jó lenne azt a mesének látszó világot itt is valóra váltani. Ott is voltak nagybirtokok, pl. Hartolában egy hatezer hektáros nagybirtok. „A birtokot az állam megvette; parcellákra osztották, parasztokat telepítettek rá. Az egykori urasági házat a hozzátartozó gazdasági épületekkel és cselédlakásokkal együtt azonban egy darab belsőség közepén meghagyták, részint gazdasági iskolának, részint múzeumnak. Ötvenegy ilyen parasztfőiskola van az országban.” Tizenhétéves parasztfiúk és parasztleányok tanulnak ezen iskolákban. Tornácos emeletes, meleg otthonossággal berendezett lakásuk van, könyvtár, társalgó, zeneterem és ragyogóan tiszta étterem várják őket a földmívelés, tejgazdaság, értékesítés praktikus tárgyai kívül, humanista tárgyak is helyet foglalnak. Nálunk a humanizmus tárgyai nem arra valók, hogy a praktikus érzéket eltompítsa bennük, hanem

Méla!

Er levedésből kimeradt, légy ^{örv}
vágd ki, de helyi egy kis
lével a hites miatt

Fer

1937. máj.-jún.

arra, hogy a realitások mellett a szellem transcendens értékű termékei is felfrissítsék őket. Náluk szellemi felfrissülést jelent, ami nálunk szellemi letörést.

Más lelkiület kellett ahhoz, hogy ezt a jobb helyzetet kiharcolják — arra nehéz felelni, de ez bizonyos, hogy ez a helyzet egészségesebb mentalitást eredményez. Kodolányi így jellemzi az északi embereket: „komolyak és hívők, mint a gyermekek, őszinték, mint a gyermekek, bátrak, mint a gyermekek és játékosak, sőt primitívek is, mint a gyermekek. Mindegyikükben van költői érzék, a természetben való elmerülni tudás, képessége, akár a gyermekekben.” Ime a megoldott szociális problémák milyen derűsége, szinte legendássá tudják tenni egy tájnak vagy országnak lelki képét. A nyomasztó anyagi gondoktól a szociális nyomortól való megszabadulás természetesen felszabadítja az emberek életélvező természetes ösztöneit, felszabadítja és meg is fékezi a túlzásoktól, megmenti, mert minden, amit elérték, komoly munka eredménye és mivel ott nincs meg a hivatásos és kenyérkereseti munka között az a nálunk nagyon ismert bántó ellentét, a munka már önmagában is öröm, feloldódás, harmónia.

Mindez az állapot, mely a mieinkhez képest egész eldorádói képet nyújt, nem téveszti meg az író. Osztályharc még mindig van és radikális ifjúmunkások remélik, hogy a bankok és gyárak szocializálásának is eljön az ideje. És ez a hit természetes, mert az is bizonyos, hogy osztályharc nélkül ezt az állapotot sem lehetett volna megteremteni. A földreformot ők sem tudták radikális módszerek nélkül megcsinálni. A finnekre nehezedő német nagybirtokosok kénytelenek voltak birtokaikat eladni vagy ha ellenszegültek, átadni bár milyen ősi birtokokról is volt szó.

Azok a százvezrek, akik földet béreltek, munkájukkal törleszthették és magukénak válhatták meg földjeiket. Az állam oly kedvező kölcsönket adott és oly csekély összegben szabta meg az árakat, hogy nem okozott nagy nehézséget a törlesztés. A földnélküliek számára földet vásárol az állam és így a nagybirtokok lassanként egészen eltűnnek. Sok helyen azt a gondolatot vetik a közvéleménybe, hogy az újítások pusztulással járnak. A finnországi földreform bebizonyította, hogy ez az ellenvetés hamis. „A földmunkás kettőzött lelkesedéssel dolgozik saját birtokán és a szövetkezetek pótolnak minden mást. Tessék ma megnézni a statisztikákat: mit és milyen termel a finn kisparaszt. Mit exportál szövetkezetei útján, mennyi iparcikket vesz fel, mennyi könyvet fogyaszt, hogy miként növekszik az általános jólét, hogy van-e munkanélküliség s hogy mennyit ad az állam tudományos és művészeti célokra.”

Kodolányi János megcsinálja a mérleget s e mérleg kitűnő. A napszámbér négyszerese a mieinknek, a lakás olcsóbb, az élelmiszer jobb és olcsóbb; irodalmuk mélyen és komolyan foglalkozik a nép és proletáriátus sorsával s a finn tehetség művész alkotókedvét első sorban a valóságos élet művészi megformálásában önti ki. Valóságkeresés a művészetben és valóság realizálása a szociális életben; ez jellemzi a modern Finnországot, melynek Kodolányi oly hűséges reális és felelősségteljes képét rajzolta meg. Bölöni Farkas Sándor jó száz évvel ezelőtt Amerikába ment idegen népek közé és felfedezte a demokráciát, nagyszerű élményeinek olvasása még ma is felfrissítően hat. Kodolányi János elment északra és rokon testvéreink között fedezte fel a demokráciát s nagy érdeme, hogy nagy élményéről írthon sem feledkezett meg, hanem azt mint termékeny magvakat próbálja elvetni a honi talajba. Kemény Gábor

Finn rokonok és pogány ősök

A mind jobban erősödő és európai nivót mutató rokon finn irodalom kimagasló eseményét *Maila Talvio Darvak* című regényét fordította le *Faragó József* izes és zamatos magyar nyelven. Ez a regény a nagyszabású alkotásokhoz tartozik. Már arányaiban is az epika legmagasabb csúcsait érinti, s nemzeti szempontból meg éppen olyan jelentőségű, mint egy *Undset* vagy nálunk *Tormay* alkotásai. A kitünő író nemzetének legválságosabb szeletét mutatja be: az orosz befolyását. Rávilágít ennek a hatásnak bomlasztó ellentétességére és egy család életén belül próbálja meg szimbolizálni a finn nép sorsát és tragikumát. Művészi eljárás módja nagyon emlékeztet a mi *Gárdonyinkra*, aki a kisemberek életével akarta szimbolizálni a nagy történelmi eseményeket. Így tesz *Maila Talvio* is. Egész sereg apró emberkét, jeleneteket vázol föl előttünk: sorsok és jellemek pergőtüzébe állítva életüket s végmegoldása megnyugtató, művészi és emberi szempontból egyaránt. A zsarnok igából való felszabadulási vágy, a megmételtyező uralomból való felemelkedés minden gondolata ezeknek az egyszerű, becsületes embereknek. Két család sorsában, torzsalkodásában, szerelmében és letörésében kísérel meg a nagy nemzeti ellenállást jelképezni. Hitet és bizalmat ad fáradt vagy tévelygő hőseinek az író mélyes hite és fanatikus fajszeretete. Külön kell megdicsérnünk mesteri tájleírásait és jellemalakjait különösen azt a *Homérosra* emlékeztető objektivitást, ahogy a *Tuunáék* házát, környezetét és emberalakjait bemutatja. A regény elé *Kodolányi János* írt meleghangú sorokat a finn-magyar rokonság lelki szárait próbálva szétfejtteni. Ebből a tömör és okos írásból álljanak itt mutatóban a következő jellemző mondatok: „*A köztudatban élénken él a finn-magyar rokonság valami egészen leegyszerűsített tudata, annyit mindenki hallott, hogy a finn és a magyar nyelv egy töről sarjadt. Arról is tud mindenki valamit, hogy a finnek világraszóló népköltészeti remeke a Kalevala és hogy élt ott egy Eino Leino nevű édesszavú költő is. Ennél többet azonban aligha tudnak még azok is, akik a francia, német, orosz, vagy akár norvég irodalomban tekintélyes tájékozottságra tettek szert. Mi ennek az oka? El lehetne töprengeni rajta, megmagyarázni azonban alig lehet... A magányos erdők és vizesése, a téli viharok zúgnak ebben a néplelekben, de benne ragyog a nyári nap csodálatos édessége és a különösen illatos virágok minden színpompája. Az a művészet, amely ebből a talajból nő ki és pillanatra sem vesztette el mély kapcsolatát vele; az az irodalom, amelynek minden ízét átírja ennek a talaj-*

nak nyers és erőteljes nedvkeringése, méltán várhatja a világ csodálatát és elismerését!

Ugyancsak *Kodolányi János* írta azt az érdekes történelmi tragédiát is, melynek *Pogánytűz* a címe s melyet a Nemzeti Színház hozott színre. Ez a dráma a magyar történelmi mult legforrongóbb korszakába vezet: az Árpád-korban. *Péter* második uralkodása alatt történik a tragédia, hősei a királlyal megvakított *Vászoly* fiai: *Levénta* és *Endre*. Előbbi a pogány magyarokhoz húz, akik *Vajta* vezérlete alatt meg akarják semmisíteni a kereszténység addig elért eredményeit. *Endre* bátyjának éppen ellentéte, maga a megtesztelt józan-ság és hithűség s éppenez sodorja ellentétbe testvérével. A tragikus mag kitünő, éppen egy ilyen magyar történelmi sorstragédiának kínálkozik, kár hogy az írónak nem volt elég drámai ereje, hogy ebből a *Bánk báni* tragédia-magból valódi *Bánk bánt* teremtsen. *Kodolányi* finom művészi eszközökkel nyúlt ehhez a kényes témához s azt, ha a tragikum szempontjából megnyugtatóan nem is, de a műgondot véve figyelembe érdekesen oldotta meg. Nagyon vigyázott a korrajzra, hogy az soha bántó ne legyen s gyakran a tragikus modulációkat, az összeütközés lehetőségeit éppen ezért hagyta figyelmen kívül. A történelem közismert eseményeit, — melyeket *Hóman Bálint* nagyszabású művében olyan pregnánsan foglalt össze, — tárja elénk és dolgozza fel. Igyekszik minden cselekedetnek a lélektani okát megkeresni s ha indokolni nem is tudja, azonban még így is sok szép vonást őriz meg a legérdekesebb Árpádokról. *Értéke, hogy cselekvényét nem nyújtja el, hanem megkísérelte szűkre szabott korlátok között mutatni be a pogánytűz fellobbanását.* Magunk előtt látjuk a lázadó pogány magyarokat, amint sorsukért és magyarságukért küzdenek s a másik oldalon a minden nemzeti eszmét elnyomó, idegen zsarnokságot. Az író nem vállalja egyiknek sem a szerepét, nem küzd a pogányság oldala mellett, de nem lelkesedik az idegen zsoldosokért sem. Meg tudja őrizni az egész drámán keresztül ezt a személytelen objektivitást, amely nem csekély értéke. Tulajdonképpen jellemábrázolást, természetesen itt is a Bánki értelemben, nem tudott adni, de *Levénta* alakjában sok nemzeti és sok emberi vonást sűrített össze. De még nála is sikerültebb a lázadó pogány magyar úr: *Vajta* alakja, aki őseitől örökölt hitéért lelkiismeretének nyugalalmát is föláldozza és a történet végén az önmagábaomló, elkeseredett *Levéntát* saját kezével öli meg. Látjuk a magyar hőskor sokféleágazó érdekképviselőit és megnyugszunk abban, hogy a *Szent Istváni* gondolat diadalmasan tört utat az el-

Fáklya 1937. Máj.-jún. 5-6. n.

jövendő évszázadok mélyében is. Pogány őseink elképzelése egy nagy magyar állameszme kialakulása volt, de ehhez izoláltságukban nem volt sem elég erők, sem elég összetartásunk. Bármennyire igyekeztek is a kereszténység pogány ellenfelei szövetségbe megteremteni az ősi egyesülést, a patrimonialis királyság fenn tartását, nem sikerült nekik ezt megteremteniök. A tragédia hőse, *Levénta* is a darab folyamán rájön tragikus életelhibázottságára s bevallja azt a szomorú igazságot, hogy a jövendő *Endrének* és *Endrén* át a keresztény gondolatnak a diadalát fogja megteremteni. Mesteri képekben, nem is annyira színszerűen, mint inkább filmszerűen, a jelenetek hosszú során át varázsolja elének ennek a külső és belső lelki harcnak az összeütközéseit. Magyar lélekből és magyar színekkel készült ez a korhű tragédia, melynek nem utolsó érdeme színbő romantikája és archaikus nyelvgazdagsága. A színészek is megtették mindent a dráma önmagából folyó fogyatékoságainak elkerülésére. Elsősorban *Kürthy György Vajtáját* kell kiemelni, aki az ő szokásos robusztus tehetségével kitűnő Árpádkori levegőt teremtett magakörül. *Timár Levéntája* sem volt méltatlan hozzá: Igyekezett többretű szálból megfogni ezt a komplex karaktert s volt jelenete, amikor határozottan művészinél érezte alakítását. A tragédia többi szereplői közül nagyszerűen emelkedik ki *Gál Gyula* tökéletes feldolgozása és ábrázoláshű *Gellért püspöke*. Játékában nemcsak mélyeséges hit, de nagy emberi rokonszenv is volt. *Hosszú Zoltán Timoteusz atyája* új oldalról mutatja be ezt a sokrétű és igazán tehetséges művészt. Az egyszerűségnek, a szívtisztaságnak ezt a józan fölkenntjét olyan emberi módon és olyan művészi realitással ábrázolta, amilyenre kevés példa van az ő művészi pályáján is. A dráma komor hangulatát az is fokozta, hogy női szereplője kevés volt s azokat is inkább csak staffazsként mutatta be.

Csodálatos véletlen, hogy ugyanabban az időben, amikor a Nemzeti színpadán egy pogánykori drámát játszanak, ugyanakkor a magyar filmgyártás is megpróbálkozott egy hasonló-témájú film színrehozásával: *Herczeg Ferenc Pogányok* című regényének filmszínpadon való bemutatásával. A regény a maga klasszikus egyszerűségével nem épen kínálkozik a filmszerű bemutatásra. Ezt érezni is lehetett nem egy olyan részletnél, ahol a scenírozó az önmaga ötleteire volt utalva. Mindamelllett, ha a Pogányok nem is tartozik a leg-sikerültebb magyar filmek közé, *érdekes vállalkozásnak tartjuk*, s különösen *Kiss Ferenc* alakításában gyönyörködhetünk.

Kozocsa Sándor dr

A Fáklya tanulmányutazásai

JÚLIUSBAN:

Finnország—Esztország—

—Lettország—Lengyelország

AUGUSZTUSBAN:

Franciaország—Belgium

A FÁKLYA mult számában adtunk hírt először tanulmányutazásainkról. Az azóta érkezett nagyszámú megkeresés csak arról győzött meg bennünket, hogy valóban szolgálatot teszünk előfizetőinknek, ha megfelelő, kellemes társaságban, a lehető legolcsóbb árakon teszünk lehetővé számukra kététes külföldi utazást.

Az utazás könyvekkel soha nem pótolható tapasztalatokat nyújt.

Egyelőre két utazást vettünk tervbe olyan országokba, melyek megismerése az értelmiségi fiatalság számára - bármilyen pályán is - majdnem létkérdés. Elvisszük előfizetőinket az újjászületett európai államokba, barátaink közé: Finnországba, Lengyelországba, Esztországba és Lettországba. Megmutatjuk olvasóinknak Franciaországot a világkiállítás nemzetközi forgatagában. Tanulmányutazásunk részvevői a helyszínen ismerhetik meg a lángokban álló Spanyolország tószomszédját, a moszkvai úgynökök világközpontját: Párist a maga történelmi és művészettörténelmi értékeivel és látnivalóival, valamint Bruxelles-t a Rex-mozgalom központját.

Tekintettel arra, hogy egyelőre nem áll rendelkezésre a valuta átszámítási kulcs és Franciaországban csak később állapítják meg a szállodai és éttermi árakat miniszterelnöki rendelettel, csupán hozzávetőleges árat mondhatunk.

A részvételi díj mindkét utazásnál körülbelül 235 pengő lesz. Lehetséges azonban, hogy ennél kevesebb lesz, vagy talán néhány pengővel drágább. A végleges árat a következő számunkban közöljük.

A finnországi utazásunk előreláthatóan július végén indul.

Franciaországi utunk valószínűleg augusztus közepén indul és a hó végéig tart. Útvonal: Budapest—Bécs—Salzburg—Buchs—Zürich—Bázel—Belfort—Páris.

Az utazás mindig nemzetközi gyorsvonatokon történik, az elszállásolás pedig kifogástalan, jó polgári szállókban lesz.

Csakis előfizetők jelentkezhetnek! Jelentkezéssel egyidejűleg 3.50 P jelentkezési díj is befizetendő a 48.960 sz. ptpénztári csekk számlánkra, az összeg rendeltetésének feltüntetésével.

Felvilágostással szolgál a FÁKLYA kiadóhivatala: Budapest, V., Szalai utca 2. Mindkét tanulmányutazásra jelentkezők közül egy-egy előfizetőnket kisorsoljuk, aki teljesen ingyen, mint a FÁKLYA vendége vesz részt az utazáson.

Kodolányi bemutató a pesti Nemzetiben

Irta: Dénes Béla

KODOLÁNYI JÁNOS, a modern fiatalok egyik legkitűnőbbje, ehhez kétség sem fér. Nem könnyed és csupán szórakoztató, de olyan író, akinek minden mondata mögött fájának, nemzetének összes problémái, szűkebb hazájának, a Dunántulnak halálvivódása megérzik. Kodolányinál nem véletlen hát, hogy a történelmi regény felé fordul. *A vas fiai*, ez a XIII. századbeli hatalmas magyar körkép, melynek két vaskos kötetét az idei könyvnapon követi az ugyancsak hatalmas méretű befejező kötet s melyről részletesen éppen ezért csak a befejező mű után írok, már hatalmas sikert hozott a szerzőnek. Nemcsak kritika, de közönségsikert is, ami történelmi regénynél nem kis dolog. Akik azonban Kodolányit ismerik, tudták, nem fog megállani a történelmi regénynél, elérkezik a történelmi drámához, vagy tragédiához is. Mert prédikátor ő és így szószékre van szüksége s lehet-e vajjon jobb szószék a színpadnál?

MEGSZÜLETETT tehát a Pogánytűz, hogy választ adjon: szószék-e a színpad, vagy sem? Messzebb viszi-e a hangot, megrázóbbá teszi-e az intelmet, főlrázza-e jobban a lelkiismeretet, mint a nyomtatott betű? Azt hisszük, maga Kodolányi is rájöhett: nem! Legalább is a mi világunkban, a mi társadalmi viszonyaink, érdeklődési köreink közepette a színpad nem szószék, nem a lelkiismeret tisztító helye, hanem csupán néhány órai mulatozás, időtöltés. S a Nemzeti Színház, az ország hivatalból első színháza sem teszi ünnepiesebbé, figyelmet magára terebélyebbé egy fiatal, sulyos mondanivalókat közölni akaró író számára a bemutatkozást. A darab nem ígért, vagy sejtetett szenzációkat, a szereposztás sem mutatott rendkívülit, a főpróbaközönség, tehát nem sietett s a kezdetet jelentő gongyűtésre bizony sűrűn tátongtak az üres helyek.

PÉDIG a *Pogánytűz*, az új történelmi dráma, sőt, tragédia, hozott legalább annyi szenzációt, mint bármely más divatos darab. Kodolányi, Endre és Leventa történelmi konfliktusában nemcsak két embertípus konfliktusát bogozza. Nemcsak a pogány s keresztény magyarság küzdelmes vetélkedését hozza, de rávilágít, erős és éles szavakkal állást foglal a magyarság egyik mindmáig legégetőbb s fontosabb kérdésében: a nyugati kultúra s civilizáció elfogadása egyszersemind teuton uralmat jelentsen-e? S Kodolányi, aki a

maga dunántuli egykés vidékén legelsőként hirdette a német invázió mindent elárasztó veszedelmét, megmutatja, hogy a Szent István utáni zavaros időkben is már ez volt a magyarság legfojtogatóbb problémája. Hogy állásfoglalásában mindvégig meg tudott maradni a művészi láttatásnál, sohasem tévedett a napipolitika ma oly csábító mezejére, hogy tragédiája a legteljesebb propagandát gyakorolja s mégsem propagandadarab, az külön érdeme s külön erénye.

PERSZE annak, aki először szólal meg színpadon s rögtön a legkényesebb s legnehezebb történelmi témát választja, akadnak hibái is. Sokszor dikcióknak érzünk részeket, mert nincs kellőleg kidolgozva az egyes alakok lelkivilága. Né-

ha meg, s különösen Endre alakjában, klisészerű az alak, inkább történelmi arcképcsarnokból élénk állított festményre hasonlít, mint élő, eleven valóság. Ezek azonban nem rontják az összbenyomást s megfelelőbb rendezésnél fel sem tűntek volna. A tragédiának Vata ur döbbenetes életheisége, önmagából következő erős drámai sodra mellett legnagyobb értéke *káprázatos pompájú magyar nyelvezete*. Nem habozom a megállapítással: *Kós Károlyon kívül senki történelmi darabot ily gyönyörű magyarsággal meg nem szólaltatott, mint Kodolányi*. És éppen ezért szeretnők hinni, a darab Nemzeti Színházunk állandó értéke lesz.

AZ előadás kissé egyenetlen, bár a Nemzetinek ugynevezett jobb produciói közül való. Középpontjában *Kürti József* nyers erejű Vata ura s *Timár József* csupa nyugtalauságot, izzást s forrongást sejtető Leventája áll. *Abonyi Géza* kissé túl majestuosus Endre, *Szörényi Éva* elnagyolt Kinga. *Vándory Margit* pogány szolgálólánya ellenben nagy s kellemes meglepetés. *Varga Mátyás* diszletei szépek, bár nem eredetiek s hindu illusztrációkon gyakorta láthatók. Am ismételjük: mindez csak velejáró sallang Kodolányi szép, becsületes és értékes darabjánál. Hiszünk, e jó kezdet nem marad még jobb, tökéletesebb folytatás nélkül. Szükség lenne rá.

Figyelmetlen kérés (Kodolányi)
1937. máj. 8. 15. 19. 27.

Színház-mű

A NEMZETI SZÍNHÁZ új drámaíróit avatott *Kodolányi János* személyében. A színmű témája a magyar történelemnek az a korszaka, amikor az alig megszilárdult kereszténység szembetalálja

Kodolányi János:
Pogány tűz

magát — Vata lázadásában — az újra fellángoló pogány tűzzel. A tiszántúli magyarság lázadása hazahozza a megvakított Vazul idegenben élő fiait: Endrét és Leventét, hogy elűzzék a velencés

Pétert s vele együtt a német zsoldosokat és az idegen vallás papjait.

Kár, hogy ez a nagyszerű mérkőzés, amelyben valójában két világ — a pogányság és a kereszt, Kelet és Nyugat — vívta meg élet-halál harcát, az író elképzelésében Levente vérbosszújává jelentéktelenedik. Pedig szinte kínálkozott a tragikus megoldás: Levente vállalja a pogányok lázadásának vezetését, mert apja kegyetlen megvakíttatásáért bosszút akar állni Péteren és a keresztény papokon. De lendületéből többre nem futja, a pogányságnak pusztulnia kell nemcsak azért, mert a kereszt erősebbnek bizonyul, — s nagy kár, hogy a szerző ezt nem hangsúlyozza eléggé — hanem azért, mert sorsát olyan vezérre bízta, akit nem az ősi végzet, a pogányvérörökség hajt, hanem az egyéni bosszú. S amint bosszúját kielégítette, összecsuplik, mint a szárnyszegett madár s alázuhan anélkül, hogy drámailag érthetővé válna bukása.

Kodolányi érezte a történelmi anyag izzó drámaiságát, de ebből az anyagból nem tudott igazi nemzet-tragédiát, feszülő és robbanó akciót formálni, noha a küzdő felekkel szemben mindvégig igyekezett — bár nem mindig sikeresen — megőrizni a drámaíró objektivitását. Mint regényíró megmutatta, hogy uralja az anyagot, drámájában azonban gyengének bizonyult s a pogány tűz kilobbant anélkül, hogy az író megmutatta volna annak egetcsapkodó lángját is. Vállalkozása mindenesetre becsületes, szándéka komoly, és ha jobban megismeri a színpadi ábrázolás törvényeit, bizonyosan tisztább értékekkel fogja hívatottságát igazolni.

Az előadás nem a legjobbak közül való: az ábrázolásokból hiányzik az egyéniség ereje és az alaphangok egységge hangolása. Az együttesből *Timár József*, *Abonyi Géza*, *Hosszú Zoltán*, *Kürti és*

Bartos Gyula alakítása hagy maradandó nyomot a néző lelkében. Az egyetlen női szerepben *Szörényi Éva* árult el komoly igyekezetet.
(B. L.)

Élet 1937. máj. 9.

19. n. 515.

Vigasztalásul útnak indulunk...

(Magyar utirajzok)

Írta: Szabó Zoltán

Vigasztalásul utnak indulunk. Van, aki fülelve lesi, mint dübörög a vonat alatt a rajnai hid és van, aki tág szemmel nézi egy északi város fölött az esti fényeket. Van, aki őjáratra megy, van, aki átkel Dover és Calais között és van, aki példát keresni messze utazik. Van, aki azért megy, mert odakinn keres valamit és van, aki azért, mert idehaza nem talál valamit. Ők azok, akik megismernek egy vízcsep- pet és megértik a tengert, megértnek egy szobrot és megmagyarázzák a népet. Egyikük diagnózist készít és ebben, mintha burkoltan benne lenne a sírfelirat is, má- sikuk megszeret egy népet és ezt a szere- tetet korbácsként használja idehaza. Míg odakinn vannak, láthatatlan szállal ide vannak kötve, mihelyt visszajöttek, látha- tatlan szállal oda vannak láncolva. Vá- laszt keresnek arra, hogy mi az angol, belga, vagy finn és véletlenül választ ad- nak arra, hogy mi a magyar? Utazó-írói minden országnak vannak, de nem így utaznak. Más népek is tájékoznak, de mi lírai módon tájékozódunk, izgatottan és úgy hisszük, odakinn „rajtunk egy nemzet sorsa áll”. Iróink kissé szellemi kémszol- gálatot teljesítenek külföldön, kikémelelik a kultúra bástyáinak fekvését, fölmérik az idegen erőket, összehasonlítanak és mérlegelnek. Talán a japánok járhatnak így, ennyire feszült figyelemmel, ennyire tanulmányuton, ennyire kémeleve és vi- ggyázza, ennyire ellenségesen és ennyire szerelmesen az ellenségbe. Iróinknál mély jelentőséget kap, hogy innen indultak el és ide térnek vissza. Munkájuk, ez a szel- lem behozatal, nem tud felelőtlen lenni, legalább ma nem, hagyományt töltenek be és ez a hagyomány kötelez arra, hogy nemcsak képeslapokat, külföldi cikkeket kell hazahozniok, hanem egyebet is: pél- dát, tanulságot és tájékoztatást.

*

A jövő történetírói alighanem megállapít- ják majd, hogy a magyar szellem a husza- dik század negyedik évtizedében érezni kezdte azt, hogy a magyar társadalom válságba jutott. Előre érezte a földrengést, izgalomba jött és keresni kezdett, kilen- dült, mint a szeizmográf távoli lökések pa- rancsa nyomán. A keresés két irányba in- dult: voltak, akik az ingadozó és feszült- ségekkel teli társadalom bajait keresték idehaza és voltak, akik menekültek kifelé. Megírják majd, hogy voltak, akik itthon utaztak e riadalom nyomán és önkínzó módon kutatták a bajt. Voltak, akik kife- lé utaztak ugyane nyugtalanság lökésére és keresték a vigasztalást vagy orvossá- got. A kétféle cél két irányba lökte az író- kat, két külön csoportot hozott létre, pe-

dig a kétféle ut mögött egy a nyugtalan- ság és egy az ok. És egy a cél: a közvéle- mény kialakítása, a jó tanítás, melyet sie- tős riadalommal művelnek egymásután megjelenő könyvek. E kimondatlan prog- ram Széchenyinek egy mondatában elfér: „mélyebben vizsgálni a haza állapotát és szomszéd közötti állását”. A „haza álla- potának” vizsgálása az egyik irány, „a szomszéd közötti állás” megmutatása a másik. A két jelenséget olyan szorosan fonja össze a kor, amilyen szorosan egy- más mellett áll a két teendő Széchenyi mondatában. A könyvek, melyek e két- irányu tájékozódást szolgálják, majdan valószínűleg épannyira dokumentumai lesznek a történetnek, amennyire anyaga lesznek az irodalomtörténetnek. Társadal- mi tünetet jelentenek majd, melyben a kor bajai és céljai tükröződnek. Az évtized megszülte két műfaját, a társadalomrajzot és az irány-utleírast, amely talán még ke- ményebb, politikusabb és közvélemény- alakítóbb műfaj, mint az irányregény.

*

Az írók külföldre löki a hazai bizonytalan- ság és vele mennek a hazai gondok, — ér- zi az ember. Szabó László „Magyar utirajzok” című könyvéből (Doveri átke- les, 1937. évi kiadás) s. Szabó László hangsúlyozottan európai és Kodo- lányi János hangsúlyozottan népi maga- tartása mögött ugyanaz a kirepítő erő, ugyanaz a tájékozódás a cél, ugyanugy alakul a külföld ahhoz, amit ma itthon mondani és hirdetni kell. Ha közoktatási „alapeszménk” nem lennének ugyanolyan porosak, mint a gimnáziumok göröppótló szertáiraiban maradt gipszből való Pallas Athéne-fejek, ez a két könyv a Napnyu- gati őjárattal együtt kötelező olvasmány lenne. A földrajzoknyvek mellé, melyek főként a területnagysággal, népességszám- mal és városnevekkel foglalkoznak, elle- lejtén, hogy tájaknak és országoknak szellemük is van, nemcsak helyneveik. Ezt a külön szellemet akarják elhozni az írók, ahogyan a más országokat látják, abban tükröződik a magyarság és a kor. Mind- két író olyasmért megy nyugatra, amit nem talál idehaza. Cs. Szabó László nyu- gatra ment a demokráciáért, ugyanugy, ahogy egykori protestáns fiatalok nyu- gatra mentek a teológiáért. Körülbelül ugyanazzal az áhitattal is kezeli témáját, mint a régiek az Istenről szóló tudományt, egyik hóna alá a történelmet szorítja, má- sik hóna alá a közgazdaságtant, magyar földön áll és szemét nyugatra irányozza. Hagyományos szerepet tölt be, idehaza európai, Európában magyar, és mindkét helyen száműzött egy kissé, idehaza

számüzve van a demokráciától, melyben otthonosan mozog, odakinn számüzve van a hazai földtől. Mindkét tájon pesszimis- ta és elgondolkodó, néha arra gondol, hogy Európa vágya csak „két kiváltságos temetőben fekdülni”. A nyugtalan Euró- páról ír utirajzot, mikor nyugtalan az or- szág is, mintha a magyar nyugtalanságot be akarná ágyazni az európaiba és ezzel is össze akarná kapcsolni a keleti hazát a nyugati otthonnal. Míg ő a zavaros haz- zából kiindulva a demokrácia mellé zava- ros Európát talál, a finnországi csendes- ségét találja meg Finnországban, távoli „szigetét”, ahová a zaklatott kor és probl- émák sulya alatt görnyedő ország embere vágyik. A könyvben béke van, a leírt uc- cákon csend, a tóparton boldog fák ácsorognak és fenyőillatot küldenek a tisz- ta vizek fölé. Idill ez a könyv a szó leg- teljesebb értelmében. De az író könyvébe beleszó a kor és az ország, és az idill idehaza vádbeszédé sötétedik. Ha Kodo- lányi a finnországi napfényről beszél, az olvasónak a hazai árnyékot juttatja eszébe, a boldog síralyok mögött egykés falvak sötétsége ásit, a parasztbirtokok mögött a hazai latifundiumok. A könyv nemcsak Finnországot jellemzi, hanem jel- lemző a korra is, amelyben élünk, — eb- ben a korban más ország nyugalmból és idilljéből harci fegyver lesz idehaza, szin- te önkéntelenül és mintegy felsőbb pa- rancs alatt. Mert az országot, melyben a célok és álmok megvalósulnak, az írónak külföldön kellett keresnie.

*

Márai Sándor kisvárosból indult és kisvá- rosba érkezett. Elküldöje egy szlovensz- kói város volt, befogadója Budapest, ez a terjedelmében nagy kisváros. Közben a nagyvárosokat külföldön találta meg. Most már megérkezett és birtokában van a végleges és szerény bölcsességnek. E bölcsesség szerint másutt nincsen számára hely, mint azokon a tájakon, ahol vala- mikor a bölcs öreg, Virágh Benedek iro- gatott, miközben szekrényének tetején jó illatokkal hivalkodtak az almák. Most, hogy már megérkezett és ez a megérkezés visszavonhatatlan, újra kirándult a régi tájakra, az ifjúkori heves kulturkörtelke- dések színhelyére. Visszarándulása őjár- rat lett, felkészült fegyverek között. Lá- tnia kellett, hogy az idilleket már csak szu- ronyok őrzik és a civilizáció formái csak ideig-óraig tartják még a régi Európát. Utja nem volt cél és terv szerint való és könyvében (Napnyugati őjárát) nem be- mutatni akarja nyugatot, csak éppen meg- írni, hogyan utazott rajta keresztül. A meg- írásból mégis bemutatás lett. Mert önkén-

1937. máj. 15. 211

SZÍNHÁZ ÉS ZENE

Pogány Iűz. — A Nemzeti Színház ujdonsága

Pétör kerál űl a trónon. Gondolkozása, szemlélete idegen, leplezetlenül ellenséges azzal az országgal szemben, amelyet István kerál reáhagyott s amely nagy belsű vajúdással készül magáévá tenni a kereszténységet. Teuton lűhűtűk, éhes harácsolűk lűzengnek kűrűlűtte, akik reszketve várják, hogy reávethelessék magukat a földi javakra. A kereszt éppen kezűk űgyébe esik, ezzel jűnnek hát. A pogány Vata azonban fellázad, hazahívja a megvakított Vászoly két fiát, Endrét és Levéntát és gyűznek. Vata, aki még szívvel-lélekkel pogány, nem sokáig őrűlhet a gyűzelemnek. Levénta, aki apját Pétör megvakíttatásával már megbosszulta, váratlanul visszavonűl s az uralkodást teljesen átengedi a keresztény Endrének és a kereszténységeknek. Egy nűmet lányon keresztül ugyanis Levéntát is megéríntette a kereszténység. Teljesen összeroppanva elvonul s a nagy belsű tusától Vata bosszűállű tűre szabadítja meg.

A tème, amit *Kodolányi* komoly megelevenítű erűvel, remekbe szabott alakokon keresztül, tiszta, zengzetes magyar nyelven transzponál a szűnpadon, egyike a legnagyobb magyar sorskérdéseknek. Végűghűzűdűk a századokon, áthajlűk az elsűlyedt idű fűlűtt s itt él, itt izgat ma is elűttűnk, bennűnk. Annál csodálatosabb, hogy a kritika mégis *milyen érzéketlenül fogadta a darabot s a mesterségbeli nagyképűségnek milyen fűlényeskedéséve' intézte el.* A nagy magyar harcbűl, a nagy magyar aktualitásbűl semmitsem érzett meg. Nem vette észre, hogy a felkelésben tulajdonképen a még el nem tiport és el nem sorvasztott magyar politikai ősztűn nyilatkozott meg akkor. Keresztényellenességet emlegetett és nem értette meg, amit az akkori magyarság oly jól érzett, hogy a kegyes jelszavak, álnok szenteskedések műgűtt valójában idegen imperialista szándékok huzódta meg. Természetes, hogy a pogányság nevében lázad a magyarság, amikor a kereszténység jelszavával akarják meggyűlkolni. A pogányság az az erű, amellyel még egyszer gyűzni lehet, *amellyel azonban már nem lehet tűbbé fenntartani az országot. Mekkora politikai fűlsűbberendűség van Endrében, akiben mindez tudatosodik! És mekkora tragédia Levénta sorsában, akit ez meghasonlásba kerget!* Milyen eleven, feszűlű drámaiság!

A darab korántsem keresztényellenes. Éppen azt bizonyítja be, hogy *mekkora élműny a magyarságnak a kereszténység. Valósággal át kell élnie, meg kell gyűtrűdnie érte, mert csak így tudja befogadni igazán. Nem cafrang számára, amit divat szerint hord, hanem vivűdás, harc és meghűdűlás. Kell-e erre csattanósabb igazolás a mánál? A magyarság kűzdűtt a kereszténységgel, de befogadta és az ővé lett. S most neki kell védeni azok ellen is, akik hozták neki, akiknek azonban már nincs szűkségűk tűbbé takaróra, amikor imperialista álmaikat szeretnűk megvalűsítani.* Ebbűl a magyar kritika mind nem értett semmit s ezzel csak azt bizonyította be, hogy *vajmi kevés kűze van ahhoz a magyarsághoz, amely Levénta lelkében kettűtűrt, hogy Endrén keresztül tovűbb éljen.*

A szereplűk kűzűl *Kűrti Jűzsef Vataja* és *Timár Jűzsef Levéntája* emelkedik ki. Minden mozdulatukon, minden pillantásukon érzett, hogy benne élnek szerepűkben s az a tűz, ami az írűt hevítette, őket is átforrűsította. Kűzűk volt a szerephez, Vata voltak és Levénta. *Abonyi Endréje* már kissé kegyes volt. Nem éreztűk azt az abszolűt fűlényt benne, amivel mint hűvűsen reális embernek mindenki fűlű kellett volna kerekednie. *Kovács Károly Pétör* kerála annál jobban eltalálta a hangot, különűsen ott, ahol a megvakított hitványbűl kitűr az ember.

Talpassy Tibor

Kornali Lova
1937. máj. 15.
10. A. 312.

Színházi szemle

„Pogánytűz. — Történelmi tragédia 3 felvonásban, két képbén. Irta: Kodolányi János. Bemutatta a Nemzeti Színház.

Az István király halálával árvaságra jutott magyarság problémáit bogozza a színpadon a Vas fiainak szerzője, kinek írásait s különösen ezt a drámáját egy különös ideológia fűti át és teszi művészivé: a német-gyűlölet. — Velencés Péter egymásután fosztja meg birtokaiktól és szállásaiktól a „foglaló magyarokat” — a Tisza-menti síkság futóhomokjára küldve őket, hogy a jó termőföldeket német híveinek adhassa, s közben Henrik úr hűbérévé teszi az országot. A magyarok azonban nem hagyják magukat: seregestől özönlenek Vata úrhoz, s a megvakított Vászoly lengyel földről visszatérő két fia, Endre és Levénta, élére áll a lázadóknak.

A mesét ismerjük a történelemből, s az egész téma maga sem más, mint a történelem. Kodolányi azonban szerencsésen pillantott meg egy pontot, melynél áttörhette a történelem gátlásait: nem a kereszténységet és a pogányságot állítja szembe egymással, hanem a kereszténységet és a magyarságot. S ebből a motívumból fakad a drámának az a nagy jelenete, amely ki nyilatkoztatás-szerűen tárja fel előttünk a magyar tizenegyedik századot és István király lelki örökségét. Király-koronázásra gyűlnek össze Fejérváron a nemzetségek s koronázási ajándékokat nyújtanak át a két királynak: Endrének és Levéntának. Pétör kerált ekkor már elfogták, megvakították és füleibe ólmot öntöttek, a németek menekülnek az országból, s Levénta úr, a Tiszán-túli részek királya és Vata úr, a nádorispán azt hiszi, hogy a magyarok el fogják felejteni a kereszténységet, melyet István király adott rájuk a németekkel együtt, s melynek védelmét Péterre bízta.

A nemzetségeknek azonban mi sem természetesebb, mint az, hogy Jézus úr és a Boldogasszony áldását kérik a két imádott és várva-várt Árpádfira, s úgy üdvözlik őket, mint akik elűzték a németeket: „Jézus úr ellenségeit”, s ez a jelenet a maga egyszerűségében felemelő. Vata értetlenül áll meg a nemzetségek viselkedése előtt, de Levénta megérti benne Szent István csodáját: a kereszténység virágbaborulását már semmi nem akadályozhatja meg a magyar földön, és — lemond a koronáról. Népével sátortáborába vonul vissza s Szent István pusztai harangjainak zengése közben itt veri át pogány szívét a cserbenhagyott Vata úr tőre.

A cselekményben vázlatosan s így megoldva szinte fölöslegesen fut át egy szerelem Levénta és a teuton lány között — Levénta a lányt, pedig szerelmes bele, kikorbácsolatja a táborból. Mikor pusztai magányába embereket küld keresésére, a lány már nem jöhet: Kinga már halott, de Ángela soror megbocsát Levéntának a kikorbácsolásért és apja haláláért... A lány szerepe alkalmas lett volna arra, hogy erősebb színekben és vonalakban ragyogjon fel az a háló, amely a kereszténység formájában mind elvonja és elzárja a pogány Levéntától a magyar népet. De ez a tendencia nagyon halványan jelentkezik Kinga alakjának megrajzolásában.

Kodolányinak ez az első drámája nem remekmű, de azt kétségtelenné teszi, hogy a magyar történelmi drámát a Pogánytűzben revelált módszerrel lehet csak megírni. Öreg hibák is vannak benne, de még így is méltatlan volt hozzá az a rendezés (Táray), mellyel a színpadra vitték: egész sereg színész, szerepét játszva, nem tudja, miről van szó, és sokszor tévednek teátrális giccsekbe. Ennek a tévedésnek az oka valószínűleg Kodolányi erőteljesen drámai beszéltető-képességében van, melyhez az érdekes archaikus nyelv járult.

Máthé Lajos

Magyar Kultúra

1937. Maj. 20.

10. N. 316.

1937. máj. 30.

Batu kántól Margitig

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Amikor befejeztem »A vas fiaik« című nagy regényemet, mely a tatárjárás véres korszakával foglalkozik, nagy köcsesett le a szívemről. De már egy-két heti pihenés után rájöttem, hogy korántsem mondtam el mindent a XIII. század magyar világáról! Az első napok megkönnyebült békéje csakhamar elfoszlott, úgy láttam, a kép, amelyet rajzoltam, egyoldalú. Tömegek vonultak fel »A vas fiaik«-ban, fegyverek csörögtek, halók hőrögtek, mint a költő mondja, a szinte teljes pusztulásba sodort ország víziója támadt fel, azonban hiányzott a magányos lélek, a kolostorok falai között, elvonultan pisllákoló egyéni lélek élete. Hogy reagált a mongolok rettenetes ostromcsapásaira a megtisztulni vágyó, a hit és csalódás sziklái között hanyódo lelkiismeret? Ez volt a kérdés, ez volt, ami hiányzott a konkép teljességéből. Önként adódott a feladat: megírni

IV. Béla király leányának, Margitnak az életét. S vele együtt a margitszigeti apáca kolostor életét is. Ahogy multak a hónapok, egyre nagyobb súllyal nehezedett rám ez a feladat. Végül nem volt többé nyugtom: írnom kellett. Hogy pedig a kolostori magány minden élményét átéljem, kaptam magam, elutaztam — Padasjokiba.

Padasjoki egy kis falu Középfinnországban, Lahtitól vagy száz kilométerre északra, a hatalmas Pääijennä-tóvidék partján, végtelen fenyő- és nyírerdők

mélyén. De még ettől a falutól is öt kilométernyire bújik meg a magányos parasztanya pirosrafestett faháza a tóval szemben, erdőkkel körülölelve, ahol megállapódtam. Házigazdám egy finn paraszt volt. Kis szobám ablaka a hóval borított erdőségre és a tóra nézett. Hat

talmas kályhában ropogott a hasáb, este északifény narancsvörös fénye lengett a csillagos égbolton s köröskörül, végtelen távolságban síri csend lebegett az erdők fölött. Harminc-harmincöt fokos hideg! És a ragyogó napsugárban úgy porzott a finom hó az elvettve elsuhanó szánok, vagy sítálpón száguldó parasztok nyomában, mint nálunk nyáron szárazságban az alföldi por.

Itt ütöttem fel sátorfámat, itt merültem bele a kódexbe, itt lyedtem el a margitszigeti kolostor hófehér leányának, árpádházi Margitnak az életébe. Itt láttam meg, milyen hősi lélek lakott az ő finom, törékeny testében. Azután hazajöttem s itthon fejeztem be a regényt. Mikor az utolsó szót leírtam, sírvafakadtam. Legtisztább magányomban társam volt Margit, úgy éreztem, most halt meg, a szemem láttára.

»A vas fiaik« a tömegek regénye. »Boldog Margit« a magányé. »A vas fiaik« a harc és a véré, »Boldog Margit« a szelíd békés és az égi szerelmé. Benne van a Padasjoki-i tájak csendje és isteni magánya. Olyan távol van a mai kortól, amilyen távol Padasjoki Budapeستől...

Kodolányi
János

Síriházi Élet 1937. máj. 30 / jún. 5.

23. 7. 64.

214

K Ö N Y V E K

KOVACS IMRE: A NÉMA FORRADALOM

A „Gondolat és Irás munkaközössége“ Szabó Zoltán Tardi helyzet-e után ismét nagyon figyelemreméltó kötetet adott ki. Kovács Imre azok közé a fiatal írók közé tartozik, akik a leghivatottabbak a magyar sorskérdések boncolására. Cikkei, tanulmányai mindig feltűnést keltettek szigorú logikájukkal. És épen ez a szigorú, következetes logika az, amit őszintén kell benne üdvözlünk. Kovácsban megvan a bátorság, hogy a tényeket meglássa, belső kapcsolataikat leleplezze, szimbolikus jelentőségüket megállapítsa s a következtetéseket levonja. Emellett hidegen izzó szeretete sohasem téveszti szem elől a végső célt: a magyarság belső, erkölcsi megtisztulását.

A néma forradalom a parasztság útját kíséri végig a magyar történelem folyamán a végső kifejlésig, a pusztuló parasztságig. Kovács Imre számára a magyar történelem korántsem az a dicsőségteljes, diadalmas szivárványív, amely a honfoglalás óta szakadatlan sugárzással boltozódik napjainkig, sőt néhány újabb ezerévig, mint ragyogó sziklapartokat összciklító misztikus híd. Ő az osztályharcok történetét vizsgálja elsősorban, mindig a realitás talaján állva. Gazdasági szükségleteket és tényezőket, termelési és társadalmi formákat, biológiai törvényeket vizsgál s ezek közé helyezi a parasztság kialakulásának, küzdelmeinek — forradalmainak — arányát, hozzátéve ezekhez az ele-

mekhez a legújabb lélektani kutatások eredményeit. Gondolatmenete a következő: az ember kollektív lény, egészséges életfeltételei csak akkor vannak megadva, ha a kollektívum számára is adva vannak. A milió, a külvilág kényszerítő hatásaira kétféleképpen reagál: *aktív* beavatkozással és *passzív* alkalmazkodással. Az egészséges tömeglélek a kétféle reagálás között harmóniát tud teremteni s külső életfeltételeibe és kényszerítő körülményeibe úgy avatkozik bele aktíve, hogy ezzel egyidejűleg elmegy az alkalmazkodás legszélső, számára még hasznos határáig. A közösség felbomlása, halála akkor következik be, ha az aktív beavatkozás lehetetlenné válik, ha a közösségre reánehazódó külső ellenállások felülmúlják, felmorzsolják az aktív lelki hatóerőket s azok az egyénnel *szembefordulva, az önpusztítás romboló tényezőivé válnak.* Ez a „néma“ forradalom.

A magyar parasztosztály egészséges korszakai azok voltak, amikor erőit kifelé fordítva, szembeállt a külső körülményekkel s forradalmak útján kísérelte meg életfeltételei kierőszakolását. Már most Kovács Imre végigkíséri ezeket az aktív mozgalmakat, kezdve a kelyhesek mozgalmán egészen a negyvennyolcas forradalomig. Mi volt e kollektív akciók sorsa? Véges-végig szörnyű bukás. Azokat a történelmi tényezőket, amelyek megakadályozták a független, erős, egészséges, szabad parasztkollektívum kialakulását, sohasem sikerült letörni, el-takarítani, közömbösíteni. A leg-

Válasz 1937. jún. 1. b.n.

szörnyűbb s történelmi hatásaiban legtragikusabb Dózsa parasztfordalmának bukása volt. Ez hozta magával a parasztság helyzetének még súlyosabb súlyedését, a magyarság kollektív erőinek megbénítását, az elnyomatás állapotának évszázadokra való megmelegítését, a támadó török hatalommal szemben való letargiáját, ellenállásra való teljes képtelenségét, Mohács katasztrófáját s a török hódoltság másfél évszázados éjszakáját. Az a Magyarország, amely a Hunyadiak alatt még teljes erejével uralkodott Közép-Európában s vidám bizakodással vívta harcait keletre a török, nyugatra a germánság ellen, 1526-ra összeroppant, szolgaságba súlyedt az oligarchia kegyetlen osztályuralma alatt s nem is tudta többé összeszedni kollektív erőit.

A negyvennyolcas forradalmat megelőző mozgalmak szétforgácsolták ugyan a bomlófélben lévő feudalizmus kereteit, maga a jobbágyfelszabadítás azonban félmunka volt. A földesúri rend átalakult földbirtokos osztállyá, a nagybirtok hatalmi eszközei megváltoztak ugyan, de nem változtak a földmegosztás arányai. Kialakult a világ „legnagyobb proletárországa“, mint Kovács Imre mondja, ország, amelynek lakossága kétharmadrészben proletár. Ez a hatalmas embertömeg megnyitotta ugyan a liberális gazdálkodás, a piacra való termelés előtt az érvényesülés kapuit, a gyáripar busás lehetőségét nyert a kínálkozó olcsó munkáskezek révén, de a nemzet törzsének, a parasztszótálynak további súlyedése folytatódott.

Ezen a ponton következik azután Kovács Imre könyvének legszívszorogatóbb része: *hogyan fordultak a tömegek aktivitásának erői a visszajukra, hogyan törtek meg végképen a külső körülmé-*

nyek, életfeltételek megváltoztatásának meddő harcaiban s hogyan váltak alkotó erőkből romboló erőkké.

A kifelé érvényesülni nem tudó életakarat visszafordul s megkezdődik lassú, néma munkáját először a közösségi lélekben, majd az egyén lelkében. Az alkalmazkodás túlsúlyba jut, a passzív komponensek fölébe emelkednek az aktívaknak. A végtelenségig való alkalmazkodás kezdődik a szaporaság gyors csökkenésében, majd folytatódik az ideológiai menekülésben: a kollektívum összetartó erkölcsi gerendázata megkorhad, széthull, teljes hitetlenség, lelki letargia áll be az egyik helyen, szektázás, illúziórikus politikai álmok kergetése a másikon. *Közösségi morál helyett uralomrajut az egyéni immoralitás, az egyén többé nem a közösségen keresztül keresi és találja meg boldogulását, hanem a maga útját járja, beáll az anarchia.* Felbomlanak a közös kultúra életet adó formái is, kivész a népművészet, elsorvadnak a társadalmi, szellemi élet középpontjai. Atveszi sívár uralmát a „carpe diem“ elve, a pillanatnyi haszon, kényelem, az önző érvényesülés cinikus világa. Végezetül pedig a legsívárabb, legbetegebb közöny. A kipusztulás felismerése, de az abba való tehetetlen belenyugvás, sőt a halál útjának megrövidítése. Itt érkezik el Kovács az ormánsági és sárközi egyke vizsgálatához.

Az ormánsági egyke országos jelentőségét, népbiológiai és néplélektani fontosságát, kortünet-szerű törvényeit ketten ismertük fel: Fülep Lajos és én. Allítottuk, hogy ez a jelenség az egész magyarságban beállott súlyedés jele s nem helyi, elmellőzhető tünet. Kovács Imre nem elégedett meg azzal, amit tőlünk kapott, hanem elment a helyszínre s a maga reá-

lis bátorságával nézett szembe a helyzettel. S amikor örülök annak, hogy olyan kiváló író ismeri fel ugyanazokat a törvényeket, amelyeket én megfogalmaztam, a legmélyebb szomorúsággal kell megállapítanom, hogy Füleppel együtt igazam volt!

Kovács Imre mélységesen és vigasztalanul pesszimista. Pesszimizmusra nem lenne még ok, ha a magyar tömegekben lenne elég aktívítás és egészséges ösztön a közvetlen beavatkozás végrehajtására. Ha a letargia, az általános megnyugvás a változhatatlanban, az alkalmazkodás beteg passzívítása nem lett volna úrrá fölötte. De a pesszimizmus, sajnos, mindenképen indokolt, ha meggondoljuk, hogy a parasztsztyály kollektív erőinek felbomlása immár a végső stádiumba jutott, hogy a világháború még azokat a tömegerőket is lecsapolta, amelyek a katasztrófális kivándorlás után megmaradtak, hogy a bukott forradalom még azt a maradék hitet is kiölte a tömegekből, amely a háború reakciójaként fellángolt. Szégyenteljes történelmi események sorozata tette a magyar parasztsztyágot lelkileg beteggé, hitetlenné, reménytelenné. Ma már a szüntelen alkalmazkodás, menekülés, a kollektívumból való kihullás, a kultúra formáinak felbomlása, az anyagi súlyedés olyan színvonalára érkeztünk, hogy Kovács Imre és sokan mások szerint, a felemelkedés, az aktív környezetalakítás, a létfeltételek cselekvő megváltoztatása lehetetlen. A magyar társadalom megmerevült. A nagybirtok, a nagykapitalizmus, mely a monopolkapitalizmus legszívárabb tökéletességéig fejlődött, a minden hatalmat ki-

szolgáló középosztály szövetkezett uralma moccanást, lélekzetet sem enged a földnélküliek, a törpebirtokosok millióinak.

Sívár kép, de nincs elegendő erőnk, hogy szembeszálljunk vele. Kovács Imre könyve ellen lehet kifogásokat emelni. Hibáztatjuk például a tökéletesebb rajz hiányát, mely elénk tárná a parasztsztyály gyökereinek kialakulását a honfoglalás és az Árpádok idejétől az első igazi forradalomig, a kelyhesmozgalomig. Hiányolhatjuk a reformáció korának tökéletesebb rajzát is, azoknak a társadalmi erőeknek a megmutatását, amelyek a reformációt olyan rohamosan terjedő tömegmozgalommá tették. Hiányolhatunk éfelle kisebb-nagyobb dolgokat. De vitába nem igen szállhatunk vele, mert premisszái a legszigorúbb valóságból indulnak ki s mert a tömegerők külső és belső mozgástörvényei, amelyek szerint a parasztsztyág életét figyelni és magyarázza, megdönthetetlen tudományos tények. Apelláta nincs.

Amikor kimondja a végső következtetést: *pusztuló nép vagyunk*, kábultan nézünk körül. És kétségbeesve keressük a menekvés eszközeit. „*Igen, új Dózsa, új sereggel!*” — kiáltunk fel az íróval, de folytatjuk is az ő szavaival: „*De hol van már a Dózsák kora és hol van a nép, mely halni kész? A szekták ugyan a forradalmak előfutárai, de jó urak, nem kell félni: többé nem lesz parasztforradalom Magyarországon.*”

Aki ezt a könyvet elolvassa, nem tud többé nyugodtan aludni...

Kodolányi János

1937. jun. 217

KODOLANYI JÁNOS: SZUÓMI, A CSEND ORSZAGA (Cserépfalvi, Budapest, 1937.)

A magyar írók mindég kísérti a fel-fel dobott kő meséje. Szabó Dezső Boór Bálintja idegenben akarja megalkotni a görög istenszobrokat és végül magyar parasztok kerülnek ki a művészi kezek alól. Szociológusok Izlandról és más szociálista államról festenek reális rajzokat s az öröm után, hogy jól is lehet valahol — kitör a fájdalom: miért van nálunk mégis rosszul? Az általános érdeklődés ép' úgy veleszületett adottsága az embernek, mint az a vágy, hogy szülőföldünkön szeretnénk először ideális állapotokat teremteni... Kodolányi Jánost is utólérte a fel-feldobott kő legendája. Könyvet írt *Szuómiról*, gyermekkori vágyainak földjéről és minél ideálisabb állapotokat talált ott, annál jobban és sürgetőbbben rajzolódna ki benne az itthoni mulasztások, az itthoni elmaradottság. Az az *álmok* világa, ez a *való* világ, ott *őszinte* emberek és *őszinte* reformok, itt a *nem őszinte* emberek csak *álreformokat* hozhatnak létre. ...Szubjektív és költői könyv Kodolányi János könyve és mégis egészen tárgyilagos. Egészen tárgyilagos, mert nemcsak azt a földet szereti, melyet leír, de ezt is, melynek viszonyait éppen az összehasonlítás által látja oly szomorúnak. Válságos időkben élünk, ilyenkor ezerszeresen szükséges, hogy az emberek szinte személyes felelősséget érezzenek hazájuk sorsáért és ki érezné ezt a felelősséget természetesebben, mint a gondolat embere? Az élet és történet irástudatlanjait hiába vonjuk felelőségre, ők a napi életet élék csupán, felelősséget az író és gondolkodó érezhet elsősorban, aki tudja, hogy a jelent elmúlt erények vagy bűnök határozták meg és azt is tudja, hogy a mi nemtörődésünk is végzetes lehet azokra, akik utánunk jönnek. Jólesik olvasnunk, talán mert ritkán van rá alkalmunk, magyar írótól ezeket az őszinte szavakat: „Itt Lettországnak tapasztaltam először, hogy *mindazért, ami Magyarországon történik vagy nem történik, saját személyemben vagyok felelős*. A kérdések áradata zúdult reám. Miért nem szüntetjük meg végre a nagybirtokrendszert! Hiszen ha újabb háború szakad Európára, menthetetlenül össze kell roppanunk.“ Hozzáértéssel és szociális akarattal mennyit meg lehet oldani. Nivellálni lehet a jövedelmeket, meg lehet csinálni az anynyira kényesnek hirdetett földreformot. A forradalom és szabadságharc előtt úgy Lettország, mint Észtország földjeinek hetven százalékát a lakosság három százaléka tartotta kezében, a hirhedt német balti bárók vékony rétege. És tudtak változtatni ezen az ősi bűnön. Ma nemcsak Lettország, hanem Észtország, sőt Szuómi is úgyszólván egy nagy tanya-rendszer. „Am a tanyákat kitűnő utak kötik össze, az utakon modern autóbuszok robognak minden irányban, a közlekedés oly olcsó, hogy az ember el sem akarja hinni s mindezek tetejébe ott van minden házban a bicikli, a legdemokratikusabb közlekedési eszköz. Csaknem minden házon rádióantenna. Vajjon Lettországnak és a többinek nem átka a tanyarendszer?“ Lelkiismeretes ember előtt úgy hangzik, mint a tetemre-hívás, mikor idegen testvér kérdezi meg, mint Kodolányi Jánostól egyik

író társa: „Nézz körül, Jean! Mit teremtettünk mi Lettországból. Miért nem csináljátok ezt meg ti is? *Mi* vagy *ki* akadályoz meg benne?.... Erre a kérdésre nem tudtam válaszolni — vallja Kodolányi — a felelet tulajdonképpen komplikált és egy kicsit hazug is lett volna. Igen: személyemben vagyok felelős Magyarorszáért! A tardi helyzetért, az Ormánységért, 640 falu egykéjéért, a borsodi és csongrádi gyerekek ezreiért, a földbevéjt lakásokért, az egy pengős napszámért... Mindenért én vagyok felelős ezen az idegen földön robogó vonaton... Amit mondhatok, az csak mentegőzés. A akadályok felsorakoztatása csak kibuvó.“

Szuómi a csend országa, ott nem sokat beszélnek és főleg közérdekről beszélnek keveset... De annál inkább lehet érezni a szociális gondoskodást és érületet az intézményekben... Ezt a szociális lelkeséget tükrözi a tudományos élet is. Tanár és tanítvány közt az igazi kultúra jegyében egész életre szóló a kapcsolat s a kultúra és civilizáció tökéletes egysége az, ami varázst ad a finnországi életnek. Itt a technika eredményei nem homályosítják el a természet szeretetét és nem ölik meg az egyéniséget s főleg a dolgozó emberek egyéniségét.

A finnek szeretnek bennünket és Kodolányinak mindenütt azt kellett éreznie, hogy benne az egész magyarságot is köszöntik, nemcsak azt az egy személyt, aki átutazik a rokonnép országán. De minél jobban szeretnek bennünket, annál súlyosabbak kérdéseik, melyekkel elevenére koppintanak az itthoni bajoknak. Sajnálkozással mondogatják, hogy mi „nagypolitikát“ csinálunk, holott ők alig politizálnak, mert nincsenek oly megoldatlan szociális kérdéseik, elfajult pártharcok és mert abszolút demokráciájuk van. Ha érthetetlenek előttük a mi sajátos politikai viszonyaink, annál inkább tisztában vannak a magyar társadalom hibás szerkezetével, nagybirtokrendszerünkkel, közigazgatási módszereinkkel. Tudják, hogy ezért nem az egész magyarság felelős, de annál súlyosabban a vádak, melyeket szemébe mondanak a Trianon miatt panaszkodó magyaroknak. „Vajjon miért és hogyan akadályozta meg önöket Trianon abban, hogy végkép leszámoljanak a nagybirtokaikkal? És miért nem teremtették önök Trianon ellenére is olyan demokratikus közigazgatást, mint mi? És ha Trianon oly súlyosan nehezedik önökre, miért nem láttak hozzá a kettőzött erővel, hogy a *népkultúra* kincseit felszínre hozzák? Abban is Trianon akadályozza önöket, hogy a negyven évvel ezelőtt készült s ma már használhatatlan, hiányos tájszótárt újjal pótolják? Vagy, hogy az Akadémia végre megcsinálja a teljes magyar szótárt, ami nélkül mi magunk sem tudunk alapos tudományos munkát végezni. És nem gondolják meg önök, hogy Trianonról nem beszélni és nem panaszkodni kell, hanem *némán dolgozni a nép megerősítésén*, nehogy az erősebb népek teljesen összeroppantsák önöket.“ Mit feleljen ezekre a súlyos kérdésekre a lelkiismeretes magyar író? Itt nem lehet tagadni, nem lehet szépitgetni, itt csak érezni lehet a fájó igazságokat és csak arra szabad gondolni, milyen jó lenne azt a mesésnek látszó világot Magyarországon is valóra váltani. Ott is voltak nagybirtokok, pl. Hartolában egy hatezer hektáros nagybirtok. „A birtokot az állam megvette; parcellákra osztották, parasztokat telepítettek reá. Az egykori urasági házat a hozzátartozó gazdasági épületekkel és cselédlakásokkal együtt azonban egy darab belsőség közepén meghagyták részint gazdasági iskolának, részint muzeuumnak. Ötvenegy ilyen parasztfőiskola van az országban.“ Tizenhétéves parasztfiúk és parasztlányok tanulnak ezekben az iskolákban. Tornácos, emeletes, meleg otthonossággal berendezett lakásuk van, könyvtár, társalgó, zeneterem és ragyogóan tiszta étterem várják őket s a földművelés és tejjgazdaság praktikus tárgyain kívül huma-

nista tárgyakat is tanulnak. Viszont a humanizmus tárgyai náluk nem arra valók, hogy a praktikus érzéket eltompítsa bennük, hanem arra, hogy a realitások mellett a szellem termékei is felfrissítsék őket. Náluk szellemi felfrissülést jelent az, ami nálunk szellemi — letörés.

Más lelkiület kellett-e ahhoz, hogy ezt a jobb helyzetet kiharcolják — erre nehéz felelni, de az bizonyos, hogy ez a helyzet egészségesebb mentalitást eredményez. Kodolányi így jellemzi az északi embereket: „Komolyak és hívők, mint a gyermekek, őszinték, mint a gyermekek, bátrak, mint a gyermekek és játékosak, sőt primitívek is, mint a gyermekek. Mindegyikükben van költői érzék s a természetben való elmerülési tudás képessége akár a gyermekekben.” Ime a megoldott szociális problémák milyen derűssé, szinte legendássá tudják tenni valamely táj vagy ország lelki képét. A nyomászti anyagi gondoktól, a szociális nyomortól való megszabadulás természetesen felszabadítja az emberek életélvező természetes ösztöneit, felszabadítja és meg is fékezi, a túlzásoktól megmenti, mert minden, amit elérnek, komoly munka eredménye és mivel ott nincs meg a hivatásos és kenyérkereseti munka között az a nálunk nagyon ismert bántó ellentét, a munka már önmagában is öröm, feloldódás, harmónia.

Mindez az állapot, mely a miénkhez képest egész eldorádói képet nyújt, nem téveszti meg az író. Osztályharc még mindig van s a radikális ifjumunkások remélik, hogy a bankok és gyárak szocializálásának is eljön az ideje. S ez a hit természetes, mert az is bizonyos, hogy osztályharc nélkül ezt az állapotot sem lehetett volna megteremteni. A földreformot ők sem tudták radikális módszerek nélkül megcsinálni. A finnekre nehezedő német nagybirtokosok kénytelenek voltak birtokaikat eladni vagy ha ellenszegültek, átadni, bármilyen ősi birtokokról is volt szó. Azok a százezrek, akik földet béreltek, munkájukkal törleszthették és magukénak válthatták meg földjeiket. Az állam „kedvező kölcsönöket adott és oly csekély összegben szabta meg az árakat, hogy nem okozott nagy nehézséget a törlesztés. A földnélküliek számára földet vásárol az állam és így a nagybirtokok lassanként egészen eltűnnek. Sok helyen azt a gondolatot vetik a közvéleménybe, hogy az újítások pusztulással járnak. A finnországi földreform bebizonyította, hogy ez az ellenvetés hamis. „A földmunkás kettőzött lelkesedéssel dolgozik saját birtokán és a szövetkezetek pótolnak minden mást. Tessék ma megnézni a statisztikákat, mit és mennyit termel a finn kisparasztnak. Mit exportál szövetkezetei útján, mennyi iparcikket vesz fel, mennyi könyvet fogyaszt, miként növekszik az általános jólét, van-e munkanélküliség! És hogy mennyit ad az állam tudományos és művészeti célokra.”

Kodolányi János megcsinálja a mérleget s e mérleg kitűnő. A nap-számber négyzere a miénknek, a lakás olcsóbb, az élelmiszer jobb és olcsóbb; irodalmuk mélyen és komolyan foglalkozik a nép és proletáriátus sorsával s a finn tehetség alkotókedvét elsősorban a valóságos életművészi megformálásában önti ki. Valóságkeresés a művészetben és valóság realizálása a szociális életben: ez jellemzi a modern Finnországot, melynek Kodolányi oly hűséges, reális és felelősségteljes képét rajzolta meg.

Böloni Farkas Sándor jó száz évvel ezelőtt Amerikába ment idegen népek közé és felfedezte a demokráciát, nagyszerű élményeinek olvasása még ma is felfrissítően hat. Kodolányi János elment északra és a rokon testvéreink között fedezte fel a demokráciát s nagy érdeme, hogy nagy élményéről itthon sem feledkezett meg, hanem azt mint termékeny magvakat próbálja elvetni a magyar talajba. (Kemény Gábor)

Korunk 1937. jun., 6. sz.

562-564.

SUOMI, A CSEND ORSZÁGA

Kodolányi János könyve

Kodolányi János nagyobb utazást tett Finnországban s ezt az utazását írta meg egy könyvben. Utazni kellemes, tanulságos és szórakoztató, különösen, ha oly pompás föld, amelyen utazunk, mint ez a Finnország, azaz Soumi. Nemcsak mint táj, gyönyörűségül a szemnek, hanem mint ország is, a szellemi légköre, a közviszonyai által. Oly pompás, hogy eleinte elragadtatva kísérjük útján az író, de — csakhamar kételkedni kezdünk a teljes megbízhatóságában. Ugyan, hol volna lehetséges olyan ország, oly emberlakta terület, oly társadalom, amelyben minden szép és jó, ahol semmi rossz még csak a szemünk elé sem kerül.

De csak türelem! Finnországról már másoktól is hallottam s áradozó leveleket olvastam. Bocsánat tehát a fáradt magyar olvasó rosszhiszeműségéért! — utazom tovább a könyvvel. És megállapítom a végén, hogy én másképpen írtam volna meg, ha én lettem volna az utas, törekedve arra az átkozott tárgyilagosságra, vagy mire, amibe oly végzetesen bele szokott törni a mindenáron hiteleset mondó — tehát semmit elhallgatni sem akaró — írónak a bicskája, azaz tolla. De Kodolányinak, illetve ennek a friss, kel-

lemes olvasású, jelentékeny felkészültséggel megírt lírai utirajznak van igaza. Kodolányi nem mondott le egy boldog élménynek megörökítéséről a sokágú, mindenbe belefűrő tárgyilagosságra ábrázoló kedvéért. Csak éppen jelzi, hogy az életharc veszteségeinek szémszögéből más szemlélet is lehetséges. Egy fiatal kikötői munkás például ezt mondta neki: *«Legutóbb három hónapig voltam munka nélkül. Nem lesz addig rend Soumiban, míg nem szocializáljuk a gyárakat és bankokat. A napszámosok, mezőgazdasági munkások állati életet élnek. Uram, ha lehetne, úgy kivándorolnék ebből az országból, hogy feléje se néznék többé.»* (Ugyan, hova vándorolhatna szegény feje?) Kodolányi magára hagyja őt az életharc csata-terén. Ő az egész utazást, érkezésének percétől eltávozásáig győzte örömmel s az ország és népe iránt lobogó szeretettel. Lehet, hogy ez több, mint valami más, amit mindenáron tárgyilagosságnak szeretnénk nevezni.

Hatásában propaganda ez a könyv, de nemcsak Finnország propagandája, hanem szüntelen összehasonlítás a mi állapotainkkal, tehát egyúttal bátor harc a mi félszégeink ellen.

«Amikor egy ismerősöm autóját az utcán hagyva, az ülésre tette aktatáskáját és kesztyűit, amikor az utcán egy hölgy letette kis bőröndjét s be ment kalapot próbálni az üzletbe...»
«Mindenkinek van telefonja, sokszor még az egyetemi diáknak is.»
«Rengegeteg autó, motorkerékpár azonban alig.»
«Beülsz az autobuszba, kalauz, ellenőr nincs, utólag fizetsz, százhusz kilométeres útért 3 pengőt.»
«A miniszterhez nem kellett kérvény, még csak levél sem.»
«A gazda befelé tessék. Az előszobában szépszemű, végtelenül kedves szobaleány fogad és kezét nyújt.» (Pesti hang felsikolt: Jesszuszmaria!) Ugyanaz a szobalány a második látogatás alkalmával már nem volt ott, mert férjhez ment, *«Írtunk neki valamennyien egy üdvözlő lapot.»*

Összeütöm a bokámat s alázatos tisztelettel jelentem, Kegyelmes, Méltóságos és Nagyságos Uraim és Nagyságos Asszonyaim, kezüket csókolom, az én ízlésem szerint irigylésre méltó egy ország az a Soumi, még pedig nem éppen elsősorban a tavai, fenyvesei, virágai, szigetei miatt.

Nagy Lajos

Nyugat 1937. jún., 6. sz. 452.

1937. jún. 29

BEMUTATÓK

A *Pogánytűz* egy előjátékszerű jele-
nettel kezdődik, amelyből azt látjuk,
hogy a velencés Péter király dédelge-
tett külföldi kedvencei hogy túrják
ki szállásaikból a magyarokat. Aki
ismeri Kodolányi Jánost, a regényíró-
t, azt a várakozást meríti abból, hogy
valami újat, magyar történeti drá-
mákban szokatlant fog kapni: drámát,
mely szociálisan indokolja a történe-
lemből ismert Vata-lázadást. Ez a vá-
rakozás nem válik be, mert a továb-
biakban az események a már konven-
cionálissá vált indítékokkal szerepel-
nek: a pogányság konzervatív szel-
leme, a kereszténység idegensége elleni
gyűlölet, személyi érdemek és gyűlöl-
ködések adják a cselekmény lelki hát-
terét. Szóval Kodolányi sem tudott
teljesen szabadulni a magyar történeti
dráma végzetes patronjától: alapjában
ugyanazokra a motívumokra épített,
amelyeket már únos-úntig ismerünk a
múlt század közepének történeti szin-
pada óta.

Nyilván azért nem tudott szaba-

dulni attól sem, ami másik átka a ma-
gyar történeti drámának; hogy a sze-
replőknek nincs magánéletük. Ami a
színpadon folyik, az majd csupa poli-
tika, fegyveres vagy szóbeli, — csak-
nem ezer év előtti magyar politika.
Megtanulhatták volna már történeti
drámaíróink, hogy ha a közvetlenül
Szent István utáni politika érdekél,
azt inkább a történetírók könyveiből
ismerjük meg, a színpadon embereket
és emberi dolgokat akarunk látni. A
Bánk bán legnagyobb érdeme az, hogy
az emberek benne, nemcsak a címsze-
rep, hanem a többi főbb szereplők is
emberi profiljukkal élnek a színpa-
don, az akció politikai része csak a
hátteret adja. A Katona utáni törté-
neti dráma végzete az, hogy a hátteret
állítja a rivalda elé, s aminek az elő-
térben kellene lenni, az jó, ha nem a
kulisszák mögé kerül.

Kodolányi érzett ebből valamit. A
két Arpádházi herceg közül a poli-
tikailag jelentéktlenebbet, Levéntát,
tette meg főszereplőjévé s magatar-
tása főrugójául egy magánügyet tesz
meg: a féktelen bosszúvágyat apja,

Vászoly miatt, akit megvakítottak és
a fülébe ólmot öntöttek. Csakhogy ez
először is nem változtat a dolgon,
mert a bosszúvágyból csinált lázadás
is csak politika, másodsor pedig a láza-
dás gondolat is drámatlan: amint a láza-
dás győz és Péter királyt megvakít-
ják, Levéntának már nincs dolga a
drámában, kiesik a cselekményből. Az
író, hogy színpadilag életben tartsa,
kénytelen új motívumhoz fordulni:
Kingához, illetőleg az iránta való gyű-
lölködő szerelemhez. Ez azonban nincs
véredényekkel beleágyazva a cselek-
mény testébe, kiesik belőle. Annyival
is inkább, mert míg az összes többi
szereplők arca a hagyományos lélek-
tani eszközökkel van megrajzolva,
Levénta is, amíg Kingával együtt nem
látjuk, — a nagy jelenetben —, mely
tagadhatatlanul durvaságában is a leg-
drámaibb jelenete a darabnak —, az
író az új lélektan eszközeivel dolgo-
zik, az emberi indulatokat kevert álla-
potukban tárja fel. Ha ebből a jele-
netből visszamenőleg próbáljuk meg-
fejtetni Levénta jellemét, akkor nem a
hamleti apa-bosszulót kell benne lát-
nunk, hanem szadistát, akinek a boss-
szú csak ürügy gerjedelmei kiélésére.
Ha kezdettől ilyennek láthattuk volna,
nem volna semmi baj, de ahogy az író
megmutatta, azzal elárulja, hogy lélek-
tani indokolása ötletszerű, nincs végig-
gondolva, ami azt is jelenti, hogy
belső cselekvénye nincs felépítve.

Kodolányi írói tárgyilagosságra tö-
rekszik, de ez valahogy nehezen sike-
rül neki. A rokonszenvét a pogány-
hitűek mellett nem tudja elleplezni,
ami érthető, de viszont a keresztény
szereplőket sem rajzolhatja ellenszen-
vesen — tekintve, hogy a történelmi
kegyelet védelme alatt állnak. Ebből
az következik, hogy a keresztény sze-
replők, elsősorban Gellért püspök és
Endre király, valahogy meggyőződés-
telenül vannak ábrázolva, magatartá-
suk és beszédük szín és erő nélkül
való. Különösen Endréé, aki inkább
látszik derék plébánosnak, mint ki-
rálynak.

A darab majd minden részén azt
látjuk, hogy író írta, de olyan író, aki
egyelőre még nem tud drámát írni,
mert nem tud cselekményt szervesen
felépíteni, alakokat drámai akcióban
tartani, a milieut egyensúlyban tartani.
Vagyis: sokat tud, ami másodlagos a
színpadon, de nem tudja a fődolgot.

El kell ismerni, a Nemzeti Színház
nagy ambícióval vitte színpadra a da-
rabot. Nagyon szép díszleteket készít-
tetett hozzá, a legjobb szereposztást
adta s a rendezés is nagyjában meg-
felelő. A szereplők közül *Timár Jó-
zsefé* a vezérszólam. Játékának van
egy különös érdeme: bizonyos disz-
kréció, amely nem tompítja le kelle-
ténél jobban Levénta szenvedélyessé-
gét, de tesz rá annyi féket, hogy gyű-
löletében sem válik ellenszenvesé. Mi-
lyen dühöngő vadállatot lehetne ebből
az alakból egy kis hamis-játékkal csi-
nálni! A többi szereplők — a történeti
drámák egész szokásos személyzete —
nagyjában a begyökeresedett nemzeti-
színházi játékmód szerint játszanak;
Kürti József és *Gál Gyula* válnak ki
közülük, ők mindig tudnak szere-
pükbe új, emberi hangokat belevinni.

... Schöpflin Hoda
Nyugat 1937, jún.,
6. n. 454-455.

SZÍNHÁZ

A magyarság jobb sorsának hamvába dőlt tüze, mely időnként riasztó fénynyel gyullad ki egy-egy faji író-lélek visszaidéző álomlátásában, újra lángkapott *Kodolányi János Pogány tűz* c. történelmi színjátékában (Nemzeti Színház). Ismét elénk tárul az ellentéteknek az a kielégíthetetlen drámai kettőssége, amely a Bánk bán nyomán írt magyar tragédiák következetes elbukatója a maga széles politikumával, igazságkeresően fennkölt és mégis szárnyaszegetten lehulló hangjával. Míg Szántó György nemrég előadott Sátoros király-a Kún László tragikus elbukásában Kelet és Nyugat kiegyenlíthetetlenségét példázta, most Kodolányi mélyebbre és előbbre nyúl: a szentistváni Magyarország meginduló életének első zökkenőjén megállva szinte a Nibelungok harcának vérdühös elszántságával ad szekercét Vata pogányainak kezébe, hogy — némi történelemjavításul — lehántoltassa velök az ősmagyarság törzsére tapadó idegen hajtásokat, a «teuton és latin» vendégnépek földmohóságát és jogi elterpeszkedését. A kép: a velencei «Pétör kerál» magyargyűlölő uralma, Vászoly kegyetlen megvakításának megtorlása, a pogány és a keresztény életszemlélet összerobbanása. Hőse: Levente személyében, akit Kodolányi Levéntának ír, az indulatos magyarság szalmalángos pogánytüze, mely csak kolostorok felpörkölésével s Szent Gellért vértanuságával lohad le. Felbukkanó érzésforrások a színes tömeg-élőképekben tobzódó, régies szavakkal ízesített s már megint nagyhangú szaválás alatt: elsősorban va-

lami földszeretet, mely szinte mai keserűséggel önti el a «foglaló magyarok» szívét királyukban való csalódásukkor; szívós hithűség, mely a keresztény szeretet és megbocsátás, alázat és bele-törődés neki értetlen igéinél többre becsüli a pogány ősi harci erényt, nem akar elpuhulni s idegenek szolgájává lenni; végül az ismert, átkos magyar széthúzás érzése, a nyakas meggyőződés vért és életet is áldoznikész indulatáé, mely szembeállítja Vata tiszántúli rakoncátlan harcosait a dunántúli törzsek Endrének hódoló, megértő kereszténységével, s Levénta félreállása után eldönti a küzdelem sorsát. Kiténik, hogy Levénta — vad harciassága s vezéri képessége ellenére — megelégszik családi bosszúja kielégülésével s ezzel elszigeteli a problémát. Coriolanus sorsára jut: hamar észreveszik ingadozását, a szeretett és vadul megostorozott német leány iránt érzett szerelmének keresztény lelkiülettel való átvivődését, fölkeresik pusztáján s leszámolnak vele, amiért nem akar Endre helyett «kerál» lenni. Súlyosbítja ezt a történelmi hűséghez igazodást — az író Levéntájának pogány temetést akar adatni — a hős halvány, beteges szerelme, mely sem faji, sem egyéni harccá nem erősödik. Kétségtelenül érdekes és természetes az író gondolatvezetése: hogyan áll szembe a nyers magyarság a nem maga-választotta Péter jogi dolyfével. Néhány remek képhatást is teremt az író faji, ősi szállást védő fájdalomnak tiborcos kitörése, — de nagy kár, hogy Levéntája nem erre a kort helyesen jellemző, használatlan nemzeti erőre építi fel bosszúállásának terveit, s hogy nem érzi egyben a nemzetmentés magasabb eszméit is, annak az elszánt, áldozatos határozottságnak a tüzeit, amiért Vataékat is érdemes volna cserbenhagynia, sőt — ha a magyarság élete úgy kívánja — neki meghalnia. Itt tévedt el a hős tragikum: meghasonlott lélek is csak meggyőződéssel lehet kemény hőssé. Ezért vékonypénzű a darab meséje, szertehulló a szerkezete, túltengők az epizódjai. Miért nem használta fel inkább Vászoly ellentétét a kereszténnyé lett magyarokkal, a pogány vallás kegyetlenségeit, az idegenek más-törvényű életmódját, Endre és Levente mélyebb különbségét? Miért nem szerepelnek magyar nők is, keresztény áhítat és szeretet példái gyanánt? Érzelmibb, emberibb lett volna ez a véresen vad, feszültséget csak rombolásban mutató képsorozat. A szerepek egyébként kiváló kezekben voltak:

Timár József szépszáll Levéntája szinte a krónikákból lépett elénk *Kürti József* érdesen pogány, ostorsavú Vatajával együtt. *Abonyi Géza* bölcs és férfias Endréje megbírta volna az összetűzést is. Különösen sikerült *Kovács Károly* Pétör kerál-a, gúnyos gögjétől vak, megindító támolygásáig. A díszlettervező is kitett magáért: éreztük a kort, mely külön drámára alkalmas. *Kodolányi* is ír még különbeket!

Katolikus Hír

1937. jún., 6. n.

371-372.

Reley Tibor

Pogány tűz.

Kodolányi János történelmi tragédiája
a Nemzeti Színházban.Évad kezdetén Szántó György
tépelődött a keletre s nyugatra te-

kintgető magyarság történelmi végzetén, most Kodolányi újítja meg ezt a faggatódzást. A régi, fajvédelmi eszme hőse mindkettőnél elbukik, az író mindkét esetben melléáll érzésével. Minket pedig egyikük sem győz meg felfogásával, — ami különben a drámai hatásnak bizonyára nem is volna feltétele, csak egyébként megfogna a hősnek (Szántónál Kún Lászlónak, Kodolányinál a pogánykodó Vatávál szövetkező Levéntának) emberi tragikumai. De a krisztusi hitvallást mindkét esetben nagyon tehetetlen, fanatizmus helyett ábrándozásba betegedett lélek ostromolja. Kodolányi Levéntája hamleti vérmérséklettel forgolódik az ősi jusukra féltékeny «magyeriek» között, akik a bárdolatlan és iszákos Vata úrban tisztelik Ukkon isten választott vezérét. Velük szemben áll a kereszténység, szinte egy szálig hitvány, prédaleső népségben megszemélyesítve, a gyáva és idegenpártoló Péter király tányérnyalóiban, de — hiába — mi még ennek a torz társaságnak egyoldalú rajzában sem bírjuk elfelejteni első, szent királyunk bölcs hagyományának folytonosságát, s a pogánykodók hangossága valahogyan nem talál utat a szívünkhöz. Kodolányi sem sok lírával vagy melegséggel áll melléjük, inkább kegyetlen gyűlölettel a «hamisítatlan magyar fajiság elnyomórítói» ellen. Közben pedig szívére ölelt kegyeltjeit valóssággal lealacsonyítja, amikor «bálványok» imadására buzdít általuk, feledve, hogy bálványimádóknak legfeljebb mi bélyegezzük őket, ők maguk az «igaz isten» fiainak vallották magukat!

Nem szerencsés ihletben fogant a tehetséges regényírónak ez az első színpadi kísérlete, epikai erejének kifejtésére itt nem volt érkezése, a dráma villámfénye helyett pedig csak vezércikkirői égmorajlással szolgál. Az előadás is jóformán retorikai szol-

405

gálatokban merül ki. Timár az egyetlen, ki a főhős rajzában egyénibb jellemzésre törekedett, még furcsa, kevésbé megokolt szerelmi szadizmusát is úgy-ahogy elfogadtatta. Kürti József és Bartos Gyula a két főzajongót jó elgondolással, csak egy kicsit túláradva vitte színre. Kovács Károly velencés Péter királya az intrikusi hagyománykészletből táplálkozott. Abonyi rokonszenves Endréje néhol felesleges kenetességbe tévedt. Gál Gyula Gellért püspöke nemes alak. Az egyetlen nő szerepben Szörényi Éva hibátlan szép beszédét, drámai bensőségét dicséret illeti.

Varga Mátyás díszletei szépek, Tóth Dénes zeneszámai nem nagyon jelentékenyek. Táray játékmesteri gondja a jelmezekre is kiterjedhetett volna: az évszázadokkal későbbi páncél a tréfalkozó Tormás vitézen épügy szemetszúrt, mint a szerzetesek ferences kámzsába öltöztetése — száznegyven évvel Szent Ferenc megszületése előtt!

Napkelet

1937. jún. 16. n.

404-405

Boldog Margit

Kodolányi János új regénye

A magyar nép legnagyobb társadalmi kataklizmája indul éppen, Béla király a tatárjárás utáni második honalapítás, családalan és hősi feladatával birkózik, a roppant társadalmi zűrzavarban megindul az a folyamat, amely a rendiség hatszázéves uralmához vezet, a területileg hatalmas, széthúzásoktól belsőleg gyenge Magyarország a tizenharmadik század nagy szellemi és erkölcsi áramlatainak ellentétes sodrában küszködik: s közben a veszprémi, majd a Nyulak Szigetén épített kolostorban csöndesen nevelkedik Margit, Béla király lánya. Kislány korától haláláig Margit alig lép át a kolostor küszöbén a külvilágba, s a regény, amely az ő történetét beszéli el majd' négyszáz oldalán keresztül, szintén a kolostor falain belül marad. De a roppant események árnyéka szüntelenül ott imbolyog a klastromi falakon és Boldog Margit történetéhez a tatárjárás utáni Magyarország életének visszfénye szolgáltatja a hátteret. Az észrevétlen művészi-fortélyllyal megfestett háttérből kristálytisztán tündöklök elő Margit légiés-sejtelmes és mégis markáns alakja. S mint ahogy a társadalmi háttér tükrözött megalkotásában éppen az a nagy művészet, hogy nem szembeálló a »fortély«, Boldog Margit alakjának megelevenítésénél is az a tökéletes, ami alig tűnik fel: Margit testi-lelki fejlődésének hibátlan folytonossága. Mintha virág nőne a szemem előtt, előbb csak felütné fejét, aztán bimbózna, virágba szökkenne, anélkül, hogy lenne egyetlen pillanat is, amikor látom, hogy most nőtt. És itt nem virág: ember nő fel a szemem előtt, ember, aki közelről szemlélve mérhetetlenül bonyolult, titokzatos, akárki-ember is legyen. De Margit királylány, Margit novíciá és Margit apáca a ritka, talányos emberek közül való; élete körül örvénylik az irracionális, személye gyakorta az okkultba ködlik, alakja mélylélektani problémának is nagy: és ez a regény őt kelti életre, a fokozatos megelevenítés töretlen folytonosságával kora gyermekéveitől kezdve egészen haláláig.

Minden igaz műalkotás kettős hatású. Először természetesen az élményt adja, a szobor, a kép, a vers, a regény élményét, a teremtő nyughatatlan-ságnak és a harmóniának ritka élményét. Másodszor már a mű és a mögötte rejlő munka viszonya adja az élményt. Először gyermek vagyok és megcsodálom a »szepet«, másodszor már bonyolultabb, már szellemibb az élményem: látom *miképpen* lett szép, miképpen lett *ilyen* szép. Ez a nagy történelmi regény is így hat. Minduntalan a második élményre kell hivatkoznom, hogy érzékelteésem, mi is íródott itt voltaképpen. Mert a történelmi regényben, az életregényben, benne a makulátlan »lélektani regény«, anélkül, hogy a mélylélektani szemlélet és megmutatás akár egyetlen pillanatra is előtérbe kerülne. Mert egyetlen lélek rajzában benne a késő-középkori kereszténység minden heroikus hibája és kicsi érénye, a csodálatos önkínzások és átlátszó csodák kölcsönhatásos villódzása. Mert a novíciák és apácák klastromi mikrokozmoszában benne az egész magyar makrokozmosz, a fajok, rétegek és eszmék harca, a »magyeri«, kun, bessenyő, germán és szláv fajok villongása, a kiforróban lévő köznemesség küzdelme a várhirtokos urakkal, az evilági lemondás és öröklét világszemléletébe alig belekóstolt magyarság ingadozása a kereszt és a gyönyört habzó vad kunok példaadása között. Megmutatkoznak a klastrom életének istenhátmegetti tavacsájában annak a viharnek a hullámai

is, amelyet az apja ellen fegyverrel fordult István királyfi okozott.

Es Margit, ki a magyar nép és a világ minden bűnéért vállalja a felelőség keresztjét, aki gyilkos önsanyargatással bünteti magát népe, családja, környezete tévelygéséért — Margit fejlődik Istene felé. Nehéz, kanyargós utat kell magamögött hagynia, míg az aranytálkából majszol-gató, klastromban nevelkedő királylánykából az a megnyúlt arcú, árnyékos szemű apáca lesz, ki tépett kappája alatt vasszőges ciliciumot, lábán szőges sarut visel, a klastrom minden mocskos munkáját végzi, éjszakánként csattog hátán a korbács és aki mindezért jutalmul kapja a percekét, amikor »Isten magához emeli«, amikor az agyon-sanyargatott test révülete csak egéjti fehéren izzó tűzű fanatizmusát a vallási extázis nagy pillanataihoz.

Boldog Margit regénye ez, a csodálatos életű. És, aki túl a kettős művészi élményen, lélekrajzon és történelmi képen: »magyarzatokat« is keres, megtalálja Kodolányi magasabbrendű realizmusában, mely voltaképpen a »minden szempontok« módszere. S a művészi élményről szólva, nem sza-

bad megfélekedezni a regény nyelvezetéről, hol a párbeszédekben üde-frissen éled fel a tizenharmadik századi »özös magyari« nyelv és a leíró részekben tökéletes középkori magyar levegőt keltve keveredik a klasszikus magyar széppróza a tizenharmadik századi magyar nyelvvel.

Kodolányi János már a *Vas fiaiban* is új klasszikus alkotással gazdagította a magyar irodalmat. A *Boldog Margit*, noha nem oly sokrétű és tartalmi gazdagságában nem oly roppant arányokra méretezett munka, mint a *Vas fiai*: művészi szempontból még hibátlanabb és nemcsak Kodolányi János írói pályájának jelentős állomása, hanem az egész magyar irodalomnak is.

Pálóczi Horváth György

Pesti Napló 1937.
júni. 3. 123. sz. 8.

Kodolányi János: BOLDOG MARGIT

Megvallom, aggodalommal vettem a kezembe Kodolányi új könyvét, a Boldog Margitot. Félttem, hogy a nagy konturokhoz, a szenvedélyek összecsapásának ábrázolásához szokott író ezúttal olyan tárgykört választott, mely nem nyújt alkalmat képességei teljes kifejtésére. Most pedig, hogy a könyvet elolvastam, szeretnék minden kritika helyett csak ennyit ideiktatni: a *Boldog Margit* egészen kivételesen magasrendű, nagy könyv, s a maga finomságában és halkságában lázasan izgalmas, lebillíntető remek munka.

Kodolányi új regénye IV. Béla király leányáról, az Istennek ajánlott Margitról szól, ki a veszprémi és margitezigeti kolostorban élte meg-rázó lelki harcokban gazdag életét és mint Jézus tökéletes jegyese halt meg, csaknem mindenkitől félreismerten, a legnagyobb lelki magányban.

Kivülről nézve milyen zajtalan, szűkkörű téma! De belülről: egy lélek lázas élettörténete, grandiózus útja az egzekig.

S micsoda író az, aki az itt lejtő-szódó eseménytelen-események, megfoghatatlan finomságok lerögzítésére vállalkozni mert! A lélek mekkora magányaiba kellett eljutnia az írónak, hogy ezt a tárgyat átélni tudja! Ennek a regénynek kristályosan tiszta, keresetlen, megható szépségeit elemezni nem lehet. Az egész olyan, mint mély, tiszta harangkengés egy hatalmas gótikus katedrálisban. Mintha valami áhitatos, szőröcsuhás barát hagyta volna hátra a XIII. századból, ezen a kellemesen archaikus, rendkívül élvezetes, könnyedén gyönyöző gyönyörű nyelven. Aki az élettel fölényesen akar megbirkózni, tegye tarsolyába ezt a könyvet. *S ha a Szentek Élete mellett van egy kis hely a polcon, tegye mellé a Boldog Margitot.*

A *Boldog Margit* nagy regény. De minden esztétikai értékén túl is egy ritka, csak az egészen nagy írásokat jellemző sajátossága van: *lélekmegváltó írás!* Azok közül a művek közül való, melyek a köznapisággal való elszánt harccal, önmegtagadásra, hősiess életre és a legmagasabb ormok felé való törekedése ösztönöznek. Ez pedig a legfőbb, amit író elérhet — és az a határ, ahol az emersoni értelemben vett szükséges és nagy alkotó kezdődik.

Fodor József

A Est 1937. június 8. 127. sz. 9.

BOLDOG MARGIT

Levél Kodolányi Jánoshoz

Kedves János! Ugy gondoltam, hogy könyved kritikai ismertetése után levelet írok neked és szabad baráti szavakkal is elmondom, hogy a Boldog Margit a lelkem mélyéig megérintett s elejem egyik legnagyobb művészi élményét adta nekem. De nem tudok harmadik személyben beszélni rólad s esodlatos könyv alkalmából, nem tudom hűvösen boncolni szépségeit s nyugodt szavak alá rejtett megindultságot, hogy aki az európai és magyar szellemnek azt a sötét aranyfényben ragyogó remekét alkotta, barátom. Csak levelet írok hát. Kétszemes szemmel olvastam a regényedet elejétől végéig, hiszen a lélek legmélyebb, legfájdalmasabb titkait nyitogatja szakadatlan. A lélek csillagának tilzes magját tártad fel, ahol ősi erőkben kavargóznak, fordulnak az indulatok. Megnyitottad a mélyrészeket, amelyek felett a legenda alakjai révülten járnak; a szent aradn érintetlenül hagyta a sejtelmesen csillogó, az épi mosolyt, de megmutattad íóját a vértől, a vágytól, a fájdalomtól, a test és a föld szabadságától a megkínzott és boldog arány. A középkori szent, bár eredeti írásból, színből, illatból nem vettél el semmit, úgy szól hozzánk, mintha mai lelkek küldenék, mintha mi mesélnénk magunknak azt a különös és mégis annyira ismerős történetet. Madame Bovary én vagyok — mondta Flaubert híres hőnőjéről. Ez Arpadházi Boldog Margit, a régen elporladt koldusruhás királylány te vagy, mi vagyunk; mert olyan mélyre datál, hogy megláthatjuk minden emberi élet közös gyökerét.

A kemény alakító akaratnak és a valló, kitérülő ellenszélnek esodlatos, ritka egyensúlyát őrizhetted meg a szerencsés hónapokban, míg az ódon legenda gyermekien vashos és bájos szavakból életre kelted Margitot s a XIII. századbeli magyar apokaliptori, öreg és új lakóival,

sűrűsödő bánatával, e bánatot átázó minden napi gondjával és örömeivel s egy-egy nyitott ablakon beengedted a kívülről küzködő élet színes színt is. Elmerülő és bársonyosan simogató ez a regény, mint méltóságos folyam vise, de spoly szigorúan ragaszkodik is medréhez, spoly biztosan, végsőresem hőmpölyög művészet-szabta útján a gyermekiség ezüstös forrásától a halál sötétedő deltájáig, melyen még egyszer, utoljára, megcsillogtatod a gyermeki fényt. S hogy távol tudtál tartani magadtól minden piaskasszót, minden ravasz sajjvaságot, mely körülvesz bennünket; a néplélek legtisztább mélységéből merítettél életet a mult feltámasztásához. Az édes dundantúli népnyelv nedveit öntötted a régi krónikás szavakba s így teremtetél olyan üdén ódon, nemesen és komolyan friss, kiapadhatatlan gazdagságú stílust, hogy jó lett a szájában érsi az ember, míg a könyvedet olvassa.

A női lélek legfinomabb rezdüléseinek kifejezésére épügy alkalmas ez a népi életében megújított, ösztönös, szabad mozgású régi magyar nyelv, mint a szellem legnagyobb magasságába szárnyaló áhítat megszólaltatására. Az európai középkor zeng, hűg s gyönyörű magyar szavakban, Arpadházi Boldog Margit fehér arca mint a görög lelké emelkedik ki belőlük. Könyved nemcsak nagy magyar mű, hanem nagy európai mű is; benne az egyetemes európai szellem spoly tiszta megrendüléssel tekint vissza rajongó, tündököző ifjúságára, mint a magyar. Megmutattad, hogy a magyarság önmaga lelkének mélységében, gazdagságában találkozhat valóban Európával s nem a füstölgetett angol és francia voltársággal kapcsolja hozzá. Szép munkát végeztél.

Nagy András

Magyarország 1937. jún. 8. 127. n. 9,

EGYKE

1937. Jan. 11. 227

Irta: Kodolányi János

H OSSZABB csend után a napokban ismét némi mozgolódás észlelhető az egyke-kérdés körül. A Közegészségügyi Egyesület lapjába legutóbb ifjabb Wolff Károly, a fővárosi kórházak közp. igazgatója írt cikket, tegnap délben pedig a miniszterelnök felesége és Ravasz László református püspök vezetett küldöttséget a belügyminiszter elé, kérve őt az egyke-ellenes mozgalom támogatására.

Wolff Károly cikke különösen érdekes, mert leszámol azzal a frázissal, hogy propagandával növelni lehetne a népszaporodást, sőt úgy látszik, ismeri Simonsits Elemér művét is, amelyben felállítja a »vastörvényt: ahol a gyermek termelődik, ott sok születik, ahol csak fogyasztó, ott kevés, vagy egy sem. Valóban, ennek az igazságnak a felismerése s az ebből folyó következmények levonása nélkül minden egykeellenes »küzdélem« csak frázis, haszontalan, céltalan »mozgalom«, amely alkalmas lehet arra, hogy a benne résztvevők koszorút fonjanak a fejük fölé, hogy politikai érdemeket szerezzenek s a honfibu méla sugárzását szórják maguk köré, sőt esetleg praktikusabb célokat is elérjenek, arra azonban semmiképpen sem alkalmas, hogy akár egyetlen gyermekkel is több szülessék az egykes vidékeken.

P EDIG nem lehet mondani, hogy a kérdés viszont feltárása nem történt volna meg már régeu. Elmondhatjuk, hogy az egyke problémájának minden gazdasági, társadalmi, politikai és erkölcsi gyökere napvilágra került. Immár ritkán hallunk feladós közéleti urak szájából olyan kijelentéseket, hogy az egyke oka a »hedonizmus«, pláne a »helyemharisnya« s az úgynevezett »erkölcstelenséget« is, amely valójában igen szigorú egyke-erkölcs, inkább mint morális következményt emlegetik. Igaz, vidékre kiránduló előkelő férfiak még ma is megállapítják néha, hogy az egykének nem gazdasági, hanem »kizárólag erkölcsi« okai vannak, az ilyen »felismeréseket« azonban ma már minden komoly ember dilettantizmusnak tekinti. Es mint mulatságos anekdótát, mondom el itt esetemet egy valamikor igen hatalmas katolikus »államférfiúval«, aki egy időben a parlamentben »kongatta a vészharangot« s »élére állott« az egyke elleni »haronak«. E kiváló férfiú hosszas beszélgetést folytatott velem az ormánsági egykeről s végezetül a következő merész, nem éppen katolikus és nem is családvédő megállapításra jutott:

— Talán ha az Ormánságban elhelyeznénk néhány század huszárt, ismét megindulna a szaporodás...

H ALA Istennek, az efféle kuruzsló módszerekre már senki sem gondol komolyan. Sajnos azonban, ami a kézzelfogható, eredményes, lényegbevágó intézkedéseket illeti, eddig még nem történt semmi. Lassan-lassan a feledés homályába merülnek azok az értékes megállapítások, melyeket például Fülöp Lajos tett, amikor felismerte az egyke jelentőségének a magyarországi életstílusával való kapcsolatot (ezt fejtette ki Illyés Gyula, majd legutóbb Kovács Imre is a Néma forradalom című lélekzetállítóan izgalmas és könyörtelen könyvében). Elsikkadtak az öröklésjogi követelések is, pedig néhányan emlékezünk még Bethlen István akkori miniszterelnök parlamenti beszédére, amelyben a legerélyesebb eszközököt helyezte kilátásba az egyke meggyártására, nem riadva vissza az örökösödési jog radikális megváltoztatásától sem. Mint baranyai ember, aki majdnem egy emberöltőn át személyes tapasztalatok alapján kísérem figyelemmel éppen az Ormánság kipusztulásának tragikusan gyors folyamatát, bizonyíthatom, hogy az örökösödés megváltoztatásának pusztán hírére is több gyermek született akkoriban, mint az egész úgynevezett propaganda buzdítására és ezt Fülöp Lajos is bizonyíthatja. Tehát igenis hangzottak el komoly hangok az egykeről s annak megszüntetéséről, ami történt azonban, pontosan így Wolff Károly megdöbbentését.

Magyarország 1937.

Jan. 11. 130, 12. F.

MEGINDULT az erkölcsi menny-
dörgés és villámlás. Ucsarol-
ták, szidták, hibáztattak, sü-
lyosan emarasztták az
egykes népet. Kündöztek ün-
nepeket amelyekben gyermek-
telen »anyagát« ünnepeltek, akik ma-
guk sem tudták, hogy kerültek az
ünnepi emelvényre. Kiosztottak tiz-
tizenkét gyermekes törődött, szegény
asszonyok között néhány nyomorúsá-
gos pengőt s elénekelték a tisztele-
tükre néhány hazafias dalt. Főispáni
és alispáni asszisztenciával rendeztek
egy-két gyér egykekongresszust, ame-
lyen megállapították, hogy »ha így
megy tovább, ki fog pusztulni a ma-
gyar nép«. Volt egy *bakonyi minisz-
tertanács* is, amelyen elhatározták a
»harcot« az egyke ellen. Hallunk adó-
könnyítésekről is. Egyszerűen mind-
ent megtehető a születéscsökkenés
meggátolására, csak éppen azt nem,
amit egyedül kell és lehet: hogy a
*gyermek ne csupán fogyasztó legyen,
hanem termelő!*

Megállapíthatjuk, hogy a körülbelül
tizenöt esztendő »harca« után sem vál-
tozott a következő helyzetkép: a nagy-
birtokok mammutestei közé beszori-
tott falvak nem tudnak terjeszkedni,
a sokgyermekes vidékek a városokba
ontják a munkát kereső, de nem ta-
láló tömegeket, az örökösödési jog ma
is lehetővé teszi, sőt kényszeríti a
családokat, hogy az ivadékok mennél
több földparcellát halmozzanak egy
kézbe, a kivesző magyar vidékeken
nyoma sincs a más, túlbő vidékekről
való telepítésnek, tehát a *kérdés meg-
oldására egyetlen lépés sem történt.*
Ma már ott tartunk, hogy az emberek
undorral legyintenek, ha egykéről
van szó: ugyan, kérem, az frók irnak,
a politikusok beszélnek, únjuk a dol-
got, cseppet sem érdekes... A helyzet
nem változik, fásult közöny lesz úrrá
a probléma fölött, belepi a minden-
nap gondok és »nagy« szenzációk ho-
moka, a karaván halad tovább...

Ma már szinte kompromittálja ma-
gát az az fró, aki el meri süttogni,
hogy van ám még egykeprobléma,
sőt napról-napra, évről-évre inkább
lesz.

Ennyit *Wolff* Károly igaz cikkéhez.

ITT van már most a deputáció.
Csupa előkelő férfi és hölgy vett
benne részt, számszerint éppen
tizenhárom. Nezzük csak azt,
miként gondolják ők a dolgot, mi-
lyen harchoz kívánják a belügy-
miniszter támogatását. (Amit azon-
nal meg is ígert.) Szerepel a kíván-
ságok között a nagybirtoktombók
gyors szétporlasztása! Nem, hiszen
van — telepítési törvényünk! Szere-
pel az örökösödési jog megváltozta-
tása, felelős jogász bizottság kikül-
dése a jogszabályok kidolgozására!
Nem, hiszen ez »túlságos belenyulást
jelentene magánjogi rendszerünkbe.
(Ambár az egyke még túlságosanban
nyúl bele nemzeti létünk rendszeré-
be). Szerepel benne a népszétségben
túltengő, földhözragadt családok egy-
kés vidékekre való sürgős letelepíté-
se! Nem, hiszen most örvendezünk,
hogy néhány ezer alföldi földmunkás-
nak paradicsomi feltételeket, szinte
germán »völkisch« ajándékot nyújt
át *Németország!* Ehelyett a küldött-
ség az egyke meggátolására »alkal-
masnak« találja a »társadalmi eszkö-
zöket«. Ha tudjuk, mit neveznek ná-
lunk »társadalmi eszköznek«, tisztá-
ban lehetünk a dolog természetével.
S ezeket az eszközöket miképpen
öhajtják »ellátni«? *A nő és család-
védelmi szövetség útján, propaganda
és misszió útján és a patronázs terü-
letén.*

Ezeket az eszközöket és módszere-
ket viszont már túlon túl megismer-
tük ahhoz, hogy várható eredmé-
nyükkel már most tisztában legyünk.
Az a generáció, amelyhez, sajnos, én
is tartozom, nem tud lelkesedni ér-
tük. S azt hiszem, az frók és politiku-
sok között, akik ezekkel a kérdések-
kel behatóan, frázisok nélkül s a
valóság kendőzetlen ismeretében fog-
lakoztak, egy sem akad, aki lelkesé-
dést, tudást, támogató szeretetet,
munkáját az ügy szolgálatába állíthat-
na, aki osztani tudná kiváló belügy-
miniszterünk s a nála deputációnál
lelkesebb urak és hölgyek páratlan op-
timizmusát.

Boldog Margit

1937. jún. 25.

Kedves Margit! János, akinek a múlt évben nagy sikerű és hatalmas történelmi regénye jelent meg „A vásár”, az idén új kötettel jelentkezett a magyar könyvpiacra. „Boldog Margit” című új regényében folytatja, amit tavaly elkezdett. A könyvben IV. Béla királyunk leányának, Szent Margitnak életét rajzolja meg s ennek keretében ismert kitérő megjelenítő művészetével támasztja fel ennek a kornak különös világát. A kitérő regényből, amelynek ismertetésére még visszatérünk, közöljük az alábbi részletet.

Margit nőtt, mintha nyújtották volna. Egyik hétről a másikra ujjnyit nőtt. De annál soványabb, sápadtabb lett. Olimpiádisz soror ezekben az időkben nem törődhetett vele annyit, mint Beszpörimben, s így maga csudálkozott rajta legjobban, amikor egy nap elnézte, mint cipeli hosszú, piszkos, szakadozott kappájában a vizet a nyitott kútról... Olimpiádisz szíve, maga sem tudta mért, elszorult. Nagy-nagy sajnálkozást érzett a torkában. Hát ez lenne Margit, Béla úr leánykája, a kis barnahajú, nagyszemű, örökké fecsegő, mindig kíváncsi, kis macskaként hízelgő, őt anyjának nevező lányka? Ez lenne a fejedelmi sarj?

— Vajjon alszik-e szegénykém, mostanában? Nem ül-e cellájában magánosan, nem fél-e, mint régen annyiszor? És Uram Istennöm, nincs mellette sönki, aki megsímogassa, megcsókolgassa, megnyugtassa... Már nagy lány, maholnap avatásorba is kerül, Jézus menyasszony lesz örökre... És én alig szólok vele mostanában!

Hosszan bámult a konyha felé tüpöző lányka után, míg csak el nem tűnt az ajtóban. Szemébe könnyek szöktek...

Egy este, vacsora után, Olimpiádisz kézenfogta Margitot, lehajolt hozzá s megcsókolta.

— Mikor térsz bé hozzám, verágocskám, mint ennekelőtte? — kérdezte.

Margit lesütötte a szemét s húzódozott.

— Vagyon neköd gondod, bajod elegendő — mondta csendesen.

— Nem tetszik neköm a képed.

— Miért, anyám?

— Beteg vagy-é?

— Nem vagyok beteg — tiltakozott Margit hevesen.

A soror megfogta a lányka állát, felemelte s összehúzott szemmel élesen a szemébe tekintett.

— Kedvesöm, mondd meg, ha valami lel, — bízta gyengéden. — Tudod, anyád vagyok s úgy szeretlek, mint gyermekömet...

— Nyugodj meg, anyám, sömmi, de sömmi bajom, — erősködött Margit.

S attól kezdve folyton figyelte Margitot.

Látta, hogy a kislány különös szokásokat szedett magára. Míg azelőtt az orgonabokrok alatt üldögélt, vagy heverészett, elmerülve a fák, a lepkék, méhek és felhők szemléletébe, most a cellájába húzódozott, mintha Szent Bernárd atyánk parancsolatát követné. Gyászára telepedve, görbült háttal, maga elé meresztett tekintettel, térde közé fogott kézzel ült, mintha egészen megfeledkezett volna

magáról és az egész világról. Máskor meg nem hallotta, ha szóltak hozzá, s ha erősebb hangon szóltak rá, összerázkódott, mintha ideggörcs fogta volna meg. Szemében rémület felhőzött. Gyakran nem arra felelt, amit kérdeztek, mint aki félálomban beszél.

De azt is megfigyelték — nemcsak Olimpiádisz, hanem mások is, — hogy órákat tölt az egyházban, amikor senki sem tartózkodik ott: mereven áll a karban, összekulcsolt kezét az ölére ereszti s mint a megbűvölt, mered ki a rács nyílásán a szemközti függő hatalmas, megrendítő feszületre. Úgy látszik, ez a feszület, amely már az első nap úgy megragadta, napról-napra jobban vonzza őt. Jézus embernagyságú teste valóban megdöbbentő

szövedést jelentett. Arca megdöbbentő nyugalommal, szomorú megbocsátást sugárzott a kőfalban. Ha sokáig nézte az ember, látni vélte, mint vonaglik meg a végső pillanat görcsében, mint veri ki a halál hűvös verejtéke s mint fagygnak rá a vércseppek. Igazi, istenemberi holttat volt ez, abban a megrendítő pillanatban, amikor az élet elszállott belőle.

Olimpiádisz soror, lassan az egyházba jöpakodva, hosszan nézte-figyelte a leánykát, amint fent állott a rács nyílása mögött s fehér, sovány arca mély borzadást és áhítatot sugárzott a homályban, nagy, sötét szeme révületben izzott. Olimpiádisz soror lejtben

állt, torkát fogdászta s a szájánál szorította. Egyszer nem is állhatta meg, felmért a lépcsőkön és miközben Margit felé nem vette, hogy valami jár megbotlott, esakarolta és magához ölelte őt. Margit rémülten felsikoltott s a ajándéka összeszott. Aztán megbéjt a soror keblén, mint kicsiny korában, arcát a köntöse redőibe fúrta és végighullámozott gyenge, vézna kis testén a zokogát.

Olimpiádisz szelíden levezette a karból és vigasztaló, megnyugtató szavakat duruzsolt a fülébe.

De Margit nem ment be hozzá aznap este sem. Elvégezve fárasztó munkáját a konyhában, cellájába ment, hosszan imádkozott s kimerülve dőlt ágyára. Sokáig nem tudott elaludni, felzaklatott lélekkel nézte az ablakon játszó árnyakat, dideregve a félelemtől...

Szobedő 1937.

jún. 13. 25. 7. 8.

Boldog Margit

Irta: Kodolányi János

Mozgalom indult *Arpádházi Boldog Margit szenttéavatása* érdekében. A mozgalom a jövő esztendőre — a ma érkezett római hírek szerint — sikerrel is jár. Boldog Margitból — Szent Margit lesz. Mert nem volt szent, csak »boldog«, ámbar nálunk általában Szent Margitként emlegetik IV. Béla király leányát, a nyulszigeti apácát. Igaz, hogy *halála után nyomban megindították a szenttéavatási eljárást*, vizsgálóbizottság szállt ki a Nyulak szigetére már 1271-ben, kihallgatta Margit apácátársait s mindazokat a tanukat, akik bizonyíthatták, hogy a szentéletű királyleány példamutató követője volt Jézusnak s nemcsak halála után, de még életében is *csodák történtek általa*, a jegyzőkönyveket fel is terjesztették a Szentszékhez, sőt 1276-ban újabb vizsgálat indult, a szenttéavatási eljárás megakadt. És később hiába sürgette több királyunk, köztük maga Mátyás is.

A különböző Margit-legendák mint valóságos szentről beszélnek Margitról. Legfontosabb közöttük Johannes Wezellinus krónikája, amelyből valószínűleg Ráskay Lea is merítette az ő legendájának anyagát. Ez a középfelnémet nyelven írt szüksézáví, rendkívül szabatos, minden fellengősséget szigorúan kerülő krónika felsorolja azokat a csodákat, amelyek kibővítve és kiszínezve Ráskay Leánál is szerepelnek, de amelyek az úgynevezett »nápolyi legendában« alig fordulnak elő. (Abban sokkal színesebb és »csodaszorúbb« csodák vannak.) Hogy ezek az események hogyan, miként történtek meg, ma már, természetesen tisztázhatatlanok. Valószínű, hogy valóban történtek csodálatos gyógyulások nemcsak Margit sírjánál, hanem

tőle távol, nevének említésekor is, mint ahogy ma is történnek csodák tömegesen a különböző kegyhelyeken.

Mindez azonban csak annyiban fontos, hogy a *szenttéavatási eljárást* milyen irányban fogják befolyásolni. Margit alakja azonban akkor sem veszt jelentőségéből, érdekességéből, megható tisztaságából, példamutató hősiességéből, ha a csodákat nem tekintjük csodáknak, sőt ha azok a csodák meg sem történtek.

Margit alakja igen bonyolult. Érdekes, hogy kolostorbéli rendtársai maguk is problematikusnak látták, amikor még élt. Mert Ottakár cseh király házassági ajánlatának visszautasítása után mindent elkövettek, hogy egy másik kolostorba, pláne másik rendbe menjen, annyira zokogtak, hogy Margit betű szerint ragaszkodik a jézusi tanításhoz és fogadalmához. Pedig nemcsak a király és királyné követelt el mindent a politikai szempontból elsőrangú fontosságú házasság létrejöveteleért, hanem Marcellus atya, domokosrendi prior s a priorissa, Olimpiádis soror, Margitnak csecsemőkora óta hűségesebb dajkája is.

Ez a presszió nem történt minden erőszak nélkül. Margitnak keményen a sarkára kellett állnia, szembe kellett szállania szüleivel, a priorral és priorissával, sőt az egész klastrommal, hogy *fogadalmához hű maradjon*. Úgy látszik, csak élete utolsó esztendeiben kezdtek felismerni a különös királyleányban a *szentség vonásait*, addig gyakran hadakoztak ellene, feddették, meggyőződése elleni cselekedetekre bízatták, sőt, mondom, még a kolostorból is el akarták távolítani.

1937. jún. 18. 231

Érdekes az a kis epizód is, ami Margit és egyik fiatal sorortársa, Csénko vagy Csinga (Kinga) között történt. Ez a fiatal apáca egy ízben a konyhán Margit arcába verte a mosogatórongyot. (Margit csak mosolygott, mint a legenda mondja). Ez sem azt bizonyítja, hogy már életében elismerték volna rendkívüli erkölcsi fölényét és hősiességét a tökéletességért.

Margit egyik legérdekesebb jellemvonása az volt, hogy *irtóztott királyi származásától*. Már gyermekkorában sírt, ha királyleánynak szólították, később pedig egyre tudatosabban tiltakozott magas származásának említése ellen. *Szóról szóra, betűről-betűre vette az Evangéliumot, a szegénység parancsát s ezt következetesen teljesítette is*. Elmondhatjuk, hogy emiatt került legtöbbször szembe a környezetével.

Piszkos, tetves, rongyos volt, soha új vagy jobb öltözéket fel nem vett, árnyékszékét tisztította, a legsúlyosabb betegeket ápolta, lábukat, szennyesüket mosta s gyakran került olyan szituációba, amittől a mai ember borzad.

Az ajándékkal kapott arany-, ezüsttárgyakat, ékszereket nyomban eladatta a Dunapart »böszörmény«, latin és zsidó kereskedői között s árukat szétosztatta a vidék szegényeinek. A szegénység fogalmát vé-

gig megtartotta, olyan könyörtelem nélkül, ahogy egyetlen szerzetes sem. Ennek rendkívüli jelentősége volt az oligarchia kialakulásának, a »kun erkölcsök« terjedésének, a véres harcokban elridegült életformáknak abban a korszakában, amely IV. Béla király minden kísérletét a puritán s valóban keresztény állam újjászervezésére céltudatosan megghiúsította.

Különös veggyűléke volt Margit a késői román és a korai gót léleknek. Soha jobbkor nem gondolhatunk az ő hősi erőfeszítéseire, aszkézisére, krisztusi alázatára, önfeláldozására s mindenek fölött a szegényekkel, megaláztatottakkal, kifosztottakkal, elnyomottakkal érzett szolidaritására, mint ma, a Szekfü szerint találóan »neobarokknak« nevezett időkben. Amikor a közélet telítve van látszatkereszténységgel, — de minden hősiesség és önmegtagadás nélkül, — amikor a népről annyit hallunk, de annál kevesebb kézzelfogható áldozatot látnunk érte.

Új szentet kap Magyarország, — de új példára nincs szükség. Mert Margit, noha csak ezután lesz hivatalosan szent, példaként áll előttünk immár hétszáz esztendeje, egy neobarokk hipokrizissal telített közszellem előtt, amely közszellem oly lelkesedéssel ássa a középkor formáit, de annál messzebb elkerüli a példaképek szellemét, lényegét, örök igazságait.

Magyarország

1937. jún. 18., 7.

A SZELLEM HARCA

1.

„Jobb lenne, bizony, elszökni minden lakott helytől távol, őserdők mélyébe, barlangban megbújni, fákkal, fűvekkel és virágokkal társalkodni, állatokkal ösmerkedni, szent Ferenc módjára néma halaknak prédikálni és madaraknak énekelni, mint emberek közt hadakozni! Jobb lenne remetének lenni, falevéllal ruházkodni, bogyót és szedret enni, minden idegen kéz szolgálatát elutasítani, mint elveszteni lelke békéjét fegyverek, aranyak, kőházak, faragott oszlopok, irigység és képmutatás közepette.”

A csömör, levérség, gyöngeség és kishitőség óráiban ki ne vergődött volna már a megfutamodás és menekülés örvénylő gondolatai között? Ki ne érezte volna már — ha csak egy múló pillanatra is — igen, jobb lenne...?

2.

...Jobb lenne...

A látó behúnyja szemét. A halló bedugja fülét. A kiáltó elhallgat. A harcok kezében elernyed a fegyver. A miértekre választ kereső félretolja kételyeit. És a regényíró a multba menekül.

A jelen elől a multba szökik. A van elől a voltba vagy lehetett volna. A valóság elől az álomba.

...Jobb lenne...

De: jobb-e?

3.

Kodolányi János „A vas fiai” című nagy regényében a multba menekült. És a multban ráhökkent a jelenre. Külső és belső ellentétek kínoznak a jelenben? Gyötrelmes zűrzavar volt a mult is. Vihar tombol a jelenben? Fergeteg lépte, marcangolta, pusztította az életet a multban is.

Az uralkodó osztályok elnyomták, megtiporták a dolgozó népet. A kastélyok és udvarházak lakói dorbézoltak, paráználkodtak s órák alatt könnyelműen elherdálták a javukat, amelyeket a szorgos méhek és hangyák hosszú hónapok gyötrelmes, gyilkos munkájával összeverejtkeztek.

A hatalmasok kényükre-kedvükre foszlogáltak, hamis pénzt veretick s trafikáltak az ország ellenségeivel. Hiába volt a jobbak jóakarata és clőrelátása. Az ország fuldokolt a bűnben és gyalázatosságban. És akkor tört rá a meghasonlott, meggyengült, önnön ellentétcin tépődövelődő országra Azsia fűves síkságainak nyugatra gyűrűző néphuláma, a tatárjárás. Hogy elpusztítsa, amit a belső pusztítók meghagytak. Hogy kiirtsa a maradék életet és maradék emberséget is.

A regényíró a multba menekült és amikor céljához ért, eltakarta a szemét.

Es most menekül tovább. Menekül a mult elől.

4.

Menekül a mult elől a mult menekülőivel. A tatárjárás korszakának üszkös romjai, vérfolyamai és hullahegyci elől bemenekül a kor menekülőivel a klastromok vaskos védőfalai mögé. „Boldog Margit” címmel, az Athenaeum kiadásában megjelent regényében a kor menekülőivel elfordul a csont és hús, vér és vas, arany és kék anyagi világtól, hogy beleolvadjon az eltrévlés és testictlenség szellemvilágába.

A klastromok öles falain kívül örvénylik a lármás, poklas földi élet. „Naponta krösztire feszítik, megcsúfolják Jézus urat, noha a nevét folyvást emlígetik.” De a védő falakon nem szabad áthatolnia gyötrelmes földi jainak. Odabenn az égiek csöndes békéje és szerető jósága kell, hogy vívja a szellem harcát.

A mai ember számára idegen világ. De amilyen kézzelfoghatóan jelenítette meg Kodolányi a ma számára a tatárjárás véres napjainak anyagi életét, ugyanolyan elhíttetően tudja megértetni a kor szellemiségének ezt a különös, idegen, sejtelmekből, révületekből és belső izzásból kikristályosodott világát.

5.

„A vas fiai”-ban a paraszt szemével nézdelődött az író s a tanyákon és falvakon keresztül értette meg az udvarházakat és palotákat. „Boldog Margit”-ban a szerzetes befelé tekintő szemével szemlélődik és a hívő rajongásán keresztül érteti meg egy hitetlen, kétkedő korszak számára a régi hitet. De a modern lélektan kutató módszereivel felszerelten és a mai gondolkodás boncoló-vizsgáló szellemétől ellenőrzötteen.

Es talán éppen a mai módszerek alkalmazásával éri el, hogy élő valósággá tud testesíteni egy légies, testetlen valószerűtlenséget s ritmikusán visszatérő, szinte refrénszerűen duruzsoló, olykor már-már fárasztó ismétléscivel végül is bele tudja zsongítani az olvasót a látomásoknak és révüléseknek és megszállottságoknak a máttól olyan távoleső világába. S amikor kíméletlen valóságérzékkel bottladozó, gyöngé, jó és rossz tulajdonságokból gyűrt embercknek festi Boldog Margit környezetét, ezzel élő-cleven valósággá sűríti föhöskének csupa-légies, csupa-átszellemltség alakját is.

6.

A kis Margitot, IV. Béla leányát csöppnyi korában klostromba viszik. Nem szivesen megy. Úgy érzi, nem szereti senki, azért adják apácának. De éppen a kézzelfogható valóság szeretetlenségéből menekül aztán a szellem belső világába.

Nem könnyű lélek. Komolyan vesz mindent. A prédikációk minden szava, a szent könyvek minden intelve eleven valóságként megy át a gondolkozásába. „Ha csak mondjuk s nem cselekedünk, képmutatók vagyunk, viperák fajzati, fejérre festett koporsók.“

S amíg az apácák hasztalan gyöttrik magukat, mégsem tudnak megszabadulni apró-cseprő gyarlóságuktól és emberi bűneiktől: a tor-kosságtól, irigységtől, nagyzolástól, emberszólástól, amíg egyikük-ből kitör a visszafojtott erotika, másikukból kegyetlenségben csordul ki a letagadott szexualitás, és amíg „mindenki más, mint akinek vallja és mutatja magát“, — Margit szó-ról-szóra hajt végre minden paran-csot s az akar lenni, akinek vallja magát. Amíg az apácák rezonálnak a külvilágnak minden hozzájuk mégis csak elérő híradására, Mar-git egyre inkább befelé él, hogy minden földi jóról lemondásával, önmaga könyörtelen sanyargatásá-val, az örökös imádságban felolva-dásával megváltsa a külső világ bűneit.

7.

De hiába menekül az anyagi vi-lág elől, a külső élet beront utána a klostrom cellájába is.

„Istennek ajánlotta magát, szüzessé-gé fogadott, Jézushoz hív maradt s a klostrom sororai (nővérei) voltak az első, akik kényeztetni akarták, hogy fogadását megszegje s bűnben eljen egy férfi oldalán. Amikor ellendült, meggyűllötték, ki okarták maguk közül akolbólítani. Atyja, anyja járt ebben elől példával a klostromi községnek. Amikor megtagadta királyi származá-sát és alávaló munkát végzett, mint a szegények, rabszolgák és szolgálók: Jé-zus leányai háborodtak fel, disznónak nevezték s fejéhez verték, hogy királyi ivadék. Amikor alázatosságot és sze-génységet gyakorolt, szemére hányták, hogy csafatokban, piszkos köntösben-kappában jár. Amikor irgalmas volt és a nagybeteg sorort ápolta, elfordítot-ták: ábrázatukat, sóhajtoztak és undor-ral vonogatták orrukat. Amikor ala-mizsnálkodott, el okarták zárni előle a szegényeket, koldusokat, vigasztalan-akat. Amikor az ajándékol kapott kin-cseket átadta János fráternek, hogy bocsússa áruba a szerencsénekül, zsi-dóknál s amit kap, ossza szét a környék szegényeinek, sajnálták a hitvány arany-falokat, poharakat, kőöntvényeket és bog-lárokat. Amikor végezetül kresztjén-nek kellene lenniök és egyaránt imád-koznioak a békességért, az elvakult el-mék megtisztulásáért, csak szavakat mormolnak, csak képmutatással jeles-keenek, de szívükben pártot ütnek az ürdög által egymásnak bujtogatott ki-rályok mellett.“

„Így értik ők, hogy Isten előtt nincs király és nincs rabszolga? Rémműdöz-nek s megbotránkoznak, ha király leánya sírólja az árnyékszéket, de el-nézik, ha szegény paraszttatyafiak vagy rabszolgák cselekszik.“

Margit mégis küzd tovább. Szem-ben mindennel és mindenkivel. Most már állandó extázisban. „Szemét vakította a fellobbanó fény, fülébe zengett az égi harmónia s látta 'a fehér szárnyú, szikrázó angyalok lé-gióját, a lassan alálábegő, csillagos-hajú Asszonyt és Jézus úr szelid, mosolygó arcát.“

Harcot — mert harc volt a reme-ték pusztába vonuló példaadása is, a Boldog Margitok önsanyargató átszellemültsége is. Minden korszak másként lát s más a harci eszköze a bitorlók és sanyargatók, a gono-szak és kártevők ellen. Boldog Margit harcával emelkedik kora fölé s harca avatja szentté. Mint minden kor legigazabb hitvallóit és legigazabb harcosait is.

És a szegények, megtiportak, ár-vák, elhagyottak, élet megvertjei és kiközösítettjei áradnak Boldog Margit-hoz, csókolják rongyos, mocs-kos köntösc szegélyét és megnyu-gosznak szelid szavától, átszelle-mült mosolyától.

A szellem harca mégsem hiába-való. Tud adni azoknak, akik leg-jobbán rászorulnak arra, hogy kap-janak.

8.

...Jobb lenne...?

Nem lehet elmenekülni. Sem a je-len elől a múltba, sem a valóság elől a klostromi cellába.

Nem lehet elmenekülni, mert — ha akarjuk, ha nem, ha beismerjük, ha letagadjuk — a harc: van. Samíg él az emberben a szellemnek egy paránya is, harcolnia kell.

A maga módján. A korától pa-rancsolt eszközökkel. De: kell.

És ha az akarat becsületes, a széd-dék tiszta, a lélek tántoríthatatlan, — a harc mindenkor tud adni azok-nak, akik legjobban rászorulnak arra, hogy kapjanak.

Bresztovszky Ede

Nepvon 1937.
jún. 20. 138. sz.
17.

Boldog Margit

(Egy fiatal magyar író útja a történelmi regényhez)

Irta: Illés Endre

Egy legendánk, egy versünk és egy regényünk volt eddig Boldog Margitról, kit Jézusnak áldoztak és ott halt meg a Nyulak-szigetén. A verset Ady Endre írta: gögősen szuverén ének, történelmen kívüli és a megidézett lélektől független frás.

*Nyugatról várt sokáig valakit,
Nem vadbajúszú, lármás, mokány nagyúr,
Dalos, törékeny, halk fiú legyen,
Asszonyos, kóssa, könnyes trubadúr.*

A regény Gárdonyi Gézáé. Igy látta a költő.

Nem is annyira regény, inkább lágy, szomorú, finom idill. Mindannyian olvastuk az „Isten rabjai”-t: ezt a halkszavú, odahajlást a füvekhez, virágokhoz, betegekhez, az idő halkán csobbanó hajbaihoz és az eliramlott múltban egy égi jegyességre kiválasztott, lesütöttszemű királylányhoz.

Legendánk szerzője ismeretlen. Ráskai Lea, a híres magyar apáca másolta s maga is ott élvén a szigeti klastromban, a régibb eredetű szöveget meg-megtoldotta a helyszínt magyarázó jegyzetekkel: ime, ez a „mielő ház”, ezek a folyosók, ezek a cellák, ez a konyha, ahol Boldog Margit élt, imádkozott, tisztult és meghalt. A magyar nyelvű legenda történetét 1770-ben a középkori magyar irodalom feltárása. Pray György az érdem, hogy a kevés magyar lamét visszavezette ennek a gazdag, elfelejtett anyagnak friss forrásához.

A vers, az idill, a legenda után most hálás boltozatú regény hozza elénk az imába vesző, szigeti királylány alázatos alakját: Kodolányi János „Boldog Margit”-jában negyedszer idézte a kor borús ballagóját. Az új mű jóval közelebb áll a legendához és a történelemhez, mint az előző, vagy a Gárdonyi-idill. Nem

méltatlan folytatása azoknak a heroikus erőfeszítéseknek, amelyek megteremtették az igazi magyar történelmi regényt, amelyen Kemény Zsigmond „Rajongók”-ja, Eötvös Dózsa regénye, vagy akár legutóbb Móricz Zsigmond „Erdély”-e — kormozó lánggal is remeket súroló művek. A „Boldog Margit”-ből a középkori apácakolostoroknak és egy fehérizzású léleknek olyan forró közelsége lehel az arcunkba, hogy az élmény hasonlatos ahhoz, amikor a fekete szénrögéből felcsap az évezrede belefojtott fény és láng.

„A vas fiai” után, amely a tatárjárás és a boldogtalan, tizenharmadik századi, tántorgó magyar glóbusz víziója — „Boldog Margit”, Kodolányi második nagy történelmi munkája. A fiatal íróban, amíg idáig eljutott, annak a kielégítetlenségnek kellett megélnie, amely egyik-másik új könyvével az utóbbi években olvasóit is mindinkább eltöltötte. Egy sötéttülzű, félelmetes érvelésű kisregényt (a *Sötétség*) hosszú sor komor falusi történet követett, mind a korlátozott területű naturalista regényírás bravúros hajtsálat, — így jelentkezett Kodolányi János. De hogyan lehet innen továbbjutni? A befeje-

zettségtől, az ismétlődéstől való félelmének kellett úgy elsúlyosodnia, hogy az elviselhetetlen nyomás alatt megszületett végre az új közlési forma: a történelmi regény.

Előző munkái közül egészen bizonyosan a „Kántor József megdicsőülése” a legkülönb. Valami továbbfejlesztetetlen és újraelmondhatatlan van benne. Kegyelemnélküli, elfogult és racionális, mint egy ügyészl vádirat. Rezzentelen, tiszta vonalak: az emberek örök aljassága és a viszonyok aktuális romlottsága a végítélet kintől dermedt formában villan fel ebben a műben. De ez a csúcs már a megrekedés is volt. A „Kántor József” írója ezután gyerekhősökké próbálkozott, így talán más oldalról közelítheti meg mondanivalóját és enyhítheti megállapításának ridegségét. Freud mechanizmusát vette kölcsön, hogy kihalt tűzhányókra emlékeztető kopár tájairól a lélek lávában forró és mélyebben ülő magjáig jusson. A kísérletek nem egészen sikerültek,

Az elhatározás és az idegen víz több helyen elleplezhetetlenül átbökte a mű formáit. Egyre érezhetőbbé vált a monotonia is: Kodolányi ezekben a regényekben akarat ellenére előbb csak Saint Just-té, később vérengző Fouquier Tinville-jé vált.

Ki kellett kiáltani végre, hogy ez az embergyűlölet, ez a fagyos láng, ez a mindenképpen elmarasztaló kegyetlenség mondhatatlanul forró szorongás benne: a szeretetnek és tisztaságnak gyötrő kivánása, minden jónak és igaznak eszméletlenségig forró féltése. De amíg kortársairól írt, éppen ezzel a felforrott indulattal nem tudott túljutni a személyi ellen-szenveken, gyűlöleteken, tisztátalanságokon, amelyek elválaszthatatlanok az emberektől. Túlközei állt egyes figuráihoz, mondanivalóját nem tudta megszabadítani tőlük. Hátrálnia kellett hát. Hátrálnia a gyermekhősökhöz. Majd tovább hátrálnia a lélektani regénynél is. És Kodolányi János hátrált is — egészen a tizenharmadik századig.

Ez az író, aki körülbelül tizenöt év alatt nem írt le egyetlen történelmi novellát sem: egyszerre a nagyméretű, izzóan forró hangú, merészszándékú történelmi koncepciókkal lépett elő. Kodolányi János az ormánsági falvak mai börtönéből a történelembe hátrálva, egyszerre megtalálta saját mondanivalóját és a nagy regény végső hangját. „A vas fiai”-ban mindaz a leleplezés, mindenfajta tévedésnek és aljasságnak kipécézése, ami addig mondanivalójában a tűz és a lényeg volt, a történelmi figurákhoz kötötten, fájdalmas és gyötrő szorongás lett a magyarság továbbjutásáért. Ez a munka hatalmas horizont, gyötrelmes lázalom: a törzsében férges ország képe, eladósodva, megromolva, pénzemberektől és harácsolóktól kiszivólyozva, a kegyelmet és elérzékenyülést nem ismerő európai politikanak kiszolgáltatva s a magyarság felett függő véletlen nagy veszedelmektől örökkön fenyegetve. Rendkívüli erővel összefogott kép, megrázó felmutatás, a romlás és recsegés szinte idegeinkbe vezetett árama.

A „Boldog Margit” — már anyaga miatt sem — nem ilyen heroikus számfo-

nia. A tatárjárás regénye után szinte lírai ellenpont. Olyan, mint egy Bach-fuga: tiszta, zárt ópusz, különböző változatokban mindig egyazon motívumot felzengető írás, valósággal matematikai építésű kompozíció. Az állandóan visszatérő téma, amit már az első oldalak intonálnak: Margit útja fel a magasba, a világi élet, az ocsmányságok, a fertelmességek, a bűnök végtelen tengerétől a vakító fényességig, — a nehéz út, amelynek elején, úgy tetszik, sohasem jutunk el az édes célig, de a végső szakaszon mintha szárnyak segítenék a megtisztult lelket és láthatatlan, magasba emelő kéz nyúl az üdvözülő hóna alá.

Három Margit-portrét ismerünk meg. Az akaratos, kemény, királyi kisgyereket, akinek homlokán ott fénylik ugyan a kiválasztottak titokzatos jegye, de aki még kissé dácból és hiúságból akar szent lenni, Ellöki magától az aranytányért és poharat és nehéz ónból valót követel; szűrő ciliciumot ravaszkodik ki: csupa elszántság, akarat, felnőttekkel szembezálló makacosság. Ezt az égető céltudatosságot a múltó évek megrendíthetetlen alázatát oldják. Mindenkinél dolgozabb, többet vállaló, többet győtrődő és többet imádkozó. Végtelen testi szenvedések tisztítják egyre anyagtalanebbá; mintha lángokban állana, amelyek lecsókolnak róla minden húst; s végül az a hőfehér égi menyaszony lesz, aki megingás nélkül utasítja el királyi kérését, lemond minden földi kiváltságról és érzésről a végső révületért. Ezután már csak az a harmadik Margit él, aki ég és föld között lebeg. „Szeme lázasan ragyogott, mint a távoli csillag. Mosolya a kegyetlen szigorúság és a gyermeki szelídség különös keveréke. Arca, mintha koporsóban feküdne, de mégis szép, mert belülről világította át ezten-dők mérhetetlen boldogsága... Hangja erőtlén, mint a méhzümmögés, de szűken mért szavai beletaláltak a szívbe s ott maradtak kírthatatlanul, visszazengve éveken át a magányos éjszaka sötétjében.” — Így rajzolja az író.

Bármilyen szépen is hangzanak azonban az ilyen mondatok, vannak pillanatok, amikor az egész mű kissé dolgoz-

izűvé válik. Nem egyszer az író kívülről állását érezzük anyagán. Mintha nem építette volna bele magát regény-monostorának falaiba. Túlságosan előtűnik a matematikai kompozíció és az elhatározás kopárrá teszi a fejezeteket. Vannak részek, amelyeket csak a formáló kéz és nem a formáló lélek emelt. Legfőként az író és hőse nem tudnak találkozni. Boldog Margit nem idegenkedett a misztika titkától, Kodolányi Jánostól viszont mi sem idegenebb, mint a vallási misztika. Képzletének nincs metafizikai lendítője. Ami realitás, ami hús-vér (vagy ennek megtagadása), ami természet, ami drámai jelenet, mint például az apák nyilvános esti gyónása — az mind-mind rémek képekben villanik elénk. De magának Boldog Margitnak inkább csak a teste nemesül át, s hogy mi ennek változásnak izomrostokon túli magyarázata, arra nem kapunk meggyőző feleletet. (Erőtlennek érezzük például azokat a részeket, amikor Margit kislányos vetélkedésből, dácból, furcsán sértett hiúságból alázódik mindenkinél mélyebbre. A magyarázat túlságosan racionális.)

Regényszerkezetül is túlegyszerű formát választott Kodolányi: az élettrajzi felépítést, a gyermekkortól a halálig végigkísért ember éveinek felsorakoztatását. Behol sem érezzük a gyújtópontok forróságát.

Annál forróbb, színesebb, dúsabb a nyelv. Már „A vas fial”-nál éreztük: a történelmi miljöben titkon szinte egy észrevétlenül megvalósított nyelvújítás rejtezik. A „Boldog Margit” is igézően ritka felmutatása a magyar nyelv majdnem teljes anyagának, főleg az igék lélekteljesítő bőségével.

Kodolányi János is a történelmi hőskölt, mintha annyi hőstársa manapság. De benne nincs semmi olcsó színész kedv, az olvasó igényének és a divatnak győze kiadó jálása. Több szorongással és győtrelemmel kevesen idézik a magyar múltat.

Kodolányi János regénye megrendelhető a Magyar Könyvtárban.

Uj Magyarok 1937. jún. 20. 138. n. 7-8.

Kodolányi János két könyve: Suomi, Boldog Margit

Cserépfalvi és Athenaeum

Kodolányi János feltűnésekor mindenki azt várta, hogy Móricz Zsigmond stílus- és ábrázolásbeli lehetőségeit viszi tovább, frissebb lendülettel, időszerűbbé hangszerelt naturalizmussal, kevesebb dogmatizmussal, jobban ellenállva írás és szemlélet manírjának. Művészetének csakugyan vannak magaspontjai, ahol túljutott Móricz vérbő naturalizmusán s itt elsősorban a fiatalabb magyar irodalom legacélozott kompozíciójú novellájára, a „József. az ács“-ra gondolunk, erre az egydarabból faragott, kompakt írásműre, az alkotói gazdagságosság leesebb, mert leesebb példaként talán Sok írásában azonban társadalomleleplező szándékoltasága, programmatikus témafelvetése és lebonyolítása, a paraszti környezet szerepszerűen sötétre árnyékolása zsúfoltan, mintegy kompendiumban szemlé-

teti a naturalizmusnak, mint irodalmi iránynak összes hibáit, de az íróit is, erőit pedig inkább elfedi. — gátlátalan kiáramlása csatornáit eltorlaszolja, kérését határozottan hátráltatja. Jó pillanataiban függetleníti magát, ilyenkor remekel is; utóbb, néhány éve, magától otthagya ezt a szép teljesítményekben nem szűkölködő, de steril iskolát. tündéri lebegésű gyermekkorát idézi (Feketevíz) és sajnos, ismét iskolához szegődik, ahhoz, amelyet a történelmi regények dömpingje teremtett meg. (Vas fiai, Boldog Margit.)

A Suomi kedves pihenő a két állomás közt. Főerőssége a finn demokrácia szolid megbízhatóságának szuggesztív megéreztetése s ez az alapmondani-
való tárgyilagosan húzódik végig a könyvön, a szubjektív, elragadtatott hanghordozás eufóniája alatt is. Az

irodalmukat aztán, azt hisszük, alaposan túlbecsüli. Mert ez a jószándékú Talviok és Larin Kyjöstik arcél nélkül hemzseggő rajával megáldott irodalom igazán olyan lapos, tankönyvbeillő, pedagógia propedeutika-jellegű s túlságosan is lebegő, dilettáns átszellemült-sége, kiapadt és terméketlen amatőrködése méltó megtestesülést talált a tiszteletkövetelően előrehaladt korú Talvio asszonyban.

A Boldog Margit azon a nagyreszben vakvágányon halad, mint a Vas fiai. A nyelvész beavatottság, a korismereti studiumok, a feladatszerűen megmunkázott és — sajnos — túlnyomólag konvencionális korrajz telve epizódikus frissességgel: már a Vas fiai-t is jellemezte. Újabb eredményként lehet elkönyvelni a valamivel több lélektani beavatottsággal készült főalak figuráját.

A „Suomi“-ban, de az azóta, a Társadalomtudomány legutóbbi számában megjelent további — úgy tetszik, tárgyiasabb, mérsékelt hanghordozású — utirajzában is valami furcsa Európa-ellenes magatartást tanúsít Kodolányi. „Milyen messze vagyok most Európától! S milyen jó tudni, hogy ilyen messze vagyok!“ — kiált fel gyakran s ennek a különös, önmagában furcsa ellentmondást rejtő exklamációnak felhangjai szinte kultúra-ellenesek! Egyet elfelejt Kodolányi! Azt, hogy éppen a

jellegetesen Európa-kreálta demokrácia nyugati példája és mintája teremtette meg azt a polgárosult, osztályharcoktól csendes, anyagi és kultúrjavakat egyenletesen elosztó finn társadalmat, amelyre ebben a vonatkozásban csakugyan találó utirajzának alcíme, a: „Csend országá“. S Kodolányi tehát pihenésének és „szigetre vonulásának“ lehetőségét is a lenézett Európának, a lenézett demokráciának köszönheti!

Sőt, amint helyzetképéből kikövetkeztethetjük: a finn polgárosultság akkora s az összes társadalmi-szellemi erők annyira az anyagi javak helyes nivelálására, a demokratikus, magas színvonalra vont egyforma életlehetőség, az egyenlősített anyagi boldogulás kikalkulálására irányultak, hogy az a benyomása az embernek: *emiat* nem dicsékedhetik irodalmuk remekművekkel! De az további érzésünk, hogy a szellemi erők, — ha a társadalmi boldogulás és a társadalom jólkormányzottsága már megrendíthetetlen alapokon fog nyugodni — majd felszabadulnak és akkor, mint a régi polgárosodott hagyományú nyugati országok példája mutatja: megszűnik a „polgárosultság vagy remekmű“ alternatívája is, (mely elé állítva, Kodolányi olyan gátlás nélkül választja inkább a polgárosultságot, minden bizonnal jogosan) és a boldog finn népek talán alkalma lesz mind a kettőt választani. ERDŐS JENŐ

Rejtő S. 1937. júl.-aug. 16. n., 94-95.

1937. júl. 25. 236/3

Kodolányi János: Boldog Margit

Két részből áll Kodolányi János könyve; egyik felében a gyermek Margit veszprémi zárdai életéről ír le egy évet; a másik, ugyanilyen terjedelmű részben a margitszigeti zárdá szentéletű szűze lép elének az ismert kútforrásoknak újszerűség nélküli visszaadása alapján. Erediség tehát csak az első részben volna, a szentté váló kisgyermek lelki bontakozásának leírásában, de ezt az eredetiséget a magyar katolicizmus nem köszöni meg. Nem csodálkoznánk, ha a németországi Ludendorfék és társai ugyancsak sietnének ennek a könyvnek lefordításával, mert a laza zárdai közszellem olyan megtévelyedései vannak a szegény veszprémi apácákra fogva, hogy a szerzetesi intézmény létjogosultsága ellen ennél jobb propagandát keresve sem találnánk. Le sem lehet az Élet hasábjain írni, hogy a szerző beállítása szerint minő apácák voltak ezek s minő közszellem élt ebben a zárdában, ahol Magyarország büszkeségét, az árpádházi kis fehér liliomot — aki különben az író beállítása szerint alig több egy idegbeteg rajongónál — apácává formáltak. Így csak az író, akinek a zárdá benső életéről fogalma sincs s mint *outsider* minden olcsó pletykát elhisz és tovább ad. Bármennyire is meghajlik később boldog Margit lelki nagysága előtt, ezzel még nem teszi jóvá, amit — ha talán nem is rosszhiszeműen, de legalább is tájékozatlanul — a szerzetesi szellemről ír.

E K. [Erdősi Károly]

Élet 1937. júl. 25.

30. n. 783.

Óh, Suomi . . .

Ezer tó országa, fenyőerdők sötétzöld foltjaival és nyírfák ezüstös szegélyével, vörös berkenyefürtök égő tűzével: — ez Finnország, vagy amint ők nevezik, az északiak: S u o m i.

Arra járok más nevet is adnak néki: a Csend országa, mert a Jeges-tenger ragyogó fjordjainak partján a mérhetetlen erdők, és a kékvízű tavak harmóniát, boldog nyugalmat árasztanak szét. Az emberek is csöndesek, álmodozva gyönyörködnek a virágokban, vizekben, a tengerek s folyók olvadó jegében, csak a mindennapi életben nem ismerik az álmodozást. Mit tudunk róluk? Hiszen szegről-végről rokonok is volnánk. Nyelvünk az övékével egy közös töről származik. Távoli atyafiaink közé tartoznak a finneken, eszteken kívül még a vogulok, osztyákok, zürjének, mordvinok, cseremiszek és lappok. Ó, nincs már okunk szégyenkezni e halzsíros atyafiság miatt, különösen ma nincsen, mikor mind-egyik rokon vagy független államban (Finnország, Észtország), vagy pedig a Szovjetunió szabad autonóm köztársaságaiban csodálatos teljesítménnyel halad több évszázados állati sors után a kultúra csúcsai felé. Mi hír felőlük? Az első látogató, Júliánus barát óta néhány magyar tudós kint járt közöttük, (Reguly Antal, Hunfalvy Pál, Budenz, Pápay és Munkácsi nyelvüket figyelték, szólásmódjukat jegyezték a Káma, Oka és Bjelaja folyók mentén, ahol az egységes finnugor őshazát sejtő tudományos feltevéseink. A finnekről tudunk még legtöbbet, különösen mióta (1917.) felszabadultak a cári uralom alól és önálló köztársasággá szervezkedtek. Egy magyar regényíró, K o d o l á n y i János nemrégiben járt közöttük és fehérsírályos könyvében („Suomi, a csend országa”) boldog, csábító híradással van északi rokonaink életéről.

Megható vallomást tesz az író Finnország iránti szeretetéről. „Ha igaz, hogy az írónak két világa van, akkor az én egyik világom Finnország volt!” — mondja a magyar író és utirajzában önkéntelenül is párhuzamot von a két világ között. Helsinkiben Budapestre gondol, az ideálisan rendezett finn tanyákon pedig az egymásról alig tudó alföldi tanyák népére. Odabaza azt mondják, hogy a tanya-rendszer átka az országnak, valóságos természeti csapás, amin nem lehet változtatni, Suomessa pedig áldás, mert odafenn a tanyákat kitérítő utak kötik össze, az utakon modern autóbuszok robognak, a közlekedés oly olcsó, hogy az ember el sem akarja hinni s mindezek retejébe ott van minden házban a bicikli, a legdemokratikusabb közlekedési eszköz. És mikor az északi rokonok felteszik a kényes kérdést: — „Mért nem csináljátok ezt meg ti is? Mi vagy ki akadályoz meg benne? . . .” Erre a kérdésre a magyar író nehezen tud felelni, csak felkiált, hogy: — „személyemben vagyok felelős Magyarországéért! A Tardi helyzetért, az Ormánságért, 540 falu egykékéért a borsodi és csongrádi gyerekek ezreiért, a földbevált lakásokért, az egypengős napszámért . . .” A magyar író önmaga és társai felé sujt, hogy a betű felelős emberei tudják meg: mi a hivatásuk! A finn írók és művészek a néppel való szoros közösségüket állandóan érzik és vállalják, ugyanigy a középosztály és a nép között sincs olyan végtelen távolság, mint Magyarországon.

1937. júl. 29

157

A rokonnép országa külön, a finn társadalom szerkezete, elosztása demokratikusabb, mint a magyaré. Figyelmeztet arra is a magyar író, hogy nem jó benyomást kelt a finnekre, ha az otthoni bajokkal kapcsolatban mindig Trianonra hivatkoznak, mert a finn tudósok és írók jól ismerik már a dunavölgyi helyzetet: — „Vajjon miért és hogyan akadályozta meg önöket Trianon abban, hogy végképp leszámoljanak a nagybirtokokkal: — kérdezte egy finn tudós a magyar írótól — és miért nem teremtették önök Trianon ellenére is demokratikus közigazgatást“. Ezekre a kényes kérdésekre nem lehet kitérő válaszokat adni, mondja a magyar író is, nem lehet szépíteni, mert az őszinte magyarbarátság nem teszi a finneket elvákuulttá, irtóznak minden hamisságtól, üres propagandától, ők reális, a munka terén egyáltalában nem ábrándozó s a valósággal bátran szembenéző emberek, akik nehéz problémáikat saját maguk reálisan oldják meg.

Parasztfőiskolákon nevelik a finn népet, tornácos, emelets, modernül berendezett épületben, könyvtárral, társalgóval és zeneteremmel. Az egykori orosz földbirtokosok kastélyaiból gazdasági és néprajzi muzeumokat csináltak. Mikor ezeket látja a magyar író, akkor fájó és lázadó szívvel hazagondol, a feudumok, hitbizományok vigasztalan birodalmába... zsellérvisekőkre és feudális lovagváarakra...

A finn boldogság titka egyszerű: „Mindenk a népből indul ki és oda tér vissza“. Nem hiszik el? A kételkedők menjenek el Suomiba

és látni fogják „mily rendithetetlen ereje van az olyan társadalomnak — ha kicsiny népé is, — amely a legalsó rétegekre épül s azok ismeretére alapozza berendezkedését“.

Eddig szegyenkezünk a halzsíros rokonok miatt. Vajjon idővel nem ők fognak-e sajnálkozni majd a dunavölgyi szegény rokonok nyomoruságán? Vajjon idővel nem lesz-e jobb cseremisznék, vagy vogulnak lenni? ...

VASS LASZLÓ

Magyar Nap (Ostrove)

1937. júl. 29. 173. sz. 3.

1937. júl.-aug. 237

KODOLÁNYI JANOS: BOLDOG MARGIT

Ha egy regény sikerül, az ember előre fél a folytatástól; elszánt írók a halott főhőst is képesek utólag föltámasztani. Kodolányi Boldog Margitja nem folytatása a Vas Fiainak, legalább is nem úgy folytatása, ahogy egy bevált tárgykört, egy két népszerűvé tett alakot tovább szokott aknázni az író. A két regény összefügg, de csak annyira, mint a vihar és az utána következő csönd. A Vas Fiai a vihar regénye volt, csupa esemény, az élet gazdagon örvénylő áradata; Boldog Margit a csönd története, keskeny ablak nyílik benne a földült országra, az orkán lassan hegedő nyomaira. Hogyan csitulnak el a vihardagály végső hullámai a zárdafal tövén: ez az egyetlen kapcsolat a két regény közt, egyébként hangulatban is, módszerben is különböznek egymástól.

Hangulatban egészen sajátosságosan. A tatárjárás körképének Kodolányinál idilli íze van, s a zárdát tragikusnak rajzolja, épen fordítva, mint ahogy várná az ember, különösen aki Boldog Margit sorsát nem a legendából, hanem Gárdonyi Isten Rabjaiból ismeri. De a fordított beállítás nem szeszély. A Vas Fiainak két átértékelő gondolat a tartópillére. Kodolányi Batu kánt választja, Keletet választja, ahelyett a Nyugat helyett, amelyet a hitvány Frigyes herceg képvisel. (Ebből következik, hogy a Vas Fiaiban nem a tatárjárás borzalmain van a hangsúly.) Ez az egyik alapgondolata. A másikat a regény kezdő és záró része hirdeti. A falu erősebb mint a világtörténelem: a föld megeszi a hódítót, a paraszt legyőzi a katonát.

Boldog Margitban egészen másról van szó. A mongol hadjárat rajza szükségképen reménykedő volt: az élet elpusztíthatatlan erejét zengte minden lapja. A Nyulak-szigetének fiatal királylánya körül kezdettől komor a légkör: a Boldog Margit a nagy lélek kilátástalan helyzetét festi a hétköznapi alakjai közt.

A mondanivaló különbsége

természetesen az ábrázolás módszerét is megváltoztatja. A Vas Fiai meséje aránylag szűk időbe préselődik, térben viszont határtalanul kiterjed: a Csendes-Óceántól Frigyes udvaráig egymásba bonyolódó alakok és eseményszálak tömkelegén keresztül jut befejezésig. A Boldog Margit hősei viszont jóformán ki sem lépnek a zárdá ajtaján. Az idő itt a földimenzió; irodalmunkban kevés az olyan regény, amelyik az epika nagy föladatát, az évek lassú irgalmatlan múlását akkora erővel éreztetné, mint ez a mű. Minden mozzanat Margitért van itt; alig történik a regényben valami, ami ne az ő lelkében zajlana le.

Mert ha a csönd regénye, mégis Kodolányi-könyv ez: állandó feszültség villámai lobognak benne. Gárdonyi úgy viszonylik hozzá, mint tragédiához az operaszöveg. Az Isten Rabjaiban minden édes, „megszépített“, kisserű, Kodolányi hőseit csupa nagy szenvedély fűti. A finnyás előkelő zárdaszűzek közé úgy toppan Margit, mint a vallásos érzés lángelméje, hajlíthatatlan, rettenetes. Minden parancsot százszorosan akar betölteni, hogy biztosítsa üdvösségét. Halálra gyötri magát, de társnőit is, vagy olthatatlan rajongást vagy észvesztő gyűlöletet keltve bennük. A 13. századi kolostor a nagy élet legmeggrázóbb drámáját pergeti elénk: a zseni és a tömeg harcát. A teljes élet örökérvényű harca ez. A nagy lélek színválásra készíti az egyént, színeire bontja a körülte élő lelkeket: jégfelhők és sugárzó szivárvány közt fut az útja. Bármelyik szízdában s bármelyik környezetben látjuk: nincs ennél meggrázóbb tragédia. A Vas Fiai csak áttételekkel korszerű; Boldog Margitot úgy olvassuk, mint egy mai élet

történetét.

Pedig nincs ennél elhiteőbb Margitunk. Az igazi királylány jelentkezik itt, a maga zord bá-jában, amint a magyar legenda ránk hagyta, zavaros, de nagyvonalú töredékekben. Kodolányi semmit nem enyhít a középkor durva színein; a szentség szennyét, az égbetörő lélek zuhanásait azzal a szigorú hűséggel, s azzal a megelevenítő varázslattal mintázza, amely már a Vas Fiai-ban is minden ellenvetést elnémított, de ugyanazzal a mély beleélő képességgel, lélekátvilágító erővel s gyöngéd költőiességgel is. Ritkán lankad, egy-egy mondatot sem könnyű nála találni, amelyet a puszta rutin formálna henyévé vagy pongyolává. Margit fejlődésrajzában csökkenthetné talán lassan a nemes hiúság szerepét, de a legendában ennek is megvan az alapja. Egész ábrázolása meggyőző, nem egy helyen megrázó s elragadó. Környezetrajza is sikerült: az apácák folyton változó magatartása, az imádat és gyűlölet végletei közt. Szakadatlan hullámvás, fölleringó izgalom ez a regény s együtteséből éles karakterek bontakoznak ki. A magyar regényírás Móricz óta otthonos igazán a lélekábrázolásban; hasonlítsuk csak össze akárhol a Boldog Margitot az Isten Rabjaival!

Az új regény is azon a fiktív kódex-nyelven beszél, mint a Vas Fiai; talán ez az egy, amiben az új fárasztóbb, mert egyhangúbb a nagy életanyagot nyújtó réginél. De Kodolányi nem keresi a könnyű megoldásokat. A legnehezebbet adja, ami csak tőle telik. Sikerül is neki közelhozni hozzánk Margitot, az egyetlen az Árpád-ház alakjai közül, akiről elég részletes egykorú lélekábrázolás maradt ránk.

De hát fontos ez?

Az alapokat keressük mindennütt, létünk gyökereit. S ép az egyetlen magyar királyi ház, az Árpádok századaira kell mármár olyanformán visszagondolnunk, mint a középkori olasz emlékezhetett, nagy megalázottságában, a római birodalomra. Mintha nem is Árpád népe volnánk, fölfedezzük magunkon Kölcsey visszajáró rémületének sztig máit: más hon áll a négy folyam partjára, más szózat és más keblű nép.

Kodolányi három kötete komoly erőfeszítés tudatunk ropant szakadékának áthidalására. Ahhoz a fölfedező hadjáratához tartozik, amely minden téren birtokba szeretné venni multunkat és jelenünket: történelemben, néprajzban, zenében és szociográfiában. A mély magyar középkor, a katolicizmus hazai kezdete ilyen bensőségeesen átélt ábrázolást még nem kapott.

Juhász Géza

Válasz 1937.

júl.-aug.

7-8. n. 497-499.

1937. júl.-aug. 239

Színházi Szemle.

Drámaíróink újabban egyre nagyobb becsvággal fordulnak az ősmagyarok pogány-kereszttyén s ezen keresztül Kelet és Nyugat problémája felé. Katona József Bánk bánja az első s eddig utolsó nagy tragédiánk ebből a témakörből. A nagyszerű kezdetnek, valljuk meg, nem volt folytatása, csak rövidéletű drámai kísérletek voltak. *Kodolányi* János szép magyarsággal, erős költői lendülettel megírt darabja, a *Pogány tűz* is ezt a régi adósságot kívánja letörleszteni. Több sikerrel, mint sok más elődje, a legújabbak közt is, de ő sem megnyugtatóan. E történelmi drámának elemi hibája rendszerint az, hogy nálunk szinte közmondás a „testvérharc“, a „turáni átok“ ténye, ez öröklődött szinte klisészerűen alapmotívummá, mondhatni konvencionális tragikumá. Az író megírta drámáját s elfelejtkezett róla, hogy nagyon is régi vágányokon jár, s hogy a színen folyó mozgalomnak nincs tengelye, csak alakok szavalnak, bizonyos politikai típusokat képviselve, s ami a szép tirádák közben nem fejlett drámává, szinte kivétel nélkül a közönségnek történelemtudatából, bizonyos változatlan, megsontosodott történelemszemléletből kapott pótlást, szóval a dráma színpadon kívüli tényezőkből élt. Egy-egy ilyen darabnak tehát többnyire két szerzője volt, az író, aki csonkát adott, formákat, s a közönség, mely ezeket a formákat, a szép szavaktól elandalodva, készségesen megtöltötte a maga hangulatából. *Kodolányi* János többet akar ennél, önálló szerző akar lenni e hálátlan területen. Írói vénája szabadon csapong az első felvonásban, mely hi-

385.

bátlan s alkotásnak beillik. Úgy indítja a cselekményt, hogy szinte izzunk a feszültségtől s minden dimenzióban eleven alakokat sorakoztat fel, érezzük, hogy ezek igazi konfliktusokra méltók. Péter király korában vagyunk, s a háttérből érdekesen elevenedik ki *Levénta* és az idegen *Klinga* alakja. Szerelmük elmélyítéséből erős drámai élet fakadhatna, mely elszigetelt történeten keresztül is egy egész kort élénk tudna hozni. De nem a kor sűrűsödik a szerelmesek életébe, hanem azok merülnek el a milióban, s ez a milió aztán, epizódjaival, főbb és kisebb alakjaival, sajnos, megint csak a „testvérharc“ átkának homályos tanulságait visszahangozza. Sok akarat divergál itten s az alakok lassanként elszűrülnek, érzelmes csetepaték hőseivé válnak. Egyszerűen megemészti egymást, bukásukat, győzelmüket alkalmi előnyök s nem a dráma törvényei döntenek el, egy általános öldöklésben, melyben sorra hullanak. *Kodolányi* több motívumot vet fel a kellelénél, s elejti vagy kidolgozatlanul hagyja őket. Inkább karaktervonásokat, pillanatnyi szenvedélyeket lobogtat, de szerveesebb összefüggés, fejlődés nélkül. Mi a darab mondanivalója? Inkább elmondják, mint eljátszzák a szereplők, mi pedig mégis csak játékot szeretnénk, hiszen a történelmet eléggé ismerjük. A rendezés, a körülményekhez képest gondos, a színészek nagy ambícióval végzik feladatukat, s egy sereg festői alakítást látunk: *Levénta* (*Timár* József), *Vata* (*Kürti* József), *Endre* (*Abonyi* Géza), *Bonyha* (*Bartos* Gyula), *Timót pap* (*Hosszu* Zoltán), *Pétör király* (*Kovács* Károly), *Gellért püspök* (*Gál* Gyula); minden megvan bennük egy készülő tragédiához. *Szörényi* Éva mint *Klinga* az első jelenetekben teljes érdeklődésünket bírja, később egészen hamisan játszik. *Táray* Ferenc játékmester hálátlan, de szép munkát végzett, ha az elemi hiányokon nem tudott is segíteni. *Vajthó* László

Protestans Szemle 1937. júl.-aug.

7-8. A. 385-386

240
Kéky Lajos 1. t.

Jelentés az 1937. évi Vojnits-jutalomról.

Egy év magyar drámatermése.

Szántó György *Sátoros királyában* IV. Lászlót viszi színpadra. Hősét a magyar lélek tragikus kettősségének áldozataként mutatja be: nyugati életformák közt kell élnie, de minden vágyával kelet felé sóvárog vissza. Nyugati civilizáció és keleti féltelenség vívja kibékíthetetlen harcát lelkében, amihez hozzájárul keresztyén magyar atyjának és pogány kun anyjának öröksége gyanánt állhatatlansága és következetlensége. Nagyszabású hőst akart benne az író bemutatni, aki Attila birodalmának helyreállításáról álmodzik s nemzete kelet és nyugat közt vergődő végzetének áldozatául érzi magát. De hőse, már kezdettől fogva bizonytalanul van színpadra állítva s egyre üresebbé és ködösebbé válik, míg végül már csak egészen üres báb. De többi alakjából is hiányzik az egyéni élet. Folyton csak politizálnak, maga László király valósággal maniákusa a politikának, s egyre jobban a keletre vágyódás ködébe vész alakja. A darabnak a szerkezete is bizonytalan; jelenetekre tördelt regény benyomását teszi ránk.

Ugyanezekben a hibákban szenved egy másik regényírónknak, Kodolányi Jánosnak szintén első színpadi munkája, a *Pogánytűz*. Történelmünknek egyik legkomorabb fejezetét, a Szt. István halála után kitört trónvillongásokban kiéleződött s a keresztyénséget az idegenséggel, a magyarságot a

pogánysággal azonosító vallásos ellentétet viszi színpadra. Péter király kedvelt idegenjei keményen elnyomják a magyarságot, s e miatt folytonos a gyűlölködés és villongás az idegen udvari emberek és a magyar urak közt. A forrongó országba betör Endre és Levénta, a megvakított Vászoly két fia s szövetségbe Vata pogányaival, el akarják kergetni Pétert s megsemmisíteni a keresztyénséget. Levénta, mikor megállta bosszúját Péteren, meghasonlik pogány hitében s visszavonul. Változásának drámai indokolásával adós marad a szerző, csak sejteti, hogy amint érintkezésbe jutott keresztyénekkal, ezeknek lelki nemessége mélyen hatott rá. Lelke kínzó kétellyel és sötét tépelődéssel telik meg s kitér a pogányok követelése elől, hogy számoljon le keresztyénné lett bátyjával, Endrével. Ezt Vata árulásnak tekinti s leszúrja őt. Személyében a pogány magyarság ügye is elbukik. A darab szerzője kétségtelenül tehetséges író, de darabja nem tanúskodik drámaírói hivatottságról. Csupa politizálás és ezzel kapcsolatos szónoklás, veszekedés és gyilkolás, amelyek mögött elsikkad a dráma.

„Akadémiai Értesítő” 1937. júl. = dec.
465. füzet. 192-193.

„Boldog Margit“

Kodolányi János regénye

Árpádkori nagyjainak között talán senkiről sem maradt fenn annyi feljegyzés, adat, mint IV. Béla szentéletű leányának, Margitról; mégis az ő személye az, akire a legtöbb értetlenséggel, majdnem idegenséggel tekintünk mindig. Alakja a való élet följött lebegve, szinte absztrakt lényvé kőöbösült, aki sejtelmes, bórús hőmályként semmily és senkilhez sem tartozott, ami történelem, valóság és élet számunkra. Harca, vívódása nem volt a miénk, talán azért is emeltük olyan magasra és messze, hogy eltávoztassuk magunktól s mint örökké megfejthetetlen rejtélyt kívülről nézhessük. Valahogy nemcsak az volt számunkra probléma, hogy volt, hanem sokkal inkább az, hogy lehetett. Alázatos, igénytelen, elhamvadt élete nem fért bele racionális világképünkbe, igazán nem is éreztük a magunkénak soha. *Gdrdonyt* idealizált, romantikus megmutatása sem tudott változtatni ezen a szemléleten. *Ady* finom, lírai pasztellje pedig inkább kiegészítette azt.

Kodolányi János „Boldog Margit”-jának az ad különös jelentőséget, hogy *szétozslátja a titkot*, lehozza Margitot hozzánk, valósággal visszaadja a történelemnek és a magyarságnak őt. Eszköze, amellyel mindezt véghezviszi, *rendkívül egyszerű és találó*, mert ismeri az axiómát és tudja, hogy a szent is ember. Ezért elsősorban az embert igyekszik megtalálni Margitban. Az élő, vívódó embert, aki éppennyolyan, mint más, mint bárki, akinek minden tette logikus és természetes, mert tisztán és őszintén keresi az igazság útját. Szent, mert igazán és hiánytalanul ember tud lenni; ember, aki csak abban különbözik másától, hogy különb, nagyobb, kiválasztott.

A regény a „Vas fiai”-nak átfogó, széles áradása után, leszűkített, keskeny partok közé szorított. A veszprémi, majd a Nyulak szigeti kolostor belső életén kívül, apró, kis lencsén nézzük csak a külső világot. Jellemző Kodolányi írői erejére, hogy ennek ellentéte: *majdnem mindent megkapunk a korból*. A regény izgalma egy pillanatra sem csökken, a zárdai élet sehol sem válik egyhangúvá, a mindennapok látszólagos egyformasága egy visszafójtott dráma mozgatója.

A regény nyelve ugyanaz az *ősi, zamatos magyar nyelv*, amelyet a „Vas fiai”-ban megismertünk. Jól esett friss, üde tisztaságában újból megfürdetni magunkat.

(y-r.)

Irabodny 1937.
aug. 8. 33. sz. 10.

A Nemzeti Színház ünnepi évadja

írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Azok közé a mai lakok tartozom, akik ma is a színház előtt várakozással, kíváncsisággal, féltékenységgel és erkölcsi mértékkel tekintenek a színházra. Akik a „magyar játékszín” esztéről-estére megisméltető büvöletétől és varázslatától a magyarság eszméit kifejező, nyelvét pallérozó és történelmi soraát megmutató, szinte vallásos szertartást várják. Ezzel az érzéssel és követelménnyel, tudom, meglehetősen elcsigotelve állok a mai világban, amikor futószalagon készülnek a kaptafára gyártott „szindarabok” s mint a futószalagon az egy-egy csavart, szögelt, keréket gépies mozdulattal helyreállító munkás, így mozdít és simít a darabírók klkkjében forgó darabon egy-egy változatot, figurát, mondatot, viccet és jelenetet az úgynevezett színpadi írók egész sora. Manapság mindenki tudja, hogy s mint készülnek a darabok. Felbukkan a „téma”, amelyet ide-oda cserélgetnek, adnak, vesznek — esetleg lópiúak — a technika magaslátán álló színházi szakemberek. Azután megkezdődik a társulás, nyíltan vagy titokban. A tantém megosztásának szászakos arányában ad ki-ki a maga képességei és rátermettsége szerint a készülő műhöz valamit. De még ennél az írói tevékenységénél is fontosabb a darab elhelyezése. Színházaink nagyrésze olyan direktorok, rendezők és egyéb szakemberek kezén van, akiknek annyi közük van a színházhoz, mint hajdúnak a harangöntéshez. Ezek a kultúrterfiak szoros kapcsolatban állanak egy-két ügyvétséggel, amelyek viszont jegyárúsító irodákkal tartanak fenn kapcsolatot. A jegyírók másrésztől a független magyar sajtó felé nyúlnak ki csápjaikkal és megfizetett hírdelések révén befolyásolják az úgynevezett független kritikát és a lapok színházi politikáját. A befejtés íróklikek vagy rípek — nevezzük, ahogy akarjuk — tudják a módját, miként kell a felvetelt és adott-vett, cse-reberélt, esetleg plagizált témát a futószalag révén benyomni a színházba s a színház tudja, mennyi az a művészet, amelyet a kapitalista termelésből fakadó jólét megenged, vagy megkövetel. Így van azután, hogy évek, sőt évtizedek óta mindig ugyanazokat az írókat vagy íróársakat látjuk a magyar színpadi világ lámpafényében, esetleg egy-két új tag belérésével kiegészülve, ugyanazokat a témákat, ugyanazokat az eszközöket, motívumokat, helyzeteket, sőt vicceket s ugyanazt az úgynevezett szellemet. Ok magukról hirdetik, hogy „Budapest a világ színházi kultúrájában a legelső sorban áll”, holott ha van Magyarországon elszomorító, lesújtó látvány — pedig van! — hát akkor a színház valóban az.

A gyáripari színházművészetnek ebben a zúgó üzemében két olyan intézményünk van, amelynek nemcsak hivatása, de létalapja is az igazi nemes értelemben vett színművészet ápolása és a magyar kultúra tiszta kifejezésének kötelessége. A Nemzeti Színház és az Operaház.

Bármilyen lávol álljak is, mint mondótam, a színház mai formájától és szellemi arculatától, bármily naív várakozással és követeléssel tekintsek is a színpad felé, meg tudom érteni, hogy úgy a Nemzeti Színháznak, mint az Operaháznak igen nehéz a helyzete a mai világban. Különösen érvényes ez a Nemzeti Színházra, amelyet, mióta fennáll, a gáncsnak, mindeuféle szempontú követelődésnek, intrikának és irigykedésnek egész tengeré ostromol. Elég csak figyelemmel kísérni az utolsó két esztendő kritikai hadjárát. A sanda mészárosok, miközben hárcardjuk makulatlanságát hangoztatják s vérre mennek „önzetlenségükért” és a magyar kultúra iránti rajongásuk tisztaságáért, egymásnak és önmaguknak is sűrűn ellentmondva, bábeli nyelvzavart zúdítanak a színházra. Az egyik azt követeli a jelenlegi igazgatótól, amit elődjénél hibázatott, a másik ponyvairodalomnak nevez egy darabot, amit előbb klasszikusnak nevezett, a harmadik klasszikusnak kiált ki nyilvánvaló szemenszedett gecceket csak azért, mert nem a Nemzetiben kerültek színre, a negyedik elméleti világba burkolja azt a sérelmét, hogy csak a második sorban kapott kritikusi szabadjegyet, az ötödik az apján esett méltatlanságot önti a bírálót „élvi álláspontjába” és így tovább. S a sajtó? A sajtó, amely nem részesül a jegyírók úján feladott hírdelésekben? És a közönség. Budapest „edés magyar közönsége”, amely jobban hasonlít Newyorkhoz, Berlinhez, Bécshez, Prágához vagy akár Blarritzhoz, mint Magyarországhoz? A közönség, amely Középeurópa minden kallódó rétegéből úgy verbuválódott, akár a párisi Montmartre szarokomai vagy nemzetközi lézangói?

De éppen, mert így van, várunk a Nemzeti Színházról fokozott hangsúlyt a hagyományokhoz és a magyarság igazi jelleméhez, fokozott erőfeszítést a mondánivalók és az eszközök nemesítésében és tisztaságában, fokozott felélmélkedést az általános színházkritikára, a színházi világban, minden tekintetben a legjobb, legmagabibb, legarababb, melyekben és értékben valóra is kell mutatni.

Ébredés 1937

aug. 22.

37-35. sz. 2.

magyar színházak, a boldog emlékek ültözése, ha nem a Nemzeti Színházra? Annál inkább, mert a Nemzeti Színháznak hordozója az állam is elismeri, amikor tetemes évi támogatással siet segítségére.

*

Az idén ünnepi színházunk fennállásának 100-ik évfordulóját. Azok, akik alapították, lelkiük mélyéig meg voltak győződve az itt érintett szempontok igazságáról és helyességéről. Idealizmusuk egész erejével emelték magára az eszméket, melyeket a Nemzeti Színháznak — és valójában minden színháznak — hirdetni és szolgálni kell.

Előttünk fekszik egy programtervezet, amelyet a kitűnő igazgató, Németh Antal, a jubiláris évadra állított össze. Nem vagyok vele egészen tisztában, ki felelős a programért. Hallottuk, hogy az igazgató mellé valami tanácsadó testületet, vagy bizottságot állítottak, vagy akartak állítani, amelynek természetesen a „legnagyobb magyar író” a derek Herczeg Ferenc lenne, vagy lett volna a feje. Hogy ebből mi valósult meg s mi nem, ne keressük. A program itt van s felelős érte a direktor, akár van mellette bizottság, akár nincs.

Az bizonyos, hogy a Nemzeti Színház hagyományainak és fejlődési irányának érzékeltesére ez a program felölel mindent, amit csak felöllehet. Sőt talán többet is, mint amennyi kell. Mert egész sor érdekes és fontos régi magyar darab mellett — pákhilós darabot is hirdet. Vörösmarty „Árpád ébredése” minden kegyeletünket megerdemli, de mit keres a sorban Rákosi Jenő „A szerelem ébredése” című kompilációja? A „harmincmillió magyar”, valamint Gyóni Géza görögültköltészetének, majd meg „Radomér” lordnak tüzes propagálója maga is súlyos tévedése volt a magyar irodalomnak. A hagyományos „Az ember tragédiája” és a „Bánk bán” mellett itt van a hivatalos nagyság túlértékelt „Bizánca”, de hol van Móricz Zsigmond „Sári bíró”-ja? Igaz, azt lehetne mondani, hogy Móricz Zsigmond új darabbal, a „Boszorkány”-nyal szerepel — ha megírja —, de két darabbal szerepel Zilahy Lajos is, a szerintünk gyenge „Süt a nap”-pal, melyben a szerző sajnálatos kompromisszumot köt a boldogító, heppienés házasság rózsaláncával a papkisasszony és a nyolcvanhaldas „parasztlány” között; másik darabja pedig a „Hazajáró telek”. Örülünk Ktsfaludynak, Csiky Gergelynek, Gádl „Pélesker”-jének, rajongunk a „Csongor és Tünde” búbajos varázslatáért, „Haradnyl patéikus, történelmileg híres „Ellák”-ja is megerdemli tiszteletünket, de Sziglieti „Liliomfi”-ját sem a régi összetakolt formájában, sem az új, modernizált alakjában nem tudjuk élvezni. Jó volt akkoriban, amikor a kezdődő magyar színjátszás lelkes közönsége már megkövetelte a könnyebb, tisztán szórakoztató műfajt is, ma már azonban nem egyéb ásatag óskori leletnél.

Égésbenvérv azonban jó és becsületes program.

Lásuk azonban, mely mai darabok közül kíván válogatni a színház ebben az ünnepi esztendőben. Itt látjuk régi ismerősünket, *Andai Ernőt*. Csodával határos az a megingathatatlan szilárdság, amellyel *Andai* kitart a nemzet első színpadján. Látjuk azután a két háziszerzőt, *Bibó Lajost* és *Babay Józsefet*. Az előbbi még csak megállja a helyét, de *Babay* giccses szentimentalizmusa, véres verejtekkel kiagyalt humora, gyöngyösbokrétával cicomázott „néplechsege”, vitézkötéses stílusa, az emberábrázolás ábecéjét sem ismerő „jellemalkítása”, *lényegében parasztsúfoló* falusi álproblematikája valóban típusa a kevert fővárosi közönség kiszolgálásának. Ez a közönség boldog, ha árvalányhaját tűzhet a keménykalapja mellé s magyarnak képzei magát, ha a színpadon *Babay* elrikkantja: „lhaj-tyuhaj, de magyar vagyok!”

Bíztató név *Ngltő Józsefé*, kinek talán sikerül *Úz Bence* tiszta hávái levegőjét elárasztani a színpadon, *Dékány András*t nemeszándékú írónak ismerjük, *Németh László* (ülhajított, egyoldalú egocentrikus individualizmusától viszont egy kissé félünk. (De elvárhatja, hogy helyet kapjon a nemzet színpadán. (*Szekely Júlia* neve még rejtély, ha valóban tud drámát írni, ő lesz az első nő a világon, akinek ez sikerül! *Erőds László* darabja kíváncsivá tesz, mert az egyke-problémát boncolja s ezzel a magyarság egyik legmélyebb létkérdését viszi színpadra, — ami a színháznak előrangú kötelessége —, de minden a megírásán fordul meg.

Egyelőre ennyi, amit a program magyar része mutat.

Az idegen klasszikusok között *Shakespeare* két műve szerepel, a két legnagyobb ellenfél, a Jézus és a víz, *Ezrek zordasága* és *Dél nap sugaras viődözés*, „*Lear Király*” és a „*Svenlikenell álom*”. Többet is szívesen látnánk (Akár a Harmadik Birodalom nagy klasszikusa, Hans *Johst Aran* is!) *Söphoktes Elektra* ja *Isilloa*, de *Dümas*, a nők be-

rátja szerintünk fölszáleges. Ehelyett inkább még egy *Molière* látnánk szívesen. *Molière*, mielőtt elment volna, megírta a *Nemzeti Színház* számára a *„Urhátnám*” színdarabját, amely ma is a színházban, holott nem éppen a legjobb. *Molière* színdarabjai mellett a legnagyobb színpadi költő mostoha albánában részeseül *Budapestben*, holott soha olyan írószersz nem volt, az ő pesszimizmusa, elszánt szatírája, kátharabduk költészete, rejtett emberismerete, mint manapság, amikor az ostoba optimizmus, a cinikus gúny és a könnyöptyogtató szentimentalizmus ünnepi tortát s olyannyira elkelve egy kis hűvös emberismeret is! *Fájlaljuk*, nagyon *fájlaljuk Molière* mostoha sorsát. Ha már, magán-színházaink képtelenek felemelkedni a nagy francia kristálytisztá gall szelleméhez, a *Nemzeti Színháznak* kultuszt kellene csinálnia belőle.

Az idegen bemutatók között várakozást kelt *Alessi „Medici Katalin”-ja*, *Payhol „Caesar”-ja* és *Iljin „Földnélküli királynő”-je*. Viszont, ha már idegen darabokról van szó, *reklamálnom kell a finnnek*. Tudom, a direktor a *Kamaraszínház* színpadán tervezi egy-két finn darab bemutatását, azonban, mert *Larin Kyösty* rosszul megválasztott darabja csúfosan megbukott, még lehetne a *Nemzeti* színpadán mással is próbálkozni. Legalább négy olyan darabot ismerünk, amely messze kiemelkedik az egyébként eléggé közepes finn színpadi irodalom termékeiből, így elsősorban *Kivimaa* korszerű szatírája a modern ifjúságról és *Mika Waltari* mély drámája. A finn—magyar kapcsolatok mindenestre eléggé elmélyültek ahhoz, hogy végre behatóbban foglalkozzunk színpadi irodalmukkal s hangot adjunk annak a tiszta szellemnek, amely *Suomiban* oly harmonikusan, oly felsőbbrendűen zeng. A hiányt még ki lehet pótolni.

★

Ime, az ünnepi évad programja. Nem titkolhatom el, hogy a magyarság legjobb része *Németh Antaltól* többet, sokkal többet vár, mint amennyit eddig megvalósított. A direktor kérlelhetetlen bátorságú, következetes és érzékösségtől mentes embernek mutatkozott, amikor átvette a színház vezetését. Később programjában kompromisszumokat kötött s *ha volt baj, hát az ezéért volt*. Nyilván abból a gyermeteg hitből indult ki, hogy az őt támadó kritika követéseit meghallgatva, kifogja tudni elégtenni a mindenféle oldalakat, amelyek a vihart ráfújták. Ebből a súlyos tévedéséből kiigylulhatott. A magyar színházi világ szelleme, módjával egész szervezete és léte, a budapesti közönség lelkesége, összetétele, kultúrája, vágyai és ösztönei, a magyar művészeti kritika egész lényé és lényege, — általánosságban szólva — nem alkalmas arra, hogy a nemzet első színházának működését irányítsa. A színház: szószék, a *leaving* elv örökké érvényes. Nálunk és a *Nemzeti* esetében különösen azószék. Hogy kik, mit hogyan s miért szólnak onnét az egész magyarsághoz, annak eldöntése kemény embert kíván. Ne tántorodjék el *Németh Antal* eszményeitől, hitétől. Ne tegyen *koncessziót semmi irányban*. Ezzel ünnepi meg legméltóbban a *Nemzeti Színház* fennállásának századik esztendejét.

Kodolányi János

Harmadszor Finnországban

A nyáron immár harmadszor tettem meg a hosszú utat Finnországba. Az első élmény nem hagyott nyugtot. Éjjel-nappal a szelíd napfényben fürdő vörösbarna sziklákat, a tenger és a tavak kéklő ringását, a sötétzöld fenyőerdők, a berkenyék és ezüsttörzsű nyírfák mesebeli képét láttam, mint távolban lengő délibábot s fülemben visszacsengtek a dallamos finn nyelv édes ritmusai. Téli utazásom idején megragadott a talpig színezüstben csillogó erdők néma magánya s az elszórtan, békésen álmodozó piros faházak csodálatos harmóniája, az északi fény derengő misztikuma. A: idén hajtott a vágy, hogy lássam a világos éjszakák ragyogását. Betege lettem a finn szépségeknek, a finn csendnek, a finn tisztaságnak, nyugalomnak, erőnek és biztonságnak. Mennem kellett mint a gyermeknek a szívárvány után...

Nemcsak én voltam így. Finnország ezen a nyáron tele volt magyarokkal. S bár érthető okokból, keserű tapasztalatok révén elkerülöm a magyarokat külföldön, ezúttal lépten-nyomon beléjük ütköztem. Felfedeztem például egy kis szállodát egy udvar mélyén, amikor Helsinkiben voltam, ott tanyáztam le. Mekkora volt meglepetésem, amikor a portás közölte velem, hogy ez meg ez a magyar lakik még itt! Egy fiatal tudósnál voltam ebéden, — este hat óraker — s amikor felkeltünk az asztaltól, egész színes magyar társaság toppant be, közte egy igen kitűnő néprajztudósunk. Dél- és Középfinnország legszebb városkáit és vidékeit keresztül-kasul portyázták magyarjaink s mondhatom, ennek szívből örültem.

Mert nem csekély vállalkozási kedv kell ahhoz, hogy az ember Finnországba látogasson. Az út nehéz és fárasztó, akár Német-, akár Lengyelországon át megy az ember. Én Lengyelországon át járok oda. A budapesti gyors menetrend szerint egy órával a Zengale felé induló vonat előtt kell hogy beérkezzék. Erről azonban szó sincs! Most is akkor robogott ki „vonatunk“ Zengale irányába, amikor a még építkezés alatt álló varsói állomásra bevándorogtunk. Utasok tömege nyaktörő rohanással zúdúl le a földalatti perronra a rossz és szűk falépcsőkön. Egymást gázolják az emberek. Utitársam egy finn író, meg egy magyar úr volt. Tanácstalanul álltunk a rosszul világított perronon a bábeli zűrzavarban. Éjjél elmúlt. Ha nem mehetünk tovább, meg kell birkoznunk a hajmeresztően magas varsói szállodaárakkal, a méregdrága étkezés kiadásaiival s a borraivalókért indított pimasz, szemérmetlen támadásokkal. Mert az utas ezek miatt s egyebek miatt is menekül Varsóból s inkább ül egész éjjel álmatlanul egy hábo-

Kölet Népe 1937. sept. 9. sz. 1-7.

rúsan túlsúfolt vasúti kocsi folyosóján, a bőröndjei tetején, mintsem megkóstolja a rosszkövezetű, koromsötét Varsó vendégszeretetét.

Megtudtuk, hogy az épen induló gdyniai gyors a legközelebbi állomásig egy vonalon fut a zemgalei vonattal. Hátha ottérjük vonatunkat? Gyerünk! A hordárok közelharcok árán betaszigálják csomagjainkat egy másodosztályú kocsi túlsúfolt folyosójára, mi hegyibe! S már indulunk is. Fáradtan szorongunk s panaszkodunk, mi lesz, ha vonatunk ismét elrobog az orrunk előtt? Mit csinálunk az elhagyott, reménytelen kis külvárosi állomáson?

A finn író nő beteg, gyomorbaja van, a szíve is rossz. Ennek ellenére hősileg viseli a megpróbáltatást. Humora kifogyhatatlan. A magyar úr bal térdében srapsziszilánk van, alig tud állni a szorongató utasok és csomagok között. Nekem mindkét lábam reménytelenül beteg, szenvedéseim szörnyűek. Ekkor három fiatalember közül megszólal az egyik — magyarul:

— Annyi baj legyen, hogy nincs hely! És ha elmegy a vonat nélkülünk? Ugy még sohasem volt, hogy valahogy ne lett volna!

Magyar egyetemi hallgatók.

— Megvárhatta volna a pesti vonatot a zemgalei vonat, — mondom én.

— Hja, itt rend van! Nem úgy mint Magyarországon, — gúnyolódik a fiatalember leírhatatlan pókhendi fölénnyel. — És mondja már, hogy állni kell. Vagy hogy elmegy a vonat!

Ezt azért írom itt meg, hogy rámutassak egy keserű dologra: a cinikus, rideg, kárörvendő szellemre, amely a külföldön található ifjabb magyar nemzedék bőre alól is kiserked s amely kétségbeejtő bizonyossága a *szociális érzék hiányának*. Semmi együttérzés, semmi segíteni akarás, semmi részvét, megértés! Ez a szellem kérdezi Budapesten, ha valahol valaki egy eszméért kockára tette életét, egzisztenciáját: „Mennyit keresett rajta? Mi haszna volt belőle? Mért olyan hülye?” Ez a szellem áll cinikus röhögéssel az idegen imperializmus, a nagybirtok és nagytőke ellen harcoló nép küzdelmeivel szemben, ez a szellem vigyorog a sajtó nagyrészből, az irodalomból, a színpadról s főképp az úgynevezett magyar filmről, ez a szellem megy el vállatvonva a legsúlyosabb magyar problémák mellett, idegesen nyafogva: „Ajvő, már megint parasztkérdés, már megint egyke, már megint munkabérek...” Ez a szellem röhögött egy finn író nő keserves panaszain, egy finn asszonyén, aki, noha beteg, háromszor járt nálunk s megtanult magyarul, mert szeret bennünket, ez húzta el gúnyosan az ajkát egy magyar férfi háborús sebe fölött, ez fölényeskedett velem, a magyar íróval, aki rokkantságom ellenére háromszor szenvedtem végig a több ezer kilométeres utat egy álomért, egy igazságért: népem számára el kell hoznom valamit Finnországból...

Heves, de rövid vitában, meglehetősen gorombán, mindezt az ifjak fejéhez is vertem.

Az eset ellentéte ismétlődött meg a kis állomáson. A zemgalei

vonat valóban ott pöfékelt még a perron túlsó oldalán, egy másfél méter mély alsó vágányon. Lóhalálában lepakoltunk a gyorsvonatról. A koromsötét állomáson kétségbeesve kiabáltunk hordárok után. A magas betonpárkányról lemenni nem tudtam. Ekkor csoda történt, csoda, ami mifelénk nem igen történhet. A zengalei vonat kalauza, — valami keletlengyelországi orosz, — hozzánk rohant, *engem a nyakába nyalábolt*, megragadta csomagjainkat s átvitt a zengalei vonatra. Villámgyorsan besegített mindent a kocsiba. Háromtagú kis társaságunkat összeszedte, mint kotló a csirkéit. Futott jobbra-balra, intézkedett, cipelt, megnyugtatót, rendelkezett. Megakadályozta a vonat idő előtti indulását. És amikor a mindig rogyásig terhelt zengalei vonat folyosóján egy kis helyet szorított nekünk, boldogan mosolygott, mint egy nagy gyermek s megnyugtatót, hogy az éjszaka folyamán legalább az író számára emberi helyet szerez egy fülkében. Mindnyájunk szívét előntötte a szeretet és hála ez iránt az egyszerű, vidám, azonnal segítő ember iránt. Mosolygó arcába tekintve tisztábbak, jobbak lettünk egy árnyalattal. S amikor köszönetet mondtam neki s megráztam a kezét, legyintett:

— Uram, nincs mit köszönni, segíteni emberi kötelesség.

A zengalei vonat kalauza talpig ember volt, a vele való találkozás egyike életem legfurcsább, legmeglepőbb s legszebb találkozásainak.

Később szerzett helyet az egyik szakaszban.

*

Mondom, súlyos akadálya Finnország sűrűbb felkeresésének az utazás túrhetetlen zavarossága. A lengyel vonatok pontatlan közlekedése, a varsói pályaudvar állapota, mely gyermekek és gyengébb nők számára valósággal életveszélyes, az idegent ellepő és lelketlenül nyúzó siserahad fékezetlensége, a megdöbbenő árak stb. Ezért kétszeresen örültem, hogy az idén olyan sok magyar fordult meg Finnországban. Az emberek nagyrésze lassanként belátja, hogy nemcsak Délre és Nyugatra lehet menni, hanem Északra is és hogy Északon is lehet tanulunk, magyaroknak. S ezért áldozatot is tud hozni.

Hogy a magyar miket tapasztalhat Finnországban, arról hadd mondjak el egy kis példát.

Egy fiatal kaposvári tanár, — közénk tartozó íróember, — késő este a középfinnországi bájos városkába, Jyväskylä-be érkezett. A városka valami jubileumot ünnepelt, ezért tele volt vendégekkel. Így nem akadt szálló, ahol szobát lehetett volna kapni. Magyarunk óraszám vándorolt a városban fáradtan, eredménytelenül. Végre egy diáksapkás fiatalemberrel akadt össze, akiről feltételezte, hogy tud németül és segítségére lehet. Így is volt. Kiderült, hogy gyakorló mérnök egy üveggyárban. Sajnálkozott, hogy nem viheti saját lakásába a magyart, de idegen nem léphet a gyár területére. Ketten vették újra nyakukba a várost, hogy szobát leljenek. Hiába.

— Nem marad más, — mondta a fiatal finn, — el kell mennünk a rendőrségre, hátha tudnak segíteni önön.

A rendőrségen az ügyeletes őrmester fogadta őket. Meghallgatta a tényállást, azután a zsebébe nyúlt s egy kulcsot vett elő.

— Mondja meg a magyar úrnak — szölt —, hogy itt a lakásom kulcsa. A lakásom üres, családom vidéken van. Nem kísérhetem el a magyar urat, mert szolgálatban vagyok, de fölírom a címet. Menjen be a lakásba, megtalál mindent, amire szüksége van. Aludjék jól, a kulcsot reggel adja át a szomszédomnak.

A tanár elment a megadott címre. Bement az idegen lakásba s ott megtalált mindent, amire szüksége volt. Kitűnően aludt reggelig. Megtisztálkodott, megreggelizett. Azután búcsút vett a rendőr vendégszerető fészektől, a rendőrtől, akinek a nevét sem tudta.

Ez a szociális érzék Finnországban.

Természetesen felkerestem egyik jótevőmet, a magyarok nagy barátját, a finn szellemi és társadalmi élet példátlan idealizmussal, fáradatlansággal dolgozó szervezőjét, a kiváló írónőt, Maila Talviot és férjét, a nagy tudóst, Mikkola professzort. A csodálatos, viruló kertben álló barátságos faház ajtaja ismét azzal a szeretettel nyílt meg előttem, mint előbbi látogatásomkor. Mostani beszélgetéseim azonban sokkal jelentőségtejjesebbek voltak, mint az ezelőttiek. Mert egyik délután *német paraszto*k csoportja kereste fel az idős házaspárt. A kertben hosszú asztaloknál vendégeskedésre terítették s a németek vezetője nagy beszédben üdvözölte Talvio asszonyt, a finn parasztmozgalom egyik régi előharcosát, akit elkerülni senkinek sem lehet. A finn-német parasztosztály barátságát ünnepejték akkor délután Laaksolában, a hatalmas fenyvek és nyírfák alatt, az öböl partján. És a békét, amelyet minden ország parasztságának szövetsége hoz majd a világra. A szellemi megújhódást, amely a mély néprétegekből támad és fog támadni örökké, abból a rétegből, amelyhez fordult Goethe, Mozart, Beethoven, Hamsun és Dosztojevszkij, Tolsztoj és minden nép klasszikus irodalmának képviselője. Ahová minden nagy művész fordul, — nálunk a nagy lírikusok Erdélyi Józsefig és Illyés Gyuláig, az írók Jókaitól Móricz Zsigmondig.

Ez a délután felkeltette bennem újra a gondolatot: *nem lehetne vajjon vagy tizenöt magyar parasztot kiküldeni tanulmányútra Finnországba?* A németeket a finn állam hívta meg s látta vendégül. A németek vendégül látják a finneket. És mi, magyarok, a rokon nép? Amelynek olyannyira szüksége van a magaskultúrájú parasztság megismerésére, példás élete tanulmányozására?

Mint minden szép és nemes tervet, Talvio asszony és Mikkola professzor ezt is örömmel tette magáévá. Másnap meghívták Hyynynen urat, az előző kormány földmívelésügyi miniszterét és

feleségét. Így alkalmam volt velük azon melegében a dolgról beszélni.

Hyynynen úr nem egyszer vett részt nemzetközi kongresszusokon, amelyeken magyar kiküldöttekkel is találkozott. Így ismeri például Schandl Károlyt is. *Hajlandó volt előkészíteni vagy tizenöt kiválasztott magyar paraszt meghívását és egyhónapi tanulmányútját Finnországba.* Szép lenne, ha mi is meghívhatnánk vizsonzásul egy finn parasztcsoportot.

Ezt a tervet azonban példásan kell lebonyolítanunk. A parasztnak *igazi parasztnak* kell lenniök, olyanoknak, akik látnak s amit látnak, hasznosítani is tudják. A finn szövetkezeti mozgalom, a parasztfőiskolák, a népoktatás, az iskolán kívüli népművelés, a vidéki múzeumok és kultúrintézmények, a népkönyvtárak, a közigazgatás és népjóléti intézmények szervezete stb. mind olyan terület, amelyet meg kell ismernie és tanulnia a magyar parasztnak. A terv kivitele már most nem tőlem függ. Németh Imrét, ezt a lelkes, fegyelmezett, mindig reálsan dolgozó kitűnő embert kértem meg a lépések megtételére. Itt, a nyilvánosság előtt tartozom ezt megmondani, hogy lássák, megfelelő férfiúra bízom az én megbízatásomat.

*

A tanulmányutak kérdése ezzel még nem fejeződött be.

Egy délután váratlanul tizenkét német gimnázista állított be Laaksolába, egy igen kedves, mozgékony s főképp bajtársias szellemű fiatal tanár, meg egy hosszú, hallgatag fiatalember kíséretében. A fiúk pirosposztag, rövidnadrágos szőke kamaszok, egyforma fehér ingben. Ugy áramlottak be a nagy nappali szobába, ahol Gallén-Kallela képei ragyognak a falakról, finn szöttesek virítanak és Kivi elgondolkodó szobra tekint alá egy igazi „kantelére” — ősi finn hangszer —, mintha egész Németország hódító fiatalsága zúdult volna be. A tanár úr néhány kedves szó kíséretében átadta az őszhajú írónőnek és híres férjének a német ifjúság üdvözlését s egy hatalmas jázmincsokrot. Nem kerülhették el a házat, — mondta a tanár, — amely egyike volt a finn feltámadás megteremtőinek, a fészket, ahol a finn szellemi élet harminc éven át készült a hősi életre. Majd adott jelre felemelték karjukat s elénekelték a *Horst Wessel* dalt.

Állva kellett hallgatnom ezt a germán giccsét, mely nekem, a magyarnak, talán többet mondott, mint azoknak, akik lelkesen, kigyúlt arccal énekelték. Szívem csordultig megtelt Magyarország multjának, jelenének és jövőjének szorongató tragikumával. Hallja most meg mindenki a tizenkét német fiú énekét, legyenek ezek a hangok tűzcsóva világító lángjai...

Ének után beszélgettem a rokonszenves fiatal tanárral. A fiúkat elviszi minden finn kiválósághoz, hogy szemtől-szembe lássák, kiknek a vállán nyugszik a modern Finnország. S megnézték és tanulmányozták mindent, Turkutól, a nyugati parttól Valamoig, a Ladoga-tó szigetéig s fel Petsamoig, a Jeges tengerig, a lappok

világáig. S amint Talvio asszony lelkes szavaiból megtudták, hogy magyar író, a finnek lelkes barátja vagyok, a fiúk karéjban közrefogtak s a kérdések özönét árasztották reám Magyarországra vonatkozólag...

Igy megy tanulmányútra *egy német* diákcsoport, így gondol még arra is, hogy a finn szellemi élet kiválóságait, — írókat, zeneszerzőket, szobrászokat, festőket s másokat — személyesen felkeressen, üdvözljön s megismerjen, hogy a belőlük sugárzó szellemről reá is hulljon egy sugár.

*

És mi?

A magyar lapok tele voltak az úgynevezett „Turáni Társaság“ hirdetéseivel, amelyek „finn-magyar diákcsere akcióra“ hívták fel a figyelmet. Az „akciót“ a Turáni Társaság „szervezi“.

Ki is ment vagy tíz diák, köztük néhány anyányi nagyleány, huszonnégy-huszonöt esztendő. Nem akarok neveket említeni, csak általánosságban megemlítem, hogy baj volt a kíséreléssel is, akit hazaérkezése után felfüggesztettek. Zavarok voltak a pénz körül is... Hogy mit láttak, mit tanultak az „akció“ résztvevői, nem tudhatom. De azt tudom, hogy *máskép* tanultak, mint a német fiúk! És hogy eszük ágában sem volt felkeresni azokat a súlyos személyiségeket, akik Finnország kultúráját a vállukon hordják s akik nekünk, magyaroknak, odaadó barátaink. Hány parasztfőiskolát, hány vidéki múzeumot néztek meg a magyar „gyermek“? Mit láttak a monumentális cellulóze- és faiparból, a szövetkezetekből? Bátran kimondom: *semmit*.

Most hazajöttek. Cserébe megérkezett vagy öt finn diák is. A Turáni Társaság részéről nem várta őket senki.

De hát a Turáni Társaság „felöleli“ az egész világot, „közelebb hozza“ hozzánk a „rokon népeket“ s egy kalap alá gyűjti a mandzsukat és jakutokat az észtekkel, bolgárokat a finnekkel, japánokat a koreaiakkal, mongolokat a lappokkal... Miközben még idehaza sem tudja egy fészekbe gyűjteni s praktikus, kézzelfogható munkába állítani például a *finnbarát* magyarokat sem. Van olyan úr, aki hosszú éveken át tiszteletreméltó propagandát fejtett ki Finnország érdekében, hirdette a finn-magyar rokonságot vagy ötven előadásban, de Pekár Gyula elnök úr „nem hajlandó vele egy asztalhoz ülni“. S amikor most hozzáfogtak egy magyar-finn társaság megalakításához s az elnökség huzavonája körül még egyre folynak a tárgyalások, a Turáni Társaság villámgyorsan felismerte az alakulás „igazi horderejét“ s arra törekszik, hogy a társaság mintegy leányintézete legyen a Turáninak s az oda befolyó *tagdíjakat* a Turáni Társaság kapja meg.

A finn-magyar barátság útján el lehet érni társadalmi érvényesülést, az idegenforgalmi propaganda révén tán egy kis jutalékot, no meg néha-néha egy finn Fehérrózsarendet is...

6

*

Felvetek itt még egy kérdést, amiről Laaksolában sokat beszélgettünk s amit Talvio asszony és férje útján meg lehet valósítanunk.

Amikor a télen Maila Talvio Budapesten járt s itt előadásokat tartott, néhány órát töltött a „Válasz“ folyóirat kitűnő munkatársainak körében is. Sárközi György, a folyóirat szerkesztője vezette be a kiváló asszonyt a társaságba. Egész sor költőt, író, szociológust ismert ott meg s ma is el van ragadtatva attól a felelőségteljes hazafiságtól, a népért való aggódó és fáradhatatlan munkától, a *pesszimista idealizmusnak* attól az izzásától, amelyet barátaink körében tapasztalt.

Most Talvio asszony szeretné ennek az írói közösségnek tíz-tizenkét tagját tanulmányútra hívni Finnországba.

Ez a tanulmányút valamennyiök számára égetően sürgős és szükséges. Munkánk során elérkeztünk oda, hogy kézzelfogható terveket vessünk fel a magyar élet berendezése érdekében. Ezt az utat meg kell valósítanunk. Szégyenünk lenne, ha nem tudnók megcsinálni.

Meg fogjuk csinálni.

*

Most látom, hogy nyári utazásomról nem is szólottam. De még lesz rá alkalmam. Még beszélnem kell majd a világos éjszakákról, amikor ezüstoffényben úsznak a felhők s a tó vizét csendesen hasító hajó foszforeszkáló ezüsthullámok között siklik. Az erdőkről, melyek árnyéktalan fényben úsznak s alszanak bennük a madarak. A vidéki kisváros uccáiról, melyeken kacagó fiatalok sétálnak az éjszakában a modern házak és szobrok s a régi, kedves faépületek alatt. Még szólanom kell, — ha nem is itt, de egy regény lapjain, mert a szépségnek ezt a tömegét csak egy egészen különálló és nagyszabású műben lehet felölelni...

Ha csak tizedrészét is át tudnám adni annak, amit én Finnországtól kaptam!

1937. máj.

BOLDOG MARGIT Kodolányi János regénye
Athenaeum

Kodolányi János a Feketevíz óta új csapáson jár. Régi naturalizmusát, amely kemény szigorával élesen elvált az érzelmes és romantikus vonásokkal tarka régebbi magyar naturalizmustól, utolsó regényeiben teljesebb életábrázolás váltotta föl: fény és árnyék eleven gomolygának látjuk ma az író regényekbe formált látomásait, a régi, kietlen-szürke, dacosan-fekete tájak fölött kisugárzik a nap optimista fénye. Kodolányi eredendő komorsága jólesően megnyihült. Hallja immár és visszazengi az élet derültebb zenéit is, színei vannak a boldog percek képei számára, s mebuggyan sorai közt a tiszta népi humor ízes forrása is. *A vas fiai*-nak füledten tragikus, vérrel áradó fejezetei közt is akadtak üde mosolyú idillek, s az új regényben, a *Boldog Margit*-ban, nyoma sincs többé semmi egyoldalúságnak, semmi programos elszánásnak, világnézetes szerepvállalásnak. A kerek élet ez, a gömbalakú valóság,

amelynek éje és napja, fagya és hője, rútja és szépje együtt és elválaszthatatlanul él, — s tárgya a kiteljesedő művészetnek.

A vas fiai a tatárjárás nagy körképe, kún, mongol és magyar élet széles, nagytürelmű, szenvedélyesen hú rajza volt. Az új regény a szentéletű királyleányról szól, körülötte a klastrom élete zajlik, a háttérből a tatárulás után lábadozó s még meg-megrogyó ország nehéz lélekzetvételét halljuk. *A vas fiai*-n, ha nem is terhesen, de erősen érzett a tudós készüllet, az új regényben minden megolvadt és áttetsző. Történelmi és művelődéstörténeti adatok megbízható gerincére, de tiszta és szuverén költői vízióból épült az egész mű. A szigeti zárdá királyi szüze sok látomást vilantott már fel a magyar irodalomban, a Kodolányiénál mélyebbet, korszerűbbet, megigézőbbet egyet sem. Képességei közül nyelvművészetét bámuljuk először. Az elbeszélő részek nyelvében csak Kodolányi régi erényeit dicsérhétjük: a teli zengést, a gazdagságot, a bátorságot és biztonságot. De új — *A vas fiai* után is új — élvezet a beszéltető részek nyelve. A kódexek megtisztított előadása ez, andalító archaizmus, amely az antikvitas gyámoltalanságát édes naivságra, félszeg bárdolatlanságát rugalmas erőre váltja, s úgy ad a beszélt szövegnek modern hajlékonyságot, hogy valójában-lényegében semmit sem hamisít rajta.

A könyv egy lélek története, egy leánya lelkéé, aki mintegy két évtized alatt csodálatos erkölcsi-vallási magasságokba emelkedik. Nem valami köznapi értelemben vett «csoda» révén. Nem úgy, hogy az égi kegyelem megvilágosítja, megszállja, szárnyakat ad neki, s a szentnek egyéb dolga sincs, mint a vallásos élet völgyeit járni, ormait átröpülni. Kodolányi nagy pszichológusi feladatra vállalkozott. Az ő Margitja, ez a labdázó kisleány, maga neveli magát szentté. Ennek a Margitnak az öséménye nem is vallási jellegű, sokkal inkább erkölcsi és — logikai. Ez a gyermek nem bírja elviselni azt a különbséget, amelyet az evangéliumi demokrácia és a klastromi élet formái közt érez. Nem bírja elviselni például, hogy benne még a klastrom falai közt is királyleányt látnak, holott az Úr előtt mindenki

egyenlő. Ijesztő éberséggel csap le az Ige és az Élet ellenmondásaira, szenvedélyes következetességgel üldözi a megalkuvást, hiperkritikus türelmetlenséggel állít pellengérré mindenkit, aki engedményeket tesz. Első sorban önmagát. Hazugságot sejdít mindeütt, izgatottan váj bele a dolgok héjába, vad gyanakvással latol tetteket és érzéseket. Ez a szenvedély egy-egy pillanatra már-már öncélúnak látszik, egy fanatikus logika dühödő gépmunkájának. De Margit nem kerül zsákutcába. Mentül kegyetlenebb bírása önmagának, környezetének, annál tisztábban látja a messiási célt, s a lélek és a test irgalmatlan hozzátörése a krisztusi példa nagy követeléseire, végül is vallási-misztikus boldogsággal jutalmazza. A test belepusztul az emberfölötti «vállalkozásba», de a lélek célhoz ér. Igen, Kodolányi Margitjának élete egy heroikus vállalkozás. A királyleány tudatosan, lépésről lépésre, megfeszített energiával irt-pusztít minden «hazugságot» az életéből, eleinte, mert egyszerűen bőszi a képmutatás, később, mert így vezérli a szeme előtt sugárzó jézusi ideál. Annak a változásnak a rajzában, amelynek során a gyermekleánya morális akadémikusodása és hiperlogikus igazság-hajszája lassankint a krisztusi eszmények magasságaiba tisztul, Kodolányi a legjobbat adta, többet, mint eddig bármikor.

A klastromi élet rajzolója vagy a tettető, hamisító kegyesség vagy a leleplezéseken tobzódó «bátorság» vak-sikátorába szokott betévedni. Kodolányi túlnőtt az ilyen veszélyeken. Az egyetlen igaz uton halad, biztos arányban hintve sötétet és világosságot. Idegeiben alszik immár a nagy tapasztalat, hogy mindnyájan jók vagyunk és mindnyájan rosszak, egyszerűen és megoldhatatlanul.

Kardos László

Nyugat 1937.

Szept. 9. 7.

205-206.

és K.L. : Hármas -

könyv. Uj. 1938.

Szeptemberi K.

235-237.

K.L. : Hármasi beszámoló arc. Uj., 1938. Szept. 363-365,

K.L. : Szept. kritikák. Uj. 1937. Szept. 113-115.

Három magyar könyv

Irta: Egri Viktor

1.

Az északi példa

(Soumi, a csend országa. Kodolányi János könyve. — Cserépfalvi kiadás)

A ma divatosá válott utikönyvek érdekes sorát szaporítja Kodolányi János új munkája. Sok rajongó leírást olvastunk már Soumiról, a csend országáról, az ezer tavak világáról. Kodolányi is beállt a rajongók közé és szinte mámoros elnagadtatással beszél utjáról, az erdőikkel elborított, csillogó vízzel tarkított pompás finn földről és tisztaszemű, vendéglátó boldog lakóiról.

Aki egy utikönyvtől tárgyilagosságot, szigorú valóságfeltárást, pontos adatokat vár és hitelteljes rajzot akar kapni egy népek homályosan ismert viszonyairól és szokásairól, azt kielégítetlenül fogja hagyni Kodolányi lelkendező hangja. Csakugyan feltűnő is az a szemléltető modor, mely boldog élvezettel belemertül az egészségnek és tisztaságnak dicséretébe, de egy fiatal munkással való találkozásból csak kurta tiltakozást rögzít meg: „Legutóbb három napig voltam munka nélkül. Nem lesz addig rend Soumiban, míg nem szocializálják a gyárakat és a bankokat. A nap-számosok, a mezőgazdasági munkások állati életet élnek. Uram, ha lehetne, úgy kivándorolnék ebből az országból, hogy feléje se néznék többé.” Az olvasó elvárná, hogy a sok lelkendező boldog ámulás után Kodolányi a sötét dolgok mélyére is lenéz és ne írja csak Finnország lelkis propagandáját.

De — és ez Kodolányi lírai hangulatu utikönyvének elvitatathatatlan érdeme — a jószemű figyelő szüntelenül összehasonlít. Egybevezeti a finn szokásokat és állapotokat a magyar helyzettel és így alkalma nyílik bátor kritikát mondani és kikelni félszégeink és hibáink ellen. Minden új találkozás és élmény kiváltja a kritika szabad és bátor hangját és így történik, hogy szívesem utazunk tovább Kodolányival, élvezzük friss és kellemes stílusát és kitérő apró rajzait emberekről és tájakról.

2.

Szlóvák regény Budapestben

(Egyenlőség. — Jan Jesensky regénye. — Franklin Társulat kiadása.)

A Franklin Társulat újabb könyvet állít a szlovák-magyar kultúrközlekedés eszméjének szolgálatába. A választás ezuttal szerencsésnek bizonyult. Jan Jesensky regénye figyelemreméltó alkotás, csakugyan az a reprezentáló mű, melyből a magyar olvasó a szlovák próza kitérőségét megállapíthatja.

Színes és élénk színekben vetül elénk egy szlovák kisváros mai élete. De Jan Jesensky nem éri be realista helyzetrajzokkal, regényének célja magasabbrendű és modernebb: a társadalmi hazugságok leleple-

zése. Hőse, Landik kommisszárus, a városka szolgabírói hivatalának fiatal tisztviselője, becsületés jellemével komolyan fogja fel a demokrácia legfőbb vívmányát: az emberek közötti egyenlőséget. Elve szerint akar élni, de ekkor összeütközésbe jut a kisvárossal és társadalmával. Hiába biztosítják törvények az egyenlőséget, az ember csak a saját felfogását tartja üdvösnek és követendőnek; válaszfalat emel mindenki felé, aki akár anyagilag, akár rangban egy fokkal mélyebben áll, példázza Jesensky. Hőse hiába próbálja lerombolni ezeket a mestenséges válaszfalakat, az egyenlőséget át nem érő társadalom nem tűri a derekabbat és jelleme szerint egyenesen élni akarót. A társadalmi szatíra csúcsa, hogy Landik doktor még a cselédtársadalmat is maga ellen bosszítja azzal, mikor nem marad a maga körében, hanem egy cselédlánynak udvarol.

Jesensky éles szemmel látja a bürokratizmus túlbengéseit és pálcát mer törni a pártok túlzott befolyásai felé. Ez a bátor és itélkező hang ad európai nivót a könyvnek. Pesszimizmusát enyhíti egy-egy felvillanó gondolat: Landik kommisszárus nem bukik el örökre, elveinek egyszer győznie kell, mert a társadalomban nemcsak olyanok élnek, akik paragrafusok közt bukácsolnak és csak korlátokat ismernek, de olyanok is, akik jellemük szilárdságával és önelnévelésük becsületességével feleslegessé teszik a törvény kényszerítő parancsait.

A nagyvonalú és mindvégig érdekes regényt Gogollak Lajos kitünően fordította. Úgy olvassuk, mintha eredeti írás volna. Egyetlen kifogásunk — éppen e kitérő könyv megjelenése kapcsán — a kultúr-csere túlságos egyoldalúsága. Szlovák részről gyengébb a visszhang és kevesebb a viszonzás.

3.

Magyar exportregény

(Találkozás és bucsu. — Körmendi Ferenc regénye. — Az Athenaeum kiadása.)

Móricz Zsigmondnak husz-huszonöt éves kemény és őszinte írói gyakorlat kellett, míg eljutott falusi hőseitől a városi emberig, a paraszttól a polgárig, a Sárarany Turi Danijától. Az asszony beleszólt honkájáig. A magyar fallunak és a vidéki életnek ez a nagyszerű realista látója csak évtizedes budapesti élet után veszi tollára a fővárosi életformát, de akkor aztán úgy írja meg ezt a fővárosi polgári világot, hogy minden rezdülésében hitelesnek érezzük.

Külföldön divatosá válott íróink, a pályadíjakkal kitérített exportregények szerzői sajnos nem ismerik az írói lelkiismeretnek ezt a kötelező szerénységét, amelynek Móricz a példaképe. Számukra elégendő néhány párisi ut, hogy világjáró modort öltsenek és hol a Fokföldre, hol Kinába utazzassák hőseiket. Ez a világjáró modor bukkan fel Körmendi Ferenc új re-

Kakuk Marci kortesúton

Tersánszky J. Jenő
új regénye

Régi barátunk, — személyes ismerősünk — Kakuk Marci »piaci polgár« annyi mulatságos, keserű kaland után szélhámos cimborája — »szusztársá« — révén besodródik egy képviselőválasztásba, mégpedig a kormánypárti jelölt oldalán. Nem mintha ezúttal jobban tisztelné a polgári társadalom morális alapelveit, nem mintha »bölcse« rájött volna, hogy mégis kényelmesebb a rendezett, védjegyzett polgári élet a bohém csavargásnál, a korszerűtlen nomadizálásnál, — nem, Kakuk Marcit ezúttal éppen úgy a bohémsága, nomád mivolta keríti a polgári élet alkotmányos sáncaiba, ahogy azelőtt a külvárosba, a fuvartelepre, a piacra, vagy egyéb nem alkotmányos helyekre kerítette. Kortés lesz a feladatául tűzik ki egy vadkuruc negyvennyolcas falu »megdolgozását«.

Hogy ez a feladat mégis megfelel Kakuk Marcinak, az csak azért van, mert a választási harc eszközei, az itatás-efetés, szájaskodás, kocsmái hősködés, zenebona, voksvásárlás igen megfelel Marci lelkületének. Igazi nomád élet ez s még csak a kikapós menyecske sem hiányzik belőle, a szoknyavadász életművész, Kakuk Marci igazi gyönyörűsége. Hogy egy hibbant, ám igen csinos kocsmárosné segítségével miként csinál Kakuk Marci a fokossal politizáló kuruc magyarokból kormánypárti szavazókat s végül, hogy lesznek ezek a szavazók az urna előtt mégis csak negyvennyolcasok, azt Tersánszky a magyar irodalomban páratlan remekléssel, a humornak, gúnynak, könnyed hányavetiségnek, de precíz emberábrázolásnak és szerkesztésnek ördögi játékával mutatja be.

Olyan ez az újabb kakukmarciáda, mint a könnyű nyári forgószél, melyről azt tartja a néphit, hogy boszorkány táncol benne. A művészi ihletettség láthatatlan, forró fuvalmával kapja fel az országút porát, a faleveleket, a szemetet s perdit belőle vidoran tovahömpölygő örvényt; a forgó, ellentétes erők játszi kiegyensúlyozottságával, természetes, de matematikai pontosságú körforgást. Az örvény ennek a kis regénynek ritka tökéletességű kerek kompozíciója, amelyben minden motívum, minden

figura, minden szó a maga helyén táncol. A por, a falevél mi más, mint az országúti tekergők szürke népe, a magyar irodalomban eléggé nem méltányolt embertípusok tömege!

És mi egyéb ez a léhűtő Soma, a kocsmárosné, a kocsmáros »pocsek« eselédje, a linkóciák csapata s maga Kakuk Marci is, mint a társadalom ágaírói-törzséről levált, szabadon, a szelek szárnyán libegő falevél? Van ebben az örvénylésben, ebben a boszorkánytáncban szemét is elegendő, a tipikusan magyar, más nációbellé számára érthetetlen képviselőválasztás rongeteg fő- és mellékalakja, a pénzen vásárolható »elvek«, a tiszteséggel nem mindig összeférhető módszerek, sőt mindentféle úri s nem úri csirkefogók is. De, hogy a hasonlatnál maradjunk: *van itt a napfény szivárványos ragyogásában szikrázó tiszta kristály is.* Mert Kakuk Marci minden léhasága és erkölcsi könnyűsége ellenére megmarad *tisztesége csirkefogónak*, aki bizonyos éltvi magaslatról, a kiábrándultság magaslatairól nézi a beestelen komédiát, nem lop s csak módjával hazu-

dik, akkor is inkább az igazság érdekében s végezettül, amikor a lélekűfárok elveszik méltó büntetésüket egy jó kis kurucos verekedésben, Kakuk Marci joggal ül fenn, valami hodály tetején s joggal néz alá a magasból a csendörökkel, ulánusokkal megrakott városkára, a szavazókkal tovaöngő szekerekre, a cigánybandára csukúgy, mint a aváb trottyoszenekarra, a záptojással, rohadt krumplival hajigálózó tömegre s végezettül hitvány »szusztársára«, a főkortásra, akit ugyancsak eldöngetnek az elveikhez visszatért kurucparasztok.

Chaplini figura ez a Kakuk Marci! S ahogy Chaplin ballag tova filmjei végén a nyílegyenes országúton szakadtülepű nadrágjában, koszos kobakkal a fején, csónakcipőben, kis pálcájával játszogatva, magamögött hagyván pénzt, szerelmet, kiábrándulást, úgy ül Kakuk Marci a pajta tetején, egyetlen fillér nélkül abból a pénzből, melyben könyökig vájkált s egyetlen sóhaj nélkül a csókok és ölelések után, amelyek ízét még érzé. És a társadalomról annyi az ő véleménye csupán, hogy *a pajta tetejéről, igen magasról néz le rád* — a társtalanság, bohémság, kirekesztettség fanyarul vidám, tiszta magasságából.

Tersánszky regénye kis remekmű, a bölcs nevetetés ritka művészettel csiszolt görbetükre. Görbe tükör, amelyben *igazi vonalait* nyeri vissza ez a görbe világ. Kodolányi János

1937. sept. 4. 25.

Magyarország
1937. sept. 4.

217. n. 4.

SZABÓ ZOLTÁN
BALKÁNI ÚTIRAJZA

Hogy még egy szinte minden-
napos, szokványos, készen ka-
pott s a nagyközönség számára
olcsó jegyfűzetek révén elérhető
utazás is szinte felfedezésszámba
mehet, arra példa Szabó Zoltán
finom kis könyve. Évente sokez-
ren teszik meg ezt az utazást le-
a Dunán Várnáig, onnan Isztam-

bulig és vissza, kispolgárok nyári
szabadságának készen adódó
programútja, szegényebb fiatalok
nászutazása ez. Mégis ki az kö-
zülük, aki a kecskéken, sziklá-
kon, minareteken s a Fekete-ten-
ger ólomszürke síkján kívül egye-
bet is látott? Aki a hajótávolból
felfedezhető felfedezésen túl a
Balkán lelkébe is belepillantott?
Szabó Zoltán útirajza épen azt a
valamit, ami a szűk partsávon
túl tükröződik, azt a lelkiséget,
tarkán váltakozó belső életrit-
must ragadta meg, ami szemmel
alig látható, füllel alig hallható,
ellenben az olyan szenzibilis lélek
ösztone számára önként kitarul,
amilyen Szabó Zoltán.

Könyv, amit nem lehet letenni,
amíg el nem olvasta az ember.
Valami titkos, csalogató varázs
viszi-viszi az embert, — utazol,
de az utazás külsőségeit csak a
könyv egyenletesen, simán, csil-
logva hullámzó mondatai mögött
érzed, mint délibábszerű viziót
Szabó kitűnő, elegáns stilisztá s
megvan az a ritka képessége,
hogy stílusa zenei elemein át
éreztetni a Duna egyenletes, színes
hömpölygését s az életnek azt a
folyton váltakozó ritmusát, ame-
lyet a mozaikszerűen tarka s épen
tarkaságában oly jellegzetesen
egységes Balkán sugároz. Sok-
sebtében odavetett képet olvas-
tam például Bukarestről, közöt-
tük jót is, de az a néhány oldal,
melyet Szabó Zoltán Bukarestről
ír, annyira Bukarest, annyira a
város ritmusa, leglelke van ben-
ne, hogy a világ semmiféle más
városával össze nem téveszthető,
négy dimenzióban s nem is há-
romban jelenik meg előttünk.
Épen ilyen pompás vázlat Isz-
tambul is. Az egészen pedig vé-
gigvibrál az az erős történelmi le-
vegő, amely fülünkbesuhogja a
magyar történelem nagy korszak-
kait csakúgy, mint a Balkánnal
ma is meglévő, de már tudatalat-

tívá süllyedt lelki rokonság izgal-
mas ígét. Ez a rokonság kristá-
lyosodott ki a török hódoltság
idején s ennek a nyomai bukkan-
nak fel imitt-amott a magyar
életben is.

Egyszóval, nem az az érdekes
ebben az útirajzban, amit az író
lát, hanem amit láttat. Ami a lát-
ható dolgok mögött alig sejthe-
tően remeg. Az viszont, hogy ez
a fiatal író olyan hibátlan síma
tökéletességgel ír, már szinte
ijesztő. A hibátlanságnak ez a
mértéke könnyen abba az aggo-
dalomba ejt, hogy az író hova-
tovább megáll a pompásan meg-
hódított stílussterületeken s nem
ás mélyebbre, ahol az ellentétek
és nyugtalanságok durvább kö-
szikláli hevernek. Ha ez az aggo-
dalom nam válik be, akkor Szabó
Zoltán előtt az eddigiéknél sok-
kal nagyobb lehetőségek nyílnak
meg, akkor megtalálja önmagát.
Igy a félelmetes stílus elegancia
könnyedsége megállásra csábít-
hatja.

Kodolányi János

Válasz 1937. okt.,
10. n., 646-647.

K Ö N Y V E K

Kodolányi János két történelmi regénye

Kodolányi János két nagy történelmi regénye hagyta el a sajtót: A Vas Fiai (két kötet, Athenaeum kiadás) és Boldog Margit (Athenaeum kiadás).

Szokás ma a történelmi regényeket menekvés területének nevezni. Van is igazság gyakran e vádban. De vajjon menekvés-e az, ha az író a magyar sorsalakulást tisztán látó mai ember szemszögéből újra meri fogalmazni történelmünk egyik leghatalmasabb szakaszát? ... Beszélhetünk-e megfutamodásról akkor, amikor az író ezrek szemét nyitja fel, hogy lássák gyökereit ezerféle bajunknak, most, amikor legnagyobb tragédiánk nyilván valóság; s hogy megmaradunk-e vagy pusztulunk, az teljesen attól függ: időben és térben széttelkintve, felismerjük-e a magyar jövő történelmi fundamentumát és merünk-e rá építeni vagy beleomlunk vakon, fáradtan a keletről, nyugatról zúdított eszmedramlatok valamelyikébe és a hullámok összecsapnak felettünk.

„A Vas Fiai” a tatárjárás korát rajzolja, de távol áll a megszokott történelmi regényektől. Nem dala és urak, szépséges kisasszonyok és hű szolgák romantikája. Hanem tiszta képe egy széthulló országnak, melyben mindenkét a maga külön valójában, a maga titkos kamrájában ismerünk meg s ha végigtekintünk a lélekben ennyire feltárt emberek során; világosan látjuk előre kirakott útját a vihárnak, mely végigpusztítja az országot.

Könyvét Kodolányi egy ormánysági falu megrajzolásával nyitja, melyet mintegy szimbólumaként az elközelgő nagy vihárnak szélvészé dül föl. S három szétszórt legény vándorútján mutatja be a katasztrófára megérett országot... Ami eddig a történelmi regényekben háttér volt, itt megelevenedik. Erdők, berkek, hegyek, vizek, falvak és parasztok, cselekvő, alakító részt vesznek a regényben s belőlük tevődik össze a regény eleven tárgya: a Haza. Mindehhez kitűnő eszközei vannak az írónak. Mindenütt megleli a táj lelkét s megleli az alakokat, akik e lelket magukban viselik. Sokat vitatott archaizáló stílusával sikerül tökéletesen a kor levegőjébe vinni az olvasót. Egyik-másik szavánál régi formájában százszoros tartalma van, messze képeket nyit, szakaszokat pótol.

Mikor az országot a kín táborától az udvarig egészen megismerjük, akkor emelkedik fel Béla királynak, a regény tulajdonképpeni főhősének az alakja, mint magános fa. S magános fa marad a két könyv vé-

Kelet Népe 1937. okt., 59

10. sz. 59-61.

gégig. A bomlás! élesztő és élvező urakkal szemben, mérhetetlen istencsapásokkal szemben egyedül hiába küzd a szétprédált ország újraépítésén... Ő az első, aki látja, hogy minden külső és belső veszély ellen egyetlen igaz orvosság, ha sokasodik és szaporodik a nép. Az Etilmenti magyarokat nem sikerül országába vezérelni. Szétveri a tatár. Megnyitja hát a keleti kapukat a kúnok előtt, hogy ereje legyen az urak és a tatár ellen. De jó a német, fondorlatoskodik és bomlaszt, csakúgy, mint egy évezreden keresztül. Hogy ne legyen itt egység azon kívül, mely az ő érdekeit szolgálja... A munka könnyű, mert urak mindig voltak és vannak itt, akik árulják a hazát. A mohi csata elveszik s a nép, akiket a király sokasítani és erősíteni akart, halomra pusztul a tatár vasa által és pusztul éhség által.

Európának csak Isten kegyelmez. De a magyar királynak, aki a pápa atyai tanácsára országa árán is védelmezi Nyugatot, nincs hová lehajtani fejét. A német áll a határon, mint megannyi dögkeselyű szerte a hullával borított országban. Leszedi gyűrűit, elrabolja utolsó aranyait, megszarolja, hogy pusztá kézzel induljon újraépíteni az országot... Szerencse, hogy a nép étlen is, beteg is előbúvik rejtekéből s igavonó barom híjján elhúzza maga is az ekét, felépíti a szélvészrombolta falut s méri újra a tizedet. Mi lett volna, ha sokan lettek volna és erős ez a nép!

Igy „A Vas Fiai” s utána a „Boldog Margit” olyan, mintha szívárványos napsugárban fürdők a viharverte táj.

Gyermekét Istennek ajánlja a királyi pár, hogy vezekeljen az ország rengeteg bűnéért. És a haza üdvőségére Isten elfogadja az áldozatot. Margitból valóban szent lesz. S az út, melyen a kolostorban magára hagyott gyenge gyermek eljut odáig, Kodolányi Jánosnak remekmű megalkotására nyitott teret. Ez az út, a kiválasztottak örök útja, csak olyan tövissel rakott a kolostorban is, mint a nagyvilágban. Csak úgy a szenvedések rengetegén vezet a Célhoz. A kolostor, mint minden kis közösség, tükrö a nagyvilágnak. Az igazi célt éppúgy rejti.

Milyen hosszú és kínos az út csak addig, míg Margit rájön arra, hogy mit jelent neki áldozatnak lenni az ország bűnéért. Aztán amint túlnövi a Krisztusra szegezett szemű ember a szülői szívek áldozatának hátrait s könnyek hullanak utána... Amint különváltan megbotránkoztatja a körülötte lévőket. Mert hogy is érthetnék meg a jámbor sorosok, hogy lehajtott fővel a piszokban s a perváták éktelen bűzében keresi az Istent, holott „fent vagyon Ő a Mönnyekben...” Végül amint elmarad mögötte a sorosok serege s egyedül megyen a sanyargatások útján, mígnem elfogadja Isten az áldozatot s magához emeli szentjét...

Ilyen tisztán, ilyen biztos transcendentális átérzéssel és ilyen kerek teljességgel még nem rajzolták meg a világirodalomban a nagy ember útját.

Szenvedéses út ez és mégis mintha a vihar utáni napsugár sütné. Hinni tudjuk, hogy sebei által az ország tisztul meg. Csodálatraméltó, hogy a magános lélek erőfeszítései, szenvedései, imádságai soha sem válnak az író kezében a gyötrődő egyén elhatárolt ügyévé. Bennük az ország vergődik, akinek újra kéne születnie. S az egész történet mögött

60

végig látni véljük a magános fa: Béla király alakját, akinek élete itt igazolódik. Mert legmesszebb tudja útján követni leányát, a szentet.

Igy szorosán összetartozik a két regény. S a kettő együtt egészében adja mindazt, ami örök mondanivalója van annak a kornak. Aki olvassa, más szemmel látja napjaink messziről eredő problémáit; más szívvel fogja járni az országot... S hogy sokan olvassák, arról biztosít Kodolányi írói készsége, mely ebben a regénykomplexumban teljességgel elérte azt, amit vártunk tőle, sőt meglepetésekkel szolgált. Megmutatta a líraibb Kodolányit. S mit eddig féltékenyen őrzött, a Boldog Margitban gát nélkül megáradt a költő szíve.

Szívhez, lélekhez maradéktalanul emberséges hangon, tehát sokaknak szól Kodolányi s olyan igazságokat mer mondani mégis, melyek még egyesekben is csak alig-alig derengnek. — Ebben áll a két könyv nagy missziója a magyar életben.

Tatay Sándor.

1937. okt. 1.

Az új keresztény ember Európában

(Két regény)

Irta: Egri Viktor

A magyar író útja a lelki elmélyüléshez

(Kodolányi János: Boldog Margit. Athenaeum kiadása, Budapest, 1937.)

Kodolányi János harmadik történeti regénye nagy emelkedést jelent az új magyar széppróza e kitünőségének írói pályáján. Pesszimizmusba hajló, naturalista ízű, hosszabb lélekzetű elbeszélései után teljes felkészültséggel jelentkezik az igazi epikus. Komor és kietlen életszemlélete már a Feketevíz-ben enyhül, elriasztó, sötét színei az új életábrázolásban megtelnek érzékenyen remegő, romantikus és érzelmes fényekkel. A vasfiai, mely a tatárjárás korának vad és véres vízióit idézte a mongol, magyar és kun élet tragikus színeivel, újabb lépést jelentett a teljesség és tisztulás felé. A szenvedélyesen áradó fejezetek fölött már-már felragyogott valami enyhítő optimizmus, mely a Boldog Margit-ban érett művészettel kicseng.

A szigeti zárda királyleánya már sok magyar író megihletett, köztük Gárdonyit, akinek látomásos rajzát éreztük eddig a legköltőibbnek. Kodolányi erősebb történeti felkészültséggel, a művelődéstörténeti adatoknak egész tárházával nyúl tárgyához, a királyi szüz életéhez. Az a buvármunka, amely már A vasfiában csodálatot váltott ki, itt a költői víziókon nyugvó műben már minden verejtéknehézségét elveszítette. Sehol sem érezzük a történeti anyaggal birkózó író, mán-

nütt jelen van a költő, akinek nyelvművészetét bámuljuk elsősorban. Az Árpádok korának kódexekben megőrzött nyelve támadt itt viruló, friss életre. Kodolányi archaizmusa itt izesebb, mint előbbi regényeiben, könnyebb, rugalmasabb ez a cikornyákból és cicomákból megtisztított és régiességében is modernül ható stílus. Kodolányi hatalmas lélektani feladattal birkózik a Boldog Margit-ban. Példáznai akarja, hogy hőst nem az égi kegyelem szállja meg, nem történik „csoda”, hanem Margitja erős erkölcsi és vallási eltökéltséggel szinte önmaga neveli magát szentté. Kodolányi erős lélektani felkészültséggel hihetővé tudja tenni hőse csodálatos erkölcsi magasságokba való szárnyalását. A kis Margit fellázad az ellen, hogy a klastromban királylányoknak tartásuk és kiváltságokat élvezzen. Az Ur előtt egyenlő a szolgálóleánnyokkal, nem tür engedményeket és türelmetlenül üldöz minden megalkuvást, kegyetlen bírálójává válik életének. A nagy üdvözítő cél: megtörni a test minden kívánczóságát, hogy elérje a lélek krisztusi békességét. A test belepusztul az emberfeletti vállalkozásba, de Margit célhoz ér: a lélek elnyeri a misztikus boldogság jutalmát. Akaratosságának, fanatikus moralizálásának tünik eleinte a gyermek Margitnak eltökéltsége, de Kodolányi mindjobban megtelíti a krisztusi ideál termékeny hitével és Margit logikától ösztönzött igazságkeresése eszményi tisztaságává érlik.

A hit erős és biztos talaján áll Kodolányi új könyve. Egy sok gonoszat és kevés jót megtapasztalt vivódó lélek lenni és pszichológián át megtalálja benne a hit egyszerű vigaszát.

117 SIELLEM 1937. okt. 1. 16. sz.

Kodolányi János: Boldog Margit. Regény.
Athenaeum-kiadás.

Kodolányi regénye az első kísérlet az árpádházi szent *naturalisztikus* ábrázolására. A tényekben a Margit-akták és legenda tudósításához tartja magát, lélekábrázolása a természetest tartja szem előtt, nem eszmévit, nem stilizál. A rideg ténszerűség azonban szegényíti a mese folyamát, a lélekrajz pedig a földön marad, kívülről babrál, tapogatózik, mikor a lélek már a természetfölöttiség szárnyas régióiba emelkedett. Margit istenelménveinek fejlődését nem tudja belülről követni. Érezzük, hogy kívül marad az élményen, a legenda leíró szavaival beszél róla, hiányzik a bensőség, átéltség valósággá izzító ereje. Margit lelkiéletének rajza nem emelkedik együtt a szent ekstázis felé lendülő belső fejlődésével. Emiatt a főalak nem hat az átéltség erejével. Külső alakja, élete árnyalatosan, gazdagon megrajzolt. A gyöttrő látomások, fantáziák leírása mesteri és hátborzongató. De az író itt megáll; lélekelemző művészete a természetfölötti hatásával visz azután a földre, s ilyenkor naívan, szegényesen hat kísérlete, hogy képet adjon arról, amiről csak az átéltség nyelve tudna beszélni. S természetes is, hogy ez így van. *A naturalista regényíró eszközeivel nem lehet megragadni egy misztikus szent belső életét, az események természetfölöttiségét. A célkitűzés alapjában volt hibás, a kivétel csak demonstrálja a felfogási mód gyökeres helytelenségét. Kodolányi boldog Margitja nem törölte ki lelkünkéből Gárdonyi tündér-lebegésű és könnyedségű Margit-alakját.*

A főalagnál jobban sikerült a mellékalakok rajza. Olimpiades asszonyban ama kor apácaalakjainak egyik típusát kapjuk. Az előkelő, gazdag özvegyét, akit a kor viharai a kolostorba sodortak s most itt küzködik multja kísértő emlékeivel. Túlsoká és erősen élt a föld vonzásában ahhoz, hogy az ég tudná magához ragadni. Itt örlődik a két világ határán, anélkül, hogy az egyikbe visszatérést, vagy a másikba bebocsátást nyerne. Benedicta, Cecilia és Aglent sororok alakjában is az apácaélet egyik problematikus oldalát ábrázolja jólsikerülten. Nagy hiba azonban, hogy a Margit-akták s legenda egész eseménytartalmát felőlelni akarva, túlsok alakot von be a cselekménybe, akiknek aztán epizódikus szerepkört se tud biztosítani s időnként kénytelen felsorolászerűen tudósítani, hogy mi történt azokkal, akiket nem tudott szervesen bekapcsolni az események menetébe. Ez persze az elnagyoltság érzését kelti. A regény végére illesztett január-május keltezés mintha ezért kérne bocsánatot. A regény legkétségtelenebb érdeme *szépen áradó, régies ötvözésű, nemés és nehézveretű korszak nyelve.*

Kozma Eszrét

Két idegen férfi találkozik

A csend országa: Suomi

Irtta: Kodolányi János

I.

Gyermekkorom óta valami csodálatos, érthetetlen érzelmi kapcsolat fűzött Finnországhoz. Mint pécsi kisdíák, megvettem *Budenz* finn nyelvtanát és vesződtem a nehéz, szárazon és tömören tudományos könyvvel, amelyből szabályokat lehet ugyan tanulni, de nyelvet, természetesen, nem. Azután elolvastam mindent, amit *Suomiról* írtak. A *Kalevalát* vagy ötször. Megismerkedtem történelmével, irodalmából annyival, amennyivel lehetett — igen keveset fordítottak magyarra — a nép életével, művészetével, földrajzi viszonyival. A föld egyetlen országa sem érdekelt annyira, mint *Finnország*. Fiatalos álmaimat, vágyaimat ebbe a távoli, vágyva-vágyott álomországba helyeztem. Ugy szerettem, mint a hazámat. Volt egy föld, amelyen a valóságos életemet éltem s egy másik, ahol minden az ábrándok fényes csillogásában, szebben, jobban és tisztábban ragyogott. Fantáziámban odamenekültem. »*Suomiban ez nem így van*« — mondtam, ha túlságos keserűség, csalódás, vagy fájdalom ért. »*Suomiban kellene élnem*« — mondtam, amikor összerohadással fenyegettek a türheterlen terhek...

Suomi később sem vesztette el misztikus ragyogását. Éveken át ápolgattam magamban a tervet: elmegyek, megnézem. Ha csalódom benne, az is jó, legalább végkép kigyógyulok a szebb, jobb, harmónikusabb és emberibb élet lehetőségébe vetett hitemből. Ha pedig nem csalódom, még jobb. Legalább megerősödik a szebbe, jobba, tisztábbba és emberibbe vetett hitem s könnyebben viselem el hétköznapijaim és kötelességeim súlyát. Az ábrándokról kevesebbet beszéltem, de annál izzóbban vágyakoztam utánuk. Söhasem kíváncsi voltam *Franciaországba*, nem érdekelt *Németország*, *Olaszország* is csak egy-két esztendeig. Nem vágytam az Óceánra túlra. De csendesen és forrón vágyakoztam *Finnországba*. Ha igaz, hogy az trónak két világa van, akkor az én egyik világom *Finnország* volt.

Vajjon most, hogy *finnországi* utamról beszámoltam, érzek-e csalódást? Erről szólnak az utazásomról feljegyzett beszámolóik.

*

Az ember már *Lettországhoz* érzi, hogy a közép-európai világból merőben más világba került. Nem a táj különossége, szépsége — olyan az egész, mint a *gödöllői park* — hanem az emberek egymáshoz való viszonya jelzi ezt a különbözőséget. Az útlevel- és poggyászellenőrzés roppant szigorú, az ellenőrző személyek szűkszavúak, hidegek, bár nagyon udvariasak, az utasok azonban őszintén szívesek. Este az egész vasúti kocsit átalakul egyetlen családdá. A férfiak elkészítik a széles fekvőhelyeket, az asszonyok egyik szakaszából a másikba hordják a gyermekeket, megállapodások jönnek létre a fekvőhelyek elosztására. Rólam egy előkelő rigai kereskedő felesége és öreg édesapja úgy gondoskodik, mintha a családhoz tartoznék. A kocsi végül elcsendesül, a lámpákat eloltják és az orosz módra széles fülkékben, a ragyogóan tiszta és kényelmes fekvőhelyeken elaluszunk az utasok. Csak egy szelid asszony suttog békésen ötéves fiacskájával hol lentül, hol oroszul, hol észtil, — mert itt mindenkinek kell tudnia vagy három, esetleg több nyelvet.

Az északi vendégszeretet első példáját éppen a kereskedők mutatják. *Rigába* érkezve meghívtak a házukhoz, hogy pihenjek. Az asszonyt és édesapját, akik *Bécsből* érkeztek haza, felvirágozott szobák, terített asztalok fogadták. Együtt volt az egész család a fogadásukra. Vidékről is *Rigába* érkeztek a rokonok, egy bájos fiatal asszony, aki gyermekorvos, egy fiatalember, aki gyógyszerész, egy másik, aki gazdálkodik, egy úr, aki kereskedő s így tovább. Meleg szeretettel vettek gondjaikba, fürdőt készítettek, asztalukhoz ültettek. Valóban lelkes hangulatban voltam! Később kocsira ültettek és bejárták velem a várost. Böven szolgáltak felvilágosítással *Lettország* viszonyairól is. Itt tapasztaltam először, hogy mindazért, ami *Magyarországon történik* vagy nem történik, saját személyemben vagyok felelős.

A kérdések áradata südült reám. Miért nem szüntetjük meg végre a nagybirtokrendszert? Hiszen ha újabb háború szakad Európára, menthetlenül össze kell roppannunk! S hivatkoztak mindarra, amit ez a ragyogó másfélmillió ma-

Pesti Napló 1936. okt. 4. 227. sz. 29.
(Suomi, a csend országa c. kötet eleje)

pecske végbevitt. *Ez viszont az ő személyes büszkeségük volt.* Nézzek körül, — mondták — milyen módban él a parasztság. Munkanélküliség annyira nincs, hogy *Lengyelországból* kellett behozniok négyezer munkást. A tanult fiatalságnak ezer helye van a munkára, férfiak-nők egyaránt dolgoznak. A jövedelmeket nivellálták, nincsenek túl magas, de nincsenek túl alacsony fizetések sem. A nép egészséges, szorgalmas, nyugodt.

Mindez igaz. Nincs sok értelme annak, hogy statisztikai adatokat soroljak fel, hiszen bőségesen ismertették már a lett földreformot mások. Tény, hogy a forradalom és szabadságharc előtt úgy *Lettország*, mint *Észtország* földjeinek hetven százalékát a lakosság három százaléka tartotta a kezében, a hirhedt német balti bárók vékony rétege. Mindezt gyökeresen és azonnal megváltoztatták. *Lettországot* látva eszembe jutott a sok panasz, hogy *az Alföld átka a tanyarendszer.* Nos, *Lettországban* alig vannak falvak, inkább csak közigazgatási központok, orvosi székhelyek. Az egész ország tele van hintve kisbirtokokon emelkedő tanyákkal, — nem vályogból épült vityillókkal, hanem dús kertek között yirító emeletes faházakkal. *Nemcsak Lettország, hanem Észtország, sőt Suomi is egy-egy nagy tanyarendszer.* Am a tanyákat kitűnő utak kötik össze, az utakon modern autobuszok robognak minden irányban, a közlekedés oly olcsó, hogy az ember el sem akarja binni s mindezek tetejébe ott van minden házban a bicikli, a legdemokratikusabb közlekedési eszköz. Minden házon rádió-antenna. *Vajjon Lettországnak és a többinek nem átká a tanyarendszer?*

Uj rigai barátaim vendégszeretete már szinte restelkedésre indított! Ejszaka volt már, amikor kivitték az állomásra, kitűnő helyet kerestek, a kalauz figyelmébe ajánlottak és poggyászmóról is gondoskodtak. *Eszakon nem lehet elhagyatott az ember.* Meg kellett ígérnem, hogy legközelebb egy hetet töltök náluk, házukat otthonomnak tekintem. S ez a vendégszeretet, a közvetlen, spontán emberiség elkísért azután egész utamon.

El kell mondanom egy különös ismerkedés történetét. A vasuti fülkébe *Rigában* egy keserűnyésarcú, sötétruhás, csendes fiatalember szállt be. A lett jachtklub sapkáját viselte és francianyelvű *Verne-könyvet* olvasott. Szkeptikusan nézett rám, amikor megkérdeztem, hány órákor leszünk az észti határon, de csakhamar felmelegedett. Egyike volt ez a fiatalember a legkülönösebb férfiakkal, akikkel valaha találkoztam. Nemcsak egyidős velem, hanem, mint kiderült, ugyanazon a napon is született, amikor én. Erre a felfedezésre kezet nyújtott, ünnepélyesen barátjává fogadott és tegezett.

Eugene Behrse, most kézzelfoghatóan emlékezem rád! Látlak, ahogy cigarettádat hevesen szívva előrehajolsz a folyosó ablakánál és rajongva meredsz ki a sötétben tovarohanó tájra. Látom barna szemedben a lelkes szeretet fényét. És hallom halk szavaidat, amelyeket szenvedély fűt át. Látom csupasz arcod mosolyát, amint titokzatosan intesz, hogy menjek veled a szolgálati szakaszba, ahová a kalauz három üveg sört készített számunkra, legyen a vendéged, ott nem zavarjuk az alvókat. S hallom, amint meséled:

— *En Moszkvában* tanultam a forradalom idején, matematikus akartam lenni. Most gyógyszerész vagyok *Nauksemiben*, feleségem, kislányom van. De bejárok *Rigába* az egyetemre, mert matematikus akarok lenni. Tudod, Jean, én vad szocialista voltam. Ismerem az orosz irodalmat és résztvettem a diákság harcaiban. De amikor arról volt szó, hogy *Lettország függetlenségét* kívívjuk, fegyvert fogtam én is és harcoltam az oroszok ellen. Nézz körül, Jean! *Mit teremtetünk mi Lettországból.* Mért nem csináljátok meg ezt ti is? Mi, vagy ki akadályoz meg benne?

Erre a kérdésre nem tudtam válaszolni, a felelet túlságosan komplikált és egy kicsit hazug is lett volna. *Igen, személyemben vagyok felelős Magyarországiért!* A tardi helyzetért, az *Ormán-ságiért*, 540 falu egykéjéért, a *bersodi és csongrádi* gyermekek ezreiért, a földbevált lakásokért, az egypengős napszámért... Mindenért én vagyok felelős ezen az idegen földön robogó vonaton. Amit mondhatok, az csak mentőgetőzés. Az akadályok felsorakoztatása csak kibúvó...

Behrse sört tölt a poharába s egyre lelkesebben beszél. *Es vádol.*

— Nektek, fiataloknak, össze kell fognotok a pókol ellen is. Vállalnótok kell mindent, mert a népetek életéről van szó. *Magyarország Közép-Európa leghatalmasabb országa lehetne, ha megszüntetnétek a nagybirtokrendszert, ha felszabaddítanátok a népetekben szunnyadó erőt és intelligenciát.* Olyan közigazgatást kell teremtetek, mint a miénk, olyan adórendszert, mint a miénk. *»Mint a miénk!«* Kalapácsütésként zuhan rád az únos-úntalan és a *»mint a miénk!«* *Bűszkén*

és ellentmondást nem tűrve üt rám, olyan érvként, amelyet nem lehet megcáfolnom.

— Nem vágyol faluról a városba? — kérdelem, hogy keserűséget piszkáljak fel benne.

Értetlenül néz rám.

— Mi boldogok vagyunk, ha odakint élhetünk — feleli rendreutasítólággal. — A mi vágyunk az, hogy dolgozzunk. És mindnyájan dolgozunk. Mit keressünk a városban? Odakint éppen olyan jó, sőt jobb. Mi szeretjük a csendet, a fákat és mezőket. Sokan tagjai a jacht-klubnak, vitorlázunk. Vadászunk, ha van szabad időnk. Télen sível járunk a vidéket. Annyi öröm van falun, amit nem lehet felcserélni a várossal.

Mennyiszer hallottam később is ezeket a szavakat mások szájából. És olyankor eszembe jutottak a fanyar, elkéseredett »diplomások«, akik irtóznak attól, hogy falura menjenek. Falusi orvosokra, vidéki városban dolgozó tanárookra, mérnökökre gondoltam, akik lázadózva panaszkodnak, hogy hiába vágynak *Budapestre*, itt kell élniük »az Isten háta mögött, ebben a nyomorult fészekben, ahol nincs kultúra. *Finnországban* naponta kísértett az ő dühös tekintetük, ökölbefacsart kezük, amikor hallottam, hogy egy pap tizenegy évig vándorolt a rénszarvasteenyésztő lappokkal a *Jeges-tenger* partjain, egy híres operaénekes nő ugyancsak a lappok között élt három évig s ma is boldogan emlékszik erre a korszakára, sőt engem is rábeszél, hogy menjek el oda, s amikor láttam, hogy mi sem természetesebb, mint erdők mélyén, egy tó partján maroknyi falucskában élni és dolgozni, nemcsak lázadás nélkül, de boldogan.

Behrsevel utaztam az észti határig. Beszélgetésünk később irodalmi kérdésekre terelődött és a szűk szolgálati fiú két megtöltötték *Nyckrászov*, *Puskin*, *Lermontov* csodálatosan gördülő, édesen lágy versei. Szép éjszaka volt, feledhetetlen. A határon összeölelekeztünk: két fiatalember, aki sohasem látta egymást, de mind a kettő ugyanazon a napon született. Két fiatalember, akik közül az egyik mindent megcsinált, amit akart s amit kellett s most büszkén mutat ki a sötét tájra, a másik pedig titkolja, hogy semmit sem csinált meg, semmit sem ért el. Kell ennél szorosabb rokonság!

Visszafelé jövet be akartam menni *Naukse-mibe*, ahogy megígértem, de nem volt időm. De látom a fiatal gyógyszerészt, amint az erdők között egy emeletes faházban gyógyszer mér a parasztnak, bejár *Rigába* az egyetemre, kifeszíti a vitorlát és ringva suhan a tengeren és a csendes éjszai estéken halkán mesél a kislánynak a lámpa fénykörében. »Mindlunk« — hallom a eszembe jut az én szavam is: »Mindlunk«... De ez más »mindlunk«.

*

Tallinnban ismét olyan apróságot tapasztalok, ami merőben idegen a közép-európai ember számára. Poggyászsommat ugyanis a hordár felviszi a hajóra, azután a poggyász ellúnik. Odalent van a hajó gyomrában, a raktárban, sok tucat idegen poggyász között. *Elismervényt, számat nem kaptam*. Fáradt vagyok ugyan, de azért nyugtalan-kodom. Míg a kis »Ebba Munck« a *Finn öböl* világoskék vizét hasítja a szikrázó napfényben, folyton azon töprengem, hogy találom meg a bőröndömet s benne minden értékeimet! Az étteremben családias hangulat, kis falóra üti cincogó hangon a negyedeket, az izléseesen öltözött pincérlány — vigyázzunk: *kisasszony!* — halkán lépeget ide-oda a virágokkal díszített asztalok között, fehér kacsóval, finom arcán bájos mosoly-lal töltögeti a kávé és tejszínt. A szőke utasok halkan tereferélnek. Sehol egy erőszakos gesztus, sehol egy mogorva, vagy ideges arc, soha egy hangos röhögés. Kinek jutna eszébe kétértelműen rákacsintani erre az úri kislányra, aki kiszolgál bennünket! S aki oly szívesen mosolyog, mint odahaza a vendéglátó családok házi-kisasszonya! Odaadó és megközelíthetetlen. (Később mindennütt ugyanilyen »neitiket«, azaz kisasszonyokat láttam.)

Lemegyek a kabinomba, ledőlök és álomba ringatnak a siető hullámok. Fáradt vagyok, két éjszaka nem aludtam s nappal is fülemben mormolt a vasúti kerekek malomduruzsolása. Utolsó gondolatom a poggyászsom... *Mit fogok tenni Helsinkiben, ha nem kerül elő! Szemrehányásokat teszek magamnak, amért nem kértem ruhatári azámot vagy elismervényt. Azon öprengem, hogy fel kellene mennem a kapitányhoz s elpanaszolnom aggodalmamat. De nincs erőm felkelni. Szemem előtt a hajnalban látott vörös berkényefürtök himbálózni, ezek a különös képek, amelyek megdöbbentő erővel fogtak meg, amikor a hideg, deres ablakon kitekintettem a szürkületbe. Mint lákraaggatott eleven, véres szívek csüngtek a vörös fürtök mindenfelé a fenyevesek sötétzöld hátterében. Ezek szíve, a szent fa gyümölcsei.*

Ezek a szívek fogadtak. Ezakon a ezek büszkén el töltem később feledhetetlenül.

(Folytatjuk.)

* Kéthónapi fogházra ítelt író. Kodolányi János, az ismert író a „Szabadság“ című hetilap múltévi számába cikket írt a dunántúli német propagandáról, az egyke veszedelméről és az ország súlyos külpolitikai helyzetéről. Cikkében rámutatott a kormányzat mulasztásainak következményeire és megállapította, hogy ilyen viszonyok mellett a Dunántul könnyen Erdély sorsára juthat. A cikk miatt az ügyesség a nemzet megbecsülése ellen elkövetett vétség címén emelt vádat Kodolányi ellen és az ügyet pénteken tárgyalta a törvényszék Méhes-tanácsa. Kodolányi vallomásaiban rámutatott arra, hogy tiszta szándék, a nemzet s a nép sorsa fölött való aggodalom vezette cihének megírásában és nem a nemzetet támádtá, hanem éppen a nemzet védelmében írta a cikket. Kodolányit a törvényszék bíránsnek mondotta ki és kéthónapi fogházra ítélte. Az ítélet végrehajtását felfüggesztették.

Magyar Nap 1936. okt. 6.
180. sz. 4.

Írók a márciusi fronton

Írta: Kodolányi János

Három év óta egyre nagyobb szorongással, gyakran szinte rémülettel ülök le íróasztalomhoz. Boldog ifjúságom idején sohasem éreztem azt a torokfojtogató félelmet az íráshoz, amit most, de különösen az utóbbi években éreztem. Azt hiszem, hogy még diákéveim próbálgatásai idején sem, hogy az író a nemzet lelkiismerete, ez az érzés azonban hovatovább annyira túlnő bennem, hogy majdnem megbénít. Az eszem világosan felrajzolja a világ és a magyarság állapotának térképét, az akaratom biztat és huzdít, hogy közöljem az ítéletet, melyet eszem mond, de a fojtogató szorongás, az ijesztő felélősségérzés megmerevíti ujjaimat, úgy tekintek minden írógépre s minden fehér papírra, mintha önmagam felett gyakorolnának ítéletet, eszükből fenyegető rémeim lettek.

Ha ez csak a magam érzése lenne, nem vesztegetnék szót rá. Egyéni ügy, lelki nyavalya, vagy átmeneti idegállapot. De frótársaim, — már akiket frótársaimnak ismerek és elismerek, — a magyar kultúra legjobbjai, ha megkérdezem őket, ugyanígy vallanak. Hová lettek azok az idők, amikor Kosztolányi Dezso arról cikkezett, hogy elveti a „homo moralis“ frótípusát a „homo estheticus“ típusaért s hová azok, amikor boldog haraggal, égő lelkesedéssel, önmagunkban feltétlenül bízva s tollunk erejének mindenhatóságába vetett tántoríthatatlan hittel írtuk, amit gondoltunk és éreztünk? Akkoriban a legtöbbször véltük, ha egy jó elbeszélés, épkezlés regény, fennem szóhoz tökéletes vers megszületett, — ma mindezt édeskevésnek, gyakran, sőtét óráinkban egyenesen haszontalannak látjuk. Egy olyan korban, amely irányító filozófiának a machiavellizmust vallja s amely lassú mérgekkel öli meg a légbőlkap hitét, gyakran becsületét is, egy olyan korban, amely a „homo moralis“ mint geológiai kövületet tartja számon és sajnálkozó lenézéssel állítja be a múltak múzeumába, korban, amely a maga luciferi civilizációjával önmaga elpusztítására tör s amely elyben a kultúrát már el is pusztította, semmitmondóvá válik az író minden műve s minden bátor kiállása.

A megszólaló lelkiismeret

Gyávaságnak is nevezhetném az íróknak ezt a szorongó lelkiállapotát s különösen a magamét, ha nem lenne sokkal komplikáltabb, mint amilyen a gyávaság. Azért csönddel nézek arra a maroknyi csoportra, társaim, barátaim csoportjára, amely szembe mer és tud szállni a gyávasággal s görcsösen ragaszkodik a történelmi szerephez, melyre őt a magyarság szétbomlott tömege predestinálta: a megszólaló lelkiismeret szerepéhez. Én magam keserű vágyakozással tekintek a vonat után, mellyel Makóra, Győrbe s máshová utaznak, hogy az összetoborzott emberek előtt hiálássák lelkiismeretük — a nemzet lelkiismerete — gyenge csengelyszárvát, nagyobb szeretettel s bámulattal nézek utánuk, mint amilyen kitörő szeretettel fogadják, hámulattal köszöntik őket Makó, vagy Győr, beszerebnyált érdeklődői. Lélekben ott állok velük az előadói emelvényen, a hang, melyet hallok, az én hangom is, a szavak, melyeket tüzesen szószórnak az én szavaim is. De érzem, milyen csúszóerő kell ahhoz, hogy ezeket a hangokat hallassák, ezeket a gyújtó szavakat ki mondják.

Ha van valami biztató eszékben az időkben, akkor az éppen az én frótársaim és barátaim mozdani szerepének, költészetüknek s a nemzet lelkiismeretének. A lelkiismeret, amely a világ most lezuduló jelenségei közepette és ellenére is, éber s fennem szól a lelkiismeretét amelyet megvenni, vagy megfojtani nem lehetett. Ha van valami biztató, akkor az az, hogy a nemzet miszlag éppúgy nem szédített meg őket, mint a török áfium s hogy akkor, amikor napról napra látunk derék magyarokat bukott angyalokként lezuhanni a „homo moralis“ magaslatáról, ők keményen állanak s nem tévesztik szemük elől a csillagot, a magyarság jövőjét. Öröm és fájdalmas megnyugvás, hogy egyet sem látok közülük ott, ahol a márkák gurulnak, ahol a pozíciókat osztogatják, vagy rabolják s hogy van visszhang ebben az országban, amelyet nem az áruba bocsátott szellemi és erkölcsi értékek tözsdéje, hanem a lelkiismeret szava ver.

Azt, hogy van ma két-három költőnk, akikben a magyarság lelkének folytonossága ég, néhány írónk, aki az egész magyarságot hordozza magában, történelmi jelentőségű dolognak tartom. Nagyobb ez, mint a Nyugat korszakalkotó újító mozgalma, olyan nagy, amilyenhez fogható csak a múlt évszázad derekán támadt Magyarországon. Az „elefántcsont-torony“ végleg összedőlt. Ma senki sem kéri számon az íróit, hogy

„leszáll” afféle „alantas” dolgok színvonalára, mint a politika, amely sohasem volt annyira a nép sorsának végzetes irányítója, mint ma, — hanem felemeli azt magához, megtöltvén azzal az erkölcsi tartalommal, amellyel egyébként nem rendelkezik s kitűzvéen elé a legmagasabb követeléseket, amelyeket csak sorsdöntő időkben tűztek ki elé a legjobbjai. Elnémultak az akadémikus pipeskedések és fölényes prédikációk. Petőfi nem kisebb költő, hanem nagyobb lett, amikor kimondta, hogy „véres napokról álmodom” s a magyarság felemelésével magát az „emberséget” emelte a magasba. Egyszer, ha lefolyónak a zavaros vizek s lesz förténetíró, aki még magyarul írja meg könyvét, ennek a maroknyi írócsoportnak a marvét a legdíszesebb polcra fogja helyezni.

Akikkel a magyar kultúra áll vagy bukik

Mert szükséges, hogy a legkompromittáltabb, leglejártottabb fogalmakat s eszméket merjük most kimondani az írók. Kimondani azok után a mocskos szájak után, amelyek milliószor elkurjantották őket. Kimondani, hogy „demokrácia” s rámutatni annak elsikasztott lényegére társadalmi, gazdasági és kulturális vonatkozásban. Kimondani, hogy „magyarság” s megfosztani ezt a fogalmat a jöttmentek által ráaggatott nemzetiszínű sallangtól, círádtól és — üzletességtől. Kimondani, hogy „föld” s felmutatni, mit jelent. Kimondani, hogy „magyar kultúra” s félnyitni ennek a szónak a szívéit, a legforróbb belsejét, megmutatván, hogy ezen a földön a magyarság megmaradása függ tőle. Elkiáltani, hogy „paraszt” és „munkás”, elkiáltani örömmel és szeretettel s vállalva következményeit. És nemcsak mérni a valóság felismerését, hanem ki is jelenteni s vállalni.

Tűljutottunk azokon az időkön, amikor az írás kizárólag „szép” művek létrehozása, vagy kenyérkereset volt. Esztétikai szemléletünk megváltozott. Ma már nem azt tartjuk szép műnek, amit ez előtt, harminc esztendővel, tartottunk. Kosztolányi „*homó estheticusa*” meghalt s a „*homó moralis*” feltámadt. Ma az az író író, akiben erkölcsi erő és elszántság van, vagy az is van s nemcsak művészi formakészesség, műveltség és fantázia. A színpadon még bonyolították az autósárdá tulajdonosának szerelmi játékaikat a kenyérlánnyal s a kritikások még „gyémántcsiszoltágú remekműnek” nevezik az efféle csillogó üvegeket, de azok az írók, akikben a lelkiismeret szól, s akik reszketve ülnek íróasztalukhoz a felelőség súlya alatt, kint állanak az emelvényen a csizmás parasztok, a kikéféltetett munkások és a szegény intellektüellek tömege előtt s gyémántcsiszolású üvegek helyett nyers, gyakran csiszolatlan gyémántokat szórnak, gyémántokat, melyeket mindenki felemelhet.

Szörcsuha és meggyőződés

Ezeknek az íróknak a „tekintélyét” nem emeli sem fizetett sajtókampány, sem hivatalos vállveregetés, sem külföldi „sikerek” fénye. Társaságokban, — már mint szalonokban — nem sikk beszélni róluk, nevük nem rágyog a mozik neonfényében, hogy becsalogassa a romantikára pályázó olcsó érzélgősséget. Budapest pályaudvarain nem várják őket izgatott reporterek, hegyezett ceruzával, hogy megkérdezzék, mennyi a heti jövedelmük s milyen fürdőruhát viselnek a nizzai strandon. Legnagyobb műveikért sem kapnak annyi tiszteletdíjat, hogy a pusztá betévé falatra elegendő lenne. Szörcsuhában járnak, ha kivasalják is a ruhájukat és semmi reményük arra, hogy miniszteri tanácsosok, csatornázási elnökök, vagy akár csak kinévezett kis tanárok legyenek. Gyakrabban ülnek a vádoltak padján, mint valamely báró, vagy gróf úr kanonokja mellett s ha olyat írnak, amely a smokkoknak és sznobhumanistáknak nincs inyükre, még el is temetik őket a sajtó hasábjain. Mégis ők azok, akikkel a magyar kultúra áll, vagy bukik, mégis ők a lelkiismeret.

És hogy összezsugorodnak egyéni hibáik, irigykedésük, hiúságuk, vetélkedésük, rossznyelviségük is abban a kohóban, amelyben a nemzet lelkiismeretének tüze lángol. Ez bizonyítja elhivatottságukat. Ha hibák, sőt bűnök feltárásával sem lehet megkisebbiteni őket, vajjon fontosak-e egyáltalában ezek a hibák, sőt bűnök? Nagyobb dolgokról van itt most szó: A barrikádon nem számít, hogy ennek szemölcs van a képén, annak csámpás a keze, amannak görnyedt a válla. Egy számít csak: elbírák-e a fegyvert. Ők elbírák. Elvenni sem lehet tőlük. Elhullhatnak, de jó harcosok.

Ha ők elnémulnának...

Valamelyik ujságban olvastam, hogy „nehéz az útjuk ezeknek a magyar naródnikoknak”. Én nem nevezem őket „naródnikoknak”. Magyar írók ők, sem többek, sem kevesebbek. Többek nem lehetnek, mert ennél több ma nincs, kevesebbek sem, mert lehet-e ebben az országban ma kevesebb valaki, mint magyar író? De ha ők elnémulnak, vége lenne minden reménynek.

Írni, ma, elég reménytelennek látszik. De nem írni az a végső pusztulás.

Roboznay 1937.
okt. 17. 42. m. 3.

HALLJÁTOK AZ IGÉT!

Franz Werfel új regénye

Ez a hatalmas regény a mai Európa. legsötétebb kérdéseit veti fel Jeremiás próféta s a körülötte kavargó események történetében. Jeremiás, családjában a legkisebb fiú, az egyetlen, aki intuitíve világosan látja Júda tragédiáját már akkor, amikor Josiah király idején még fény, pompa, gazdagság és gőg ragyog a birodalomban. S végig a kincsekkel, sebekkel, vérrel és sárral borított úton, mely az összeomláshoz és Babelhez vezet, Európa gazdagsággal, sebekkel, vérrel és sárral borított útja nyílik a végső összeomlásig: a szolgaságig. Az isteni megvilágosodás, mely az ifjú Jeremiást az igazság hirdetésére elhívja, az író megvilágosodása, semmiképpen sem más, mint ami Jeremiásé volt.

Werfel, a modern analitikus író, megragadja a belső, intuitív hangot s elfogadhatóvá teszi, sőt meggyőző arról, hogy a legfőbb Értelem, a kifürkészhetetlen Akarat, a legfelsőbb, emberen és világon túli Istenség szól bennünk is, bár ma szégyeljük azon a néven nevezni, amelyen több mint kétezer esztendővel ezelőtt neveztek. S amikor az igazság szavának ezt a szegény, fanatikus, de fanatizmusában kísértetiesen tisztáulató prófétát végigvonszolja a történelem látszólagos ellentmondásain, felemeli a királyi elismertetés kegyének magasságába, majd kegyvesztetten lesújtja a személgödör mélyébe, elküldi Babelbe a félelmetes Nabukadnezár elé s vissza megint, az ostromgépektől döngetett Jeruzsálembe, odahelyezi a bábéli vérpadra, megalázott s megkínzott király mellé, majd meg visszavonszolja a feldúlt Jeruzsálembe, a vérrel s romokkal bemocskolt Templomba, nem csupán a zsidó történelem legborzasztóbb lapjait pergeti el előttünk, hanem Európát is, azét a legmaibb Európáét, melyhez idegeink kötnek.

E hatalmas mű kompozíciója nem szorítkozik egy különös történelmi alak éveinek eseményeire s nem is pusztán a történelmi források gazdagságával megelevenített és jólismert események írói megjelenítésére. A szálak, melyeket bogoz és megold, sokkal mélyebben, a történelemfilozófia s az emberi lélek mélyén és reszkető isteni értelem felfedését s magyarázatát célozzák.

A tökéletesen kielémezett, a modern kutatás minden eredményével felásott korszak képének méltóságos komorsággal hömpölygő képei a legelemibb a legsúlyosabb örök kérdéseket vetik fel. Köztük is a legszorongatóbbakat, azokat, melyek minden vallás és minden bölcsélet sarokkérdései: mi végre vagyunk a világon? Hol van a helyünk itt a földön, ahol körülzúgnak bennünket a jelenségek örvényei s ahol oly gyakran hisszük, hogy megtaláltuk a helyünket, de hiába? Mi a belső lényege, tehát célja mindannak, ami évezredek óta lefolyik bennünk, általunk és körülöttünk? Hol az értelem, a középponti mag, a kulcs? Jehuda király a »nem adott szabadságot, tehát őt is szabadságra adták« — azaz nem töltötte be Isten törvényeit, nem teremtett szabadságot maga körül, hogy azután a történelem kegyetlen logikája az üldözött vad szabadságát zúdítsa reá: a szolgaságot. De Isten akarta, hogy a törvényeket be ne töltsék és ugyancsak Isten akarta, hogy bosszújának eszközei, a kaldeusok, borzalmas ítéletet mondjanak az eltántorodott nép felett. Caupa ellentmondás.

*Magyarországra 1937.
okt. 23. 241. n. g.*

A regény akkor emelkedik a legnagyobb magasságok éles, hófehér izzásába, amikor a feldúlt országban bolyongó próféta felmegy a lerombolt Jeruzsálembe, a templomba s egyedül marad Istenével és önmagával. Ránkfekszik a rettenetes csend, az embertelen magány s felmerednek előttünk a szorongató kérdések, anélkül hogy az író leírná őket: hát ez lesz a mi sorsunk is? Ez történik Európával is? Így adatik Európa is az »üzött vad« szabadságára, mert megtagadta az Isten törvényeinek szabadságát? A bosszúálló Jehova így hajtja végre rajta is az ítéletet eszközeivel, az új kaldeusokkal?

A Templom, a hit, a világosság, a szabad kultúra s a törvények temploma úgy dől romba szintén, maga alá temetve a vak halottakat és süket bujkálókat? Ezen a ponton kitágul a bibliai történelem Európa történelmével s a rongyos, üzött, magányos próféta, akinek igaza a legborzalmasabb módon vált igazzá, így válik az íróvá s minden íróvá, aki erre az elnevezésre méltó.

De még az összeomlás sötétbibor ezíneiben, ködös kavargásában, a füst és üszök fanyar szagában, a nyomorult föld siket csendjében is az értelmet, a végső Értelmet keresi Werfel. És amikor Jeremiás lehajol, hogy az összetört és elhurcolt mózesi törvénytáblák egy elhullott szilánkját zokogó kegyelettel felemeli egyetlen mondattöredéket olvas rajta a felismerhetetlen, ősi vésések között: »Hogy élj...« Jehova szavai az eldobott kövön. Isten ujjsmutatása a hitvány romok között. A Törvényekből megmarad ez az egy töredék: »Hogy élj«. Mint az Ember tragédiájában, Madách univerzális remekében a végső hang a magasságból: »Bízva bízzál!« Miért élj? Miért bízzál? Miért e szavak éppen a romok s a lealacsonyodás közepette? Ki tudja? Egyedül Ő, akinek világa kívül esik minden emberi világon, akinek logikája független

minden emberies logikától, akinek céljai túlvannak minden emberi célon, akinek lénye független a gondolkodás, érzékelés, számítás, kutatás minden eszköztől, sőt magától a léteztől is.

A Szentírás könyveinek zordon fensége, érzéki pompája, szigorú következetessége s a legmagasabbra való állandó utalása ragyog-villog ebben a műben. Könnyen hihetné az ember, hogy a zsidó szellem történelmiformáló, a világnak egy Istent adó — egyet és egyetlen adó — nyughatatlan kiszikrázása villant fel, annyi késői évszázad után. De ez tévedés. Werfel könyve katolikus könyv. Katolikus az ősi, eredeti értelemben, tehát »egyetemes«. Ez az a jelző, melyet mindenképpen megérdemel s amely a legjobban jellemzi súlyát, jelentőségét, értékeit. Katolikus abban az elfelejtett értelemben, ahogy a katolikus vallás az: minden formát, minden lehetőséget, a lélek érzéseinek, ösztöneinek, akaratának és értelmének minden változatát összefoglaló és érvényre juttató. Hatalmas folyammeder, amelyben az egész emberiség minden lehetséges megnyilvánulása legördülhet.

A roppant mű fordításának nem csekély feladatát Szántó Rudolf vállalta s oldotta meg tökéletesen. Nem volt ez afféle egyszerű forlító munka. Werfel végtelenségig kiesiszolt, mindenütt a stílus modulációinak lehelletszerű változatait figyelő és érzékeltető beleélés, tökéletes megértés kellett hozzá. Rendkívüli stílusképesség, a nyelv és értelem sohasem laukadó acélos hajlékonysága. A fordítás remekbe sikerült. Az egész könyv úgy, ahogy az olvasó kezébe kerül, a lelkiismeret műve és minden ízében a lelkiismerethez szól. Hogy megjelent s hogy szükség van rá, biztató jele korunknak. Vannak még írók, akik próféták a szó ősi, nemes értelmében és vannak még olvasók, akik »felismerik Isten emberét«.

Kodolányi János

*

Werfel új regénye egyidejűleg jelent meg németül a Paul Zsolnay Verlag, és magyarul az Athenaeum kiadásában.

1937. nov.

Kodolányi János:

Búg a cséplőgép

Vargaék kertjében búg a cséplőgép. Óriási porban nagy csapat férfi és nő sűrög-forog, a dob hol mélyen, hol magasan énekel, a gép dohog és csattognak a szíjjak. Fehérlábú lányok kotorják a polyvát és hordják fel a padlásra, a dobon fontoskodva kiabál az etető, egy lány fürgén metéli a kéveköteleket, a növekvő szalmakazal tetején favillával áll a hosszú, sovány Kudar s időről-időre vastag mondásokkal fűszerezi a munkát. A fák alatt áll a lajtos kocsi, meg János bácsi szekere s a szekéren felgyúrt ingujjban rakja a telt zsákokat Dezső. A lovak hol egymás sörényét harapdálják, hol a faleveleket tépik s türelmetlenül kapálnak medvetalpszerű patáikkal. Az izzadó, sístergő gép mellett olyan ábrázattal áll Farkas, a részeges gépész, mintha a gép izgága, szörnyen veszedelmes bivaly lenne, túlvilági bivaly s annak csak ő lenne a megfékezője. Rátámaszkodik a kotróvasra s időnként gorombán odaszól a kis inasnak:

- Fát!
- Olajat!
- Lapátot!

S a kis inas szaladgál, mert Farkas tekintélye rettentő nagy előtte. Ilyesféle parancsot is gyakran ad a gépész úr:

- Bort!

S akkor az inaska rohan a fához, melynek tövében külön Farkas úr számára ott hűvösödik a bor. Nem afféle vízzel kevert csiger, hanem jó, ihatós homoki bor. Farkas méltóságteljesen húz belőle, krárog s pilanatra sem ereszti el a kotróvasat. Majd súlyos léptekkel megy a géphez, fölényes pillantást vet a feszmérő vibráló mutatójára, megnézi, van-e a kazánban elegendő víz. Felmászik a gépre s olyan nyugodtan és hanyagul, mintha mutatni akarná, hogy ez a hatalmas gépállat nem meri levegni a hátáról, fekete tenyerét odatartja a hajtórúd csuklójára s figyelni, nem forrósodott-e át a csapágy. Srófol valamicskét az olajozótárcsán, idehajlik, odahajlik, majd lemászik megint, hátramegy a cséplőgéphez, ott is felmászik a kis létrán a csapágyakhoz, olajat önt beléjük s a munkálkodók nagy tisztelettel bámulják. Különösen a nők. Majd megáll a gazda előtt a zsákoknál s hanyagul megkérdi:

- Hogy fizet?

János bácsi odatartja tenyerét a csurgó alá, mutatja a szemet:

- Jobban is fizethetne!

Beköti a zsák száját, másikat akaszt helyette s a tele zsákot rádobja a mázsálóra. Ott már egész piramis áll duzzadó zsákokból s a

Kelet Népe 1937. nov., 11. n. 1-7.

gyerekhad vígan hancurozik a tetején. Ezek a csintalan fickók egyik szérúról a másikra kísérgetik a gépet, mint a verebek, bámulják és csodálják, míg csak el nem fogy a cséplés, ha pedig megunták a kerekek és szíjjak bámulását, hancúroznak a zsákokon, lefröcskölnek egymást a lajt vizével, visítoznak, felmásznak a szalmára, hemperegnek benne, almát hajigálnak a fákról s disznóságokat kiabálnak a polyvahordó lányoknak. Nem is munkának: játéknak látszik errefelé a cséplés.

Laci egy darabig a dobon adogatja a kévét a finomarcú Györkő Mariskának, aztán hátramegy a szalmarázóhoz. Fülíg tele van porral, pelyvával és talákkal, meztelen mellén csurog az izzadság, a nap irdatlanul tűz. Innen a magasból ellát a kertek fölé s messze ki az uccára is.

— Mennyit ér a vellanyél? — kiált fel János bácsi.

— Sokat! — nevet Laci.

— Ugy érdömöli meg a pihenést!

Nagy rakás szalmát zudítanak felé. Prüszköl és köhög, belevágja a villáját és nagyot lódít rajta. A szalma villáról-villára utazik fel a jó magas kazaltetőig, ahol térdig gázol benne Kudar s nagy szakértelemmel építi a kazlat.

Fent a házban sistereg a zsír, zörögnek a lábasok, zuhog a víz, csipognak a halálraitélt csirkék, csattog a húsvágó bárd. Mári néni kitüzesedve lőt-fut a konyhán, Juliska hátrakötött fejjel segít neki. Hatalmas fazékban pöfög már a töltöttkáposzta, a tűzhely padkáján, egy lábasban, élesztő dagadoz, hagymaillat terjeng a szűk helyiségben, kitódul az udvarra, uccára, megcsiklandozva a járókelők ínyét. Az aszszony gyakorlott füle már a gép bűgásából megérti, hogy a zabot csépelik.

— Jaj, hon vagyok még a dógommal, peeg már a zabot gépölik! Siess, te lán, ód meg a csikéket!

— Lá, megállásom sincs! Nem szakadhatok hatfelé!

Felkapja a csirkéket, a konyhakést meghúzigálja a vajdlingszélén, kifut a kúthoz. Egy sereg macska rohan utána s vernyákol, nyikog a sarkában. A csirkék visítoznak. Juliska egymás után a térde közé kapja őket, jó szoroson a combjára simítva szoknyáját, fejüket hátra csavarja, csőröket befogja s végighúzza gyenge torkukon az érdes pengét. Azután elhajigálja őket s hidegen nézi, mint ugrálnak s vergődnek halálos kínjukban. Mikor elnyúltak, fut velük a tornácra, behajítja őket a vajdlingba s rájukzúdítja a forró vizet. Fanyar tollszag árad fel a gőzzel, a lány sebesen kapkodja lemáló tollaikat, leráncigálja lábukról a sárga harisnyát, csőrükről a taplós bőrt s a csirkék meztelenül, lábukat szétvetve s hasukat, hegyes mellüket kitarva adják meg magukat sorsuknak. Sietni kell, Mári néni már szaporán vágja a könnyezett vereshagymát és pattog a zsír a tűzön. Juliska kibontja az állatokat, beléjük nyúl s kitepi a cuppanó belsőrészeket. A beleket a morgó macskáknak hajítja. Majd villámgyorsan szétdarabolja a háromfüt s a nagy húsrakást belefördítja a paprikától piros hagymába. Szereti ezt a munkát, a vacsora nemcsak az ő ügyük, hanem az egész falué, hiszen megszólják őket, ha valamiben hiba esik. Apjuk meg fél-évig ölné őket a csúfságért.

1937. nov.

A tyúklevés már régóta fő. Leve aranyhárga, sárgarépák, petrezselymek kandikálnak ki belőle. Vérvörösen csillog a paradicsommártás is. Az ugorkasaláta erős kertszagot áraszt s várja a sűrű tejfölt. A töltöttkáposzta tetején piros tükör úszkál, a töltelékek kövéren dagadoznak benne. Egy-két disznócsülök is látszik a töltelékek között, mert hiszen a disznó nagy barátja a káposztának. A rétestésztát most csapja oda Mári néni a szobában a nagy asztal közepébe s óvatosan húzni, lebegtetni kezdi, ügyelve, hogy a hártya-finom tésztalepedő el ne szakadjon.

— Hozd bé a forró zsírt! — kiált Juliskának.

Lúdtollal freccsenti a zsírt a tésztára, majd belemarkol a túróba és bőven hinti rá. Mazsolát is szór közé, pedig a mazsola ritka jószág mostanában, egyenest Pécsről kellett meghozatni a bolondos Auréllal, mindenki megbizottjával. De ne mondja senki, hogy Varga János sajnálja az ételt a segítségtől.

Az udvaron sűrűn fordul a búzával rakott szekér, Dezső nyögve cipeli a zsákokat a padlásra, egyre-másra térülnek a pelyvahordó lányok a kert és a pajta között. Juliska folyton kiles a kert felé, vajjon nem jön-e be egy pillanatra Laci. Aztán énekelni kezd, bosszús és hamis hangon: „Söpörtem eleget, söpörjön hát más is“ — gajdolja. Smajdnem összetör egy tányért, elkáromkodja magát, úgy, ahogy csak Baranyában tudnak káromkodni.

Alkonyatkor már egyhangúan bűg a cséplőgép, söprik a dobot. A szekér megáll a kút mellett, Dezső kezdi kifogni a lovakat. Mire elkészül a kifogással s felhordja az utolsó szállítmányt is a padlásra, hosszan sípol a gép, cifrázza és elnyújtja, mintha nem tudná abba hagyni. Ünnepeyes sivítás ez, a munka befejeződött. Süvöltve tör ki a szabadoneresztett gőz a szelepből s fehéren száll fel a fák között. Hangos terefere közben, villáikat vállukra vetve, szállingóznak elő a férfiak és lányok. A férfiak odaállnak a gémeskúthoz mosakodni. Lehúzzák poros fekete ingüket, meztelen testükön játszanak a csomós izmok. Zuhog a hideg víz, pocskolnak és fújnak az emberek s nevetgélve adogatják egymásnak a száppant.

Laci utoljára marad. Végignézi a részeges Farkas mesterkedését, mulat parancsain. „Kotord szét a tüzet! Nyisd meg a szelepöt! Tekerd össze a szíjjat. Na, mi az, nehéz? Nem bírod megemelni? Tedd arrébb azt az olajoskannát, te marha! Szedd össze a köteleket, mit nyúlsz utánuk olyan kényősen, úgyis főnakasztanak rá egyezör, jó lesz megbarátkozni veled!“ S így tovább. Ő maga ott áll egy fa tövében s hozzá nem nyúl semmihez. De amikor feltűnik a kert végében Kásádi úr, a gép biciklin érkező tulajdonosa, nagy lomhán mozgásnak indul s úgy tesz, mintha megszakadna a munkától. Kásádi leugrik a gépről s köszönés nélkül kérdezi:

— Na, lejárt?

— Megvónánk, Kásádi úr, — felel alázatosan Farkas. — Nem vót sömmi baj, mégcsak a dob se fült el. De a dobcsapágy, mintha kikopott vóna egy kicsit.

— A rosseb egye meg azt a bitang Vilonyait, mindég becsap a

javitással. Vagyont fizetők neki mindön esztendőbe, osztán valami baj mindég csak van.

Szakemberek módjára megbeszélik a gép hibáit, a munka menetét, az olaj minőségét, meg hogy vasárnap újra kell pakolni a cilindert. A gyerekcsoport áhítatosan hallgatja őket. Aztán Lacihoz lép Kásádi s kezétfog vele.

— Mit csinál a kedves papa?

— Köszönöm, megvan.

— Hát a cocálisták hogy vannak?

— Köszönik, jól. Tiszteltetik Kásádi urat.

— Én is viszont. Ott leszök az akasztásnál.

— Ők aligha.

— Az enyémmél nem is.

Igy tréfálkoznak, kötekednek.

— Főm is kell kötni minnyát, — szól közbe szónokló hangon Farkas. — Mer aki nem tud megelégedni avval, amit a sors, meg a kenyéradó gazda ad, az megérdömlí, hogy főnkössék. Mer az embörnek meg muszáj elégedni, igaz-e? — kérdi s alázatosan pillant Kásádira.

Az azonban nem hederít rá. Roppant fölényes, nyugodt ember, jó-módú és egészséges, mint aki elérte, amit akart. Manapság, amikor Szlavónia és egész Jugoszlávia megnyílik Baranya előtt s el lehet járni Horvátországba csikókért s Eszékre dísznókért, jó ára van a zsírnak, húsnak, lónak, a komp pedig szakadatlanul közlekedik a vojti-i rév és Moslavina között, süllyedésig rakva emberekkel s állatokkal, Kásádi úr mindenkit maga alatt érez. Ő maga természetesen nem szánt és nem vet már és gépével learatja, amit mások vetettek. És mert a cséplésért hanyadot szed, mindenki gyűlöli és mindenki tiszteli. A kézfogása is hanyag Kásádinak, csak éppen odanyújtja a kezét, kalapot soha nem emel s rendkívül otthonosan, szinte amerikaiasan mozog az egész megyében. Biciklin jár, hiszen a felügyelettel járó sok futkosást nem győzné másként kiterjedt érdekkörében.

A gépet az inasra bízzák s felmennek a házba. Laci is leveti ingét s megmosdik a kútnál. A friss víz felüdíti, a munka fáradsága megbizsergeti testét s felvidámítja.

— Ett marad vacsorára? — kérdi tőle Juliska magázva.

— Má hogyne maradna, — kiált János bácsi vígan. — Csak nem dobjuk ki étlen a munkást? No, testvérök, hát akkor egy kortyot ebből a hígabbikból.

Felveszi a lenvászonnal terített asztalról a pálinkás üveget s húz belőle. Ivás után odaadja Kásádinak, mert ő itt a legnagyobb tekintély. Kásádi jót húz a pálinkából s visszaadja az üveget a gazdának, az meg Kudarnak nyújtja. A hosszú Kudar először megtörli bajuszát, majd keresztülnéz az üvegen, meg is szagolja az italt, azután olyan hosszan iszik, mintha szájára ragadt volna az üveg. Nem hiába hosszú ember, sokáig csúszik le a torkán a korty. Visszaadva az üveget, Csöme Jós-kára kerül sor. A kappanhangú, kissé gyámoltalan, őszülő halántékú ember hirtelen kapja be a pálinkát, mint a parazsat s nagyot krárog utána. Most Lacinak kellene inni. De ő, bár felhajtja az üveget, nem

1937. nov.

nyel belőle, hanem csukott ajkaival visszatartja a mérget az üvegbe. Harákol aztán, mintha ivott volna. Az etető következik, az már az üveget is nagy tisztelettel fogja meg. Farkas a tiszteletteljes alázatban még lefőzi az etetőt, mert megdicséri előbb a pálinka színét és illatát, azután a házigazda kiválóságára ejt célzást, mondván: „Csak meg lehet látni, hogy kinél issza az embőr ezt a kis italt!” Ő már a fenekére is ér az üvegnek s egyenesen visszateszi az asztalra. Dezsőnek nem is jut, de benne maradt annyi a gimnáziumi évekből, hogy nem tudja megszokni a pálinkát, hiába csúfolja érte váltig az apja. János bácsi most is megjegyzi:

— Na, a gyerekek má nem is jutott, de nem is az ű belébe való!

A tömzsi Dezső tétován topog és szipákol, mint valaha gyermekkorában, ha zavarban volt. Ujjai hegyével hosszan csipkedí rövidre nyírt barna bajuszkáját.

Asztalhoz telepednek. A szobában félbolond módjára futkos Mári néni, meg Juliska. Kásádi úrnak meg Lacinak még törülő keszkenőt is tesznek az ölébe. A sárga tyúklevesből ők vesznek először, bár némi szabódás után. Áhítatos hörpölés hangzik a szobában. A nyelvek csak akkor oldódnak meg, amikor a leves elpusztul az asztalról s megjelenik a tyúkhús, meg a paradicsommártás. János bácsi diktálja a hangulatot:

— Tessék, tessék, nagyuraim. Nem mondják hiába, hogy az a büdös paraszt nem eszik, csak mártogat.

— Hát arra emléköztök-e, amikor a kajlaneszes Sűcs Pali paradicsommal főstötötte bé a konyhatéglát, mer, aszondi, ejen piros főstéköt úgyse ád a zsidó?

— Hát azt hallottátok-e, hogy az öreg szerb jegyző mindön este megiszik egy üveg befőtt paradicsonylét, mer az a legjobb a pálinka mérge ellen?

— Mútkoriban is azt rendölt a nagykocsmába, osztán pohárbulitta.

Közben Mári néni nem győz kínálgatózni. Vesznek is tetézve s ropogtatják a csontokat.

— Na, Laci, merj még, vörösnek vörös étel való! — gúnyolódik Dezső.

— Megdógozott, — enyhíti Mári néni Dezső szavait. — Bár ejen lenne mindön vörös, meg mindön úr. De lá, ott van a Mátyás gyerek, meg a Pallag Lajos, az ű apjuk büdös paraszt, mint mink, de meg se látik őket, mert mióta jogászok, szégyönölik az apjukat. Nem is vörös a Laci, belőle paraszt lesz.

Juliska szótlánul sűrög-forog az asztal körül, de most megszólal:

— Ugyan má, eédös, te mindeég ejen butaságokat beszélsz!

— Maj elvesse a mi lányunkat, úgy-e, Lacikám, osztán ett marad minálunk, — folytatja makacsul Mári néni. — Jobb pálya manapság a parasztea, mint az úré.

— Nem adják hozzám. Én csak olyan nyomorult úr vagyok.

— Kutyából nem lesz szalonna, — dünyyögi bosszúsan Juliska.

Ezen kirobbanva röhögnek.

— Hogy is vót, te Jóska, az a szép sirató rigmus, akit a tojásos zsidó kehős lovának a halálára kigondótál?

— A vörösöket minnyát fön kell aggatni, — kiáltja csámcsogás közben Farkas. — Sztarájk, mindig csak sztarájk! Megen sztarájkot akarnak. Mer dógozni egyse akar. Peeg ha a gazdának van, akkor a munkásnak is van, osztán munkásnép is vásárolhat, osztán a gazda is megél, mer van, aki egyón.

— Ez igaz, — helyesel méltóságteljesen Kásádi.

— No, te csak helyesöd, Kásádi, te mindönkitül elveszed a tizedöt a gépölésér, akár a papok, — szúrja meg János bácsi Kásádi urat.

— No, de igyunk egyet.

— Megtehessünk. Baj már nem löhet, mer a paradicsony má lement eleőre.

Megtelnek a poharak, Dezső körüljár a piros korsóval, mindenkinek tölt. Míg isznak, megjelenik a félelmetes tál töltöttkáposzta a dadóval. Megelégedett dörmögés fogadja a szállítmányt, az udvariaságot éhség támogatja.

— Az úgy vaót, hogy a söllei tojásos zsidónak megdöglött a loaja, — kezdi magas fejhargon Csöme Jóska. — Osztán éppen a nagykosma színjébe döglött meg szegény. Hát el kellött búcsúztatni, mer megérdömlöte. No, szépon kiénökötünk, az igaz. Arra a nótára ment, hogy aszongya: „Nincs már szívem félelmére, nézni sírom fenekére.“ De a verse sokkal szöbb vót.

Megköszörüli a torkát s valószínűtlen fejhargon gajdolni kezdi a lósiratót. A ló a maga nevében beszél s elbúcsúzik a gazdájától, az istállótól, az országutaktól, a tojásosládáktól, a kocsmák udvaraitól. Elsírja panaszait is. Hogy úgy élt, mint egy vén szűz, a bordái kiállnak s a szügye beesett, a lába himpókos, a patája csorba, a szeme havivak, a dereka horpadt, a csánkja marhacsánk.

Az a jó, hogy Csöme Jóska halálos komolyan éneklí a siratót, úgy tátog, hogy odvas fogai kilátszanak s a hangja vékony, mint egy igazi sirató vénasszonyé.

— No, gyerökök, ez még annál is jobb, mint amikor Kudar befösötötte a szürkét tojássárgájával.

— Az akkor vót, amikor ferbliztem a zsidóval, osztán elnyertem először a pézit, azután a kabátját, sapkáját, osztán meg a kocsiját, meg vagy ezör darab tikmonyat. A szegén zsidó keserúségébe minnyá tikmonyat odavagdosta a ház faláho, hogy hát vigyem el rántottába, ú nem mondta, hogy egészbe adja. Jó, mondok, én meg rákenyöm a loadra. Mikor bément a zsidó, fogtam a meszelőt, osztán fejétől-farkáig bémeszeltem a szürkét tojással. Olyan szép sárga vót, mintha... No. Gyün ám a zsidó kifelé, osztán láti a lovat, hát aszondi: „Mit csinyát ez a dög magával? Vaj mit evött?

Dörög a nevetés. Isznak, esznek is azért, de a nevetés egyre harsog. Ebben a pillanatban felhangzik az uccáról a hosszan elnyujtott kiáltás:

— Hala-a-at! Hala-a-at!

— Hü, az irgalmát, gyerökök, halat árulnak. Szaladj ki, asszon,

1937. nov.

csztán vegyél! — ugrik fel János bácsi, kirúgja maga alól a széket. — Ne, ett a pénz. ergye hama. Lehet közte potyka, meg kecsöge, de legjobb lesz, ha harcsa lesz!

A kiáltás közelebből hangzik.

— De má magam is vennék, ha jó hala van!

— Gyerünk, gyerökök, vigyünk haza halat vacsorára!

Össze-vissza kiabálnak lelkesedésükben, mert az ormánsági ember azonnal megbokrosdik, ha halat ér. Fel is ugrál mindenki, még a méltóságos Kásádi úr is, de még Farkas is, (noha kissé bizonytalanul) s tódulnak a pitvar elé. Mári néni edényt keres, hogy abba tegyék a halat, de aztán bosszúsán kiabálva, káromkodva állnak meg valamenynyien a tornácon. Híre-hamva sincs a drávai halászkocsinak, ellenben ott vonul az uccán a bolond Aurél, hosszúszerű pipája a szájában, félkeze hátracsapva a hátára s amerre megy, vidáman bögi a kiáltást:

— Hala-a-at! Hala-a-at!

A házakból lóhalálában kirohannak az asszonyok, lányok. A kertekből sietve felbaktatnak a férfiak. Az uccára kicsődülnek a gyerekek. Aurél vígan lépked a porban, szájában a pipájával s ordít. Ez Aurél, a féleszü tréfacsináló! Évtizedek óta úzi a komédiát s minden nap újra meg újra becsapja a falut. A tojásszedő zsidó hangját is utánozza s a nőszemélyek mind kiszaladnak a teli kosarakkal. Deres már Aurél haja, a háta megrokkant, de a mókából nem enged. Káromkodások kelnek a nyomában.

Visszamennek hát s újra asztalhoz ülnek.

Kelet Népe 1937. nov.,

11. n. 1-7.

ANNIVIÈRE...

Itra: KODOLÁNYI JÁNOS

A Szabadság szerkesztője, Serényi Gusztáv hívta fel a figyelmemet a svájci Walliskantonban lévő Annivière-i völgyre. Ez a völgy, hír szerint, arról nevezetes, hogy ősetnk egyik portyázó csapata, a barangolás idején, ide beszorult, letelepedett, lassanként összevegyült, összeházasodott a környékbeli lakossággal, de eredeti tulajdonágainak egy részét máig megtartotta. Nyelvének például vannak olyan hangtani sajátosságai, amelyek magyar hatásokra mutatnak, él közöttük némely ősi népszokás, így például a halotti tor is, szarvasmarhák pedig máig az úgynevezett podóliai fehér fajtához tartoznak, elannyira, hogy a magyar fehér marha nemesítésére is onnét hoztak tenyészállatokat.

Ha ez így van — és nincs benne semmi lehetetlenség, hogy így is van —, itt az ideje, hogy tudós nyelvészek és etnológusok menjenek oda s vizsgálják meg e népcsoport nyelvét, szokásait, lelkiségét. (Ugy lát-szik, végre történik is ebben az irányban valami. Mint halljuk, Eckhardt Sándor, a kiváló egyetemi tanár fiatal tudóst szándékoznak kiküldeni az említett völgybe.)

Hányszor elgondolom azonban, hogy egész Magyarország egy ilyen Annivière! Hányszor látom a magyarság sorsát olyan-nak, mint az Annivière-i népcsoportét, melyet elvágtak a külvilágtól, összekevertek a környező népekkel s amelynek népi kincseit alig-alig kutatják, mentik. Az idő múlik, a küldözköszinór, mely népünket az eredeti magyar szellemmel összeköti, egyre lazul, majd megszakad. Népünk hiába tekint Nyugatra, ott a nagy germán tenger Drang nach Osten álmai gomolyognak felé, Keletre, ott a szlávok irtóztató tömegei rendezkednek, hogy hullámaikkal elöntsék. A Duna völgye, ez az Annivière-i völgy, körülvéve a Kárpátok zárt gyűrűjével, önként kínálkozik idegenek gyarmatosító vágyai-nak. Idebent pedig, az egyre erősödő idegen szellem harsogja népi szólamiit, míg a nyelv pusztul, a zenei kincsek elmerülnek a nemzetközi szemét mocsarában, a népi szokások és erkölcsi életformák tartalmukat veszítve halványodnak.

A finn példa

Finnországban járván, közelről láttam a valódi népi politika kulturális területeit. Anélkül, hogy holmi „tervezdélkodást” vagy „tevékenységi naptárt” emlegetnének, anélkül, hogy ajkukra vennék a „népi politika” jelszavát, évekre nyúló, egységes tervet készítettek, a feladatokat körülhatárolták és felosztották s azok végrehajtásába nemcsak tudósokat és szakembereket, hanem magát az egész népet természetes, könnyed és szabad formák között bevonták. Magától értetődik, hogy az állam költségvetésében jelentékeny összeget fordítanak e nagyszerű munka végrehajtására. Nem akarom itt

felsorolni a most készülő vagy éppen elkészült műveket, amelyek a Finnugor Társaság munkaterve szerint és az ő gondozásában a nyilvánosság elé kerülnek vagy kerültek s amelyek a történelem, a nyelvtudomány és néprajz együttes összefogásának mesterművei. Csak megemlítem, hogy ezt a tevékenységet, amelyet a Finnugor Társaság a maga anyagi eszközeivel képtelen volna végrehajtani, az állam tíz éven át évi 600.000 márkával, tehát 72.000 pengővel támogatja.

Lássuk csak futólag, mit tett például a Finn Irodalmi Társaság a nyelvtudomány érdekében. Még 1895-ben megkezdte Seldä tervei szerint a finn néprajzi szótár anyagának gyűjtését. Ehhez a munkához a nagyközönség támogatását kérte. Csakhamar 250.000 márka gyűlt össze. 1916-ban megalakította a Finn Nyelv Szótár részvénytársaságot, sajnos azonban, a háború folyamán a pénz elértéktelenedett. Ekkor több kulturális testület megalapította a Szótáralapítványt, (Sanakirjasäätiö) s ez az alapítvány ezidő-szerint évi 60.000 márka Államsegéllyel dolgozik. Meglátogattam ezt az intézményt s a szótárszerkesztő bizottság egyik kiváló fiatal tagja, a Magyarországon is megfordult s magyarul jól beszélő Hakulinen vezetésével alkalmam volt betekinteni az ott folyó szorgalmas munkába. Még egyelőre, mintegy öt évig a gyűjtés folyik. Körülbelül 1.200.000 szóra tehető a begyűlt szótári anyag. Valóban, olyan ez az intézmény, mint egy hatalmas kaptár. A termekben vasállványokra szerelt kartotékcellák őrzik a gyűjtés eredményét, mint lépek sejtjei a társulat. Minden cella felvilágosításul szolgál, hogy egy bizonyos szó, mely vidékeken vagy változatokban fordul elő, a beküldött jelentések eredetiben sorakozhasson a cellákban. E jelentések óriási tömeget porították ki, be, lerajzolván hozzá a tárgyat is, melyet a

Szabadság 1937.
nov. 28., 48. n. 8.

szó jelöl. A paraszti gyűjtőmunkáját egy folyóirat irányítja, melyet a gyűjtők ingyen kapnak s amelyet csak az ő számukra szerkesztenek. A jelentések portómentesen érkezhnek. A Társaság Karácsonykor a szorgalmasabb gyűjtőket meg is ajándékozta. Mondanom sem kell, hogy ez a morzsákból, mézcsöppekből összehordott munka az egyszerű falusi gyűjtőknek nemcsak lelki épülésére, nemcsak öntudatának, önértetének érvélsére, hanem, különösen a hosszú téli hónapok alatt, nagy gyönyörűségére is szolgál.

Ezzel párhuzamosan a legnagyobb gondot folyik a népköltészet és népzene kincsének összehordása is. Említsük meg, hogy a nagy népköltési gyűjtemény, a *Kaniteletar*, amely a népdalok minden variációját megőröktü, eddig harminckét hatalmas, súlyos kötetre rug és még nincs befejezve.

És nálunk?...

Térjünk vissza ezekután a mi kis anniviére-i völgyünkbe, Magyarországra. A fiúknak már az elemi iskolában azt tanítják, hogy mi vagyunk a „leg hatalmasabb finnugor nép”, kultúránk példaként állhat Finnország előtt. Büszke is a magyarságára a finn nébuló s ez a büszkeség akkor is megmarad benne, amikor emberré cserepedik. Vajjon megteszünk-e mi is mindent a ragyogó hírnévhez méltóan?

Itt van a *Tájszótár*. Negyven évvel ezelött jelent meg s ma még a *Magyar Nyelvtör* anyagát sem dolgozta fel teljesen, némi is szólván az azóta felhalmozott anyagról. Vannak kiváló, világvizsolytalan is elismerélt tudósaink: egy *Sajnovits*, egy *Réguly*, egy *Hunfalvy*, *Budenz*; a most meghalt *Munkácsy* s mások hősel voltak a magyar önismeret, a magyar lélek feltárásának. De nem kevésbé hősel azok a csendes, szerény, elvonulva dolgozó idősebb és ifjabb tudósok, — nyelvészek, etnografusok, — akik anyagi gondokkal, politikai nehézségekkel, köztönnyel szembeszállva, kilrthatatlan lelkesedésüket a körülmények legyözésére fordítják s csak maradék energiájukat szentelhetik szakmájuknak.

A zenei kincs felgyűjtésében hatalmas munkát végzett *Vikár Béla*, *Bartók Kodály*, *Lajta László* s még egy sor nagyterű művész-tudós. Valamelyes, bár nem kielégítő néptáji gyűjtés is folyik, — a megismeretlen kincseknek csak töredékét szedgetve, — de ki vállalja a felelősséget azért, hogy a népnyelv, melynek feltárása nélkül gondolnunk sem lehet „magyarságtudományra”, ma-holnap nyomtalanul kivész? Ki nem nézi keserűséggel, hogy, míg a *Tudományos Akadémia* palotát épített a Rákóczi-úton, arra, nem tud fedezetet találni, hogy megindítsa a rendszeres munkát a

magyar nyelv-gabondjának begyűjtésére? Miért nincs errefeléd a magyar népköltészetében, ha már az Akadémia Krónika-pénztárában szedve? Miért nem járják a falvakat néptáji és ösztöndíjasok, miért nincs folyóirat a népi gyűjtők számára, miért nincs társadalmi mozgalom, írók, tudósok és művelt közönség összefogása? Miért nincs egy bármilyen kicsiny kaptár, mely a magyar szellem mézét begyűjtse s késő nemzedékek számára megőrözze? Miért adják ki finnek nem egy tudósunk munkájának eredményét? Hiszen, ha csak egyetlen külföldi borház elveszett pénzét fordították volna erre a magasztos, sürgős és fontos célra, problémák nagy részét megoldhatták volna.

Ismerek egy tudóst, aki a földmívelésügyi minisztérium támogatásával próbálja összegyűjteni a növény- és állatuevek népi kincseit. Adminisztrációval és munkával agyonhalmozott, éhbéért dolgozó néptanítók, jegyzők, itt-ott más közigazgatási emberek csipegetik, ahogy tudják, ezeket a népi virágokat, a tudós maga nem tudja fedezni levelezési költségeit. És így is hány-szor kap lakónikus és nagyúri választ egy-egy főszoigabírótól, jegyzőtől: „A mi vidékünkön a nép mindent a már ismeretes néven nevez.” Etnográfusaink nagyrésze a nyári, vagy karácsonyi iskolai szünidő alatt kutat többnyire a maga szülőföldjén. Vidéki tájmuzeumaink alig vannak. Képtelenség például telő alá hozni egy ormánysági múzeumot, amely ott, a kihalt Ormányság közepén mutatná, mi volt az Ormányság s benne a speciális, ősi magyar szellem...

Mindez pedig miért van így?

Megmondom. Azért, mert a nép nyelvvel, kultúrájával törödni annyit jelent, mint magával a néppel törödni. A nyelv, a zene, a kultúra minden formája elválaszthatatlan a lélektől. A lélekbe kell behatolni annak, aki a nép tudósa akar lenni. S mit jelent ez? Jelenti, hogy abban a pillanatban, mihelyt a nép lelke, mint központi probléma elfoglalja a maga helyét a kultúrpolitikában, a közvéleményben, el kell fogadnia az őt megillető központi helyét a politikában, a közéletben, a földbirtokrendszerben, a társadalmi szervezetekben, minden értékelésben és szempontban, minden életterületen.

Mégis indítványozom: alakítsanak a modern gondolkodású, magyar szellemű írók a hasonló szaktudósokkal együtt *Nyelvművelő Társaságot*. Indítsanak propagandát a magyar nyelv-kincs rendszeres összegyűjtése és feldolgozása érdekében. A nemzetközi kultúrlötty, mely sajtóban, színházban, rádióban, dalszerzők hadában, szónoklatokban s hasonló egyéb „kulturmegnyilvánulásokban” alönti az országot, ma-holnap megfojtja az igazi magyar nyelvet. Minden egészséges kultúrában a népnyelvnek fel kell áradnia az irodalomba s onnét vissza, a köznyelvbe. De mi lesz, ha az utánunk következő nemzedéknek nem lesz honnan merítenie? Korsója lehet bármily cizellált és ragyogó, üres lesz. Abban a pillanatban pedig nem tudunk megmenteni már semmit. Örökségünk kótyavetyére jut.

270

Kodolányi János: Suomi a csend országa (Utirajz a mai Finnországról). Cserépfalvi kiadásában jelent meg Kodolányi János figyelmet keltett könyve, melyben finnországi utazásáról számol be érdekesen és teljesen objektíven rajzolja a mai Finnországot. Őszintén és bátran mondja el az író találkozásait a finn néppel és a finn szellemi élet vezető személyeivel való beszélgetését. Bevallja, hogy finnországi útján sokszor feltették előtte a kérdést, hogy miért nem osztják fel a földet Magyarországon a parasztság között? A távoli finn nép, mely büszke a magyarsággal való rokonságra, büszke a finn demokráciára, mely a finn parasztságra épi-

tette alapjait. Kodolányi könyvében ismerteti a finn társadalom helyzetét. A középosztály pozíciója mely Finnországban nem mutat olyan szakadékot a parasztság élete között, mint Magyarországon. Ismerteti a finn munkáskérdést és megállapítja, hogy a napszám-bérek Finnországban körülbelül a négy-szeresét teszi ki a magyarországi napszám-béreknek. A képzett munkás és az átlagos tisztviselő fizetése között nincs nagy különbség. Ugyhogy Finnországban az alacsony bérnívón álló munkás is magasabb életszintet biztosít a maga számára. Finnország vezető rétege a parasztságból nőtt ki és a finn iskola-rendszer olcsósága ezt a paraszt fel-szivárgást továbbra is lehetővé teszi a finn parasztság számára. Kodolányi János könyve a demokratikus Finnország portréját tárja az olvasó elé. Egy kicsiny ország nagy demokráciáját. a. i.

[Andreánky István]
Csehobrodicai Néprész
1937. máj. 28. 48. a. 4.

Irók és írások

Kodolányi János

Írta: Kenyeres Imre

Talán helyesebb lett volna, ha címül a mai időben még egyre új problémákat hozó történeti regény nevét illesztjük, és nem azét az íróét, akinek két regényéről akarunk voltaképpen szólni. A történeti regény elméletileg azonban éppen Kodolányi János „A vás fia” és „Boldog Margit” című regényei nyomán lett frissen és modernen aktuális, s a két regénnyel megütött hang remélhetőleg tovább rezeg és melódiává gazdagodik. Ennek hitében talán nem fölösleges, mielőtt Kodolányi regényeiről szólnánk, a történeti regény állandó divatjának formaváltozásakor kissé meszebbre tekintenünk, s először regény helyett íróét, és író helyett is a műfajt vizsgálunk.

A történeti regény újabb fellendülése — elégszer kifejtették — a háború utáni történeti lelkiismeret megszólalásával kapcsolatos. Amint a politikai és tisztán történeti tanulságokat feszengető tanulmányok, értekezések, visszaemlékezések egymást, egymásra követték, úgy a regényirodalom is lépésről-lépésre nyomában járt a történet tudományak, és ellesett beszélgetéseik, vitáik gyors, szemfüles lerögzítéséül hamarosan regénnyé módosultak a történeti irodalomban előbb már megvitattott kérdések. Módszerűleg ezek a történeti regények nem hoztak semmi újat. Ha van önmagában is értelme, akkor a legtalálhatóbb elnevezés újabb történeti regényeinkre a „romantikus” megkülönböztetés. A mult a fantáziadús elbeszélés lehetőségéért elevenedett meg, vagy

azért a romantikus célért, hogy belőle máraszóló történeti tanulság legyen levonható. A legtöbb mű ugyan csak az első kategóriába tartozik: megelégszik az események tényleges, képzelt de mindenesetre színes elmondásával, s afféle szemléletes tabló befejezéssel, hol nemzetiszínű zászlókkal, hol valami föl-emelő „boldog vég”-gel zárják le az események sorát. A másik, a nyílt tendenciózus fajta, tele anachronizmussal átlátszó, „modern” tanulságokkal akarja az olvasót a történelmi multon keresztül bizonyos nagy igazságokról, elképzelésekről meggyőzni. Így van regényünk, amelyik a nyugatosság életformájának történeti hitelét igyekszik megalkotni, van, amelyik a nagy turáni álomnak megtermékenyülésre váró palántáit iparkodik elültetni. Mindenesetre, ha — amint tettük is — elolvassuk e regénytípusok közül néhányat, némelyikükkel jól szórakoztunk, bár történelmi igazságokkal nem gazdagodtunk, sőt sok esetben az olvasó történelmi tudása nagyobb, mint a „kutatásokat végzett” íróé, némelyikükkel viszont jól elvitáztunk, ha mással nem, hát az újságok vezércikkein alapuló szemléletünk segítségével. Az első fajta regény már elért a dekadenciájához: az életrajzi regényekben. A történelmi tendencia kedvéért írt regények viszont néhol a történelemhamisítás eszköztől sem riadtak az utóbbi időben vissza, amikor az események kellő célra alakítása közben korokról, tényekről feledkeztek meg.

Magyar Könyvtárak Diáriuma 1937.

nov. - dec. 7-8. 209-213.

A történelmi regények általában kétféle módon tárgyalják a történelmi időket. Vagy azt akarják bebizonyítani, hogy a történelem ideje mindenben más volt, mint a miénk, pátosszal, nagyotmondással, erőszakkal, önuralomhiánnyal stb. tele, vagy éppen az ellenkezőjének igazolására vállalkoznak: a történelmi regény eseményeinek analógiai, sőt esemény-következménybeli alapon a mai időkkel egyező azonosságára következtetnek. E két regényfajta egyike sem magasrendű művészi mértékkel mérve. S ha nem is hisszük el azt a nemrég elhangzott véleményt, hogy nincs külön történelmi regény műfaj, akkor is csatlakozhatunk e megállapítás leglényegesebb részéhez: elsősorban csak jó, vagy rossz regény van. A romantikus történelmi regények mindenestre a rossz kategóriájába csatolhatók.

Kodolányi mindkét regényének kiindulásában eltér a történelmi regényírói hagyományoktól. Nem a mesélgetés kedvéért, vagy az első párbeszédből kiérezhető tendenciáért fordul a történelmi témához. A mult egy darabját a történelmi eseményeket alakító belső erők megtalálásáért figyeli meg s ezek keresésében látja regényének elbeszélő célját.

A vas fiainak látszólag nincs hőse, de csak látszólag. A regény minden mozzanatában mégis egy központi hős, a magyar nép körül forog. A nagy, szomorú események, mindannyian tudjuk erről lesz szó: a mohi vész, történelmi okait elsősorban nem a körülmények szerencsétlen alakulásában, hanem a magyar népben önmagában keresi, ezért keresztmetszetében mutatja be az ország lakosságát, és számol az ország sorsának irányításába belezúzó idegenekkel is. A regény így az elhatárolódó egyedek, lelki egységek egymáshoz való viszonyának kibon-

tásával telik ki. Az első egység a paraszt. Motivumai: az egyszerű, természetes élet, víz, hal, föld, kenyér, asszony, gyerek, — és a vitalitásnak oly imponálóan egészséges foka, mely már a regény elindításában is történetre hivatottságot sejtett. Az emberek világa a ló, a család, a nóta, a tánc. Az asszonyoké a ház, s a gyerek. Imádkoznak Jézushoz és Ukkonhoz is, az öreg istenhez, hogy áldja meg őket minél több utóddal. Amikor egyik testvérünknek második gyermeke születik, nem lehet a falu örömmel bírni. Az apa mindenki ünneplésének, az anya mindenki dícséretének tárgya. A regény kezdetének ez a képe olyan magasztosan szép képe, mint amilyen más vonatkozásban is a Dráva melletti falu természetes, egyszerű tiszta élete. A történet megindító szédületes vihar, amely a falut elpusztítja, szimbolikus ívként emelkedik a könyv fölé. Az ív másik vége csak a regény végén ér vissza ide ebbe a kis faluba.

Ez az egyszerű világ igazi jelentőségét és szépségének teljes elismerését akkor kapja meg, amikor a következő fejezetek relatív alapon, kultúrájukra hivatkoznak. A húnok beolvadásra kész tömege közé kerül az egyik legény, azok primitívebb, csupa ösztön életmódjukból az ő kereszténysége, tisztultabb felfogása útmutatóul emelkedik ki. Visszafelé nem lehet! A titokban még a pogányisteneknek is áldozó magyar nép a minden ízében pogány kúnokkal szemben, mint Európa képviselője áll, a keresztény, a szentistváni államalkotás meggyökeresedett, már már lombthajtó tölgyfajaként.

Majd az események sora végigvisz a magyarság egészét alkotó többi egység, lelkileg, területileg, elkülönülten élő többi csoportján is. Mindjárt következőleg a vidék, általában a vidéki kisnemesség élete rajzo-

• *BALLA ANTAL*
A LEGÚJABB KOR VILÁGTÖRTÉNETE

3. BŐVÍTETT KIADÁS. 610 LAP. ÁRA FÉLBÖRKÖTÉSSEN 16— PENGÓ

• KÖNYVBARÁTOK 20 PONTÉRTÉKBEN KAPJÁK

lódik ki. Az egyik falusi legény járja végig majd az egész dunántúlt, egyik udvarból a másikba, egyik udvarháztól a másikig. Találkozik paráznával és istenfélővel, gyalázattal és emberszeretettel, szövéssel és sovánnyal, akik nemzeti szempontból mind egyformán viselkednek: a jogtalanul kapott birtokokat visszakérő király intézkedésére valamennyien tagadólag néznek a következmények elébe. Nem engednek jogaikból. Sőt még a „krisztianyságot” is elhagyják, mindent megtagadnak, ami a közösséghez és a királyhoz köti őket.

A királyi udvar, mint külön egység Kodolányit nem érdekli, viszont itt van a külön lelki közösségek összeütközésének helye. Az udvar csak egyes alakokban elevenedik meg, és így vázlatosnak látszik, de monumentalitásában semmivel sem marad el a többi közösség rajzától. Az alakok közül kiemelkedik a király, Béla személye. Jellemzése nem a hagyományos történeti regény metódusa szerint történik. Csak cselekedeteit látjuk; sohasem halljuk szónokolni. Így áll elénk a jellemzőművészet legnemesebb eszközével az a Béla, akinek jövőjét bár tudjuk, mégis ezek a cselekvések döntik el. Olyan a regénynek Bélával foglalkozó része, mint a régi eseményeket lepergető mozifilm: így történt, változtatni rajta nem tudunk, s ahogyan az ilyen film pergetése közben érezzük a kor, az idő rettenetes súlyát, úgy itt, Béla udvará-

ban is érezzük azt az atmoszférát, amely most még csak történés, de nemsokára történelem lesz. Béla olyan magyar, mint akármelyik már ismert falusi legény, amikor Frigyes arcába csap, maga is Ukkonra átkozódik: a regény egyik kitűnő része ez. Kiválóságát nem mutatja más, mint mély, tiszta vallásossága, és az, hogy előre látja az eseményeket. Tragikumát is ebből következik: a mohi vereség után földre heveredik a körülötte elfáradt, kimerült urakkal, ő aki összetörette a tanácsház székeit, mert a királyi méltóság úgy követeli, hogy állva beszéljenek vele az emberek. Most a fűben heverve szomorúan ismeri be a vereségét: hol van már tündöklő királysága?!

Ismétlem, az egész királyi udvar csak személyeken keresztül van illusztrálva, de a föltárló képeskönyv többet mond akárhány részletes leírásnál. A király a nagy nyugati fejedelmekhez akar méltó lenni, lelke mélyén azonban az ősi ösztönök kötik. A többi személy ezt az ősi voltot még jobban mutatja, a nádorispánoktól és a pap-katona főpapoktól le Illyéig, az öreg lovászig, aki minden kertelés nélkül szemébe mondja véleményét a királynak. Ez a kettős arcú királyi udvar, a nemzet fölé emelkedő és mégis a nemzethez kötött magyar elit — (nemzet = paraszt!) — már előre sejteti a különböző lelkialkatok belső összeütközését. Ide jön a kún, és ide jön valóságában is a

1977. nov. dec.

paraszt, a lelki „előfázis“ és a jelen élet birtokosa, és ide jön a „nyugat“, a távoli ideál, a jövő alakulásának példája, mindig a magahasznát néző osztrák Frigyes személyesítésében.

Mindezekkel szemben pedig ott állnak a vas fiai, a tatárok, nem mint ellentét, hanem inkább mint egy régi kép a magyarság honfoglaláskori alakjának bemutatására, az ütközőpont kiélesítésére. Egység, egy akarat, egyetlen törekvés, egy cél. Ősi friss, szabad, féktelen, élet-erővel teli élet, csupa nyújtózkodó jókedv minden mozdulatuk.

Az összeütközés után — íme mennyire a lelkek mélyén zajlott le az igazi csata! — ismét fölmerülnek a sorsfordító kérdések. Választani: Kelet és Nyugat között. Az eredményt nem a tétovázó udvar dönti el, nem Frigyes és az európai események. A két főhős, a tatár és a magyar lélek mondja ki a végzést. Batu a mohi csata után rezignáltan vallja be: ezt a népet sohasem fogja meghódítani. Ez a nép tűr és szenved, vérzik és elpusztul, de nem hódol be.

Csödöt mond a vidéki kismemesek lelki egységének ereje, csak magukkal törődik, nem lehet építeni rájuk. Az udvar tétovázó — nyugatos — nemzeti mozdulatai is megmutatták értéküket. A kúnok primitív életmódja, a pogányság ereje nem állhat meg Európa kapujában. Mi tehát a jövő kibontakozásának lehetősége?

A szerző nem ad választ a fölmerülő nagy kérdésre. Csak elvezet megegyeszer a drávamelletti kis faluba. A regény elején elpusztította vihar. Ma már alig emlékeznek rá. A mohi veszedelmet sem akarják elhinni, nevetnek rajta: kitalálás az egész. Hogy is érhetné veszedelem az ő erejüket!

Kodolányi regényét a középkori magyarság különböző összetevőinek elemzésével formálta ki. Valami kimaradt könyvből. Az életformák analízise mellett a középkori lélek-analízise. Ennek öncélú tárgya másik regénye a *Boldog Margit*, mely szinte folytatása a Vas fiainak. Béla királynak a középkor miszticizmusában, flagellaturájával élő leányáról szól. Amíg a Vas fiainak nincs központi hőse, addig itt egyetlen szereplő körül mozog minden. Hatalmas lélekanalízis az egész könyv, a kisgyermek első, ösztönös ájtatoskodó lelkimegindulásától haláláig. A probléma amit Kodolányi fölvet könyvében súlyos, nagy kérdések szövevényéből alakul: megértetni a szent lélektanát, megértetni a középkor miszticizmusát, s megértetni a kolostorban élő, s a kolostor falai közé betörő magyar életet, elsősorban vallásos árnyalatait. Elindulásától kezdve végig előző regényéből már ismert felfogással él: nem szavakkal illusztrálja Margit kiválóságát, mindig cselekvéseivel, s a „szent“ fogalmazásának legmélyebb értelmét adja meg. A szent önmaga felé, belső életében gyarló ember, hiszen Margitot mindig ez vezeti sanyargatásában, és még mélyebb, jobban odaadott imaelomlások között; kifelé, környezete máslelkiállapotú „közemberi“ magatartásához viszonyítva azonban az Isten felé vezető úton: nagyobb, kiváltságosabb. A környezet emberi és ugyanakkor tipikusan annak a kornak lelkiképét mutatja. A kereszténység lemondó formáiba nehezen beletörő apácák, papok, világiak rajza hol éles vonalakkal, hol csak mint egy odavetett mellékmondat különösebb hangsúly nélkül adja meg a világ egészéhez szükséges kiegészítést. Talán ez a regény egyetlen hibája: túlságosan vázaltszerű némelyik mellékszereplője, Igaz, hogy Kodolányit köti a történeti hűség, s ezért Margit éle-

tének minden kísérőjét szerepelteti, általuk lehet csak ez a világ olyan szövevényes és tarka, mint amilyen valójában volt, még itt a csendes Nyulak szigetén is.

A lélekrajz azonban tökéletes. S Margit valóban szentként hagyja el életét, s hagyja el apját, anyját, s mindenkit, akihez születésénél fogva valami kötelék fűzi. Béla — a Vas fiainak királya — megrokkant öregember, már lassanként elszakadt mindenkitől csak az Istenhez tartozik és az Istenhez közelálló legkedvesebb gyermekéhez, Margithoz. Milyen mélységes pszichózissal fölépített jelenetekben találkozunk a király, akinek fensége Margit számára a legnehezebb béklyókat adta s leánya, aki a királyi fény minden letompított legkisebb rezgéséből menekül. Néhány könnyecsepp fejezi ki örömeiket, vagy fájdalmukat, és aztán órákon keresztül hallgatnak: ez a legtökéletesebb egyetértés. Fény, hatalom, királyi ígérkező sors egyik oldalon, — az az élet, amely-

ből Margit idekerült a csendes kolostorba. A társak apró, nagyobb meg nem értése, néha még kicsinyességbe tévedő lázongása — másfelől, és az égi jegyes sóvárgott kívánsága zárják körül Margit habozó, tétovázó, néha nagyon gyöngye lelkét. Vergődik, de küzd is a megérzett igaz élet felé. Küzdelmének rajza, ezt a szent kis pihegő élet a legnemesebb irodalom, jutalma már is a legnagyobb írói jutalom: nem lehet elfelejteni.

*

Kodolányi két regénye egész más irányokba állítja a történeti regényt. A korszak belső és nem kívülről ráolvasott ábrázolása, s a megragadott korszak emberének pszichológiai szemléletű megértés-vágya — két irányban is új lehetőségeket, egyúttal új feladatokat is állít az irodalom elé. Remélhetőleg az olvasókra is hat legalább abban a nagyon kívánatos formában, hogy fölvertezi a hamis, romantikus történeti regényekkel szemben.

1937. dec.

Kodolányi János: Boldog Margit

(Az Athenæum kiadása)

Kodolányi ebben a művében oly tiszta, légies magasságba emelkedik, ahová eddigi regényeivel sohasem jutott el. Fülledten harsogó, keményen izzó volt eddig a szava — még a Vas Fiaiban is — most megolvadt benne minden salak. Lány, de ez a lágyság nem gyengeséget, ellenkezőleg: erőt jelent. Önmagát legyőző, megolvasztó s ezáltal teljes mértékben önmagát kifejező író szava szól hozzánk ebből a lány, tiszta hangból. Etheri finomságok, egy átszellemült emberi lény lélekének mélységei és magasságai vetítődnek elénk az önmagát sanyargató, extázisba révülő királyleány életén keresztül. A 13-ik századbeli ember lelkiarca megkapó vonásokkal rajzolódik ki a regény részleteiből oly eleven, kézzelfogható realitással, hogy szinte rádöbbenünk. A középkori szélsőségek közt hánykolódó világ ez, amelyben Isten és ördög, jószág és gonoszág, gyöngédség és erőszak, finomság és trágárság boszorkányos módon keverednek. Misztériumok, legendák és fabliók, trubadur-énekek és haláltáncok; légies arcú, vézna szentek és torz alakok, gótikus csücsívek, színes ablakok és bakkecskék ugráló, vigyorgó pofájú reliefek alakjában fejeződnek ki irodalomban és képzőművészetben.

Ez a füstölgő-kavargó középkori világ Kodolányi regényében egy síkra vetítve mutatkozik meg: a veszprémi, később a Boldogasszony szigetén lévő domonkos-zárda életében, annak is egyik túlfinomult virágában: Szent Margitban. A tatárjárás után vagyunk. Béla király emberfeletti erővel, de belsőleg töprengő lélekkel végzi az ország helyreállítását, kúnok, besenyők betörését a keresztény járomba, harcol kúnok közt tivornyázó fiával, eltemeti kisebbik fiát, Bélát. Az idegekben még benne vibrálnak az átélt rémségek: sebesültek, haldoklók, menekülők jajkiáltásai, feldúlt falvak, klostromok, égő erdők látomása s az iszonyú rettegés: a tatárok még visszajöhetnek! — Mindez azonban csak háttér, rőtfényű aláfestés. Középpontban Margit lelkifejlődése van. Szülei Istennek szánták engesztelésül az ország megsokasodott „bűneiért” s ő már zsenge gyermekkorában felismeri hivatását, minden ellenálló erővel szemben makacsul, keményen kitartva belső ösztöne mellett: szereti Istent és „Jézus urat.” Ezt a túlvilágra függesztett szemű gyermeket és ifjú leányt senki sem érti meg. Sem egykori dajkája, a zárda későbbi priorissája: Olimpiádisz, sem szülei, sem sorortársai. Makacsnak, engedetlennek tartják, hibáztatják önkéntes magaalázásáért, rongyos, piszkos ruhájáért, nehéz, konyhai munkájáért, betegeinek ápolásáért, testének kínzásáért. Királyleányt akarnak maguk közt látni, nem önsanyargatót. Féltik, irigylik.

gyűlölik vagy rajonganak érte, de távol élnek tőle lélekben. Mint mindenkit az elzárt világban, őt is megkíséríti egy-két alkalommal az „ördög”, — álmokképeivel, testi vágyaival, de ő kitart égi szerelme, Jézus mellett. Kitart szöges talpú saruban, szorosra húzott szöges ciliciummal derekán, önkéntes korbácsütések, böjtök, virrasztások, véniábaesések között. Teste szenved, mert sebektől vérzik, de a lelke boldog révületében halálos ágyáról lsten magához ragadja, mint gyermekkori álmában kívánta. Így teljeseződik be élete-halála, így lesz a makacs, töprengő lelkű, büszke királyi szüzből Boldog Margit.

Önkénytelenül felvetődik a kérdés: történelmi regény-e ez? Szinte nem-mel felelhetünk. A történelem, hagyomány és legenda annyira átformálódik, átlényegül az író kezében, hogy nem érezzük történelemnek, hanem kivételes egyéni sorsnak Margit életét, eleven valóságnak, egy darab ma is élő 13. századnak. A környezetrajz és jellemzés nem széleskörű és epikusán nyugodt, inkább mélységben bővül, mint szélességben, inkább drámaiságban, mint epikában. Mértékeltartó eleven realizmusa s a szerkezet koncentrálttsága legerősebb oldala a regénynek, mely messze jár Gárdonyi szelíd romantikájától. Itt szigorúbb, keményebb törvény uralkodik. Nyelve erősen archaizáló, szinte a kódexek nyelve, mégis élvezetes, természetleírásaiban finom árnyalatú, valóban ízes, „észös” nyelv. Kodolányi Boldog Margittal bizonyos irányban csúcspontra ért. Kívánjuk, tartsa meg ezt a szintet további regényeiben is, vagy — más irányban haladva — emelkedjék még magasabbra.

DEBRECZENY LILL.

De'lmiget 1937. dec.
sz. uelk.

Kázmér Ernő irodalmi szemléje

Illyés Gyula: *Rend a romokban.* (Versek. »Nyugat«-kiadás.) — Kodolányi János: *Suomi, a csend országa.* (Utirajz. Cserépalvi-kiadás.) — Ignazio Silone: *Bor és kenyér.* (Regény. Prager kiadás, Pozsony.)

Kodolányi János, az újabb magyar irodalom egyik legfrissebb na-

382

turalista regényírója, aki több, korábbi írásaiban a falvak parasztjainak a mai társadalom bűneire rávilágító szomorú életét írta meg, tehát a most annyira előtérbe nyomult szociográfiai irodalom szépirodalmi eredőit. Új könyvében finnországi utazásáról számol be. Regényíró ha utazik és szükségét érzi annak, hogy közvetlen benyomások terhéül utimlékei megírásával szabaduljon, objektív képeiben is szubjektívvé válik. Akaratlanul önmagáról ír, feltörő közlési vágyát azokról a dolgokról, emberekről, amelyek és akik körülvették, s a maga külön érdeklődésére élményként hatottak. Mert mi az utazni? Nem éntünket elveszteni és az új környezetben idegenné hasonulni, hanem kitágulni, az otthon társadalmi béklyóit megszabadulni és megfürdeni a minden ember lelke mélyén szunynyadó, soha ki nem elégíthető új látás frissességében.

Kodolányi Jánost Finnországhoz gyermekkori érzelmi kapcsolat fűzi, pontosan meg sem magyarázható s mély ragaszkodás az ezertó kis országához, ami valahogy mindannyiunkban megvan. A finn—ugor nyelvi rokonság révén, diákos álmodozásunkban, a cárizmus alatt szenvedő északi testvéreinkről ábrándoztunk, akiknek legkitünőbbjeit lovas kozákok Szibéria örök hómezőin átkan-csukázták. Azóta Finnország önálló állam lett, és a megfogyott magyar nemzet fiait, európai elszigeteltségükben s baráti, testvéri népek hiányában, szükségét érzik annak, hogy a nyelvi rokonságot és a hosszú évtizedek óta egyre elmélyülő finn—magyar barátságot szorosabbra fűzve, Suomit felkeressék. A csend országában nem sokat beszél-

nek. Szívósan és elmélyedve építik azt a szociális lelkiséget, ami minden finn intézményt és a finn szellemi élet minden megnyilvánulását áthatja. Kodolányi Jánost is elsősorban ez a mélységes csend, az a lép-ten-nyomon érzékelhető, valóságosan kitapintható szociális gondolkodás és a szociális érzésektől áthatott, építő társadalom gondoskodása fogja meg, amely szeretettől, szolidaritástól, szociális érzelmességtől áthatva, a középosztálynak és a szellemi munkásoknak a néppel való legszorosabb közösségében, összeforrtságában, a finn népi szellemet továbbépítő, valóságos munkaközösségében oly imponálóan mutatkozik meg. A mintaszerűen megoldott finn földreform jóvoltából, a nép szerte az országban, tanyákon lakik, dus kertek, emeletes faházak között, a tanyákat a kisebb közigazgatási központokkal kitűnő utak, modern autóbuszok kötik össze. Suomi egy nagy tanyarendszer. A földmunkás saját birtokán dolgozik, szövetkezete útján adja el terményeit, szerzi be szükségletét, amelyek között a könyv jelentős tétele. Ilyen benyomások mellett magától értetődik, hogy Kodolányi János, a regényíró, akinek regényei háttéréből a magyar falu sötétre árnyékoló valóságképe bontakozik ki, nem tudja megállni, hogy a mai magyar társadalomban megmutatózó hibákra, a közigazgatásnak és a nagybirtokrendszernek a népi élet kiteljesedését, a népi szellem, a népi kultúra rejtett kincseinek termő szellemmé fejlesztését akadályozó hibáira rá ne mutasson és ne panasolja fel, hogy vetették finn tudósok, írók a szemére, miért nem dolgozik a mai Magyarország a nép megerősítésén, nehogy az erősebb

Kalenyja 1937.

dec., 9. n. 382-384.

népek teljesen összeroppanásuk. Az író az ötvennégy parasztfőiskola legkitünőbbjeit is felkeresi, ellátogat egy falumuzeumba, amelynek évszázados kincseit a környék lakói hordták össze. Kutat a tanyalakók könyvespolcain, résztvesz egy földművesiskola ünnepélyén is, ahol a világviszonylatban legelsőrendű énekesnő népdalokat énekel, egy nagy költő saját verseit olvassa és egy Európaszerte szívesen olvasott regényírónő beszédet mond paraszt hallgatóinak. Kétszáz kilométert autóztak ezek a kitűnő szellemi munkások, hogy kipirult arccal, izzó szemekkel, valóságos gyermekként hintsek szét szellemi kincseiket egyszerű emberek között, akiknek a természet szépségeibe olvadó mindennapi életéből merített alkotásukat először velük ismertetik meg.

Finnországnak nagy irodalma van és a háborúutáni Németország a greifswaldi egyetem finn-intézetének kiadványaival, ugyyszintén a finn barátságot ápoló magyarországi intézmények kulturális munkája erősen hozzájárul ahhoz, hogy a mai Suomi képe és strukturája hibátlanul áll a mai Európa érdeklődésében s Kodolányi János lelkes és okos beszámolója is a modern Finnország társadalmi, szellemi képét hűen adja vissza, és apró uti epizódjaiból, pillanatfelvételeiből: egy jól kormányzott, jól megalapozott boldog ország olyan népi sajátosságaira mutat, amelyek minden szellemi munkást gondolkodásra ejtenek, összehasonlításra ösztönöznek.

A könyvet a kiadó a »Válság és új élet« elnevezésű sorozatában adta ki, amely sorozatnak írói a kortárs lelkiismeretével szólnának hozzá a mai Európa különböző világ-

politikai és világgazdasági áramlataihoz. Mai korszakot akar adni a sorozat minden mai kísérletről, világszemléleti kérdéstről, hogy mind annak vizsgálatára kényszerítse az olvasókat, melyek korunk súlyos válságának okozói. Szerintem, komolyabb gyakorlati jelentőséget ez a sorozat csak akkor kapna, ha abban a Kodolányi »Suomi« könyvéhez hasonlóan, a Magyarországot körülvevő szomszédos államokról is jelennének meg hasonló elgondolási könyvek. Középeurópa és a Dunamedence népeinek közösségét hirdetjük, népeink közösségéért élünk és küzdünk, csak egyet mulasztunk el: egymást alaposan megismerni. Szükséges lenne, hogy a »Válság és új élet« sorozat ezt a mulasztást pótolja.

1937. dec. 4.

Frank Thiess: Csuzima

Vannak a történelemben események, amelyek sohasem avulnak el. Sohasem vesztek el égető időszerűségüket, a bennük szereplő hősök típusokká, tetteik szimbólumokká válnak. Ilyen történelmi esemény például Hannibál útja az Alpeken át Róma szíve felé, — melyre a könyv nem egyszer hivatkozik — ilyen volt a termopüléi ütközet s ilyen a csuzimai tengeri csata. Végső felvonása egy tragédiának, mely a mult, a nép, a társadalom mélységeibe ereszti gyökereit, magán hordja a megmásíthatatlanság, az eleve elrendeltség bélyegét s ugyanakkor, amikor egyetlen és páratlan a maga nemében, általános emberi is.

Ha Thiess kizárólag azokat az okokat és következményeket írta volna meg, amelyek a csuzimai ütközet megrendítő felvonásvégéhez vezetnek, már rendkívül érdekes és izgalmas könyvet írt volna. Ebben az esetben azonban írása megmaradt volna a hasonló természetű szakkönyvek, vagy a romantikus ponyva keretei között. Thiess azonban egyesíti magában a politikust, a szociológust, a történelemfilozófust, a tengerész-szakembert, az elméleti stratégát és a földrajztudóst legkiválóbb tulajdonságait a vérbeli íróval, s így könyve olyan mélyre markol, ahol a történelmi események felszíne alatt már az emberiség nagy tragédiáinak vastörvényei meredeznek.

A csuzimai események csak beletörtök egy gúlat, amelynek alapjai az orosz társadalom és nép különös talaján boltozódtak. Eppen úgy része volt bennük az ostoba orosz politikának, mely Japán érdekeinek, lelkiességének, felkészültségének ismerete nélkül kirobbantotta a háborút, része volt bennük a távolkeleti parancsnokoknak, Alexejev gögös, hiú és felületes egyéniségének, Kuropatkin taktikai habozásának, Makarov lendületes romantikájának, Kondratyenko önfeláldozó hősiességének, mint az orosz katonák elkeseredő halnitudásának, a tolvajok, csalók légiójának, a cári udvarban dühöngő intrikáknak, a kegyes butaságnak, az egészséges kritika és szelekció hiányának, a hízélgésnek és képmutatásnak, a szláv lélek puhaságának és vadállati hősiességének, a sorsba való vidám beletörődésnek — s a másik oldalon Japán politikájának, Nogi szenvedő keménységének, vagy Togo rettentő vasnyugalmanak s a japán néppel való egybeforrottságának. Thiess egyetlen motívumot sem hagy kifejtés, feldolgozás nélkül.

A nagy tragédia első felvonása Port Artur gigantikus küzdelmével zárul. A magárahagyott, körülzárt erőd az utolsó romhalmazig védte magát, abban a reménytelen tudatban, hogy Szentpétervár nem törődik vele s ágyúinak bömbölése, védőinek halálhörgése hangtalanul vész el a ropant birodalom cinikus közönyében. E katonák megmutatták, mit jelent a becsület a férfi életében s olyan példát állítottak a reménytelen hősiesség emberfeletti erkölcsének, amely sohasem lankadó sugárzással világít bele az évszázadokba.

A második felvonás az újjáteremtett távolkeleti flotta építését és megszervezését mutatja be, olyan elevenen és precízen, hogy az olvasónak hol elszorul a torka, hol ökölbe facsarodik a keze. Rozsgyesztvenszkij, a flotta parancsnokának körül faragott alakja lassan-lassan, a szemünk látára alakul ki és nő a látóhatár fölé. Tíz ember helyett gondolkozik, felügyel, ellenőriz, tervez, büntet és jutalmaz, miközben hősi erőfeszítéseit hátbatámadják a stréberek, a cinikus karrieristák, az udvar langyos és kegyes közönye, a »termeszek«, a korhadt társadalom ellenségeinek, a forradalmároknak csendes, megfoghatatlan szabotáló tevékenysége, a káröröm, a röhögő csúfolódás, a fitymalás és lekicsinylés, a riválisok nem

is titkolt reménykedése, hogy megszabadul ettől a rendkívüli jellemtől és tehetségtől.

A harmadik felvonás a flotta hihetetlen útja Afrika megkerülésével Japán felé. Ötvenhét hajó, mint ötvenhét hős törtét rettenetes erőfeszítéssel, naponta leselkedő szerencsétlenségek és nehézségek között a földgömb felén keresztül, ötvenhét hajó, melynek egyetlen szíve: Rozsgyesztvenszkij. A parancsnok, aki tudja, hogy a hajópáncélokat ellopták, a gépek gyengék, az ágyúk rosszak, a munició alig használható, a legénység testileg-lelkileg folyton az összeroppanás határán áll, a tüzérek nem tudják kezelni az ágyúkat, a tisztek nem ismerik a manőverezést. Utközben gyakorolja be a személyzetet, javíttatja a gépeket, hozza rendbe a fegyverzetet, gyakoroltatja a formációkat s figyelmét nem kerüli el a legutolsó hajófűtő lelkében végbemenő indulatok legkisebbje sem. S ekközben egyre világosabban érzi s érezeti, hogy magukra vannak hagyatva, otthon kitért a forradalom s az egész világ gunyolódása már eleve örül a hullámsírnak, melybe Togo el fogja süllyeszteni őket. Ha valaki bizonyítékát akarja látni annak, hogy mennyire az emberi lélek s mennyire nem az anyag minden, itt duskálhat bizonyító-kokban.

A negyedik felvonás a hajórajra leselkedő japán admirális, Togo tevékenységét, alakját festi a tudás remek eszközeivel. A félelmes és halálos játékot, mely a két hajóraj között kezdődik, anélkül, hogy ismernék egymást. Egymás gondolatainak és érzéseinek kifürkészése, következtetése és kijátszása. A tragédia egyre közeledik, egyre fülledtebb a levegő. A »harmadik távolkeleti flotta« ócska rajának csatlakozása, az orosz típus egy másik képviselője, Nyebogatov alakja viszi a tragédiába a tragikomikus elemeket. Megható és elkésztítő, lesújtó és felemelő ez a becsapott és kiszolgáltatott flotta, melynek meg kell mentenie a Haza becsületét s amely azt meg is menti.

Az ötödik felvonásban, az ütközetben, melynél félelmesebb, pontosabb, tárgyilagosabb és grandiózusabb leírását ütközetnek még nem olvastuk. Itt emelkedik a tragédia a fenségességig. A reménytelen harcban, a lángban és halálban. Itt válnak mezítlábas, elgyötört és éhes névtelekből emberfeletti hősök, itt lépnek ki teljesen az anyag korlátai közül a vasból épült hajók és gépek, itt válik úrrá mindenben a Lélek. Itt lesz valóban történelmi hőssé Rozsgyesztvenszkij csakúgy, mint Togo, azzal a lényeges különbséggel, hogy míg az egyik teljesen kiszakadt a Haza hűtlen közösségéből, a másik minden porcikájában népének nagyszerű közösségét érzi.

Es az epilóg: a szétvert flotta egységeinek egyenként való felhajszolása és megölése.

Csodálatos könyv, csodálatos emberek és események kápráztató színjátéka. A vas és lőpor felett uralkodó lélek himnusza. A reménytelenségben is győztes idealizmus példája. Az akarat és hősiesség legendája. Soha olyan aktuális nem volt, mint ma!

A fordítással Salgó Ernő művészi munkát végzett.

Kodolányi János

Pesti Napló 1937.

dec. 4. 276. n. 6.

Míg új a szerelem

Móricz Zsigmond új regénye

Olyan ez a regény, mint az ellipsis: két fókusza van. A férfi és a nő. Mint ahogy Móricz regényeiben, szindarabjaiban mindig leledezhető ez a két fókusza, az író fellogása szerint az öskoulikus lényege. Miről van szó ebben a csillogóan izgalmos, vibráló mubest? Egy szobrász és egy színesznő nászútra indul. A szobrász is, a színésznő is megkóstolta már az élet melyének keserűjét, illúziók alig vannak, a mint rendszeren, *itt is a nőnek van kevesebb illúziója*. Mert a szobrász még hisz valamiben, hisz másban nem: hát a testi szerelemben, a fizikumában. Efelől sincsenek végül túlzott reményeségei, — még tíz év, mondja, tíz év s ez elég. De a regény elején még felágaskodik benne az élet korlátlan akarata, követelése. Rómokon át éri el szerelmét. Felesége megöli magát, amikor hosszú házasság után rájön, hogy a férfinak már nem jelent semmit a *házasság szerződésén kívül*. Elmegy az útból. A család szétrebben, hogy már most elfoglalhassa helyét a színésznő, az élet vakítóan és perzselően, rombolóan fellángoló utolsó tűnjátéka. Nászútra indulnak, s az író Bécsig kíséri őket. Két hét... s ez alatt a két hét alatt rokad hamvába a fellángolás, veti le szárnyait az élet csodájának látott nő a érik meg a szobrász szívében a keserű kiábrándultság: *tíz év... és ennyi elég...*

Amíg a férfi és a nő csak össze-összeesapva, de azért távolról kering egymás körül s amíg ott van közöttük a feleség tragikus, sápadt, könyörtelen erkölcsi törvények itálószerékén trónoló alakja és sugározza maga körül a nyomasztó büntudatot, az érzelmi izzás egyre nő. Mindaddig, míg a feleség halálával megnyílik az út a korlátlan boldogság elé. Akkor aztán megkezdli illúziófosztó munkáját a kettős valóság: a mindennapi *realitás és a lélekben kísértő emlékek valósága*. A halott feleség minduntalan felbukkan, gyakran tudatosan is, gyakran azonban tudatlanul, abban a módban, ahogy a férfi az új asszonyt nézi, ahogy gesztusait, szavait, ruháját, hangját, stílusát mérlegeli és megítéli, abban a szerelmi forróságban, ahogy a nászút gondtalanságában s bohém felelőtlenségében egyesülnek — s végezetül a makacs vágyban és reményben, hogy *szex a nő fiút szüljön neki*. *Felelmes az a pillanatról pillanatra történő tettetés, ahogy Móricz Zsigmond az impresszionista festő poantillista módszerével pikkelyenként hántja le a tündér csillogó máxát, szálanként a nagyvilági nő öntudatos és fegyverezett viselkedésének, pózai-*

nak legutolsó divat szerint készült ruháit, isenként szedi szét ennek a ragyogó dísznőnek a *féltését s ezzel a lelkiségét is*. Oldalról oldalra folyik az a lassú, kíméletlen és hideg vétkesítés, miközben tart a nászút és a szerelem. Végül a szemünk láttára semmisül meg az új szerelem tüze, hogy megmaradjon a pusztá testiség s egy nő, akinék minden szava, hanglejtése, gesztusa, mozdulata hazug póz, aki *»megjátssza«* a gyűgő szerelemt, a feleséget, a társaságbeli nőt, a modern asszonyt, megjátssza még azt is, hogy *színesznő, amint hogy valószínűleg játssza a szerepelt is a színpadon, nem mint életkeket és sorokat, hanem mint szerepeket s bennük a maga színesznői szerepét*. Amint este a szobrász elnézi őt az ágyban, *széplőcserekekkel bekent arcát, fátyaltan lehajtott szemét, megállapítja magában: »Zsírba ágyasított hulla«*. Ki beszél ebből a kegyetlen megállapításból? *Láthatatlanul is az első asszony, az öngyilkos feleség. Az ő rettenetes, kivédhetetlen tette ez*. S ami marad ezután: még tíz év testi mámor... és ez elég.

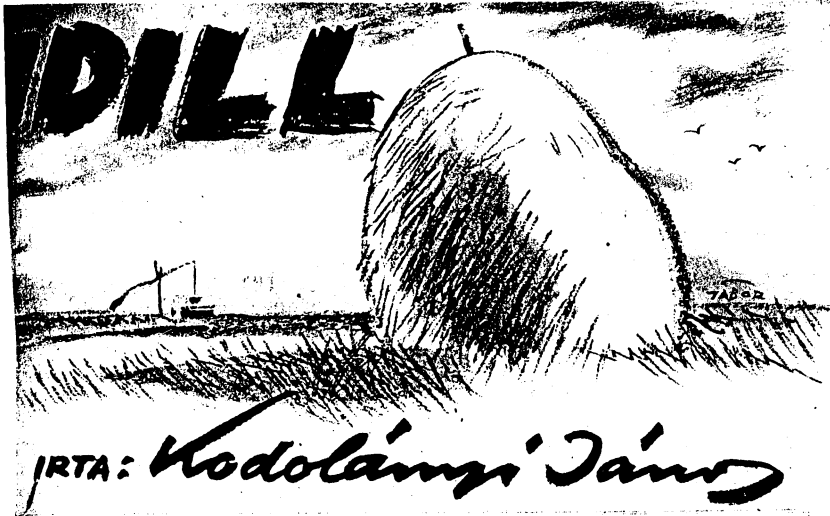
Móricz Zsigmond sohasem volt optimista író. Az élet jelenségeit a maguk vad könyörtelenségében látta és rögzítette meg. Nincs az ő szemléletében a vallásos hitnek, megnyugvásnak, reménykedésnek, bizalomnak szikrája van, az érzelmek nála mélytelenül jelennek meg, mint a csontváz, az *öszönélet fehér csontváza*. Ez a regény azonban pesszimistább valamennyinél. Illúziókat így még nem rombolt soha. Strindberg kegyetlensége is gyengédebb az övénél, mert abban egy állandó sérültség lírája izzik, míg Móriczban a hideg tárgyilagosság késpengéje villog.

Móricz többször hangsúlyozza, hogy ebben a műben a *»mai, dolgozó nő«* és a férfi viszonyát akarja megrajzolni. Ebben ellene kell mondanunk. *Ha a nő nem »mai dolgozó nő«*, Ez a nő *nem modern és nem is dolgozó*. A probléma azonban így még izgatóbb és forróbb. Méltó rá, hogy egy Móricz Zsigmond gyűrközések reki a maga páratlanul könnyű s mégis brutális érejjével. A mű sikerült, olyan, mint az a tökéletes kis remekmű, melyet Meggyesi Ferenc, nagy szobrászunk alkotott s melynek címe ugyancsak *»Súroló nő«*. Móricz ebben a művében nem frást, hanem az engedékeny agyából gyúrt szobrot alkotott. Így könyvbe kitértve, a magyar irodalomban Pantheonjában elfoglalja örök helyét Móricz eddigi alkotásainak nehéz bronzalakjai között.

Kodolányi János

Pesti Napló 1937. dec. 15. 284. sz. 9

Minden összekuszálódott Láci körül. Fogalma sincs róla, vajjon meddig kell még idehaza ülnie, milyen pályára menjen s egyáltalában, hogy menjen el innét?

Minden idejét a könyvek és a lézengés között osztja meg. Kora reggel fent ül már Varga Dezső kocsiján és trágyát hord vele a földre, jókat nevetve, ha valamelyik úri ismerősével találkozik s az az orrát fintorgatja. Vagy kint segít szénát forgatni a réten a napfényben, favillával rakja a szekeret, kévét cipel a keresztetekhez. Fent ringatózik a hatalmasan megrakott

kocsi tetején, az illatos szénában, vagy a ruganyos búzakévéken. Piszkos ingében, nyútt nadrágjában már-már parasztnak érzi magát. Amikor este belép a tág, hűvös és zárkózott kincstári épületbe és istállószagot, szénailatot hoz magával, apja elfordítja a fejét s rosszalóan húzza össze szigorú szemöldökeiket.

Dehát megpróbálta Laci eleinte, hogy úgy éljen, ahogy a falu úri társasága él, sakkozott és kártyázott a barátjaival, vasárnaponként hol uzsonnára ment, hol halászlével egybekötött kirándulásra a Drávához, de majd megölte

az unalom. Néha átmegy Oszróba a nagytudományú, zömök mongol fejedelemhez hasonló református paphoz: Farkass Sándor nagytiszteletű úrhoz, visszaviszi az elkért könyveket és böngész a fehér-

re meszelt papi iroda könyvállványai között a könyvek ezreiben. A nagytiszteletű úr megosztja vele nyugodt tudományát, rengeteg tapasztalattát, könyveit és lencselevesét

s kikiséri őt a kapuig, amikor Pista kocsis harsányan bekiált, hogy indulhatnak.

Vargáék házatája tíz év alatt semmit sem változott. Varga János bácsi ritkán van otthon ilyen dologtevő időben, megrokkant a háború alatt, hangja rekedt, ő maga kedvetlen és indulatos, csak néha-néha tréfál Lacival a régi módon. Mári néni sem az a fürge, gömbölyded ormánsági menyecske már, aki régen volt, haja őszül és hull a foga. Juliska, a hajdan goromba, szeplős kislány vaskoslábú, telűkeblű, bronzhajú nyers lánnyá cseperedett. Dezső egész nap lőt-fut, nem sok hasznát veszi a négy eszten-dőnek, amit a pécsi gimnáziumban végigkinlódott. Valaha úr akart lenni és most már nem szívesen érzi magát parasztnak. Megmaradt a »testvérbarátság«, melyet tízéves korukban ünnepélyesen fogadtak és együtt is van gyakran Lacival, de már lebiggyeszti a száját, ha Tol-sztojról beszélnek és hevesen bizonygatja, hogy a szocializmus elvesztette a játékot. Még mindig szentül hiszi, hogy egyszer az övé lesz Kiságpusztá bérlete s akkor köny-

nyű lovakon, rugós csészán hajt végig az uccán, istállói marhákkal, ólai disznókkal, fiókjai bankókkal lesznek teli, elvesz egy gazdag lányt és fűtül a kollektív termelésre. Már nem szerelmes Iluskába és nem kívánja feltétlenül, hogy felesége zongorázzon tudjon. Az öreg Samu bácsi, a nagyapa, végre *megnyugodott* és kint fekszik a temetőben a felesége mellett. De a másik Samu, a Böbék, még él. Túl a nyolcvanon, éppen úgy ül most is a pitvar lépcsőjén fehér ingben és gatyában, vén, kitaposott bocskorban, mint tíz évvel ezelőtt. És kerítése sincs még az udvarnak, a kútágas korhadtan ácsorog, az istállók és pajták zsúptetejében talán még a régi verebek fészkelnek.

Vargáék tornácán piros-pettyes ruhában áll Juliska és tejesköcsögből enni ad a macskáknak. Laci vidáman bekiált hozzá:

— Szervusz, Juliska!

— Szervusz, Laci — kiált vissza a lány is jókedvűen, azután keztenyujt.

Nyaka, térde tejfehér, ahol meg nem fogta a nap.

Feketebundás kiskutya fut Laci elé, lehever a földre, majd felugrik és forog, mint ha a farkát kergetné.

— Látom, eteted a macskát. Dehát a kutyára nem gondolsz?

A tizenhétéves lány hetykén és kacéran néz rá.

— Szerezzön magának.

— Majd megharagszik a macskára, aztán megharapja.

— Nem feél az a macska teőlle!

— Hol van anyád?

— Nem együtt még haza kapálatból. Te, Lacika, hallod-e, kedvesöm, lelköm, vijólám, szeépségös magzatom, segíhetnél neköm ellátani az istállót, kedvesöm! — kunyorál éneklő hangon.

— Persze, hogy segíték. Na, hallod!

— Akkor jaó, akkor jaó! Ott van a hamvas főnaksztva a gerendára, ni! — kiáltja a lány s fut az istálló felé. Laci leszedi a hamvast, vállára dobja s utána indul.

Fogják a vesszőseprőket és mennek a tehénistállóba. Jó hűvös van ebben az ősrégi építményben. Két kis borjú bög rájuk a jászol mellől. Egy-kettőre kitakarítják az istállót s eközben a lány elmondja, hogy tegnap éjfélkor jöttek haza a folyóról, nagyszerű volt a víz, meghogy Csicsó Mária szeretne kibékülni vele, de ő nem akar, és hogy holnap kimegy a szőlőbe és Laci is kimehetne. Azután fogja a vonyogót, Laci is veszi a hamvast s lemennek a kertbe szalmaért. Közben Juliska almát szakít egy fáról és ad a fiúnak. Erős fehér fogai-
val hersegeve eszi az almát Ju-

„Stoli“ a cukorkák márkája
Minden szülő gyermekének ezt kínálja
Mert az a gyermek, ki „Stolit“ vesz
Annak élete tartós lesz

liska, leve kicsurran duzzadt ajkai közül.

— Mondd, ett leszöl búzahordatkor? — kérdi.

— Itt hát.

— Gépöletkor is?

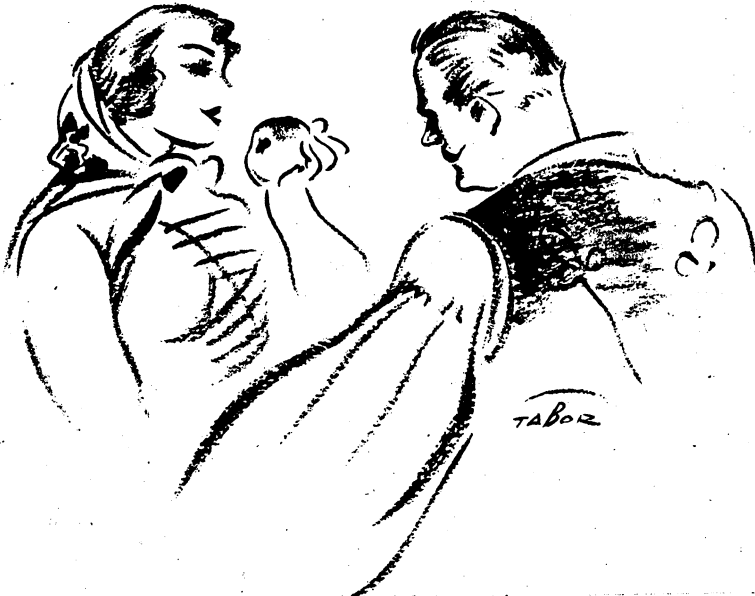
— Akkor is.

Leteríti a hamvast, beledöfi a vonyigót a szalmába. Nagy halom szalmát rángat ki a kazalból. Meleg van, a nap pirosra festi a környező kertek fáit. Laci leül a leány mellé a szalmára s nézegeti vaskos

szalma zizeg alattuk, a kert végében furulyázik egy rigó. Ide-oda hemperegnek, nevetnek, mint régen, gyermekkorukban. Végre kétvállra nyomja a lányt, kezeit lefogja s Juliska hasztalan erőlködik, nem tud kiemelkedni.

— Most mit csináljak veled, mi? Na! Ugy-e most nem tudsz mukkanni, mi? — kötődik vele Laci és érzi, hogy ég a szeme.

— Eressz hát, te gazembör!... Te ördög... Meqlátik!

lábszárait. Csak egy szál piros-pettyes ruha van Juliskán, melle keményen domborodik és teste melegen izzik át a vászonon. Laci magához húzza a fejét és csókolgatni kezdi. Juliska vihog, forgatja az arcát, mellének feszített kezével taszigálja, Laci nevet, a friss

— Mit látnak meg?

— Hát... Hát... — és piroosan nevet.

Aranyos gyümölcsök csillognak a fán, egy-egy sárgarigó, mint elhajított csillag, suhan át a zöld gallyak sötétjén, a szalma hűvös és ruganyos, távol a fűvön libák hófoltjai fe-

hérlenek. Abba kell hagyni a játékot, mind a ketten érzik, hogy örvényben forognak s Laci szívet szorongó rémület fogja meg. Kócosan, pirosan és rendetlenül ülnek még egy kicsit, a lány lesütött szemmel igazgatja a haját és a szoknyáját, Laci komoran néz maga elé, a lány derekára teszi a karját és szédülten mosolyog.

— Jaj, siéssünk, még fön kell vinni a szómát! — kiáltja Juliska s hirtelen nagyon fürgé és szorgalmas lesz, felgrík, lerázza magáról a szalmatöveket és összefogja a hamvas négy osüöskét. Miközben lehajol, hogy vállára emelje a szalmacsomót, neheztelön néz Lacira és a szeme fátyolos.

— Majd én, — dadogja a fiú, megsimogatja a lány lábcsőjét, felkel, egy mozdulattal hátára dobja a terhet s elindul felfelé az úton.

Mikor elvégzik az almolást, hazatérkeznek Mária néni, leteszi a kapát, korszót a pitvarba.

— Jaj, de kifárad a szegény paraszt — jajgat az asszony. — Mast még az istállót is kell látani. Megen sömmit se csinált, ez a lán. Lusta ez, el ne vegye feleségül, Laci!

— Isten ments — szabadkozik a fiú. — Egész délután a macskát etette, a kutyának meg nem adott semmit!

— Mondom!

Lamegy az istállóba, ők kuncogva kísérik. Amikor belép az ajtón, összecsapja a kezét.

— Hát ett meg ki dógozott? Tán valami ügyes száógát szegődtetted, te lán!

— Azt ám, eédös! — nevetgél Juliska.

— Osztán mit fizessünk neki, he? Mibe alkudtatok?

— Ettmarad vacsorára. Megelégszik egy kis tejjel, kenyérrrel.

— Hát olyan szegén!

Mind a hárman nevettek. Mária néni megveregeti Laci vállát.

— Paraszt lesz magából, megláti! Minek is menne haza, jobb magának ett. Odahaza csak veszeködést lát, haragot. Nem közibük való maga. Maradjon nálunk, főfogaggyuk száógának, osztán hozzáaggyuk Juliskát feleségül, jól lesz!

— Má megen bolondokat beszeész, eédös! Jobb, készítés vacsorát, mer hazagyün eédös apám, osztán tudod, lesz hujrá!

Laci olyan boldog, amint elgondolja, hogy milyen élete lenne, ha feleségül venné Juliskát, hogy örömeben jobbról-balról cuppanós csókot nyom Mária néni tíz év óta olyan jól ismert kedves, öregedő arcára.

Ar Est Hármaskönyve 1938.

MAILA TALVIO

Eszak világoskék ege, sötétzöld földje, mélyragyogású tóvilága nyílik meg ebben a könyvben az olvasó előtt. Az a világ, amelyre mindig egy kissé úgy gondolunk, mintha egy darab lenne a magunk világából, de azért mégis egy kissé talán idegen. Olyan, mint az álmaink: oly reális, kézzelfogható minden, oly ismerős, az emberei is mintha közeli ismerőseink, pláne rokonaink lennének, de az egészet beragyogja valami aranyos, csillogó füst, valami misztikus ragyogás és mintha a mi vaskos, kemény magyar talajunk fölé emelkedne egy-két arasszal.

Nem dicsekedhetünk azzal, hogy ennek a csillogó álomvilágnak minden kincsét ismerjük. Igaz, a finn-magyar kultúrkapcsolatok kitünő, lelkes úttörői egy emberöltő alatt sokat megismertettek velünk Finnország irodalmából, művészetéből és életéből, ez azonban csak a kezdet és a folytatásnak, a teljes feltárásnak még ezután kell következnie. A köztudatban élénken él a finn-magyar rokonság valami egészen leegyszerűsített tudata, annyit mindenki hallott, hogy a finn és a magyar nyelv egy töről sarjadt. Arról is tud mindenki valamit, hogy a finnek világraszóló népköltészeti remeke a Kalevala és hogy élt ott egy Eino Leino nevű édesszavú költő is. Ennél többet azonban alig tudnak még azok is, akik a francia, angol, német, orosz, vagy akár norvég irodalomban tekintélyes tájékozottságra tettek szert. Mi ennek az oka? El lehetne töprengeni rajta, megmagyarázni azonban alig lehet.

Pedig a finn irodalom nemcsak előkelő származásra, tekintélyes multra, hanem tiszteletreméltó jelenre is tekinthet. És megvannak benne mindazok a vonások, amelyek az igazán

*Maila Talvio: A darvak.
Vgy., Athenaeum. 1937. 5-10.*

nagy irodalmakat jellemzik. Elsősorban a mély, évezredek televényébe nyúló erős népi gyökerek, amelyek nélkül nem virágozhat ki klasszikus irodalom. A finn nép rendkívül mély, intenzív lelkiélettel él s a világot, természetet és embert, olyan szemmel nézi, amely nem hasonlít egyik nép tekintetéhez sem. Bátor és egyenes tekintet ez, fűrkészve pillant a látható dolgok mögött vibráló misztikus, természetfölötti jelentésekre, megvan benne a primitív ember keménysége és szemérmessége, higgadtsága és vidámsága, egészséges önbizalma és tragikus megrendültsége. A magányos erdők és vizesések, a téli viharok zúgnak ebben a néplélekben, de benne ragyog a nyári nap csodálatos édessége és a különösen illatos virágok minden színpompája. Az a művészet, amely ebből a talajból nőtt ki és pillanatra sem veszítette el mély kapcsolatát vele, az az irodalom, amelynek minden ízét átjárja ennek a talajnak nyers és erőteljes nedvkeringése, méltán várhatja a világ csodálatát és elismerését.

Mert ez a tulajdonság a legjellemzőbb a finn irodalomra. Az, hogy a legdifferenciáltabb és legintellektuálisabb alkotásban is ott érezzük a néplélek villódzását, mint varázstükrökben a láthatatlan dolgok képét. Finnország parasztszország — mondják a paraszti életformáktól már erősen eltávolodott országokban — és ez a szó szoros értelmében igaz. Nemcsak a társadalom egész összetételén, az állami élet képén, az egész ország életritmusán és szellemén, hanem irodalmán is ez tűnik a szemünkbe elsősorban. A finn nyelvújítás nem indult idegen minták után, mint nálunk Kazinczyék mozgalma, nem azt tűzte ki céljául, hogy »olyan pallérozott és hajlékony legyen a finn nyelv«, mint például nálunk a német nyelv, nem ültette át egyetlen más nép nyelvének észjárását, kifejezési formuláit, lefordított szókincsét, hanem egyenesen a néphez fordult s olyan páratlan szívóssággal, lelkesedéssel és alázottsággal, amelynek mását sehol nem találjuk, a népélethez fordult és mérhetetlen kincsekkel gazdagította az irodalmi nyelvet. A finn nép logikáját, érzésvilágát, szókincsét, tehát egész lelkiességét tárta fel és foglalta a tudomány és irodalom büszke rendszerébe. Ez a folyamat nem szenvedett törést soha és nem siklott idegen vágányokra. Eredménye pedig egy olyan gazdagon burjánzó irodalmi nyelv, amely előtt gyakran tehetetlenül áll meg a fordító. Az árnyalásoknak, színezéseknek, finomságoknak olyan mérhetetlen gazdagsága, a zeneiségnek olyan, az olasz, vagy spanyol nyelvet is fölényesen legyőző

hangszerelése, ami mellett a mi magyar stíluskészségünk gyakran rozsdásnak látszik.

A finn írókat is be lehet skatulyázni ilyen, vagy amolyan esztétikai osztályokba. Vannak romantikusok és klasszikusok, vannak naturalisták és szimbolisták, minden fajta van, ami a világ más tájain is kivirágzott. A nagy szellemi áramlatok, amelyek Európa kultúrájának képét formálták és formálják, áthömpölygött Suomi szellemiségén is. De mindenén átüt a népiség erős és félreismerhetetlen aromája, a finn parasztság ősi lelkivilágának jellemző természete. A legdekadensebb költő legkijinomultabb líráján is a néplélek zeng a hurok harmóniájában és talán egyetlen olyan költő sincs, akit a nép ne tudna a magáénak, akit ne olvasna és ne énekelne, egyetlen író sincs, akit a legészakibb tanyák lakói is ne éreznének és vallanának a magukénak, aki előtt értetlenül állanának, akihez semmi közük ne lenne.

Ez az erős nemzeti, vagy népi karakter, természetesen, kétszeresen kiütözik azokból az írókból, akik nemcsak mint írók, hanem mint emberek is kivették részüket a finn nép megújulásának, önállósági harcainak és társadalmi megerősítésének hatalmas munkájából. Akik nem zárkóztak el művészetük elefántcsont-tornyába, akik nem vonultak vissza az előkelő magányba, a polgári élet elegánsabb, biztonságosabb és gögösebb köreibbe, hanem úgyszólván levetkőzve magukról a »magánember« palástjait, minden napjukkal és minden órájukkal a közös népi célokat szolgálták. Ezzel csak önmagukhoz és származásukhoz maradtak hívek. Nagyrészüik még falun, paraszti sorban töltötte gyermekkorát s amikor ebből a sorból kiemelkedett és bekapcsolódott a szellemi élet magas áramkörébe, nem felejtette el, hogy honnét jött és hová tartozik. Suomiban nem szégyen a paraszt apa, s nem dicsőség a »magasabb« származás. Büszkén vállalták eredetüket és sorukat s azzal a mélységes lelkiismeretességgel, puritán önzetlenséggel s mindent átfogó kollektív felelősséggel, amely finn testvéreinket annyira jellemzi s amely oly biztos és törhetetlen támaszul szolgál az egyéni élet gyengeségének, tévelygésre és meghasonlásra hajlamos magánynak, teljesen felolvadtak a nagy népi közösségben. Nem féltek attól, hogy a kollektívumhoz való tartozás elszínteleníti »egyéniességüket«. Nem törekedtek a »másra«, a »különbözésre«, mint például nálunk a Nyugat-mozgalom individualista művészei, hanem a közösre, a tágasra, a mindenkire hasonlóra. Így vált náluk minden

igazi író egyszersemind a finn népi kultúra típusává, népe lelkiségének hordozójává és kifejezőjévé, így kapcsolódott bele a távol-távol élő kis ismeretlen, szegény parasztember élményvilágába is. Ez a finn irodalom nagy testvérisége.

Maila Talvio, ez a ma hatvanötéves, őszhajú, de bámulatosan energikus, fáradhatatlan és lelkesedni-tudó írónő, aki egy kis templomosjalu papi családjából származik, egyik legtipikusabb képviselője a mai finn irodalomnak és társadalmi szellemnek. A primitív népek pogány kegyeletével csüng ma is a falun, ahonnan gyermekként elindult s minden forró szeretetét rásugározza annak lakóira és életére. Mint Mikkola professzornak, a világszerte ismert szlávista tudósnek felesége, ma is az a paplány, aki gyermekkorában volt, a szülőfalu, a parasztnép rajongó patriotizmusával és büszkeségével, a finn élet mély és egyszerű szépségei iránt ma is az a lángoló csodálat él benne, amely kincsnek tekint mindent, amit a nép teremtett, legyen az egy régi ivópohár, elrozsdásodott csat, vagy halk és ezüstösen zengő népdal. Ugyanaz a szigorú erkölcsi tisztaság sugárzik írásaiból, ami a finn nép életét hasonlatossá teszi a tiszta hegyipatak futásához, melyet évezredes sziklák tartanak meg, ugyanaz a bátorság, a jelenségekkel való szembenézés sugárzik felénk, amely a finn népet annyi elnyomatás és véres irtóhadjárat után is megőrizte, ugyanaz a halk finomság és szemérmesség, amely a finn lélek tükrét minduntalan befutja, mint a lehellet, ugyanaz a szívósság és kitartás a feladatok szolgálatában, ami a finn paraszt nyugodt mozdulatait jellemzi s ugyanaz a csendesség is, amely az ember lelkét a finn földön a magasba emeli.

Maila Talvio, mint író, szép multra tekinthet vissza. A falusi életről szóló regényeinek egész sora szerzett számára külföldön is elismerést. Műveiben minden probléma felvetődik, ami a megújuló Finnország életében előfordult. A földkérdés, az orosz elnyomatás, a svéd-kérdés, a falu népének kulturális és anyagi előhaladása, a nagy társadalmi átalakulás nem egyszer tragikus fázisai, mind megvillannak regényeiben. Kitérő emberábrázoló, kicsiny, szinte mellőzhetőnek látszó vonásokból építi fel jellemeit és alakítja ki a hősei közötti viszonylatokat. Ebben Maila Talvio a végtelenségig tárgyilagos, elragadtatása, erkölcsi ítéllete, propagatív ereje a tárgyilagos stílus mögül izzik fel önkéntelenül — mint minden igazi írónál.

A »Darvak« című műve, amelyet most a magyar olvasó kezébe teszünk, minden írói és emberi értékét megmutatja —

de Finnországot is, amely ebben a műben tükröződik. A regény egy egész korszakot ölel fel, azt a korszakot, amely Suomi fölött az orosz uralomtól a függetlenségig elhőmpölygött. Milyen hullámverései voltak ennek a korszaknak, ennek az emberöltőnek kint, a nép nagy tengerében? Az erdők között, tavak mellett csendben élő és dolgozó népben? A kis tanyákon és a városokban? Hogyan alakult át Finnország azzá, ami ma, hogyan őrizte és találta meg önmagát? Ezt mutatja meg a regény. Es megmutat még sok mindent, ami mindig csodája marad az íróművészetnek és a földnek, mely megteremti. Megmutatja a nyári mezőket és a téli éjszakákat, a virágokat és a felhőket, a csendet és a vihart, a mindennapi munka ütemét és a szenvedélyek birkózását, a harcokat és megbékéléseket, a fából épült kis házak homályát, a kályhában lobogó tüzet, a hetykeséget és szerelmet, a föld szeretetét, az irigységet és nagylelkűséget, egy szóval azt a hatalmas és csodálatos mesevilágot, amelynek neve: Valóság. Ebben Maila Talvio csakugyan nagy. Igazi nőíró: aprólékos, gondos, finom, érzékeny, halkszavú. Mint valami bámulatos népi kézimunka raffinált alkotója, ül íróasztalánál, mint valami szövőszéknél és a szöttek a szemünk láttára virágoztatja ki motívumait, színeit, pompáját. Es a stilizált motívumok között ráismerünk a virágokra és fákra, a madarakra, szarvasokra és felhőkre s ráismerünk egy nép lelkivilágára, amely olyan hasonlatos a mi falusi népünk lelkivilágához s olyannyira különbözik mégis tőle.

Maila Talvio azonban, mint jeleztük, nemcsak író, hanem a közélet embere is. Agitátor, szervező, aktív ember. Az egyetemi ifjúság lelkének szebbik részét nevelgette és őrizgette, mint férje segítőtársa s harminc éven át ő adott hajlékot a legkülönösebb irodalmi szemináriumnak, amit csak el lehet képzelni. Otthona sohasem volt magánház, hanem harci tanya, tanyája Finnország ifjúságának. Mert harminc éven át minden csütörtökön a Mikkola-ház barátságos szobáiban gyűlt össze az a száz-százhusz ifjú ember és fiatal hölgy, aki a világirodalom nagy alkotásainak titkát kereste s igen gyakran magától az alkotótól leste el. Ezek a csütörtökösök kitörölhetetlenül ott ragyognak majdnem minden finn közéleti ember lelkében. Egy emberöltő agitációs munkája volt ez, a legnemesebb eszközökkel, remekművek átélésével és megbeszélésével. Eleven bizonyítékául annak, hogy műalkotást és gyakorlati életet egymástól elszakítani nem lehet. Egy »írás-tudó« sem érezte magát »árulónak«, mert megjelent a szabad és független Finnországot lelkeselem csatázó fiatalok között és meg-

10

mutatta, mily közlekedési csatornákon át érintkezik az írói alkotás a tömegek életével és sorsával...

Hisszük, hogy ez a könyv nyitánya lesz a modern finn irodalom magyar győzelmeinek s azokat a műveket, amelyeket az előttünk járó nemzedék már magyar közkinccsé tett, követi majd a többi remekmű magyar kiadása is. Mert sok tennivaló van ezen a téren, sok kötelesség. A finn és a magyar kultúra szívlükettetésének együtt kell dobognia s mi még csak most kezdünk figyelni annak a tiszta és igaz szívnek a dobogására, amely Eszak hegy-völgyei felől felénk hullámszik.

Kodolányi János

EGY TELEM PADASJOKIBAN.¹

Az autóbusz este hét óra tájban érkezik *Lahti* felől *Padasjoki kirkonkylä*-be, azaz a templomosfaluba.

Amikor lecihelődünk, majdnem derékigérő hó és éles szél fogad. A villanylámpák sápadt fényénél látom, hogy a hóekék ugyan szorgalmasan dolgoztak s elkotorták a hó zömét az országútról, de néhány lépéssel beljebb aztán annál északibb a helyzet.

Utat török magamnak a kis kávémérés felé, amely az utasoknak várótermül is szolgál. Fából épült csinos kis ház ez, a kőházakkal már Keletlengyelországban le kell számolnunk, ezután már csak a nagy városokban találkozunk velük. Udvarán néhány magánautó s egy drága, elegáns, modern bérautó ácsorog. A soffőr után kérdezősködöm. Előkerül a kávémérésből s udvariasan közli, hogy nem vihet H.-ba, mert egész délután hóvihár dühöngött, a mellékutakon elakad az autó, estefelé alig tudtak kiásni egy *helsinki*-i magánautót a hóból. Hát akkor hogy megyek tovább? Hol alszom? A kávémérésben nyilván nem alhatom.

Hiába, a soffőr nem vállalkozik az útra semmi pénzért. Drága kocsiját nem teheti tönkre. De talán lovas szánt lehetne kapni.

Bemegegyek a kávéházba. Itt ezek a kis kávéházak a mi kiskocsmáinkat helyettesítik. Meleg levegő csap meg, az otthonos kis szobában barátságosan ég a tűz, az asztaloknál néhány prémbekeszes, prémsapkás, prémszesztyűs paraszt kávé, vagy sört iddogál s csendesen beszélget, a falóra cincogó hangon hetet üt, a rádióban felhangzik *Lahtiból* egy halk operaegyveleg. A kisasszony teát tesz elé. Az idegen szagra előcammog a gazda, hosszú, sovány, nagybajúszú svéd. A soffőrtől kérdi, hogy ki vagyok. Valami újságíró.

— No, ha rólunk akar írni, csak szóljon nekem, hazudok én neki

¹ A kiváló író — folyóiratunkban szokatlan módon — megfigyeléseinek élményszerű leírásával ad képet a finn népeletről s nyit bepillantást a finn demokráciába. A szerkesztő.

annyt, hogy zúg tőle a feje — mondja komoly képpel. Szavait jóízű nevetés fogadja. Később kiderül, hogy a gazdának igaza volt — ezúttal. Mert messze környéken ő a leghíresebb lóditó.

A Finnországban feltétlenül szükséges nyugalommal várom, míg szánt kerítenek valahonnét. A negyedórák csendben múlnak. Végre jelenti a kisasszony, hogy lesz szán. Egy gazdaember «azonnal» befog és «rögtön» itt lesz. S valóban előáll a kis szán, jól megtömve takarókkal, előtte a csengetyűjét vidáman rázogató zömök fakóval. A szán gazdája, mint valami medve sűrög-forog körülöttem, jól bebagyalál a takarókba, s gondosan elhelyezi az írógépet, csomagjaimat is. Bütykösorrú sárga csizmája alatt mint a vas, csikorog a hó. A szán oly kicsi, mint egy bölcső. Kicsi a lovacska is. És kicsi a paraszt, igazi finn: vállas, zömök, vidám és szíves. Nekivágunk az erdei útnak.

Itt valóban halálra volt ítélve minden autó.

A csillagos ég alatt végtelen fehérség. A fenyves és nyíres talpigrogyásig fehérben. Az erdei út minduntalan kicsiny faházak mellett húzódik, a házacskákból otthonos fény dereng. Sűrült a szél, a csontig-ható északi szél, most valóban «sóhaj a Päijänne», mint ilyenkor mondani szokták. Báránybőr süvegemet a fülemre húzom, kabátom gallérjába bújok, bélelt prémes kesztyűimben, mint madarak gubbasztanak az ujjaim... Ez csakugyan Észak!

De milyen gyönyörű Észak. A csillagok oly nagyok és fényesek, mint a Koh-i-noor gyémánt. Az erdő sűrült és zúg, mint a tenger, balról elő-előbukkan a befagyott Päijänne elhagyatott síkja. A hó csikorog a szántalpak alatt, a lovacska ütemes vidámsággal rázza magát csengetyűjét, a kocsis bórsüvegének prémfülei libegnek, mintha nem békés finn, hanem valami «kutyafejű tatár» lenne. Féloldalvást ül a szánon, hogy a szél a hátát érje, néha szól egy-egy barátságos szót a lovának, ostora ép úgy nincs, mint egész Finnországban egyetlen parasztnak sem, vagy tőlem kérdez valamit. A kis szán meleg öblében átadom magam a lassú utazás megnyugtató ringatásának s a téli este szépségét élvezem. Milyen messze vagyok most Európától! S milyen jó tudni, hogy ilyen messze vagyok!

Társadalomtudomány
1937. jún.-ápr.,
1/2. sz. 89-110.

De ne higyjük, hogy ez a hóval borított, éles északi széltől söpört, csontrepszőően hideg erdő teljesen elhagyatott ilyenkor. Nem, mert gyakran találkozunk sítalpakon síkló atyafiakkal, kis kéziszánt tologató asszonynéppel, sőt gyermekekkel is. Látogatóba mennek egyik tanyából a másikba egy kis kávéra, tereferére. Ezen a könnyedségen sohasem győztem eleget csodálkozni. Öt-hat kilométeres gyaloglás egy kiló lisztért, egy üveg ecetért, egy csomag cigarettáért a boltba, vagy egy csésze kávéért, egy-két órás beszélgetésért valamelyik tanyára nekik megsem kottyán.

Vége azután megérkezünk H.-ba. A név nem valami falunak, hanem csak egy faháznak, egy tanyának, egyszersmind egy családnak a neve. Ott áll a pirosra festett emeletes faház egy kisebb dombon,

FIGYELŐ

kétoldalt erdők ölelik, elől a Päijänne hatalmas tóvidéke nyúlik ki a messzibe, a közelben még néhány hasonló piros faház, tanya kéménye pipál békésen. Kis szobámban lángoló tűz s forró tea fogad.

* * *

Az erdők között fekszik H. Padasjoki kirkonkylától mintegy öt kilométernyire a Päijänne partján. Kirkonkylä, mondom, azaz a falu, melyben a templom áll. Mert *Padasjoki* egy egész közigazgatási és egyben egyházi kerületet jelent. (A kettő egybe van kapcsolva.) Minden ilyen kerület középpontja a kirkonkylä. Több-kevesebb kicsiny falu, telep és tanya tartozik a kerülethez, mindegyiknek megvan a maga külön neve. *Padasjoki* (magyarul: *Örvényfolyó*) például a következő falvacskákból áll: *Nainiemi, Seitniemi, Kellosalmi, Nyystelä, Arrakoski, Torittu, Kaurattu, Osoila, Virmaila, Vesijako*. Az egyes szétszórt, magányos családi házak, tanyák neve, természetesen rengeteg. Valamennyit a kirkonkylä kapcsolja szerves közigazgatási és egyházi egységbe.

Az egyes falvacskák néha nagyon távol vannak egymástól a mi fogalmaink szerint. A finn azonban sem az idő, sem a távolságok iránt nem viseltetik olyan beteges érzékenységgel, mint mi, az európai kultúrától enervált emberek.

Házigazdám harminchárom esztendőös földműves. A felesége vele egyidős fiatal asszony. Velük él még a férfi hatvanöt éves édesanyja. Ennyiből áll a család. Hír szerint «nagyon szegények» s jól esik nekik az a kis pénz, amit én hozok a házhoz. De hogy ez a szegénység, sőt nagy szegénység milyen viszonylagos valami, az kiderül a következőkből:

H. úrnak van hat hold szántója s valamelyes erdeje. A szántó a mi fogalmaink szerint gyenge. Az erdő valóságos kincs, mióta a finn ipar olyan tervszerűen kihasználja a fában rejlő értéket: épületfát, papírost, cellulózt. Van egy emeletes faháza, mint mondtam, az emeleten két nagy szoba szépen berendezve, a földszinten négy kisebb, melyek közül az egyiket konyhának használják s ott is étkeznek. A berendezés a finn paraszti hagyományok s a polgári sablón keveréke. Nagy nyitott tűzhely, a falak mellett széles lócák, de kényelmes hintaszék is, cifra lámpák, pamlagok, diványpárnák, csukható mosdó stb. A padlón háziszőtt szőnyegek, viszont az ablakokon gyári függöny. A gazdasági épületek, természetesen, ugyancsak fából vannak. Van a gazdának egy lova, négy tehene, s egy csomó baromfia. Disznaja már nincs. Nem olyan megszokott háziállat errefelé. Kuttyája sincs. Van viszont, mint minden finn-ugor északi népnek, házi gőzfürdője, azaz «saunája» s van olyan bámulatos tisztaság házban, istállóban, főzésben, ruházatban, testápolásban, amelyet nálunk az úgynevezett «falusi intelligencia» a maga körében sem tud elképzelni.

Ime, a «szegény paraszt» házatája.

Mindenütt villany, kivéve éppen az én kis szobámat.

Igen, az én kis szobám, ahol olyan otthonosan éreztem magam, ahol olyan sok csendes estét töltöttem el a kályha lobogó fényében, ahol dolgozgattam s ahonnét kiláttam a hóborította erdőkre és a befagyott *Päijännére*. Kicsiny, otthonos, meleg szobácska, minden talp-alatnyi helye beborítva háziszóttos szőnyegekkel, mitn valami fészek. A sarokban magas, széles cserépkályhában ropogott a nyirfa, a mennyezetről sárgarézkosárkákban cserépvirágok függtek, az ablak előtt leánderek és rododendronok zöldeltek, mint valami kis télikertben. Kívül minden ezüstfehér, idebent minden aranysárga és nyári zöld.

Nappal világoskék égbolt ragyog a harminc-harmincöt fokos hidegben ezüstösen villogó táj fölött, a nap sugárzón süt. Ha egy-egy paraszt, vagy gyermek elsuhan síjén a ház előtti úton, nyomában hosszan kavarog és szivárványszínben szikrázik a hópor. A puha csendet csak egy-egy száncsengő halk lelkendezése töri meg. S este jön a hosszú alkonyat, az égbolt nemcsak Nyugaton, de Keleten is vörös és aranysárga, lassan felragyognak az élesfényű csillagok s a világ még nagyobb, még puhább, még mélyebb csendbe sülyed. Míg aztán Északról derengeni kezd az északi fény halvány fehére, hosszú fénykévék törnek át a fehér derengésen, mintha fényzóróval játszana valaki, majd lassan parázs-sárgába és lángvörösbe hajlik a derengés, hogy beborítsa a fél égboltot. Minden néma köröskörül, a távoli tanyák kéményén világoskék füst szállong, a csillagok szikráznak, az erdők hóbundájukba burkólózva hallgatnak, a *Päijänne* fehér síkja a végtelenbe nyúlik, csak a távoli hegyek sötétlila árnyai derengenek egy kissé s a «pohjanpale», az északi tűz lángjai lobognak, lengedeznek a magasban.

Reggelre fehér gyöngyfűzér rezeg minden gallyon, minden fenyőtűcskén s a napfény szikrázik a gyöngyfűzéreken. A parasztok lovacskaik mellett baktatva vidáman vonulnak szánjaikkal az erdőre fát hordani.

* * *

Házigazdámék reggel hatkor kelnek, hallok a motozásukat, hiszen csak egy vékony deszkafal választ el tőlük. Szótlan csendességgel jönnek-mennek. Az öregasszony a tehénistállóba megy fejni, a férfi a lovához etetni. Lámpájuk imbolygó fénye sárgán játszik a sötét reggel éjszakájában. A nagyszobában a nyitott tűzhelyen ropog a tűz. Kezdődik a napi munka.

Nyolckor megy H. úr az erdőre szánjával-lovával. Kidöntött fatörzseket hord egy fakitermelő vállalat gyűjtőhelyére. Munkaideje, természetesen, napi nyolc óra. Napszámja ötven márka, azaz körülbelül hat pengő. De mennyivel több ez a hat pengő a mi hat pengőnkénél! Mennyivel többet lehet vásárolni rajta!

— Neki még jó, mert lóval, szánnal dolgozik — mondja a felesége — de a kétkézi munkás élete nyomorúság.

Erre vonatkozólag is szereztem megbízható adatokat. Egy este beállított vagy tíz kilométer távolságban fekvő tanyájáról, egy szigetről H. úr bátyja, nehéz, zömök, mosolygó, prémeekben cammogó finn medve. Sítalpakon érkezett. Dolga van kirkonkylä-ben, a papnál, valaki meghalt, őt kérte meg a család, hogy jelentse be az adatokat. Hát szívességből bemegy. Bekopogtat hozzám, bemutatkozik s leül. Szerény és vidám, az arca csupa jószág és nyugalom. Beszélgetünk.

Igen, a nyolcórai munkaidő egyaránt érvényes a mezőgazdasági, mint a gyári munkára. A nagyobb birtokokon — nálunk megfelelnek egy zsírosparaszt birtokának — nincsenek komenciós, vagy évre szegődött munkások. A legalacsonyabb napszámber, sajnos, csak húsz-huszonöt márka, meg koszt. De vannak vidékek, ahol ennél is alacsonyabb. Még jó, hogy Finnországban mindenkinek van háza, belsősége, aztán hát a gyermekek is dolgoznak, ha felnőnek.

— Mindenkinek van háza? A napszámosnak is?¹

— Hogyne. Mindenkinek. Meg tehene is van, esetleg lova is. Ha lova van, már jobb munkát kaphat, kétszer annyit kereshet.

— Hány lakosa van Padasjoki-kerületnek?

— Körülbelül ötezer.

— Ilyenkor télen hány részesül hatósági támogatásban?

Elbámul.

— Egy sem. Én nem tudok egyről sem. Hacsak az iskolákban nem adnak a szegényebb gyermekeknek cipőt, sapkát, bundát, kesztyűt. Meg ebédet, tejet.

— Nagy a szegénység a napszámosok között?

— Nagy a szegénység — bólogat mély meggyőződéssel.

— Például jut-e cukor naponta minden gyermeknek?

Megint elbámul, csóválja a fejét.

— No, hát hogyne jutna cukor.

— Kávé is? Meg tej?

— No, hát kávé, meg tej, az csak kell, hogy jusson.

A finnek naponta ötször kávéznak, ez afféle szigorú nemzeti szokás, alig tudja magát kivonni alóla az ember. A kávézás cukorfogyasztással jár. Egy kiló cukor a mi pénzünkben 54 fillér. Cukorrépa csak egyes déli vidékeken terem, az ország nagyrészt behozatalra szorul.

Aztán a vendégem kérdez. Mennyi a munkaidő a mezőgazdasági munkásoknál, mennyi a bér, hogy történik a szegődés stb. Tárnyilagos hidegséggel és csak szűkösen válaszolok. Nyelvem az alföldi városok «emberpiacára» fordul, mint érdekességre. Hogy állanak a munkavállalók a piacon, hogy jönnek s alkudoznak a munkaadók. Egy darab színfolt a magyar életből. Komoly elmerültséggel hallgatja, nagy, nehéz kezeit összekulcsolja a térde között, előrehajol. Egyszerre hátra-

¹ A finn földbirtokrendezés állandóan folyamatban van. Az állam kisajátítja, felvásárolja a szükséges földet s a földnélküliek kezére juttatja.

hajlik s becsületes kék szeme ijesztően felvillan. A hangjában egy kis érdesség jelzi, hogy mélységesen fel van háborodva.

— Hajnaltól késő estig munka? — mondja. — És emberpiac a város közepén? Hát a mieink már régen agyonverték volna az olyant, aki mustrálni meri őket, mint valami lovat!

Ezen a ponton a finn demokrácia egyik leglényegesebb gyökeréhez érkeztünk, a *büszkeséghez*. Ezt a büszkeséget mindennap s ezer meg ezer formában, minden társadalmi rétegben volt alkalmam tapasztalni. S ezt a büszkeséget megtörni, vagy pláne kiirtani soha nem jutott eszébe semmiféle rendszernek, semmiféle politikai pártnak, vagy vallási nevelésnek. (A finnek hibáinak is túlnyomórészt ez a büszkeség az oka.)

Finn a finnel szemben mindig mint egyenrangú fél jelenik meg, akkor is, ha az egyik szegény munkás, vagy napszámos, a másik gazdag birtokos, vagy egyetemi tanár. Ha a gazdag parasztok olyan vagyonoikat érő díszes ruhában mernének vasárnap végigmenni az utcán, a szegények szemeláttára, mint nálunk a Sárközben, kövekkel dobálnák őket agyon. (Most nincs szó a sárközi népművészet *értékéről*, csak arról, hogy ez a művészet *egy kis réteg* kiváltsága.) A finn béketűrése és nyugalma végtelen. De ha becsületében megsértik, azonnal öl. Büszkesége nem engedi meg, hogy lopjon, vagy csaljon, de ha valaki lop, vagy csal, azt végérvényesen kiközösíti. Büszkesége nem viseli el azt sem, hogy felebarátját bajban hagyja, ne segítsen rajta. De viszont inkább négyfelé vágatja magát s nem panaszkodik s nem kéreget. Kinek-kinek a baját úgy találják ki, a maguk logikája szerint.

Egészen másként alakul tehát a viszony a finn nép és a falusi intelligencia között, mint amilyenhez mi szokva vagyunk.

A közoktatás rendszere olyan, hogy mindenkiből lehet tanár, orvos, pap, katonatiszt, politikus, bíró stb. A középosztály túlnyomórésztben paraszti eredetű és szoros kapcsolatot tart a földdel, ahonnet származik. A parasztok közé, akik gyermekkorának tanui voltak, úgy tér vissza, mint akik élete első értékes élményeivel megajándékozták. Hogy azután a parasztnép is mennyire szereti s megbecsüli tanult embereit, annak néha különös bizonyítékait látja az ember. Megtudtam például, s később a saját szememmel láttam, hogy Padasjoki kirkonkylä-ben az orvosnak hatszobás, hipermodern kórház építettek két fürdőszobával, ugyanakkor viszont a «kórház» távol az úttól, bent a mezőségen, egy régi faházban s a férfiak számára egy, a nők számára ugyancsak egy, rosszul fűthető szobában húzódik meg. S mesélték, hogy akármit kíván a «nimismies» (afféle szolgabíró-rendőrfőnökféle tisztviselő), vagy a pap, a nép nyomban megadja neki. Igazán csak az intelligencia finn fegyelmzettségén s szerénységén, *büszkeségén* múlik, hogy az egész kerület önként mindent nekik nem ad, szájukba nem töm.

Pedig a lakosság legszegényebb s legalacsonyabb rétege szocialista. Tagja a legnagyobb pártnak, annak, amely ezidőszerint nyolcvan-

egy képviselővel rendelkezik a parlamentben s amely az elnökválasztást eldöntötte a parasztszövetségi *Kallio* javára. A szocialista földmunkás mindamellett semmiféle hátrányt nem szenved, s még azok is, akik fegyveresen vettek részt a véres polgárháborúban s a vörös hadsereg tagjai voltak, ennek semmi káros következményét sem a munkavállalásnál, sem a hatóságokkal való érintkezésben nem érzik.

* * *

Egy éjszaka éjfél után zörgeti fel a házat az idősebb H. Szánnal, lóval van, mert az orvost vitte vissza kirkonkylábe. A felesége magas lázzal megbetegedett. Miután elmondta a dolgok állását, úgy három óra felé indult tovább, haza.

Hát igen, ez semmivel sem jobb, mint minálunk. Az orvos bent lakik a kirkonkyláben, a kerület középpontjában s ha valaki hirtelen megbetegszik, órákba s nagy fáradságba telik, míg ki tudják vinni a beteghez. Különösen télen rossz ez, amikor az utakat belepi a hó. Nyáron valamelyik közelebbi tanyáról lehet telefonálni s az orvos a maga autóján kimehet.

De így van ez mindennel. Posta csak hetenként háromszor jön H.-ba. A postás délelőtt tizenegy után jelentkezik a tanyán az összegyűjtött levelekért arasznyi széles aranyzsinórzatú sapkájával, melyet a legcsikorgóbb hidegben sem cserélne fel a prémes borsapkával. Akkor begyalogol a kirkonkylábe s jó, ha útközben valami szán felveszi. A posta az ötezer lakosú kerület központjában délelőtt fél tíztől fél tizenkettőig, délután fél kettőtől fél háromig van nyitva mindössze, akkor, amikor minálunk a legkisebb faluban is nyolctól tizenkettőig s kettőtől hatig. Telefonálni a postáról nem lehet s ez is furcsa a mi számunkra. A telefon ugyanis *magánvállalat* kezében van s megcsúszik, hogy maga a posta nem tartozik az előfizetők közé. Ellenben H.-tól a harmadik tanyán például van telefon is. Nem lehet táviratozni sem.

A postás délután fél négy felé érkezik vissza a tanyára a környék postájával. Már órákkal előbb megérkeznek a gyermekek, lányok, nénik a postáért. Sível, kéziszánkával, vagy csak amúgy. A tágas nappali szobában, a pattogó nyitott tűz körül vidám tereferé folyik sok nevetéssel, bolondozással. Az öregasszonyt különösen a kisgyermekek szerezik, felmászhatnak a térdére, bírónak kérik fel peres ügyekben, kötekednek vele. Édesek ezek a tömzsi, pirosképű, prémsapkás, csizmás kis kölykök. Napjaim legszebb szórakozása volt őket hallgatni, bennük gyönyörködni. A vidám, mindig nevető, mindig fürge öreg néni végtelen türelemmel vett részt vitáinkban s hengegéseiket megdöbbsent csodálkozással hallgatta. Sohasem tapasztaltam, hogy gorombán szólt volna hozzájuk, vagy türelmetlenül leintette volna őket. Arról meg, hogy valaki a gyermeket megüsse, szó sem lehet.

Bizony, ezek az öklömnyi csemeték nagy távolságokról baktatnak,

szánkáznak, vagy síznek be naponta az iskolába, akárcsak a mi tanyai gyerekeink.

De a hatóságok is nagy távolságra vannak az ügyesbajos emberek lakóhelyétől. Egy nap megkérdezem az öregasszonyt:

— Mi történik akkor, ha reggelre a maga tyúkjait ellopják az ólból?

Sehogysen érti a kérdést.

— Mért lopnák el? És ki lopná el?

— Hát valami tolvaj.

— Nem, író úr, olyasmi nem történhet.

No jó, tudom, hogy nem történhet, ezek a derék tyúkok az állati kor legvégső határáig tojnak és kotkodácsolnak s ha kivénültek, H. úr *puskával*, mint valami kötelességszegő katonákat, nagy tisztelettel agyonlövi őket. Ezután egésznap főzés után megeszik. De hát a példa kedvéért.

Elmondja H. néni, hogy akkor be kell jelenteni az esetet kirkonkyläben a *nimismiesnek*. Az azután kinyomoztatja a tolvajt.

— Rendőri járőrök, vagy csendőri szemleutak rendszeresen nincsenek?

— Minek az?

Igen, az egész kerületben vagy három rendőr látja el a szolgálatot. Ezek bent ülnek a hivatalukban s várják a bejelentéseket. Őrjáratok nincsenek. A rendőrség inkább csak arra való, hogy legyen hol bejelenteni a táncmultságokat, politikai gyűléseket s legyenek, akik megakadályozzák a multságokon eshető véres verekedéseket. Ha pedig ilyesmi mégis megesik, a bűnöst legyen aki előállítsa, kihallgassa, helyszíni szemlére vigye s a bíróság elé utalja.

Több kerület főispánféle vezetője a *maaherra*.

A bíróságnak három foka van, hiányzik a mi járásbíróságunk. A legalsóbb fokú bíróság a *kihlakumanoikeus*, ahonnet a másodfokú bírósághoz, a *hovioikeus*-hoz lehet fellebbezni, míg a mi Kúriánknek a *korkeinoikeus* felel meg. Halálbüntetés *nincs*.

De, mint jeleztük, nemcsak közigazgatási, hanem egyben egyházi ügyekben is a kirkonkylä az egész kerület középpontja. Ott van a templom, ott lakik a pap és a segédje. Nagy távolságokról, nyáron gyalog, kocsival és csónakon, télen szánnal, kéziszánkával, sível mennek a kis falucskák lakói templomba. Ott kell bejelenteni a születést, halált, ott a központi temető is a templom mellett. A pap azonban minden hónap egyik péntek estéjén kimegy egy-egy falucskába s mindig más-más háznál száll meg. Összegyűjti az embereket s Bibliából megvizsgáztatja őket. Ez a «lukenus» afféle ünnepi eseménynek számít, nemcsak, mert a nép komolyan vallásos, de mert igen tiszteli a papját is. A vendéglátó ház iparkodik kitenni magáért. S bizony, az öregek is úgy olvasnak az öregbetűs Bibliában, akár a kis iskolásgyerekek, a

hangjuk elfogódott s bütykös ujjuk reszket. Igen demokratikus szokás ez, közelebb hozza a papot a néphez s alkalmat ad a népnek is, hogy hivatalon kívül, a maga környezetében álljon szemben a papjával. Igaz, ennek egyik következménye, hogy a pap apró gyengéi emberi közelségbe kerülnek s a játszi, szelíd humor napsugarában lehámlik a mondvacsinált s erőszakkal fenntartott hivatali «tekintély», de az is igaz, hogy a baráti kapcsolat hívó és papja között igazibb, mélyebb, s minden nagyképűségtől ment tekintélyt szerez a lelkésznek. Hiszen gondoljuk csak meg, vajjon titokban maradhatnak-e az emberi gyengék? S nem rosszabbak-e a titkolt gyengék az elnéző mosollyal megbocsátott gyengéknél?

Én úgy láttam Finnországban, hogy semmiféle szakadék nincsen nép és papsága között. A pap politikai kérdésbe nem avatkozik, politikai különbséget a hívek között nem tesz, nem ítél a pártok ilyen, vagy olyan programja felett s még azt sem hallottam, hogy valamelyik szocialista parasztot megvető, vagy megbélyegző ítélettel pécézte volna ki. (Bár, mint magánember távol áll a szocialistáktól s ezt nem is titkolja.) Szektárius mozgalom csak egy támadt valahol Északon, néhány esztendővel ezelőtt. Egy fiatal aszkéta luteránus lelkész azt hirdette, hogy bűn a dal, a zene, a tánc, a színház, mozi, a képzőművészet, stb. Fanatikus prédikációi csakhamar jónéhány ezer hívet szereztek neki. De a papság is, az egész intelligencia is azonnal felismerte a veszélyt, amelyet ez az aszkézis a népdal, népzene, népművészet s általában a kultúra szempontjából jelent s ellenagitációt indított. A mozgalom azután egyre jobban összezsugorodott s ma csak jelentéktelen kis penészgombának mondható.

A papokat a nép választja, csak a püspököt nevezi ki az állam. A nép is fizeti őket. Ezért függetlenek a mindig változó politikai irányoktól.

* * *

Napjaim munkával és tanulással telnek. Közben figyelem a házi gazdámék életét. H. úr az erdőre jár, délben hazajön enni, két órára ismét munkába megy s hatkor tér haza. Hatkor van az ebéd. A két asszony egész nap énekelve, tréfálva, nevetve dolgozik, sohasem türelmetlenek, sohasem haragosak, nem pörlekednek, még csak nem is vitatkoznak. A finnek példátlan szabadságérzése éppen azért példátlan, mert beleszívódik a legegényibb életükbe is. Önként teszik a dolgukat s a máséba nem avatkoznak. Pedig, itthoni emlékeimen okulva, tartottam tőle, hogy kellemetlen órákban lesz részem a parasztok között. Bezárva az erdők közé, távol a lakott helyektől, s egy anyóssal súlyosbítva él itt egy család s én részese leszek ennek az életnek. Felrémlettek bennem a rettenetes, faluhosszat hallatszó csatázások, késhegyig menő gyűlölködések, ország-világ előtt való személyeskedések mocskolódások és káromkodások.

Azt kell mondanom, hogy soha életemben én olyan úri, finom, előkelő, tapintatos, gyengéd, csendes, okos, sőt bölcs emberek között nem voltam, mint *Padasjokiban* a finn parasztok között. Végigkutat-hatom az életem során közelembbe került legelőkelőbb, legtanultabb, legműveltebb embereket s alig találok párjukat. Üdülés, felfrissülés, boldogság volt számomra közöttük élnem s odaadnám életem egy itteni évtizedét két ottani esztendőért.

A fiatalasszony már egészen polgárosult nő, nagy a különbség közte és az anyósa között. Az öregasszony például még a bibliai égi madarakkal vigasztal, amikor rosszkedvű vagyok, azt hívén, hogy kenyérgondok bántanak. Az idézetek *Agricola* vén fordításában cser-gedeznek az ajkáról, mintha nálunk *Károli* Gáspár szavait idézné valami református öregasszony. A fiatalasszony már nevet ezen s azt mondja, hogy «Agricola nem tudott finnül» és szégyenli a naiv szavakat.

Ruházata egészen városi. Egy nap az ura, a «szegény» paraszt, berándul a száz kilométer távolságra levő városba s ajándékokkal tér haza. Az ajándékok «csodálatos szépek», mint a fiatalasszony büszkén csillogó szemmel mondja. Rózsaszínű és halványkék selyemkombinék, selyembugyogók, finom melltartók, selyemharisnyák, szóval mindaz, amitől nálunk, némely nagyeszű szociológusunk szerint, az *egyke* terjed. Munkához azonban prémes bekecset, meleg kesztyűt, sapkát és csizmát húz és a távoli tópartról hordja szánon a vizet egész dél-előtt.

Sok víz kell pedig, mert minden finn háznál van «sauna», azaz gőzfürdő. (Ez az, amit a svédek évszázadok folyamán sem tudtak megszokni Finnországban.) Szerdán és szombaton fűti be az öregasszony. Ez az ősi szokás megköveteli, hogy ő, az öreg végezze kellő körültekintéssel és áhítattal. Már délután füstöl a kis faház kéménye az ablakom előtt, de füstöl az idelátszó tanyákon is. A néni fát hasogat és hord, szorgalmasan sűrög-forog, arcán akkora komolyság ül, mint valami papén. Itt a «sauna» még egészen ősi formájában van meg. Tüzes kövekre öntik a forróvizet, meggőzölik magukat s nyirfanyalákkal veregetik mezítelen testüket. Azután alaposan lemosakszanak s újjá-születve mennek ki ismét a dermesztő hidegbe.

Ha a gazdának vendége van, az is vele megy a *saunába*. A nők külön mennek. Gyakran betoppant a városból a fiatalasszony egyik szőke, pirosarcú barátnője s ott volt egy-két napig. Ilyenkor az öreg néni, a menyé, meg a kisasszony együtt ment *saunába*. Testi dolgok-ban a finnek általában igen nyíltak és természetesek. Nem ritka a mezítelenül való fürdés nyáron kint a szabadban sem.

Hát így a saunához bizony, hetenként kétszer ugyancsak sok vizet kellett sajtárokban hazaszánkáztatni a tóról a szinte derékigérő hóban. S ők ezt mindig nevetgélve s dalolva végezték.

A főzés nem adott annyi gondot, mint a sauna. Attól eltekintve, hogy a mi fogalmaink szerint az északi népek általában gyatrán főznek,

ezek a «szegény» parasztok igen jól s főképp rendszeresen táplálkoztak. Azt tapasztaltam, hogy rosszul táplált embereket s főképp gyermekeket, rongyos ruhát utazásom vonalán csak a lengyel határtól Nyugatra lehet látni.

Először is napjában ötször szabályosan kávéznak, tejszínnel, vajjal, fekete kenyérrrel, esetleg sajttal. Majd délben és este meleg főtt ételt esznek percnyi pontossággal. Levest, sült húst, mindig burgonyát, esetleg makarónit, tejjel s erdei szederrel készült darakását stb. A húst gyakran hal helyettesíti. A hal elképzeltetlenségig olcsó, vagy harminc fillér kilogrammonként még az igen jó minőségű is. Étkezéskor sohasem isznak vizet falun sem, hanem mindig tejet. S mindenhez vajaskenyeret esznek a parasztok is.

A tej, tejszín, vaj, sajt, hús, hal, burgonya, makaróni, rizs, dara, káposzta, borsó, bab, esetleg zabpehely, tojás mellett még akad alkalomadtán kalácsszerű fehérkenyér, meg apró sütemény is.

Teljesen hiányzik a gyümölcs, a paradicsombefőtt, a sóska, a mindenféle gyümölcsíz és befőtt, a gyúrt és kifőzött tészták, a túró és savanyú tejfel. Nem eszik a malacot, a csirkét, alig esznek vadat. Étlapjuk sokkal hiányosabb, mint a miénk. Libát, kacsát sem tartanak, pulykát természetesen nem, a hideg miatt.

Már most hogy készítik el a meglévő anyagokat, amelyekről mégis elmondhatjuk, hogy a mi szegény néposztályunk táplálékánál sokkal-sokkal magasabbrendűek és értékesebbek?

Az *elkészítésben* egész Északon csak született antitalentumokkal találkoztam, így az én kedves és szimpatikus házigazdáim főztje is keserves szenvedést jelentett számomra. Még ugyanannál a háznál is egyik nap például méreghősan, a másik nap teljesen sőtlanul sikerül az étel. Nincs nyelvük, inyük. A hús Finnországban általában rossz, kemény, szívós, rágós. Elkövetnek nyilvánvaló ostobaságokat is, például eldobják az állat velejét, veséjét s ugyancsak eldobják a főtt húst is, melyből leves készült. A legpompásabb hal néha kétségbeejtően nyers, vagy sós, ehetetlen. Mit tudna művelni a mi «hárommillió koldusunk», ha naponta húst, halat, lisztet, ötszöri kávézásra való cukrot, makarónit, burgonyát, babot, borsót, rizst, vajat, tejszínt, s hasonló jókat vásárolhatna a mindig prima sárga, bélelt csizma, jó ruha, prémes bekecs, kitűnő süveg, a könyökigigő prémes kesztyűk mellett s ha ezenfelül házában annyi tüzelője is lenne, hogy gondatlanul égethetné éjjel-nappal máglyanagyságú rakásokon! És Istenem, hogy érezné magát ez a «hárommillió koldus», ha kivétel nélkül a saját házában lakna, legalacsonyabb napszáma kétpengő ötven és koszt lenne s hetenként kétszer gőzfürdőben moshatná le magáról a télen-nyáron csak nyolcórás munka porát, izzadságát!

Szórakozásaim közé tartozott a nyelvtanulás, esti beszélgetés mellett az is, hogy néha-néha készítettem magamnak holmi egyszerűbb, magyarosabb ételt. Ilyenkor nem fogytunk ki a jókedvből. A dolgot

inkább azért csináltam, hogy ezen a módon közelebből megismerjem az ő táplálkozásukat. Ezek a játékos míveletek alkalmat adtak a finn konyhaeszközök, a munkarend, a szavak, szokások megismerésére. Általában iparkodtam, amit tudtam, magam csinálni, hogy így eltanuljam az ő módszereiket, életrendjüket.

Igy együtt pepecselvén s tereferelvén, szó került Magyarországra, a magyarokra, nyelvünkre, irodalmunkra, dalainkra is. Az öregasszony semmit sem tudott rólunk, pláne a nyelvrokonságról, de a gazda, meg a felesége már igen. Szótáramból böngészték a rokon szavakat. Azután daloltam nekik minden este óraszám, néhány dalt rövidesen viszont is hallottam az ő ajkukról, munka közben. Pontosan tudták, ki *Sibelius*, ismerték sok dalszerzeményét. Itthon meglepne, ha Budapesttől négyszáz kilométerre, egy magányos tanyán, szegény parasztok úgy beszélnének *Bartók* Béláról, mint ezek a padasjokibeli parasztok *Sibelius*ról. Könyv nélkül tudtak rengeteg *Eino Leino*, *Otto Manninen*, *Koskenniemi* verset, sőt tovább megyek. A karácsonyi könyvpiacra jelent meg *Kaarlo Sarkkia* fiatal költő versfüzete. Ők már ismerték a költőt, sőt olvasták a róla szóló kritikákat is. Pedig minden értéke mellett is *Sarkkia* művészete és munkássága messze elmarad egy *Erdélyi József*, egy *Illyés Gyula* munkássága mögött s a tetejébe elvont filozófiai költészet is.

Házigazdám, amikor feleségének a «sudálatos holmit» hozta, magának is vett valamit. Egy *könyvet*, *Urho Karhumäki* olimpiai díjat nyert regényét, az *Avo veten*-t. Este beleülve hintaszékébe s rágyújtva egy erős «Saimaa»-cigarettdára, nagy érdeklődéssel olvasta. Kérdéseimre kiderült, hogy gyakran vesz könyvet s fent, az emeleten, ahol most nem használják a szobákat, egész kis könyvtára van. Megnéztem ezt a könyvtárat. Mintegy százhatvan-százhetven kötet jó könyvet találtam ott, polcokon szépen elrendezve. Dosztojevszkij, Tolsztoj, Turgénjev, Ljermontov, Csehov, művein kívül képviselve volt Maupassant, Flaubert, Zola, Galsworthy, Lagerlöf, Strindberg s egész sereg más elsőrangú szerző mellett a finn irodalom minden remeke, egészen a legújabb időkig. *Eino Leino* mellett ott volt már nemcsak *Manninen* s *Koskenniemi*, nemcsak *Talvio* és *Sillanpää*, hanem *Toivo Pekkanen*, a fiatal prózaíró néhány remeke is. És, természetesen, a *Kalevala* egyik régi kiadása is, a nagyszerű tudós, *Artturi Kannisto* előszavával, olcsó, népszerű formában. (Ezt a *Kalevalát*, amelyből esténként együtt olvastunk s énekeltünk az ősi dallamra, emlékül nekemadták.)

A magyar irodalomból ismerték *Jókait*, *Mikszáthot*, *Petőfit*, egykét elbeszélését, közöttük nekem egy, a nyáron megjelent novellámat is.

Jár ebbe a «szegény» parasztházba az *Uusi Suomi* című nagy konzervatív napilap, az *Eeva* című illusztrált, revüszzerű női folyóirat, — ez afféle modern Új Idők — s a *Suomen Kuvalehti* című ugyancsak revüszzerű folyóirat, mely a világ mindenféle eseményéről s a finn irodalom-

ról közöl cikkeket és képeket. A *Pellervo* című magasnívójú néplapról majdnem megfélekedtem.

Mikor a posta megérkezik, megindul a lapok, folyóiratok csereberéje a szomszédos tanyák között. És esténként, amikor két-három-öt kilométer körzetből beállítanak a látogatók s letelepednek a kávéjuk mellé, órákon át fessegetik, mit olvastak, mi a véleményük.

* * *

A házigazdám bátyjának van egy tizenkétéves fia. Egy alkalommal az apja büszkén dicsekszik vele, milyen kitűnő tanuló.

— No és mi akar lenni? — kérdem.

— Még nem tudja. Talán egyetemre megy, talán katonaiskolába. Mind a kettőhöz van kedve.

Később Helsinkiben megismerkedtem egy vezérkari századossal. A nagyműveltségű, németül, franciául és oroszul beszélő tiszt betekintést nyújtott nekem a finn tisztikar nevelésébe és a legénységgel való kapcsolatába. Az, amit az egyszerű paraszt mondott, hogy tudniillik a fia talán katonaiskolába megy, cseppet sem volt túlzás.

— Az elkövetkező háborút csak a legdemokratikusabb hadsereg nyerheti meg, — mondta a százados. — Az a hadsereg, amelynek tisztikara *nem külön haszt*, hanem egy hús és vér a legénységgel, a néppel. A közlegénynek éreznie kell, hogy a tisztje, aki parancsol neki, aki felelős érte, testvére neki. A tisztikar nagyrésze és az utánpótlás túlnyomórészt a parasztság soraiból kerül ki, még pedig igen gyakran a legszegényebb parasztság soraiból. S a csapatnál mi szorosán együtt élünk a legénységgel, gyakorlatokon együtt lakunk vele, ugyanazt esszük, amit ő.

— Várható ellenfeleink közé tartoznak közvetlen szomszédaink, az oroszok, — folytatta. — Ezért nagy figyelemmel kísérjük azokat a rendszabályokat, amelyeket ők a hadseregszervezésben alkalmaznak. Ma már ott tartanak, hogy tisztikarukból a legénységgel szemben egészen különálló kiváltságos osztályt szerveztek. Ezzel a vörös hadsereget lényegesen meggyengítették.

— A finn tisztok szabadon nősülhetnek? — kérdem. — Nincs például kauciókényszer?

— Minden korlátozás beleavatkozás lenne a legszentebb magánügybe, — feleli. — Mi azt vehetjük feleségül, akit akarunk, akár egy villamos kalauznőt, vagy cselédet is, ha úgy tetszik. Az a feltétlen tisztelet, amellyel mindenkinek a magánügyeitől távoldtartjuk magunkat s amit tapasztalhatott mindenütt, a tisztikarnál fokozottan érvényesül. Kaució pedig, természetesen nincs. Mindenki meg tud élni a fizetéséből. Nálunk olyan erős a társadalmi morál, hogy abba mindenki önként beleilleszkedik s tiszteletben tartja. Így nem kerül rá a sor, hogy holmi fölösleges nyegleségből, léhaságból, vagy gögből, hogy többet mutasson, mint a mi, adósságokba keverje magát és szégyent hozzon a tisztikar

karra. Olyan szoros közösségben élünk s annyira szigorú elvek szerint, hogy erre nem igen akad példa.

— Hogy állanak a párbajjal?

Nevet.

— Efféle nálunk ismeretlen. Ha megesik, hogy valaki leszamarazza a bajtársát, azért nem kerül párbajra sor. Ezer más megoldás van. Esetleg az, hogy az illető visszaszamarazza a sértegetőt s végül mind a ketten szégyenlik magukat s bocsánatot kérnek. Ha komoly becsületsértés történik, arravaló a bíróság, hogy elégtételt szolgáltatson. Mi nyugodt emberek vagyunk, — teszi hozzá mosolyogva — nem szoktuk egymást leszamarazni.

H. úr bátyjának a fia tehát hadd menjen katonatisztnak. Ha kedve van hozzá, semmi akadály. Derék parasztszaládok fiai között lesz s derék parasztleányeket fog vezetni a kék-fehér zászló alatt . . .

* * *

De azért nincs itt minden rendben, *Padasjoki*-ban.

Szorgalmas, egészséges, vidám házigazdámnak nincs gyermeke s úgy látom, nem is nagyon akar lenni. Anyjának két fia és három lánya van. De csak egyetlen unokája, az a tizenkétéves fiú, akiről imént szóltam. H. úr fiatal feleségének volt egy nővére, rosszul ment férjhez, brutális ura volt. Született egy lánya, meg egy fia, felnőttek már mind a ketten. Amikor harmadszor is teherbe esett, orvoshoz ment. Három nap mulva meghalt. (Az orvost nem büntették meg, vizsgálat sem volt.)

Abban a maroknyi kis faluban, ahol lakom, sok az aglegény. Egy leány is jár a házba délutánonként, egészséges, erős teremtés, már huszonnyolc éves, de nem akar férjhez menni. A családoknál kevés a gyermek. Különösen kevés született ezelőtt négy-öt esztendővel, a gazdasági válság idején. Azóta a helyzet valamelyest javult.

Mi volt ezeknek a jelenségeknek az oka? A selyemkombiné?

Amikor ezekről a kérdésekről beszélgetünk, különös dologra hívják fel a figyelmemet házigazdámék. Ugyancsak négy-öt esztendővel ezelőtt az egyetemi ifjúság körében igen elharapózott az öngyilkosság. Járványszerűen lőtték magukat főbe az ifjak. Egy vallásos egyesület erre kérdőívet bocsátott ki: feleljenek, *mi az oka* a tömeges életúntságnak. A feleletek érdekesek, nyersen őszinték s egyöntetűek voltak. *Nem hisznek az európai kultúra jövőjében s főképp nem hisznek a civilizációban!*

Különös válság lehetett az a négy-öt év előtti. Nemcsak a mezőgazdaságon és iparon söpört végig, nemcsak a nép legszélesebb rétegei kerültek rendkívül sanyarú körülmények közé, hanem az az érzékenylelkű fiatal intelligenciát is megháborította. Európa mérgezett légköréből Észak sem vonhatja ki magát teljesen, sőt a látvány, melyet Európa nyújt, onnét, a távolból, még csak undorítóbb. Mi volt ez? Megrettenés a jövőtől? Megsejtése annak, hogy jöhetnek idők, amikor

az északi államok élete is hasonló lesz a többi európai államok életéhez? Erkölcsi undor volt, tagadás, tiltakozás? A lelke mélyén pogány finn mélységes megvetése az úgynevezett keresztény nyugati kultúra hazugságai iránt?

Egy levélből kiderültek a következők : három diák, három jóbarát ült együtt egy szobában. Arról beszélgettek, hogy az emberi szellem minden erőfeszítése hiábavaló, az ész, a tudomány csak egyre mélyebb süllyedtségbe taszítja a tömeget s kiszolgáltatja őket a sátáni pusztítás undorító művének. Az ember hovatovább áldozata lesz a saját elméjének. Megoldás nincs, az élet pedig semmit sem ér, ha az ember egyre jobban eltávolodik a természettől s egyre jobban megromlik. A három diák egyike revolvért vett elő és társai szemeláttára föbelőtte magát. «Mi nem léptünk közbe, — írta a másik kettő — mert tudtuk, hogy igaza van s ha lett volna bátorságunk, magunk is így cselekedtünk volna. De bátorságunk nem volt s élünk».

Ez a *meghasonlási hullám*, szerencsére, amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan el is hömpölygött. A finn társadalmat ma végtelen optimizmus hatja át. Nem mindenkinek a munkája, életszínvona kifogástalan. De a finn, férfi csakúgy, mint a nő, elsősorban önállóságra termett s ez az önállóság olyan nagyméretű, hogy nemcsak barátok és barátnők, nemcsak rokonok, de még szülők sem érdeklődnek a gyermekeiknél, miből s hogyan élnek. Ha valami nem sikerül, vagy unottá válik, a finn zsebetett kézzel odábbáll s mást kezd. Annak ellenére, hogy szívéből sohasem vész ki a szülőföld forró szeretete, mindenütt otthon érzi magát s mindenütt bátran megállja a helyét. Türelme, önfegyelme, primitív nyugalma, végtelen önbizalma kimeríthetetlen erőforrás.

Petsamotól, a Jeges-tengertől Helsinkiiig, Turkuig, Sortavaláig ezer és ezer kilométer távolságokra vetődik el még a fiatal leány is egy-egy ujsághirdetés nyomán, hogy önálló kenyerét megkeresse s terveit többnyire még az anyjával sem közli. A helsinkii üvegpalota szövetkezeti éttermében Pohjola fiatal leánykái szolgának ki, Hämee leányai gyakran Petsamo jeges partjaira vetődnek. A vikingek s a vadászó ősök vére ez bennük. A magány nyugalma ragyog a homlokukon.

Azt hinné az ember, hogy, ilyen optimista társadalom egyik kis láncszeme lévén, H. úr esti olvasmányai a könnyű, pláne felszínes irodalomból kerülnek ki. Néhány könyvet már megemlítettem házi könyvtárából. Ehhez még hozzá kell tennem, hogy H. úr s a többi H. urak, a kis tanyák lakói, akár férfiak, akár nők, nagy előszeretettel a súlyos, sőt pesszimista irodalmat keresik. Órákat töltenek nemcsak régi, de egészen új és fiatal költők komplikált versei fölött is. Eljátszanak a lét nagy kérdéseivel, étellel, halállal, Istennel és tagadással. Szemléletük tragikus, magatartásuk viszont vidám, sőt gyermekes. Padasjokiban láttam igazán, milyen összetett a finn lélek. Padasjokiban volt alkalmam belepillantani ebbe a különös, mély paraszti néplélekbe s úgy megszeretni, hogy a hiánya most valósággal szenvedést okoz.

Ennek a léleknek a megértéséhez tartozik a finn filmgyártás elindulásának, eszközeinek, módszereinek és szellemének a vázolója is. Most egy percre el kell hagynunk Padasjokit s be kell térnünk, mint már annyiszor, Laaksolába, Maila Talvio és férje, Mikkola professzor házába.

Fiatal egyetemi hallgatók a tüdővész finnországi pusztításairól értekeztek. Negyvenötezer tüdővész betegről van szó, de valószínű, hogy a rejtett betegek száma fölülmulta ezt a hivatalos adatot. Az írónő, papcsalád sarja, az egyetemisták, javarészen parasztivadékok, mélyen megrendülve találgatták, mit lehetne tenni a nemzetpusztító baj ellen. A terv egy-kettőre elkészült — *s vele együtt megindult a finn filmgyártás is*. Maila Talvio «Negyvenötezer» címmel filmkönyvet írt, ezt a társaság egyik fiatal tagja, Risto Orko, ma a *Suomen Filmi* igazgatója, megcsinálta s a filmet két esztendőn át minden falucskában bemutatták. Két évig járt Maila Talvio is faluról-falura s tartott propagandaelőadást a tüdővész ellen. És a H. urak milliói, feleségük, gyermekeik, minden rokonságuk, a tanyák és erdők népe mind ott szorongott az iskolában s fizette az ötven penniket. A film jövedelméből ma hatalmas, modern tüdőbeteg-szanatórium emelkedik s a szanatóriumok sora követte.

Risto Orko élete is igazi északi hősköltemény : hogy lett az elsüllyedt hajó kapitányának szegény, árva fiából a finn filmgyártás vezére. De bármily szép és lelkesítő is, mégsem tartozik ide, ahol a paraszti életről és lélekről írunk. Ellenben nem mehetek el szó nélkül a legnagyobb, legmesteribb s legmegrendítőbb filmek egyike mellett, amelyet valaha csak láttam, a «Juha» mellett. *Aho* regényéből készült a film s a finn tájak pazar szépségei, a finn nyelv tökéletessége, a színészi megjelenítés páratlan művészete úgy árasztja magából a tiszta, hamisítatlan, egyszerű és nyers finn lelket, ahogy talán csak egyes legnagyobb orosz mesterműveknek sikerült a kollektív lélek ábrázolása. A szegény északi favágó mindennapi élete, sohasem «vasárnapi» örömei, a természet mély csendjében halkán támadó s viharrá fokozódó érzései, a hűtlen feleség bűnének megbocsátása, a hosszú, mind-mind a tökéletes kollektív művészet eszközeivel valósultak meg a filmben. Örök kár, hogy filmembereink nem néznek túl Amerika, Németország, jó esetben Franciaország filmtermelésén, ami pedig a mi filmgyártásunkat illeti, iskolába járhatna Risto Orkóhoz . . . Éppen Padasjokiban vettem a hírét a tüntetéseknek, melyeket egy magyar film ellen rendezett az ifjúság. És eszembejutott egy másik film, amelynek első jelenetében az ügyvéd így beszél a paraszthoz : «Aztán fogja be a pofáját!» Mire a paraszt így felel : «Szóbul ért az ember.» De eszembejutottak a többi filmek, színdarabok, kabarétréfák s egyebek is, amelyekben ugyancsak fát vágnak a paraszt hátán a közönség nagy röhögése közben. A cselédjelenetek, melyekben a falusi kis cseléd a borjú, vagy birka kacagató szerepét játssza. Padasjokiban megértettem s megtanultam, hogy Finnországban, ha már nyilvánosságra jutnának az efféle nemzetgyalázó «művek»,

ha akadnának elvetemült igazgatók és színészek, akik előadják, a közönség az frót úgy bojkottálná, hogy többé az életben egyetlen sora sem látna napvilágot.

Ez a finn öntudat, büszkeség és optimizmus.

* * *

Egy délelőtt munkámban nagy köszönetés, lárma, kérdezősködés zavar meg. Kimegyek a napközi szobába. Legnagyobb meglepetésemre egész népgyűlést találok ott. A környék tanyáinak minden asszonya, lánya, gyermeke piruló izgalommal vesz körül egy børsapkás, prémés, nagycsizmás atyafit. A ház fiatalasszonya hangos örömmel köszönet jobbról-balra, az öreg néni lelkendezve állítja a kávéskannát a tűzhöz s leül kávé darálni. Kitekintek az ablakon : a ház előtt rogyásig rakott, hevederrel vontatható jókora szán áll.

Megérkezett a vándorkereskedő.

Prémeibe gubózva, hatalmas, bütykösorrú, sárga «nemzeti» csizmában, könyökigérő szőrös kesztyűben cammog őkigyelme a déli partoktól fel, a *Jeges* tengerig, keresztül-kasul egész Finnországon. Útja elkerüli a kirkonkyläket, inkább zegzúgosan csapong az eldugott, félreeső tanyák irányában, az öblök és erdők magányos népe körül. Télen-nyáron űzi ezt a távgyaloglást. Ilyenkor, a harmincöt fokos hidegben, felpakolt szánján vontatja áruaktárát, nyáron öblös csónakja rakja, vagy kézikocsira. Ő maga a ló.

Nem látszik meg rajta, hogy egész élete az ezerkilométerek lassú lerovásából s itt-ott egy vég vászon, egy ruháraláló szövet, egy-két ing, néhány darab szappan, egy üveg szájvíz eladásából áll. Vidám, mint a cinke, bár éppen nem olyan karcsú és könnyed ! Szőke bajuszáról lassan enged a dér, kerekrenyírt feje olyan, mint egy paraszté, szeme kék, mint a téli égbolt. Jobbra-balra dobálja a vidám megjegyzéseket s az asszonynép gyermekesen kacag.

No, első, hogy a kávé megigyák. Odatelepszik a nagy, nehéz, festetlen asztalhoz, igazi kávészakértő módjára szívja be a párolgó csésze illatát, lassan kavargatja a cukrot s nagyokat hörpent. A fiatalasszony erősen kínálgatja : igyék még, egyék vajaskenyeret is. Megfontoltan keni fel a vajat, tartózkodón harap a kenyérből. Míg ez az ünnepélyes szertartás folyik, az asszonynép azon tanakodik, hogy jó lenne mégis valamit venni, ha már itt az alkalom.

— Van, van, minden van, — bólogat a vándorkereskedő. S két falat közt röpkén vázolja, milyen kincsei vannak s milyen meglepően olcsók.

Szavait rémült sivalkodás fogadja.

— Olcsó? — kiált fel egy középkorú asszony a szomszédból. — Hiszen a szövetkezetben, kirkonkyläben, olcsóbban megkapom.

A kereskedő leteszi kanalát s arca elborul.

— Azzal az átkozott szövetkezettel állnak elő, — dünyyögi. — Én meg haljak éhen.

— Hát ez igaz, — hagyja rá a ház asszonya. — A szövetkezet csak arra jó, hogy az ilyen szegény ember éhenhaljon.

A hangulat erre a szolidaritásra ismét kedvezőbbre fordult. Kávészás után a kereskedő behozott egyetmást a szánjáról, ami az asszonyokat érdekelte. Kiteregették a holmit az asztalra, fogdosták, forgatták, szidták, akárcsak mifelénk. Jó szórakozása ez az asszonynépnek Észak magányában is.

— Ha nekem annyi pénzem lenne, amennyit maga kér, nem mentem volna az uramhoz feleségül, — kötekedik az egyik asszony, akinek jól felvágta a nyelvét. Harsányan nevetnek, mint az iskolásgyermek.

— No, ha ebből ruhát varrat s felveszi, még elmehet máshoz — bízattja talpraesetten a kereskedő.

Újabb nevetési roham.

— Meg is öli akkor az uram bánatában, — így az asszony.

— Petsamoig sirat az egész ország, — feleli a vándorboltos.

A ház asszonya is beleavatkozik.

— Siratja már most is, olyan drága.

Mondjam, ne mondjam, a barátságos terefere, amely inkább vendéglátáshoz, mint vándorboltossal való alkudozáshoz hasonlított, eltartott néhány óráig. Az alkudozásban sűrűn szerepelt a szövetkezetre való hivatkozás. Ami legjobban meglepett: ezek az egyszerű asszonyok egytől-egyig haragudtak a szövetkezetre. Amikor egy pár kesztyű, valami ruhaszövet, némi szappan, meg szalag elkelt s a boltos nagy köszöntetés közben ismét nyakába szedte súlyos szánja hevedereit, megkérdeztem, mi kifogásuk van a szövetkezet ellen. Előre kell bocsátanom, hogy a szövetkezeti mozgalom korántsem hálózza be teljesen az országot, mert olyan nagy városban például, amilyen *Lahti*, nincs szövetkezet, sőt *Turkuban* sincsen. *Padasjoki*-ban viszont nagyszerű, modern szövetkezeti ház van, gazdag áruraktárral, nagy forgalommal.

— A szövetkezet csak a városi munkásságnak jó. Nekünk, falusiaknak, nem, mert olyan áron ad mindent, amilyen áron akar s más kereskedő nem tud megélni miatta. Nézze ezt a szegény vándorboltost, vonszolja a szánját, lejárja a lábát s olyan szegény, mint a temlom egere.

Ők tehát azért haragudtak a szövetkezetre, mert sajnálták ezt a szegény vándorló finnt.

A szövetkezeti mozgalom ellen valamikor ugyanazokat az érveket, eszközöket és módszereket sorakoztatták fel a szabad kereskedelem hívei és érdekelteik, amelyeket mi is hallunk és látunk. Hogy egyoldalú árdiktatúrájával tulajdonképpen annak a termelőnépnek okoz kárt, amelynek megsegítését hangoztatja. Hogy a szabadkereskedelem versenye felveri a bevásárlási árakat, de viszont *leveri* az eladási árakat, tehát a *termelő* jár jól. Hogy nagy szervezetével megfojtja a magányosan küzdő adófizető alanyt s a terhek viselésében kedvezőbb helyzetben

van. S így tovább. Az első s ma leghatalmasabb szövetkezet, az *Elanto*, annakidején mintegy háromszáz márka — akkor még aranymárka — alaptőkével indult s az érvek és gáncsok ellenére rohamosan fejlődött. Ma már több szövetkezet van, közöttük olyanok is, amelyek tevékenysége csak *Helsinki*-re terjed ki. A szövetkezetek gyárat is alapítottak, sok ezer munkást foglalkoztatnak s a magángazdálkodás mellett az *egyenrangú ellensúly* szerepét töltik be.

Felesleges itt a szövetkezeti mozgalom ismertetése, hiszen kitűnő szakmunkák elvégezték már ezt a feladatot. Kétségtelen azonban, hogy a finn szövetkezetek még nem érték el fejlődésük lehetséges, reális színvonalát. Főképp a tej és tejtermékek, a hús- és a zsírtermelés, a hal és halkonzerv s a faipar és cellulózegyártás lenne az terület, amelyen rájuk nagy jövő vár. Mert míg most azokban a falvakban, ahol nincs a tej és tejtermék átvételére szolgáló szövetkezet, a tehéntartás úgyszólván csak a család szükségletét szolgálja, míg ma a legtöbb kisparaszt nem tenyészt sertést, megfelelő organizációval a mai termelés kétszeresét könnyen el lehetne érni. Az erdők nagy része pedig állami kézben lévén, sőt a papír- és cellulózegyártásban is az állam, mint részvényes, fontos szerepet játszván, ez a két legfontosabb iparág is szövetkezeti kezelésbe lenne vehető. Más kérdés azután, hogy az utóbbi esetben szükség van-e erre? A szövetkezeti eszme hívei szerint igen, mert ezzel nagy lépést tehetnénk a *tervezésgazdálkodás* felé. Viszont a magángazdálkodás már ma is annyi ellenőrző tényezőtől függ, hogy bátran nevezhető *irányított* gazdálkodásnak.

Érdekes, hogy a vasuti és autóbusszállomásokon, — az utóbbi a *Shell*-társaság érdekkörébe tartozik, — mindenütt szövetkezeti éttermek vannak. Vessük csak fel az ötletet : a magyar állomások éttermeit adja a MÁV bérbe szövetkezetnek. Vajjon mi fog történni?

* * *

Gyengélkedem, éjjel nem tudok aludni, gyertyánál olvasgatok. Hallom, hogy az öregasszony észreveszi ébrenléteimet, felkelti menyét s tanakodik vele : «Be kellene menni a magyarhoz, hátha szüksége van valamire, olyan ember az, hogy nem szól.» Reggel nagyobb gonddal bánok velem, percnyi pontossággal hozzák a teámat, jól befűtenek, aggodva érdeklődnek, hogy érzem magam, nincs-e lázam, nem kívánok-e valamit? Ebben az állapotban nem tudok dolgozni, több időm marad nyelvtanulásra, beszélgetésre.

Sokszor megfigyeltem, milyen gondosan ügyeltek, hogy tisztán s helyesen, valóban *finnesen* ejtsem ki a szavakat. Meglepte őket helyes hangsúlyozásom. (Engem nem, hiszen mi is úgy hangsúlyozunk, mint ők, *leszámítva a pestieket*. Ha hibát követtem el, néha megjegyezték, hogy «csak a svédek mondják így.»)

Általában nagyon vigyáznak a nyelvtisztaságra. Egymást is kijavítják, ha kell. Nálunk kigúnyolják azt, aki helyes magyarságot kíván,

különösen pedig, aki a helytelenül beszélőt kijavítja. Ők, a parasztok, lépten-nyomon kijavítottak nemcsak engem, az idegent, aki tanulni mentem közéjük, hanem egymást is. Az ujságokról az volt a véleményük, hogy nem tudnak finnül s elrontják a nyelvet. Pontosan ezt fejtegette egy alkalommal Otto Mannien, a nagy költő és kiváló Petőfi-fordító is.

Häme-ben beszélnek egyébként legszebben finnül. Az irodalmi nyelv, úgy látom, szinte teljesen *häme*-i nyelv, eltekintve attól, hogy a finn irodalomban *nem üldözik úgy a tájnyelveket s főképp tájszavakat*, mint a miénkben. A finn demokráciához, mint fontos lelki alkotóelem tartozik a népnyelv teljes diadalrajutása is. (Ott nem fordulhat elő, hogy a *Nemzeti Színház* színésze ugyanabban a darabban négy-ötféle tájnyelvet keverjen össze.)

Megtörtént, hogy verset olvastunk hangosan. A költői nyelv összevont, komplikált formáit nem mindig érttem. Alapos magyarázat következett ekkor, mely a kérdést teljesen s igen pontosan megvilágította. Ekkor tűnt ki, milyen alapos a finn népoktatás és mennyire át-meg átjárta a társadalom legmélyebb rétegeit az a tudományos kutatómunka, amelyet a nyelvészet és néprajz művelői, szorosán együttműködve a parasztsággal, hosszú idő óta végeznek.

Ezekre a napokra esett a köztársasági elnökválasztás utolsó fordulója is. Az elektorokat a népszavazás már január közepén megválasztotta, a döntőszó a szociálistáké lett. Választójoga minden finn állampolgárnak van, aki betöltötte huszonnegyedik évét, családi állapotra, nemre s vagyoni helyzetre való tekintet nélkül. Házigazdám a konzervatív *Svinhufvud* mellett szálltak síkra, de a választás eshetőségei, a kulisszák mögött folyó paktumok, a pártok erőpróbái nem túlságosan izgatták őket. A népszavazás idején sem hallottam hangosabb, vagy tömegesebb agitációs négyületekről, a jelöltek plakátjain, a lapok felhívásain kívül semmi sem vallott az országos eseményre. Amikor az elektorok másodszer is leszavaztak s a pártközi megegyezés eredményeképpen, valamint a svédek állhatatlan magatartása folytán a liberális jelölt csakúgy, mint a konzervatív kibukott s a parasztszövetség vezére, *Kallio* került az elnöki székbe, néhány este kissé élénkebben tárgyalták a dolgot a tanyán összegyűlt szomszédok. Általában meg voltak elégedve az eredménnyel, *Kallio* tősgyökeres finn, annyira az, hogy más nyelven nem is beszél, hajlíthatatlan akaratú, jól ismert politikus. *Svinhufvud* arcképe, — tényérnyi fénykép — lekerült a falról s helyébe odaakasztották *Kallio*-ét. A nagy politikai esemény ezzel lezárult.

Felvettem a kérdést: vajjon nem kell-e attól tartani, hogy a szavazatokat meghamisítják? Hangos tiltakozással rázták a fejüket. Nem, erre nem volt még példa. Senkinek sem jutott eszébe meggyanúsítani a szavazatszedő bizottságokat, kétségbevonni a szavazás tisztaságát. Ha az urnák felbontásakor ennyi és ennyi szavazatot számoltak össze s ennyit meg ennyit mond a hivatalos jelentés, akkor természetesen

annyi is. Azt is megkérdeztem, a választás idejére megerősítették-e a közbiztonsági szolgálatot, rendelték-e el gyűléstiltalmat, vagy legalább is szigorítást, tiltottak-e be egyes gyűléseket, volt-e olyan gyűlés, amelyet nem engedélyeztek? Kérdéseim általános csodálkozást keltettek. Egyetlen kerületben, vagy vidéken sem volt több egy szál rendőrrel sem, mint máskor, még csak őrzékek tartását sem látták szükségesnek. Semmiféle tilalom, korlátozás nem volt. Minden bejelentett gyűlést engedélyeztek. Egyébként bárkinek joga van a saját házában akár száz embert is összehívni, beszédet, vagy előadást tartani, ez nem nyilvános gyűlés. Természetesen választás idején sem. Az, ami magánházaiban történik, magánügy, a hatóságra nem tartozik.

Igy, politizálgatva, a nyelvet tanulgatva, este a tűz mellett énekelve teltek a gyengélkedés napjai, amikor nem dolgozhattam. Házigazdáim tapintata, figyelme kifogyhatatlan, példátlan volt. Soha nem késett a tea, vagy tej, a villásreggeli, vagy ebéd, mindig kéznél volt gyufa, cigaretta, tűzifa, ha a fejem fájt: borogatókendő. Állandó, csendes együttérzésről tanuskodott ezeknek az egyszerű embereknek a viselkedése. És amellet sohasem volt tolakodó, sohasem volt terhes. Ők előbb észrevették, hogy álmos vagyok, mint én magam. S az ágyamat úgy vetették meg, ahogy a takarót, vánkost használni szoktam, noha, természetesen, nem figyelmeztettem rá senkit, nem kértem tőlük soha semmit.

Az idő eltelt, nyugtalanító híreket olvastam hazulról, nem maradhattam tovább. Itthon már langyos tavaszi szelek fújtak és meleg eső dagasztotta a folyókat, ott még mély hó fődte a befagyott tavat, a fenyveseket s a ragyogó napfény nem tudta megolvasztani az eresz jégcsapjait.

Szednem kellett a sátorfámat hazafelé.

Abban állapotunk meg, hogy a fiatal gazda bevisz a kirkonkylábe dióhéjnyi szánján, fakó lovával s onnét autóbusszal utazom tovább. El is kellett számolnunk. Hiába ostromoltam azonban őket egyenkint s együttesen, mondják meg, mennyivel tartozom, nem akartak tudni pénzről.

— Semmivel — mondta H. úr és sürgős dolga támadt az istállóban.

— Hiszen alig evett, író úr, a szoba meg úgylis üres volt — szabadkozott a fiatal asszony.

— Én nem mondok semmit — mentegetőzött az öreg néni. — De vétek lenne valamit elfogadni azért a néhány burgonyáért, tojásért, pohár tejért.

Tanácsstalan voltam. Kiszámítottam, mibe került volna nekem ez az idő *Helsinki*ben s ebből az összegből levontam azt, amit a méltányos különbség a falu és város között kitesz. Ezt a kerek, tisztességes pénzt megtoldottam a szánutak bérével is és amikor ismét sikerült a ház asszonyát elfognom, elébe tettem.

— Azt hiszem, ennyit adhatok. Ha nem fogadják el, mélyen megsértenek vele.

Azzal bementem s betettem az ajtómat. Odakint tanakodás kezdődött, végül elcsitul a vita. A pénzről többé nem beszélt egyikünk sem. Nem hiszem, hogy akadtam volna még valakire, aki olyan keservesen fogadta el a méltán járó pénzt, mint ezek a tanyai emberek, noha úgy jöttem hozzájuk, hogy a szobáért, fűtésért, étkezésért fizetni fogok s így is fogadtak magukhoz.

Ragyogó napfényes délelőtt készen álltak bőröndjeim, magam is kucsmámban, bélelt kesztyűmben, hogy nekivágyjak az útnak — visszafelé. Talán sohasem szikrázott ilyen vakítóan a hó, sohasem roskadoztak fehér terhük alatt ilyen dúsan a fák, sohasem volt a *Päijänne* síkja ilyen sík és a távoli hegyek háta ilyen lila, mint ezen a délelőttön. A fakó, akit *Ilo*-nak, azaz *Vidámnak* neveztek, kedvesen rázogatta csengettyűjét az öblös kis szán előtt. Mégegyszer körülnéztem a kicsiny szobában. Sajnáltam. Megszoktam egyszerű bútorait, háziszóttos szőnyegeit, leándereit és rododendronait, barátságos nagy kályháját s kicsiny ablakait, melyek annyiszor gyönyörködtettek az északi táj szépségével. Jó volt itt, ebben a végtelen, puha csendben, távol Európától, jó volt a XIII. század kolostori életét tanulmányozni ebben a magányban s a finn nyelv zenéjét hallani . . .

Kint mintha már a tavasz első sóhajtása illatozna a téli levegőben. Hideg van, de puha hideg. Február végén járunk, milyen kár, hogy a tavasz érkezését nem várhatom be . . . De mindegy, Európa hív, mennem kell.

Elbúcsúzom a két asszonytól. Hosszan rázogatjuk egymás kezét, minden jót kívánunk egymásnak. Gondosan betakargatják lábaimat a szánban. Megnéznek, megigazgatnak mindent, azután — «*Hei, hei!*» . . . Cseng a csengő, csikorog a hó . . .

— *Näkemiin!*

— *Näkemin!*

A viszontlátásra.

Ott állnak a piros faház előtt és integetnek, míg csak el nem tűnnek az erdő széle mögött az út fordulójánál.

Kodolányi János.

1936

Zsikó Gyula: Feketeviz.	Jan.
(-i-s): Szeretném átölelni az egész világot. Szép Ernő új könyve	Jan. 25.
A szegedi fiatalok Kis Naptára	Jan. 30.
Vasárnap kezdődik a Pesti Napló új regénye. Kodolányi János: Kara Csadir	Jan. 30.
Németh Antal: A Nemzeti Színház 1936-7. évi programja /K.J.: Levente = Pogány tűz/	Febr.
Kodolányi János: Fekete sátor	Febr. 1.
(-i-s): Oroszország története. Szergej Platonov könyve	Febr. 7.
(-i-s): Bál. Móríc Zsigmond új regénye	Febr.29.
Béla és Julián. Részlet a Juliánus barát-ból	Márc.
Levél Péterhez. C.	Márc. 8.
(-i-s): Nálunk lehetetlen. Sinclair Lewis új regénye	Márc. 8.
Budenz. Az igazi Ankerschmidt lovag. C.	Márc.11.
(-i-s): A kutyafáját! C.	Márc.12
Csura Miklós: Kodolányi János: Feketeviz	Apr.
(-i-s): Robespierre. Friedrich Siburg könyve	Apr. 5.
Tavaszi utazás gyorsvonaton, vicinálison és Beszkárton. C.	Apr. 8.
Aggastyánok nyilatkoznak hosszú életük titkáról a gyermektelen drávamenti falvakban. C.	Apr. 15
Fekete sátor. Regényrészlet: A vas fiai II.	Febr. 2- ápr. 9.
Messziről villámlik. A baksa. Regényrészlet: A vas..	Febr.23 - ápr.19.
"Urdung szellemek..." C.	Apr. 17.
Falusi álmok és csodák a Nemzetközi Vásáron. C.	Máj. 12.
(-i-s): Attila élete.Marcel Brion könyve	Máj. 13.
(-i-s): Kakuk Marci szerencséje. Tersánszky J.J. könyve	Máj. 16.
Tardi gyerek álma és a "tardi helyzet". C.	Máj. 27.
(-i-s) A rab oroszlán. Móríc Zsigmond regénye	Máj. 28.
Jóslások magyarországról. Ády Endre cikke	máj. 29.
Kárpáti Aurél: A vas fiai. Kodolányi J. tört. reg.	Máj. 30.
Nagy András: A vas fiai. Megjelent K.J. nagy tört. reg.	Máj.30.
Pálmai Jenő: Hogyan született meg "A Vas Fiai"	Máj. 31.

Talpassy Tibor: A vas fiai ...	Máj. 31.
A baksa, meg az utitársa, Regényrészlet A vas fiaiból	Jun.
Sötér István: A regényíró Kodolányi	Jun.
Igy éltem a XIII. számban. C.	Jun. 4.
Toll és hit. /I./ C.	Jun. 21.
Ujjászületik-e a Biblia magyar nyelve? C.	Jun. 23.
(-i-s): Surányi Miklós meghalt. C.	Jun. 24.
Surányi Miklós. C.	Jun. 28.
Csuka Zoltán: Kodolányi János: A vas fiai	Jun-jul
Talpassy Tibor: A vas fiai ...	Jul.1-15.
Az író mentelmi joga. C.	Jul. 4.
Toll és hib. /II./ C.	Jul. 5.
Kállay Miklós: Kodolányi János: A vas fiai	Jul. 5.
Illés Endre: A vas fiai ...	Jul. 5.
Szabó Zoltán: A vas fiai ...	Jul. 5.
[Pálóczi Horváth György] P.H.Gy: A vas fiai	Jul.11.
Toll és hit. /III./ C.	Jul.12.
Pethő Sándor: A Vas Fiai ...	Jul. 16.
Anglia elé az elnyomott magyar kisebbség ügyét! C. ⁺	Jul.17.
Beszélgünk nyíltan a kisebbségi kérdésről! C.	Jul.19.
Dóczy Jenő: Kritikus szemmel	Jul.26.
Nagy Lajos: Budapest nagykévéház	Jul.-aug.
(-i-s): Halottak, akik élnek	Aug. 1.
Rózsika. E.	Aug. 6.
Julián barát jubilál. C.	Aug.27.
Bóka László: Kodolányi J.: A vas fiai	Szept.
Bárdosi Németh János: A vas fiai ...	Szept.
Kodolányi János interjuja egy finn lapban	Szept. 5.
Bresztovszky Ede: Pillanat és örökkévalóság	Szept.13.
Fogadjuk virággal vendégeinket/ C.	Szept.23.

1936

Szabó Zoltán: A tardi helyzet	Okt.
Csuka Zoltán: K.J.: A vas fiai	Okt.
Féja Géza: K.J.: A vas fiai	Okt.
Kardós László: K.J.: A vas fiai	Okt.
Szalmás Piroska: A Vas Fiai	Okt.
A halászó macska uccája. Földes Jolán ... regénye	Okt. 1.
Két férfi találkozik. A csend országa: Suomi. Részlet	Okt. 4.
Magyar írók angolnyelvű antológiáját adta ki az Athenaeum és egy előkelő londoni könyvkiadó	Okt.28.
(-i-s): Sánta amor. Laczkó Géza elbeszélései	Okt.30.
Clauser Mihály: K.J.: A vas fiai	Nov.
Kovács György: A vas fiai	Nov.
Idegenforgalom cégér nélkül. A csend országa: Suomi. Részl.	Nov.7.
A hajó öt percre megállt... C.	Nov. 14.
(K.J.): A bagoly.Kárpáti Aurél elbeszélései	Nov. 22.
Finn író magyar földön. C.	Nov. 29.
Kelemen János: K.J. A vas fiai	Dec.
Képtelen történet. E. 9 folytatásban	Dec.13-dec.23
(-i-s): A fegyverek visszanéznek. Zilahy Lajos új reg.	Dec.15.
Betyár. MórícZ Zsigmond új regénye	Dec.16.
Milotay István: Az irodalom karácsonya. C.	Dec.20.
Bucsuzó napsugár. E.	Dec.24.
Az új Baugarten-dijasok	Dec.29.
Üdvözlét Varsóból. C.	Dec. 30.
"torstai-iltója". Egy délután Finnországban	Az Est Hármaskönyve

1937

Benedek Marcell: K.J.: A vas fiai	Febr.-márc.
A jel. Regényrészlet: Boldog Margit	Márc.
Középeurópai kulturkonferencia. C.	Márc.
Egy finn írópap házában.	Márc.25.
Szabó Zoltán: K.J. regényei	Apr.
Juhász Gyula. C.	Apr. 8.
[Bresztovszky Ede] ky: Kodolányi János nyilatkozik a Pogány tüzről	Apr. 8.
Babona. C.	Apr.18.
Vajda Endre: K.J.: Suomi, a csend országa	Máj.
Hont Ferenc... Pogány tűz	Máj.
/H-ó/: Pogány tűz	Máj. 1.
Hunyady Sándor: Pogány tűz	Máj. 1.
Papp Jenő: Pogány tűz	Máj. 1.
Kárpáti Aurél: Pogány tűz	Máj. 1.
Pütkösti Andor: Pogány tűz	Máj. 1.
Révész Mihály: Pogány tűz	Máj. 1.
Serényi Gusztáv: Pogány tűz	Máj. 2.
Uj kivándorlás? C.	Máj.27.
Kemény Gábor: K.J.: Suomi, a csend országa	Máj.-jun.
Kozocsa Sándor: Finn rokonok és pogány ősök	Máj.-jun.
Dénes Béla: K. bemutató a pesti Nemzetiben	Máj.8-15.
B.L.: K.J.: Pogány tűz	Máj. 9.
Szabó Zoltán: Vigasztalásul utnak indulunk...	Máj.15.
Talpassy Tibor: Pogány tűz	Máj.15.
Máthé Lajos: Színházi szemle	Máj.20.
Batu kántól Margitig. C.	Máj.30.
Kovács Imre: A néma forradalom	Jun.
Kemény Gábor: K.J.: Suomi, a csend országa	Jun.
Nagy Lajos: Suomi, a csend országa	Jun.

1937

Schöpflin Aladár: Bemutatók, Pogány tűz	Jun.
Szira Béla: Színház, Pogány tűz	Jun.
Rédey Tivadar: Pogány tűz	Jun.
Pálóczi Herváth György: Boldog Margit. K.J. regénye	Jun. 3.
Fedor József: Boldog Margit	Jun. 8.
Nagy András: Boldog Margit	Jun. 8.
Egyke. C.	Jun.11.
Boldog Margit. Regényrészlet	Jun.15.
Boldog Margit. C.	Jun.18.
Bresztovszky Ede: A szellem harca	Jun.20.
Illés Endre: Boldog Margit	Jun.20.
Erdős Jenő: K.J. két könyve: Suomi, Boldog Margit	Jul.-aug.
[Erdősy Károly] E.K.: K.J.: Boldog Margit	Jul.25.
Juhász Géza: Boldog Margit	Jul.-aug.
Vajthó László: Színházi szemle, Pogány tűz	Jul.-aug.
Kéky Lajos: Jelentés az 1937. évi Vojnits jutalomról	Jul.-dec.
[y-r]: Boldog Margit	Aug. 8.
A Nemzeti Színház ünnepi évadja. C.	Aug.22.
Harmadszor Finnországban. C.	Szept.
Kardos László: Boldog Margit	Szept.
Egri Viktor: három magyar könyv	Szept. 1.
Kakuk Marci kertészen. Tersánszky J.J. új regénye	Szept. 4.
Szabó Zoltán balkáni utirajza	Okt.
Tatay Sándor: K.H. két történelmi regénye	Okt.
Egri Viktor: Az keresztény ember Európában	Okt. 1.
Kozma Erzsébet: K.J.: Boldog Margit	Okt. 1.
Írók a márciusi fronton. C.	Okt.17.
Bug a cséplőgép. E.	Nov.
Anniversaire... C.	Nov.28.

1937

Kenyeres Imre: Írók és írások. K.J.	Nov.-dec.
Debreczeny Lili: K.J.: Boldog Margit	Dec.
Kázmér Ernő irodalmi szemléje, Suomi, a csend országa	Dec.
Frank Thiess: Csuzima	Dec. 4.
Mig új a szerelm. Móricz Zsigmond új regénye	Dec.15.
Idill. E.	Az Est Hármaskönyve